

Ярослав Гашек
Пригоди бравого вояка Швейка
Переклад з чеської Степана Масляка
Частина перша
В ТИЛУ
ВСТУП

Велика доба потребує великих людей. На світі є невідомі скромні герої, не увінчані славою Наполеона. Марно жливо, затьмарила б навіть славу Александра Македонського. У наші дні на вулицях Праги можна зустріти чогось з історії нової, великої доби. Він скромно йде своєю дорогою, нікого не турбує, і до нього не чіпляються журналісти. Він відповів дуже просто і скромно: "Я Швейк..."

І справді, цей тихий, скромний, убого вдягнений чоловік і є той старий бравий вояк Швейк, хоробрий герой, історик королівства і слава якого не примеркне і в Республіці.

Я дуже люблю цього бравого вояка Швейка і, змальовуючи його пригоди під час світової війни, переконаний, що він ідпалював храму богині в Ефесі, як це зробив отой дурень Герострат, щоб потрапити до газет та шкільних хронік. А цього вже досить.

Ярослав Гашек

1. БРАВИЙ ВОЯК ШВЕЙК УСТРЯЄ В СВІТОВУ ВІЙНУ

— Ви знаєте, нашого Фердинанда вбили, — сказала служниця Швейку, якого в свій час військова лікарська комісія омишляв тепер продажем собак, паскудних, нечистокровних потвор із родовідними свідоцтвами, сфабрикованих натирав собі коліна оподельдоком.

— Якого це Фердинанда, пані Мюллерова? — спитав Швейк, не перестаючи розтирати коліна. — Я знаю двох Фердинандів, один випив там пляшку якоїсь гидоти проти випадання волосся; а потім знаю ще Фердинанда Кокошку. Той збирає гроші.

— Та що ви, паночку, таж це пана ерцгерцога Фердинанда з Конопіште, отого гладкого, богомільного.

— Матір божа! — вигукнув Швейк. — От так гарна історія. А де ж це з паном ерцгерцогом таке трапилось?

— Уколошкили його, паночку, в Сараєві з револьвера. Він їздив туди зі своєю ерцгерцогинею автомобілем.

— Он як, пані Мюллерова, автомобілем! Ну-ну, такий пан може собі це дозволити.

Але йому, мабуть, і на думку не спало, що такі мандри автомобілем можуть зле скінчитися. Та ще й у Сараєві — казати: не треба було відбирати в них тієї Боснії та Герцеговини. Ось воно як, пані Мюллерова. То кажете, пані Мюллерова?

— Ясновельможний ерцгерцог зразу й сконали, паночку. Звісно, револьвер — не іграшка. Ось недавно в нас у місто прийшов подивитися, хто це там на четвертому поверсі зняв таку стрілянину.

— Буває револьвер, пані Мюллерова, що не вистрілить, хоч ти сказися. Таких систем дуже багато. Але на пана Фердинанда, хто це зробив, добре на таке причепурилося. Бо, знаєте, стріляти у пана ерцгерцога — неабияка робота. Це не так легко, як вогонь до того добратися. В якомусь лахмітті до такого пана і не сунься. Тут треба йти в циліндри, щоб вас поліцей загодя не затримав.

— Та воно тих напасників, кажуть, було там чимало, паночку.

— Про це й говорити нема чого, пані Мюллерова, — сказав Швейк, закінчуючи розтирати коліно, — якби ви хоча б трохи порадилися. Більше людей — більше розуму. Цей порадить одне, той інше, і діло вийде, як співається в наші дні. Ас пройде. Ось, наприклад, ви, мабуть, пам'ятаєте того пана Луккені, що проштрикнув терпугом нашу небіжчицю. І оді жодна імператриця не ходить на прогулянку. І таке чекає ще не на одного. Ось побачите, пані Мюллерова, коли до найяснішого нашого цісаря, коли вже почин зробили з тим його племінником. Старий має ворогів до біса. Коли прийде, каже, час, і ті цісарі скапуватимуть, як свічки, один по одному; їх, каже, й державна прокуратура не врятує. І в покликанні поліцей. А він як затопить шинкареві в пику раз, а поліцейські аж двічі. І його відвезли в поліцейську. Го-го, пані Мюллерова, діються нині речі, скажу я вам. Це ще одна втрата для Австрії. Коли я був на військовій службі, Зарядив ґвинтівку і пішов у канцелярію. Там йому сказали: тобі, мовляв, нема чого тут робити. А він своє і свої справи. Капітан вийшов до нього і тут же вліпив йому казармений арешт, а той підняв ґвинтівку і пальнув капітанові в лоб. І ріш: розбила пляшку чорнила, а воно облило службові папери.

— І що потім сталося з тим жовніриком? — спитала пані Мюллерова згодом, коли Швейк уже одягався.

— Повісився на підтяжках, — відповів Швейк, чистячи свого котелка. — А ті підтяжки навіть не його були. Він мав право, дурний був чекати, поки його розстріляють? Не дивуйтеся, пані Мюллерова, в такому становищі кожному годиться. Наглядача за це розжалували і припаяли йому шість місяців. Але він їх не відсидів. Утік до Швейцарії і зробив собі ім'я Мюллерова. Гадаю, що і пан ерцгерцог Фердинанд у тому Сараєві не розчовпав, що воно за пташка той, хто в нього вліпив, якщо вітає мене". А панок тим часом його й бацнув. Всадив одну кулю чи кілька?

— Газети, паночку, пишуть, буцімто пан ерцгерцог був як решето. Той випустив у нього геть усі набойі.

— Це йде, пані Мюллерова, як по маслу, страшенно швидко. Я для такої справи купив би собі браунінґ. На вигині, як у ерцгерцогів, байдуже — худих чи гладких. Хоча, між нами кажучи, пані Мюллерова, в товстопузого ерцгерцога вистрілили свого короля?

Він був такий самий черевань. Та що й казати, адже ж король ніколи худенький не буває. Ну, зараз я йду до шинкаря, щоб одати авдаток, — то скажіть, що він у мене на селі у псарні, я йому недавно підрізав вуха, і, доки вони не загояться, пускати не можна.

У шинку "Під чашею" сидів лише один відвідувач. Це був таємний агент державної поліції Бретшнейдер. Шинкаря

ся зав'язати з ним серйозну розмову.

Палівець був відомий грубіян, кожне друге слово в нього було "зад" або "лайно".

Водночас він був начитаний і радив кожному прочитати, що саме написав про цю другу річ Віктор Гюґо, перерлоо.

— Гарне літо маємо, — вів далі Бретшнейдер свою серйозну розмову.

— Все це лайна варте, — відповів Палівець, ставлячи підставки до скляної шафи.

— Та й устругнули ж вони штуку нам у Сараєві, — з проблиском надії озвався Бретшнейдер.

— В якому "Сараєві"? — перепитав Палівець. — У тій нусельській корчмі? Там же щодня бійка. Відома річ — Ну

— В боснійському Сараєві, пане шинкарю. Застрелили там нашого пана ерцгерцоґа Фердинанда. Що ви на це

— Я в такі справи не втручаюся. З такими справами хай вони мене поцілюють у зад, — чемно відповів пан Пал

овісінько що в зашморґ лізти. Я дрібний торговець. Хто до мене приходить і замовляє собі пиво, тому я наливаю

а цьому нічого не заробиш, хіба що камеру в Панкраці.

Бретшнейдер замовк і розчаровано обвів очима порожній шинок.

— Тут колись висів портрет найяснішого нашого цісаря, — за хвилину знову заговорив він, — отам, де тепер д

— Еге ж, правду кажете, висів, — ствердив пан Палівець, — та той портрет дуже мухи запаскудили, от я і виніс

ь слово і могли б з цього вийти неприємності. А на біса мені це здалося?

— В тому Сараєві, напевно, паскудно воно вийшло, пане шинкарю?

На це підступне пряме запитання пан Палівець відповів надзвичайно обережно:

— В цю пору в Боснії і Герцеговині буває страшенна спека. Коли я там служив, ми нашому обер-лейтенантові

— В якому ж полку ви служили, пане шинкарю?

— Я цих дрібниць не пам'ятаю, бо ніколи такими дурницями не цікавився, —

відповів пан Палівець. — Багато знатимеш — швидко посивієш.

Таємний агент Бретшнейдер надовго замовк, і його похмуре обличчя пожвавішало лише з приходом Швейка

— У Відні сьогодні також траур.

Бретшнейдерові очі блиснули надією, і він похапцем промовив:

— В Конопіште вивісили десять чорних прапорів.

— А їх повинно там бути дванадцять, — зауважив Швейк, відпивши пива.

— А чому ви гадаєте, що дванадцять? — спитав Бретшнейдер.

— Для рівного рахунку, щоб була дюжина: краще рахувати, та й купувати на дюжину вигідніше, — відповів Ш

Запала тиша, аж її порушив сам Швейк, зітхнувши:

— Виходить, він уже перед божим судом, дай йому господи царство небесне. Навіть не дочекався, поки стане

и йому допомогти сісти знову в сідло, підсадити його, аж глядь, — а він мертвісінький. І теж мав піти вгору: мі

огляди, до добра ніколи не доводять. В Сараєві, мабуть, теж був якийсь парад. Пам'ятаю, одного разу на такому

тирнадцять діб замкнули до буцеґарні, і два дні я пролежав, як той Лазар, зв'язаний "козлом". Але що ж удієш?

обер-лейтенант Маковець завжди казав нам: "Дисципліна, бовдури, повинна бути, бо інакше ви б лазили, як м

е не правда? Уявіть собі парк, скажімо, на Карлаку, а на кожному дереві сидить солдат без дисципліни. Це мен

— У Сараєві це робота сербів, — спрямовував розмову Бретшнейдер.

— Помиляєтесь, — відповів Швейк, — то зробили турки через Боснію і Герцеговину.

— І Швейк виклав свої погляди на зовнішню політику Австрії на Балканах: турки в 1912 році програли війну з

го не сталося, ось вони й застрелили Фердинанда.

— Ти любиш турків? — звернувся Швейк до шинкаря Палівця. — Любиш тих собак нехрещених, адже ж ні?

— Мені аби клієнт, — сказав Палівець, — хай він буде й турок. Яке діло нам, торговцям, до політики? Заплатив

Це мій принцип. Хто б там не вбив нашого Фердинанда — серб чи турок, католик чи магометанин, анархіст чи

— Добре, пане шинкарю, — мовив Бретшнейдер, який знову втратив надію, що хтось із цих двох зловиться, —

Замість шинкаря відповів Швейк:

— Авжеж, утрата, тут нічого не скажеш. Жахлива втрата, бо хіба ж Фердинанда можна замінити якимсь там йол

— Що ви хочете цим сказати? — ожив Бретшнейдер.

— Що хочу сказати? — охоче відповів Швейк. — А ось що: коли б він був гладший, то напевно б його грець по

та гриби, і тепер не вмер би такою ганебною смертю. Адже подумати тільки: небіж найяснішого пана цісаря,

дейовицях на ярмарку проштрикнули у сварці одного торговця худобою, на прізвище Бржетіслав Людвік. У н

нього нічого не купує, а кожен каже: "Це син того, проштрикнутого, він теж, мабуть, добра каналія". Кінець кі

у, потім довелося його звідти витягати, довелося оживляти, довелося з нього воду викачувати, і все ж таки він

— Ну й дивні ж у вас порівняння, — значуще промовив Бретшнейдер, — говорите спочатку про Фердинанда, а

— Які там порівняння? — запротестував Швейк. — Боронь боже, щоб я хотів когось із кимсь порівнювати. Пан

не хотів би опинитися в шкурі вдови ерцгерцоґа. Що ж вона тепер робитиме? Діти — сироти, маєток у Конопі

го матиме користь? Поїде з ним знову до Сараєва і вдруге залишиться вдовою. От кілька років тому був у Злів

його браконьєри, і лишилася після нього вдова з двома дітьми. За рік вона знову

вийшла заміж за лісника, Пепіка Шавловиця з Мидловарів. Та що ж, і того порішили. Тоді вийшла заміж утрет

пощастить, то вже сама не знаю, що вдію". Ясно, що й цього застрелили, а вона вже мала з тими лісниками ш

на з отими лісниками клопоту зазнала. Тоді їй порадили Яреша, сторожа з Ражицької загати. І що б ви думали

дітей. Потім узяла собі коновала з Воднян, так той її раз уночі шарахнув сокирою і сам добровільно на себе за ященикові носа і сказав: взагалі, мовляв, ні в чому не кається, і до того ж говорив щось дуже погане про нашо — А ви не знаєте, що він про нього говорить? — голосом, сповненим надії, запитав Бретшнейдер.

— Цього вам сказати не можу, бо цього ніхто не відважився повторити. Але, кажуть, щось нечувано страшно, і тримають в божевільні, щоб, бува, чого не розпятавав. То була не звичайна собі образа найяснішого монарха — А які ж то образи на нашого найяснішого монарха сп'яну сиплють? — запитав Бретшнейдер.

— Будь ласка, панове, перемініть пісеньку, — обізвався шинкар Палівець. — Я, знаєте, цього не люблю. Щось — Які образи на нашого монарха сп'яну сиплють? — повторив Швейк. — Всілякі.

Впийтеся, замовте, щоб вам заграли австрійський гімн, і побачите, що почнете говорити. Навигадуєте стільки половина з того була правда, вистачило б йому ганьби на все життя. Але наш старий добряга насправді цього не ил. Жінку Єлизавету проштрикнули терпугом.

Потім десь пропав його брат Ян Орт, а брата — мексиканського цісаря — розстріляли в якійсь фортеці під мур рви. А потім про це згадає якийсь п'яниця і починає його лаяти. Коли нині щось вибухне, піду добровольцем Швейк хильнув як слід пива і повів далі: — Ви гадаєте, що наш найясніший усе це подарує? То погано його, мабуть, як ось вам по пиці. Війна неминуча. Сербія і Росія нам у цій війні допоможуть. Завариться така катавасія, що а Швейк у цю віщу хвилину натхнення був прекрасний, його простодушне, усміхнене обличчя сяяло, як місяць.

— Можливо, — малював він далі майбутнє Австрії, — на нас, на випадок війни с Туреччиною, нападуть німці, і ми можемо об'єднатися з Францією. Вона ще з сімдесят першого року має зуб на Німеччину. Ось тобі вже й Війна буде, більше не скажу вам ані слова!

Бретшнейдер встав і урочисто промовив:

— Більш і не треба говорити, ходіте зі мною в коридор, я скажу вам дещо.

Швейк вийшов за агентом у коридор, де на нього чекала маленька несподіванка.

Товариш по склянці показав йому орлика і заявив, що він Швейка заарештовує і негайно відведе до поліції. Ш зовсім не винний, він же не сказав жодного слова, яке могло б кого-небудь образити.

Однак Бретшнейдер відповів, що Швейк насправді вчинив кілька злочинів, серед яких найголовніший — дер Потім вони повернулися до шинку, і Швейк звернувся до пана Палівця:

— Я випив п'ять кухлів пива і з'їв один рогалик із сосискою. Тепер дай мені ще чарочку сливовиці, і я піду, бо м Бретшнейдер показав панові Палівцю орлика, хвилину дивився на нього, а потім запитав:

— Ви одружені?

— Так.

— А ваша дружина може вести торгівлю за вашої відсутності?

— Може.

— Ну, то все гаразд, пане шинкарю, — весело промовив Бретшнейдер, — покличете сюди вашу дружину і пере — Не журися, — потішив шинкаря Швейк, — мене заарештували тільки за державну зраду.

— А мене за що? — заскиглив пан Палівець. — Я ж був такий обережний.

Бретшнейдер усміхнувся і з переможним виглядом пояснив:

— За те, що ви сказали, нібито мухи запаскудили нашого найяснішого цісаря. Ми вам виб'ємо тих мух з голови Швейк вийшов з шинку "Під чашею" в супроводі агента. Він стежив за виразом обличчя Бретшнейдера і, коли — Може, мені зійти з тротуару?

— Навіщо?

— Гадаю, що коли я заарештований, то не маю права ходити тротуаром.

Входячи в ворота управління поліції, Швейк промовив:

— І незчулись, як уже тут. Ви часто буваєте "Під чашею"?

Саме тоді, як Швейка вели в канцелярію поліції, в шинку "Під чашею" пан Палівець передавав справи заплака — Не плач, не реви! Що вони мені можуть зробити за обпаскуджений портрет цісаря?

Отак любо й мило вступив бравий вояк Швейк у світову війну. Істориків, без сумніву, цікавитиме той факт, що ніж Швейк викладав її "Під чашею", але він не мав дипломатичної освіти, і це слід узяти до уваги.

2. БРАВИЙ ВОЯК ШВЕЙК В УПРАВЛІННІ ПОЛІЦІЇ

Сараєвський замах наповнив управління поліції численними жертвами. Тягали одного за одним, а старий інс — Вам цей Фердінанд боком вилізе!

Коли Швейка замкнули в одній з багатьох камер другого поверху, там уже сиділо ціле товариство — шість чол сь осторонь від них, чапів чоловіка середнього віку.

Швейк почав розпитувати, за що кого посадили. Від п'яťох, що сиділи біля стола, дістав майже одну і ту саму ерцгерцога", "за Фердінанда", "за те, що в Сараєві пана ерцгерцога спровадили на той світ".

Шостий, який цурався тих п'яťох, сказав, що він тому не хоче мати з ними нічого спільного, щоб на нього не тою пограбування одного дядька із Голиць. Швейк підсів до товариства змовників; ті вже вдесьте оповідали, я їх усіх, крім одного, спіткало це в шинку, винарні або в кав'ярні. Винятком був надзвичайно гладкий пан в оку два дні до замаху в Сараєві він оплатив "У Брейшки" рахунок за двох сербських студентів політехніків; до того нмартрі" на Ржетезовій вулиці, де він за них теж платив, як це стверджував його власний підпис у протоколі.

На попередньому слідстві в поліції він у відповідь на всі запитання тільки одноманітно квивив:

— Я маю паперову крамницю.

На що діставав таку ж стереотипну відповідь:

— Це вас не виправдовує.

Невеликий на зріст добродій, якого схопили у винарні, був учителем історії й намагався викласти власникові психологічний аналіз кожного замаху словами:

— Ідея замаху така проста, як "колумбове яйце".

— Так само як те, що вас чекає панкрацька тюрма, — доповнив його висновок комісар поліції на допиті.

Третій змовник був головою добродійного товариства "Доброміл" в Годковичках.

Того дня, коли стався захват, "Доброміл" влаштував у парку гуляння з музикою.

Прийшов жандармський вахмістр і звернувся до присутніх, щоб вони розійшлися, бо, мовляв, Австрія в жалобі.

— Почекайте хвилину, хай дограють до кінця "Гей, слов'яни".

Тепер він сидів з похнюпленою головою і нарікав:

— У серпні переобиратимуть правління, і коли я доти не повернуся додому, може статися, що мене не оберуть.

Дивну штуку втнув небіжчик Фердинанд четвертому заарештованому, людині бездоганної вдачі й незаплямованій совісті, увечері в кафе за "мар'яжем", б'ючи тріфного короля бубною сімкою, сказав:

— Сім кульок, як у Сараєві.

П'ятий, котрого, як він сам казав, посадили "через те вбивство пана ерцгерцога в Сараєві", ще й сьогодні мав

у. В ресторані, де його заарештували, він не тільки не вимовив ані слова, але навіть і газет не читав про вбивство в якийсь пан, сів навпроти і швидко запитав:

— Ви читали?

— Не читав.

— Знаєте?

— Не знаю.

— А знаєте, про що йдеться?

— Не знаю, мене це не цікавить.

— А все ж таки вас це повинно було б цікавити.

— Не знаю, що б мене могло цікавити. Я викурюю сигару, випиваю кілька кухлів пива, вечерею, а газет не читав.

— Значить, вас не цікавить оте вбивство в Сараєві?

— Мене взагалі не цікавить жодне вбивство, хай то буде в Празі, Відні, Сараєві чи Лондоні. На це є державні уряди.

— чого ти, бовдуре, був такий необережний, що дозволив себе вбити?

Це були його останні слова в тій розмові. Відтоді він кожні п'ять хвилин лише голосно повторював:

— Я не винен, я не винен.

Ці слова він вигукував і в воротах управління поліції, ці слова повторюватиме, коли його везимуть до карного суду.

Вислухавши всі ці страшні змовницькі історії, Швейк вважав за доцільне розтлумачити їм усю безнадійність їхньої справи.

— Кепські наші справи, — так почав він свої слова розради, — і неправду ви кажете, що вам, що нам усім нічого не діє з нас лико. Коли вже прийшли такі небезпечні часи, що в ерцгерцогів смалють, то хай ніхто не витреба ж Фердинандові перед похороном зробити рекламу. А що нас тут, як чортів у пеклі, то тим краще, буде в нас

а роти. Таких невинних, що їх засудили ні за цапову душу, було й було. Та не лише на військовій службі, а й в цивільному житті. Як у новонароджених близнят, хоч вона присягалася, що не могла задушити близнят, бо в неї народилося лише одне дитиня.

Ії все ж таки засудили за подвійне вбивство. Або отой невинний циган в Забеглицях, що вломився вночі під ризиком діда йому це допомогло. Коли вже суд ухопить щось у свої руки, — біда.

Біда, але так і мусить бути. Хоч не всі люди такі негідники, як можна про них подумати, та спробуй-но відрізнити їх від тих, які вколювали цього Фердинанда. Колись, як я ще служив у війську в Будейовицях, у лісі, за полігоном, застрелив одного з них.

Він кликав нас усіх, вишикував і каже:

хай вийде з шеренги кожний десятий! Я, зрозуміло, також був десятий. Ми виструнчилися, стоїмо, ані руху. А командир каже: ті гієни! За цього пса вас усіх треба в карцер захвати, січки з вас наробити, постріляти, живцем поварити. Я з вдовою кажу: "Так тоді ж йшлося про собаку, а тепер про самого пана ерцгерцога, отже, тут треба такого страху, нагнати, щоб вони не втекли".

— Я не винен, я не винен, — твердив наїжачений чоловік.

— Ісус Христос теж був не винен, — сказав Швейк, — а проте його розп'яли.

Ніколи, ніде і нікого не цікавила доля якоїсь безвинної людини. "Maul halten und weiter dienen" 1, — як казали в Австрії.

1 Тримай рота на замку і служи (нім.).

Швейк ліг на нари і спокійно заснув.

Тим часом привели ще двох. Один з них був мандрівний крамар-босняк. Він ходив по камері, скреготів зубами, і пропадав його кошик з крамом.

Другий новачок був шинкар Палівець. Він, помітивши знайомого, Швейка, збудив його і трагічним голосом вигукнув:

— І я вже тут!

Швейк щиро потиснув йому руку і сказав:

— Дуже радий. Я знав, що той пан дотримає слова, коли він казав, що по вас теж прийдуть. Така точність — на

Однак пан Палівець відповів, що така точність лайна варта, і пошепки запитав Швейка, чи решта цих арештантів так само поважає слова.

Одиди. Швейк пояснив, що всі, крім одного, посадженого за спробу вбивства селянина з Голиць з метою пограбування, поважають слова.

Пан Палівець образився і запротестував — він, мовляв, тут не через якогось там дурного ерцгерцоґа, а через як мухи обпаскудили найяснішого монарха.

— Загидили його, бестії, — кінчив він розповідь про свою прикру пригоду, — та ще й мене самого довели до т Швейк знову заснув, але ненадовго, бо по нього прийшли, щоб відвести на допит.

Отже, піднімаючись сходами до третього відділу на допит, Швейк ніс свій хрест на голгофу, сам не помічаючи. Уздрівши табличку, що плювати на сходах заборонено, він попрохав у поліція дозволу плюнути в плювальницю.

— Добрий вечір вам, панове, всім разом.

Замість відповіді хтось штурхнув його під ребра і підштовхнув до столу, за яким сидів пан з холодним чиновницьким йно зійшов зі сторінок книжки Ломброзо "Про типи злочинців".

Він кровожерливо глянув на Швейка і сказав:

— Не робіть ідіотської міни.

— Це від мене не залежить, — серйозно відповів Швейк. — Мене з військової служби списали за ідіотизм, і ось я. Подібний до злочинця пан заскреготів зубами.

— Те, в чому вас звинувачують, і всі ваші вчинки свідчать, що в вас усі клепки на місці.

І він нарахував Швейкові цілу низку різних злочинів, починаючи з державної зради й кінчаючи образою його ім'я. Швейк ало схвалення вбивства ерцгерцоґа Фердинанда, з якого виходила парость із новими злочинами, серед яких с ісці.

— Що ви на це скажете? — переможно спитав пан із звірячими рисами обличчя.

— Цього і справді багато, — невинно відповів Швейк, — а що забагато, те шкодить.

— Ось бачите, самі погоджуєтеся.

— Я погоджуюся з усім, бо строгість мусить бути, без строгості ніхто ніколи нічого не зробить. Наприклад, коли

— Заткніть пельку! — ревновав поліцейський радник на Швейка. — Говоріть тоді, коли вас про щось питатимуть. Р

— Чому ж не розуміти, — сказав Швейк. — Дозвольте доповісти, розумію і в усьому, що ваша милість ласкаво

— З ким маєте зносини?

— Зі своєю служницею, шановний пане.

— А чи не маєте знайомих у місцевих політичних колах?

— Маю, шановний пане. Купую вечірній випуск "Народної політики" — "сучки".

— Геть! — заверещав на Швейка пан із звірячим виразом обличчя.

Коли Швейка виводили з канцелярії, він сказав:

— На добраніч, шановний пане.

Повернувшись до камери, Швейк повідомив усіх арештованих, що такий допит — це жарти. Там на вас трохи

— Раніше, — вів далі Швейк, — бувало куди гірше. Читав я колись книжку, що обвинувачені мусили ходити по інний. А хто не хотів признаватися, тому запихали ноги в іспанські чоботи й розтягували на драбині або пекл

Той, кажуть, верещав при цьому так, ніби з нього шкіру живцем дерли, і не переставав ревити, аж поки його везліч. А потім ще людину четвертували або садовили на палю десь там біля музею.

А якщо злочинця кидали лише до підземелля, на голодну смерть, то він почував себе так, немовби знову на с

— Тепер сидіти в тюрмі — це забавка, — смакував далі Швейк. — Ніяких тобі четвертувань, ніяких іспанських бочці, юшку одержуємо, хліб дають, дзбанок води приносять, убиральня просто-таки під самісіньким носом. У

Правда, трохи далеко на допит ходити, аж через три коридори і на поверх вище, зате в коридорах чисто і людина інок. Принаймні радієш, що ти тут не сам. Кожен упевнено йде своєю дорогою і не боїться, що йому в канцелярії як ви самі виберете".

Напевно, тоді було важко вирішувати, що саме вибрати, і я, панове, думаю, не один би з нас у таку хвилину ро и і, що не кажіть, на нашу користь. Тільки-но він закінчив промовляти на захист сучасного ув'язнення громадя

— Швейк! Одягтись і на допит!

— Я одягнуся, — відповів Швейк. — Я проти цього нічого не маю, але боюся, що тут якась плутанина. Адже ме е гнівалися, бо я йду вже вдруге на допит, а вони ще й разу там не були. Ще, чого доброго, почнуть мені заздр

— Вилізти й не патякати! — була відповідь на джентльменську заяву Швейка.

Швейк знову опинився перед добродієм з обличчям злочинця, той без будь-якої передмови запитав твердо й

— У всьому признаєтесь?

Швейк втупив свої лагідні сині очі в невблаганного пана і лагідно сказав:

— Якщо шановний пан бажають, щоб я признався, то я признаюся, мені це не зашкодить. Але якщо скажете: аси дерли.

Суворий пан написав щось у протоколі і, подаючи Швейкові перо, наказав підписатися.

І Швейк підписав донос Бретшнейдера з таким додатком:

"Усі вищезазначені обвинувачення проти мене справедливі.

Йозеф Швейк"

Підписавшись, Швейк звернувся до суворого пана:

— Може, треба ще щось підписати? Чи, може, прийти мені вже вранці?

— Вранці вас відвезуть до кримінального суду, — почув він у відповідь.

— О котрій годині, шановний пане? Щоб, боронь боже, не проспати.

— Геть! — ревнуло вже вдруге по той бік стола.

Повертаючись до своєї нової домівки з залізними ґратами, Швейк промовив до поліцая, який його супроводив:

— Тут усе йде як по маслу.

Щойно за ним замкнулися двері, як друзі по камері засипали його різними запитаннями, на які Швейк ясно і чітко відповів:

— Я зараз признався, що, мабуть, це я вбив ерцгерцоґа Фердинанда.

Шестеро чоловіків з жаху зіщулилися під завошивленими ковдрами.

Лише босняк промовив:

— Вітаю вас!

Вмощуючись на нарах, Швейк сказав:

— Свинство, що в нас тут немає будильника.

Проте вранці його підняли й без будильника і рівно о шостій годині відвезли в "зеленому Антоні" до крайового суду.

— Хто рано встає, тому бог дає, — сказав Швейк до своїх супутників, коли "зелений Антон" виїздив з воріт упродовж дня.

3. ШВЕЙК ПЕРЕД СУДОВИМИ ЛІКАРЯМИ

Чисті затишні кімнати крайового кримінального суду справили на Швейка якнайприємніше враження: побілені стіни, лідчої тюрми з фіалковими нашивками і кантами на форменому кашкеті. Фіалковий колір було запроваджено в кінці дев'ятнадцятого століття.

Повторювалася славнозвісна історія римського панування над Єрусалимом. В'язнів виводили і ставили в низу.

Чесно вмити руки, посилали по печеню з червоним перцем та по пльзенське пиво у "Тессі" і передавали в де-юре.

Тут здебільшого зникла всяка логіка, а перемагав §, душив §, обовдурював §, пирскав §, сміявся §, загрожував §.

Винятки становили кілька осіб (так само як і в управлінні поліції), які ставилися до законів не так уже й серйозно.

До одного з таких панів і привели Швейка на допит. То був літній добродушний чоловік, який, допитуючи колони.

— Ска, пане Валеш, тут якраз є один вільний стілець". Коли привели Швейка, цей добродій з властивою йому мислю.

— Отже, ви і є той самий пан Швейк.

— Я думаю, — відповів Швейк, — що я ним повинен бути, бо і мій татуньо був Швейк, і мамуня пані Швейкова.

Ласкавий усміх промайнув по обличчю судового радника, що провадив допит.

— Ну й накоїли ж ви лиха. Чимало лежить на вашій совісті.

— Я завжди маю на своїй совісті багато всякої всячини, — усміхаючись іще ласкавіше, ніж пан судовий радник, вельмишановний пане.

— Це видно з протоколу, який ви підписали, — сказав не менш ласкавим тоном судовий радник. — Чи не робите.

— Та боронь боже, ласкавий пане. Я сам їх питаю, чи мушу підписатися, а коли мені сказали, щоб я підписався, то б собі цим аж ніяк не допоміг. Порядок є порядок, і нема про що говорити!

— Пане Швейку, ви відчуваєте себе цілком здоровим?

— Щоб цілком здоровим, то не скажу, вельмишановний пане раднику. Маю ревматизм, натираюся опodelьдом.

Літній пан знову ласкаво посміхнувся.

— Що б ви сказали, якби ми вас послали на огляд до судових лікарів?

— Сподіваюся, що зі мною не так уже зле, щоб ті пані витрачали на мене марно свій час. Мене вже оглядав я.

— Знаєте, пане Швейку, ми все ж таки спробуємо звернутися до судових лікарів.

Скличемо добру комісію, посадовимо вас до слідчої в'язниці, ви там гарненько відпочинете. Між іншим, ще одне.

— Вибухне, вельмишановний пане раднику, ось-ось вибухне.

— А не буває у вас вряди-годи якихось нападів?

— Ні, не буває, пане раднику. Правда, одного разу на мене ледве не наскочила якась машина на Карловій площі.

На цьому допит скінчився. Швейк подав пану судовому радникові руку і, повернувшись до камери, сказав своїм друзям:

— Так от, через убивство пана ерцгерцоґа Фердинанда мене будуть оглядати судові лікарі.

— Мене теж оглядали судові лікарі, — сказав один молодик, — це було тоді, коли я через килими попав під суд.

— Я тим судовим лікарям і зовсім не вірю, — зауважив інтелігентний на вигляд чоловік. — Одного разу я підірвався.

— Я тим судовим лікарям і зовсім не боюся, — заявив Швейк. — Коли я був на військовій службі, мене оглядав один ветеран.

— Судові лікарі — стерви, — відізвався невеличкий скоцюрблений чоловічок. — Недавно на моїй луці випадково.

— Ід удару по голові якимсь тупим предметом сорок років тому, а мені тридцять вісім, проте мене посадили, хоча я невинний.

— Я гадаю, — сказав Швейк, — що слід на все дивитися з кращого боку. Адже кожен може помилятися і мусить.

Судові лікарі — теж люди, у них свої вади. Ось, наприклад, одного разу в Нуслях, саме біля мосту через Ботич, мене гарапником по голові.

Я беркиць на землю, а він присвітив мені в обличчя і каже: "Помилка, це не він".

Помилитися аж до самої смерті — це вже таке людям на роду написано. Хоча б отакий випадок: один чоловік і пхнув жінці під перину. Пес зігрівся, опритомнів і покусав усю родину, а найменшого в колисці розірвав і зжер.

Він відімкнув подільський костюл, бо думав, що прийшов додому, роззувся в ризниці, бо думав, що він у себе.

накрився якимись покрывами з вітваря із священними написами, а під голову поклав собі євангеліє та ще інші

Токар уже до того часу протверезився і добродушно пояснив, що це, мовляв, помилка. "Нічого собі помилка, тим погнали того токаря до судових лікарів, а ті довели, що він був при повному розумі і зовсім тверезий, бо, м

ої брами. Потім цей токар так і помер у Панкрацькій тюрмі.

Або ще наведу вам один приклад, як у Кладно помилився поліцейний пес — вівчарка знаменитого ротмістра Р

випробовував їх на різних волоцюгах, так що всі волоцюги почали обминати Кладненську округу, мов зачумл

й привели йому одного разу досить пристойно вдягненого чоловіка — вони натрапили на нього в Ланських

о пальта і дав той клаптик понюхати собакам. Потім цього чоловіка відвели в якусь цегельню за містом, а по

Потім того чоловіка примусили лізти по якійсь драбині на горище, стрибати через мур і кидатися в ставок, а с

му остогидло засідати в парламенті, і він виїхав на прогулянку в Ланські ліси. Тому я й кажу: немає людей, що

чи просто неосвічені бовдури. Навіть міністри помиляються.

Комісія судових лікарів, яка мала вирішити, наскільки психічний кругозір обвинуваченого Швейка відповідає

ох дуже поважних панів. Причому погляд кожного зокрема діаметрально різнився від будь-якого погляду інш

ричних шкіл, і коли ці протилежні наукові табори дійшли до цілковитої згоди щодо Швейка, то це можна поя

ли ввійшов у залу, де мали обслідувати його психічний стан.

Побачивши на стіні портрет австрійського монарха, він вигукнув: "Панове, хай живе цісар Франц-Йосиф Пер

Справа була зовсім ясна. Завдяки спонтанному виступові Швейка відпала ціла низка запитань. Залишилися ті

а Каллерсона, доктора Гевероха і англійця Вейкінґа підтвердити первісну думку про Швейка.

— Чи радій важчий від олова?

— Я його, пробачте, не важив, — зі своєю милою посмішкою відповів Швейк.

— Ви вірите в кінець світу?

— Насамперед я мусив би той кінець побачити, — відповів Швейк недбало, — однак напевно завтра я його щ

— Чи могли б ви вирахувати діаметр земної кулі?

— Ні, панове, не зумів би, — відповів Швейк, — але я б вам, панове, також загадав одну загадку: стоїть трипов

ху два дахові віконця і два комини. На кожному поверсі живе по двоє квартирантів. А тепер, панове, скажіть м

Судові лікарі значуще Perezирнулися, але, незважаючи на це, один з них поставив ще таке запитання:

— Чи знаєте ви, яка найбільша глибина в Тихому океані?

— Цього, панове, не знаю, — почули вони у відповідь, — але думаю, що там, безперечно, глибше, ніж під Виш

— Досить? — лаконічно спитав голова комісії.

Але все ж таки один із членів комісії попросив дозволу ще запитати.

— Скільки буде, якщо дванадцять тисяч вісімсот дев'яносто сім помножити на тринадцять тисяч вісімсот шіст

— Сімсот двадцять дев'ять, — відповів Швейк, не змигнувши оком.

— Гадаю, цього досить, — промовив голова комісії, — можете відвести обвинуваченого на давнє місце.

— Дякую вам, панове, — шанобливо сказав Швейк. — З мене цього також цілком досить.

Коли Швейка вивели, колегія трьох дійшла спільного висновку, що Швейк дурний як пень і що він ідіот згідно

ланих слідчому, між іншим було зазначено:

"Нижчепідписані судові лікарі погодилися на діагнозі незаперечного психічного отупіння і вродженого кретин

ісар Франц-Йосиф Перший!" цілком достатній, щоб визнати душевний стан Йозефа Швейка як стан безнадійн

1. Припинити слідство проти Йозефа Швейка.

2. Відіслати Йозефа Швейка до психіатричної лікарні під нагляд для визначення, якою мірою його душевний с

У той час як писалися ці висновки, Швейк розповідав своїм товаришам по камері:

— На Фердинанда вони начхали, а патякали зі мною про ще більші дурниці.

Наприкінці ми один одному сказали, що з нас цієї розмови досить, і розійшлися.

— Я нікому не вірю, — зауважив скоцюрблений маленький чоловічок, на луці якого випадково викопали чий

— Але й шахрайство на світі повинно бути, — сказав Швейк, лягаючи на нари. — Якби люди бажали добра ко

4. ШВЕЙКА ВИГАНЯЮТЬ З БОЖЕВІЛЬНІ

Описуючи пізніше своє перебування в божевільні, Швейк розсипався в похвалах:

— Справді, не знаю, чого тим божевільним не до шмиги, що їх там тримають. Там же дозволяють качатися го

сь на вулиці, люди б дивом дивувалися, а в божевільні це як плюнути. Там така воля, про яку й соціалістам нік

ю, і за папу римського, і за короля англійського, і за найяснішого цісаря або за святого Вацлава. Правда, той, і

иночці. Був там і такий, що репетував, ніби він архієпископ. Той нічого іншого не знав, тільки обжирався і де

ого не соромився. А один навіть видавав себе за святого Кирила і Мефодія, щоб одержувати по дві порції. Од

Він кожнісінького запрошував на христини. Багато там було шахістів, політиків, рибалок і скаутів, колекціонер

тарі горщики, що їх він називав урнами. Іншого весь час тримали в гамівній сорочці, щоб він не міг вирахуват

дин усе ходив слідом за мною і переконував, що цигани походять з Крконошів, а другий доводив, що всереди

іг там молоти язиком про все, що йому заманеться, немов у парламенті. Одного разу почали розповідати каз

кетував один пан, що видавав себе за шістнадцятий том наукової енциклопедії Отто і в кожного просив, щоб

ихомирився лише тоді, коли на нього вдягли гамівну сорочку. Цим він дуже пишався, бо, мовляв, потрапив у

раю. Можете собі галасувати, верещати, співати, ридати, мекати, стогнати, плигати, молитися, перекидатися, л

— Я готовий, панове. Думаю, що "за ґрати" означає в камеру, а це не так уже й погано.

— Не дуже-то в нас розперізуйся, — зауважив поліцай, на що Швейк відповів:

— Я дуже скромна людина і буду вдячний за все, що ви для мене зробите.

В камері на нарах в апатичній позі сидів замислений якийсь чоловік. Він, як по його очах було видно, не вірив у лю.

— Моє шанування, добродію, — сказав Швейк, сідаючи біля нього на нари. — Чи не знаєте випадково, котра н

— Я вже живу поза царством годин, — відповів замислений чоловік.

— Тут непогано, — вів далі розмову Швейк. — Ось і нари зроблено із струганих дощок.

Серйозний панок не відповідав. Він устав і почав швидко ходити по невеличкому просторі між дверима й нари.

Швейк тим часом зацікавлено оглядав написи, видряпані на стінах. В одному з них якийсь в'язень об'являв ві

Влетить і вам". Один в'язень написав: "Чхав я на вас, півні!" Інший просто стверджував факт: "Я тут сидів 5 чер

ршовиць". Але був тут і напис, що вражав глибиною думки: "Змилося, великий боже..." — а під цим:

"Поцілуйте мене в сраку". Літери "сраку" були, однак, перекреслені, а збоку написано великими літерами: "ФА

Ой сиджу я під вербою

та біля потоку

та згадую із журбою

свою чорнооку.

Панок, що бігав між дверима й нарами, немов на змаганні з марафонського бігу, нарешті зупинився, задихався, задихав горло:

— Випустіть мене!.. Ні, вони мене не випустять, — промовив він сам до себе. — Не випустять, і годі. Я тут уже п

На нього раптом найшла щирість, він випростався і запитав Швейка:

— Чи ви часом не маєте при собі ременя, щоб я міг покласти цьому край?

— Від усієї душі радий вам прислужитися, — відповів Швейк, знімаючи ремінь. — Я ще ніколи не бачив, як лю

ь довкола, — що тут немає жодного гака. Ручка віконна вас не витримає. Хіба що повіситесь на нарах, стоячи

усь молоду єврейку повісився на розп'ятті. Мені дуже подобаються самовбивці, так що, будь ласка, починайте

Хмурий панок поглянув на ремінь, який Швейк тицьнув йому в руку, шпурнув його в куток і заридав, розмазу

— В мене діточки, а я тут за пияцтво та розпусту. Боже ж мій! Бідна моя жінка!

Що мені скажуть на службі? У мене діти, а я тут за пияцтво і розпусту! — повторював він безкінечно.

Врешті ніби трохи втихомирився, підійшов до дверей і почав грюкати в них ногами і кулаками. За дверима по

— Чого треба?

— Випустіть мене, — сказав він таким тоном, немовби втратив усе, що зв'язувало його з життям.

— Куди? — почувся з другого боку.

— На службу, — відповів нещасний батько, чоловік, урядовець, п'яниця і розпусник.

За дверима розлігся регіт, моторошний регіт у тиші коридора, і кроки знов віддалилися.

— Мені здається, що той пан вас ненавидить, якщо так із вас глумиться, — обізвався Швейк, коли зневірений

багато зробити, а коли ще гірше розлютиться, здатний на все. Не рипайтеся, якщо вже не хочете вішатися, і ч

то це, безперечно, жахлива історія. Ви, коли я не помиляюся, мабуть, певні, що вас витурять із служби?

— Цього вам не можу сказати, — зітхнув той, — бо й сам не пам'ятаю, що я

виробляв. Знаю тільки, що мене звідкись викинули, і я хотів повернутися туди, щоб закурити сигару. А почало

с до однієї винарні. Потім ми подалися ще до другої, до третьої, до четвертої, до п'ятої, до шостої, до сьомої, до

— Чи не бажаєте, щоб я допоміг вам лічити? — спитав Швейк. — Я на цих справах добре розуміюся. Одного р

не випив більш, як по три кухлі пива.

— Одно слово, — вів далі нещасний підлеглий начальника, який з такою пишнотою справляв свої іменини, —

ого начальника. Загубився, хоч ми його прив'язали на мотузку і водили за собою, наче цуцика. Тоді ми вируш

, опинився в одному з нічних кафе на Виноградах, у дуже пристойному місці, де й пив якусь наливку просто з

аріаті, два поліцаї, які мене сюди привезли, рапортували, нібито я був п'яний як чіп, непристойно поведився,

розігнав жіночий оркестр, прилюдно обвинуватив обер-кельнера в крадіжці двадцяти крон, розбив мармуров

у панові за сусіднім столиком. Більш нічого я не робив, принаймні не можу пригадати, аби я ще що-небудь ус

м своєї родини, не думаю. Що ви на це все скажете? Я ж зовсім не бешкетник.

— Ви дуже намучилися, поки розбили мармурову дошку? — з цікавістю запитав Швейк замість відповіді. — Чи

— З одного маху, — відповів інтелігентний пан.

— Тоді вам каюк, — меланхолійно промовив Швейк. — Вам доведуть, що ви наполегливо вправлялися в цьом

екаючи на відповідь, пояснив: — Якщо з ромом, то це гірше, бо дорожче. На суді все підраховують, зводять до

— На суді... — збентежено прошепотів поважний батько родини і, похнюпивши голову, поринув у той неприе

1 Деякі письменники вживають фразу "гризуть докори сумління". Не вважаю цей вислів точним. Адже й тигр л

— А вдома знають, — спитав Швейк, — що вас заарештували, чи довідаються, аж коли про це з'явиться в газе

— Ви гадаєте, що про це буде надруковано в газетах? — наївно спитала жертва іменин свого начальника.

— Як бог свят, — прозвучала щира відповідь, бо Швейк ніколи не мав звичаю будь-що приховувати від людей

рику про п'яненських та їхні бешкети. Недавно в шинку "Під чашею" один відвідувач нічого іншого не зробив,

. Його відвезли, а вранці ми вже про це читали в газетах. Або в "Бендловці" заїхав я раз одному факельникові

арештувати, і зразу ж про це було надруковано у "Вечірці". Або ще такий випадок: в кафе "У покійника" один п'яний чоловік, який ще день обмалювали його в газеті. Єдине, що ви можете, — це з тюрми послати в редакцію спростування, моє спростування доводиться вам ні родичем, ні знайомим, а додому можете написати листа й попросити це спростування в редакції в'язниці. Вам не холодно? — співчутливо спитав Швейк, помітивши, що інтелігентний пан увесь аж труситься.

— Я загинув, — захлипав Швейків сусід. — Пропала моя кар'єра.

— Пропала, — охоче притакнув Швейк. — Якщо вас після відбуття кари не візьмуть знову на службу, не знаю, чи варто говорити про моральність, коли б ви навіть хотіли служити у гіцеля. Та й що казати, дорого вам коштуватиме це, якщо ви будете змушена жебрати, а діточок навчати всіляким шахрайством?

Почулося хлипання.

— Бідні мої дітоньки, бідна моя жінка! Розкаяний грішник підвівся й почав просторікувати про своїх дітей:

— У мене їх п'ятеро, найстаршому дванадцять років, він у скаутах. П'є лише воду і міг бути прикладом для своїх дітей.

— Він скаут? — вигукнув Швейк. — Люблю слухати про скаутів. Одного разу в Мидловарах під Злівою, в районі, де тоді був перший полк був там на маневрах, навколишні селяни влаштували полювання на скаутів, що їх дуже багало. Коли його в'язали, так вищав, скиглив і плакав, що навіть ми, бувалі солдати, не могли на це дивитись і воліли не слухати. Потім у старости під різками вони призналися, що в усій околиці немає жодної луки, яку б вони не столочили. Ме перед жнивками зовсім випадково вигорів на пні лан жита, саме тоді, коли вони в ньому смажили на рожені картоплю. Озі в лісі знайшли понад півцентнера обгризених кісток домашньої птиці й дичини, величезну кількість кісток. Однак нещасний батько скаута все ж таки не міг заспокоїтись.

— Що я наробив? — тужив він. — Пропала моя добра слава!

— Авжеж, пропала, ще й на все життя, — підтвердив Швейк із властивою йому щирістю. — Після того, що сталося в Зетах, а рот не город, не загородиш, такого прибрешуть, що ой-ой-ой. В лихий час і кум за собаку, та не беріть занадто серйозно, бо йнакше разів у десять більше, ніж з доброю. На таку дрібницю шкода і язика псувати;

У коридорі пролунали енергійні кроки, в замку заскреготів ключ, двері відчинились, і поліцейський вигукнув прізвище Швейка.

— Пробачте, — по-лицарському нагадав Швейк, — я тут лише з дванадцятої години, а цей пан уже від шостої. Замість відповіді міцна рука витягла Швейка в коридор, і поліцейський мовчки повів його по сходах на другий поверх, де в іржавому обличчя. Він звернувся до Швейка.

— Отже, ви і є той Швейк? Як ви сюди попали?

— Зовсім звичайнісінько, — відповів Швейк, — я прийшов сюди в супроводі одного пана поліцейського, бо не хотів бути занадто далеко від аси вулична дівка.

— Знаєте що, Швейку, — ласкаво сказав пан комісар, — навіщо нам тут, на Сальмовці, з вами сваритися? Чи не краще поговорити?

— Ви, пане комісаре, — вдоволено промовив Швейк, — так би мовити, господар становища. А пройтися ввечері по місту, це ж дуже приємно.

— Дуже радий, що наші думки збіглися, — весело зауважив комісар поліції. — Це найкраще, коли люди можуть зрозуміти один одного.

— Я теж дуже люблю з кожним порадитися, — відповів Швейк. — Я, вірте мені, пане комісаре, ніколи вашої довіри не втрачу.

Чемно вклонившись, Швейк зійшов з поліцейським униз до вартівні, і за чверть години його вже можна було бачити під пахвою товсту книгу з німецьким написом "Arrestantenbuch" 1.

1 "Книга запису арештантів" (нім.).

На розі Спаленої вулиці Швейк і його конвоїр зустрілися з натовпом людей, які юрмили біля вивішеного оголошення.

— Це маніфест найяснішого монарха про оголошення війни, — повідомив Швейкові поліцейський.

— Я це передбачав, — сказав Швейк, — а в божевільні про це нічого ще не знають, хоч їм, власне, це повинно бути відомо.

— Що ви цим хочете сказати? — спитав поліцейський.

— Адже ж там сидить багато панів офіцерів, — пояснив Швейк.

Коли вони підійшли до іншої юрби, що товпилася перед маніфестом, Швейк вигукнув:

— Хай живе імператор Франц-Йосиф! Ми цю війну виграємо!

Хтось із захопленої юрби насадив йому капелюх аж на вуха, і в такому вигляді, в супроводі натовпу, бравий воїн попрямував до вартівні.

— Цю війну, панове, ми, безперечно, виграємо, ще раз кажу вам, — промовив Швейк і з тими словами розпрощався з натовпом.

А десь із далеких нетрів історії долетіла до Європи істина, що завтрашній день зруйнує навіть плани сьогоднішніх планів.

6. РОЗІРВАВШИ ЗАЧАРОВАНЕ КОЛО, ШВЕЙК ЗНОВУ ОПИНИВСЯ ВДОМА

В стінах управління поліції панував дух чужої народної влади. Вона встановлювала, наскільки громадяни захоплювалися владою, приреченого пролити кров до останньої краплі за зовсім чужі для нього інтереси, управління поліції й тюрми й шибениці спроможні оборонити існування хитромудрих параграфів. При цьому хижак-бюрократ не міг сказати нічого.

— Мені дуже прикро, — сказав один з тих хижаків чорно-жовтої породи, коли до нього привели Швейка, — що це сталося з вами.

Швейк мовчки кивнув головою з таким невинним виглядом, що чорно-жовтий хижак допитливо поглянув на нього.

— Не дивіться так по-ідіотському.

Однак він зараз же перейшов на ласкавіший тон:

— Нам, безперечно, дуже прикро тримати вас у тюрмі, і можу вас запевнити, що, на мій погляд, ваша провина не така велика, як здається, і здібності, що вас на це підмовили. Скажіть мені, пане Швейку, хто, власне, настановлює вас на такі безглузді вчинки?

Швейк кашлянув і відізався:

— Даруйте, але про жодні безглузді витівки я нічого ніколи не знаю.

— А чи ж це, пане Швейку, не безглуздя, — прозвучав удавано батьківський тон, — коли ви, згідно з рапортом на розі маніфестом про війну і підбурювали народ вигуками: "Хай живе цісар Франц-Йосиф! Цю війну ми вигр!" — Я не міг байдуже на це дивитися, — заявив Швейк, втупивши свої лагідні очі в обличчя інквізитора. — Та ми йну і не радіють. Ані вигуків "хай живе", пане раднику, ні "ура", — мовчать, та й годі. Та невже ж старий вояк д в так, як ви кажете.

І ви на моєму місці, я певен, зробили б те ж саме. Якщо війна, то її треба виграти, і треба конче кричати: "Хай х...". Припертий до стіни чорно-жовтий хижак не витримав погляду невинного агця Швейка, опустил очі на службу. — Я цілком зрозумів би ваше захоплення, коли б воно проявилось за інших обставин. Та ви самі добре знаєте, що моїм омадянам скоріше іронічним, ніж серйозним.

— Якщо когось веде поліцей, це тяжка мить у житті людини. Але коли людина навіть у таку важку хвилину не й погана.

Чорно-жовтий хижак загарчав і ще раз поглянув Швейкові у вічі.

Швейк відповів йому теплим поглядом невинних, м'яких, скромних і ніжних своїх очей.

Хвилину обидва дивилися пильно один на одного.

— Дідько вас побері, Швейку, — сказали нарешті чиновницькі бакенбарди, — але знайте, тільки-но ще раз поїдете до військового суду на Градчанах. Зрозуміли?

Чинювник незчувся, як Швейк підскочив до нього, поцілував руку і сказав:

— Хай вам бог віддячить за все! Якщо ви потребуватимете колись чистокровного песика, будьте ласкаві звернутися до мене. Отак Швейк опинився знову на волі і на дорозі додому.

Він роздумував, чи не зайти ще до пивної "Під чашею", і кінець кінцем відчинив двері, через які недавно вийшов. У пивній панувала могильна тиша. Там сиділо кілька відвідувачів і між ними сторож косяголу святого Аполліна. Він тупо дивилася на пивні крани.

— От я й повернувся, — весело промовив Швейк. — Дайте-но мені кухоль пива. А де наш пан Палівець? Уже в Замість відповіді Палівцова почала плакати й, захлинаючись на кожному слові, простогнала:

— Дали... йому... десять... років... тиждень тому...

— Он воно як, — сказав Швейк. — То він уже на сім днів має менше.

— Він був такий обережний, — плакала Палівцова. — Він цим завжди хвалився.

Всі присутні в пивній уперто мовчали, немовби тут і досі блукав дух Палівця і радив їм бути ще обережнішими — Обережність — мати мудрості, — сказав Швейк, сідаючи до столу і підсуваючи до себе кухоль пива, де в пиві вона несла пиво Швейкові. — Нинішні часи такі: бережи вуха, щоб не вкусила муха.

— Вчора у нас було два похорони, — звернув розмову на інше церковний сторож.

— Мабуть, хтось умер, — сказав другий відвідувач, а третій спитав:

— А похорони були з катафалком?

— Цікаво знати, — сказав Швейк, — як відбуватимуться похорони військових під час цієї війни?

Відвідувачі встали, розплатились і тихо вийшли. Швейк залишився наодинці з панєю Палівцевою.

— Я ніколи не думав, — сказав він, — щоб невинну людину могли засудити на десять років. Що колись одного переборщили.

— Та він же в усьому признався, — плакала Палівцова. — Як він тут говорив про мухи й про той портрет, так с... Я була на тому суді за свідка. Але мені сказали, що я перебуваю в родинних зв'язках зі своїм чоловіком і можу... бува, чого не вийшло, і відмовилася свідчити. Ох, як подивився тоді на мене мій бідолашний старий. Господи... том вигукнув до них там у коридорі, немовби зовсім помикився: "Хай живе вільна думка!" 1

1 Тут гра слів: "Вільна думка" — назва товариства безвірників.

— А пан Бретшнейдер уже не заходить сюди? — спитав Швейк.

— Був тут кілька разів, — відповіла шинкарка. — Вип'є один-два кухлі пива, питає мене, хто тут буває, і слухає, як ми говоримо про футбол. А його пересмикує від цього, ніби він ось-ось скажеться і почне качатися по підлозі. За

— Усе залежить від тренування, — зауважив Швейк. — • А хіба той оббивальник був такий дурний?

— Мабуть, як мій чоловік, — відповіла шинкарка, плачучи, — він його спитав, чи стріляв би він у сербів, а той в там корону. Потім ми всі чули, як Бретшнейдер сказав, витягаючи записну книжку: "Дивіться, знов гарненьк більше не повернувся."

— Іх, мабуть, багато не повернеться, — промовив Швейк, — дайте-но мені рому.

Швейк саме замовив собі рому вдруге, коли до пивної ввійшов агент Бретшнейдер.

Окинувши недбалим поглядом порожню пивну і замовивши пива, він сів біля Швейка, чекаючи, що той скаже. Швейк здійняв з вішалки якусь газету і, переглядаючи останню сторінку з оголошеннями, промовив:

— Дивіться-но, той Чімпера в Стражкові, будинок номер п'ять, поштове відділення Рачіневес, продає садибу з Бретшнейдер нервово забарабанив пальцями по столу і звернувся до Швейка:

— Дуже дивуюся, чому вас, пане Швейку, цікавить та садиба.

— Ах, це ви, — промовив Швейк, подаючи йому руку. — Я зразу вас не впізнав, у мене дуже погана пам'ять. Вона поробляєте відтоді, часто сюди заходите?

— Сьогодні я зайшов заради вас, — сказав Бретшнейдер. — В управлінні поліції мені сказали, що ви торгуєте

— Це я зможу вам розстаратися, — відповів Швейк. — Вам чистокровного чи якогось Бриська?

— Хотів би придбати чистокровного пса, — відповів Бретшнейдер.

— А поліційного пса ви б не взяли? — запитав Швейк. — Такого, щоб вам зараз усе вистежив і навів на сліди з
й пес, як то кажуть, у землю свій талант закопує.

— Я хотів би мати шпіца, — стримано, але вперто сказав Бретшнейдер. — Такого, щоб не кусався.

— Отже, ви хочете беззубого шпіца? — спитав Швейк. — Знаю такого: в одного шинкаря в Дейвіцах.

— То вже краще пінчерика, — нерішуче промовив Бретшнейдер. Його кінологічні знання були зачаткові, і якби
довідався.

Але наказ звучав точно, ясно і твердо: ближче познайомитися з Швейком на ґрунті його торгівлі собаками. Для
ядження певні суми грошей для купівлі собак.

— Пінчерики бувають і більші, й менші, — повідомив Швейк. — Є в мене на прикметі два менші й три більші,

— Це мене б задовольнило, — заявив Бретшнейдер, — а скільки коштуватиме один?

— В залежності від розмірів, — відповів Швейк, — величина тут має значення.

Пінчер не теля. З пінчерами якраз навпаки: що менший, то дорожчий.

— Мене цікавлять більші, сторожові собаки, — відповів Бретшнейдер, боячись зловживати таємним фондом д

— Чудово! — сказав Швейк. — Великих можу вам продати по п'ятдесят крон, а ще більших — по сорок п'ять. А
сучок?

— Мені однаково, — відповів Бретшнейдер, для якого все це було непрохідними хащами. — Роздобудьте їх, а
Будуть?

— Приходьте, будуть, — сухо відповів Швейк. — Але в такому випадку я попросив би вас завдаток, тридцять к

— Будь ласка, — сказав Бретшнейдер, відраховуючи гроші, — а тепер вип'ємо по чвертці вина за мій рахунок

Коли вони випили, Швейк теж замовив чвертку вина за свій рахунок. Бретшнейдер почав умовляти Швейка н
оворити про політику.

Швейк заявив, що він ніколи в ресторанах про політику не говорить, до того ж уся політика — це забавка Для
Бретшнейдер, навпаки, тримався більш революційних поглядів. На його думку, кожна слабка держава приреч

Швейк заявив, що він з державою ніколи не мав жодної справи; правда, одного разу йому довелося виховувати
дохло.

Коли кожен з них вихилив по п'ятій чвертці, Бретшнейдер проголосив себе анархістом і спитав у Швейка пор
Швейк розповів, що якимось один анархіст купив у нього на виплат за сто крон леонберґа, але останнього внес

За шостою чверткою Бретшнейдер заговорив про революцію і висловився проти мобілізації, але Швейк нахи

— Щойно до шинку зайшов якийсь клієнт, то краще мовчіть, бо можете мати неприємності. Бачите ж, трактир

Пані Палівцова й справді плакала на своєму стільці за стойкою.

— Чого ви, хазяйко, плачете? — спитав Бретшнейдер. — За три місяці виграємо війну, буде амністія, і ваш чол
Чи, може, ви не думаєте, що ми виграємо? — звернувся він до Швейка.

— На біса пережовувати без кінця те саме? — сказав Швейк. — Мусимо виграти, і квит! А зараз мені час додом

Швейк розплатився і повернувся до своєї старої служниці пані Мюллерової. Вона дуже злякалася, коли побачи

— Я гадала, що ви, паночку, повернетесь аж за кілька років, — сказала вона з вродженою щирістю. — Я тим ч
три рази був обшук, але нічого не знайшли і сказали, що ви, мовляв, битий шельма і ваші справи погані.

Швейк мав нагоду відразу ж переконатися, що незнайомий влаштувався з усіма вигодами. Спав у його ліжку і
й умостилося якесь довговолосе створіння, яке спало, обійнявши його з вдячності за шию. Частини чоловічо
видно, що швейцар нічної кав'ярні повернувся зі своєю дамою під мухою.

— Пане, — сказав Швейк, трясучи непроханого поживця, — глядіть, так можете і обід проспати. Мені було б
і, коли вже обіду ніде не дістанеш.

Швейцар з нічної кав'ярні дуже розіспався і довго не міг уторопати, що додому повернувся власник ліжка і пр
За звичаєм усіх швейцарів з нічних кав'ярень, цей пан пообіцяв віддухопелити кожного, хто наважиться його

Швейк тим часом позбирав частини його гардеробу, приніс їх до постелі і, енергійно струснувши швейцара, с

— Якщо ви не одягнетесь, я буду змушений викинути вас на вулицю в такому вигляді, як ви є. Для вас буде ви
— Я хотів поспати до восьмої вечора, — спантеличено промовив швейцар, натягаючи штани. — Я плачу за лі
жено, вставай!

Пристібаючи комірець і зав'язуючи краватку, він уже настільки очунав, що почав запевняти Швейка, буцімто
бувати лише дами, в яких жовтий білет у цілковитому порядку, і люб'язно запросив Швейка заходити туди.

Але його приятелька була аж ніяк не вдоволена Швейком і вжила кілька великосвітських виразів. З них найпр

Після відходу непроханих гостей Швейк пішов порозмовляти з панею Мюллеровою, але не знайшов жодних і
сь олівцем. Вона надзвичайно просто висловила свої думки щодо прикрої пригоди зі Швейковим ліжком, яке

"Простіть мені, ласкавий пане, я вас більше не побачу, бо кидаюся з вікна".

— Бреше! — сказав Швейк і почав чекати.

За півгодини до кухні вповзла нещасна пані Мюллерова, і з пригнобленого виразу її обличчя було видно, як в
— Якщо хочете стрибати, — сказав Швейк, — ідіть до кімнати, я там відчинив вікно. З кухонного вікна я б вам

змушені будете за все це платити, а з кімнатного вікна гарненько гепнетеся просто на тротуар і, якщо матиме

ра, руки й ноги, вам доведеться платити за лікарню.

Пані Мюллерова заридала, потихеньку вийшла до кімнати... зачинила вікно і, повернувшись, сказала:

— Протяг. А це недобре для панового ревматизму. Потім, постеливши і дбайливо прибравши, вернулася на ку
— Ті двоє цуценят, паночку, що були у нас на подвір'ї, здохли. А сенбернар утік, коли в нас був обшук,
— Господи боже мій! — вигукнув Швейк. — Він може потрапити в гарну халепу. Його тепер напевно шукатим
— Він укусив пана комісара, коли той під час обшуку витягав його з-під ліжка, — розповідала далі Мюллерова.
іменем закону наказали вилізти звідти. Але він не послухав, і його витягли силоміць. Сенбернар хотів пожертв
, хто до нас ходить, чи не одержуємо якихось грошей з закордону. Потім ще натякали, нібито я дурна, бо я їм
иректора з Брно, завдаток шістдесят крон за ангорську кицьку, ту, що про неї ви давали об'яву до "Народної п
стер'єра. Потім розмовляли зі мною дуже чемно і порекомендували на квартиру, щоб не було страшно самій
— Не щастить мені з панами з тих установ, пані Мюллерова. Ось незабаром побачите, скільки їх прийде купув
Не знаю, чи ті пани, які після перевороту переглядали архіви поліції, розшифрували статті видатків таємного с
але вони безумовно помилялися, гадаючи, що СБ, Ф, Л — ініціали якихось панів, котрі за 40, 50 і 80 крон прод
"СБ" означає: сенбернар, "Ф" — фокстер'єр, "Л" — леонберґ. Усіх тих собак Бретшнейдер приводив від Швейка
Вони не мали нічогосінько спільного з чистокровними породами, за які Швейк видав їх Бретшнейдерові. Сенб
, як різницький пес, з вухами такси, були викривлені ноги, немов він перехворів на рахіт. Леонберґ своєю обр
В нього був обрубаний хвіст, зріст такси, а зад голий, як у павіана.
Потім купити собаку зайшов шпик Калоус. Він повернувся з переляканим страховищем, схожим на плямисту п
новий запис: "Д. — 90 крон".

Ця потвора мала зображувати доґа.

Але й Калоусові не пощастило бодай щось вивідати у Швейка. У нього були ті ж самі успіхи, як і в Бретшнейде
ої чуми у цуценят, а розставляння хитрих, підступних пасток кінчалось тим, що Бретшнейдер забирав з собою
І це був кінець славного детектива Бретшнейдера. Коли в його квартирі набралось сім отаких страшидл, він з
жерли його самого.

Бретшнейдер був настільки чесний, що заощадив державній скарбниці витрати на похорон.

У поліційному управлінні в його особисту картку в рубриці "Підвищення по службі" вписали сповнені трагізму
Пізніше, довідавшись про цей трагічний випадок, Швейк сказав:

— Не можу уявити собі, як його зберуть до купи, коли йому доведеться стати перед страшним судом.

7. ШВЕЙК ІДЕ НА ВІЙНУ

У той час, коли галицькі ліси бачили, як австрійське військо дає драпака через річку Раб, а на півдні, в Сербії, н
австрійське військове міністерство згадало про Швейка і покликала його, щоб він допоміг урятувати монархі
Коли Швейкові принесли повістку з наказом за тиждень з'явитися на Стршелецький острів для лікарського ог
юллерова на кухні варила для нього каву.

— Пані Мюллерова, — почувся з кімнати тихий Швейків голос, — ідіть-но сюди на хвилинку.

Служниця підійшла до ліжка, і Швейк таким самим тихим голосом сказав:

— Пані Мюллерова, сядьте, будь ласка. Його голос звучав таємниче і урочисто.

Коли пані Мюллерова сіла, Швейк підвівся на ліжку і проголосив:

— Я йду на війну!

— Мати божа! — вигукнула пані Мюллерова. — А що ж ви, паночку, будете там робити?

— Воювати, — відповів Швейк замогильним голосом. — Австрії скрутно доводиться.

Згори лізуть уже на Краків, а знизу пхаються в Угорщину, скрізь нас молотять, аж пір'я летить. Тому й мене на
огою батьківщиною нависли якісь там хмари.

— Таж ви, паночку, неспроможні тепер і пальцем поворухнути.

— Це дурниця, пані Мюллерова, поїду на війну в візочку. Знаєте того кондитера, за рогом? У нього такий візон
уся. Ви, пані Мюллерова, на тому візку й доставите мене до війська.

Пані Мюллерова заплакала.

— Чи ж не побігти мені, ласкавий пане, по лікаря?

— Нікуди ви, пані Мюллерова, не підете, я хоч і хворий на ноги, проте чим я не гарматне м'ясо? А в таку пору,
хвилюйтесь і варіть собі каву далі.

І в той час, як пані Мюллерова, заплакана і схвильована, цідила каву, бравий вояк Швейк, лежачи в ліжку, спів
Як Віндішґрец і всі генерали

Вранці до схід сонця війну розпочали.

Гоп-гоп-гоп!

Війну розпочали, хором закричали:

"Рятуй, божа мати, щоб ми не пропали!"

Гоп-гоп-гоп!

Перелякана пані Мюллерова, вражена жохливою бойовою піснею, забула про каву і, тіпаючись усім тілом, з о
На мости п'ємонтські веде, божа мати.

Ти постав, П'ємонте, потужні гармати!

Гоп-гоп-гоп!

Була битва грізна біля Сольферіно,

Текла кров червона по саме коліно.

Гоп-гоп-гоп!

По коліна крові, і м'яса не тонко,
Воювали хлопці з десятого полку,
Гоп-гоп-гоп!

Не бійтеся, хлопці, злиднів у дорозі,
Там везуть за вами грошики на возі.
Гоп-гоп-гоп!

— Ради бога, ласкавий пане, я вас прохаю, — почулося з кухні жалісне хлипання, але Швейк до кінця проспівав.
Ой на возі гроші, а їсти — в повозці;
А хто живе краще, як ті наші хлопці?
Гоп-гоп-гоп!

Пані Мюллерова метнулася до дверей і побігла по лікаря. Повернулася вона за годину. Швейк тим часом задрімав. Раптом його збудив якийсь опасистий добродій. З хвилину він тримав руку на Швейковому лобі й говорив:
— Не бійтеся, я лікар Павек із Виноград, дайте руку, а цей термометр покладіть під пахву. Так. Покажіть язик, а
Від чого померли ваші батько й мати?

І ось у той час, коли Відень пнувся із шкіри, щоб усі народи Австро-Угорщини подавали приклади беззастережного запалу бром і порадив відважному і бравому воякові Швейку не думати про війну.
— Лежіть рівно і не хвилюйтеся. Я завтра навідаюся знову.

Другого дня він прийшов і спитав на кухні в пані Мюллерової, як почуває себе пацієнт.

— Гірше, пане лікарю, — із щирим смутком відповіла служниця, — Вночі, як його знову схопив ревматизм, він
Лікар Павек був змушений реагувати на цей новий вияв лояльності пацієнта збільшеною дозою брому.

На третій день пані Мюллерова доповіла лікареві, що Швейкові погіршало.

— Пополудні, пане докторе, він послав мене по карту воєнних дій, а вночі, в гарячці, марив, що Австрія перемогла.

— А порошки приймає точно, як прописано?

— Та він, пане лікарю, по них ще й не посилав.

Засипавши Швейка рядом докорів і заявивши, що ніколи більше не прийде до людини, яка відкидає його лікування. За два дні Швейк уже мав з'явитися до призовної комісії. До цього він ретельно приготувався. По-перше, послав за рогом позичити візка, на якому кондитер колись возив подихати свіжим повітрям свого кульгавого діда-швагрина пам'ятку, зберіг і милиці.

Бракувало Швейкові лише рекрутського букетика. Але пані Мюллерова роздобула його. Вона за ці дні змарніла. Того пам'ятного дня празькі вулиці побачили приклад зворушливого патріотизму:

стара жінка штовхала поперед себе візок, на якому сидів чоловік у військовому кашкеті й розмахував милицьким вистиймим рекрутський букетик.

1 Металева кокарда на кашкеті з ініціалами "FJI" (Франц-Йосиф І).

Безперестанку вимахуючи милицями, цей чоловік шохвилини кричав на всю вулицю:

"На Белград! На Белград!"

За ним ішов цілий натовп, який виріс із невеличкої купки людей, що зібралися перед будинком, звідкіля Швейк міг констатувати, що деякі поліцаї на перехрестях віддавали йому честь.

На Вацлавській площі юрба навколо Швейкового візка зросла до кількохсот чоловік, а на розі Краківської вулиці Швейкові: "Heil! Nieder mit den Serben!" 1

1 Хай живе! Геть сербів! (Нім.)

На розі Водічкової вулиці в цю історію втрутилася кінна поліція і розігнала натовп.

Коли Швейк показав дільничному інспекторові повістку і чорним по білому довів, що мусить сьогодні ж стати в армію, наказав двом кінним поліцаям конвоювати візок із Швейком на Стршелецький острів.

Про всю цю подію в "Празькій офіційній газеті" з явилася стаття такого змісту:

"Патріотизм каліки

Вчора близько полудня перехожі на головних празьких вулицях були свідками сцени, яка красномовно свідчила про патріотичний приклад вірнопідданства трону старого монарха.

Здавалося, ніби вернулись часи стародавніх греків і римлян, коли Муцій Сцевола пішов разом з іншими в бій, не боячись за життя, ла на візочку для хворих, продемонстрував нам учора найсвятіші свої почуття і щирий патріотизм. Цей син чеської землі і сили і навіть життя віддати за свого монарха. І коли його заклик "На Белград!" мав такий жвавий відгук на вулицях і до батьківщини і до монаршого дому".

Точнісінько так писалося і в "Прагер таґеблатт".

Там стаття закінчувалася приміткою, в якій розповідалося про те, що каліку-добровольця супроводив загін німецької поліції. "Богемія" теж вмістила відгук про цю подію, вимагаючи нагороди для каліки-патріота, і оголосила, що редакція

Отже, ці три газети твердили, що чеська земля не могла породити благороднішого громадянина. Однак паном, який керував цією газетою, людиною безсердечною, яка в усьому вбачала шахрайські спроби викрутитися від військової служби, фронту, куля, і всі знали його вислів: "Das ganze tschechische Volk ist eine Simulantenbande!" 1

За десять тижнів своєї діяльності він з 11 000 громадян визнав 10 999 симулянтами і був би добрався й до одиного, коли лікар заревів на нього: "Kehrt euch!" 2.

— Винести цього симулянта! — наказав Бауце, пересвідчившись, що той помер.

І ось саме перед ним цього пам'ятного дня стояв Швейк, зовсім голий, цнотливо покриваючи свою голизу м

— Das ist wirklich ein besonderes Feigenblatt 3, — сказав Бауце, — таких фігових листків, мабуть, і в раю не бува

— Звільнений через недоумкуватість, — оголосив фельдфебель, переглядаючи Швейкові документи.

— А ще які у вас хвороби? — спитав Бауце.

— Насмілююсь доповісти, в мене ревматизм, але я служитиму найяснішому цісареві до останньої краплі крові

Бауце страшним оком зиркнув на бравого вояка Швейка і загорлав:

— Sie sind ein Simulant! 4

Потім, звернувшись до фельдфебеля, з крижаним спокоєм наказав:

— Den Kerl sogleich einsperren! 5

1 Увесь чеський народ — це банда симулянтів! (Нім.)

2 Кругом! (Нім.)

3 Це справді незвичайний фіговий листок (Нім.).

4 Ви симулянт! (Нім.)

5 Негайно заарештувати цього жевжика! (Нім.)

Два солдати з багнетами на ґвинтівках повели Швейка до гарнізонної в'язниці.

Швейк спирався на милиці і з жахом відчував, що його ревматизм починає зникати.

Пані Мюллерова з візком чекала на Швейка біля мосту. Побачивши його між багнетами, вона заридала і відій

А бравий вояк Швейк скромно йшов під конвоєм озброєних захисників держави.

Багнети сяяли в променях сонця, і на Малій Страні перед пам'ятником фельдмаршалу Радецькому Швейк гука

— На Белград! На Белград!

А маршал Радецький замріяно дивився із свого п'єдесталу, як бравий вояк Швейк шкутильгає на старих милицях юрбі, що це ведуть "дезертира".

8. ШВЕЙК-СИМУЛЯНТ

У цю велику добу військові лікарі аж із шкіри пнулися, щоб вигнати з симулянтів злий дух саботажу і знову по

Було впроваджено цілу низку тортур для симулянтів і підозрюваних у симуляції. До таких належали: туберкульозні ін'єкції, енів і на інші недуги. Каткування симулянтів провадилося за певною системою, а ступені катувань були такі:

1) Сувора дієта: вранці й увечері протягом трьох днів однісінька чашка чаю, причому всім без винятку, незалежно від

2) Щоб ніхто не думав, що військова служба — мед, давати всім великими дозами хініну у порошках. Це називалося — "лизати хінін".

3) Промивання шлунка двічі на день літром теплої води.

4) Клізма з мильної води з гліцерином.

5) Загортання хворого в мокре холодне простирадло.

Траплялися хоробрі, що, перетерпівши всі п'ять ступенів тортур, дозволяли відвезти себе в простій домовині додому, де вони заявляли, що вже здорові й нічого іншого не бажають, як тільки з найближчим маршовим батальйоном повернутися додому.

Швейка в гарнізонній тюрмі поклали в лазаретний барак якраз між тих малодушних симулянтів.

— Я вже більше не витримаю, — сказав його сусід по ліжку, якого тільки-но привели з процедурної кімнати під вартою.

— Завтра поїду в полк, — розмірковував сусід зліва. Йому поставили клізму, а він симулював, що глухий як пер.

На ліжку біля дверей умирав якийсь сухотник, загорнений у мокре холодне простирадло.

— Це вже третій на цьому тижні, — зауважив сусід з правого боку. — А ти на що хворий?

— У мене ревматизм, — відповів Швейк, і всі довкола вибухнули реготом. Сміявся навіть сухотник, який "симулював" ревматизм.

— З ревматизмом сюди не пхайся, — повчально сказав Швейкові гладкий чоловічуга.

— Ревматизм тут вартий не більше, ніж мозолі. В мене недокрів'я, мені половину шлунка вирізали, бракує п'яти днів його щопівгодини обгортати простирадлом, намоченим у холодній воді, щодня ставили клізму і промивали шлунок, як на біду, прописав йому блювотне. Від цього вивертало геть усі тельбухи — і тоді глухонімих не витримає, і слух".

Всі хворі умовляли його не занепащати себе, але він наполягав на своєму, мовляв, він уже чує і розмовляє, як ви.

— Він тримався досить довго, — додав симулянт, який удавав, буцімто одна нога в нього коротша на цілих десять сантиметрів, ніж інша. Він навіть не міг підняти її, щоб піти до туалету. Тільки раз було трьох порошків хініну, однієї клізми і цілоденного посту. Признався ще навіть до промивання шлунка.

Найдовше тримався тут покусаний скаженим собакою. Кусався, вив, і, ніде правди діти, це йому вдавалося чути, як могли. Не раз перед обходом лоскотали його цілу годину, поки не діставав корчів і не синів, але пінився і не капітулював, нам було його дуже шкода. Виструнчився біля ліжка, як свічка, козирнував і сказав:

— Дозвольте доповісти, пане старший лікарю, той пес, що мене покусав, мабуть, не був скажений.

Та коли старший лікар глянув на нього якимось скося, покусаний почав тремтіти всім тілом і додав:

— Дозвольте доповісти, пане старший лікарю, мене взагалі ніякий пес не кусав, це я сам себе вкусив у руку. Після цього він, мовляв, хотів відкусити собі руку, щоб не йти на фронт.

— Всі такі недуги, де потрібна піна на губах, — сказав гладкий симулянт, — важко симулювати. Візьмімо, наприклад, тих приступів скільки захоче. Отож і вдавав їх іноді по десять разів на день. Звивався від корчів, стискав пальці, одне слово, кажу вам, це була першорядна, справжнісінька епілепсія. Але несподівано обсіпало його чиряка, як об підлогу, бо не міг ані головою поворухнути, ані сидіти, ані лежати.

Дістав гарячку і в гарячці все вибалакав лікареві під час обходу. Але ті його чиряки в'їлися нам, бо він ще три дні вранці каву з булочкою, на обід суп, підливу і кнедлі, ввечері кашу або суп, а ми, на суворій дієті з промитими ісь, гикає. Цим він підкосив трьох з пороком серця, і вони теж призналися.

— Найкраще, — зауважив один із симулянтів, — удавати божевілля. Поряд з нашою палатою є таких двоє: учиняться! Відновить процес над Галілеєм!" А другий гавкає, спочатку тричі поволі: "Гав, гав, гав", — потім підряд п'ять "Гав-гав-гав-гав-гав", — і знову поволі, і так без упину. Витримали вже понад три тижні. Я спочатку теж хотів усе проповідувати про непогрішність папи римського, але кінець кінцем за п'ятнадцять крон роздобув у одного. — А я знаю одного сажотруса із Бржевнова, — додав інший хворий, — той вам за десять крон викличе хіба ж... — Це дурниці! — сказав другий. — У Вршовіцях є одна повитуха, то вона за двадцять крон так вправно викрутує. — Мені викрутили ногу за п'ятірку, — почувся голос із ліжка під вікном, — за п'ять крон і три кухлі пива. — Мені моя хвороба коштує вже понад дві сотні, — заявив його сусід, висхий, як тичка, — назвіть мені яку хворобу, я вже пив сулему, вдихав ртутну пару, хрупав миш'як, курих опій, пив настоянку опію, посипав хліб морфієм, коштує отою. Я зіпсував собі печінку, легені, нирки, жовч, мозок, серце і кишки. Ніхто вже не збагне тепер, яка в мене хвороба. — Найкраще, — пояснив хтось біля дверей, — впорснути собі гасу під шкіру на руці. Моєму небожеві пощастило. — Ось бачите, — сказав Швейк, — все це кожен мусить витерпіти заради найяснішого монарха. І промивання. Хворого в'язали головою до ніг і кидали до буцеґарні, хай там собі одклигує. Ніяких ліжок з матрацами або плітками. Якось у одного був найсправжніший тиф, а в його сусіда чорна віспа. Обоє прив'язали головами до ніг, а потім, коли обидва від таких ліків на той світ пішли, ця історія дійшла до парламенту і потрапила в газети. Нам, бачте, буває, немає в нас цих газет. А що мені в житті, хоч полу ріж, від напасті не втекти, то в кого їх могли знайти, я не знаю. Повели мене до командира полку, а наш полковник такий був телепень, дай йому господи царство небесне, я йому скажу, як не скажеш, роздеру рота від вуха до вуха і запроторю в тюрму, там і почорнієш". Потім ще прийшов один. — "Sie verfluchter Hund, Sie schabiges Wesen, Sie ungluckliches Mistvieh! 1 Соціалісте паршивий!"

1 Ви, проклятий собако, підле створіння, нещасна худобино! (Нім.)

А я дивлюся просто у вічі, ані морг, і мовчу. Праву руку під козирок, а ліву випростав по шву. Бігали вони навколо, а я маю ліву руку по шву. Казилися вони щось із півгодини.

Наприкінці підбіг до мене полковник і як верескне: "Ти ідіот чи не ідіот?" — "Насмілюсь доповісти, пане полковник, і на тиждень без їжі, місяць казарменого арешту, на сорок вісім годин у козлі. Негайно замкнути й не давати їсти і пити ідіотів не потрібно. Ми тобі, гультіпако, виб'ємо з голови ті газети!" — вирішив пан полковник, коли вже набігли дива дивні. Наш полковник взагалі заборонив воякам читати, навіть "Празьку офіційну газету", а у військовій роті саме відтоді солдати вчепилися за ті газети. Наш полк став найосвіченіший. Читаємо геть усе, а в кожній роті у полку трапиться, доброзичливця довго не треба шукати: сяде, напише і пускає це в газету, ще й заголовок усе пише:

писали депутатам у Відень, щоб оступилися за них, а ті вже почали натирати перцю в ніс кому треба. Сиплють перцем у рот, а в роті, що наш пан полковник звірюка? Міністр прислав до нас комісію. Отоді вже один з наших, такий собі Фрідман, у Відень до депутатів через того ляпаса, що дістав на учбовому плаці від пана полковника. Потім, коли комісія прийшла, так як був, і сказав, що солдат є солдат, він мусить тримати язика за зубами і служити, а коли щось комусь не подобається, комісія допоможе, — говорив пан полковник, — дулю вона вам допомогла.

А тепер кожна рота хай пройде повз мене і вголос повторить те, що я сказав".

Ми йшли рота за ротою, рівняючись направо, де стояв пан полковник, рука на ремені карабіна, і на всю пельку кричали: "Дулю допомогла".

Наш полковник реготав, аж за живіт хапався, поки не підійшла одинадцята рота.

Йде — земля двигтить, а коли порівнялися з паном полковником, то ані пари з уст.

Пан полковник почервонів, наче варений рак, і повернув одинадцятую роту назад, наказавши повторити усе сорок разів пану полковникові в очі.

"Ruht!" 1 — командує полковник, а сам гасає по підвір'ї, нагайкою ляскає по халявах і плюється. Аж раптом усе зупинилося.

Ми чекаємо, щоб станеться з одинадцятотою ротою, а воно нічого. Ждемо день, другий, цілий тиждень — нічого не станеться. Ми дуже раділи. Потім нам прислали нового полковника, а про старого розповідали, буцімто він у якійсь психіатричній лікарні, а одинадцята рота збунтувалася.

1 Вільно! (Нім.)

2 Розійтись! (Нім.)

Наближався час післяобіднього обходу. Військовий лікар Грінштейн ходив від ліжка до ліжка, а за ним фельдшер.

— Мацуна!

— Тут!

— Клістир і аспірин. Покорний!

— Тут!

— Промити шлунок і хінін! Коваржік!

— Тут!

— Клістир і аспірин. Котятко!

— Тут!

— Промити шлунок і хінін!

І так усіх — одного по одному, безжально, механічно і грубо.

— Швейк!

— Тут!

Лікар Грінштейн глянув на новоприбулого.

— На що хворієте?

— Насмілюсь доповісти, в мене ревматизм.

Лікар Грінштейн за час своєї практики звик бути з хворими чемно-іронічним. Цей спосіб діяв набагато сильніше.

— Ось воно що! Ревматизм, — промовив він до Швейка. — Так, це тяжка хвороба.

Воно й справді прикрий випадок дістати ревматизм саме в той час, коли йде світова війна і людина рветься в

— Насмілюсь доповісти, пане старший лікарю, мені це страшно неприємно.

— Ач який! Йому неприємно! Дуже гарно з вашого боку, що ви з тим ревматизмом якраз тепер про нас згадали

, в нього зразу ж виникає ревматизм і перестають служити коліна. Болять у вас коліна?

— Насмілюсь доповісти, болять.

— І цілу ніч не можете заснути, еге ж? Ревматизм — дуже небезпечна, болюча і тяжка хвороба. Ми вже з ревматизмом опомагають. Ви тут видужаєте швидше, ніж у Пештянах, і помаршируєте на фронт, аж за вами закурить.

Обернувшись до фельдшера, лікар сказав:

— Пишіть: "Швейк, сувора дієта, двічі на день промивання шлунка і раз на день клістир". А як далі буде — побачимо. М'ятається, поставте клізму, тільки таку, знаєте, щоб кликав усіх святих на допомогу та щоб той його ревматизм

Звертаючись до всіх, лікар виголосив промову, сповнену чудових і розумних сентенцій:

— Ви не думайте, що маєте перед собою якогось дурного віслюка і можете йому замилювати очі. Мене ваша неспроможність дезертирувати з армії. Відповідно до цього я з вами і поведжусь. Я вже мав справу з сотнями таких героїв, як ви, але

як тільки бойового духу. Поки їхні товариші боролися на фронті, вони гадали, що валятимуться в ліжках, будучи здоровими. Але біса помилилися. То й ви, лобуряки, помиляєтеся. Ще зо двадцять років зі сну кричатимете, коли вам привидяться

— Дозвольте доповісти, пане старший лікарю, — озвався хтось тихо з ліжка під вікном, — я вже видужав. Я ще раз

— Як прізвище?

— Коваржік. Насмілюсь доповісти, мені призначено клізму.

— Добре, клістир вам ще поставлять на дорогу, — вирішив лікар Грінштейн, — щоб ви не нарікали, ніби вас турбують. А тим часом, кожний дістане те, що йому належить.

І справді: кожен дістав призначену йому солідну порцію. Деякі при цьому намагалися вплинути на виконавців, але не вдалося. Санітари, і, можливо, теперішні санітари колись іще потраплять їм до рук, Швейк тримався хоробро.

— Не жалій мене, — підохочував він ката, який ставив йому клістир. — Не забувай, що ти складав присягу. Наполегливо оргнувши оком. Пам'ятай, що на цих клістирах тримається Австрія. Ми переможемо!

Другого дня, під час обходу, лікар Грінштейн спитав Швейка, як йому подобається в лазареті.

Швейк відповів, що це заклад упорядкований і благородний. В нагороду він дістав те ж саме, що й вчора, а на наступний день йому римусивши негайно випити.

Навіть Сократ не пив своєї чаші з отрутою так спокійно, як пив свій хінін Швейк, на якому лікар Грінштейн випробував. Коли Швейка в присутності лікаря загортали в мокре простирадло, він на запитання лікаря, як йому це подобається,

— Насмілюсь доповісти, пане старший лікарю, відчуваю себе, ніби на пляжі або на морському курорті.

— А ревматизм ще тримається?

— Насмілюсь доповісти, пане старший лікарю, чогось не кращає.

Швейка піддали новим тортурам.

В цей час удова піхотного генерала баронеса фон Боценгейм мала дуже багато клопоту з розшуками того воювача, якого він, каліка, наказав везти себе у візочку до призовної комісії і гукав: "На Белград!" Цей вияв патріотизму дав приклад і іншим ірнопідданого героя-каліки.

Управління поліції допомогло встановити, що прізвище цього воювача Швейк, і далі справа пішла вже легше. Баронеса поїхала на Градчани.

Бідолашна пані баронеса зовсім не уявляла собі, що значить лежати у військовому лазареті гарнізонної тюрми. Вона ж чемно. За п'ять хвилин баронеса вже знала, що розшукуваний нею "der brave Soldat" 1 лежить у третьому відділенні 1 Бравий воювач (нім.).

Швейк після звичайної щоденної процедури, прописаної лікарем Грінштейном, саме сидів на ліжку, оточений товаришами, й і запекло воювали з лікарем Грінштейном на ґрунті суворої дієти.

Коли б хто послухав їхню розмову, то подумав би, що опинився в товаристві кулінарів вищої куховарської школи. Швейк

— І звичайнісінькі лойові шкварки можна їсти, поки вони ще теплі, — оповідав один, який лежав тут із хронічним ревматизмом, — посолити, посипати перцем, і, я вам скажу, ніякі гусячі шкварки з ними не зрівняються.

— Не дуже там з гусячими шкварками. Свиначим шкваркам умитися треба перед ними, — сказав чоловік з рахітом. Ясно, їх треба шкварити аж до золотистого кольору, як це роблять євреї. Беруть жирну гуску, здирають сало р

— А знаєте, ви помиляєтеся щодо цих свинячих шкварок, — зауважив Швейків сусід. — Звичайно, я говорю про шкварки, але вони не брунатні і не жовті. Це мусить бути щось середнє між цими двома відтінками. Такі шкварки не повинні бути перепалені. Вони мусять танути на язичі, щоб вам при цьому здавалося, ніби сало тече по вашому підборідді.

— А хто з вас їв шкварки з кінського сала? — почувся чийсь голос, але ніхто не відповів, бо в палату вбіг фельдшер.

— Всі на ліжка! Сюди йде велика княгиня. Не вистромляйте брудних ніг з-під ковдри!
Навіть сама велика княгиня не могла б увійти з такою пишністю, як це зробила баронеса фон Боценгейм. За нею йшли дві рахівники. У цих відвідинах він вбачав таємничу руку ревізії, яка відірве його від повного жолоба в тилу і кине його в калюжу. Він був блідий, але ще блідіший був лікар Грінштейн. Перед його очима танцювала маленька візитна картка скаржника з цим титулом: зв'язки, протекції, скарги, переведення на фронт та інші страшні речі.

— Ось і Швейк, — сказав лікар з удаваним спокоєм, привівши баронесу фон Боценгейм до Швейкового ліжка.

Баронеса фон Боценгейм сіла на приставлений до Швейкового ліжка стілець і сказала:

— Чеський фояк, топрій фояк, калік-фояк, пути топлесний фояк, я туже любиф чеський австрієць. — При цьому вона поклала йому на плече свою руку, і він почув її теплоту. — При цьому, я вам принести хамати, кусайт, смоктайт, курить, чеський фояк — топрій фояк! Johann, kommen Sie her! 1

1 Йоганне, ідіть-но сюди! (Нім.)

Камердинер, який своїми скуйовдженими бакенбардами скидався на розбійника Бабінського, притяг до ліжка баронесу, обличчям, сіла до Швейка на ліжко і поправляла в нього за спиною солом'яну подушку, бо була непохитно переконана, що баронеса тим часом виймала з кошелю подарунки. Дюжину смажених курчат, загорнутих у рожевий атласний папір, погіршеної через війну якості, з етикеткою "Gott, strafe England" 1. На другому боці пляшки були зображені Франц і "кролика в ямці":

"Ти не в силі вже скакати, поможу тобі стрибати". Потім баронеса витягла з кошелю ще три пляшки вина для Швейка і ліжку біля Швейка.

Потім тут же з'явилася і гарно оправлена книжка "Картинки з життя нашого монарха". Її написав заслужений монарх "а", який ладен був скочити в воду за старого Франца-Йосифа. Були на ліжку також плитки шоколаду з тим самим гербом німецького імператорів. Але тут вони вже не трималися за руки, а стояли окремо, обернувшись один до одного. На одному з них було написано "Viribus unitis" 2, щоб кожен, хто буде чистити зуби, згадував Австрію. Елегантним і дуже потрібним на фронті кожному рвалася шрапнель і чоловіч'я в касці з багнетом напереваги кидався в атаку. Під малюнком стояв напис:

1 Боже, покарай Англію (нім.).

2 Об'єднаними силами (лат.).

3 За бога, за цісаря і батьківщину! (Нім.)

На пачці печива малюнка не було, зате на ній написали такий вірш:

Osterreich, du edles Haus,
steck deine Fahne aus,
lass sie im Winde wehen,
Osterreich muss ewig stehen!

з чеським перекладом на другому боці:

Австріє, шляхетний доме,
Вистав прапор, нам знайомий,
Хай його розмає вітер — Австрії навіки жити!

Останнім дарунком був вазон з білим гіацинтом.

Коли все те виклали на ліжко, у баронеси фон Боценгейм від розчулення потекли сльози, а в деяких зголоднілих солдатів і теж пускала сльози. Було тихо, як у церкві. Раптом Швейк порушив цю тишу. Він молитовно склав руки і сказав:

— Отче наш, іже єси на небесах, та святиться ім'я твоє, та прийде царство твоє... Пардон, ласкава пані, це не твої дари. З твоєї щедрої руки ми будемо їх споживати.

Амінь.

По цих словах він ухопив з ліжка курча й почав рвати його зубами. Лікар Грінштейн стежив за ним переляканим поглядом.

— Ах, як йому, цьому фоячкові, смачно, — екзальтовано шепотіла стара баронеса лікареві Грінштейну, — він усе їсть на користь.

Потім вона почала ходити від ліжка до ліжка роздаючи сигарети і шоколадні цукерки, після обходу знову повернувшись до ліжка 1, — вийшла з палати в супроводі свого почту.

1 Хай вас бог береже (нім.).

Поки лікар Грінштейн, провівши вниз баронесу, повернувся назад, Швейк устиг роздати курчат. Пацієнти з таємничими посмішками, яких начисто, немовби ті курчата за життя потрапили в гніздо кондорів, а потім їх обгризені кістки кілька місяців їли. Зникли також і воєнний лікер, і три пляшки вина. Пропали в шлунках пацієнтів і плитки шоколаду, і пачка печива. Усі вивели зубну пасту, додану до щіточки.

Лікар Грінштейн знову став у бойову позу і виголосив довгу промову. В нього немов камінь з серця спав, коли він побачив авність пацієнтів.

— Солдати, — почав він, — коли б ви мали хоч трохи розуму, ви б не чіпали цього, а сказали б собі: "Якщо ми це їмо, ми доведемо, що не цінуєте моєї доброти. Я промиваю вам шлунок, ставлю клізми, намагаюся тримати вас на суворому режимі. Чи, може, ви хочете захворіти на катар шлунка? Не вийде. Раніше ніж ваш шлунок спробує все це перетравити, він перетравить ерті та ще й дітям своїм розповідатимете, як ви одного дня пожерли курчат та напхалися різними іншими ласощами, і що ви їли їх викачали. Отже, гайда тепер за мною, запам'ятайте, я не такий віслук, як ви, а трохи мудріший, ніж усі ви. Я вже довгенько валяюся тут, а тим часом ніхто з вас не хворий. Ви це щойно самі довели, засмітивши собі шлунок. Коли дійшла черга до Швейка, лікар Грінштейн глянув на нього, і спогад про сьогоднішні таємничі відвідини вийшли йому з голови.

— Ви знаєте пані баронесу?

— Я її незаконнонароджений син, — спокійно відповів Швейк. — Маленьким вона мене кинула, а тепер знову Лікар Грінштейн лаконічно сказав:
— В такому разі поставте Швейкові ще одну клізму.
Ввечері на ліжках було сумно. Кілька годин тому шлунки в усіх були наповнені різними добрими й смачними. Номер двадцять перший біля вікна промовив:
— А чи повірите, друзі, що я люблю смажених курчат більш, ніж печених?
Хтось пробурчав:
— Всипте йому!
Але після невдалого частування всі так ослабли, що ніхто навіть не ворухнувся.
Лікар Грінштейн дотримав слова: перед полуднем прийшло кілька військових лікарів з горезвісної комісії. Вони йшли повагом повз ряди ліжок, і було лише чути: "Покажіть язик!"
Швейк так висолопив язика, що його обличчя скорчилося в кумедну гримасу, а очі самі заплющилися.
— Насмілюсь доповісти, пане штаб-лікарю, далі язик уже не вистромлюється.
Між Швейком і комісією зав'язалася цікава розмова, Швейк запевняв, що зробив це зауваження, боячись, аби Члени комісії діаметрально розійшлися в своїх думках щодо Швейка.
Половина з них запевняли, що Швейк — це "ein bloder Kerl!" 1, а друга — що він падлюка, який глузує з військ.
— Чорт вас побери! — заверещав на Швейка голова комісії. — Ми вас виведемо на чисту воду!
Швейк дивився на комісію з божественним спокоєм невинної дитини.
Старший штаб-лікар підступив до нього впритул:
— Я б хотів знати, про що ви, морська свиня, зараз думаєте?
— Насмілюсь доповісти, я взагалі ні про що не думаю.
— Himmeldonnerwetter! 2 — вигукнув один з членів комісії, брязнувши шаблею. — Отже, він взагалі не думає.
— Насмілюсь доповісти, я тому не думаю, що на військовій службі солдатам думати заборонено. Коли я свого солдата не повинен думати сам. За нього думає начальство.
Як тільки солдат починає думати, то це вже не солдат, а якийсь вошивий цивільний. Думання не призведе..."
— Заткніть пельку! — люто перепинив Швейка голова комісії. — Ми про вас уже маємо інформацію. Der Kerl n... ви хитра bestія, пройдисвіт, хуліган, падлюка.
— Насмілюсь доповісти, розумію.
— Я вже сказав вам, щоб ви заткнули пельку, чули?
— Насмілюсь доповісти, я чув, "заткнути пельку".
— Himmelherrgott! 4 Ну й мовчіть, коли я вам наказав, ви ж добре знаєте, що вам не дозволено патякати.
— Насмілюсь доповісти, я знаю, що "мені не дозволено патякати".
1 Ідіот (нім.).
2 Грім побий! (Нім.)
3 Він думає, що хтось повірить, ніби він справді ідіот... (Нім.)
4 Хай вам чорт! (Нім.)
Пани офіцери Perezирнулися і покликали фельдфебеля.
— Оцього, — сказав старший штаб-лікар, показуючи Швейка, — відведіть униз до канцелярії і почекайте наших. Він лоп здоровий, як бик, а симулює, і до того ще патякає і глузує зі свого начальства. Він думає, що ми тут для задоволення Швейку, покажуть, що військова служба — це не собаче весілля.
Швейк пішов з фельдфебелем до канцелярії і дорогою через подвір'я мугикав під ніс:
Я собі вже змалку думав,
Що війна — це жарт,
Повоюю тиждень, може, зо два тижні,
Та й вернусь назад.
В той час, як у канцелярії черговий офіцер горлав на Швейка, що таких, як він, Швейк, треба розстрілювати, ніхто з офіцерів врятувалися тільки двоє. Один був без ноги: відірвало гранатою, а другий маз справжню костюду. Лише ці не почули слівця "tauglich", а решта, в тому числі й фельдфебель.
Старший штаб-лікар не проминув нагоди виголосити промову. Його промова була пересипана найрізноманітнішими відважно воюватимуть за найяснішого цісаря, знову зможуть повернутися до людського суспільства, і тоді п... нту. А втім, щодо нього, лікаря, то він у це не вірить, бо певен, — усіх їх чекає зашморг.
Якийсь молоденький військовий лікар з чистою і не зіпсутою поки що душею попросив у старшого штаб-лікаря... ть. Говорив він по-німецькому.
Цей молодик довго розводився про те, що кожен, хто покине лазарет, аби повернутися до своїх полків на фронт, олодітимуть зброєю на полі бою і будуть чесні в усіх справах, як воєнних, так і приватних. Вони будуть непереможного генія Савойського. Своєю кров'ю вони, мовляв, поллють поля слави монархії і переможно докінчать завдання. А потім вони вперед під пошарпаними прапорами своїх полків до нової слави й нових перемог.
Потім у коридорі головний штаб-лікар сказав цій наївній людині:
— Колего, можу вас запевнити, все це дарма. З цих негідників ані Радецький, ані той ваш принц Євгеній Савойський.

тячому — один дідько. Це — банда.

9. ШВЕЙК У ГАРНІЗОННІЙ ТЮРМІ

Останнім притулком людей, що не хотіли йти на війну, була гарнізонна тюрма. Я знав одного позаштатного вояку, який вмів стріляти з гармат, він поцупив у одного поручника годинник, щоб тільки потрапити до гарнізонної тюрми. Він у ній не вважав ідіотизмом стріляти у ворога і вбивати шрапнеллю та гранатами по той бік фронту таких самих нещасливих. — Не хочу, щоб мене ненавиділи за насильство, — сказав цей учитель сам собі і спокійнісінько вкрав годинник, щоб хотів розбагатіти, його відправили в гарнізонну тюрму.

Таких людей, що сиділи в гарнізоні за крадіжку або шахрайство, було багато.

Ідеалісти і неідеалісти. Люди, які вважали військову службу джерелом особистих прибутків, різні військові бухгалтері і з солдатською платнею, а крім них, дрібні злодюжки, в тисячу разів чесніші за тих харцизників, які їх обкрадали і провини чисто військового характеру: за порушення дисципліни, за спробу підняти заколот, за дезертирство. Окремо слід назвати політичних в'язнів. З них 80 відсотків було зовсім не винних, а з цих знову-таки 99 відсотків були невинні. Апарат військових слідчих був неперевершений. Такий судовий апарат має кожна держава, що опинилася переможеною, і слави оберігався судами, поліцією, жандармерією і бандою продажних донощиків.

У кожній військовій частині Австрія мала шпиків. Вони доносили на своїх товаришів, що спали поруч них, на чужих квартирах. Для гарнізонної тюрми постачала матеріал також державна поліція — пани Кліма, Славічек і К°. Військова цензура залишила вдома в розпачі. Жандарми приводили сюди й зовсім літніх селян, які жили вже на утриманні діти, щоб змальовувати хатні злидні, а військовий суд пришивав їм за це зраду і вліплював по дванадцять років ув'язнення. З градчанської гарнізонної тюрми дорога вела через Бржевов на Мотольський плац.

Попереду, в супроводі солдатів з баґнетами, йшов чоловік у наручниках, а за ним їхав віз із домовиною. І на Мотольському плаці, де стояв гарнізон, кричали: "Feuer!" 1 А потім по всіх полках і батальйонах зачитували ще один полковий наказ про розстріл призовника. А за ним йшли жінки, коли вона, прощаючись, ніяк не могла відірватися від чоловіка.

1 Вогонь! (Нім.)

А в гарнізонній тюрмі трійця — штабний тюремний наглядач Славік, капітан Лінгарт і фельдфебель Ржепа, який вважав за честь смерть по тюремних одиночках! Можливо, капітан Лінгарт і в республіці залишається капітаном. Я бажав би тільки, щоб і поліція ці роки вже зарахувала.

Ржепа повернувся до Цивільного життя і свого давнього ремесла майстрамуляра.

Можливо, він член якоїсь патріотичної організації в республіці.

Штабний тюремний наглядач Славік у республіці прокрався і сидить у тюрмі. Не вдалося йому, бідоласі, в республіці вийти на волю. * * *

Тюремний наглядач Славік, приймаючи Швейка, кинув на нього погляд, сповнений німого докору.

— І в тебе підмочена репутація, коли вже потрапив сюди. Ми тут, хлопче, підсолодимо тобі життя, як і всім, хто потрапить сюди. Щоб додати ваги своїм словам, він тицьнув м'язистий грубезний кулак Швейкові під ніс і сказав:

— Понюхай, негіднику!

Швейк понюхав і зауважив:

— Таким кулаком я б не хотів дістати в ніс, відгонить кладовищем.

Спокійна, розсудлива мова Швейка сподобалася тюремному наглядачеві.

— Ану, — сказав він, штовхнувши Швейка у живіт, — стій струнко. Що в тебе у кишенях? Якщо маєш сигарети, дай. Більше нема? Справді нема? Тільки не бреш! За брехню карають!

— Куди його? — спитав фельдфебель Ржепа.

— Запхаємо в шістнадцяту, — вирішив тюремний наглядач, — до тих, у підштанках.

Хіба не бачите, що написав на паперах пан капітан Лінгарт: "Streng behuten, beobachten" 1. Так, так, — урочисто сказав він, бунтується, ми затягуємо його до одиночки, там переламаємо йому всі ребра і залишаємо, хай лежить, поки не помре.

1 Суворо стерегти, стежити (нім.).

— Та що тут казати. Попотіли ми над ним, пане штабний наглядачу, — відповів замріяно фельдфебель Ржепа, який хлинула кров з пащеки. А він ще десять днів жив.

Просто гідра невмируща.

— Ось бачиш, харцизнику, як у нас буває, коли хто є дибки або намагається втекти, — кінчив свою педагогічну лекцію. І боронь боже, щоб тобі, паскуднику, спало на думку скаржитися на щось, коли прийде інспекція і питає, чи все гаразд. Відповісти:

"Насмілюсь доповісти, нема. Я з усього задоволений". Ну, як це ти скажеш, мерзотнику? Повтори.

— Насмілюсь доповісти, нема. Я з усього задоволений, — повторив Швейк з такою милою міною, що штабний наглядач тільки й сміявся.

— То скидай штани і чимчикуй в підштанках до шістнадцятої, — лагідно сказав він, проти своєї звички не додаючи нічого. В шістнадцятій Швейк зустрівся з дев'ятнадцятьма чоловіками без штанів. Це були ті, про яких зауважено в папках, що вони втекли з драпонули.

Якби підштанки були чисті, а на вікнах не було ґрат, то могло б на перший погляд здатися, що ви потрапили в рай. Швейка прийняв від фельдфебеля Ржепи староста — неголений паруб'яга в розхристаній сорочці. Записав його в список.

— Завтра у нас буде театр. Нас поведуть у каплицю на проповідь. Ми стоятимемо в підштанках якраз під амвоном. Як і в усіх тюрмах, у гарнізонній тюрмі була каплиця — улюблене місце розваги в'язнів. І зовсім не тому, що воно було подом богом або прилучали в'язнів до чесноти. Про такі дурниці не могло бути й мови.

Просто служби божі й казання розганяли тюремну нудьгу. Тут ішлося не про те, чи станеш ближчим до бога, чи утиї недокурки сигарети або сигари. Невеличкий недокурки, який валявся в плювальниці чи десь на землі в ала перемогу над богом і спасінням душі.

А вже саме казання — що то була за комедія, що за сміхота! Та правди ніде діти — фельдкурат Отто Кац був, зр, розсіювали тюремну нудьгу. Він умів так гарно розводити теревені про нескінченне милосердя боже та мор аються з амвона і, стоячи біля вівтаря, чудово заводили своє "Ite, missa est" 1. Службу він відправляв оригіналь яний, — вигадував зовсім нові молитви й нову відправу, та й весь обряд — щось таке, чого ще доти ніхто не ч А вже й цирку не треба, коли фельдкурат, бува, посковзнеться і гепнеться з чашею святих дарів або з требник вмісне підставив ногу, а тоді перед святими дарами засуджує його до карцера або до "шпангле" 2.

Покараний тішиться, адже цей номер входив у програму всієї комедії в тюремній капличці, і він майстерно ви Фельдкурат Отто Кац, один з найкращих військових священиків, був єврей. В цьому, власне, не було нічого ди Фельдкурат Отто Кац мав ще строкатише минуле, ніж славний архієпископ Кон.

Отто Кац учився в торговельній академії й пішов до армії як однорічник 3. Він так добре знався на вексельном лискучого банкрутства. Старий Кац змушений був виїхати до Північної Америки, зробивши якісь грошові ком а, якому довелося виїхати в Аргентину.

1 Ідіть з миром, відправу закінчено (лат.).

2 Шпангле (спотв. нім.) — кайдани. Праву руку арештанта приковували коротким ланцюгом до лівої ноги.

3 У колишній австрійській армії солдат з освітою, що йшов добровільно на військову службу з тим, щоб після таких солдатів мобілізували на загальних підставах. (Прим. перекл.)

Безкорисливо наділивши в такий спосіб Північну і Південну Америку фірмою "Кац і К°", молодий Отто Кац опи спадщини і яка не знає, де прихилити голову. Отже, залишався єдиний вихід — вступити на військову службу. Однак перед тим однорічник Отто Кац устругнув надзвичайно оригінальну штуку. Він вихрестився. Навернув ою довірою, розцінюючи цей крок як комерційну угоду між ним і сином божим.

Каца урочисто хрестили в Емавзах. Сам отець Альбан занурював його в купіль. Це було надзвичайне видови анна з пансіону для шляхтянок на Градчанах і якийсь пикатий представник консисторії, що був за хрещеного. Добре склавши іспит на офіцера, новоявлений християнин Отто Кац залишився в армії. Спочатку йому здавал Але одного дня впився й пішов у ченці, змінивши шаблю на чернечу рясу. Він добився аудієнції у архієпископ яченням налигався до нестями в одному вельми порядному "домику з жіночою обслугою" на Вейвоводів вул ішов до свого полку заручитися протекцією, а коли його призначили фельдкуратом, купив коня й почав гасат В коридорі будинку, де фельдкурат мав квартиру, дуже часто було чути прокльони незадоволених кредиторів в у "фербля". Були певні підозри й здогади, що фельдкурат грає нечесно. Проте хто б узявся довести, що в ши звали святим отцем.

До казання він ніколи не готувався і цим різнився від свого попередника, який раніше відвідував гарнізонну т й, ув'язнених у гарнізонній тюрмі можна настановити на путь праведну з амвона. Той достойний курат, побож о повій та неодружених матерів, і розводився про виховання нешлюбних дітей. Його казання були абсолютн икали нудьгу.

Зате фельдкурат Отто Кац говорив проповіді, яких усі нетерпляче дожидалися.

То була урочиста хвилина, коли шістнадцяту камеру в самих підштанках вели до капличці. Вдягнути їх — значи поставили під амвоном. Дехто, кому всміхнулося щастя, жував недокурки, знайдені на дорозі, бо, звичайно, не Навколо них стояли інші в'язні гарнізону й милувалися двадцятьма парами підштанків під амвоном, куди, вид — Nabacht! 1 — ревнув він. — Моліться! Повторюйте всі за мною! А ти там, ззаду, мерзотнику, не сякайся в рук ер. Гей, ви, волоцюги, чи не забули ще "Отче наш"? Ану, спробуємо! Ну звичайно, я так і знав! Який тут "Отче н м на матрац, та длубати в носі й не думати про господу бога. Що? Може, не правда?

1 Струнко! (Спотв. нім. "Habt acht!")

Він глянув з амвона вниз на двадцятьох білих ангелів у підштанках, які буйно веселилися разом з усіма. В зад — Дуже гарно, — пошепки сказав Швейк своєму сусідові, над яким тяжіло підозріння, ніби за три крони він со ькової служби.

— Ще не те буде! — додав сусід. — Сьогодні він нажлуктився по саме нікуди і знов оповідатиме про гріховну т І справді, фельдкурат був сьогодні в розчуленому, настрої. Він навіть сам не знав, навіщо це робить, але весь вся вниз. — Нуте, хлопці, заспівайте щось, — гукнув він, — чи, же хочете, щоб я вас навчив нової пісеньки? Сп Найгарніша в мене мила,
Я нікому не віддам,
Не ходжу за нею сам,
Таж за нею, молодію,
Ходять інші чередою.

А ця моя наймиліша — Це Марія найсвятіша

Із небесних брам.

— Ви цього, пройдисвіти, ніколи не навчитеся, — провадив фельдкурат, — я за те, щоб вас усіх перестріляти; — така сила, яка вас не боїться, і вона таке вам устругне, аж очманієте, бо ви не дужето поспішаєте повернути — Ого, вже почалось! Залив більма як треба, — радісно шепотів Швейків сусіда.

— Терниста путь гріха, йолопи, це путь боротьби з пороками. Ви блудні сини, тому ви волієте валятися в один. Вище підніміть і зверніть свої очі у небесну височінь, і переможете; мир оселиться в душах ваших, хулігани. І, храмі божому. Звертаю на це вашу увагу, голуб'ята. На чому ж я зупинився? Ja, uber den Seelenfrieden, sehr gut mnu хмару в далекий простір, і усвідомити одне: все триває тут лише до часу, а тільки один бог вічний. Sehr gu ися, щоб милосердний бог влив свою душу в ваші холодні серця, і своїм святим милосердям змив усі ваші гріх 'ю своєю. Але ви помиляєтесь. Я вас До цього раю вести не буду.

1 Ага, про мир у душі, дуже добре! (Нім.)

2 Дуже добре, еге ж, панове! (Нім.)

Фельдкурат гикнув.

— Ні, не буду, — повторив він уперто, — і нічого для вас не зроблю, мені це й не в голові, бо ви непоправні ла ві вас не овіє, бо господа богів і на думку не спаде морочитися з такими розбійниками. Чуєте, ви там, у підш Двадцять підштанків глянули вгору і в один голос промовили:

— Дозвольте доповісти, чуємо.

— Не досить тільки чути, — вів далі свою проповідь фельдкурат, — у темній хмарі життя божий усміх не втіши йолопе, там ззаду, не гикай, бо замкну тебе в карцер, аж почорнієш. І ви там, унизу, не думайте, що ви в корч а не для покидьків людського суспільства, які не керуються ані його законами, ані військовим статутом. Це я в і — це якась комедія, що тут якийсь театр або кінематограф. Але я вам виб'ю це з голови, і ви не думатимете, б ас, лобуряки, по одиночках, — ось що я вам зроблю. Тільки гаю час із вами й бачу — це все на вітер. Хоч би ту сь і не навернетеся до бога. І все ж ви колись згадаєте, що я вам не був ворогом.

З шеренги підштанків почулося хлипання. Це плакав Швейк.

Фельдкурат глянув униз. Там стояв Швейк і втирав кулаком очі. Навколо всі радісно притакували.

Фельдкурат промовив, указуючи на Швейка:

— Хай кожен бере приклад з цього чоловіка. Що він робить? Плаче. Не плач, кажу тобі, не плач. Ти прагнеш в звідсіля повернешся до камери, знов будеш таким же негідником, як і раніше. Ти ще, голубе, багато мусиш по грішна твоя душа знайде на світі добру путь, якою повинна йти. Сьогодні перед нами розревівся один з вас. В Анічогісінко. Ось там один щось жує, немов його батьки були жуйними тваринами.

А ось там у храмі божому шукають за комірком воші. Невже ж не можете пошкрябатися вдома, а лишаєте цю з не якісь там придуркуваті цивільні. Ваш обов'язок поводитися так, як це личить солдатам, хоча б і в костьолі. цьому я скінчив, гультіпаки, і прошу, щоб на відправі ви поводитися пристойно, а не так, як минулого року, ко д час піднесення святих дарів.

фельдкурат зійшов з амвона і попрямував у ризницю, за ним подався і тюремний наглядач. За хвилину той по відвів до ризниці.

Фельдкурат сидів, розвалившись, на столі й скручував цигарку. Коли Швейк увійшов, він сказав:

— Ага, ось і ви. Я поміркував і гадаю, що бачу вас наскрізь. Розумієш, йолопе?

Це перший випадок, коли хтось тут у костьолі при мені розрюмсався. — Сплигнувши зі стола, він шарпнув Шв ського. — Признайся, бандите, адже ти лише комедію строїв!

Франціск Салеський допитливо поглядав з образу на Швейка. З другої стіни, з іншого образу, здивовано дивився на Швейка якийсь мученик, що його пиляли невідомі римські солдати, і зу ітно ні страждання, ні радості, ані жодного мученицького ореолу. На його обличчі застигло лише здивування, о це ви, панове, зі мною робите?"

— Насмілюсь доповісти, пане фельдкурате, — серйозно сказав Швейк, ставлячи все на карту, — сповідаюся бо ревів лише заради сміху. Я ж бачив, що до вашого казання бракує одного покаянника, до якого ви даремно зв мали, ніби на світі вже немає добрих людей. А потім я й сам хотів повеселитися, щоб мені відлягло від серця. Фельдкурат допитливо глянув у добродушне обличчя Швейка. Сонячний промінь загравав на похмурому образ тіні.

— Ви мені чимраз більше подобається, — сказав фельдкурат, знову сідаючи за стіл. — З якого ви полку? — Він

— Насмілюсь доповісти, пане фельдкурате, що належу і не належу до дев'яносто першого полку, та й взагалі н

— А за що ж ви тут сидите? — спитав фельдкурат, гикаючи.

З каплиці було чути звуки фісгармонії, яка заступала орган.

Музикант-учитель, ув'язнений за дезертирство, видушував з фісгармонії найтужливіші церковні мелодії. З гик — Насмілюсь доповісти, пане фельдкурате, я сам не знаю, за що тут сиджу, та я на це не нарікаю. Мені просто е на найгірше. Достеменно, як тому мученикові он там на образі.

Фельдкурат зиркнув на образ, усміхнувся й сказав:

— Ви мені таки справді подобається, я запитаю про вас у пана слідчого, а зараз більше не гаятиму з вами часу

1 Кругом! Марш! (Нім.)

Повернувшись до гурту рідних підштанків під амвоном, Швейк на запитання, чого від нього хотів фельдкурат — Як чіп.

За новим подвигом фельдкурата — святою службою божою — всі стежили дуже уважно і з непритаєними сим ароносицю; він поставив усю свою пайку хліба проти двох ляпасів — і виграв.

Не містицизм віруючих і не побожність справжніх католиків сповнювали душі тих, хто в каплиці дивився, як ф

коли ми не знаємо змісту п'єси, а дія заплутується, і ми з нетерпінням чекаємо, що ж буде далі. Увагу присутніх фельдкурат біля вітваря. Естетичну насолоду давала їм риза, що її фельдкурат надягнув навиворіт, із щирим захопленням прислужник, дезертир з духовних кіл, фахівець з дрібних крадіжок у двадцять восьмому полку, чесно намагався був водночас і за причетника, й за суфлера, бо фельдкурат з надзвичайною легковажністю переставляв цілі речі на підлогу утренью, почав правити її на превелике задоволення публіки. У нього не було ні голосу, ні музичного слуху, ні артистичного таланту.

— Ну й нахлистався ж сьогодні, — радісно і з цілковитим задоволенням говорили перед вітварем. — Ото вже дивина! А тут від вітваря вже втретє лунав спів фельдкурата: "Ite, missa est!" — точнісінько як бойовий клич індіанців, аж фельдкурат іще раз зазирнув на дно чаші, чи не залишилося там, бува, хоч краплі вина, і, не знайшовши нічого, — Так ось, драбуги, тепер уже можете йти додому. Кінець. Ви не проявляєте, як я бачу, тієї справжньої побожності. Віч-на-віч із Всевишнім ви не соромитесь гучно сміятися, кашляти, харкати, човгати ногами і робите це з великим йолопи. Якщо це ще коли-небудь повториться, то я вже дам вам духу за всіма правилами, і тоді ви переконаєтесь на власному досвіді, а не на чужому казанні, але ще є також пекло і на землі, і якби навіть ви могли врятуватися від першого, то від цього другого вам нікуди. abtreden!

Так гарно здійснюючи на практиці надзвичайно давню традицію відвідувати в'язнів, фельдкурат зайшов до ратуші і за допомогою рудого прислужника сів на прив'язаного на подвір'ї кавалерійського коня. Але враз він згадав про Слідчий Берніс, розпусник і чарівний танцюрист, належав до світського товариства. Він тут страшенно нудьгував і їх напихав. Берніс був найважливішою складовою частиною всього апарату військового суду, бо в нього завжди були ін викликав пошану всього складу військового суду на Градчанах. Він часто губив обвинувальний матеріал з делікатності і сукав нові, які йому тільки заманеться.

Судив дезертирів за крадіжку, а злодіїв за втечу з військової служби. Крутив політичні процеси, матеріали для них у підсудних у злочинах, про які їм ніколи навіть і не снилося. Вигадував образи цісарської величності, і ці вигадки з обвинуваченням або доносом загубилися в цьому постійному хаосі службових протоколів та інших офіційних документів. — Servus! 1 — сказав фельдкурат, подаючи йому руку. — Як живемо?

1 Ваш слуга! (Від лат. servus — раб). — Привітання, прийняте в Австрії.

— Так собі, — відповів слідчий Берніс, — переплутали мені всі матеріали, а тепер сам нечистий не розбере. Вчиненого в заколоті, а мені все повернули назад, бо, мовляв, у цьому випадку йдеться не про бунт, а про крадіжку, що треба. Як вони до того додлубалися, один бог знає.

Слідчий сплюнув.

— Ти ще ходиш грати в карти? — спитав фельдкурат.

— Я здорово програвся. Востаннє ми грали з тим лисим полковником у макао, і все пішло як бісові в пельку. А чому ж?

— Мені потрібен денщик, — сказав фельдкурат, — останнім часом у мене служив один старий бухгалтер, — без нього об його бог беріг, то я його й послав з маршбательйоном на фронт. Кажуть, той батальйон вибили до ноги. Після цього пив за мій рахунок. Цей був ще так-сяк стерпний, але в нього пітніли ноги. Отож я і його відправив з маршбательйоном для сміху розридався. Ось такого мені й потрібно. Прізвище його Швейк, а сидить у шістнадцятій. Хотів би я його втілювати.

Слідчий почав шукати по шухлядах справу Швейка. Шукав, шукав, але, як завжди, не міг нічого знайти.

— Мабуть, вони в капітана Лінгарта, — сказав він нарешті. — Біс його знає, куди пропадають усі ті документи! Слідчий надпоручник Берніс. Пане капітане, пробачте, чи не маєте ви там у себе паперів на такого собі Швейка? Чи забрав? Йй-богу, дивно. Сидить у шістнадцятій... Так, я знаю, пане капітане, що шістнадцята моя, але я гадав, чи не розмовляти? У вас, кажете, нічого не валяється? Алло... Алло...

Слідчий Берніс сів за стіл і почав обурюватись непорядками у веденні слідства.

Між ним і капітаном Лінгартом уже давно точилася ворожнеча, і обидва в ній були дуже послідовні. Якщо докучало йому так, що й чорти кінців не відшукали б. Лінгарт робив те саме з паперами Берніса. Так само зникли куди й папери 1 Тридцять відсотків людей, що сиділи в гарнізонній тюрмі, пробули там усю війну і жодного разу не побували на фронті (Швейкові папери знайшлися в архіві військового суду аж після перевороту з таким висновком: "Збирався скинути імператора"). Документи запхнули у справу якогось Йозефа Куделі. На конверті стояв хрестик, а під ним: "Виконано", — Нічого не вдієш. Швейк загубився, — сказав слідчий Берніс. — Накажу викликати його сюди, і якщо ні в чому не вдасться, ця цю справу в полку.

Тільки-но фельдкурат пішов, слідчий Берніс наказав привести Швейка; але тому довелося чекати біля дверей, бо потрібний матеріал до обвинувачення № 7267 (справа піхотинця Майкснера), прийнятий в канцелярію № 1 за підписом фельдкурата. Швейк тим часом оглядав кабінет слідчого. Не можна сказати, щоб обстановка його справляла дуже приємне враження, вчинені армією з Галичини і в Сербії. Це були мистецькі знімки спалених хат і дерев, гілля яких згиналося під вагою. Особливо гарною була фотографія з Сербії — повішена родина: маленький хлопчик, батько й мати. Двоє солдатів, один к переможець, стоїть на передньому плані і курить сигарету. По другий бік, на задньому плані, видно польову кухню.

— То як же нам бути, Швейку? — спитав слідчий Берніс, поклавши телефонограму в папку зі справою. — Що ви накоїли? Признаєтеся чи, може, чекатимете, аж поки на вас буде складено обвинувачення? Допитують цивільні телепні. У нас суд військовий, K. und K. Militargericht 1. Врятувати вас від суворої і справедливої кари.

1 Цісарсько-королівський військовий суд (нім.).

Слідчий Берніс мав свій метод на випадок втрати матеріалів проти обвинуваченого.

Проте, як бачите, в цьому методі не було нічого особливого, тому не доводилося дивуватись, коли результати ажав себе настільки прозорливим, що, коли не мав матеріалу проти обвинуваченого, не знав, у чому його обвинувачують і за що той сидить у гарнізонній тюрмі, він уважно вгадував причину ув'язнення.

Його проникливість і знання людей були такі глибокі, що одного цигана, який потрапив із свого полку в гарнізон (а на складі), Берніс обвинуватив у політичному злочині, — мовляв, той десь у шинку говорив із солдатами про Чеського і Словаччини під егідою короля-слов'янина.

— У нас є документи, — сказав він нещасному циганові, — і вам не залишається нічого іншого, як тільки признатися, і коли це було.

Бідолашний циган видумав і дату, і шинок, і з якого полку були його гадані слухачі, а по дорозі з допиту до гарнізону.

— Ви не хочете ні в чому признаватися? — спитав слідчий Берніс, бо Швейк мовчав як пень. — Ви не хочете спростувати? Принаймні мені ви могли б сказати це, поки я сам не сказав. Попереджую ще раз, признайтеся. Це ж краще для вас, як і у цивільних судах.

— Насмілюсь доповісти, — відізався Швейк добродушним голосом, — що я тут, у гарнізоні, як знайда.

— Тобто як?

— Насмілюсь доповісти, я це можу пояснити дуже просто. На нашій вулиці живе один вугляр, у нього був ні в чому не вадів аж до Лібені, сів на тротуарі, там його поліцей і надбав. Він завів хлопчика в комісаріат, де цю дворічну дитину його все ж посадили. А якби він умів говорити, а хтось його запитав, за що він сидить, він однаково не зміг би сказати. Пронизливий погляд слідчого ковзнув по Швейковій постаті, по обличчю і розбився об них. Усе Швейкове єстество було по канцелярії, і хто зна, чим би все це скінчилося для Швейка, коли б слідчий не пообіцяв послати його фельдфебелю.

— Слухайте, — сказав він Швейкові, який байдуже розглядався навколо. — Тільки ще раз наверніться мені під руку. Поки Швейка відводили назад у шістнадцяту, слідчий Берніс викликав до себе наглядача Славіка.

— Аж до остаточного вирішення, — наказав він коротко, — Швейк надсилається в розпорядження пана фельдфебеля пана фельдкурата.

— Чи накажете відвести його в кайданах, пане поручнику?

Слідчий грюкнув кулаком по столу:

— Йолопе! Я ж вам ясно сказав, приготувати папери про звільнення.

І все, що назбиралося за день у душі слідчого: і капітан Лінгарт, і Швейк, — вилилось бурхливим потоком на нього.

— А тепер розумієте, що ви коронований осел?

Так годилося б називати лише королів і цісарів, але навіть і звичайний наглядач — особа некоронована — не повинен бути який прибирав у коридорі.

Щодо Швейка, то наглядач вирішив залишити його бодай одну ніч у гарнізоні, хай ще зазнає втіхи.

Ніч, проведена в гарнізонній тюрмі, завжди викликає приємні спогади. Поряд шістнадцятої був карцер-одинок. Йому фельдфебель Ржепа з наказу штабного наглядача Славіка ламав ребра за якусь дисциплінарну провину. Коли виття затихло, в шістнадцятій стало чути тільки тріскання знайдених у білизні вошей, які попали під нігті. Над дверима, в заглибленні стіни, стояла гасова лампа з дротяною запобіжною сіткою. Лампа світила тьмяно, параші. Після кожного користування параша відкривала свою поверхню і випускала нову хвилю смороду в шістнадцяту. Недоброякісна їжа утруднювала процес травлення, і більшість людей страждала від накопичення газів, які викидали різні жарти.

У коридорах було чути розмірені кроки вартових, коли-не-коли у дверях відчинялося віконце і в нього зазирали. З середніх нар чулася тиха розповідь.

— Мене перевели сюди після невдалої втечі. Раніше я сидів у дванадцятій камері.

Там ніби тримають за легші провини. Одного разу привели до нас сільського дядька. Він дістав чотирнадцять років. Спочатку думали — це політична змова, але потім виявилось, що він робив це за гроші. Селянина мали посадити, але тільки добра він не приніс із собою з дому, і чого йому не напередували! Йому дозволили чомусь харчуватися, і він приніс із собою дві шинки, величезну хлібину, яйця, масло, сигарети, тютюн — одне слово, все, що душа забажає. Навіть не здогадався поділитися з нами, як робили інші, коли щось діставали. А коли ми почали у нього випрошувати, він і може зіпсувати собі шлунок тією капустою та гнилою картоплею, що нам дають на обід. Він обіцяв віддавати. "Діліться, — каже, — поміж собою або міняйтеся по черзі". І знаєте, такий був панський песик, що навіть іти це у вбиральні. Це розпечене створіння принесло з собою навіть туалетний папір.

Ми йому сказали, що нам начхати на ту його порцію, і терпіли день, другий, третій. Чолов'яга жер шинку, масло, сигарети й не хотів навіть дати комусь бодай хоч раз затягнутися. Вам, казав, заборонено курити, і якщо нагледіть четвертий день вночі з ним і порахувалися. Вранці скнара прокидається, — а я вам забув сказати, що він завжди вранці. Отже, й тепер помолівся і давай нишпорити в своїх торбах під нарами. Торби лежали на місці, але були сплюснуті, що там залишився тільки туалетний папір. Спочатку він думав, що ми жартуємо, просто все сховали кудись, а повернете, але ніде правди діти, гарно у вас це вийшло".

Серед нас був один із Лібені, ось він і каже: "Знаєте що, дядьку, ви з головою накрийтеся рядном і рахуйте до десяти, як слухняний хлопчик, і рахує: "Один, два, три..." А лібенчанин йому знову: "Не так швидко, не так швидко, лібі, лібі з перервами: "Один, два, три..." Коли відрахував до десяти, зліз із нар, заглянув у торби та як зарепетує: "Ісусе"

и його дурну пику! Ми всі мало не луснули зо сміху. А лібенчанин каже: "Ану, спробуйте ще раз!" І хоч вірте, хоч не вірте, знов не знайшовши в торбах нічого, крім туалетного паперу, почав садити в двері й горлати: "Мене обікрали! Ради бога, відчиніть!" Тієї ж миті до камери збіглися охоронники, покликали штабного наглядача і фельдфебеля. Їхньої ночі жер, аж поки все ум'яв. А той тільки плаче і безперестанку своє торочить: "Бодай крихти повинні б лишити мене в тім'я биті: те, що самі не зжерли, послали поштою по мотузці на другий поверх. Так нам нічого й не змогло вийти".

Цілий день він нічого не жер, а приглядався, хто що їсть і чи не курить. А на другий день спочатку не торкався картоплі, аж за вухами лящало. Тільки що не молився, як уперше, коли брався до шинки та яєць. Потім опісля ще заговорив, мовляв, дайте хоч разок затягнутися, але ми йому дідька лисого дали.

1 Найдешевші сигарети.

— А я вже боявся, що ви йому кінець кінцем таки пали покурити, — сказав Швейк, — ви б цим зіпсували все оскільки в тих умовах це було б просто дурістю.

— А ви його не висповідали потемки? — почувся чийсь голос.

— Ні, про це забули.

Розпочалися тихі дебати, чи варто було його на додаток ще й віддухопелити.

Більшість була "за".

Розмови помалу втихали. Арештанти засинали, шкреблися під пахвами, чухали груди, живіт, де в білизні найближче заважало світло газової лампи.

О восьмій годині ранку Швейка викликали й наказали йти до канцелярії.

— З лівого боку біля дверей канцелярії є плювальниця, куди кидають недокурки, — повчав Швейка один із в'язнів.

— А на другому поверсі ти теж ітимеш повз плювальницю. Замітають коридори аж о дев'ятій, то, мабуть, там дивніше. Але Швейк не виправдав їхніх надій. У шістнадцяту він більше не повернувся.

Дев'ятнадцять підштанків з приводу цього робили найрізноманітніші припущення.

Один веснянкуватий ополченець із найбуйнішою фантазією поширив версію, ніби Швейк застрелив свого командира.

10. ШВЕЙК ДЕНЩИКОМ У ФЕЛЬДКУРАТА

І

І знову починається Швейкова одіссея під почесним ескортом двох солдатів з баґнетами, які мали припровадити його до Карліна. Конвоїри взаємно доповнювали один одного. Перший з них був сухорлявий довгань, другий — маленький і гарний. Обидва служили в тилу, бо ще перед війною їх зовсім звільнили від військової служби.

Вони поважно йшли бруком біля тротуару, інколи скося позираючи на Швейка. Той ішов поміж ними й козирив з військовим кашкетом, у якому він пішов до армії. Отож йому видали стару військову форму, що раніше носив її він убрався, могли б увізнити три Швейки. Нескінченні зборки від ніг і мало не до шиї, куди сягали штани, мимовільно й і заяложений мундир теліпався на ньому, як на городньому опудалі. Штани висіли на Швейкові, мов на клоуна, з'їхав аж за вуха.

На посмішки глядачів Швейк відповідав м'яким усміхом і теплим поглядом своїх лагідних очей.

Так ішли вони до Карліна, де мешкав фельдкурт.

Першим заговорив до Швейка товстун. Вони саме були на Малій Страні під портиком.

— Ти звідкіля? — спитав він.

— З Праги.

— А не втечеш від нас?

У розмову втрутився сухорлявий довгань. Дивне явище: коли маленькі товстуні звичайно бувають добродушними, а довгий сказав маленькому:

— Звичайно, якби міг, утік би.

— А на якого біса йому тікати? — озвався маленький. — Так чи так, він — на волі, з гарнізонної тюрми звільнений.

— А що в ньому? — спитав довгань.

— Не знаю.

— От бач, не знаєш, а балакаєш...

Карлів міст вони пройшли мовчки. Але на Карловій вулиці товстун знову заговорив до Швейка:

— Ти не знаєш, нащо ми ведем тебе до фельдкурата?

— На сповідь, — байдуже відповів Швейк, — завтра мене вішатимуть. Це завжди так робиться, і таку процедуру

— А за що тебе, так би мовити, теє?.. — обережно спитав довгань, тоді як товстун співчутливо поглянув на Швейка.

— Не знаю, — відповів Швейк, добродушно всміхаючись. — Я нічого не знаю, мабуть, така вже доля.

— Либонь, тобі така нещаслива планета вийшла, — співчутливо, із знанням справи зауважив маленький. — у тебе по ньому, нічого йому не сказали і в йозефові повісили.

— А по-моєму, — сказав скептично довготелесий, — так, ні сіло ні впало, не вішають. Мусить же бути якась причина.

— Коли немає війни, — зазначив Швейк, — воно обґрунтовується, але під час війни хто зважатиме на якусь обставину? — один дідько.

— Послухай-но, чи ти, бува, не пхав носа до тієї політики? — спитав довгань. З його тону видно було, що в ньому

— Ще й до якої політики! — усміхнувся Швейк.

— А чи ти часом не національний соціаліст? Тепер товстун став обережний і втрутився в розмову.

— А що нам до нього? — сказав він. — Дивіться, всюди повно людей, і всі витріщаються на нас. Коли б принаймні не втечеш? А то ми матимемо неприємності. Правда ж, Тоніку? — звернувся він до довганя; той тихо промовив: — Баґнети можна було б зняти. Адже він наш.

Тонік перестав бути скептиком і сповнився співчуттям до Швейка.

Вони знайшли під'їзд, де зняли баґнети, і товстун дозволив Швейкові йти поруч нього.

— Ти б, може, закурив, га? — спитав він. — А чи... — Він хотів спитати: "А чи дадуть тобі покурити, перш ніж поїдеш?".

Вони закурили, і конвоїри почали розповідати Швейкові про свої родини, які живуть в районі Кралоувеградця.

— Пити хочеться, — заявив Швейк.

Довгань і малий презирнулися.

— Десь на один кухоль і ми знайшли б, — сказав малий, відчуваючи, що довгань не проти. — Але куди-небудь.

— Ходімо в "Куклик", — запропонував Швейк, — гвинтівки можна лишити в кухні, шинкарем там Серабона, собою ж заходять туди і вуличні дівчата та інші пристойні люди, яких не пускають в "репрезентяк".

Довгань ще раз презирнувся з малим і сказав:

— Що ж, ходімо, до Карліна ще далеко.

Дорогою Швейк розповідав їм різні анекдоти; вони прийшли в "Куклик" у доброму настрої і все зробили так, як хотіли.

Гармонія наповнювала все приміщення звуками улюбленої пісні "На Панкраці, гей, на горбочку, там алея, як кавалер".

Якась дівчина сиділа на колінах у підтоптаного на вигляд молодика з рівеньким проділом і співала хрипким голосом.

За одним столиком спав п'яний сардинник. Вряди-годи він прокидався, грюкав кулаком об стіл і бурмотів: "Та це ж дівчат, що гукали якомусь залізничникові: "Кавалере, почаствуйте нас вермутом!" Біля музикантів двоє сварили картоплю."

Швейк, що бачив це на власні очі, а другий запевняв, що вона пішла спати з якимось солдатом у готель "Вальшум".

Біля самих дверей сидів солдат із кількома цивільними й розповідав їм, як його поранили в Сербії. У нього були синяки.

Він усе говорив, що не може більше пити, а один з цієї компанії, лисий дідок, безперестанно його заохочував.

— Та пийте, пийте, солдатику, хто зна, чи ще колись зустрінемося. Замовити для вас якусь пісню? Ви любите "Сардинію"?

Це була улюблена пісня лисого дідка, і коли за хвилину скрипка і гармонія заквилили її, очі старого налилися сльозами.

Як порозумніла,

До мами просилась,

До мами просилась.

Від сусіднього стола хтось гукнув:

— Та годі ж бо! Тю на вас! Заткніться вже з цією своєю сиріткою!

І наперекір старому за ворожим столом почали співати:

Розлука, розлука,

Для серця розпука, розпука...

— Франто! — покликали вони пораненого вояка, заглушивши "Сирітку" і доспівавши "Розлуку". — Кинь ти вже!

і тобі розважати овечок божих.

Швейк із своїми конвоїрами зацікавлено дивилися на ту сцену.

Швейк — він часто бував тут до війни — поринув у спогади, як налітав сюди, бувало, з облавою комісар поліції.

де все було навпаки.

Якось вони навіть хором заспівали:

За Драшнера-пана

Пригодонька сталась,

Марженка упиалась,

Його не боялась.

Цієї миті несподівано ввійшов Драшнер у супроводі свого почту, страшний і невблаганний. Всі шарахнули, як від блискавки.

Вийшов в цій компанії, бо на свою біду, коли комісар Драшнер зажадав від нього посвідчення особи, спитав: "А чи ти знаєш Швейка?"

Швейк пригадав також одного поета, який висиджував тут під дзеркалом, і під невгамовну метушню та звуки музики.

Швейкові конвоїри, навпаки, ніяких спогадів не мали. Для них це було щось зовсім нове, і це нове починало їм подобатися.

Птимісти, але мають нахил і до епікурейства. Довгань ще якусь хвилину боровся сам із собою, але, позбувшись суму,

— Я потанцюю, — вирішив він після п'ятого кухля пива, побачивши, як пари танцюють "шлапака".

Товстун зазнавав усіх радощів життя.

Біля нього сиділа якась дівчина і верзла непристойності, а в нього від її слів очі так і вигравали.

Швейк пив. Довгань, натанцювавшись, повернувся із своєю партнершою до стола.

Потім усі вони співали, танцювали, безперестанку пили і поплескували своїх подружок. У тій атмосфері продавалися

для нас — хоч потоп".

Пополудні до них підсів якийсь вояк і запропонував зробити за п'ятірку флегмону або зараження крові. Шпринглюс

ого будете, каже, лежати щонайменше зо два місяці, а якщо змочувати рану слиною, то, можливо, і з півроку, а

1 Цей засіб потрапити в лікарню був цілком випробуваний. Але сморід гасу залишається в пухлині і зраджує. Бувало, що

, а ще пізніше досягли інших удосконалень. (Прим.

автора).

Довгань, який втратив душевну рівновагу, домовився з вояком, і той в убиральні впорснув йому гас у ногу.

Коли почало вже добре вечоріти, Швейк запропонував вирушити в путь до фельдкурата. Але маленький товстун гань був тієї думки, що фельдкурат може почекати.

Проте Швейкові вже набридло в "Куклику", і він став погрожувати, що піде сам.

Отож і пішли, але Швейк пообіцяв, що дорогою вони заглянуть іще куди-небудь.

Вони зайшли до маленького кафе за "Флоренцією", де товстун продав свій срібний годинник, щоб можна було випити. Це йому коштувало великих зусиль. Ноги в конвоїрів увесь час підламувались, і їм хотілося ще кудись завітати.

Велосипед той пакет нести самому. Коли дорогою їм зустрічалися офіцер або якийсь старшина, Швейк мусив покланятися, і нарешті вдалося притягти їх до будинку на Королівській вулиці, де жив фельдкурат.

Він сам настромив їм багнети на гвинтівки й стусанами під ребра примусив, щоб вони вели його, а не він їх.

На другому поверсі, де на дверях квартири була прикріплена візитна картка: "Отто Кац — фельдкурат", — їм вказали.

— Wir... melden... gehorsam... Herr... Feldkurat, — через силу промовив довгань, козируючи воякові, — ein... Paket... 1 Nasmiljusch... dopovisti... pane feldkurate... odin... paket... i odnogo soldata dostavleno (нім.).

— Залазьте, — сказав вояк, — де ж це ви так набралися? Пан фельдкурат, нівроку, теж... — Вояк сплюнув.

Він пішов з пакетом. Прибулі довго чекали в передпокої, поки двері нарешті відчинились і ввійшов, точніше, вийшов, имав у руці сигару.

— То ви вже тут? — сказав він Швейкові. — Оце вас привели? Е-е, нема у вас сірників?

— Насмілюсь доповісти, пане фельдкурате, нема.

— Е-е, а чому ж у вас нема сірників? Кожен солдат повинен мати сірники, щоб закурити. Солдат, який не має сірників, — це не солдат.

— Він є, насмілюсь доповісти, без сірників, — відповів Швейк.

— Дуже правильно, він є без сірників і не може нікому подати вогню. Це по-перше, а тепер по-друге. Ноги у вас не втомлені?

— Насмілюсь доповісти, не смердять.

— Так. Це по-друге. А тепер — по-третє. П'єте горілку?

— Насмілюсь доповісти, горілки не п'ю, тільки ром.

— Добре, гляньте лишень на цього солдата. Я позичив його на сьогодні у старшого лейтенанта Фельдгубера, який не п'є, а питає, і тому почалапає з маршовою ротою на фронт, бо... бо... та-такої людини мені не треба. Це не денщик, а Т-ти, непитуший! — звернувся він до вояка. — І як же тобі не сором, йолопе. За це б тобі заіхати зо два рази. Фельдкурат раптом звернув увагу на Швейкових конвоїрів. Вони, хоч як намагалися стояти рівно, хиталися, мовби на воді.

— Ви п'яні... п-п'яні! — сказав фельдкурат. — Ви набралися під час служби, і за це я звелю вас посадити. Швейк і вийде патруль забрати їх. Я зараз протел-ле-ф-ф-фо-ною до казарми.

Таким чином, слова Наполеона "На війні ситуація міняється щохвилини" знайшли тут своє цілковите підтвердження.

Він вийшов з конвоїрів, а врешті — вже сам їх і стеріг.

Вони не усвідомлювали собі цієї зміни, аж поки, сидячи в кухні, не побачили біля дверей Швейка з гвинтівкою.

— Я б чогось випив! — зітхнув маленький оптиміст, тоді як на довганя знову напав скептицизм і він сказав, що йому нічого випити, бо він не п'є, а питає.

Мовляв, наштотхнув їх на таке неподобство.

Обіцяв, буцімто завтра його повісять, а тепер з усього видно, що вся та історія зі сповіддю й вішанням — тільки вигадка.

Швейк відмовчувався і походжав біля дверей.

— Ну й дурні ж ми, — бідкався довгань.

Нарешті Швейк, вислухавши всі звинувачення, заявив:

— Тепер ви принаймні бачите, що військова служба вам не мед. Я виконую свій обов'язок. Я так само вклепав вас у цю конвою.

— Я б таки чогось випив, — розпачливо повторював оптиміст.

Довгань підвівся і непевним кроком попрямував до дверей.

— Пустите нас додому, — сказав він Швейкові, — не дурій, колего!

— Три кроки від мене! — відповів Швейк. — Я вас мушу стерегти. Ми тепер не знайомі.

У дверях з'явився фельдкурат:

— Я... я ніяк не можу додзвонитися до тих казарм. Ідіть додому і запам'ятайте собі, що напиватися під час виконання службових обов'язків не можна.

Треба віддати належне фельдкуратові: у казарми він не дзвонив, бо не мав телефону, а просто говорив у настінний телефон.

II

Вже третій день Швейк служив денщиком у фельдкурата Отто Каца і за цей час бачив його лише один раз. Третій день він сидів у передпокої, а фельдкурат вийшов до них забрати фельдкурата.

Дорогою денщик розповів Швейкові, нібито фельдкурат посварився з надпоручником, розбив піаніно, і тепер сидить у передпокої, а фельдкурат вийшов до них забрати фельдкурата.

Фельдкурата в коридор, і той сидить під дверима на підлозі й куняє.

Прибувши на місце, Швейк струснув фельдкурата за плечі, а коли той замурмотів і розплющив очі, Швейк козирнув.

— Насмілюсь доповісти, пане фельдкурате, я прийшов.

— А що вам тут треба?

— Насмілюсь доповісти, пане фельдкурате, я дістав наказ забрати вас звідсіля.

— Ви дістали наказ забрати мене? А куди ж ми підемо?

— До вас на квартиру, пане фельдкурате.

— А нащо ж мені йти до себе на квартиру, хіба я не в своїй квартирі?

— Насмілюсь доповісти, пане фельдкурате, ви в коридорі чужого дому.

— А-а як я сюди потрапив?

— Насмілюсь доповісти, ви були в гостях.

— В г-г-гостях. Я н-не був. Це ви п-пом-миляєтеся.

Швейк підняв фельдкурата і спер його на стіну. Фельдкурат хитався з боку на бік, падав на нього і при цьому з

— Я впаду! Впаду, — твердив він знову, дурнувато посміхаючись.

Нарешті Швейкові вдалося прихилити фельдкурата до стіни, і той у новій позі знову почав дрімати.

Швейк розбудив його.

— Що вам потрібно? — спитав фельдкурат, зробивши марну спробу зсунутися по стіні й сісти на підлозі. — Хто

— Насмілюсь доповісти, — відповів Швейк, притискаючи фельдкурата до стіни, — я ваш денщик, пане фельдк

— У мене немає ніякого денщика, — насилу промимрив фельдкурат і зробив нову спробу звалитися на Швейк

добродію, я вас не знаю.
Недовга боротьба скінчилася цілковитою Швейковою перемогою. Швейк використав цю перемогу і стяг фель

итягли на вулицю.
— Я вас не знаю, — невпинно торочив, борюкаючися зі Швейком, фельдкурат. — Ви знаєте Отто Каца? Це я. Я

авиться Ватікан, розумієте?

Швейк відкинув "насмілюсь доповісти" і заговорив з фельдкуратом інтимним тоном:

— Пусті двері, кажу, бо як трісну тебе по тих лапах. Ходім додому, та й годі.

Не розмовляти!

Фельдкурат пустив двері й звалився на Швейка.

— Так, ходімо кудись, але до Шугів не піду, там я заборгувався.

Швейк випхав його з під'їзду і, шарпаючи, поволік по тротуару.

— Що це за пан такий? — спитав хтось із зустрічних.

— Це мій брат, — відповів Швейк, — дістав відпустку і приїхав відвідати мене.

Отож на radoщах упився, бо не думав, що застане мене живого.

Почувши останні слова, фельдкурат промугикав якийсь мотив з оперети, якої б ніхто не пізнав, і відразу ж поч

— Хто з вас мертвий, хай з'явиться до корпусного командування протягом трьох днів, щоб його труп можна б

. Швейк ухопив його під пахви й знову поволік додому.

Витягнувши голову, волочачи ноги, фельдкурат перебирав ними, як кицька з переламаним хребтом, і мугикав:

— *Deminus vobiscum, et cum spiritu tuo. Dominus vobiscum* 1.

1 Господь з вами і з духом твоїм. Господь з вами (лат.).

На стоянці візників Швейк посадив фельдкурата біля муру, а сам пішов торгуватися з ними. Один з них заявив

езе.
— Обригав мені геть усе і не заплатив навіть за проїзд. Я його возив щось години зо дві, поки знайшов, де він

за все п'ять крон.
Після довгих умовлянь один з візників погодився їх везти.

Швейк повернувся до фельдкурата. Той спав, і хтось тим часом зняв у нього з голови й забрав чорний котелок

Швейк збудив свого хазяїна й за допомогою візника посадив у критий екіпаж. Там фельдкурата охопила цілков

полку, і він кілька разів повторив:

— Не гнівайся, друже, що я тикаю тобі: я — свиня!

Одну мить здавалося, що туркотіння екіпажу по бруку витверезує його. Він сів рівно і заспівав якийсь уривок

Він мене в ті дні щасливі

На коліна брав колись,

В Меркліні тоді жили ми,

Біля Домажлиць.

За хвилину, однак, йому знову світ замакітрився, і, звернувшись до Швейка, він спитав, примруживши одне о

— Як ся маєте, шановна пані? Виїжджаєте кудись на дачу? — В очах у нього двоїлося, і після короткої паузи він

— Сядеш ти каменем чи ні? — визвірився на нього Швейк, коли фельдкурат спробував вилізти з ногами на Си

Фельдкурат затих і маленькими свинячими очима почав дивитися з дрожок на вулицю, ніяк не розуміючи,

А далі, вже цілковито втративши розум, звернувся до Швейка і тужливо сказав:

— Пані, дайте мені перший клас, — і зробив спробу спустити штани.

— Зараз же застебнися, свинюко! — гримнув Швейк. — Тебе вже знають усі візники, ти вже раз обригав усе, а

торік.
Фельдкурат меланхолійно підпер голову долонею і почав співати: "Вже мене ніхто не любить..." Але відразу й

— *Entschuldigen Sie, lieben Kamerad, Sie sind ein Trottel! Ich kann singen, was ich wall* 1.

1 Пробачте, любий друже, ви дурень! Я можу співати, що хочу (нім.).

Потім він зібрався, мабуть, засвистіти якусь мелодію, але замість цього з його губ зринуло таке розкотисте "тп

ьдкурат почав замість сигарети припалювати мундштук.

— Не горить, — промовив він розпачливо, вичиркавши цілу коробочку сірників. — Це ви на них дмухаєте. Ал

— Ну й комедія! Ми в трамваї самі. Еге ж, друзяко? — І почав нишпорити по кишенях.

— Я загубив квиток, — вигукнув він. — Зупиніть! Цей квиток треба знайти! Та врешті безнадійно махнув рукою

— Хай їдуть... — І почав мурмотіти: — У більшості випадків... так, в порядку...

У всіх випадках... Ви помиляєтеся... Третій поверх? Це відмовка... Йдеться не про мене, а про вас, вельможна! Уже в напівсні посварився з якимсь уявлюваним ворогом, який буцімто заперечував його право сидіти в ресторані загукав на всю вулицю по-чеському і по-німецькому:

— Німбурк, пересадка!

Швейк притяг його до себе, і фельдкурат, забувши про поїзд, почав імітувати різних тварин. Найдовше він імітував коня. Взагалі якийсь час фельдкурат був дуже рухливий, непосидючий і намагався вистрибнути на брук, обзиваючи його по імені. Він навіть очку і заволав, щоб візник зупинився, бо він, мовляв, загубив багаж. Потім почав оповідати:

— В Будейовицях був один барабанщик. Оженився він, а за рік помер, — і зненацька зареготав. — Смішний а! Швейк увесь час поводився з фельдкуратом безжалісно строго. При найменших спробах фельдкурата щось у нього попід ребра, і фельдкурат сприймав це на диво байдуже. Лише один раз він спробував збунтуватися і вигукнув: "Що ти хочеш, фельдкурате? Чи хочеш, щоб вони їдуть до Подмоклів. Але Швейк моментально і повністю ліквідував бунт і примусив фельдкурата повторити елікатніші слова, яких він ужив при цьому, були: "Не спи, здохлятино!"

На фельдкурата раптом напала меланхолія: він почав плакати, випитуючи в Швейка, чи була в нього мама.

— Я, люди добрі, самотній на цьому світі, — кричав він з дрижів. — Приголубте мене!

— Не ганьби мене, — картав його Швейк. — Перестань, а то всі побачать, що ти насмоктався.

— Я нічого не пив, друже, — відповів фельдкурат. — Я цілком тверезий.

Нараз він устав і козирнув:

— Ich melde gehorsam, Herr Oberst, ich bin besoffen 1.

1 Насмілюсь доповісти, пане полковнику, я п'яний (нім.).

Я поросся, — повторив він разів десять підряд із щирим розпачем.

І, звертаючись до Швейка, заскиглив:

— Викиньте мене з машини. Нащо ви мене з собою везете? — Врешті сів і замурмотів: — "Навколо місяця кружало небо?"

Далі він почав голосно сміятись, але за хвилину посумнів і, апатично дивлячись на Швейка, промовив:

— Пробачте, добродію, я вас уже десь бачив. Чи не були ви часом у Відні? Я пам'ятаю вас із семінарії. Хвилину!

— Aurea prima sata est aetas, guae vindice nullo. Далі ніяк не втну, — признався фельдкурат. — Викиньте мене з машини!

Просто хочу заорати носом, — заявив він рішучим тоном.

— Пане, — благав він далі, — дорогий друже, вріжте мені по потилиці.

— Один раз чи кілька? — поспитав Швейк.

— Два.

— Маєш...

Фельдкурат у голос рахував одержані запотиличники й радісно посміхався:

— Це дуже добре впливає на шлунок — поліпшує травлення. Дайте мені разочок ще й по пиці. Щиро дякую, пане полковнику. Розірвіть мені, будь ласка, жилетку.

Він висловлював найрізноманітніші бажання. Хотів, щоб Швейк звихнув йому ногу, трохи придушив, обрізав, відірвав йому голову і в мішку кинув її до Влтави.

— Мені б дуже личили зірки навколо голови, — захоплювався він. — Потрібно було б так із десятків.

Потім заговорив про скачки, швидко перейшов на балет, та на ньому він теж недовго затримався.

— Ви танцюєте чардаш? — спитав він у Швейка. — Вмієте "Танець ведмеда" — ось так... — Він хотів підстрибнути.

— Мені чогось хочеться, — кричав фельдкурат, — але я не знаю чого. Ви не знаєте, чого мені хочеться? — Він хотів.

— А що мені до того, чого я хочу? І вам, пане, до цього немає діла. Я вас не знаю! Як ви смієте дивитися на мене?

На хвилину він став войовничий і спробував скинути Швейка з сидіння.

Потім, коли Швейк його заспокоїв, безцеремонно давши відчути свою фізичну перевагу, фельдкурат запитав:

— Сьогодні понеділок чи п'ятниця?

Він захотів також дізнатись, що нині: грудень чи червень, і взагалі виявив хист ставити найрізноманітніші запитання.

— Ви одружені?! Любите горгонзолу? У вас дома є блощиці? Як вам живеться? Ваш песик хворів на чумку?

Потім зробився відвертим. Розповів, що винен за кавалерійські чоботи, нагай і сідло, що хворів на трипер і ліг до лікарні.

— Ні про що інше не було часу й подумати, — гикаючи, сказав він. — Можливо, це здається вам досить непристойно.

Ви мусите мені пробачити... Термосом, — вів далі фельдкурат, забувши, про що говорив перед тим, — називає вашу думку, колего, яка гра чесніша, "фербель" чи "двадцять одно"? Я таки десь бачив тебе, — вигукнув він, нагадавши, що вони разом ходили до школи. Ти славний хлопець, — ніжно промовив він і почав гладити свою ногу. — Як ти виріс із твого тражданья.

Нарешті його охопив поетичний настрій, і він заговорив про повернення до сонячного світанку щасливих старих днів.

Потім упав навколішки й почав молитися: "Богородице діво, радуйся", — причому реготав на весь голос.

Коли вони приїхали, його ніяк не можна було витягти з екіпажа.

— Ми ще не приїхали, — репетував він. — Допоможіть! Мене викрадають! Хочу їхати далі! — Його буквально трясло, і він хотів, щоб його розірвуть, бо він учепився ногами за сидіння.

При цьому фельдкурат голосно реготав, гадаючи, що обдурив їх.

— Ви мене розірвете, панове!

Потім його поволокли нагору по сходах у квартиру й кинули, як мішок, на канапу.

Тут він заявив, що не буде платити за автомобіль, бо не замовляв його. Понад чверть години Швейк і візник мовчали. Але фельдкурат протестував, запевняючи, що їздить лише фіакрами.

— Ви мене хочете обдурити, — заявив він, значуще підморгуючи Швейкові і візникові. — Ми ж ішли пішки.

Потім у пориві великодушності кинув гаманець візникові:

— Бери все! Ich kann bezahlen! 1 Я не трушуся над крейцером.

1 Я спроможний заплатити! (Нім.)

Справедливіше було б сказати, що він не труситься над тридцятьма шістьма крейцерами, бо в гаманці більше слово "ляпаси".

— Коли хочеш, можеш ударити, — відповів фельдкурат, — ти думаєш, я не витримаю?

Я витримаю п'ять твоїх ляпасів.

У фельдкуратовій жилетці візник знайшов п'ятірку і пішов, проклинаючи свою долю і фельдкурата, який забрав його гроші. Фельдкурат засинав дуже поволі, в голові в нього снувалися якісь плани. Він одразу ж хотів робити все: і грати на фортепіано, і їсти, і гуляти.

Потім пообіцяв одружити Швейка з своєю сестрою, хоч її в нього й не було. А ще потім зажадав, щоб його відпустили з цієї людини — істоту, рівноцінну свині.

III

Увійшовши вранці до фельдкуратової кімнати, Швейк побачив його на канапі, Отто Кац лежав і напружено мігся писати на папері.

— Насмілюсь доповісти, пане фельдкурате, — сказав Швейк, — це ви вночі...

І кількома словами пояснив йому, як страшенно він помиляється, коли думає, що його облили. У фельдкурата це викликало велике здивування.

— Не можу пригадати, — сказав він, — як я попав з ліжка сюди, на канапу.

— А ви на ліжку й не були, вас одразу ж, як тільки приїхали, поклали на канапу.

Далі відтягти вже не змогли.

— А що я викомарював? І взагалі, я викомарював щось? Хіба, не доведи боже, я був п'яний?

— Як чіп, — відповів Швейк, — до нестями, пане фельдкурате. Був у вас маленький перепій. Гадаю, вам стане краще.

— Я почуваю себе так, немовби мене хто змолотив, — поскаржився фельдкурат. — До того ж пити хочеться. Я хочу пити.

— До цього не дійшло, пане фельдкурате. А сьогоднішня спрага — це наслідок учорашньої. З цього не так швидко вийде.

Тисяча дев'яносто десятих — рік, а першого січня вранці мав таку спрагу і так погано почував себе, що змушений був пити чотири роки. І нема йому рятунку, бо завжди по суботах накуповує собі оселедців на цілий тиждень. Це вже так сталося.

З похмілля фельдкурат поринув у меланхолійні роздуми. Якби в цю хвилину його хтось почув, то подумав би, що він занадто багато пиє. "Оголосімо війну не на життя, а на смерть демонів алкоголю, який вбиває найкращих людей" — або що читає щось в газеті.

Правда, висловлювання фельдкурата мали трохи інший зміст.

— Якби хоч я, — міркував він, — пив якісь благородні напої, наприклад, арак, мараскін, коньяк, але ж я вчора випив.

Вона ж огидна на смак. Хоча б це була принаймні вишнівка. Навигадують люди різне свинство і п'ють його, як вишнівку.

Якби це була бодай справжня ялівцівка, така, як я пив одного разу в Моравії. Але ж ця вчорашня була з дерев'яного бочка.

Погляньте лише, як мені відригується. Горілка — це отрута, — констатував він. — Вона повинна бути чиста, спокійна.

Особом. Так само, як і ром. Добрий ром — рідкість. Коли б тут була справжня горіхівка, — він зітхнув, — вона б була кращою.

Фельдкурат почав порпатися в гаманці.

— У мене є всього-на-всього тридцять шість крейцерів. А що, якби продати цю канапу, — міркував він, — як вийде?

Домовласникові скажу, що я її позичив або її в нас хтось украв. Ні, канапу я залишу. Я краще пошлю вас до папани.

Вам не пощастить, — підете у Вршовиці, в казарми, до поручника Малера. Як і там не роздобудете, — підете на базар.

Для коней, а гроші пропив. А якщо й там нічого не дістанете, заставимо фортепіано. Хай буде, що буде. Я вам скажу.

Скажете, що я дуже потребую, що зовсім без грошей. Видумайте що хочете, але не повертайтеся з порожніми руками.

Ю горіхівку, і купіть дві пляшки.

Швейк чудово впорався з дорученням. Його щира наївність і чесне обличчя примушували вірити всьому, що він казав.

Швейк вирішив, що краще не розповідати капітанові Шнаблю, і капітанові Фішеру, і поручникові Малеру про свою заяву.

Він заявою, що фельдкуратові, мовляв, необхідно платити аліменти.

Гроші він одержав усяди.

Коли Швейк із честю повернувся зі свого походу і показав триста крон, фельдкурат, який тим часом уже вмивався, здивувався.

— Я взяв усе за одним рипом, — сказав Швейк, — щоб нам завтра або післязавтра не довелося знову турбуватися про гроші. Це якась потвора! Але коли сказав йому, що вам треба платити аліменти...

— Аліменти? — перелякано повторив фельдкурат.

— Авжеж, аліменти, пане фельдкурате, відступне дівчатам. Ви ж сказали, аби я щось вигадав, а мені нічого іншого не вийшло.

Івчатам. Вже й не знав, бідолаха, що робити, і теж позичив для цієї Справи гроші. І уявіть собі, кожен співчував мені.

За дівчина. Я сказав, буцімто дуже вродлива і їй немає ще п'ятнадцяти років. Розпитували про її адресу.

— Ну й гарно ж ви це залагодили, Швейку, — зітхнув фельдкурат і почав ходити по кімнаті. — Знову компроміс.

— Я дав їм адресу однієї старенької глухої пані на нашій вулиці, — пояснив Швейк. — Я хотів обладнати справу.

И, отож і мусив щось видумати. До речі, у передпокої чекають на фортепіано. Я їх привів, щоб вони забрали його. І ось він.

Ісце звільниться, і більше грошей нагребемо. Хоч на якийсь час матимемо святий спокій. А якщо домовласники не приймуть, — ми відсилаємо його на фабрику в ремонт. Двірничці я теж так сказав, хай не дивується, коли фортепіано прийде.

пу. Це один мій знайомий, він гендлює старими меблями. Він прийде до нас по обіді. Тепер ціни на шкіряні ка
— Більше ви нічого не накоїли, Швейку? — спитав фельдкурат з розпачливим виразом обличчя, весь час стис
— Насмілюсь доповісти, пане фельдкурате, я замість двох пляшок горіхівки, яку купує пан капітан Шнабль, пр
брати фортепіано? А то ломбард перед носом зачиняє.

Фельдкурат безнадійно махнув рукою, і за хвилину фортепіано вже вантажили на візок.

Повернувшись з ломбарду, Швейк застав фельдкурата перед розкоркованою пляшкою горіхівки. Той сидів і л
Фельдкурат знову був у своїй стихії. Він заявив Швейкові, що від завтрашнього дня починає нове життя. Пити
Він розводив цю філософію щось із півгодини. Коли вже була відкоркована і третя пляшка, прийшов торговец
говця залишитися погомоніти, і був дуже невдоволений, коли той відмовився, перепрошуючи: йому, мовляв,
— Шкода, що в мене немає такого, — розчаровано сказав фельдкурат. — Хто ж може передбачити все заздал
Коли торговець старими меблями пішов, фельдкурат завів дружню розмову зі Швейком і розпив з ним нову п
інок і до карт.

Сиділи довго. Вже й вечір застав Швейка і фельдкурата за дружньою бесідою.

Але вночі відносини змінилися. Фельдкурат повернувся до свого вчорашнього стану, переплутав Швейка з ки

— Ні в якому разі не йдіть. Пам'ятаєте того рудого кадета з обозу?

Ця іділія тривала, аж поки Швейк не сказав фельдкуратові:

— Буде з мене! Тепер лізь у ліжко й хропи! Ясно?

— Лізу, голубе, лізу, чому ж не лізти, — белькотів фельдкурат. — Пам'ятаєш, як ми ходили до п'ятого класу і з
ожна їздити пароплавом по Влтаві. Ви знаєте, що таке Влтава?

Швейк примусив його скинути черевики й роздягтися. Фельдкурат послунався, висловлюючи свій протест пер

— Я не визнаю ніяких родичів, — раптом вирішив він, лягаючи в постіль. — Хоч би небо й земля змовилися п
І в кімнаті розляглося фельдкуратове хропіння.

IV

У ці ж дні Швейк відвідав свою стару служницю пані Мюллерову. Вдома Швейк застав її двоюрідну сестру. Пла
и вона відвезла Швейка на війну. Стареньку судили у військовому суді, а оскільки так нічого й не змогли дове
в лист.

Швейк узяв цю родинну реліквію і прочитав:

"Мила Анночко!

Нам тут дуже добре, всі ми здорові. Сусідка по ліжку має висипний тиф, з'явилася тут і чорна віспа. Все інше в
ула, що пана Швейка вже стратили. Ти якось рознюхай, де він похований, щоб після війни ми могли обсадити
ящику, залишилося маленьке цуценя, роклерк. Але вже багато тижнів йому ніхто не давав їсти, ще з того часу
еж пішов на той світ".

А через усю сторінку рожевий штампель:

"Zenzuriert. K. und K. Konzentrationslager Steinhof" 1.

1 Переглянуто цензурою. Імператорсько-королівський концентраційний табір Штейнгоф (нім.).

— І справді, цуценя було вже неживе, — хлипала двоюрідна сестра пані Мюллерової. — І кімнати свої ви б не
ди по стінах моди, у вікнах букети.

Двоюрідна сестра пані Мюллерової не могла заспокоїтися. Нарікаючи й не перестаючи хлипати, вона вислови
тепер стягти й на неї біду та її занепасти. Під кінець вона розмовляла з ним, як із запеклим пройдисвітом.

— Кумедно, — сказав Швейк. — Це мені надзвичайно подобається. Так, пані Кейржова, ваша правда. Я втік, ал
лядять, нікому ні слова.

Виходячи зі свого дому, де його так негостинно зустріли, Швейк попросив:

— Пані Кейржова, у пральні є кілька моїх комірців і манишок, викупіть їх, аби я мав у що вдягнутися, коли пов
завелася міль. А тих панянок, які сплять на моєму ліжку, вітайте від мене.

Потім Швейк зайшов у шинок "Під чашею". Побачивши його, пані Палівцова відмовилася наточити йому пив

— Мій чоловік, — почала вона ялозити стару історію, — такий уже був обережний, що й на холодне дмухав, а
втекли з війська, розгулюють по світі. Вас тут на тому тижні знов шукали. Ми обережніші, ніж ви, — закінчила

Цю розмову чув один літній чоловік, слюсар із Сміхова.

Він підійшов до Швейка і сказав:

— Будь ласка, пане, почекайте мене на подвір'ї, мені треба з вами поговорити.

На вулиці він розговорився з Швейком, якого, зі слів шинкарки Палівцової, також вважав за дезертира.

-Старий признався, що в нього є син, який теж утік із війська й тепер живе у бабусі в Ясенній біля Йозефова.

Незважаючи на запевнення Швейка, що він зовсім не дезертир, старий пан тицьнув йому в руку десятку.

— Це вам про всякий випадок, — сказав він і потяг Швейка з собою до пивної на розі, — я вас розумію, і вам н
Швейк повернувся додому пізно вночі. Фельдкурата ще не було, він прийшов аж під ранок, збудив Швейка і с

— Завтра їдемо правити польову месу. Зваріть чорну каву з ромом... Або краще зваріть грог.

11. ШВЕЙК З ФЕЛЬДКУРАТОМ ІДУТЬ ПРАВИТИ ПОЛЬОВУ МЕСУ

I

Підготовка до вбивства людей відбувалася завжди з ім'ям бога або якоїсь іншої вищої істоти, яку створила лю
Стародавні фінікіяни, перше ніж перерізати горло якомусь полоненому, відправляли такі ж самі урочисті служ

Людожери гвінейських і полінезійських островів, перед тим як урочисто зжерти своїх полонених або людей не просто цікавих, — приносять жертви своїм богам і виконують при цьому найрізноманітніші релігійні обряди і прикривають стегна просто вінками із строкатого пір'я лісових птахів.

У Пруссії пастор підводив нещасного звинуваченого під сокиру, в Австралії католицький священик — на шибениці — на крісло, де засудженого душили дотепно придуманим апаратом. У царській Росії бородатий піп водив р

Велика бойня — світова війна — теж не обійшлася без благословення священників.

Під час страти збунтованих солдатів з'являвся священик.

В усій Європі люди йшли, наче худоба на бойню, куди їх вели не тільки різники-імператори, королі, президенти, але й прості поліцейські. Вони ослівляли їх і примушували давати брехливу присягу "на землі, в повітрі, на морі" тощо.

Пам'ятаю, якось під час польової служби на позиціях ворожий літак кинув бомбу прямісінько на польовий вівіль. Про нього писали як про мученика, а в той час наші літаки намагались так само прославити фельдкуратів по дурі.

Ти ж небо обіцяв і лоно Авраама,

Де ти співав, лишилась тільки пляма.

Швейк зварив чудовий грог, куди кращий від грогу старих моряків. Такий грог смакував би навіть піратіві XVI століття. — Де ви навчилися варити такий чудовий напій? — спитав він.

— Хильнувши цього грогу, Швейку, ми добряче відправимо службу божу, — філософствував фельдкурат. — Я не така забавка, як відправа в гарнізонній тюрмі або проповідь тим негідникам. У цьому випадку треба справ

— Ну, це справді нещастя, пане фельдкурате, — сказав Швейк. — Правда, цього гендляря старими меблями я

— Справді, нам тільки його й бракує, — меланхолійно сказав фельдкурат, — бо все інше на плацу вже приготу-
чашу я повинен мати свою, та що вдієш, коли вона, так би мовити, у чорта в зубах. — Він замислився. — Скаж

з сімдесять п'ятого полку. Він свого часу брав участь від клубу "Спортфаворит" у змаганні з бігу і виграв цей кубок. Добрий він бігун. Робив, як перед нами завжди хвалиться, сорок кілометрів:

Відень — Медлінг — за одну годину сорок вісім хвилин. Я вже з ним учора домовився. Дурень я, що все відкла.
Під впливом грогу, звареного за рецептом гульвіси моряка, він почав по-всякому себе обзивати, висловлююч

— Ну, годі. Ходімо вже шукати той вівтар! — вигукнув Швейк. — Уже ранок. Мені ще треба вдягти мундир і виїхати.

Нарешті вони вибралися. По дорозі до жінки торговця старими меблями фельдкурат розповів Швейкові, що вкупить фортепіано з ломбарду.

Це скидалося на обіцянку язичників принести якусь жертву.

Від заспаної жінки торговця старими меблями вони дізнались адресу нового власника канапи, вчителя з Врб. Він щипнув жінку за щоку і полоскотав її по підборіддю.

До Вршовіць вони йшли пішки, бо фельдкурат заявив, що він повинен прогулятися по свіжому повітрі, щоб го
У Вршовіцях на квартирі вчителя, старого побожного пана, на них чекала неприємна несподіванка. Знайшов

ав його місцевому вршовицькому костюлу, залишивши за собою право зробити на другому боці вітваря нап Коларжиком, учителем-пенсіонером, року божого 1914". Захоплений в самій білизні, вчитель зовсім розгубив

й. Коли, мовляв, він купив цю канапу, якийсь внутрішній голос прямо підказав йому: "Поглянь, що є в ящику к канапі!" Вчитель послухався.

А коли побачив там мініатюрний складаний вівар з заглибленням для дароносиці, він, мовляв, упав навколіс еління з неба, і вирішив прикрасити знахідкою костюм у Вршовіцях.

— Це нас не дуже цікавить, — сказав фельдкурат, — річ, яка вам не належала, ви мали передати поліції, а не я.
— Через таке чудо, — додав Швейк, — ви ще можете влипнути в неприємність із поліцією. Ви, добродію, купи

ого коштувати. Не треба було вам вірити ангелам. Один чоловік у Згоржі теж виорав у полі церковну чашу. Як

крадіжка не забудеться. А той, що знайшов, також побачив у чаші перст божий і, замість того щоб перетопити
в'язник подумав, що це в злодія заговорило сумління, послав по старосту, староста — по жандармів, і його б
о чудо. Він також хотів урятуватись і розповідав про якогось ангела, вплутавши до цього ще й діву Марію, ото
Ви найкраще зробіть, коли підете з нами до тутешнього священика, щоб той повернув нам державне майно.
анеться.

Старий добродій, одягаючись, тремтів усім тілом, дзвонив зубами.

— Я, їй же богу, не мав на думці нічого лихого і нічого поганого не хотів зробити. Я сподівався з божої ласки д

— Авжеж, за рахунок військового майна, — твердо
ому під руку навернувся налігач з чужою коровою.

Сердешний старий від таких балачок зовсім спантеличився і перестав виправдовуватись, намагаючись якнай

Вршовіцький священик ще спав і, коли його розбудили, почав лаятись, бо спросоння подумав, що має йти з с

— Могли б уже дати спокій з цим соборуванням, — бурчав він, неохоче вдягаючись, — отак припече людям у

І так у передпокої зустрілися: представник господа бога серед вршовицьких цивільних католиків — з одного боку, а з іншого — представник війська. Взагалі це була суперечка між цивільним і військовим.

Коли священик запевняв, що польовому вівтарю нічого було робити в канапі, то фельдкурат говорив, що коли до різниці косятьолу, куди ходять лише цивільні.

Швейк підпускав при цьому різні зауваження — мовляв, дуже легко збагачувати бідний костюл за рахунок ві
Врешті вони пішли до ризниці, і священник видав польовий вітвар під таку розписку:

"Мною одержано польовий вітвар, який випадково опинився у вршовицькому храмі.

Фельдкурат Отто Кац"

Славетний польовий вівар був придбаний в однієї єврейської фірми "Моріц Малер" у Відні, яка виробляла всу — такі, як чотки і образочки святих.

Вівтар складався з трьох частин і був укритий фальшивою позолотою, як і вся слава святої церкви.

Людина, не наділена фантазією, просто не могла б добрати, що саме намальовано на тих трьох частинах. Одні на Замбезі, і шамани у бурятів та монголів.

Розмальований яскравими барвами, вітар здаєка був схожий на кольорову таблицю, призначену для виявл

Впадала в очі тільки одна фігура якогось голого чоловіка з ореолом і зеленуватим тілом, що нагадувала гусяч

лого не робив. Навпаки, по обидва боки його стовбичили два крилаті створіння. Вони мали зображувати анге

переляку — так боїться компанії навколо нього, бо ангели скидалися на казкові страхіття, щось середнє між к

Образок навпроти мав зображувати святу трійцю. Щодо голубки, то загалом художникові не дуже вдалося її с

і на курку породи білий віандот.

Зате бог-отець скидався на розбійника з дикого Заходу. Таких демонструють глядачам у захоплюючому кримі

А от син божий був веселий молодик з опасистим животиком, прикритим чимось на зразок трусиків. Взагалі бачив, як він вилетів з тенісну ракетку.

Ну, а здалеку вся картина зливалася і створювала ілюзію, ніби це прибуття поїзда на станцію.

Що було намальовано на третьому образку, не піддавалося розгадці.

Солдати завжди сперечалися, коли намагались розв'язати цей ребус. Дехто навіть упізнавав на образку якийсь

Але під цим був напис:

"Hailige Maria, Mutter Gottes, erbarme unser!" 1.

1 Свята Маріє, мати божа, змилуйся над нами! (Нім.)

Швейк нарешті поклав польовий вітвар у дрючки, а сам сів біля візника на козли.

Фельдкурат зручніше вмовився, поклавши ноги на святу трійцю.

Швейк гомонів з візником про війну.

Візник виявився бунтарем: робив різні зауваження щодо непереможності австрійської зброї, як, наприклад: "Т

к на запитання сторожа, що везуть, відповів:

— Святу трійцю і діву Марію з фельдкуратором.

Тим часом на плацу їх нетерпляче дожидалися маршові сотні.

І дожидалися довго, бо фельдкуратові треба було їхати ще по спортивний кубок до поручника Вітінгера, а потім й по пляшку церковного вина аж до Бржезновського монастиря. Відправляти польову службу, як це видно по фото, просто.

— Ми крутимо, як можемо, — сказав Швейк візникові. І це була правда, бо, коли вони під'їхали на учбовий плац, було поставити польовий вітар, виявилось, що фельдкурат забув про прислужника.

Прислужував йому завжди один піхотинець з полку, але той перевівся у зв'язківці й поїхав на фронт.

— Дрібниця, пане фельдкурате, — сказав Швейк. — Я теж можу зробити цю роботу.

— А ви вмієте прислужувати?

— Я ніколи цього не робив, — відповів Швейк, — але спробувати все можна. Тепер війна, а в час війни роблять cum spiritu tuo" до вашого "dominus vobiscum", уже якось утну. А потім, думаю, воно не дуже-то й важко ходити з кухлика вина...

— Гаразд, — сказав фельдкурат, — але води мені в чашу не наливайте; краще вже зараз налійте і до того дру-
ч, коли ліворуч. Якщо свисну потихеньку один раз, то значить — праворуч, а двічі — ліворуч. З требником теж

— Я нічого не боюся, пане фельдкурате, навіть прислужування.

Фельдкурат мав рацію, коли сказав: "Зрештою, це все забавки". Все обійшлося якнайкраще.

Промова фельдкурата була зовсім коротка.

— Солдати! Перед від'їздом на поле бою ми зійшлися сюди звернути своє серце до бога, щоб отець небесний увати і бажаю вам усього найкращого!

— Ruht! — крикнув старий полковник на лівому крилі.

Польову відправу тому й називають польовою, що вона підлягає таким самим законам, як і воєнна тактика на лужби тривали надзвичайно довго.

За сучасної тактики, коли пересування військ відбувається швидко і рішуче, польова відправа теж має бути і к

оляли ближче, дуже дивувалися, чому під час служби фельдкурат насвистує.

Швейк миттю реагував на сигнали. Він з'являвся то з правого, то з лівого боку і лише повторював: "Et cum spiri

Все це нагадувало індіанський танок навколо жертвовного каменя, але справляло добре враження, бо розганя

биральнями на задньому плані, пахощі яких заступали містичний запах ладану готичних храмів.

Всі розважалися з великою приємністю. Офіцери навколо полковника розповідали один одному анекдоти. Та

ягнулися". І, як жертвовний дим, здіймалися до неба сині хмаринки тютюнового диму. Закурили навіть і старши

Нарешті пролунало: "Zum Gebet!" 1 — завихрило пилуюкою, і сірий чотирикутний мундирів преклонив коліна п

танції Відень — Медлінг.

1 На молитву! (Нім.)

Кубок був повний, і кожна маніпуляція фельдкурата супроводилась вигуками, що котилися солдатськими шер

Цю процедуру фельдкурат повторив двічі; потім ще раз пролунало: "На молитву!" — і військовий оркестр для

Після цього команди: "Шикуйся!" і "Кроком руш!".

— Позабирайте ці манатки, — сказав фельдкурат Швейкові, показуючи на польовий вівтар, — бо ж треба пор

Вони поїхали тими самими дροжками й чесно все повернули власникам, за винятком пляшки церковного вин

Відіславши нещасного візника в комендатуру, — мовляв, там йому заплатять за всю цю довгу подорож, — вон

— Насмілюсь запитати, пане фельдкурате, чи повинен прислужник бути того самого вірування, як і той, кому

— Звичайно, — відповів фельдкурат. — Бо інакше відправа була б недійсна.

— Тоді, пане фельдкурате, сталася велика помилка, — сказав Швейк. — Я не належу ні до якої церкви, я безко

Фельдкурат глянув на Швейка, хвилину помовчав, потім поплескав його по плечу і сказав:

— Випийте церковне вино, що залишилося в пляшці, і вважайте себе знову сином святої церкви.

12. РЕЛІГІЙНИЙ ДИСПУТ

Швейк, бувало, цілими днями не бачив пастиря солдатських душ. Фельдкурат ділив свій час між виконанням д

невмитий, як кіт після прогулянок по дахах у пору залицяння.

Повернувшись додому, коли ще міг ворушити язиком, фельдкурат перед сном розмовляв із Швейком про вис

шами, цитував Гейне. Швейкові довелося відправляти з фельдкуратом ще одну польову службу у саперів, куд

адзвичайно релігійну. Він дивився на свого колегу з великим подивом, особливо коли той запропонував йому

на такі релігійні церемонії.

— Коньяк доброї марки, — припрошував фельдкурат Отто Кац. — Випийте і їдьте додому. Я вже сам усе залаг

лить голова.

Побожний фельдкурат, осудливо похитавши головою, пішов геть, а Кац, як звичайно, блискуче провів свою р

На цей раз він перетворив у господню кров вино, змішане з газованою водою, та й проповідь була довша, пр

— Солдати, сьогодні ви поїдете на фронт і так далі. Ви зверніться тепер до бога і так далі. Ви не знаєте, що з ва

І весь час від вітара лунало "і так далі", "напевно", напереміну з богом і всіма святими.

В екстазі й ораторському запалі фельдкурат називав і принца Євгенія Савойського святим, який охоронятиме

Проте польова служба обійшлася без будь-яких обурливих інцидентів, приємно і весело. Сапери чудово розв

По дорозі додому фельдкурата і Швейка не хотіли пустити із складаним польовим вівтарем до трамвая.

— Ось як трісну тебе оцим святим по голові, — кинув Швейк кондукторові.

Коли вони, нарешті, добралися додому, виявилось, що дорогою загубили дароносицю.

— Подумаєш, велика втрата! — сказав Швейк. — Перші християни відправляли службу і без дароносиці. Коли

ме нагороди. Коли б це були гроші, то, можливо, і не знайшовся б такий чесний, хоч бувають і такі люди. В на

айшов на вулиці шістсот крон і відніс їх у поліцію, і в газетах про нього писали, як про чесну людину, а він чер

ікав йому в очі: "Йолопе, яку ж ти дурницю вступив, таж тебе це мулятиме до смерті, якщо ти маєш бодай кр

А коли він приїхав додому у відпустку, то друзі викинули його під час танців з корчми; хлопець почав сохнути

на вулиці один кравець. Він знайшов золотий перстень. Люди остерігали, щоб не віддавав його в поліцію, ал

аявив, що загубили золотого персня з брильянтом, але потім глянули на камінець і кажуть: "Чоловіче, та це ж

знаємо". Нарешті з'ясувалося, що хтось інший загубив золотий перстень з фальшивим брильянтом, якусь там

ись, образив поліція. Але законну нагороду — десять процентів, тобто одну крону двадцять гелерів, — він усе

нну нагороду швиргонував тому панкові в обличчя, а той подав на нього в суд за образу, і кравцеві припаяли ш

на двадцять п'ять парених різок. Треба відшмагати, щоб аж посинів, прилюдно відшмагати, щоб люди собі це

даю, що нашої дароносиці нам ніхто не принесе, хоч на ній і є ззаду польова печатка, бо з військовими речам

жити. Вчора в шинку "Під золотим віночком" я розмовляв з одним із села, йому вже п'ятдесят шість років. Він

вали бричку. Дорогою додому, коли його викинули з окружного управління, він побачив військовий обоз, що вів до Угорщини. Якийсь молодик — він віз консерви для армії — попросив його хвилинку постояти біля коней та як пішов, то втік з ними і дістався аж до Угорщини, а там у якомусь місті теж попросив когось постояти біля воза і лише так йому сам не свій і більше вже не хоче мати нічого спільного з військовими речами.

Увечері до них у гості прийшов побожний фельдкурат, той самий, що збирався вранці також відправляти полк до бога. Коли був ще законовчителем у школі, в різних газетах вряди-годи з'являлися про нього дописи: "Жорстокий, онаний, що дитина найкраще засвоїть закон божий за допомогою системи різок. Гість трохи накульгував на одну ногу — наслідок зустрічі з батьком одного учня. Законовчитель набив його сина по голові, бо хлопчик висловлював певні сумніви. Щодо святої трійці і дістав звання — за святого духа.

Сьогодні він прийшов, щоб спрямувати свого колегу Каца на праведну путь і настановити його на добрий розум. — Дивуюся, що у вас не висить розп'яття. Де ви молитесь, і де ваш молитовник? Жодний образ не прикрашає стін вашої кімнати. Що це висить у вас над ліжком?

Кац засміявся: — Це "Сусанна в купальні", а ця гола жінка, нижче, — одна моя давня знайома. Праворуч — японська акварель. Вона зображує сексуальний акт між гейшею і старим японським самураєм. Пам'ятаю, як одержав цю картину сюди і розгорніть на третій сторінці.

Швейк пішов, і в кухні тричі раз за разом бахнули витягнуті з пляшок корки. Побожний фельдкурат ужахнувся, побачивши на столі три пляшки.

— Це легеньке церковне вино, колего, — сказав Кац. — Рислінг, дуже доброї марки. Смаком схожий на мозель. — Я пити не буду! — рішуче заявив побожний курат. — Я прийшов заронити в ваше серце іскру божу, щиро про це. — Якщо так, то в горлі у вас пересохне, колего, — сказав Кац. — Пийте, а я буду слухати. Я людина дуже толерантна.

Побожний фельдкурат трохи надпив і витріщив очі. — Ну й хороше ж бісове вино, колего! Чи ж не так? — спитав Кац.

Фанатик відповів: — Я бачу, ви лихословите. — Це звичка, — відповів Кац. — Часом я ловлю себе навіть на блюзнірстві.

Підлійте, Швейку, панові курату! Можу вас запевнити, що теж лаюся на всі заставки іменем господи бога, Христа. — ґади, скільки я, то й ви не гірше язика наламаєте.

Це нескладно, а в нас, духовних осіб, небо, бог, хрест і святі таїнства завжди напихані. Адже ж це звучить гарно. Колишній законовчитель машинально відпив вина. Видно, він хотів щось відповісти, але не зміг. Міркував.

— Вище голову, колего! — вів далі Кац, — Не суптеся, немовби вас за п'ять хвилин мають повісити. Одного раю і свинячу котлету, а потім в убіральні запихали собі в горлянку палець, намагаючись викинути все, що з'їли, бо їсти м'ясо, і навіть пекла не боюся. Пардон! Пийте, колего, пийте. Так. Вам уже краще? Чи, може, ви поділяєте мою думку, в пеклі замість звичайних казанів з сіркою для нещасних грішників стоять автоклави, тобто котли, намагаються намазати на маргарині, й мільйон років по них перекочуються шляхові котки, скрегіт зубів там викликають дані пластинки, а потім ті пластинки посилають нагору до раю для розваги праведникам. Що ж до раю, то там, по-моєму, що кожен волів би втекти до пекла або в чистилище. В ангелів у задочках вставлені аеропланні пропелери. Коньяку, мені здається, що йому погано. Опам'ятавшись, побожний курат зашепотів:

— Релігія — це міркування вищого порядку. Хто не вірить в існування святої трійці...

— Швейку, — перервав його Кац, — бухніть пану фельдкуратові ще чарку коньяку. Хай прочуняє. Розкажіть йому що-небудь, Швейку.

— Біля Влашима був собі, наслідком доповісти, пане фельдкурате, — сказав Швейк, — один настоятель, а в нього настоятель на старість узявся вивчати святого Августина, того самого, що нібито належить до отців церкви. І вичитав він там, що кожен, хто вірить в антиподів, має бути проклятий. "Слухайте, ви якось мені говорили, що ваш син, слюсар, виїхав до Австралії. Отже, він тепер у антиподів, а святий Августин наказує, щоб кожен, хто вірить в антиподів, був проклятий". — "І листи і гроші". — "Це диявольська мана, — відповідає їй настоятель, — ніякої Австралії, за святим Августином немає її в костюлі й кричав, що Австралії немає. Відразу ж із костюлу його відвезли до божевільні. Правду кажучи, локом діви Марії, яким вона годувала Ісусика, а в сирітському домі біля Бенешова, коли туди привезли святу вівчечку, чив.

Побожному фельдкуратові почало мигтати в очах. Він опритомнів завдяки новій порції коньяку, який ударив йому в очі. — Ви не вірите в непорочне зачаття Марії? Ви не вірите, що палець святого Іоанна Хрестителя, який зберігається в церкві, вірите, то чому ви стали фельдкуратом?

— Вельмишановний колего, — відповів Кац, поплескуючи співрозмовника по-панібратському по плечу, — по-людськи, словення, доти фельдкуратство буде добре оплачуваною професією. До того ж на цій службі аж ніяк не перевелися гроші, ніше я діставав накази від начальників, а сьогодні роблю, що хочу. Представляю того, хто не існує. І сам граю на скрипці, бо він благав мене навколишніх. А втім, таких би знайшлося до біса мало.

— Я люблю господи бога, — сказав побожний фельдкурат, гикнувши, — дуже його люблю. Дайте мені трохи вина, так не шаную, як його.

Враз він гупнув кулаком об стіл, аж пляшки підскочили.

— Бог — це велич, це щось неземне. Він чесний у своїх ділах, осейний, як сонце, і ніхто в мені цієї віри не похпїона... Дуже вже паскудне в нього ім'я.

— Справді, не завадило б йому подати прохання про зміну імені, — зауважив Швейк.

— Люблю святу Людмилу і святого Бернарда, — вів далі колишній законовчитель. — Він урятував багато проч

Розмова набрала іншого напрямку. Побожний курат почав патякати таке, що ні в які ворота не лізло.

— Шаную немовлят і їхнє свято двадцять восьмого грудня. Ірода ненавиджу. Коли курка спить — свіжих яєць

Він розсміявся і заспївав:

Святий боже, святий кріпкий...

Однак одразу ж урвав і, підвівшись, гостро запитав Каца:

— Ви не вірите, що п'ятнадцятого серпня свято вознесіння дїви Марії?

Веселощі були в повному розпалі. З'явилися ще пляшки, і Кац час від часу вимагав:

— Скажи, що не віриш у господа бога, а то не наллю.

Здавалося, що повернулися дні переслідувань перших християн. Колишній законовчитель співав якусь пісню

— Вірю в господа бога, не зречуся його. Не треба мені твого вина! Я можу й сам по нього послати!

Нарешті його поклали в ліжку. Перед тим як заснути, він урочисто проголосив, піднісши праву руку, наче до п

— Вірю в бога-отця, сина і святого духа! Принесіть мені молитовник!

Швейк тицьнув йому в руку якусь книжку, що лежала на нічному столику, і побожний фельдкурат заснув з "Де

13. ШВЕЙК ІДЕ СОБОРУВАТИ

Фельдкурат Отто Кац сидів, замислившись, над циркуляром, який він саме приніс із казарми. Це було засекре

"Військове міністерство скасовує на час війни чинні приписи щодо соборування солдатів армії і встановлює т

§ 1. На фронті скасовується соборування.

§ 2. Тяжкохворим і пораненим забороняється переміщатися в тил заради соборування. Обов'язком військови

я дальшого покарання.

§ 3. У військових тилових лазаретах можна проводити групове соборування згідно з висновками військових л

вих установ.

§ 4. У надзвичайних випадках командування військових тилових лазаретів може дозволити поодиноким особ

§ 5. Військові священики зобов'язані за викликом командування військових лазаретів соборувати тих, кому ко

Потім фельдкурат перечитав ще раз розпорядження, в якому його повідомляли, що завтра він повинен піти н

— Слухайте, Швейку! — вигукнув фельдкурат. — Хіба це не свинство? Немовби на цілу Прагу я один-однісіньк

но ночував? Іти зі святими дарами аж на Карлак! Я вже й забув, як це робиться.

— То давайте купимо собі катехізис, там усе буде, пане фельдкурате, — сказав Швейк. — Для духовних пастир

один помічник садівника; коли він захотів зробитися послухником і дістати рясу, щоб не зношувати свого од

й уникнув первородного гріха, і що значить мати чисте сумління, та інші такі дрібниці, а потім він потайки пр

святої обителі. Коли я з ним зустрівся, він мені й каже: "Ті огірки я міг продати й без катехізису".

Коли Швейк приніс куплений катехізис, фельдкурат, гортаючи сторінки, казав:

— Диви-но, соборування може здійснити лише священик, і то виключно єлеем, що його освятив єпископ. Отж

як треба відправляти соборування.

Швейк почав читати:

— "Це робиться так: священик мастить хворому окремі органи чуттів і тим часом молиться: "Через святе пом

заподіяні зором, слухом, нюхом, смаком, мовою, дотиком і ходою".

— Хотілося б мені, Швейку, знати, — обізвався фельдкурат, — що поганого людина може заподіяти дотиком. Б

— О, багато чого, пане фельдкурате. Наприклад: залізити до чужої кишені або на танцях... Ви ж знаєте, які там н

— А ходою, Швейку?

— Коли людина почне шкутильгати, щоб над нею змилося.

— А нюхом?

— Коли хто від смороду носа відвертає.

— А смаком, Швейку?

— Коли хтось на когось облизується, як кіт на сало.

— А мовою?

— Це вже треба розглядати разом із слухом, пане фельдкурате. Коли один городить казна-що, а другий уже й

Після цих філософських міркувань фельдкурат на хвилину замислився і сказав:

— Отже, нам потрібний єлей, освячений єпископом. Ось вам десять крон, — купіть пляшечку. На військовій б

І Швейк помандрував по єлей, освячений єпископом. А розшукати його куди важче, ніж живлющу воду в казк

Швейк заходив у кілька аптекарських магазинів, і досить було йому тільки вимовити: "Прошу пляшечку єлею,

прилавок. А Швейк робив надзвичайно серйозну міну.

Нарешті він вирішив спробувати щастя в аптеках. У першій аптеці лаборантові наказали випроводити Швейк

ому, що на Довгій вулиці фірма "Поляк" — торгівля оліями й лаками — напевне матиме на складі потрібний й

Фірма "Поляк" на Довгій вулиці справді була фірмою дуже оперативною. Вона не випускала з рук жодного пок

йому наливали скипидару, і все було гаразд.

Коли Швейк прийшов туди і попросив на 10 крон єлею, освяченого єпископом, хазяїн сказав прикажчикові:

— Налийте йому, пане Тавхен, сто грамів конопляної олії номер три.

А прикажчик, загортаючи пляшечку в папір, по-діловому промовив до Швейка:

— Це перший ґатунок, а якщо потребуватимете пензлів, лаків, оліфи, — звертайтеся, будь ласка, до нас. Ми вже
Тим часом фельдкурат повторював з катехізису те, що колись у семінарії йому не вдалося зяти. Йому дуже
іясся, аж за боки хапався: "Назва "останнє помазання" бере початок з того, що це помазання звичайно буває
оже прийняти кожний католицький християнин, який небезпечно захворів і вже дійшов розуму". "Хворий, як
сті".

Потім прийшов ординарець і приніс пакет з повідомленням, що завтра при соборюванні в лазареті буде прису
Це Товариство складалося з істеричок, які роздавали солдатам по лазаретах образки святих та книжечки з оп
бкладинках був кольоровий малюночок із зображенням бойовища: всюди валяються трупи людей і коней, ро
апнель, а на передньому плані лежить, умираючи, солдат з відірваною ногою. Над ним схиляється ангел, що
І солдат щасливо всміхається, немовби йому принесли морозива.

Отто Кац перечитав зміст пакета, сплунув і подумав:

"Ну й день же буде знову завтра".

Фельдкурат знав цю "банду", як він називав товариство, ще з храму святого Ігнатія, де кілька років тому пропо
ні виступи, товариство шляхтянок звичайно розсідалося за полковником. Дві високі, худючі жінки в чорних с
и торочили про релігійне виховання солдатів, поки він не посатанів і не сказав: "Пробачте, ласкаві пані, але н
— Ну, єлей ми вже придбали, — урочисто сказав Швейк, повернувшись із фірми "Поляк", — конопляна олія н
лідна фірма. Продає також оліфу, лаки і пензлі. Нам ще потрібний дзвіночок.

— А навіщо він здався, Швейку?

— Треба, пане фельдкурате, по дорозі дзвонити, щоб, коли будемо йти з господом богом і з тією конопляною
гато людей, які на цю церемонію не звертали уваги й не скидали шапок, були заарештовані. На Жижкові одно
до того ж бідолаху ще й посадили, бо в суді йому довели, що він не глухонімиий, а тільки сліпий, отже, чув дзел
було вночі. Це так, як на свято тіла господнього 1. В інший день люди на нас навіть не звернули б уваги, а теп
аєте нічого проти, я миттю принесу дзвіночок.

1 Обрядове релігійне свято у католиків.

Діставши дозвіл, Швейк за півгодини приніс дзвіночок.

— Це з воріт заїзду "У Кржижків", — сказав він, — коштує мені п'яти хвилин страху, і до того ж довелося чекати

— Я йду до кав'ярні, Швейку. Якщо хто прийде, хай почекає.

Десь за годину з'явився сивий підстаркуватий добродій. Тримався він прямо і дивився суворо.

Від усієї його постаті віяло злобою і рішучістю. Дивився він так, немовби доля послала його знищити цілу наш
Добродій говорив грубим, сухим і суворим тоном, — Він дома? Пішов, кажете, до якоїсь кав'ярні? Сказав поче
ма чим. Священик! Тьху, до біса! — І він плюнув у кухні на підлогу.

— Не наплювуйте нам тут, пане, — озвався Швейк, дивлячись з цікавістю на незнайомця.

— А я ще раз плюну, отак, — уперто сказав суворий добродій, плюючи на підлогу вдруге. — Як йому не сором

— Якщо ви культурна людина, — застеріг його Швейк, — відучіться плювати в чужій квартирі. Чи, може, ви ду
ристийно, а не так, ніби якийсь голодранець. Ви повинні бути чемним, говорити ввічливо і не хуліганити, ви,
Суворий пан устав з крісла і, тремтячи від хвилювання, заговорив:

— Ви що собі дозволяєте? Ви смієте казати, що я невихована людина? То хто я, по-вашому, хто? Кажіть!..

— Нужник, ось хто ви! — випалив Швейк, дивлячись йому в очі. — Плюєте на підлогу так, наче ви в трамваї, п
чки, що на підлогу плювати забороняється. А тепер бачу: це через вас. Вас, мабуть, уже всюди добре знають.

Суворий незнайомець аж на виду змінився, і на адресу Швейка й фельдкурата посипався град добірної лайки.

— Ви вже виговорилися? — спокійно спитав Швейк, коли пролунали останні образи:

"Ви розбійники, ви обидва падлюки, — який пан, такий крам". — Може, ще щось маєте додати, поки не злетіл

Але суворий добродій так уже вичерпався, що на думку йому не спадала жодна соковита лайка. І він замовк. І
тавив суворого пана обличчям до виходу... і такого удару не посоромився б навіть найкращий гравець футбо

А за суворим добродієм покотився по сходах Швейків голос:

— Вдруге, коли виберетеся в гості до порядних людей, поведіться пристойно!

Суворий добродій, чекаючи на фельдкурата, довго ходив попід вікнами.

Швейк відчинив вікно і стежив за ним.

Нарешті гість дочекався фельдкурата, який привів його до кімнати й посадовив навпроти себе на стілець.

Швейк мовчки приніс плювальницю і поставив її перед гостем.

— А це, Швейку, нащо?

— Насмілюсь доповісти, пане фельдкурате, що з цим ось добродієм уже була тут невеличка неприємність чер

— Залишіть нас, Швейку, ми дещо маємо наодинці залагодити.

Швейк козирнув:

— Насмілюсь доповісти, пане фельдкурате, я вас залишаю, — і пішов на кухню, а в кімнаті розпочалася дуже ц

— Ви, якщо не помиляюся, прийшли одержати гроші по тому векселю? — спитав фельдкурат свого гостя,

— Так. І надіюся...

Фельдкурат зітхнув.

— Ми часто потрапляємо в таку ситуацію, коли нам залишається тільки надія. Яке це чудесне слівце — "надія", віра, надія, любов.

— Я надіявся, пане фельдкурате, що сума...

— Звичайно, шановний пане, — перепинив його фельдкурат. — Можу ще раз повторити, що слово "надіятися"

— мати певний ідеал, бути невинним, чистим створінням, яке позичає гроші під вексель і має надію, що йому повернуть гроші. Надіятися, постійно надіятися, що я виплачу вам тисячу двісті крон, коли в моїй кишені менше ста.

— Отже, ви... — заникуючись, відіззався гість.

— Так, отже, я... — відповів фельдкурат.

Обличчя гостя знову набрало впертого і лютого виразу.

— Пане, це шахрайство, — сказав він, підводячись.

— Заспокойтеся, шановний пане.

— Це шахрайство! — вперто вигукнув гість. — Ви зловживаєте моїм довір'ям!

— Пане, — сказав фельдкурат, — вам для здоров'я треба свіжого повітря. Тут надто задушно. Швейку, — гукнув

— Насмілюсь доповісти, пане фельдкурате, — озвався Швейк з кухні, — я цим паном уже раз відчиняв двері.

— Повторити! — пролунав наказ. І Швейк виконав його рвучко, швидко і суворо.

— Дуже добре, пане фельдкурате, — сказав Швейк, повернувшись з коридора, — що ми з ним упоралися раніше, а все мав цитати зі святого письма, а коли кого лупцював батогом, завжди промовляв: "Хто жаліє різки, той не буде бити, а потіпахо, провчу, як битися в моєму шинку".

— Бачите, Швейку, як то буває з такою людиною, що не шанує священика, — засміявся фельдкурат. — Святий писар, кривдить господа Ісуса Христа, заступником якого є священик". До завтрашнього дня ми повинні добре пограти з цим поборником роздумам, бо, як сказано у вечірній молитві: "Милосердям божим відвернуто всі підступи ворогів". На світі існують уперті люди. До них належав і добродій, що його вже двічі викинули з квартири фельдкурата. З хвилину повернувся і доповів:

— Він знову тут, пане фельдкурате. Я поки що замкнув його у ванній, щоб ми могли спокійно повечеряти.

— Погано робите, Швейку, — сказав фельдкурат. — Гість у хату — бог у хату. В давні часи на бенкети для розваг Швейк за хвилину повернувся з упертим відвідувачем, який похмуро дивився поперед себе.

— Сідайте, — чемно попросив його фельдкурат. — Ми саме кінчаємо вечеряти. У нас були краби, лосось, а тепер

— По-моєму, я тут не для смішок, — проговорив похмурий добродій, — я тут сьогодні вже втретє, Сподіваюся, ви

— Насмілюсь доповісти, пане фельдкурате, — зауважив Швейк, — що це найсправжнісінька гідра, достеменно як той Боушек з Лібні. За один вечір його вісімнадцять разів викидали з квартири. Пхався до того ресторану вікном, дверима, з кухні, через мур і через льох і, можливо, спустився б туди куди йому захочеться, щоб стати міністром або депутатом. Його б там добре шанували.

Настирливий гість, ніби пускаючи все те повз вуха, вперто торочив:

— Я хочу все з'ясувати і прошу мене вислухати.

— Це вам дозволяється, — сказав фельдкурат, — говоріть, шановний пане, говоріть, скільки хочете, а ми тим часом Швейку, подавайте на стіл!

— Як вам відомо, — сказав упертюх, — зараз шаліє війна. Я позичив вам гроші перед війною, і, коли б не було війни, він витяг з кишені записник і вів далі:

— У мене все записано. Поручник Яната був винен мені сімсот крон, але осмілився загинути на Дрині. Поручник Ямата отримав дві тисячі крон і не повернув. Капітан Віхтерле, який винен мені таку саму суму, дозволив власним солдатам убити його. Поручник Махек — у сербському полоні, не повернув мені тисячу п'ятсот крон. У мене записано багато таких імен. Олон, третій топиться в Сербії, а четвертий помирає в Угорщині у шпиталі. Тепер ви розумієте мої побоювання. Ви можете, звичайно, зауважити, що вам не загрожує жодна безпосередня небезпека. Так ось дивіться. — Він підсунув фельдкуратові під ніс свій записник. — Бачите: фельдкурат Матіаш помер в інфекційній лікарні тільки тому, що не хотів платити грошей. Ісімсот крон і йде в холерний барак мастити єлеєм людину, з якою його нічого не зв'язувало і яка йому до хрін була.

— Це був його обов'язок, милий пане, — сказав фельдкурат. — Я завтра теж піду соборувати.

— Пане фельдкурате, — сказав упертюх, — повірте, що я в жахливому становищі!

Невже ж війна тільки для того, щоб спровадити зі світу всіх моїх боржників?

— Коли вас призвуть в армію й ви підете на фронт, — знову зауважив Швейк, — ми обидва з паном фельдкуратом, як завжди, скаво розірвала.

— Пане, це серйозна справа, — сказала гідра до фельдкурата. — Прошу, хай ваш слуга не пхає свого носа до чужої справи.

— Дозвольте, пане фельдкурате, — озвався Швейк. — Я вас прошу таки справді наказати мені не втручатись у чужу справу. Ному воякові. Цей пан має рацію, коли хоче звідсіля вийти сам. Я теж не люблю непотрібних бешкетів. Я людина, яка

— Швейку, мені вже це набридло, — сказав фельдкурат, немовби не помічаючи присутності гостя, — я думав, що ви не втручатися до нашої розмови, хоч вам уже довелося з ним двічі морочитися. В такий вечір, перед такою

бога, він турбує мене якоюсь дурною історією про мізерні тисячу двісті крон, відвертає мене від випробування. Я нічого не дам. Не хочу з ним далі говорити. Не хочу псувати цього урочистого вечора. Скажіть йому, Швейку, щоб він Швейк виконав наказ, проголосивши це гостеві на вухо.

Та впертий гість і не ворухнувся.

— Швейку, — заохочував фельдкурат, — спитайте його, чи довго він ще думає тут гав ловити.

— Не піду звідсіля, поки не заплатите, — вперто відповіла гідра.

Фельдкурат підвівся, підійшов до вікна і сказав:

— У такому разі, Швейку, я передаю його в ваші руки. Робіть з ним що хочете.

— Ходімте, пане, — сказав Швейк, вхопивши небажаного гостя за плече. — "Хто хоче по пиці, дістане тричі", — фельдкурат вистукував на шибіці.

Вечір, присвячений роздумам, мав кілька фаз. Фельдкурат так побожно і палко прагнув наблизитися до бога,

Гей, як ми в похід рушали,

Всі дівчата заридали...

І бравий вояк Швейк співав разом з ним.

* * *

Соборування у військовому шпиталі бажали прийняти двоє людей. Старий майор і банківський службовець — цер запасу вважав за свій обов'язок соборуватися, бо його начальник хотів соборуватися. На його думку, було з розрахунку, думаючи, що молитва зцілить його. Проте обидва померли саме в ніч перед соборуванням; і кожен з почорнілим обличчям, як усі, хто вмирає від ядухи.

— Ми з такою помпою сюди їхали, пане фельдкурате, а вони нам усе зіпсували, — зловився Швейк, коли в ка. І справді, вони їхали з помпою: сидючи в дрожках, Швейк дзвонив, а фельдкурат тримав у руці пляшечку з олією тих перехожих, котрі скидали капелюхи. Щоправда, їх було небагато, хоча Швейк своїм дзвоником намагався ричепився ззаду, а його друзі в один голос кричали: "Позаду, позаду!".

Швейк піддзвонював їм, а візник періщив батогом хлопчика. На Водічковій вулиці якась двірничка, що належала лагословення, перехрестилася, а потім плюнула:

— Скачуть з тим господом богом, мов ті чорти. Так, чого доброго, і сухоти дістанеш, — і повернулася на своє місце. Дзвоник найбільше турбував візникову кобилу. Мабуть, він нагадував їй щось із давноминулих років, бо вона. Оце й була та велика помпа, про яку говорив Швейк. Фельдкурат тим часом пішов до канцелярії залагодити фінансову винну йому майже сто п'ятдесят крон за освячену олію і дорогу.

Потім виникла суперечка між комендантом лазарету і фельдкуратом, причому фельдкурат кілька разів грюкнув. — Не думайте, пане капітане, що соборують задурно. Коли драгунського офіцера відряджають на кінний завод соборування. Це б коштувало на п'ятдесят крон дорожче.

Тим часом Швейк чекав у вартівні з пляшечкою, яка дуже зацікавила вояків. Хтось зауважив, що тією олією ду. Якийсь молоденький солдатик із Чесько-Моравської височини, який ще вірив у господа бога, прохав про такі -християнському не втрачати надії.

Старий запасний глянув на жовтодзьоба і сказав:

— Нема чого чекати, гарна надія на те, що тобі шрапнеллю голову відірве. Дим нам тільки в очі пускають. Один о божий мир, який сходить на землю, та про те, як господь бог, мовляв, не хоче війни і прагне, щоб усі жили в мирі. Тільки-но вибухнула війна, у всіх церквах відразу ж почали молитися за славу зброї, а про бога говорять, що керує і диригує. Я вже надивився на похорони з цього шпиталю, відрізані ноги й руки возять звідси цілими возами.

— А солдатів ховають голими, — докинув інший вояк, — а їхню форму натягають знову на живих, і так воно йде.

— Доки не переможемо, — докинув Швейк.

— І така "офіцерська люлька" хоче перемогти, — озвався з кутка капрал. — Вас би на фронт, у траншеї, і гнати тилу кожен зуміє, а от на фронті гинути — охочих чортма.

— Що ж, я теж думаю, це дуже приємно — пхатися, щоб тебе проштрикнули баґнетом, — сказав Швейк. — Вони і вона побачить, що ноги разом із животом якось від неї відділені, і це її так здивує, що вона вмере від несподіванки. Молоденький солдатик глибоко зітхнув. Йому жаль було свого молодого життя, жаль, що в таке дурне сторіччя потрапило все? Інший вояк, за фахом учитель, немов прочитав його думки і зауважив:

— Деякі вчені пояснюють війну появою плям на сонці. Тільки-но з'явиться така пляма, завжди починає діяти сонце.

— Залишіть при собі свою вченість, — перебив його капрал. — Підметіть краще підлогу, сьогодні ваша черга. Чи не бачать, якого дідька я собі за них куплю?

— А ці плями на сонці, що не кажіть, не абищо, — устряв Швейк. — Якось вилізла така пляма, і мене того ж са. Завжди наперед шукаю у газетах, чи не вилізла знов якась пляма. А якщо вона з'являлася, — прощавай, сонце, нпеле знищив цілий острів Мартініку, один професор писав у "Народній політиці", що вже давно звертав увагу на цей острів, і тому вони там всі й накрилися.

Тим часом фельдкурат нагорі в канцелярії зустрівся з однією дамою з Товариства шляхтянок по релігійному виступу. Шпиталю й усюди роздавала образочки святих, а поранені й хворі солдати кидали їх до плювальниць.

Обходячи, вона дратувала всіх своїм дурним базіканням про те, щоб солдати щиро каялись у своїх гріхах, стали кращими.

Вона зблідла, розказуючи фельдкуратові, як ця війна, замість облагороджувати солдатів, робить із них тварюк. "почвара" і "валаамова ослиця".

— Das ist wirklich schrecklich, Herr Feldkurat, das Volk ist verdorben 1.

1 Це справді страшно, пане фельдкурате, люди зовсім зіпсуті (нім.).

Далі почала просторікувати про те, як вона уявляє собі релігійне виховання солдата. Лише тоді солдат хоробр

він не боїться смерті, бо знає, що його чекає рай.

Базіка висловила ще кілька таких самих нісенітниць. З усього видно було, що вона не збирається так скоро ви

— їдьмо додому, Швейку! — гукнув він у вартівню. Назад поверталися без жодної помпи.

— Хай удруге соборувати їде хто хоче, — сказав фельдкурат. — Тут за кожну душу, яку ти хотів би врятувати, ш

Банда!

Побачивши в руці у Швейка пляшечку з освяченою олією, він нахмурився:

— Буде найкраще, Швейку, коли ви тією олією помастите мені й собі черевики.

— Спробую помастити також і замок, — додав Швейк, — а то жадливо скрегоче, коли ви вночі повертаєтесь д

Такий був кілець нездійсненого соборування.

14. ШВЕЙК ДЕНЩИКОМ У НАДПОРУЧНИКА ЛУКАША

I

Швейкове щастя тривало недовго. Немилосердна доля розірвала дружні відносини між ним і фельдкуратом. К

пер, може зняти з нього цю личину.

Фельдкурат продав Швейка надпоручникові Лукашу, точніше сказати, не продав, а програв його в карти. Так

ика Лукаша зібралася якимось приємна компанія. Грала в "двадцять одно".

Фельдкурат програвся вшент і, нарешті, спитав:

— Скільки ви мені позичите на мого денщика? Страшний бевзь, але разом з тим цікава фігура, щось non plus

1 Неповторне (лат.).

— Можу позичити тобі сто крон, — запропонував поручник Лукаш. — Якщо не віддаси мені їх до післязавтра, додому листи, а до того й краде все, що попаде під руку. Я вже й бив його, але це нічого не допомагає. Кожно

ка передніх зубів, та бісове насіння не виправиш.

— Отже, згода, — легковажно сказав фельдкурат, — або післязавтра сто крон, або Швейк.

Він програв і тих сто крон і сумний повертався додому. Фельдкурат прекрасно знав і зовсім не сумнівався в то

дло і до того ж дешево продав.

"Адже я міг узяти й двісті крон", — злостився він на себе.

Пересідаючи з трамвая на трамвай, який за хвилину мав довести його додому, фельдкурат відчував докори су

"Дуже негарно з мого боку, — подумав він, дзвонячи до своєї квартири. — Як я гляну в його придуркуваті, доб

ні сталося щось незвичайне. Мені страшенно не щастило в картах. Ударив я по банку, в мене був туз, я ще пр

двадцяти одного. Кілька разів я потім ставив на туза або на десятку, і завжди у банківника виявлялося стільки

Він на хвилину замовк.

— А вкінці я програв і вас. Позичив на вас сто крон, і якщо до післязавтра їх не поверну, ви будете належати в

— Сто крон я ще маю, — сказав Швейк, — можу вам позичити.

— Давайте сюди, — похвавішав фельдкурат. — Я зараз занесу їх Лукашеві. Мені так не хочеться з вами розста

Лукаш дуже здивувався, коли знову побачив фельдкурата.

— Прийшов віддати тобі борг, — сказав фельдкурат, переможно поглядаючи на всіх, — киньте і мені карту.

— По банку! — вигукнув фельдкурат, коли підійшла його черга. — Лише однісіньке очко перебрав! Знову по б

— Двадцять, — заявив банківник.

— Я всього-на-всього маю дев'ятнадцять, — тихо озвався фельдкурат, віддаючи в банк останніх сорок крон із

Повертаючись додому, фельдкурат був переконаний, що всьому вже кінець, що Швейка ніщо не зможе вряту

Коли Швейк йому відчинив, фельдкурат сказав:

— Все марно, Швейку, проти долі нічого не вдієш. Програв я і вас, і тих ваших сто крон. Я робив усе що міг, ал

е хвилинка, коли ми змушені будемо розлучитися.

— А в банку багато було? — спокійно спитав Швейк. — Чи, може, вам не щастило першому починати гру? Пог

тять. У Здеразі жив один бляхар Вейвода. Цей любив грати в "мар'яж" в одному шинку за "Столітньою кав'ярн

ь одно" по п'ять крейцерів?" Ну й почали грати в це п'ятачкове "двадцять одно". Він банкував. Усі програвали

інший хоч раз виграв, і без упину примовляв: "Маленька, погана, до мене". Ви не можете собі уявити, як йому

З гравців ніхто не мав стільки, щоб іти ва-банк. А з Вейводи аж піт струменів. Тільки й було чути: "Маленька, п

дин сажотрус так розсердився, що пішов додому по гроші, і коли в банку було вже понад півтори сотні, вдари

вся прикупити навіть до тридцяти, аби тільки не виграти, а замість цього дістав два тузи. Він удав, що нічого н

п'ятнадцять. Ну, хіба це не кара божя! Старий Вейвода аж зблід, нещасний, а навколо почали лаятись і шепот

а шулерство, хоч це був найчесніший картяр. А в банк

сипались крона за кроною. Там уже було п'ятсот. Тоді й шинкар не витримав. Були в нього гроші, наготовлені

о крон, а потім заплющив очі, обкрутився на щастя на стільці навколо себе і заявив, що б'є по всьому банку. "

е, аби тільки програти. Всі дивувалися, коли він показав карту, — це була сімка, але він залишив її собі.

Шинкар сміявся у вуса, бо мав двадцять одно. Старий Вейвода витяг другу сімку і так її залишив. "Тепер прийд

тепер вам край". Запала мертва тиша. Вейвода перевернув карту — аж то знову сімка. Шинкар зблід, як крей

хлопець, що в нього вчився. Біжіть, каже, відрізати пана шинкаря, бо вони висять на віконній клямці.

Ми його зняли, оживили й знову сіли грати. Грошей уже ні в кого не було. Все лежало в банку перед Вейводо

ати. Але тому, що він мусив відкривати карти й викладати їх на стіл, він не зміг шахрувати і навмисне перебра

, якщо готівки вже не буде. Гра тривала кілька годин, і перед старим Вейводою росли тисячі й тисячі. Сажотрус був уже винен у банк понад півтора мільйона, вугляр із Здераза — близько мільйона, двірник із "Сто мільйонів". Лише на тарілці, куди складали частину виграшу для власника приміщення, лежало розписок на клаптик. Старий Вейвода аж із шкіри пнувся, щоб тільки програти. Безнастанно вибігав до вбиральні, залишаючи на столі гроші, бо дістав "двадцять одно". Послали по нові карти, але й це не допомогло. Коли Вейвода зупинявся на пів години перед старим Вейводою, а найбільше лаявся один бруківник, що всього-на-всього виклав готівкою вісім крон. Він відверто казав: "Треба було б надавати під зад коліном, викинути і втопити, як цуценя. Ви не можете собі уявити розпачу старого Вейводи!" Мені треба до вбиральні, — сказав він сажотрусові. — Пограйте за мене, пане майстре!". І так, як був, без капелюха, вийшов патруль і каже: в тому і тому шинку грають в азартну гру. Поліцаї наказали йому повернутися, а вони, мовляв, що за цей час студент медик профітькав понад два мільйони, а двірник понад три. На тарілці вже зібралось п'ять грошів. Гукнув: "Рятуйтеся, хто може!". Але було запізно. Конфіскували банк і всіх повели в поліцію. Вугляр із Здераза покараний розписками було понад півмільярда, а готовими грошима понад півтори тисячі крон. "Таке мені ще на згадку. Куди до них Монте-Карло!" Всіх, крім старого Вейводи, залишили в поліції аж до ранку.

Вейводу як донощика випустили, пообіцявши одну третину законної нагороди із skonфіскованого банку — де він ходив по Празі й замовляв вогнетривкі сейфи цілими дюжинами. Оце так пощастило в картах!

Потім Швейк пішов варити грог, а вночі фельдкурат, коли Швейкові насилу вдалося доволокти його до ліжка, каже: — Продав я тебе, друже, ганебно продав. Проклинай мене, бий, усе витримаю. Я тебе кинув на поталу. Не можеш жодного дня йти. Знаєш, що я таке? — І фельдкурат, ховаючи заплакане обличчя в подушку, тихо сказав м'яким, ніжним голосом. Другого дня фельдкурат, не наслідуючись підняти на Швейка очей, як пішов уранці, то повернувся лише вночі. — Покажіть йому, Швейку, — сказав він, знов уникаючи Швейкового погляду, — де що лежить, щоб усе знав, і Швейк із своїм заступником чудесно провели ніч за приготуванням грогу. На ранок товстий піхотинець ледве вийшов. — "Гей, біля Ходова там тече водичка, — продає там моя мила червоненьке пиво, горо, горо височенька, йшли, йшли, йшли". — За тебе я не боюся, — сказав Швейк. — З такими здібностями ти у фельдкурата втримаєшся.

Так і сталося, що того дня по обіді надпоручник Лукаш уперше побачив чесне і щире обличчя бравого вояки. — Насмілюсь доповісти, пане надпоручнику, — я той самий Швейк, якого пан фельдкурат програв вам у карти.

II

Інститут офіцерських денщиків сягає прадавніх часів. Здається, вже Александр Македонський мав свого денщика. Але відомо напевно, що за феодальної доби в цій ролі виступали наймані денщики. Як не дивно, але ще ніхто не написав історії денщикства. Ми б там прочитали, що альмавірський герцог під час війни сидів у своїх мемуарах. Він оповідає, ніби його слуга мав м'ясо ніжне, м'яке, соковите і смаком нагадувало щось селянське. В одній старій швабській книзі про воєнне мистецтво знаходимо й настанови для денщиків. За старих часів денщик повинен бути чесним, працьовитим. Коротше кажучи, він мав бути ідеалом людини. Нова доба внесла до цього типу людей багато рядною, ні правдивою.

Бреше, ошукує свого пана і дуже часто перетворює життя свого начальника на справжнє пекло. Це лукавий рід життя. Поміж цієї нової генерації денщиків не знайдеться таких самовідданих істот, які б дозволили з'їсти себе. З другого боку, ми бачимо, що начальники в боротьбі на життя і на смерть зі своїми новочасними денщиками приймають форми терору. Так, у 1912 році в Граці відбувся процес, на якому головну роль грав один капітан, що з'явився тільки вдруge. В очах тих панів життя денщика не має ніякісної ціни. Це лише річ, лялька для биття, раб, слуга, який дуже хитрим і підступним. Його становище на нашій планеті можна порівняти хіба що з муками слуг-хлопчиків, що ставитися до своїх обов'язків.

Та бувають випадки, коли денщик піднімається до ступеня фаворита і тоді стає пострахом роти, батальйону. В такому разі, якщо треба, може вступитися за когось під час рапорту, і тоді все добре минається.

Ці фаворити діставали на війні великі й малі срібні медалі за хоробрість і відвагу. Я знав у дев'яносто першому році, що о неперевірено вмів смажити крадених ним же гусей; другому вручили малу срібну, бо він діставав з дому чашку кави, а не міг ходити.

Реляцію на його відзначення медаллю начальник зреагував так: "За те, що в боях виявляв нечувану відвагу, а не за крок під сильним вогнем атакуючого ворога".

А той тим часом десь у тилу грабував курники. Війна змінила ставлення денщика до офіцера і зробила з нього свого роду банку консервів, тоді як на п'ятеро солдатів припадала також одна. Його польова фляжка завжди була повна ромом, ухарики, курило сигарети свого офіцера, куховарило, поралося біля їжі і носило новеньке обмундирування.

Денщик перебував у найближчому зв'язку з ординарцем і постачав йому недоїдки зі свого стола та ділився з ним. А ординарця, яка жила в безпосередньому зв'язку з офіцером, була обізнана з усіма операціями і воєнними планами.

Підрозділ, капрал якого приятелював з офіцерським денщиком, був завжди найкраще інформований, коли йшов до бою. Якщо денщик казав: "О другій тридцять п'ять чмихнемо", — то точно о другій тридцять п'ять австрійські вояки йшли до бою.

Денщик перебував у найтісніших стосунках з польовою кухнею, дуже охоче крутився біля казана і там диктував їм. — Я хочу реберце, — звертався він до кухаря, — вчора ти дав мені хвіст. Вкинь мені в юшку шматок печінки. А я дам тобі півкурки.

Денщик був мастак сіяти паніку. Під час бомбардування позицій серце у нього тікало в п'яти, він з усіма офіцерами й солдатом бігав кудись, щоб його не знайшла граната, і бажав лише одного: щоб його командира поранило й він разом з ним загинув.

Він систематично і з таємничим виглядом поширював паніку.

— Мені здається, що знімають телефон, — конфіденційно інформував він підрозділи й був щасливий, коли міг

Ніхто так радо не відступав, як він. У таку мить він забував, що над головою свистять гранати й шрапнель, і не австрійський обоз і дуже радо з ним їздив. У скрутній ситуації він задовольнявся навіть санітарними двоколками і людини. В такому випадку він кидав речі свого пана в траншеях і тягнув тільки своє добро.

А коли часом траплялося, що офіцер рятувався втечею від полону, а денщик там залишався, то він нізащо в світі. Вони ставали його власністю, і він оберігав їх, мов зіницю ока.

Я бачив одного полоненого денщика, який з-під Дубна йшов пішки аж до Дарниці під Києвом. Крім свого ранця, в них валізок різної форми, дві ковдри й подушку. Крім цього, ніс на голові якийсь клунок. Скаржився, що козак Ніколи не забуду того чоловіка, який так поневірявся зі своїм тягарем по всій Україні. Це був живий експедитор з кілометрів на собі, потім їхати з цим аж до Ташкента, берегти кожну річ і сконати на своїх клунках від висипки. Тепер денщики розбрелися по всій нашій республіці й оповідають про свої звиятиги.

Вони, мовляв, штурмували Сокаль, Дубно, Ніш, Піаву. Кожен з них — Наполеон: Я сказав своєму полковникові Здебільшого денщики були реакціонери, і солдати їх ненавиділи. Декотрі з них були донощики. Дивитися, як вони розвинулись у своєрідну касту. Їхній егоїзм не мав меж.

III

Надпоручник Лукаш був типовим кадровим офіцером струхлілої австрійської монархії. Кадетський корпус виховав, але книжки читав чеські, а коли викладав у школі однорічників, що складалася з самих чехів, говорив їм на чеському. Він дивився на чеську національність, ніби на якусь таємну організацію, яку найкраще обходити десятою дорогою. А поза тим був хорошою людиною, не боявся свого начальства, під час маневрів сумлінно піклувався про своїх підлеглих і своїєї платні ставив солдатам бочку пива.

Любив, щоб, маршируючи, вони співали пісень. Співати мусили, йдучи на муштру й повертаючись із муштри.

А як чорна ніч прийшла,

Вівсик вискочив з мішка.

Жумтарія бум,

Надпоручник був надзвичайно справедливий і не мав звички збиткуватися над кимсь, тому й солдати його любили. Старшини тремтіли перед ним, а найжорстокішого фельдфебеля він за місяць міг перетворити на покірливе ягня. Щоправда, кричати він умів, але ніколи не обзивав вояків грубими словами, вживав тільки вишуканих слів і виступав — Бачите, я справді неохоче караю вас, хлопче, але іншого виходу в мене нема, бо від дисципліни залежить бачення — це хисткий очерет: під вітром гнеться на всі боки. Якщо у вас не в порядку форма і погано пришиті гудзики, то це одо армії. У вас, напевно, й у голові некладається, чому вас треба посадити на гауптвахту через таку маленьку недбальство час огляду. Таж у цивільному житті ніхто б на це й оком не кинув. А ось в армії таке занедбання зовнішнього вигляду йсь там відірваний гудзик, а про те, що ви повинні звикнути до порядку. Сьогодні ви не пришили одного гудзика, то завтра розібрати і почистити гвинтівку, післязавтра десь у шиночку забудете багнет, а врешті заснете на варті, бо, починаючи з Отож я вас і караю, щоб на майбутнє вберегти від гіршої кари за ті речі, які б ви могли зробити, забуваючи про свою обов'язок ви, сидячи на хлібі й на воді, поміркували про те, що кара — це не помста, а тільки засіб виховання. Мета й Надпоручникові Лукашу вже давно належало стати капітаном, та в цьому не допомогла йому навіть обережність і справжньою відвертістю, та й у службових стосунках не визнавав ніякого підлабузництва.

Лукаш народився в селі серед чорних лісів та ставків і зберіг риси характеру, властиві селянам Південної Чехії. Та якщо до солдатів надпоручник Лукаш був справедливий і не збиткувався над ними, була в його характері й жорстокість. Їм діставалися найнегідніші і найпідліші.

Не вважаючи їх за солдатів, він бив їх по обличчю й по голові, намагався виховувати їх умовляннями та добрим прикладом в і кожного разу зітхав: "Мені знову попалася підла тварюка".

На своїх денщиків він дивився, як на нижчих істот.

Лукаш дуже любив тварин. Були в нього гарцький канарок, ангорська кішка і пінчер. Усі денщики, які тільки потрапляли до нього, к з ними, коли вони робили йому якусь підлоту.

Канарка морили голодом, ангорській кішці один денщик вибив око, пінчера били, коли тільки попадав під руку. Лукаш рац до гицеля і навіть не пошкодував власних десяти крон, аби тільки її там убили. А потім заявив надпоручникові, що вбивав з ротою на плаці.

Коли Швейк прийшов доповісти Лукашеві, що з'явився до нього на службу, надпоручник завів його до кімнати. — Вас рекомендував пан фельдкурт Кац, і я хочу, щоб ви були гідним його рекомендації. В мене вже було тих, хто не вимогливий і суворо караю за будь-яку підлість і брехню. Хочу, щоб ви говорили завжди правду і, не ремствувавши, й у вогонь мусите стрибнути, хоч би навіть вам цього не хотілося. Куди ви дивитеся?

Швейк зацікавлено дивився вбік, на стіну, де висіла клітка з канарком. Почувши надпоручникове запитання, він відповів: — Насмілюсь доповісти, пане надпоручнику, — це гарцький канарок.

Перервавши таким чином мову надпоручника, Швейк виструнчився по-військовому і, не кліпаючи, дивився йому в очі. Надпоручник хотів сказати щось гостре, але, побачивши невинний вираз Швейкового обличчя, тільки промовчав.

— Пан фельдкурт рекомендував вас як неперевершеного ідіота. Думаю, він не помилився.

— Насмілюсь доповісти, пане надпоручнику, пан Фельдкурт справді не помилився.

Коли я служив у армії, мене звільнили за ідіотизм, до того ще й невеликовий. У нашому полку звільнили зі служби й інших, йте, пане надпоручнику, йдучи по вулиці безупинно длубав пальцем лівої руки в лівій ніздрі, пальцем правої в правої ніздрі для дефілювання і говорив:

"Солдати... е-е... пам'ятайте... е-е... сьогодні середа, тому що... завтра буде четвер... е-е..."

Надпоручник Лукаш знизав плечима, як той, хто не знає і не знаходить потрібних слів, щоб ясно висловити п... Він пройшов повз Швейка від дверей до вікна й назад, а Швейк, залежно від того, де саме був надпоручник, р... оручник опустил очі і, дивлячись на килим, промимрив щось, зовсім не зв'язане із Швейковим натяком про к... — Так, у мене мусить бути порядок, чистота, і ніхто не сміє мені брехати. Я люблю чесність. Ненавиджу брехни... — Насмілюсь доповісти, пане надпоручнику, розумію. Немає нічого гіршого, ніж коли людина бреше. Досить... ель Марек. Він бігав за донькою гайового Шпери, а той переказав йому, що, як зустрічатиметься з дівчиною в... ль сказав, що це неправда, що він з нею не зустрічається. Але одного разу, коли він ішов на побачення з дівчи... штуку, та вчитель почав туману напускати: він, мовляв, збирає квіти, — потім відбігувався, ніби прийшов ло... м з того переляку давай присягатися: "Я, — каже, — їй-богу, вийшов наставити сильце на зайців". Тоді той гай... а пішла до суду, і вчителя мало не запхали до каталажки. А сказав би чисту правду, був би дістав лише оту пос... и щирим, а коли щось устругнеш, прийти й сказати: "Насмілюсь доповісти: я зробив те і те". А щодо тієї чеснос... , як у змаганнях з ходи. Коли хто починає шахрувати і підбігає, то його виключають із змагань. Таке трапилось... волений сам із себе і почувається як новонароджений, коли, лягаючи в ліжко, може сказати: "Я й сьогодні був... Під час цієї балаканини надпоручник Лукаш сидів у кріслі, дивився на Швейкові черевики й думав: "Боже мій, іх інакше викладаю".

Проте, не бажаючи втратити авторитету, він сказав Швейкові, коли той скінчив:

— Ви повинні чистити свої черевики, утримувати свою форму в порядку, гудзики мають бути пришиті так, як т... Просто вірити не хочеться, що ніхто з вас не вміє триматися по-військовому. Лише один з усіх моїх денщиків... і у єврейському кварталі.

На хвилину він замовк, а далі заговорив знову, пояснюючи Швейкові всі його обов'язки, причому не забув під... ро те, що робиться вдома.

— До мене в гості ходять дами, — зазначив він. — Інколи якась із них залишається на ніч, коли мені вранці не... іжка, але тільки тоді, коли я подзвоню.

Зрозуміли?

— Насмілюсь доповісти, розумію, пане обер-лейтенанте, бо коли б я несподівано підійшов до ліжка, дамі це м... ку, а моя служниця принесла нам до ліжка каву саме тоді, коли ми надзвичайно приємно розважалися. З пере... а і як треба, коли в когось ночує дама.

— Гаразд, Швейку, з дамами треба завжди поводитися тактовно, — сказав надпоручник. Настрій у нього поліп... мами, плацом і картами.

Жінки були душею надпоручникової квартири. Вони створювали йому домашнє гніздечко. Було їх кілька дюж... різними дрібничками.

Жінка одного власника кав'ярні прожила у надпоручника цілих два тижні, аж поки по неї не приїхав чоловік. В... нограми і, можливо, була б скінчила вишивати стінний килимок, та її чоловік поклав край тій ідилії.

Інша дама, по яку за три тижні приїхали батько й мати, хотіла зробити з його спальні дамський будуар: пороз... ела-охоронця.

В усіх кутках спальні і їдальні відчувалася жіноча рука, яка проникла й до кухні, де можна було побачити найр... ного фабриканта: вона привезла з собою, крім своєї жаги, машинку для різання всякої зелені й капусти, терту... бозна-що.

Але за тиждень вона пішла, бо не могла примиритися з думкою, що надпоручник має, крім неї, ще, мабуть, бл... ного самця в мундирі.

Надпоручник Лукаш вів також широке листування, мав альбом своїх коханок і колекцію різних реліквій, бо за... було кілька різних дамських підв'язок, чотири пари милесеньких дамських вишиваних панталончиків і три п... ілька панчішок.

— Сьогодні у мене служба, — прийду аж уночі. Подбайте про все і приберіть квартиру. Останній мій денщик ч... Віддавши ще накази щодо канарка і ангорської кішки, він пішов, не забувши з порога ще раз кинути кілька сл...

Швейк навів у квартирі зразковий порядок, так що, коли надпоручник Лукаш уночі повернувся додому, Швейк...

— Насмілюсь доповісти, пане обер-лейтенанте, все гаразд, лише кішка набешкетувала і зжерла вашого канар...

— Як це?! — заgrimів надпоручник.

— Насмілюсь доповісти, пане обер-лейтенанте, ось як. Я знав, що коти не люблять канарків і збиткуються над... сь штуку встругнути, то дам їй на той випадок такого духопелу, що аж до самої смерті не забуде, як з канаркам... варин. У нас удома живе один капелюшник. То він так видресировав кішку, що вона хоч спершу й зжерла йом... неї сісти. Отож, думаю, треба й собі спробувати. Витяг я того канарка з клітки, "нюхай", кажу, а ця мавпа, я нав... свинства від неї я аж ніяк не сподівався. Коли б це, пане обер-лейтенанте, був горобець — я не сказав ні слов... осто з пір'ям, жере та ще й на radoщах муркоче. Кішки, кажуть, мало музикальні й не можуть терпіти співу кан... побий мене бог, коли я її хоч чим-небудь скривдив. Чекав на вас, як ви вирішите, що нам з тією паршивою по... Оповідючи це, Швейк так щиро дивився надпоручникові в очі, що той, наблизившись спочатку до нього з пе... — Послухайте, Швейку, ви насправді таке теля боже?

— Насмілюсь доповісти, пане обер-лейтенанте, так, — урочисто відповів Швейк. — Мені змалечку як навроче... утнього не виходить, тільки для мене і для всіх довкола неприємності. Я справді хотів їх обох познайомити, щ...

увірвалося. В готелі "У Штупартів" кілька років тому кішка зжерла навіть папугу, бо він з неї глузував і нявчав і йтенанте, уколошкати її, то доведеться придавити її між дверима, бо інакше нічого не вийде.

І Швейк з найневиннішим виразом обличчя і добродушним усміхом ясно виклав надпоручникові, як треба ст до божевільні.

При цьому він виявив такі професійні знання, що надпоручник Лукаш, забувши свій гнів, спитав:

— Ви вмієте поводитися з тваринами? Ви любите їх?

— Найбільше я люблю собак, — сказав Швейк, — бо на них можна добре заробити, треба тільки вміти їх продати або до мене із скаргами, чому, мовляв, я продав здохлятину замість чистокровного і здорового собаки. Нібито це правда, отож доводилося ті родоводи друкувати і з якоїсь кошіржської дворянки, що народилася на цегельні ма. А покупці побачать отой родовід та й радіють, мовляв, поталанило, придбали чистокровну тварину. Їм мова, чому цей, аж із самої Німеччини, дорогий собака такий кудлатий і чому в нього не криві ноги. Так роблять всі, б ви побачили ті шахрайства з родоводами, що робляться у всіх великих псарнях. Собак, які б могли про себе сказати розум з якоюсь потворою, або бабуна, або мав тих татунів багато і від кожного щось успадкував. Від одного четвертого — пащеку, від п'ятого — криві лапи, а в шостого вдався зростом. Якщо ж мав таких батечків із дванадцяти, гляді! Одного разу я купив такого пса — звали його Балабан, так він через отих своїх батьків був такий гидкий, мерзотний, самотній, самотній. І сидів той пес вічно дома в кутку, та такий же сумний, такий сумний, що я мусив його продати за дуже низьку ціну. Ба було тому псові надати кольору солі з перцем. Потім він потрапив зі своїм хазяїном аж у Моравію, і відтоді ніколи більше не повернувся.

1 Кошірже — район у Празі.

Надпоручника почала цікавити ця кінологічна лекція, тому Швейк міг без перешкоди вести далі:

— Собаки самі не можуть фарбувати собі волосся, як це роблять дами. Про це повинен подбати той, хто хоче за однорічного цуцика або навіть запевняєте, що цьому дідуганові лише дев'ять місяців, то тоді купіть ляпіс, рий; щоб набув сили — годуйте його миш'яком у конячих дозах і зуби чистіть наждачним папером, тим, яким чистять слив'янки, щоб він був трохи напідпитку, і пес одразу стає жвавий, веселий, радісно гавкає і родичається з когось, а не й говорити до покупця, аж поки не заб'єте йому памороки. Якщо хтось хоче купити той-тер'єра, а ви не маєте, тоді йдіть до покупця, щоб він замість той-тер'єра повів додому мисливського пса. А якщо випадково маєте лише той-тер'єра, тоді бити баки йому, щоб він замість дога відніс у кишені цього маленького той-тер'єра. Колись, як ще я торгував там саме перед віллою гралися якісь хлопчики в індіанців. Вони того папугу зловили, повиривали йому з хвоста пера, залишився безхвостий, занедужав, а ветеринар якимись порошками dokonав його. Отож дама хоче купити сопопа. Що ж я мав робити, коли жодного папуги в мене не було і я не знав, де б його дістати. А вдома у мене був злющий, який не еконувати від четвертої години по обіді аж до сьомої вечора, поки вона не купила замість папуги цього сліпого. Це було гірше, ніж якась там дипломатична ситуація. А коли вона виходила, я сказав: "Хай тепер хлопці лише їй показувати і розмовляти. Вона через того бульдога мусила виїхати з Праги, бо він перекусав геть усіх у домі. Дістати порожню лезу, щоб їй не їсти, а тільки лизати..."

— Я дуже люблю собак, — сказав надпоручник. — Деякі мої приятелі, що тепер на фронті, взяли з собою псів. овсім і погана. Як видно, ви добре знаєте всі породи собак, і я гадаю, коли б у мене був собака, ви б його добр у-друга. Був у мене колись пінчер, але не знаю...

— На мою думку, пане обер-лейтенанте, пінчер дуже мила собачка, правда, він не кожному подобається, бо шештанта. Пінчери такі потвор. ні, аж глянути любо, до того ж дуже розумні. Куди там до них придуркуватому сНадпоручник Лукаш поглянув на годинник і перервав Швейкове базікання:

— Вже пізно, мені треба виспатися. Завтра я знову чергую в казармах. Отже, можете цілий день присвятити т... Він пішов спати, а Швейк ліг у кухні на диван і počитав ще газету, яку надпоручник приніс із казарми.

— Он як, — казав сам собі Швейк, зацікавлено проглядаючи новини дня. — Султан нагородив кайзера Вільгельма. Він замислився й зненацька зірвався з місця.

— Мало не забув! — І пішов до кімнати надпоручника, який уже міцно спав. Швейк збудив його:

— Насмілюсь доповісти, пане обер-лейтенанте, ви не дали мені жодного наказу щодо тієї кішки.

Напівсонний надпоручник перевернувся на другий бік і промимрив:

— Три дні домашнього арешту, — і знову заснув.

Швейк тихо вийшов із кімнати, витяг нещасну кішку з-під канапи і сказав їй:

— Маєш три дні домашнього арешту. Абтретен!

І ангорська кішка знову полізла під канапу.

IV

Швейк саме збирався на пошуки якого-небудь пінчера, коли подзвонила якась молода дама і зажадала говорити з ним. Швейк устиг ще помітити кашкет носія, що вже спускався сходами.

— Нема вдома, — твердо сказав Швейк.

Але молода дама була вже в передпокої й категорично наказала:

— Внесіть валізи до кімнати.

— Без дозволу пана надпоручника й пальцем не ворухну, — сказав Швейк, — пан надпоручник заборонив бе

— Ви здуріли! — вигукнула молода дама. — Я приїхала до пана надпоручника в гості.

— Ні про які гості я нічого не знаю, — відповів Швейк. — Пан надпоручник тепер на службі, повернеться аж у валізи й про жодну даму мені нічого не відомо. Зараз я замикаю квартиру й тому дуже прошу вас, пані, аби ви

я не можу залишити в квартирі чужу людину, яку вперше бачу. На нашій вулиці у кондитера Бельчицького за тебе, нь боже, про вас нічого поганого не думаю, — вів далі Швейк, побачивши, що молода дама розпачливо скрипить зубами. Мені довірили квартиру, і я відповідаю тут за кожну дрібницю. Отже, ще раз дуже прошу даремно себе не обтяжувати, та не знаю. Мені справді прикро так розмовляти з вами, але в армії мусить бути порядок.

Тим часом молода дама трохи отямилась, витягла з сумочки візитну картку, написала кілька рядків олівцем, узяла конверт і — Віднесіть це пану надпоручникові, а я почекаю тут на відповідь. Ось вам п'ять крон за труди.

— З цього пива не буде дива, — відповів Швейк, ображений упертістю несподіваної гості. — Сховайте собі оці листи до казарми, почекаєте там, я це ваше писаннячко віддам і принесу відповідь, але тут вам чекати аж ніяк не можна. Сказавши це, він втяг валізи до передпокою і, брязкаючи ключами, наче ключник із замку, значуще промовив: — Замикаємо!..

Молода дама, зрозумівши безнадійність ситуації, вийшла в коридор. Швейк замкнув двері і пішов попереду. Говоривши їй, куди Швейк зайшов купити сигарет.

Далі вона вже йшла поруч, намагаючись зав'язати розмову.

— Ви напевно віддасте записку?

— Коли сказав, що віддам, то віддам.

— А ви знайдете пана надпоручника?

— Не знаю.

Вони знову йшли мовчки поруч. Та трохи згодом Швейкова супутниця знову обізвалася:

— То ви гадаєте, що можете й не знайти пана надпоручника?

— Ні, не гадаю.

— А де, на вашу думку, він може бути?

— Не знаю.

На якийсь час розмова урвалася, аж поки її не відновило запитання молодої дами:

— Ви листа не загубили?

— Поки що не загубив.

— Ви його все-таки віддасте панові надпоручникові?

— Так.

— А знайдете його?

— Я вже сказав, що не знаю, — відповів Швейк. — Просто дивно, як люди можуть бути такі цікаві і без угаду запитувати про чужі справи. Я гого і питався: "Чи не скажете, який сьогодні день?"

На цьому всі спроби порозумітися зі Швейком остаточно провалилися, і далі до казарми вони йшли, мов у родині. Швейк сам завів з вартовим розмову про війну, з чого молода дама, певне, мала велику втіху, бо з дуже нещасним виглядом ууватою міною, яку можна побачити лише на фотографії, вміщеній того часу в "Літописі світової війни" з підписом "російський аероплан".

Швейк сів на лавку біля воріт і доводив, що на Карпатському фронті наступ наших військ провалився, але, з другої сторони, то в наших руках залишилося ще одинадцять фортифікаційних пунктів і серби не зможуть довго гнатися за нами. Потім він заходився критикувати окремі відомі битви і відкрив Америку, доводячи, що підрозділ, оточений з усіх боків, Набалакавшись досхочу, він, нарешті, зволив вийти на вулицю і, попередивши сповнену відчаєм даму, щоб вона не вийшла, де знайшов надпоручника Лукаша. Той саме пояснював одному підпоручникові схему якихось окопів, дорікаючи їй, що вона не слухає.

— Ось як це треба креслити! Якщо ми повинні на дану пряму опустити перпендикуляр, то мусимо провести лінію перпендикулярно до неї. Розумієте? В такому разі ви розташуєте траншеї як треба, не залізете з ними до ворога, а залишитеся від нього на безпечній відстані. Ено, ви вклинили б наші позиції у ворожі і стали б своїми окопами перпендикулярно до ворога. А вам потрібні окопи? А підпоручник запасу, в цивільному житті касир якогось банку, стояв над тими планами в цілковитому розпачі, бо не міг знайти надпоручника.

— Насмілюсь доповісти, пане надпоручнику, якась дама посилає вам цього листа і чекає на відповідь, — прикинувся Швейк. Зміст записки не справив на надпоручника приємного враження:

"Lieber Heinrich! Mein Mann verfolgt mich. Ich muss unbedingt, bei Dir ein paar Tage gastieren. Dein Bursch ist ein ganz guter Kerl. Deine Katy" 1

1 "Любий Генріху! Чоловік мене переслідує. Мені необхідно погостювати в тебе кілька днів. Твій денщик — стрілець. Надпоручник Лукаш зітхнув, завів Швейка до порожньої сусідньої канцелярії, замкнув двері й почав ходити по ній.

— Ця дама пише, що ви тварюка. Що ви їй зробили?

— Я їй, насмілюсь доповісти, пане обер-лейтенанте, нічого не робив. Поводився дуже чемно, але вона збиралася вийти, то я їй до квартири не впустив. До того ж вона приїхала з двома валізами, як до себе додому.

Надпоручник ще раз голосно зітхнув. Швейк не втримався й собі.

— Що таке? — визвірився Надпоручник.

— Насмілюсь доповісти, пане обер-лейтенанте, що це важкий випадок. На Войтешській вулиці два роки тому в квартирі. Зрештою мусив отруїти газом її й себе, і на цьому розвага скінчилася. З бабами клопоту не оббереш.

— Важкий випадок, — повторив за Швейком надпоручник, і ще ніколи він не говорив такої щирої правди. "Ми ж не знаємо, чортяка аж на кілька днів приносить у гості саме тоді, коли до нього має приїхати пані Міцкова з Тршебоні, щоб

ри місяці, коли приїздить до Праги щось купити. Крім того, післязавтра до нього повинна прийти одна панночка, щоб спокусити себе, бо все одно за місяць вийде заміж за інженера.

Надпоручник сидів тепер, похнюпившись, на столі й мовчки шукав виходу, та нічого іншого не міг придумати, крім того, що сказав їй: "Дорога Каті! До 9 години вечора я буду на службі. Прийду о десятій. Будь ласка, почувай себе як удома. Щодо Твій Індржих"

— Цього листа, — сказав надпоручник, — віддасте пані Наказую вам ставитися до неї з пошаною, тактовно і ввічливо, а також галантно і чесно її обслуговуйте. Тут ось сто крон, за них відзвітуєтеся потім. Можливо, вона вас по щось пошлях, але якщо вона ляшки вина і коробочку сигарет "Мемфіс". Поки що досить. Можете йти. Ще раз прошу вас виконувати все, що я кажу. Молода дама вже втратила всяку надію побачити Швейка і тому була дуже здивована, коли побачила, що той прийшов. Козирнувши, він подав їй листа і доповів:

— Згідно з наказом пана обер-лейтенанта, я повинен до вас, ласкава пані, ставитися з пошаною, тактовно і ввічливо. Наказано нагодувати вас і купити все, що тільки забажаєте. Я дістав на це від пана обер-лейтенанта сто крон, за які ви можете купити, що хочете. Коли дама прочитала листа, вона знову відчула приплив енергії і проявила її тим, що наказала Швейкові найняти квартиру.

Вони поїхали додому. У квартирі дама відразу ж увійшла в роль господині.

Швейкові було наказано перенести валізи до спальні, витрусити надворі килими, а ледь помітне павутиння звести. Вона, як було видно, збиралася надовго окопатися на здобутих позиціях.

Швейк обливався потом. Коли він витрусив килими, Дамочка пригадала, що треба знімати фіранки й теж витрусити. Дама почала переставляти меблі. Робила це дуже гарячково, і коли Швейк Поперетягував усе з одного кутка в інший, вати, як би ще інакше переставити речі.

Вона перевернула в квартирі все догори дном, але помалу й енергія, з якою вона обладнувала гніздечко, почала зникати. Дама ще вийняла з комода чисту постільну білизну, сама понатягала наволочки на подушки й перини, і було їй дуже тепло і тремтіння ніздрів.

Потім послала Швейка по обід і вино. Поки він повернувся, молода дама переодягнулася в прозорий капот. Вона вийшла з кімнати. За обідом вона випила пляшку вина, викурила багато "мемфісок" і лягла в ліжку, а Швейк на кухні смакував свинину.

— Швейку! — почулося раптом із спальні. — Швейку!

Швейк відчинив двері й побачив молоду даму в принагідній позі на подушках.

— Підійдіть ближче!

Він підійшов до постелі, а вона з особливим усміхом змряла очима його кремезну постать і міцні стегна.

Відгорнувши ніжну матерію, яка окутувала і прикривала все, молода дама звеліла:

— Скиньте черевики й штани. Покажіть...

Сталося так, що, коли надпоручник повернувся з казарми, бравий вояк Швейк міг чесно відрепортувати йому:

— Насмілюсь доповісти, пане обер-лейтенанте, я виконав усі бажання ласкавої пані й послужив їй чесно, згідно з наказом.

— Дякую, Швейку, — сказав надпоручник, — а багато було в неї тих бажань?

— Десять із шістьох, — відповів Швейк, — з цієї їзди вона тепер спить як убита. Я виконав усе, що тільки зміг прочитати в наказі.

У той час як австрійські армії, притиснуті ворогом у лісах над річками Дунайцем

і Рабою, стояли під зливою гранат, а крупнокаліберні гармати шматували роту за ротою, засипаючи їх у Карпатському місті, надпоручник Лукаш із Швейком переживали приємну ідилію з дамою, яка втекла від свого чоловіка і грабувала його.

Якось, коли вона пішла прогулятися, надпоручник Лукаш і Швейк стали радитись, як її позбутися.

— Найкраще було б, пане обер-лейтенанте, — сказав Швейк, — якби той її чоловік, що від нього вона дремене, щоб її розшукує, про це було написано і в тому листі, який я вам приніс. Треба послати йому телеграму, що вона у вас.

У Вшенорах торік в одній віллі трапилась точнісінько така сама історія, але там телеграму своєму чоловікові писав не Швейк, а був цивільний, а в нашому випадку він не відважиться підняти руку на офіцера. Та, зрештою, ви ж зовсім нічого не робили на власну руч. Побачите, така телеграма стане в пригоді. А якщо й перепаде пара ляпасів...

— Він дуже інтелектуальний, — перебив його надпоручник Лукаш, — я його добре знаю. Він торгує хмелем. З ним треба бути обережним. Телеграма була лаконічна, ділова: "Теперішня адреса вашої дружини така..." Далі йшла адреса квартири надпоручника.

І ось одного дня пані Каті була дуже неприємно здивована, коли в двері ввалився сам торговець хмелем. Він сказав їй, що коли пані Каті, не втративши в цю мить самовладання, знайомила обох панів: "Мій чоловік... пан надпоручник Лукаш."

— Сідайте, будь ласка, пане Вендлер, — привітно запропонував надпоручник Лукаш, витягаючи з кишені портфелі. Інтелектуальний торговець хмелем чорно взяв сигаретку і, випустивши з рота дим, спитав розважливо:

— Ви скоро поїдете на фронт, пане надпоручнику?

— Я вже просив, щоб мене перевели в дев'яносто перший полк у Будейовицях. Туди, мабуть, і поїду, як тільки отримаю наказ. У цей часом маємо сумну картину: молоді люди, хоч і мають право бути однорічниками, не хочуть з нього користуватися, а залишаються кадетами.

— Війна дуже пошкодила торгівлі хмелем. Але я думаю, вона триватиме недовго, — зауважив торговець, погладивши свою бороду.

— Наше становище на фронтах дуже добре, — сказав надпоручник. — Сьогодні вже ніхто не сумнівається, що перемога наші, куди їм рівнятися з австро-турецько-німецьким гранітом. Правда, ми зазнали незначних поразок на деяких ділянках, і середнім Дунайцем, то нема жодного сумніву, що не означатиме кінець війни. Французам теж найближчим часом не вистачить. Це абсолютно певно. Крім того, наші маневри в Сербії відбуваються дуже успішно, і, до речі, відхід наших військ з Сербії.

інакше, ніж цього вимагає звичайна холонокровність під час війни. Вже незабаром побачимо, що наші заздрять, будь ласка.

Надпоручник Лукаш ніжно взяв торговця хмелем під руку, підвів до карти воєнних дій на стіні і, показуючи окреслені лінії, сказав: — Східні Бескиди — це наш найнадійніший опорний пункт. Як бачите, на карпатських відтинках фронту ми маємо перевагу, і це неминуче швидко стане очевидним.

— А що Туреччина? — запитав торговець хмелем, міркуючи тим часом, з якого б кінця почати, щоб добратися до Константинополя.

— Турки тримаються добре, — відповів надпоручник і знову підвів його до стола.

— Голова турецького парламенту Галі-бей із Алі-беєм приїхали до Відня.

Головнокомандуючим турецької Дарданелльської армії призначено маршала Лімана фон Зандерса. Гольц-паша, віце-адмірала Уседомапашу і генерала Джевада-пашу. Досить багато нагород за такий короткий час.

Хвилину всі сиділи мовчки, дивлячись одне на одного, нарешті надпоручник вирішив, що настала слушна хвилинка.

— Коли ж ви приїхали, пане Вендлере?

— Сьогодні вранці.

— Я дуже радий, що ви мене знайшли й застали вдома, бо по обіді я завжди йду до казарми, там у мене нічна вахта. А ви, вельмишановній пані, гостинність, поки вона в Празі. Тут її ніхто не турбує. Для старих знайомих...

Торговець хмелем кашлянув:

— Каті химерна жінка, пане надпоручнику. Прийміть мою найсердечнішу подяку за все, що ви для неї зробили. Вона лікувати невроз. Я їжджу в торговельних справах, повертаюся додому, а хата порожня, Каті й сліду нема.

Намагаючись надати своєму обличчю найласкавішого виразу, він посварився на неї пальцем і, вимушено всміхнувшись, сказав:

— Ти, певно, гадала, що коли я подорожую, то й ти можеш подорожувати. Ти, звичайно, не подумала...

Надпоручник Лукаш, побачивши, що розмова набирає небажаного характеру, знову підвів інтелігентного торговця хмелем.

— Я забув звернути вашу увагу на одну дуже цікаву обставину: подивіться на цю велику, звернену на південь територію союзників. Перерізавши дорогу, яка з'єднує це укріплення з головною оборонною лінією ворога, ми тим самим перерізаємо його лінії зв'язку.

Торговець відповів, що тепер він дуже добре розуміє, але, як людина тактовна, одразу ж схаменувся, щоб хтось не подумав, що він занадто легко здається.

— Через цю війну наш хміль втратив збут за кордоном. Для хмелю втрачені на сьогодні не тільки Франція, Англія, а й Італія теж втрутиться в це діло. Але, знаєте, коли переможемо, ціни на товар будемо диктувати ми!

— Італія строго нейтральна, — потішив його надпоручник. — Це означає...

— Так чому ж вона не признається, що вона зв'язана Троїстим союзом з Австро-Угорщиною і Німеччиною? — запитав торговця хмелем. — Ну, все вдарило в голову: і хміль, і жінка, і війна. — Я чекав, що Італія піде проти Франції і Сербії. Тоді давно був би великий оборот поганий, вивіз дорівнює нулю, а Італія додержується нейтралітету. Нащо ж тоді Італія ще в тиссячу разів збільшує свій експорт? Який міністр закордонних справ маркіз ді Сан Джуль'яно? Що робить цей пан?

Спить, чи що? Ви знаєте, який у мене до війни був річний оборот і який він сьогодні? Не думайте, що я не стежив за ринком. Я тільки пускав кільця цигаркового диму, а пані Каті з великою цікавістю спостерігала, як одне кільце наздоганяє друге.

— Вже під Парижем? Чому знову йдуть запеклі артилерійські бої між Маасом і Мозелем? А ви знаєте, що в Комбрі втрачено багато тюків хмелю? У Вогезах Гартмансвейлерська броварня теж дотла згоріла, а величезну броварню в Нідерсбаху в рік для моєї фірми. Шість років були запеклі бої між німцями й бельгійцями за броварню Клостергек. Це ж велика втрата.

Від хвилювання торговець не міг далі говорити. Він підвівся, підійшов до жінки й сказав:

— Каті, ти зараз же поїдеш зі мною додому. Збирайся.

— Мене всі ці події так хвилюють, — сказав він за хвилину, ніби вибачаючись, — а колись я був зовсім спокійним.

Коли його дружина вийшла вдягнутися, він тихо сказав надпоручникові:

— Вона такі коники викидає не вперше. Минулого року втекла з одним позаштатним учителем, і я знайшов їх на шістьсот тюків хмелю. Що й казати. Південь завжди був криницею з золотим дном. Наш хміль ішов аж до Константинополя. Сьогодні ми напівзнищені. Якщо влада обмежить варіння пива, то це нас остаточно доб'є.

І, припалюючи запропоновану цигарку, в розпачі сказав:

— Одна лише Варшава брала у нас дві тисячі триста сімдесят тюків хмелю, а найбільше Августинська броварня в Берліні, хоч дітей не маю!

Цей логічний висновок про щорічні відвідини представника Августинської броварні у Варшаві викликав у надпоручника Лукаша думки про те, що він занадто легко здається.

— Угорські броварні в Шопроні і в Великій Каніжі купували в моєї фірми щорічно в середньому тисячу тюків хмелю. Але, через блокаду, не хочуть робити ніяких замовлень. Я їм віддаю хміль на тридцять відсотків дешевше, а вони не беруть. Це ж велика втрата.

Торговець хмелем замовк. Мовчанку порушила пані Каті, вже готова в дорогу:

— А як буде з моїми валізами?

— Я пришлю по них, Каті, — вдоволено сказав торговець хмелем, радіючи, що все скінчилося без скандалу і нікого не ображаючи. Поїзд відходить о другій двадцять.

Обоє по-дружньому розпрощалися з надпоручником. Торговець хмелем, радий, що ця історія вже скінчилася, сказав:

— Якщо вас, не дай бог, на війні поранить, приїжджайте до нас відужувати.

Будемо старанно піклуватися про вас.

Повернувшись до спальні, де пані Каті одягалася в дорогу, надпоручник знайшов в умивальнику чотириста крон.

"Пане надпоручнику! Ви не заступилися за мене перед тією мавпою, моїм чоловіком, ідіотом першого класу. Бачте, як це погано!"

ж ви дозволили собі сказати, нібто ви запропонували мені гостинність. Гадаю, що я вам не завдала більше ви-м".

Надпоручник Лукаш на хвилину застиг з тим листом у руках, а потім поволі подер його на клаті. З усмішкою і забула на столику перед дзеркалом гребінчик, додав його до своїх фетишів-реліквій.

Опівдні повернувся Швейк, який ходив шукати пінчера для надпоручника.

— Швейку, — сказав надпоручник. — Вам поталанило, Дама, яка в мене мешкала, вже поїхала. Її забрав чоловік, умивальнику чотириста крон. Вам треба гарно їй подякувати, а також її чоловікові, бо, власне, це його гроші, і я продикував:

"Вельмишановний пане! Передайте, будь ласка, найсердечнішу подяку за чотириста крон, які мені подарували. Все, що я для неї робив, я робив радо, а тому не можу прийняти цієї суми й відсилаю її..."

— Ну, пишіть же далі, Швейку, чого ви крутитесь, наче вам жару в штани насипали. На чому я зупинився?

— "...і відсилаю її..." — тремтячим, сповненим трагізму голосом прошепотів Швейк.

— Так, добре: "...відсилаю її із запевненням у власній найглибшій пошані. Для ясної пані передаю низький уклін". Готове?

— Насмілюсь доповісти, пане обер-лейтенанте, бракує дати...

— "Двадцятого грудня тисяча дев'ясот чотирнадцятого року". Так. А тепер заадресуйте конверт, візьміть цих крон. Надпоручник Лукаш почав насвистувати арію з опери "Розведена жінка".

— Ще одне, Швейку, — сказав надпоручник, коли Швейк збирався на пошту. — Що з тим собачкою, ви вже хочете?

— Маю одного на оці, пане обер-лейтенанте, дуже гарний цуцик. Але важко буде його добути. Гадаю, завтра вранці VI

Останнього слова надпоручник Лукаш не дочув, а воно ж мало таке велике значення.

"Ця потвора кусалась, як скажена", — хотів ще раз повторити Швейк, але врешті подумав: "Що, власне, надпоручник? Легко сказати: "Приведіть мені собаку!" — але не легко його привести, бо власники дуже оберегають своїх собак. Він робить, лише гріє своїй старій хазяйці ноги, хазяйка любить і не дає скривдити.

Собака, особливо чистокровний, очевидно, інстинктом відчуває, що одного чудесного дня його викрадуть у хвіст. І як виклад, на прогулянці пес, відбігши від хазяїна, спочатку веселий, грайливий, бавиться з іншими собаками, безпечно апу на кожному розі й навіть на кошики перекупок з картоплею. Одне слово, надзвичайно тішиться життям, і тільки і.

Та раптом ви помічаєте, як його грайливий настрій зникає: пес відчуває, що заблукав, і його охоплює розпач. Він витивши всяку надію і підібгавши хвіст поміж лапи, прищулює вуха і лопонить серединою вулиці, сам не знаючи, куди йде. Якби він міг говорити, мабуть, репетував би щось: "Господи Ісусе, що ж це буде? Мене хтось украде!"

Чи доводилось вам коли-небудь бувати на псарні й побачити там переляканих собак?

Усі вони крадені. Велике місто виховало особливий рід злодіїв, що живуть виключно з крадіжки собак. Є пороки, які вміщуються в кишені пальта або у дамській муфті, їх там і носять. Але злодії навіть і звідтіля примудряються, щоб не було стереже приміську віллу, викрадуть уночі. Поліцейського собаку поцуплять у детектива просто з-під носа. Як тільки зь землю проваляться: ви ошелешено витріщаєтеся на обривок, — собаки немає.

П'ятдесят процентів собак, які зустрічаються по вулицях, уже кілька разів міняли своїх господарів, і часто за кілька хвилин у щоденному уциком на прогулянці. Найбільша небезпека бути викраденими загрожує собакам тоді, коли їх виводять на вулицю. Найбільше їх пропадає саме під час виконання останнього акту. Тому кожний собака при цьому обережно оглядається. Існує кілька способів крадіжки собак. Їх крадуть або безпосередньо — це щось на зразок кишенькової крадіжки. Собака — створіння вірне... але лише в читанці або в підручнику природознавства.

Дайте найвірнішому псові понюхати смаженої кінської ковбаси, і він уже пропадає.

Відразу ж забуває про свого хазяїна, поруч якого йде, обертається і, як заморожений, іде за вами, причому з рота не випадає ні привітно крутить хвостом, роздуває ніздрі, як найбуйніший жеребець, коли його підводять до кобили.

* * *

На Малій Страні біля палацових сходів притулилася невеличка пивниця. Одного дня там у півтемному кутку сиділи і скидалися на змовників доби Венеціанської республіки.

— Щодня о восьмій ранку, — пошепки говорив цивільний солдатіві, — ходить з ним служниця на риг Гавлічкова, але не дасть.

І, ще ближче нахилившись до солдата, зашепотів йому на вухо:

— Навіть ковбаси не жере.

— А смажену?

— І смаженої не жере!

Обидва сплюнули.

— Та що ж ця потвора жере?

— А біс її знає. Бувають такі розпечені та вгодовані пси, чисто твій архієпископ.

Вояк з цивільним цокнулися склянками, і цивільний пошепки повів далі:

— Один чорний шпіц — він до зарізу потрібний був мені для псарні над Кламовкою — не хотів узяти від мене. Хотів іти пані, яка з тим собакою прогулювалася, від чого той пес такий гарний? Що він їсть? Пані це полестило, він їсть. Це, напевно, буде найкраще, думав я. А він, стерво собаче, ані глянув, бо шніцель був телячий. А пса при-

нюхати й побіг. Пес за мною. Пані у крик: "Пунтіку, Пунтіку!" Та де там, Пунтікові не до того. За котлетою погнав у псарні над Кламовкою. Під шиєю в нього був жмуток білих волосків, то йому їх пофарбували начорно, і ніхто не помічав. Але інші собаки, скільки їх у мене було, всі ловилися на кінську смажену ковбаску. Ти б також найкраще зробив азний, і вона тобі про це скоріше розповість. Я вже її питав, але вона на мене так глянула, немов хотіла проко-

Але з солдатом говоритиме.

— Та чи справді це чистокровний пінчер? Мій оберлейтенант іншого не хоче.

— Гарний пінчер. Гнідо-сіро-білий. Чистокровний, так, як ти — Швейк, а я — Благнік. Мені б тільки взнати, що Обидва приятелі знову цокнулися. Ще коли Швейк перед війною жив з продажу собак, Благнік їх йому постачав. Обидва приятелі знову цокнулися. Ще коли Швейк перед війною жив з продажу собак, Благнік їх йому постачав. Обидва приятелі знову цокнулися. Ще коли Швейк перед війною жив з продажу собак, Благнік їх йому постачав. Обидва приятелі знову цокнулися. Ще коли Швейк перед війною жив з продажу собак, Благнік їх йому постачав.

Благнік знав усіх собак у цілій Празі та її околицях, а говорив тихо, щоб не зрадити себе перед шинкарем.

Він постачав їх усіма способами і псарням, і приватним особам. Бувало, коли йшов вулицею, то собаки, що їх він

ав позад нього лапу й кропив Благнікові штани, коли той стояв біля якої-небудь вітрини.

* * *

Наступного дня о восьмій годині ранку можна було побачити, як бравий вояк Швейк походить на розі Гавліч. Нарешті діждався. Повз нього пробіг вусатий найжачений пес із колючою шерстю і розумними чорними очима, що снідали кінським кізком на вулиці.

Потім повз Швейка пройшла та, що їй було доручено пильнувати пса. Це була стара панна з гарно заплетеними волосами. Швейк заговорив до неї:

— Пробачте, панно, як пройти на Жижків?

Вона зупинилася, поглянула, чи немає тут якоїсь каверзи, та добродушне Швейкове обличчя впевнило її, що їй нічого не треба. Дівчина радо пояснила йому, як на той Жижків треба йти.

— Я тільки недавно переведений до Праги, я не тутешній, з села. Ви також не з Праги?

— Я з Воднян.

— Так ми з вами майже сусіди, — відповів Швейк. — Я з Протівіна.

Це знання географії Північної Чехії, що його Швейк набув колись на маневрах, сповнило серце дівчини теплотою.

— То ви, певно, знаєте в Протівіні на площі різника Пейхара?

— Ще б пак не знати. Це мій брат. Його там у нас усі люблять. Він дуже добра людина, послужлива, продає добрі

— А ви часом не син Яреша? — спитала дівчина, починаючи симпатизувати незнайомому воякові.

— Авжеж так.

— А котрого Яреша, того, що з Кирча біля Протівіна, чи із Ражиць?

— Із Ражиць.

— Ну, як він там? Ще розвозить пиво?

— Розвозить.

— Але вже йому, мабуть, давно шістдесят минуло?

— Шістдесят вісім сповнилося цього року навесні, — відповів спокійно Швейк. — Завів собі пса і тепер кум корветів ганяє. Гарненький песик, дуже гарненький.

— То наш, — пояснила йому нова знайома. — Я служу тут у пана полковника. Ви, може, знаєте нашого пана полковника?

— Знаю, дуже інтелігентний пан. У нас в Будейовицях також був один такий полковник.

— Наш пан — суворий. Коли недавно прийшла звістка, що нас у Сербії добре натовкли, він прийшов додому та погнали зі служби.

— Так це ваш песик, — перебив її Швейк. — Яка шкода, що мій оберлейтенант не може терпіти собак, а я ж такий любив собак, а все жере!

— Наш Фокс страшенно перебірливий. Якийсь час узагалі не хотів їсти м'яса, тепер знову їсть.

— А що він найбільше любить?

— Печінку, варену печінку.

— Телячу чи свинячу?

— Йому однаково, — засміялась Швейкова "землячка", сприйнявши останні слова за невдалу спробу сказати їй щось. Ще хвилину вони походили, потім до них приєднався і пінчер, якого служниця взяла на повідок. Пінчер став біля нього, й йому штани й вистрибував на нього. Та раптом, немов відчувши, що у Швейка на думці, перестав стрибати і, немов хотів сказати: "Отже, й мені цього лиха не минути".

Потім дівчина розповіла Швейкові, що кожного вечора о шостій годині вона приходить сюди з псом, що вона хоче вийти заміж. Зголосився якийсь слюсар, запевняв, нібито має серйозні наміри, але виманив від неї вісіть грошів, виходила заміж, то тільки за сільського чоловіка і тільки по війні. Воєнні шлюби вона вважає за дурницю, бо Швейк пообіцяв прийти о шостій годині й почимчикував до приятеля Благніка поінформувати його, що пес ж

— Почастую його воловою, — вирішив Благнік. — На це я вже зловив сенбернара фабриканта Видри, надзвичайно гарний, ніж його розкошлала природа. Пінчер дико озирався на всі боки й дивився так похмуро, що скидався на старого садовника. Він клацав зубами й гарчав, немов говорив: "Розірву, проковтну!"

Собаку прив'язали до кухонного стола, і тоді Благнік розповів, як відбулося викрадення.

— Я навмисне йшов повз нього, тримаючи загорнену в папір варену печінку. Він почав нюхати й стрибати на вулицю до Бредовської вулиці і там дав йому перший шматочок.

Він жер його на ходу, щоб не згубити мене з очей. Я звернув до Індрижської і там дав йому нову порцію. А потім йшов по вулицях до авську площу аж до Вршовиць. Дорогою він витинав мені різні фортелі. Коли переходив трамвайну лінію, ліг на землю, бою також чистий бланк родоходу, купив його в паперовій крамниці Фукса. Ти ж, Швейку, вмійш підробляти родоход.

— Треба, щоб це було написано твоєю рукою. Напиши, що собака походить з Лейпціга, з псарні фон Бюлова, з фріда фон Бузенталя. Батько дістав першу нагороду на Берлінській виставці стаєнних пінчерів у тисяча дев'ятсот років. Мати відзначена золотою медаллю Нюрнберзького товариства вирощування породистих собак. Скільки йому років?

— По зубях — два роки.

— Пиши півтора.

— Погано обрубані вуха, Швейку. Поглянь на них.

— Невелика біда. Як треба буде — ще підріжемо. Спершу хай звикне до нас. Бо, коли б це зробити тепер, він б втік. Украдений пінчер люто гарчав, сопів, метався, потім ліг стомлений з висолопленим язиком і чекав, що з ним зроблять. Він тавив перед ним рештки печінки, яку віддав Благнік, але пес і не доторкнувся до неї, лише кинув докірливий погляд і пікся, жеріть самі".

Пес лежав, здавшись на волю божу, вдаючи, ніби дримає. Потім нараз щось йому стукнуло в голову, він став на ноги. На Швейка ця зворушлива сцена зовсім не справила враження.

— Ляж! — крикнув він на бідолаху. Той знову ліг і жалісно заскавучав.

— Яке йому ім'я вписати до родоходу? — спитав Благнік. — Його звали Фоксом, то треба підібрати щось подібне.

— Назвемо його, наприклад, Макс. Подивися, Благніку, як наставляє вуха. Максе, встань!

Нещасний пінчер, якого позбавили домівки та імені, встав, чекаючи дальших наказів.

— Гадаю, його треба відв'язати, — вирішив Швейк, — побачимо, що з того буде.

Коли пінчера відв'язали, він зразу кинувся до дверей і тричі коротко загавкав на клямку, очевидно, покладаючи надію, що тільки розуміти його бажання вийти звідси на вулицю, пінчер зробив під дверима калюжу, переконаний, що так він викликає суворо, по-військовому привчав його бути охайним. Замість цього Швейк зауважив:

— Ого, він з біса розумний, це просто шматок єзуїта. — Він шмагнув Фокса ремінцем і натовк у калюжу мордону.

Пінчер заскиглив від такої ганьби й став бігати по кухні, як посолений, винохуючи в розпачі свій власний слід і чинки, а після всіх своїх пригод ліг біля груби й заснув.

— Скільки я тобі винен? — спитав Швейк, прощаючися з Благніком.

— Які можуть бути між нами рахунки? — лагідно сказав Благнік. — Для давнього друга зроблю все, тим більше я тебе люблю. ез Гавлічкову площу, а то може трапитись якесь нещастя.

Коли потребуватимеш іще якого собаку, знаєш, де я живу.

Швейк дозволив Максowi як слід виспатись, а сам тим часом купив у різника чверть кілограма печінки, зварив її і прокинувся.

Макс почав спросоння облизуватися, далі потягся, понюхав печінку й проковтнув її. Потім підійшов до дверей.

— Максе! — гукнув до нього Швейк. — Ходи до мене.

Собака недовіркою підійшов. Швейк узяв його на коліна, погладив, і тоді Макс уперше приязно заметляв обличчя Швейка, о поглянув на нього, немовби кажучи: "Тут уже нічого не вдієш, я знаю, справа програна".

Швейк, глядаючи на нього, почав оповідати ніжним голосом:

— Був собі один песик, називався Фокс, і жив він у одного полковника. Служниця водила його на прогулянку. Він побіг до одного обер-лейтенанта, і там йому дали ім'я Макс...

Максе, дай лапку! Так, бачиш, сучий сину, ми будемо добрими друзями, якщо ти будеш чемний і слухняний, а не будеш. Макс зіскочив з Швейкових колін і почав весело стрибати навколо нього. Ввечері, коли надпоручник повернувся додому, поглядаючи на Макса, Швейк філософськи думав: "Коли добре поміркувати, то й кожен солдат теж украдений пінчер".

Надпоручник Лукаш був дуже приємно вражений, побачивши Макса. А той у свою чергу виявив велику радість з того, що його звільнили. На запитання, звідки Швейк дістав собаку, скільки коштує, Швейк спокійнісінько відповів, що цього песика йому подарували.

— Чудово, Швейку, — сказав надпоручник, граючися із Максом, — першого дістанете від мене п'ятдесят крон.

— Не можу їх прийняти, пане обер-лейтенанте.

— Швейку! — суворо сказав надпоручник. — Коли ви ставали на службу до мене, я вам пояснив, що ви повинні бути чесні. Їх мусите взяти й пропити. Що ви зробите, Швейку, з тими п'ятдесятьма кронами?

— Насмілюсь доповісти, пане обер-лейтенанте, я їх проп'ю згідно з наказом.

— А коли б я випадково забув про це, наказую вам, Швейку, відрепортувати мені, що я вам маю дати за пса п'ятдесят крон і вичешіть його. Завтра я на службі, але післязавтра піду з ним гуляти.

У той час, як Швейк купав Макса, полковник, колишній власник, страшенно казився й погрожував, що віддасть Макса на двадцять років і пошматувати.

— Der Teufel soll den Kerl buserieren! 1 — лунало в помешканні полковника, аж шибки дзвеніли. — Mit solchen Leuten kann man nichts machen. Над Швейком і надпоручником Лукашем нависла катастрофа.

1 Хай чорт забере цього негідника! (Нім.)
2 З цими розбійниками я швидко розправляюся (Нім.).

15. КАТАСТРОФА

Полковник Фрідріх Краус — він по якомусь селу в Зальцбурзі, яке його предки пропили ще в XVIII сторіччі, маючи, мабуть, невідомі речі, запитуючи до того ж, чи всі розуміють найпримітивніші слова: "Отже, вікно, панове, так. А ви знаєте, що це означає шосе. Так, панове. Знаєте, що таке канава? Канава — це розкопка, над якою працює багато людей. Це зрозуміло. Він хворів манією все пояснювати і робив це з таким захопленням, немов якийсь винахідник, що оповідає про свій винахід". "Книжка, панове, це велика кількість різного формату нарізаних аркушів друкованого паперу, складеного до купи, званий лейстер".

Полковник був такий несосвітено дурний, що офіцери його здалеку обминали, тільки б не вислуховувати, щоб не потрапити в будинків. А фасад будинку — це та частина будинку, яку бачимо з вулиці або тротуару. Задньої частини будинку ми не бачимо, вийдемо на брук.

Якось він навіть хотів продемонструвати цю надзвичайну річ. Та, на щастя, попав під колеса. Відтоді зібрані в нього речі: амулети, сонце, термометри, пончики, вікна і поштові марки.

Було дуже дивно, яким чином цей дурень міг відносно просуватися по службі й мати за своєю спиною дуже велику кількість підлеглих. Під час маневрів він витівав із своїм полком неймовірні дива. Ніколи нікуди не приходив вчасно. Водив полк до того, що трапилось навіть так, що він із полком зовсім загубився і опинився з ним аж у Моравії, де товкся ще кілька днів, поки не відбулось щось, що йому безкарно.

Його приятельські взаємини з генералом і з іншими не менш тупими військовими вельможами колишньої Австрії були для нього як на найкращого вояку під сонцем, стратега і теоретика всіх військових наук.

На оглядах полку заводив розмови з солдатами і питав їх завжди те ж саме:

— Чому гвинтівки, прийняті в армії на озброєння, називаються "манліхерівками"?

В полку мав прізвисько Manlichertrottel 1, був надзвичайно мстивий, псував кар'єру підлеглим офіцерам, коли вони не слухали його, а в вищій інстанції дуже погані рекомендації.

1 Манліхерівський йолоп (нім.).

Полковникові бракувало половини лівого вуха, яке йому ще змолоду відтяв його супротивник на дуелі через занадто велику гордість.

Проаналізувавши його розумові здібності, дійдемо до переконання, що вони були анітрохи не кращі за ті, що притаманні дурі. Та ж сама манера говорити, та ж неперевершена наївність.

На одному бенкеті в офіцерському клубі полковник Краус фон Ціллергут, коли говорили про Шіллера, ні сіло не сказав:

— Я панове, вчора бачив, як паровиком тягли паровий плуг. Зважте, панове!

Паровиком, і то не одним, а двома. Бачу — дим, наближаюсь, а це паровик, а на другому боці — другий. Скажіть мені, що це означає.

І замовк. А за хвилину додав:

— Якщо бензин вийде, автомобіль обов'язково мусить зупинитися. Це я також учора бачив, а потім ще базікав. Невже ж це не комічно?

У парі з тупістю йшла його побожність. У нього в квартирі був свій хатній вітвар. Полковник часто ходив до сповідника, щоб попросити за перемогу австрійської і німецької зброї. Християнство і мрії про німецьку гегемонію в нього зливалися в одну річ. Бог повинен був допомогти Австрії й Німеччині відібрати багатства і землі переможених.

Щоразу, читаючи у газетах, що знову привезли полонених, він скаженів.

— Навіщо сюди возити полонених? — казав він. — Їх треба всіх постріляти. Без милосердя! Треба танцювати з ними і багнетами!

Він анітрохи не був гірший від німецького поета Фірордта, автора збірки воєнних віршів, у яких той закликав, щоб чортів:

Хай аж до хмар над гори

Громадяться людські кості

І м'ясо димуче...

* * *

Скінчивши навчання в школі добровольців, надпоручник Лукаш вийшов з Максом трохи прогулятися.

— Дозволю собі звернути вашу увагу, пане обер-лейтенанте, — занепокоєно сказав Швейк, — цього собаку тримають у вас утече, якщо ви його спустите з повідка. А також я б вам не радив водити його через Гавлічкову площу — там він ід образом діви Марії". Коли в його районі з'являється чужий собака, він боїться, аби той йому щось не зжер, бо він їсть тільки їжу.

1 Цей жебрак проганяв із свого району інших жебраків.

Макс весело підстрибував і крутився під ногами надпоручникові, заплутуючи поводок навколо шаблі, і проявляв велику цікавість до всього, що відбувалось навколо. Вийшовши на вулицю, надпоручник Лукаш почимчикував на Пршикопи, де на розі Панської вулиці мав зустріч з полковником Краусом, щоб викладати добровольцям у школі.

Як визначити висоту якоїсь гори? Чому подаємо завжди висоту від рівня моря? Чому висота пагорба вказана від рівня моря, а не від рівня моря? Чому висота пагорба вказана від рівня моря, а не від рівня моря? Чому висота пагорба вказана від рівня моря, а не від рівня моря?

Коли Лукаш саме доходив до Панської вулиці, його думки перервало суворе: "Halt!" 1 Водночас із вигуком собака кинувся до того чоловіка, що сказав це суворе: "Halt!"

1 Стій! (Нім.)

Перед надпоручником стояв полковник Краус фон Ціллергут. Надпоручник Лукаш козирнув і виструнчився по шари.

Полковник Краус був відомий між офіцерами своєю пристрастю зупиняти, коли йому не козирили. Він вважав, що козирення — це щось таке, від чого залежить успіх війни й на чому побудована вся військова торювати. Це був глибокий фельдфебельський містицизм.

Він наполягав, щоб той, хто віддавав честь, козиряв згідно з приписами, до найменших дрібниць, точно і дост. Підстерігав усіх, хто проходив повз нього: від рядового піхотинця аж до підполковника. Піхотинців, які недбал "Здоров!" — він власноручно відводив у казарми, щоб їх покарати.

Для нього не мало значення: "Я не бачив".

"Солдат, — говорив він, — повинен свого начальника шукати в юрбі і ні про що інше не думати, лише про те. полі бою, повинен перед смертю козирнути. Хто не вміє козирияти, хто вдає, що не бачить, або козиряє недбал — Пане надпоручнику, — грізним голосом сказав полковник Краус, — молодші офіцери мусять завжди віддавати ходити з краденими собаками на променад? Так, із краденими. Пес, який належить комусь іншому, — крад

— Цей пес, пане полковнику... — боронився надпоручник Лукаш.

— Належить мені, пане надпоручнику, — грубо обізвав його полковник, — це мій Фокс!

А Фокс, чи то Макс, згадавши свого колишнього пана, викинув нового зовсім із серця і, вирвавшись, стрибав ть якого викликала взаємність у серці його ідеалу.

— Ходити з краденими собаками, пане надпоручнику, це несумісне з офіцерською честю! Ви не знали! Офіцер наслідків, — гримів далі полковник Краус і гладив Фокса-Макса, який з підлоти почав гарчати на надпоручника : "Гиджа, бери його".

— Пане надпоручнику, — провадив полковник, — чи ви вважаєте гідним для себе їздити на краденому коні? А не читали об'яви, яку дав ваш начальник до газет? — Полковник сплеснув руками. — От вам і молоді офіцери! Полковник дає об'яви, а надпоручник їх не читає.

"Ах, коли б я, старий шкарбуне, міг дати тобі зо два ляпаси", — подумав надпоручник Лукаш, дивлячись на ба

— Ходіть зі мною на хвилину, — сказав полковник. І вони пішли, ведучи й далі дуже приємну розмову.

— На фронті, пане надпоручнику, така справа з вами вдруге не може трапитись.

Гуляти в тилу з краденими собаками — це, очевидно, дуже негарно. Так! До того ж прогулюватися з псом своїх рів. А об'яви не вважаємо за потрібне читати. Так я міг би оголошувати сто років, що в мене загубився собака (о завжди ознакою великого хвилювання) і сказав: — Можете прогулюватись далі, — обернувся і відійшов, лю Надпоручник перейшов на другий бік, але ще й там почув: "Halt". Полковник знову зупинив якогось бідолашн тив його.

Полковник власноручно потяг піхотинця до казарми, щоб покарати, обзиваючи його морською свинею.

"Що тому Швейкові зробити? — подумав надпоручник. — Морду йому розквашу, але цього не досить; реміні Незважаючи на призначене побачення з дамою, розлютований надпоручник пішов додому.

"Я цього лобуря вб'ю", — казав він сам собі, сідаючи в трамвай.

* * *

Бравий вояк Швейк заглибився тим часом у розмову з ординарцем із казарм. Той приніс надпоручникові на г Шзейк частував його кавою, і вони обмінювалися поглядами про те, що Австрія програє. Говорили про це, як во яких суд напевно кваліфікував би як державну зраду, і обидва загойдалися б на шибениці.

— Наш цісар уже, певне, від цього геть очманів, — заявив Швейк. — Він ніколи не мав глузду, але ця війна йон

— Він дурний, — переконливо ствердив той, з казарми. — Дурний як пень. Він, мабуть, і не знає, що вибухнул ис на маніфесті до своїх народів — просто шахрайство.

Видрукували без його відома, бо він уже зовсім не годний кумекати.

— Йому вже скоро амба, — доповнив Швейк тоном знавця. — Робить під себе, і годують його, як малу дитину нь найяснішому цісареві дають груди.

— Коли б то вже бог дав, — зітхнув солдат з казарми, — аби нам наклали як слід.

Хай би вже Австрія заспокоїлась.

Продовжуючи розмову, Швейк нарешті остаточно засудив Австрію словами:

— Така ідіотична монархія не повинна б і на світі смердіти.

А другий, роблячи з цього практичний висновок, додав:

— Якщо попаду на фронт, неодмінно дам драла.

Висловлюючи далі погляди чехів на світову війну, солдат із казарми слово в слово повторив те, що сьогодні в уде вже в Кракові.

Потім розповідали один одному, що збіжжя з Чехії вивозять до Німеччини і що німецькі солдати одержують с

Далі згадали часи давніх воєн, і Швейк серйозно доводив, що коли в старовину обложений замок обкидали см овляв, читав, як один замок був у облозі три роки й ворог нічого іншого не робив, тільки день у день розважа

Він збирався розповісти ще щось цікаве і повчальне, але їх розмову перервало повернення надпоручника Лу Кинувши страшний, нищівний погляд на Швейка, він підписав папери, відпустив солдата й кивнув Швейкові,

Надпоручникові очі метали блискавиці. Він сів у крісло і, дивлячись на Швейка, роздумував, як йому приступи

"Насамперед треба йому зо два рази затопити в пику, — думав надпоручник, — потім пушу йому юшку з носа

А навпроти нього сяяла щира і добросерда пара невинних очей Швейка, який відважився порушити передгрі

— Насмілюсь доповісти, пане обер-лейтенанте, ви втратили кішку. Зжерла крем для черевиків і дозволила со

Такої чемної й гарної ангорської кішки ви вже не знайдете.

"Що мені з ним зробити? — майнуло в голові надпоручника. — Боже ти мій, яка в нього ідіотська міна", А добросерді, невинні Швейкові очі зорили м'яко й ласкаво, водночас із виразом цілковитої душевної рівноваги та теж слід. Адже мусить щось траплятися.

Надпоручник Лукаш, мов ошпарений, зірвався з крісла, але Швейка, як це задумав спочатку, не вдарив. Замах — Швейку! Ви вкрали собаку!

— Насмілюсь доповісти, пане обер-лейтенанте, я про жодний такий випадок за останній час не знаю і дозволяю собі сказати, то як же я його міг украсти? Мені зараз упало в очі, що ви повернулися без собаки, отже, щось трапилось. Якби це був Кунеш, він виробляє шкіряні торби. І разу не було, щоб цей Кунеш, пішовши з собакою на прогулянку, не закусив хтось крав, або навіть позичав і не повертав.

— Швейку, тварюко, іродове кодро! Заткніть писок! Або ви нечуваний негідник, або верблюд і безглуздий ідіот! Звідки ви привели цього пса? Де ви його роздобули? Ви знаєте, що він належить нашому полковникові? Чи весь світ? Так скажіть правду, вкрали ви його чи не вкрали?

— Насмілюсь доповісти, пане обер-лейтенанте, я його не крав.

— А ви знали, що це крадений собака?

— Насмілюсь доповісти, пане обер-лейтенанте, я знав, що цей собака крадений.

— Господи боже, Швейку! Я вас застрелю, ви ж худобина, ні, ви тварюка, ви віслик! Смердюх ви нещасний! Не смійтеся!

— Насмілюсь доповісти, пане обер-лейтенанте, такий.

— Нащо ж ви мені привели краденого собаку? Нащо ви цю бестію припхали мені в квартиру?

— Щоб вас порадувати, пане обер-лейтенанте.

І Швейкові очі добродушно і ніжно глянули надпоручникові в обличчя.

Той упав у крісло і застогнав:

— За що мене бог скарав такою худобиною? У тихій безнадії сидів надпоручник у кріслі, й у нього було таке відчуття, якби він скрутив собі цигарку. Сам навіть не знаючи нащо, він послав Швейка по "Богемію" і "Тагеблатт" і наказав йому повернутися з газетою, розгорнутою на сторінці об'яв. Він увесь саяв і радісно сповіщав:

— Є воно там, е, пане обер-лейтенанте. Пан полковник так гарно описує цього краденого пінчера, аж серце рідко б'ється — велика. Звичайно дають п'ятдесят крон. У Коширжах був один такий, на прізвище Божетех. Він тільки вчора загубився, прочитав — і гайда туди. Якось украв гарного чорного шпіца, а тому що власник не дав об'яви, він не міг знайти. Аж нарешті зголосився один пан і об'явив, що це його пес, він його, мовляв, загубив і думав, що вже марно його шукати. Але тепер бачить, що все ж таки є чесні люди, і це його дуже тішить. Він, щоправда, принципово проти того, щоб вирощування квітів у саду і вдома. Бідолаха Божетех ухопив того чорного шпіца за задні лапи і натовк ним папугу на псарню, якщо ніхто його не розшукує через газети...

— Ідіть, Швейку, спати, — наказав надпоручник. — Ви здатні розводити теревені аж до ранку. — І вже ліг, а він, бачи, що в нього, до Лукаша, а наступник цього коня впізнав на параді саме тоді, коли він, нещасний надпоручник Лукаш, вранці надпоручник почував себе, як після розгульної ночі, немов його вчора нагодували ляпасами. Уві сні йому знову заснув. Розбуркав його стукіт у двері, в які просунулася добродушна Швейкова фізіономія, і він спитав: Надпоручник тільки застогнав:

— Геть, тварюко, це просто жахливо!

Коли надпоручник устав, Швейк приніс йому сніданок і зовсім приголомшив новим запитанням:

— Насмілюсь запитати, чи не хочете, пане надпоручнику, щоб я знову роздобув якогось песика?

— Знаєте, Швейку, мені б дуже хотілося віддати вас до польового суду, — сказав, зітхнувши, надпоручник. — А ви ж не бачили такого безмежного йолопа. Погляньте на себе в дзеркало! Вам не стає млосно від вашої придуркуватої фізії? Не бачити. Ну, скажіть правду, Швейку, ви самі собі подобаєтесь?

— Насмілюсь доповісти, пане обер-лейтенанте, не подобаюсь. Я й в цьому дзеркалі маю якусь шпичакувату груду, ото була комедія: хто тільки, бувало, гляне на себе в те дзеркало, його блювати поривало. Морда — набакир, не слово — фігура. Йшов раз повз нього генерал-губернатор, поглянув на себе, і зараз же це дзеркало мусило розбитися. Надпоручник відвернувся, зітхнув і вирішив, що замість Швейка краще зайнятися кавою.

Швейк порався вже на кухні, і до надпоручника Лукаша долинув його спів:

Марширує Греневіль,

Шабель дзенькіт звідусіль,

Прашну брану вже минає,

Не одне дівча ридає.

Потім знову з кухні почувся спів:

Ми, вояки, рать багата,

Скрізь кохають нас дівчата,

Гроші знайдуться на все,

Нам усюди хороше!

"Тобі, напевно, всюди хороше, голодранцю", — подумав надпоручник і плюнув.

У двері просунулася Швейкова голова:

— Насмілюсь доповісти, пане обер-лейтенанте, що по вас прислали з казарми.

Маєте зараз іти до пана полковника. Прийшов ординарець. — І конфіденційно додав:

— Це, певно, через того пінчера.

— Я вже чув, — сказав надпоручник, коли ординарець у передпокої хотів йому також доповісти.

Він вимовив це пригніченим тоном і пішов, кинувши на Швейка вбивчий погляд.

Це був не рапорт, а щось гірше. Коли надпоручник увійшов у канцелярію полковника, той сидів у кріслі, як со-

— Два роки тому, пане надпоручнику, — сказав полковник, — ви висловлювали бажання перейти в Будейови-

лтавою, а там у неї вливається Огржа чи щось таке. Місто, так би мовити, дуже привабливе і, як не помиляюся,

Знаєте, що таке набережна? Це мур, збудований над водою. Так. А втім, це до справи не стосується. Ми там пр

Полковник замовк і, дивлячись у чорнильницю, швидко перейшов на іншу тему:

— Мій пес у вас зіпсувався. Нічого не хоче їсти. Погляньте, в чорнильницю влізла муха. Це дивно, що й узимку

"Та вже б говорив швидше, старий шкарбуне!" — подумав надпоручник.

Полковник устав і пройшовся кілька разів по канцелярії.

— Я довго думав, пане надпоручнику, що, власне, з вами зробити, щоб це вже не могло повторитись. Я і приг

вання недавно повідомило нас, що в полку бракує багато офіцерів, бо всіх їх повбивали серби. Даю вам слово

й полк в Будейовиці, де формуються маршбатальйони. Не треба дякувати. Військо потребує офіцерів, які...

— І, не знаючи більше, що сказати, глянув на годинника й промовив: — Уже пів на одинадцяті. Час приймати

На цьому скінчилася приємна розмова, і надпоручникові стало легше на серці, коли він вийшов з канцелярії.

нями їде на фронт і з цього приводу влаштовує прощальну вечірку в Неказанці.

Повернувшись додому, значуще спитав Швейка:

— Знаєте, Швейку, що таке маршбатальйон?

— Насмілюсь доповісти, пане обер-лейтенанте, маршбатальйон — це те саме, що "маршбятяк", а маршова ро

— Так ось, Швейку, — сказав надпоручник урочистим тоном. — Я вас повідомляю, що ви поїдете зі мною з "ма

ронті будете викомарювати такі штуки, як тут. Радієте?

— Насмілюсь доповісти, пане обер-лейтенанте, дуже радію, — відповів хвацький вояк Швейк. — Як це буде на

го родину...

ПІСЛЯМОВА ДО ПЕРШОЇ ЧАСТИНИ "В ТИЛУ"

Закінчуючи першу частину книги "Пригоди бравого вояка Швейка" ("В тилу"), повідомляю, що незабаром одн

астинах вояки й населення теж говоритимуть і поводитимуться так, як вони насправді говорять і поведуться.

Життя — це не школа витонченої поведінки. Кожен говорить, як уміє.

Церемоніймейстер доктор Гут говорить інакше, ніж хазяїн шинку "Під чашею" Палівець. А цей роман не підру

в товаристві. Це історичний малюнок певної доби.

Коли треба вжити якогось сильнішого слова, котре справді було сказано, я, не вагаючись, подаю його саме та

им лицемірством. Такі слова можна почути й у парламентах. Цілком слушно було колись сказано, що добре ви

льно звихнута свинюка або рафіновані соромітники, які, керуючись своєю псевдомораллю, не дивляться на з

Свого часу я читав критичну статтю на якусь новелу. Критик обурювався, що автор написав: "Висякався і вите

инна давати народові література.

Це лише невеликий зразок того, які дурні народжуються під сонцем.

Люди, яких коробить від міцних слів, це боягузи, бо реальне життя лякає їх своїми несподіванками, і саме такі

б виховали народ, як групу сентиментальних людців, онаністів фальшивої культури, типу святого Алоїза, пр

ь гучно випустив газу, почав плакати і заспокоївся лише молитвою.

Такі люди публічно обурюються, але з незвичайним захопленням ходять по громадських убиральнях переци

Вживши в книжці кілька сильних висловів, я просто мимохідь зафіксував, як люди насправді говорять.

Від шинкаря Палівця ми не можемо вимагати, щоб він говорив так делікатно, як пані Лаудова, доктор Гут, пан

вацької республіки великий салон з паркетом, де б люди ходили у фраках, рукавичках, вишукано говорили і п

даються найгіршим порокам і розпусти.

* * *

Користуючись цією нагодою, сповіщаю, що шинкар Палівець живий. Пережив війну, яку пересидів у тюрмі, і з

-Иосифа.

Він прийшов мене відвідати, коли прочитав про себе в моїй книжці, і закупив понад двадцять примірників пе

мим і таким чином допоміг поширенню книжки.

Він щиро радів, що я про нього написав і до того ж змалював його як відомого грубіяна.

"Мене вже ніхто не переробить, — сказав він мені, — я все життя говорив грубо і те, що думав, і так говоритим

дурного осла. Я тепер прославився".

Його самовпевненість почала зростати. А його слава ґрунтується на кількох сильних словах. Але це його цілк

що так, мовляв, не треба говорити (що, звичайно, не було моєю метою), я б тяжко образив цього порядного ч

Сам того не знаючи, невишуканими словами, просто і чесно він висловив огиду чеської людини до візантинізм

* * *

Живий і Отто Кац. Цей портрет справді відтворив постать фельдкурата. Після перевороту він покинув свою пр

ронзи і фарб у Північній Чехії. Написав мені довгого листа, в якому погрожує порухуватися зі мною, бо якась н

ваний таким, яким був насправді.

Скидалося на те, що він узагалі не любив, щоб після його інспекції будь-хто лишався живий. У нього була манія. Щось не так, яка-небудь дрібничка — і офіцер уже прощався зі своїм гарнізоном і їхав на чорногорський кордон Галичини.

— Пане надпоручнику, — спитав генерал-майор, — у якому кадетському корпусі ви вчилися?

— У Празькому.

— Отже, ви вчилися в кадетському корпусі й навіть не знаєте, що офіцер відповідає за свого підлеглого? Дуже погано, як для вас, ім другом. Дозволяєте говорити, хоч його не питають. Це ще краще. І, нарешті, ви дозволяєте йому ображати вас висновки. Ваше прізвище, пане надпоручнику?

— Лукаш.

— А в якому полку служите?

— Я був...

— Дякую, ми зараз говоримо не про те, де ви були. Я хочу знати, де ви тепер.

— В дев'яносто першому піхотному полку, пане генерал-майоре. Мене перевели,

— Вас перевели. Значить, зробили дуже добре. Вам не зашкодить якнайшвидше разом з дев'яносто першим

— Це вже вирішено, пане генерал-майоре.

Тепер генерал-майор почав розводитися про те, що в станні роки, як він помітив, офіцери розмовляють зі своїми підлеглими на деяких демократичних принципів. Солдата треба тримати в страху. Треба, щоб він тремтів перед своїми начальниками. Офіцери повинні тримати рядових на відстані десяти кроків від себе й не дозволяти солдатам думати самотій. Раніше солдати боялись офіцерів, як вогню, а сьогодні...

Генерал-майор безнадійно махнув рукою:

— Теперішні офіцери здебільшого панькаються з солдатами. Ось що я хотів сказати.

Він знову взяв газету і заглибився в читання. Надпоручник Лукаш, блідий, вийшов у коридор, щоб порахувати. Той стояв біля вікна, і на його обличчі був такий щасливий і задоволений вираз, який може мати лише однокласник. Надпоручник зупинився й кивком показав Швейкові на порожнє купе. Потім увійшов за ним і замкнув двері.

— Швейку, — сказав він урочисто, — нарешті прийшла хвилина, коли ви дістанете від мене зо два таких ляпаса. Ви знаєте, хто він такий? Це генерал-майор фон Шварцбург!

— Насмілюсь доповісти, пане обер-лейтенанте, — обізвався Швейк з міною великомученика, — мені ніколи в житті не було про нього я навіть і не чув, і в вічі його не бачив. Він справді викапаний Пуркрабек, представник банку "Служба до добра" написав йому на лисині чорнильним олівцем: "Дозволяємо собі ввічливо запропонувати вам з цими грошми на посагу і забезпечення ваших дітей". Потім, зрозуміло, всі пішли геть, а я залишився з ним наодинці. Він увійшов на себе в Дзеркало, зовсім осяканий і, гадаючи, що це я йому таке вступив, також хотів мені врізати кілька разів з таким докором, що в поручника опустилася рука. А Швейк вів далі:

— Через таку дрібнісіньку помилку тому панові не варто було так хвилюватися, у нього насправді повинно було бути нормальний людина". Мені ніколи в житті на думку не спадало, що на світі існує якийсь лисий генерал-майор, кожним, коли один зробить якесь зауваження, а другий зараз же за це вчепиться. Кілька років тому кравець Гольдман і віз із собою шинку, куплену в Маріборі. Їде він поїздом і гадає, ніби він узагалі єдиний чех між усіма пасажерами, шматочку з цілої шинки, якийсь пан навпроти нього так ласо почав завертати на неї очима, аж слина йому з носа, жер би й ти, пронозо нещасна". А той йому по-чеському відповідає: "Певно, жер би, коли б ти дав". Отож, поклавши голову на Войтех Роус.

Надпоручник Лукаш глянув на Швейка і вийшов з купе. Ледве він сів на своє місце, як за хвилину в дверях з'явився обер-лейтенант.

— Насмілюсь доповісти, пане обер-лейтенанте, за п'ять хвилин ми в Таборі. Поїзд стоятиме там п'ять хвилин. Це дуже добре...

Надпоручник скочив як ошпарений і в коридорі сказав Швейкові:

— Ще раз повторюю, чим менше ви лізтимете мені на очі, тим я буду щасливіший.

Найкраще було б, коли б я вас зовсім не бачив! Та будьте певні, я вже це влаштую. Щоб ви більше не показувалися мені...

— Слухаюсь, пане обер-лейтенанте!

Швейк козирнув, обернувся за статутом і попрямував у кінець коридора. Там він примостився в кутку на сидінні.

— Пробачте, чи можна вас про щось запитати?

Залізничник, здавалось, не виявив ніякого бажання до розмови, бо лише слабо і апатично кивнув головою.

— До мене часто заходив, — почав Швейк, — один знайомий, на прізвище Гофман, то він завжди запевняв, що ця ручка — завжди вийде пшик. Я, правду кажучи, ніколи цими справами не цікавився, та коли вже сьогодні... Ану ж колись треба буде його вжити.

Швейк підвівся і разом із залізничником підійшов до гальма з написом: "На випадок небезпеки".

Залізничник вважав своїм обов'язком пояснити Швейкові принцип дії гальмового механізму:

— Він вам правильно казав, що треба потягти за ручку стоп-крана, але брехав, буцімто апарат не діє. Поїзд за гальмовий апарат мусить обов'язково діяти.

При цьому обидва тримали руки на держакі стопкрана, і хто його знає, як це трапилось, але вони його смикнули, і він дав сигнал тривоги.

Швейк запевняв, що ні в якому разі не він. Нащо йому, мовляв, це робити. Хіба ж він хлопчисько з вулиці?

— Я й сам здивувався, — добродушно говорив Швейк кондукторові, — чого це поїзд несподівано зупинився. Ї

Тоді якийсь поважний пан заступився за залізничника: він, мовляв, чув, як цей вояк перший почав розмову п

те, що він абсолютно не зацікавлений, щоб поїзд спізнився, бо він же їде на війну.

— Наш начальник станції в цьому розбереться, — вирішив кондуктор, — і вам це коштуватиме двадцять крон.

А пасажирим тим часом виходили з вагонів, головний кондуктор свистів, а якась перелякана пані бігла з валізою.

— Це справді варто двадцяти крон, — розсудливо сказав Швейк, зберігаючи цілковитий спокій. — І це, я вам с

Франта Шнор затримав його карету, впавши перед цісарем навколiшки посередині дороги. Потім поліцейськ

ого робити в його районі, а коли вже так хотів, то міг упасти навколiшки на одну вулицю нижче, у районі полі

.

Потім цього пана Шнора посадили. Швейк поглянув навколо саме тоді, коли до юрби слухачів приєднався гол

— Ну, досить, їдьмо краще далі, — сказав Швейк, — адже не багато честі, якщо поїзд спізнюється. Коли б це бу

повинні знати, що в кожнісінькому поїзді їдуть військові особи, генерал-майори, обер-лейтенанти, денщики. І

на п'ять хвилин і опинився в нужнику з усією своєю славою.

Цієї миті крізь юрбу слухачів проштовхався надпоручник Лукаш. Страшенно блідий, він міг вимовити лише од

— Швейку!

Швейк козирнув і відізався:

— Насмілюсь доповісти, пане обер-лейтенанте, на мене звалили, нібито я зупинив поїзд. Залізничне управлін

иш у халепу, і від тебе вимагатимуть двадцять крон, як ось тут від мене.

Головний кондуктор вийшов, засюрчав, і поїзд знову рушив.

Слухачі розійшлися по всіх купе, надпоручник Лукаш, не сказавши більше ні слова, теж пішов на своє місце,

Залишилися тільки кондуктор, Швейк і залізничник. Кондуктор витяг записну книжку й почав складати рапор

— Ви вже давно працюєте на залізниці?

Залізничник не відповідав, але Швейк гнув далі, він, мовляв, знав одного Франтішка Млічека з Угржіневсі під Г

, що на два тижні втратив мову й заговорив лише тоді, коли, прийшовши в гості до городника Ванека в Гостів

— Це трапилось, — додав Швейк, — у травні тисяча дев'ятсот дванадцятого року.

Залізничник відчинив двері вбиральні й там замкнувся.

Із Швейком залишився кондуктор. Він почав домагатися від Швейка сплати двадцяти

крон штрафу, бо інакше він буде змушений завести його в Таборі до начальника станції.

— Ото буде добре! — сказав Швейк. — Страх як люблю розмовляти з освіченими людьми й буду дуже радий п

Він витяг із кишені мундира люльку, набив її солдатським тютюном, закурив і, пускаючи їдкий дим, вів далі:

— Колись у Світаві начальником станції був пан Вагнер. О, той уже вмів сотати жили зі своїх підлеглих і знуща

Юнгвірта, аж той бідолаха з розпачу пішов і втопився в річці, але перед тим написав начальникові станції лис

го слова дотримав. Сидить якомсь уночі милий наш начальникок біля телеграфного апарата, коли раптом про

Так тривало цілий тиждень, і врешті начальник станції почав по всіх лініях посилати у відповідь цьому духові

в йому таку відповідь: "Повісся на семафорі біля мосту. Юнгвірт". І пан начальник його послухав. Потім через

іж небом і землею є речі, про які нам навіть і не снилося.

Поїзд підійшов до станції Табор, і Швейк, перед тим як зійти в супроводі кондуктора з поїзда, по-військовому д

— Насмілюсь доповісти, пане обер-лейтенанте, мене ведуть до пана начальника станції.

Надпоручник Лукаш не відповів. Його опанувала цілковита апатія. Промайнула думка, що найкраще начхати

ти спокійно до Будейовиць, а там зійти з поїзда, з'явитися в казармах і поїхати на фронт з першою-ліпшою ма

На фронті знайти при нагоді смерть і спекатися цього мізерного світу, де товчється така потвора, як Швейк.

Коли поїзд рушив, надпоручник Лукаш виглянув у вікно й побачив на пероні Швейка.

Той захоплено вів серйозну розмову з начальником станції. Швейка оточила юрба людей, серед яких було ви

Надпоручник Лукаш зітхнув. Але не від жалю. Йому стало легко на серці від того, що Швейк залишився на пер

вищем.

* * *

Поїзд уже давно чахкав у напрямі Чеських Будейовиць, а на пероні навколо Швейка натовп не зменшувався.

Швейк доводив свою безвинність і говорив так переконливо, що одна пані навіть сказала:

— Знову причепилися до солдатики.

Юрба підхопила це, і якийсь пан виявив бажання заплатити за Швейка двадцять крон штрафу, бо, на його дум

— Ви тільки погляньте на нього, — казав пан, повіривши невинному виразу Швейкового обличчя, коли Швей

— Я, люди добрі, не винен.

Потім з'явився жандарм, витяг із юрби одного громадянина, заарештував його й повів, примовляючи: "Ви за

к поводяться з солдатами, то нема чого від них домагатися, щоб Австрія перемогла!"

Нещасний громадянин не знайшов інших виправдовувань, крім щирого запевнення, що він же різник з-під С

Тим часом м'якосердий пан, який повірив у безвинність Швейка, заплатив за нього в канцелярії штраф і за

вшись, що всі документи й військовий залізничний квиток Швейка лишилися у надпоручника Лукаша, пан ве

Прощаючись, він довірчо сказав Швейкові:

— Ну, вояченьку, якщо потрапите в полон до росіян, привітайте від мене броварника Земана із Здолбунова, М

затримуйтесь.

— Про це не турбуйтеся, — відповів Швейк. — Побачити якісь чужі краї, та ще й на дурняка, завжди дуже цікав

Швейк залишився за столом сам-один і поволі пропивав п'ятірку благородного добродія. Тим часом люди, які товп, розповідали одне одному, ніби там зловили якогось шпигуна, коли той фотографував вокзал. Однак якась особа зловила шпигуна, а про драгуна. Той драгун порубав одного офіцера біля жіночої вбиральні, бо цей офіцер ліз туди. Цим фантастичним версіям, що характеризували нервозність воєнного часу, покладав край жандармерія, очолювана поручником. Що то він там робитиме, коли приїде в Чеські Будейовиці й не знайде в поїзді свого денщика? Перед прибуттям поштового поїзда ресторан третього класу заповнили військові й цивільні. Переважали солдати. Воєнна буря загнала їх до таборських лазаретів, і тепер вони знову від'їжджали на фронт по нові поранення, кинути в їхніх полях Східної Галичини над могилою простий дерев'яний хрест, на якому ще багато років тріпотітиме на вітрі. На цей кашкет інколи злетить сумний постарілий гайворон і пригадає багаті бенкети тих часів, коли для нього було великим падлом, а під таким кашкетом, на якому він сидить, було найсмачніше: людські очі. Один з таких кандидатів на муки, звільнений після операції з лазарету, в брудній формі зі слідами крові й болю вийшовши на стіл клуночок, витяг обшмуганий гаманець, перерахував гроші.

Потім глянув на Швейка і спитав:

— Magyarul? 1

— Я, приятелю, чех, — відповів Швейк, — може, вип'єш?

— Nem tudom, baratom 2.

— Це не зашкодить, приятелю, — пригощав Швейк, підсовуючи свій повний кухоль сумному воякові. — Пий дещо. Той зрозумів, випив і подякував:

— Koszonom szivesen 3.

Потім знову почав розглядати свій гаманець і вкінці зітхнув.

Швейк зрозумів, що цей мадяр хотів би замовити собі пива, але в нього мало грошей, і тому замовив для нього пива, показуючи свою прострелену руку, причому додав міжнародною мовою: "Піф-паф — бац!"

Швейк співчутливо кивав головою, а хирлявий солдат, показавши лівою рукою на півметра від землі і підносячи її до губ,

— Nincs ham, nincs ham 4. — Він хотів цим сказати, що вдома не мають чого їсти.

З очей у нього покотилися сльози, він витер їх брудним рукавом шинелі, на якому була дірка від кулі, що ранила його.

Не диво, що за такою розвагою у Швейка мало-помалу нічого не залишилося від тієї п'ятірки, причому він повільно їв, яким він частував себе і мадяра, Швейк втрачав можливість купити солдатський квиток.

Через станцію на Будейовиці пройшов ще один поїзд, а Швейк усе сидів біля столу і слухав, як мадяр повторював.

Останнє слово він промовляв, цокаючись із Швейком.

— Пий, пий, бідо мадярська, — відповідав Швейк, — напивайся, ви б нас так, мабуть, не частували...

1 Розумієте по-угорському? (Угор.)

2 Не розумію, брате (угор.).

3 Щиро дякую (угор.).

4 Нема що їсти, нема що їсти (угор.).

5 Троє дітей, нічого їсти, на здоров'я! (Угор.)

Вояк, то сидів біля сусіднього столу, розповів, як у Сегеді, коли туди прибув їхній двадцять восьмий полк, мадяри вбили його. Це була свята правда, але вояк почував себе, мабуть, ображеним. Та згодом це стало звичайним явищем серед солдатів, що бійка в інтересах угорського короля, робили те ж саме.

Незабаром цей вояк сидів поруч із Швейком і розповідав, як вони в Сегеді віддухопелили мадярів і повикидали їх з міста, бо хтось із них так садонув його ножом у спину, що вояка мусили відправити в тил на лікування.

Тепер, коли повернеться до свого батальйону, капітан, напевно, припаяє йому гауптвахту, бо в нього вже не було нічого, крім сліду віддячити мадярові за рану, щоб і той трохи почувався.

— Ihre Dokumenten, ваші документи? — чомно звернувся до Швейка комендант військового патруля, фельдфебель, шидіти і лише пити, ви, денщицьке вуха!

— Немає в мене документів, голубчику! — відповів Швейк. — Пан обер-лейтенант Лукаш з дев'яносто першого полку.

— Was ist das Wort "голупчику"? 1 — звернувся фельдфебель до одного зі своїх солдатів — старого вояка з країн, крім, бо, не зморгнувши оком, спокійно відповів:

— Голубчик — das ist wie "Herr Feldwebel". Фельдфебель відновив свою розмову із Швейком:

— Токумент кошний зальдат, пес токумент замкнути auf Bahnhofs-Militarkommando den lausigen Bursch, wie ein Hund 2.

1 Що означає слово "голупчику"? (Нім.)

2 ...у вокзальній військовій комендатурі вошивого денщика, як сказано про собаку (нім.).

Швейка відвели до військової вокзальної комендатури, де у вартівні сиділи солдати типу того старого вояка з країн, крім, бо, не зморгнувши оком, спокійно відповів:

Вартівня була прикрашена літографіями, бо в ті часи військове міністерство розсилало їх по всіх установах, чимало їх було.

Перше, що впало у вічі бравому воякові Швейку, була картина, що зображувала, згідно з написом, як командири двадцять першого стрілецького полку закликають солдатів битися до останнього. На другій стіні висів плакат з розвідкою розташування ворожих батарей.

Праворуч нижче висів плакат "Рідкісні приклади відваги".

Текст до таких плакатів з вигаданими випадками виняткової хоробрості складали в канцеляріях військового міністерства.

ара пришелепувата Австрія хотіла надихнути солдатів. Але ті їх ніколи не читали, а коли такі виняткові приклади цигарки з люлькового тютюну або використовували ще доцільніше, згідно з художньою вартістю і самим духом. Поки фельдфебель ходив шукати якогось офіцера, Швейк тим часом прочитав на плакаті:

ІЗДОВИЙ ІОЗЕФ БОНГ

Солдати санітарної частини транспортували тяжкопоранених до возів, замаскованих у байраку. Навантажені чили їх обстрілювати гранатами. Кінь іздового Іозефа Бонга з 3-го цісарсько-королівського обозного ескадрону обі аміни!" Раптом його самого поцілів осколок. Незважаючи на це, Іозеф Бонг випряг коня і відтяг воза в бій. Убили стрілянини. "Стріляйте, стріляйте, прокляті гаспиди. Я однаково не залишу вам тут упряжі", — бурчав він з нею до возів. Санітари почали лаяти Бонга, чому він так забарився. "Я не хотів лишати там упряжі, вона ж мала багато", — виправдовувався відважний солдат, від'їжджаючи на перев'язочний пункт, і лише там сказав, що й він а відвагу". Швейк прочитав усе до кінця і, користуючися з того, що фельдфебель не повертався, заговорив до себе — Що не кажи, а це чудовий приклад відваги. Якщо ми всі так робитимемо, то в нашій армії буде сама нова українська офіційна газета!" про ще кращий випадок, що трапився з одним добровольцем доктором Іозефом Войною. Під час одного бою, куля йому влучила просто в голову. Понесли Войну на перев'язочний пункт, а він як загорлає: "Не дивіться із своїм підрозділом в атаку, але в цю мить йому відірвало гранатою ногу по кісточку.

Войну знову хотіли віднести, але він повз на передову лінію, спираючись на ціпок і відбиваючись ним від ворога. Він тримав ціпок. Тоді Война бере Ціпок другою рукою і репетує, що він їм цього не подарує, і бозна-чим би воно було, якби його врешті не спровадило на той світ, він також одержав би срібну медаль "За відвагу". Коли йому відірвали ногу, поспішай до бою, навіть як смерть витає над тобою".

— І чого тільки в тих газетах не набрешуть, — промовив один із солдатів. — Коли б той вигадник потрапив до нас. Вояк з крайової оборони плюнув:

— У нас у Чаславі був один редактор з Відня, німець. Служив унтером.

По-чеському не хотів з нами ані слова говорити, та коли потрапив у маршову роту, де були самі чехи, зараз же заговорив:

— Wenn man soll drei Minuten weg, da hort man nichts anderes, als 1: "Цеський, чехи".

Ідучи геть, напевно, до буфету, фельдфебель сказав капралові з крайової оборони відвести цього вошивого генерала.

— Пан лейтенант, мабуть, знову розважається з телеграфісткою на станції, — сказав капрал, коли фельдфебель кожного дня повертається з телеграфу злий, як собака, і каже: "Das ist aber eine Hure, sie will nicht mit mir schlafen".

1 Тільки-но вийдеш на хвилину, як вони зразу ж починають... (Нім.)

2 Ну й шльондра, не хоче зі мною спати (нім.).

Лейтенант і на цей раз повернувся в такому самому настрої. Було чути, як він гупає якимись книжками по столу.

— Нічого не вдієш, хлопче, мусиш іти до нього, — співчутливо сказав капрал Швейкові. — Крізь його руки прокидаються документи.

І повів Швейка до канцелярії, де за столом, на якому були розкидані папери, сидів молодий, дуже розлючений офіцер.

— Ага...

Капрал відрепортував:

— Насмілюсь доповісти, пане лейтенанте, цього чоловіка затримали на вокзалі без документів.

Поручник кивнув головою з таким виглядом, боцімто він уже багато років тому передбачав, що саме в цей день трапиться. Хто б у цю хвилину подивився на Швейка, мав би таке враження, ніби це взагалі неможлива річ, щоб у людини, яка немовби він упав на землю з якоїсь іншої планети й тепер з наївним здивуванням оглядає новий світ, де від нього нічого не залежить. Поручник, дивлячись на Швейка, розмірковував якусь мить, що йому сказати, і нарешті сказав:

— Що ви робите на вокзалі?

— Насмілюсь доповісти, пане лейтенанте, я чекав на поїзд до Чеських Будейовиць, щоб добратися до свого друга, аша, якого я був змушений покинути тому, що мене відвели до начальника станції з приводу штрафу, бо мене задержали на єрський поїзд, у якому ми їхали.

— Чорт вас забирай! — вилаявся поручник. — Розповідайте послідовно, коротко і не верзьте нісенітниць.

— Насмілюсь доповісти, пане лейтенанте, що вже з тієї самої хвилини, коли ми з паном обер-лейтенантом Лукашем якнайшвидше до нашого дев'яносто першого цісарсько-королівського піхотного полку, нам не щастило. З самого початку пан генерал-майор, зовсім лисий...

— Himmelherrgott, — зітхнув поручник.

— Насмілюсь доповісти, пане лейтенанте, то вже так треба, щоби з мене все лізло, як із старого кожуха, постукав іжчик швець Петрлік, наказуючи своєму синкові скинути штани, щоб відшмагати його ремнем.

Поручник сопів від люті, а Швейк говорив далі:

— Я чомусь не сподобався панові лисому генерал-майорові, і пан обер-лейтенант Лукаш, у якого я перебував, про що я вже вам розповів, а поки цю історію виясняли, я опинився на пероні сам. Поїзд відійшов, пан обер-лейтенант залишився на вокзалі без документів і тинявся тут, як сирітка.

Швейк так зворушливо-ніжно поглянув на поручника, що той повірив у абсолютну правдивість розповідей цього солдата. Тоді поручник перелічив Швейкові всі поїзди, що пройшли після кур'єрського на Будейовиці, і спитав, чому він не поїхав.

— Насмілюсь доповісти, пане лейтенанте, — відповів Швейк, добродушно посміхаючись, — зі мною, поки я чекав, Я сів біля столу випити пива, і пішло кухоль за кухлем...

"Такого йолопа я ще не зустрічав, — подумав поручник, — в усьому признається.

Скільки їх уже тут перебувало, кожен викручувався, як тільки міг, а цей спокійнісінько каже: "Я проґавив усі поїзди".

Всі ці міркування він висловив одним реченням, з яким і звернувся до Швейка:

— Ви якийсь дегенерат. Ви знаєте, що це таке дегенерат?

— У нас на розі Боїште і Катержинської вулиці, насмілюсь доповісти, пане лейтенанте, також жив один дегенерат, а в шинках не дозволяв себе називати інакше, як пан граф.

Поручник визнав за найкраще покласти цьому всьому край і твердо сказав:

— Слухайте, телепню, осяче ви копито! Негайно йдіть до каси, купіть собі квиток і їдьте до Будейовиць. Коли не опускаючи руки від козирка, Швейк не рушив з місця.

Поручник вереснув:

— Marsch hinaus! 1 Чули ви, abtreten, чи ні? Капрале Паленек, відведіть цього ідіота до каси й купіть йому квиток. 1 Забирайтесь! (Нім.)

За хвилину капрал Паланек знову з'явився в канцелярії. У прочинені двері з-за Паланека виглядало добродушне обличчя.

— Що там знову?

— Насмілюсь доповісти, пане лейтенанте, — таємниче прошепотів капрал Паланек, — у нього немає грошей на квиток, які б свідчили, що він їде в полк.

Поручник недовго зволікав із соломонівим вирішенням важкого питання.

— То хай їде пішки, хай його посадять у полку за те що спізнився. Хто з ним тут буде воловодитись?

— Нічого не вдієш, приятелю, — вийшовши з канцелярії, сказав капрал Паланек Швейкові. — Хочеш не хочеш, їдеш за пайкового хліба, то дамо тобі його на дорогу.

Швейка напоїли чорною кавою й дали йому, крім буханця хліба, ще й папушку солдатського тютюну на дорогу. Він пісню:

Як ми йшли на Яромір,

Хто не хоче, той не вір.

Біс його знає, як воно трапилося, але бравий вояк Швейк, замість того щоб іти на південь до Будейовиць, ішов на північ. Він ішов битим шляхом, занесеним снігами, загорнувшись від морозу в свою солдатську шинелю, наче останній з тієї різниці, що Швейк весело співав:

Ой ішов я погуляти

У зелений у гайок!

А по засніжених лісах у нічній тиші летів такий відгомін, що аж по селах розгвалтувалися собаки.

Коли Швейку набридло співати, він сів на купу щебеню при дорозі, запалив люльку і, відпочивши, пішов далі.

2. ШВЕЙКІВ БУДЕЙОВИЦЬКИЙ АНАБАСИС

Античний полководець Ксенофонт без карти пройшов усю Малу Азію, побував бозна-де. Стародавні готи чинили великі подвиги. Завжди просуватися вперед — це і є анабасис. Пробиратися незнайомими країнами, потрапляти в оточення ворогів, це було така мудра голова, як у Ксенофонта або як у тих розбійників з різних племен, що прийшли до Європи. Вони і творили справжні дива.

Римські легіони Цезаря, потрапивши так само без карти аж ген на північ до Галльського моря, вирішили — нічого не вийде, йшли дорогою. І потрапили туди. Мабуть, саме з того часу й кажуть, що всі дороги ведуть до Рима.

Так само всі дороги ведуть і до Чеських Будейовиць, у чому бравий вояк Швейк був цілком переконаний, коли йшов. Однак він, не зупиняючись, ішов далі, бо хіба може якесь там Мілевське перешкодити будь-якому бравому воїнові?

Таким чином, за деякий час Швейк опинився біля Кветова, на захід від Мілевська.

Він уже переспівав усі, які знав, військові пісні про солдатські походи й перед Кветовом був змушений почати нову. Гей, коли ми вирушали,

Всі дівчата заридали...

Якось стара бабуса, повертаючись із костюлу дорогою, що вела з Кветова до Вражи й далі на захід, похристіла:

— Добрий вечір, солдатику, чи далеко прямуєте?

— Іду я, матінко, в полк до Будейовиць, — відповів Швейк, — до цісаря на війноньку.

— Та ви ж ідете не в той бік, солдатику! — вжахнулася бабуса. — Сюдою ви зроду-віку туди не доберетеся. Це далеко.

— Я гадаю, — шанобливим тоном відповів Швейк, — що і з Клатова можна дістатися до Будейовиць. Хоч це, пані, далеко, але я вчасно прибути на місце, Щоб не мати, боронь боже, якихось неприємностей.

— У нас теж був один такий шибеник. Звали його Тонічек Машків, — зітхнула бабуса. — Отож мав їхати до Празі.

А за тиждень його вже шукали жандарми, бо не доїхав по полку, а ще за тиждень він з'явився в нас у цивільному одязі. Він ішов на жандармський пост, а ті вже його з цієї відпустки й витягли. Вже й листа написав з фронту, поранений.

Бабуса співчутливо подивилася на Швейка:

— Почекайте мене ось у тому лісочку, солдатику. Я винесу вам картопляної юшки, хоч трохи зігрієтесь. Нашу хату в нас село Враж, боронь боже, не йдіть, бо в нас жандарми, як ті шуліки. Потім з лісочка подайтеся на Мальчовиці: хапають дезертирів.

Прямуйте лісом аж до Седльців біля Гораждовиць. Там дуже добрий жандарм: він кожного пропускає через село.

— Ні, матусю, не маю.

— Тоді й до Седльців не потикайтесь, йдіть ліпше на Радомишль, та глядіть, прибудьте туди надвечір, коли вже буде темно. Шукайте домок, такий собі голубенький, і спитайте господаря Меліхарка. То мій брат. Поклоніться йому від мене.

Швейк чекав на бабусю в лісочку більше ніж півгодини; потім грівся картопляною, яку йому принесла бідна селянка.

м дістала з клуночка окраєць хліба і шматок сала, засунула все це Швейкові в кишеню, перехрестила його і сказала. Потім ще раз докладно повторила, якими селами йому йти, а які минати. Наостанці витягла з кишені спідницю, домишля добра миля.

За порадою бабусі, Швейк обминув Чижову і пішов на схід у напрямі Радомишля, гадаючи, що до тих Будейовиць. З Мальчина Швейк ішов із старим гармоністом, його він здивував у шинку, де купував собі горілку на ту "добру". Гармоніст вважав Швейка за дезертира і порадив йому йти разом до Гораждовиць.

Він має там заміжню доньку. Її чоловік також дезертир. Гармоніст, за всіма ознаками, у Мальчині хильнувся зайи. — Вона свого чоловіка вже два місяці ховає в стайні, — спокушав він Швейка, — то й тебе сховає, і сидітимете. Швейк чомно відмовився, і це гармоніста дуже образило. Він повернувся геть від Швейка, погрожуючи, що йде. Зразу ж пішов розшукувати господаря Меліхарка, на Долішній вулиці, за Флоріаном. Передав йому поклін від Швейка. Він наполягав, щоб Швейк показав документи. Це був якийсь упереджений невіра, бо без уяву говорив про рісєцькому краю.

— Втече вам таке з війська, служити воно там не хоче, ось і тиняється по всьому краю, а де може, там і краде, кожне має такий, ніби й до трьох рахувати не вміє.

— Правда очі коле, — додав він, коли Швейк підвівся з лави, — якби мав чисте сумління, то сидів би спокійнісінько.

— Бувайте здоровенькі, дідусю.

— Щасливої дороги, шукайте собі дурнішого. Вже Швейк зник у п'ятьмі, а дідок усе незадоволено буркотів:

— Каже, йде до Будейовиць у свій полк. З Табора. А сам, шахрай, іде спочатку до Гораждовиць, а звідти вже на Київ.

Швейк знову йшов майже цілу ніч, аж поки не надібав десь у полі біля Путіма ожеред. Розгріб соломку і десь бачив.

— З якого полку, куди вітер несе?

— З дев'яносто першого, до Будейовиць.

— А що ти там забув?

— Там у мене обер-лейтенант!

Почувся сміх. Але сміявся не один, сміялись аж троє. Коли сміх стихнув, Швейк запитав, з якого вони полку, і де йдуть.

— Хлопці з тридцять п'ятого розповідали, що вони втекли місяць тому, аби не попити до маршбательйону, — його власність. Ночує він завжди тут. Вчора в лісі знайшов цих двох і взяв їх з собою до свого ожереду.

Всі троє чекали кінця війни за місяць або два. Вони були певні, що росіяни вже десь за Будапештом, увійшли в місто і принесуть сніданок. Потім хлопці з тридцять п'ятого підуть на Стракониці, бо один з них має там тітку, а в неї вона живе.

— Гей ти, з дев'яносто першого, якщо хочеш, — запропонували вони Швейкові, — можеш іти з нами. Наплюй.

— Не так воно легко, — відповів Швейк і заліз якнайглибше в ожеред.

Коли він уранці прокинувся, в ожереді вже нікого не було. Хтось — мабуть, драгун — поклав біля ніг Швейкові шапку.

Швейк почимчикував лісами й біля Штекна зустрів одного волоцюгу, старого пройдисвіта. Той привітав його.

— В цьому не ходи, — повчав він Швейка, — бо через військову форму неважко в халепу вскочити. Тепер усі на нас. Ми вже не так нюшать, як раніше, тепер вони полюють лише на вас. Тільки вас шукають, — повторив він таке. Хай вважає його за кого хоче. Навіщо розбивати ілюзію доброму старому.

— Куди націлився? — за хвилину запитав волоцюга, коли обидва закурили люльки й пішли поволі, обминаючи село.

— До Будейовиць.

— Бійся бога! — жахнувся волоцюга. — Там же тебе швиденько запакують. І місця не зігрієш. Тобі треба дістатися до Стракониці, Волинь, Дуб, і сам чорт не перешкодить вам добути оте лахміття. Там, навколо Стракониць, і є вояки, а вдень там взагалі ніхто не замикається. Підуть собі кудись до сусідів на побрехеньки — і ось у тебе вже шинель.

— Стара...

— Ну, її можеш собі залишити, бо й на селі ходять у шинелях. Тобі потрібні ще штани й піджак. Коли позичимо у Германові у Воднянах. Він скуповує казенні речі та перепродує їх по селах. Сьогодні й почалапаємо в Стракониці в рценберзької вівчарні. Там живе один мій знайомий вівчар, теж старий уже дідок, заночуємо в нього, а вранці вийдемо. У кошарі Швейк познайомився з приємним дідусем, який пам'ятав ще розповіді свого діда про французькі війни.

— Отак, хлопці, — почав розповідати дід, коли вони сіли біля печі, в якій варилася в лушпинні картопля, — тоді ми його зловили і так відшмагали, що з задку аж клепті летіли, і ще йому, як не говори, поталанило. А ось Ярешич сидів у Пісеку за втечу кулю в лоб, а перед розстрілом на пісєцьких окопах його прогнали крізь стрій і вліпили. Це визволила його з тих мук. А коли ж ти втік? — із сльозами на очах звернувся він до Швейка.

— Після мобілізації, коли нас відвезли до казарми, — відповів Швейк, розуміючи, що вояк у формі повинен бути.

— Ти переліз через мур, чи що? — зацікавлено спитав вівчар, згадуючи, мабуть, розповіді свого дідуся, як той втік.

— Інакше не виходило, дідусю.

— А варта була сильна і стріляла?

— Так, дідусю.

— А куди тепер мандруєш?

— Та в нього розуму, як кіт наплакав, — відповів за Швейка волоцюга. — Йому ґвалт до Будейовиць захотілося, а потім рахувати. Поцупимо десь цивільні лахи, і все буде гаразд. До весни сьак-так прокалатаємо, а потім гайда про...

ть, то всіх волоцюг ловитимуть і ганятимуть на польові роботи. Якщо так, то, гадаю, краще піти добровільно. Людей, кажуть, мало буде. Всіх переб'ють.

— То ти думаєш, — спитав вівчар, — що оте цього року не скінчиться? Твоя, хлопче, правда. Бували вже довгі Так їм і треба. Господь бог уже не міг дивитися, як усе те кирпу дерло. Вже їм і баранина не до смаку була, вж об я їм якогось баранця продав наліво, а останні роки тільки й подавай їм, що саму свинину або кури-гуси, та Отож господь бог на них і прогнівався за ту їхню гординю непомірну. Та нічого, коли почнуть знов лободу вар ті наші пани, так тих просто порозпирало, з жиру бісяться.

Старий князь Шварценберг, той ще їздив у такій собі звичайнісінькій колясці, а вже молодий князівський шма бензиною пику.

У горщику з картоплею забулькотіла вода. Трохи помовчавши, старий вівчар пророче сказав:

— А цієї війни наш найясніший татунько не виграє, хто ж з власної охоти на ту війну полізе, коли він, як каже п ай тепер мастить медом кому хоче і де хоче.

Коли вже ти, старий пройдо, обіцяв коронуватися, то дотримуй слова.

— Хтозна, — зауважив волоцюга, — може, він це якось тепер устругне.

— Тепер, голубе, всім на це начхати, — роздратовано промовив вівчар. — Послухав би ти, що там унизу говор ув, що вони говорять! По цій війні, мовляв, буде воля, не буде вже ні панських дворів, ні цісарів, а в князів має схопили. Нащо, кажуть, людей

підбурював. Їм, жандармам, тепер великі права дали, що хочуть, те й роблять.

— Та воно й раніше так було, — озвався волоцюга, — пам'ятаю, тут, у Кладно, був жандармський ротмістр Рот бак вовчої породи, вони ніби можуть усе вислідити, коли їх навчити. І мав цей ротмістр на Кладненщині тих с ті собаки жили, як графи. Одного дня він надумався випробовувати свою собачню на нас, бідолашних волоцю ати їх йому в руки. Одного разу чухраю собі від Лан, пробираюся поза деревами і все глухим лісом. Та не дійш ли до ротмістра. Та вам, людоньки, й уві сні не привидиться, що я в цього ротмістра з тією собачнею зазнав. Г я вже добрався до верху, вони пустили за мною на драбину одну потвору. Ця тварюка стягла мене на землю, Потім цю потвору відтягли, а мені наказали десь сховатися, можу собі, кажуть, іти, куди хочу.

Вибрав я дорогу в ліс, до однієї прірви в Качацькій улоговині. Але за півгодини ті два вовкодави були вже біля ладна. За годину з'явився пан ротмістр Роттер із жандармами, гукнув на собаку, а мені дав п'ять крон і дозвол , я кинувся бігти, мов ошпарений кіт, на Бероунщину, а в Кладненську округу більше носа не потикав. Її обмин був закоханий у тих собак. На жандармських постах розповідали, що коли він, прибувши на перевірку, побачи адошах пиячить.

Поки вівчар відціджував картоплю і наливав у миску кисле овече молоко, волоцюга розповідав далі про жанд

— В Ліпніце на Підзамчі був собі один вахмістр. Мешкав на жандармському посту, а я, старий дурень, завжди а іншому такому місці, а не в якійсь там глухій вуличці. Обходжу я одного разу будинки на околиці й не дивлю поверх, відчинив двері й даю про себе знати: "Уклінно прошу, подайте вбогому подорожньому". І враз — госи Карабіни біля стіни, розп'яття на столі, реєстри на шафці, а над столом на мене дивиться сам найясніший ціса е в дверях так заїхав мені по пиці, що я покотився по тих дерев'яних сходах і очунав аж у Кейжлицях. Оце вам

Всі троє добре наїлися й скоро полягали спати, вмотивившись на лавках у теплій хатині.

Вночі Швейк потихеньку одягся і вийшов. На сході прокинувся місяць і піднімався вгору, Швейк прямував у й

дістався до тих Будейовиць".

Коли він вийшов з лісу, праворуч завидніло якесь місто. Швейк звернув трохи на північ, потім на південь, але

рогою через долину, і ранкове сонце привітало Швейка на засніжених узгір'ях над Протівіном.

— Тільки вперед, — мовив бравий вояк Швейк. — Обов'язок кличе. Мушу таки добрести до Будейовиць.

Але нещастя хотіло, щоб ноги понесли Швейка не на південь від Протівіна, в напрямі Будейовиць, а на північ.

Близько полудня Швейк побачив перед собою якесь село. Спускаючись із невеличкого пагорба, він подумав:

Та, ввійшовши в село, він страшенно здивувався, прочитавши на стовпі біля першого будиночка його назву:

— Ісусе Христе, змилуйся, — зітхнув Швейк. — Я, значить, знову в Путімі, та я ж тутечки в ожереді спав.

І його вже зовсім не здивувало, коли з вибіленого будиночка, на якому висіла "курка" (так часто називали авст

Жандарм підійшов просто до Швейка і промовив лише одне слово:

— Куди?

— У Будейовиці, до свого полку.

Жандарм саркастично посміхнувся:

— Ви ж ідете від Будейовиць. Уже ті ваші Будейовиці залишилися позаду, — і потяг Швейка на жандармський

Путімський жандармський вахмістр був відомий у цій околиці своєю дуже тактовною поведінкою і хитрістю. В

ому перехресному вогню, що й невинний признався б.

Два жандарми з цього поста перейняли його метод, і перехресний допит завжди супроводили посмішками во

"Криміналістика ґрунтується на вмінні бути привітним і хитрим, — завжди казав вахмістр своїм підлеглим, — а

еба підходити делікатно, але робити все, щоб потопити їх у зливні запитань".

— Щиро вас вітаємо, солдате, — сказав жандармський вахмістр, — ви, певно, добре-таки втомилися в дорозі.

Швейк повторив, що йде в Чеські Будейовиці до свого полку.

— В такому випадку, ви, очевидно, заблукали, — всміхнувся вахмістр, — бо ж ви йдете від Чеських Будейовиць

те, будь ласка, не неї. На південь від нас лежить Протівін. Від Протівіна на південь — Глубока, а ще на південь з Будейовиць.

Вахмістр ласкаво поглянув на Швейка, але цей спокійно, з гідністю сказав:

— А все ж таки я йду до Будейовиць.

Це прозвучало куди переконливіше, ніж Галілеєве "А все ж таки вона крутиться", бо Галілей свої слова сказав,

— Знаєте що, солдате, — так само чемно промовив до Швейка вахмістр, — я вас переконаю, і ви кінець кінцем

— Ваша правда, — сказав Швейк, — кожне заперечення утруднює признання, і навпаки.

— Ось бачите, ви й самі, солдате, це розумієте. Скажіть мені щиро, звідки ви вийшли, коли ви націлилися до т

якісь інші Будейовиці, які лежать десь на північ від Путіма, хоч дотепер вони не зазначені ще на жодній карті.

— Я вийшов з Табора.

— А що ви робили в Таборі?

— Я чекав на поїзд до Будейовиць.

— А чому ж ви не поїхали поїздом до Будейовиць?

— Бо я не мав квитка.

— А чому ж вам як солдатів не дали безплатного військового квитка?

— Бо я не мав при собі жодних документів.

— Ось воно що, — сказав переможно жандармський вахмістр одному з жандармів, — він не такий дурний, як

І вахмістр почав знову, немовби не дочув останньої відповіді про документи:

— Отже, ви вийшли з Табора. Куди ж ви, власне, йшли?

— До Чеських Будейовиць.

Вираз вахмістрового обличчя став трохи суворішим, і його очі отупились у карту.

— Можете нам показати на карті, як ви йшли до тих Будейовиць?

— Я тих усіх місць не пам'ятаю, пам'ятаю тільки одне, що тут, у Путімі, я вже раз був.

Весь персонал жандармського поста допитливо Perezирнувся, а вахмістр вів далі:

— Отже, як кажете, ви були в Таборі на вокзалі. Маєте щось при собі? Викладіть!

Коли Швейка ретельно обшукали і, крім люльки та сірників, нічого не знайшли, вахмістр запитав:

— Скажіть мені, чому у вас нічого, так-таки нічогосінько нема?

— Бо мені нічого не потрібно.

— Ох боже мій, — зітхнув вахмістр, — ну й морока з вами! Ви сказали, нібито раз уже були в Путімі. Що ви тоді

— Я йшов повз Путім до Будейовиць.

— Бачите, як ви плутаєте. Ви ж самі кажете, що йшли до Будейовиць, а тепер ми вам довели, що ви йдете від

— Очевидно, я зробив коло.

Вахмістр і весь персонал поста значуще Perezирнулися.

— Ці ваші кола справляють таке враження, ніби ви просто тиняєтесь по околиці.

Ви довго сиділи в Таборі на вокзалі?

— До відходу останнього поїзда до Будейовиць.

— Що ви там робили?

— Розмовляв з солдатами.

Вахмістр знову промовисто Perezирнувся з жандармами.

— А про що ви, наприклад, з ними розмовляли і про що питали?

— Я їх питав, з якого вони полку і куди їдуть.

— Чудово. А ви їх часом не питали, скільки чоловік має, наприклад, полк і як він ділиться?

— Ні, не питав, бо це вже давно знаю напам'ять.

— Отже, ви прекрасно обізнані з організацією нашого війська?

— Безперечно, пане вахмістре.

Переможно глянувши на своїх жандармів, вахмістр викинув останнього козира:

— Вмієте по-російському?

— Не вмію.

Тоді вахмістр кивнув сержантові і, коли обидва вийшли до сусідньої кімнати, вахмістр, окрилений своєю пере

— Ви чули? Не вміє по-російському. Це стріляний горобець. В усьому признався, а в найголовнішому — ні. За

вміння бути привітним і хитрим. Ви бачили, як я його втопив у повені запитань? І хто б на нього міг подумати

заходити з-під лісу. Тим часом замкніть його кудись, а я піду писати протокол.

І ще того самого дня жандармський вахмістр, мило посміхаючись, до вечора строчив протокол, кожне реченн

Що далі жандармський вахмістр Фландерка писав чудернацькою урядовою німецькою мовою, то яснішою ви

А коли він закінчив свій рапорт словами: "So melde, ich gehorsam, wird den feindlichen Offizier heutigen Tages, n

посміхнувся і гукнув жандармського сержанта:

— Ви дали цьому ворожому офіцерові їсти?

— Згідно з вашим наказом, пане вахмістре, ми даємо їжу лише тим, кого затримали й допитали до дванадцят

1 Запідозрений у шпигунстві (нім.).

2 Отже, насмілюсь доповісти, що сьогодні ворожого офіцера Доставимо до окружної жандармської команди в

— Тут і є такий виняток! — поважно зазначив вахмістр. — Це, очевидно, старший офіцер, певно, зі штабу. Адже їм по обід для нього в трактир "У котика". Якщо там уже нічого нема, хай щось зварять. Нехай ще приготують для нього чашку кави та чорний хліб. А що він зараз робить?

— Попросив трохи тютюну і сидить у вартівні з таким задоволеним виглядом, немов у себе вдома. "У вас тут, пане вахмістре, дуже грубо куритиме, треба буде вичистити комин. Але тільки після полудня, ні в якому разі не тоді, коли сонце світить."

— Погляньте лишень, що за витончена гра з його боку, — з щирим захопленням сказав вахмістр. — Вдає, немов йому до людини треба поважати, хоч вона й наш ворог. Адже йде на певну смерть. Не знаю, чи ми були б здатні на таке. Але пленько тут у вас, і грубка не курить". Це вже, пане сержанте, характер. Така людина мусить мати залізні нерви.

Але краще про це не говорити. І в нас бувають такі ентузіасти. Ви читали в "Народній політиці" про обер-лейтенанта? Він був дуже обережний пункт. А коли наші відступили, він уже не міг злізти, бо інакше потрапив би в полон. Тому чекати довелося три днів. Усі чотирнадцять днів він сидів на вершечку дерева і, щоб не вмерти з голоду, обгриз геть усе верхів'я. Він утримався на дереві, впав униз і вбився. По смерті його відзначили золотою медаллю за хоробрість.

І вахмістр поважно додав:

— Самопожертва, пане сержанте, це — героїзм! Бачите, як ми знову заговорилися. Біжіть же замовити обід. Сержант привів Швейка. Вахмістр, жестом запросивши його сісти, по-дружньому почав випитувати, чи має він право.

— Не маю.

Вахмістрові зараз же спало на думку, що це найкраще, принаймні ніхто не буде за цим нещасним ридати. При цьому він і поплескав його по плечу, нахилився до нього і батьківським тоном запитав:

— Ну, а як вам у Чехії подобається?

— Мені в Чехії всюди подобається, — відповів Швейк, — на своєму шляху я скрізь зустрічав дуже добрих людей. Вахмістр притакував, хитаючи головою.

— Народ у нас дуже добрий і щирий. Якось там крадіжка або бійка не має значення. Я вже тут п'ятнадцять років живу.

— Ви хочете сказати, що тут у вас на одну чверть не дорізують? — спитав Швейк.

— Ні, ви не так зрозуміли. За п'ятнадцять років нам довелося розслідувати лише одинадцять убивств. З метою захисту варті.

Вахмістр на хвилину замовк і знову перейшов до свого методу слідства:

— А що ви збиралися робити в Будейовицях?

— Приступити до служби в дев'яносто першому полку. Вахмістр наказав відвести Швейка знову до вартівні і швидко відправив його в Пісеку: "Досконало володіючи чеською мовою, хотів пробратися в Чеські Будейовиці до дев'яносто першого полку". Вахмістр радісно потер руки, задоволений багатим матеріалом і блискучими наслідками свого методу слідства. Він не міг ні про що його не питав, а зараз же відсилав до окружного суду з коротким рапортом: "Згідно зі свідченнями". Дивлячись на сторінки свого рапорту, вахмістр задоволено посміхнувся і витяг з письмового стола засекречений документ: "Суворо секретно", — і перечитав ще раз:

"Всім жандармським відділенням і постам суворо наказується з загостреною пильністю слідкувати за всіма особами, які перебувають у Перегрупуванні наших військ у Східній Галичині. Було причиною того, що деякі російські військові частини, перебуваючи на фронті, пересунулися глибше на захід імперії. Ця нова ситуація створила можливість російським шпигунам використовувати, головним чином у Сілезію та Моравію, звідки, згідно з секретними донесеннями, велика кількість російських солдатів, вихованих у вищих штабних військових школах Росії, і ті, бездоганно володіючи чеською мовою, є особливо небезпечними для між чеським населенням протидержавну пропаганду. Тому головне жандармське командування наказує затримувати і арештувати в гарнізонах, військових пунктах і станціях, через які проходять військові поїзди. Затриманих негайно обшукувати і доставити до жандармського командування. Жандармський вахмістр Фландерка знову вдоволено посміхнувся і поклав секретний циркуляр "Sekretreserva". Їх фабрикувало міністерство внутрішніх справ разом з міністерством оборони, якому підлягала жандармерія. В головному жандармському управлінні в Празі не встигали їх розмножувати і розсилати.

Там були:

Наказ про стеження за настроями місцевого населення.

Інструкція, як на основі розмов з місцевим населенням вивчити вплив відомостей з фронту на його настрої.

Анкета: як ставиться місцеве населення до випуску військових позик і збирання пожертв.

Анкета про настрої призваних в армію і тих, яких мають призвати.

Анкета про настрої членів місцевого самоврядування й інтелігенції.

Розпорядження про негайне вивчення, які політичні партії існують серед місцевого населення, їхню чисельність.

Розпорядження про нагляд за діяльністю керівників місцевих політичних партій і вивчення ступеня лояльності.

Анкета про те, які газети, журнали і брошури надходять до району даного жандармського поста.

Інструкція щодо вивчення, з ким зустрічаються особи, запідозрені в нелояльності, в чому полягає їхня нелояльність.

Інструкція, як з місцевого населення залучити до співробітництва платних донощиків та інформаторів.

Інструкція для платних інформаторів з місцевого населення, зарахованих на службу при жандармському пості.

Кожен день приносив нові інструкції, настанови, анкети і накази. Затоплений цією масою винаходів австрійського жандармського міністерства неопрацьованих анкет. Відповідав стереотипно, що в нього все в порядку і лояльність місцевого громадянства. Австрійське міністерство внутрішніх справ винайшло для класифікації лояльності і вірності монархії такі ступені:

Ця римська четвірка в сукупності з літерою "а" означала "Зрадник, повісити"; з "b" — "Інтернувати"; з "с" — "Сл...".
В столику жандармського вахмістра зберігалися різні бланки і реєстри. Влада хотіла знати, що кожен громадянин.
Вахмістр Фландерка не раз у розпуці заламував руки над паперами, які неблаганно прибували з кожною поштою.
ерце в нього завжди починало тріпотіти, і він уночі, передумуючи все, доходив висновку, що кінця війни не буде.
хти розуму і він уже не зможе радіти з перемоги австрійської зброї, бо матиме в голові на одну клепку більш адекватного розуму.
чому він не відповідає на анкету за номером 72345/721 а, як виконують інструкцію під номером 88992/882 а.
Найбільшого клопоту завдала йому інструкція, як залучити до співробітництва платних донощиків та інформаторів.
огось із південних чеських сіл, де починається Блата 2, бо народ має там такі вперті голови, Фландерці спалося.
дстрибни.

1 Вільне від оплати, службове (нім.).

2 Села на півдні Чехії.

Це був кретин, природою і людьми скривджений каліка, який завжди на цей заклик підстрибував. Він за кілька хвилин
зав його покликати і сказав йому:

— Знаєш, Пепіку, хто такий старий Прохазка?

— Ме-е.

— Не мекай, а запам'ятай. Так називають найяснішого цісаря. Ти знаєш, хто такий найясніший цісар?

— Це — найяшніший чішар.

— Добре, Пепіку! Запам'ятай. Ти ходиш обідати з хати в хату, і як десь там хто-небудь скаже, що найясніший цісар
ш від мене шістку 1, а коли хто-небудь скаже, що ми війни не виграємо, знову приходь до мене, розумієш? Розумієш?
о ти щось промовчав, буде тобі погано: заарештую і відвезу в Писек. А тепер підстрибни!

1 Десять крейцерів. 1 крона мала 5 шісток.

Пепік підстрибнув, а вахмістр дав йому дві шістки і, вельми вдоволений собою, написав рапорт до окружного
На другий день до нього прийшов священник і таємниче повідомив: сьогодні вранці він зустрів за селом громадянина
н вахмістр учора казав, що найяшніший чішар тварюка, а ми тої війни не виграємо. Ме-е-е, гоп!"

Після дальшого розслідування і розмови із священником вахмістр Фландерка наказав заарештувати громадянського
за державну зраду, його звинуватили в небезпечних і зрадницьких злодіяннях, в підбурюванні, образі його величності.
Пепіку-підстрибни поведився на суді, як на пасовиську або серед знайомих селян.

На всі запитання мекав, як коза, а після вироку вигукнув: "Ме-е-е, гоп!" — і підстрибнув. За це дістав дисциплінарну
оду. Від того часу жандармський вахмістр не мав інформатора і мусив задовольнитися тим, що сам собі такого
свій прибуток на 50 крон щомісяця, які й пропивав "У котику". Після десятого кухля його починала мучити свідомість.
чув від сусідів одне й те ж речення: "Щось пан вахмістр сьогодні якийсь трохи смутний, немовби не в гуморі".
язково зауважував: "Напевне, наші знову десь у Сербії обкалялись, бо щось пан вахмістр сьогодні дуже мовчав".
А вахмістр удома заповняв ще один з незліченних рапортів: "Настрої населення: жах".

Пана вахмістра часто мучило безсоння. З дня на день він чекав ревізії і слідства. Вночі йому привиджувалась
є питає його під зашморгом: "Wachtmeister, wo ist die Antwort des Zirkulars № 1789678/23792 X. Y. Z.?" 1

Але тепер, напевно, йому доля всміхнулася. Здавалось, немов з усіх кутків жандармського поста до нього лин
істр Фландерка не сумнівався, що начальник окружного жандармського управління поплескає його по плечу.

1 Вахмістре, де ж ваша відповідь на циркуляр за номером... (Нім.)

2 Поздоровляю, пане вахмістре (нім.).

Він малював собі в думках і інші приємні картини, що виникли в якомусь закутку його службового мозку: наго
чних здібностей, які відкриють йому дорогу до дальшої кар'єри.

Вахмістр викликав сержанта і спитав його:

— Обід дістали?

— Принесли йому копченої свинини з капустою і кнедлі; а супу вже не було. Випив склянку чаю і хоче ще.

— Дати! — великодушно дозволив вахмістр. — А коли нап'ється чаю, приведіть до мене.

— Ну як? Обід до смаку? — запитав вахмістр, коли сержант за півгодини привів ситого і, як завжди, вдоволеного.

— Нічого, можна витримати, пане вахмістре, але треба було до того трохи більше капусти. Та що вдієш, я знав
я, з домашньої свині. Чай з ромом також непогано мене
підкріпив.

Вахмістр поглянув на Швейка і почав:

— Правда, що в Росії п'ють багато чаю? А ром там є?

— Ром є в цілому світі.

"Ти мені не викручуйся, — подумав вахмістр. — Треба було раніше думати, що говориш!" І, нахилившись до Швейка,

— А дівчата в Росії гарненькі?

— Гарненьких дівчат знайдете в цілому світі, пане вахмістре.

"Ох, і бісова печінка! — знову подумав вахмістр. — Ти, голубчику, хотів би якось вислизнути". І випалив, як з гармат,

— Що ви збирались робити в дев'яносто першому полку?

— Йти з ним на фронт.

Вахмістр вдоволено поглянув на Швейка і зауважив;

— Непогано. Це найкращий спосіб дістатися до Росії.

"Справді, дуже добре придумано", — саяв вахмістр, спостерігаючи, яке враження справляють ці слова на Швейка.

"Диви, навіть і бровою не поведе! — жахнувся в душі вахмістр. — Оце так виучка!

Якби я був на його місці й мені хто таке сказав, та в мене жижки затрусилися б..."

— Уранці вас відвеземо в Пісек, — кинув немовби мимохіть. — Ви вже були колись у Пісеку?

— У тисяча дев'ятсот десятому році на цісарських маневрах.

Вахмістрів усміх після цієї відповіді став ще приємніший. Він усією душею відчував, що своєю системою запита

— Ви відбули маневри від початку до кінця?

— Звичайно, пане вахмістре, як вояк-піхотинець.

Швейк, як і раніше, дивився на вахмістра, а той з радощів дзиґою крутився на стільці. Він не міг уже втримати

Покликав сержанта, аби той відвів Швейка, і доповнив свій рапорт:

"Його план був такий: прослизнувши до дев'яносто першого піхотного полку, він збирався зараз же проситися

зворотний шлях, завдяки пильності наших органів безпеки, неможливий. В дев'яносто першому піхотному полку

під натиском тривалого перехресного допиту, він іще в 1910 році брав участь як піхотинець у цісарських маневрах.

праві. Додаю також, що зібрані обвинувачення — це наслідок моєї системи перехресного допиту".

На дверях з'явився сержант:

— Пане вахмістре, він хоче до вбиральні.

— Bajonett auf! 1 — наказав вахмістр. — Або ні, приведіть його сюди.

1 Примкнути баґнет! (Нім.)

— Ви хочете до вбиральні? — ласкаво спитав вахмістр. — А чи не криється за цим щось більше? — І він утупив

— Так, за цим справді криється "велика" потреба, — відповів Швейк.

— Глядіть мені, щоб не трапилось чогось іншого, — значуще повторив вахмістр, пристібуючи револьвер. — Я

ім куль, і стріляє дуже влучно.

Перед тим як вийти надвір, вахмістр, однак, покликав сержанта і тихенько сказав йому:

— Примкніть баґнет і, коли він увійде всередину, станьте позаду вбиральні, щоб він не підкопався попід ту яму.

Вбиральня була мала, така собі звичайна дерев'яна халабудка, яка зажурено стирчала посеред двору неподалік

Це, так би мовити, був уже старий ветеран, де відправляли фізіологічні потреби цілі покоління. Тепер тут сидів

онце просто йому в зад заглядав сержант, щоб він, чого доброго, не зробив підкопу.

А жандармський вахмістр утупив свої яструбині очі в двері й роздумував, у котру ж ногу стріляти в'язневі, коли

Але двері спокійно відчинилися, і вдоволений Швейк, вийшовши, лагідно сказав вахмістрові:

— Чи не сидів я там надто довго? Можливо, я вас затримав?

— О ні, ніскільки, — відповів вахмістр, подумавши: "Які це делікатні, чемні люди. Він знає, що його жде, але фактично не йде, опинившись на його місці?"

Вахмістр сидів у вартівні біля Швейка на порожньому ліжку жандарма Рампи, який у цю ніч патрулював і мусив

дів "У чорного коня" в Протівіні і грав з шевцями в "мар'яж", а під час перерви розводився про те, що Австрія

Вахмістр закурив, дав набити люльку і Швейкові. Сержант підкинув дров у грубку, і жандармський пост перетворився

ко, де, коли спускаються зимові сутінки, так приємно погомоніти, поки не засвітили світла.

Проте всі мовчали. Вахмістр сидів, щось обмірковуючи, і нарешті висловився, звернувшись до сержанта:

— На мій погляд, вішати шпигунів неправильно. Людина, яка жертвує собою в ім'я обов'язку, в ім'я своєї, так би мовити, і свинцем. Чи не так, пане сержанте?

— Безперечно. Такого треба тільки розстріляти, а не вішати, — погодився сержант. — Ось, наприклад, послал я тебе в свій рот". Звичайно, ми б перевдяглися і пішли, а за це мене вішати, мов якогось розбійника?

Сержант так розхвилювався, що аж схопився з місця і вигукнув:

— Я вимагаю, щоб мене розстріляли й поховали з військовими почестями.

— Але тут і на слизьке можна заїхати, — озвався Швейк, — якщо хлопець не в тім'я битий, то його, хоч лусни,

— Викриють! — з притиском вигукнув вахмістр. — Якщо, звичайно, і вони не в тім'я биті і мають свій метод. Він

м тоном, з приємною усмішкою, — в нас крутіством ніхто далеко не заїде, чи не так, пане сержанте?

Сержант на знак згоди кивнув головою і додав, що в деяких людей справа вже наперед програна, а вдаваний

.

— Ви моєї школи, пане сержанте, — бундючне заявив вахмістр. — Спокій — мильна булька, але штучний спокій

звернувся до сержанта: — Чого б нам замовити собі на вечерю?

1 Доказ злочину (лат.).

— А хіба пан вахмістр сьогодні не підуть до шинку?

Це питання поставило перед вахмістром нову складну проблему, яку треба було негайно розв'язати.

А що, коли шпигун, скориставшись з його відсутності, вночі втече? Сержант, правда, людина надійна, обережний

мку сержантові не хотілось тягтися з ними по морозу аж до Пісека, і він у полях біля Ражиць відпустив їх, а для

— Пошлемо нашу бабу по вечерю, а пиво вона носитиме в дзбані, — розв'язав вахмістр важку проблему, — х

І баба Пейзлерка, що прислугувувала їм, таки справді добре пробігалась.

Після вечері дорога між жандармським постом і шинком "Котик" не була порожньою й хвилини. Незліченні с

е, що вахмістр повною мірою компенсував свою відсутність у "Котику".

А коли нарешті баба Пейзлерка з'явилася в шинку з дорученням, що пан вахмістр, мовляв, низько кланяється — Хто там у них? — перепитала баба Пейзлерка. — Та якийсь підозрілий чоловік.

Саме коли я виходила, обидва обнімали його за шию, а пан вахмістр гладили його по голівці й примовляли: "Здалека за північ, простягшись на своєму ліжку в повній формі, сержант хропів на всі заставки. Навпроти нього сльози котилися по його засмаглому обличчі, вуса позлипалися від наливки, і він тільки бубонів:

— Скажи, що в Росії нема такої доброї контушівки, скажи, щоб я міг спокійно заснути. Визнай це, не будь бабою — Нема.

Вахмістр звалився на Швейка.

— Ти мене порадував, признався. Так повинно й на допиті бути. Якщо винен — навіщо заперечувати.

Він підвівся і, заточуючись, попрямував з порожньою пляшкою до своєї кімнати, мимрячи:

— Коли б він не звернув на х-хибну до-дор-ро-гу, то все могло інакше с-скін-скін-читися.

Перше ніж звалитися в формі на ліжко, вахмістр витяг з письмового стола свій

рапорт і спробував доповнити його ще таким матеріалом: "Ich muss noch dazu beizufügen, dass die russische K... сміхаючись, звалився на ліжко й заснув мертвим сном.

1 Я повинен до цього додати, що російська контушівка... (Нім.)

Над ранок жандармський сержант, що спав на ліжку під стіною, почав голосно хропіти й виводити носом такі звуки, як в укладся спати. Вже встало сонце, почали співати півні, коли прийшла баба Пейзлерка і розтопила грубу. Вони вийшли у глибокому сні. Гасова лампа у вартівні ще чадила. Стара Пейзлерка вдарила на сполох і стягла сержанта і

— Хоча б посоромились спати одягнені, як худоба. — А Швейка вилаяла, щоб він принаймні застібав штани, к

Нарешті енергійно гримнула на розісланого сержанта й примусила його розбудити пана вахмістра, бо хіба, ж

— Ну і в гарні ж руки ви попали, — буркотіла баба до Швейка, в той час як сержант будив вахмістра. — П'яню

не платять за службу, а коли нагадую, вахмістр щоразу каже: "Губу на замок, бабо, як не хочете, щоб я вас пос

От і мучуся з ними вже четвертий рік. — Баба глибоко зітхнула і бурмотіла далі: — Головне, стережіться вахмі

піймати й посадити.

Вахмістра дуже важко було збудити. Сержант добре натрудився, поки переконав його, що вже ранок.

Нарешті він розплющив очі, протер їх і невиразно почав пригадувати вчорашній день. Раптом майнула стра

— Утік?!

— Та що ви, він чесна людина.

Сержант походив по кімнаті, поглянув у вікно, повернувся, відірвав клаптик газети на столі й почав м'яти пальцями

Вахмістр підозріло подивився на нього і, щоб остаточно з'ясувати, про що той думав, заговорив:

— — Я вам, пане сержанте, допоможу: певно, я знову вчора набешкетував.

Сержант з докором глянув на свого начальника,

— Коли б то ви знали, пане вахмістре, чого ви вчора наплели та що ви йому верзли. Нахилившись до вахмістр

— Ви його запевняли, що всі чехи і росіяни — одна слов'янська кров, що Микола Миколайович буде на други

ть, хай усе заперечує і плете, що на язик спливе. Йому, мовляв, тільки протриматися, доки його козаки звільн

ідуть з ціпами на Відень, найясніший цісар Вільгельм — тварюка. Потім ви йому обіцяли посилати до в'язниці

Сержант відійшов від вахмістра.

— Все це я пам'ятаю добре, бо спочатку навіть і не був під градусом, та потім уже, мабуть, нализався і далі ніч

Вахмістр поглянув на сержанта.

— А я он що пам'ятаю, — заявив він, — ви казали, буцімто в нас проти Росії короткі руки, і навіть перед бабою

Сержант почав нервово ходити по кімнаті.

— Ви ревли, як бугай, — оповідав далі вахмістр, — а потім звалилися поперек ліжка і захропли.

Сержант став біля вікна і, тарабанячи в шибку, промовив:

— Ви також, пане вахмістре, перед тією бабою не затикали собі уст серветкою. Я пригадую, як ви їй сказали: "З

. Через це й такий дідок, як старий Прохазка, пустився воювати, хоч його вже навіть до вбиральні не можна п

— Я таке говорив?

— Так, пане вахмістре, це ви казали перед тим, як піти надвір блювати, а крім того, ви репетували: "Бабо, запх

— А ви теж гарно висловилися, — перебив його вахмістр. — Звідки ви викопали таку дурницю, що Микола Ми

— Цього я не пам'ятаю, — несміливо відповів сержант.

— Ще б пак, вам це пам'ятати! Ви ж були п'яні як чіп, очі в вас стали свинячі, а коли хотіли вийти надвір, то за

Обидва замовкли. Нарешті довгу мовчанку порушив вахмістр:

— Я вам завжди казав: алкоголь — це погибель. Ви пити не вмієте, а беретесь. А що було б, коли б він дав дра

у, пане сержанте, — вів далі вахмістр, — саме тому, що він не втік, цілком ясно, який це небезпечний і хитрий

цілу ніч, ми обидва були п'яні і він міг тисячу раз утекти, коли б відчував якусь провину. Єдине щастя — такий

вигадка і нахабна брехня, то йому і святий бог не допоможе, а матиме він на ший одним параграфом більше.

так голова не боліла.

Запала тиша. За хвилину вахмістр звелів:

— Покличте сюди нашу бабу!

— Слухайте, бабусю, — звернувся вахмістр до Пейзлерки, суворо дивлячись їй в обличчя. — Дістаньте десь хр

У відповідь на запитливий погляд Пейзлерки вахмістр заверещав:

— Швидше, щоб одна нога тут, а друга там!

Він добув із столика дві свічки з слідами сургучу, яким він припечатував службові листи, і коли нарешті Пейзлерка край стола хрест і сказав поважно:

— Сідайте, бабусю.

Ні жива ні мертва Пейзлерка впала на канапу, з острахом глянула на вахмістра, свічки, хрест із розп'яттям. Вони.

Вахмістр поважно пройшовся повз неї і, зупинившись навпроти, урочисто промовив:

— Учора ввечері ви були свідком дуже великої події, бабусю. Можливо, це не для вашого дурного розуму. Цей

— Ісус Марія! — верескнула Пейзлерка, — матір божя Скочицька!

— Тихо! Аби з нього щось витягти, ми мусили говорити різні речі. Ви ж чули, які дивні речі ми говорили?

— Це я, паночку, чула, — відізвалася Пейзлерка. Її голос тремтів.

— Але всі ці балачки велися тільки для того, щоб він мав до нас довір'я і признався. І нам це вдалося. Ми з нь

Вахмістр на хвилину замовк, поправив ґнотики свічок і повів далі, пронизливо дивлячись на Пейзлерку:

— Ви, бабусю, були свідком і втаємничені в цю справу. Це державна таємниця, і ви не смієте нікому ані писнути

і.

— Матінко божя, святий Йозефе, — заскиглила Пейзлерка. — Бодай би мені ноги покрутило, перше ніж я цей

— Не скигліть, бабусю, встаньте, підійдіть до хреста, підніміть два пальці правої руки вгору. Будете присягати.

— Пейзлерка подріботіла до стола, причому не вгаваючи бідкалася:

— Пресвята діво Маріє Скочицька, за віщо мене в цю хату біда принесла?

А з розп'яття дивилося на неї змучене обличчя Христа, свічки чаділи, і все це здавалося Пейзлерці чимось страш

ки тремтіли.

Вона підняла вгору два пальці. Жандармський вахмістр урочисто, з притиском говорив, а вона повторювала:

— Присягаю богу всемогутньому і вам, пане вахмістре: про все, що я тут чула і бачила, нікому аж до своєї смер

оможе у цьому.

— Тепер поцілуйте хрест, — наказав вахмістр, коли вже Пейзлерка, голосно хлипаючи, проказала слова прися

— Добре, а тепер віднесіть хрест туди, де ви його позичили, і скажіть, що він потрібний був мені під час допит

Ошелешена Пейзлерка навшпиньки вийшла з хрестом із кімнати, і крізь вікно було видно, як вона, йдучи по д

що це був не сон, а вона справді хвилину тому зазнала чогось жахливого в своєму житті.

Вахмістр тим часом переписував свій рапорт, той рапорт, який він уночі доповнив чорнильн'ими плямами й

Тепер він усе з початку до кінця переробив і раптом згадав ще про одну річ.

Вахмістр наказав покликати Швейка і спитав його:

— Ви вмієте фотографувати?

— Вмію.

— А чому не носите з собою апарата?

— Бо не маю, — прозвучала ясна і щира відповідь.

— А якби ви мали апарат, то фотографували б? — спитав вахмістр.

— Якби в чорта грива, була б з нього кобила, — простодушно відповів Швейк і спокійно витримав допитливи

ти жодного іншого запитання, крім такого:

— А важко фотографувати вокзали?

— Легше, ніж що інше, — відповів Швейк, — бо такі речі не рухаються. Вокзал завжди стоїть на одному місці, і

Отже, вахмістр міг доповнити свій рапорт так: "Zu dem Bericht № 2172, melde ich..." 1

1 До повідомлення № 2172, доповідаю... (Нім.)

І він натхненно розписав:

"Під час перехресного допиту зізнався, між іншим, що вміє фотографувати і насамперед фотографує вокзали.

що він його десь приховав і з собою не носить, аби не привертати до себе уваги; про це свідчить і його власн

Вахмістр, у якого з учорашнього дня ще добряче гуло голові, все більше й більше заплутувався в своїй інформ

"Одне певно, згідно з його власними признаннями, лише відсутність фотографічного апарата перешкодила й

езперечно, був би це зробив, коли б той схований фотографічний апарат був при ньому. Але цього апарата н

— Вистачить, — сказав вахмістр і підписався. Дуже вдоволений зі свого твору, він з великою пихою перечитав

— А що? Непогано, — сказав він. — Ось учіться, як треба писати беріхти 1. В них повинно бути все. Допит, пан

беріхті так, щоб там, у вищих інстанціях, лише баньки витрішали. Приведіть цього нашого, треба з ним уже кі

відпровадить вас до Пісека, в окружне жандармське управління. Згідно з приписами, ми повинні надіти вам к

цюгів. Я переконаний, ви й дорогою не намагатиметесь тікати.

1 Донесення (нім.).

Вахмістр, явно зворушений виглядом добродушного Швейкового обличчя, додав:

— Не згадуйте мене лихим словом. Візьміть його, пане сержанте, ось вам і беріхт.

— Бувайте здорові, — м'яко сказав Швейк. — Дякую вам щиро, пане вахмістре, за все, що ви для мене зробили

цій околиці, неодмінно зайдіть до вас.

— Швейк із сержантом вийшли на шосе, і всі, хто йшов їм назустріч і бачив, як вони дружньо розмовляють, в

м до міста, ну, скажімо, до костьола.

— Я б ніколи й не подумав, — говорив Швейк, — що дорога до Будейовиць пов'язана з такими труднощами. Л

вся на Морані під пам'ятником Палацькому й ходив аж до ранку навколо нього, бо йому здавалося, що той му

чав кричати "рятуйте!". Прибігли поліцаї.

Він спитав їх, як йому дістатися додому до Кобиліс, бо вже цілих п'ять годин іде попід якимось муром і мур цей

ї геть усе потрощив.

Сержант промовчав, думаючи: "Що ти мені тут плетеш. Знову починаєш якусь байку про Будейовиці".

Проходячи повз ставок, Швейк з цікавістю спитав сержанта, чи крадуть у цій околиці рибу.

— Та тут злодюга на злодюзі, браконьєр на браконьєрі, — відповів сержант, — попереднього вахмістра хотіли

е помагає. Вони підкладають у штани шмат бляхи.

Сержант згадав проґрес, про те, до чого люди дійшли і як одне одного ошуковують.

Він розвинув нову теорію, що війна — велике щастя для людства, бо в цих баталіях разом з порядними людьми

— І так уже забагато людей на світі, — заявив він розважно. — Людство до біса розплодилось, аж страх бере. С

Вони саме підходили до придорожного шинку.

— Ну й дме чортів вітер, — сказав сержант. — Думаю, одна чарочка нам не зашкодить. Тільки не кажіть ніком

Перед сержантом затанцювала інструкція центральних установ про підозрілих людей, які чимось впадають у

"Ізолювати таких осіб від місцевого населення і суворо дбати, щоб під час транспортування їх до вищих інстан

— Ніхто не повинен знати, хто ви такий, — знову попередив він Швейка. — Стороннім немає ніякого діла до т

Бо паніка у воєнний час — справа погана. Хтось бовкне дурницю, і вже ціла лавина котиться по всій околиці, з

— Я не викликати паніки, — сказав Швейк і поведився так, як пообіцяв. Коли шинкар з ними розговорився

— А що, ваш брат у відпустці? — спитав цікавий шинкар у сержанта, який, не моргнувши, нахабно відповів:

— Сьогодні у нього відпустка кінчається.

— Ну й обдурили ми його, — посміхнувся сержант до Швейка, коли шинкар кудись відбіг, — головне, не викли

Перед тим як увійти до придорожного шинку, сержант висловив думку, буцімто одна чарочка не пошкодить

випити. Після дванадцятої чарки сержант рішуче проголосив, що комендант окружної жандармської дільниці

ж зривається завірюха. Коли навіть і на четверту годину дістануться до Пісека, матимуть часу хоч відбавляй. Д

а й взагалі, яка різниця, чи тепер вирушати, чи пізніше. Пісек так чи інакше не втече.

І під кінець рішуче промовив:

— Сидимо в теплі, то й радіймо. В окопах під час такої негоди вони натерпляться більше, ніж ми біля печі.

Від великої старої кахляної груби віяло теплом, і сержант дійшов висновку, що це зовнішнє тепло слід доповн

х наливом. — У шинкаря на цьому відлюдді було їх аж вісім ґатунків. Нудьгуючи, він розпивав їх під завивання

Сержант безнастанно заохочував господаря не відставати від нього і дорікав, що той мало п'є. Але це був оче

лося грати у фербля. Він запевняв, нібито минулої ночі чув зі сходу гарматну стрілянину. Сержант у відповідь з

— Тільки не сіяти паніки. На це ми маємо інструкції.

І почав докладно пояснювати, що інструкція — це зведення найактуальніших розпоряджень, причому виляпа

Шинкар уже нічого не тямив і спромігся лише виректи, що інструкціями війни не виграєш.

Було вже темно, коли сержант вирішив вибратися зі Швейком у дорогу до Пісека.

Хурделило так, що й за два кроки нічого не було видно, а сержант без упину торочив:

— Весь час прямо аж до Пісека.

Коли він сказав це втретє, його голос прозвучав уже не з шляху, а звідкілясь ізнизу, куди він з'їхав сніговим сх

йк почув його приглушений сміх:

— Ото ковзанка!

За хвилину, однак, його вже знов не було чути, бо він удруге з'їхав зі схилу, загорлавши несамовито, аж вітер п

— Упаду, рятуйте!

Сержант перетворився на працювиту мурашку, яка, звідкись упавши, знову вперто лізе нагору.

П'ять разів він повторював цю прогулянку, а коли знову опинився біля Швейка, розпачливо і безпорадно про

— Отак я б дуже легко міг вас загубити.

— Та ви не бійтеся, пане сержанте, — сказав Швейк. — Найкраще буде, якщо ми один до одного прив'яжемос

— Кожний жандарм завжди мусить носити з собою наручники, — з притиском сказав сержант, спотикаючись

— Ну, так давайте пристебнімося, — заохочував Швейк, — спробуймо лишень.

Вправним рухом сержант замкнув одне кільце наручників на Швейковій руці, а друге — на своїй.

Тепер вони були схожі на сіамських близнят. Спотикаючись на кожному кроці, вони вже не могли роз'єднати

його за собою. При цьому залізо врізувалося їм у руки.

Нарешті сержант заявив, що так далі не піде, наручники треба зняти. Він довго й даремно намагався звільнит

— Амінь, — додав Швейк, і обидва почали далі важкою дорогою. Сержант остаточно занепав духом, а коли

Пісеку, сержант у цілковитому розпачі звернувся на сходах до Швейка:

— О тепер почнеться страшно, ми не можемо розчепитися.

І справді, почалась неабияка страшна історія, коли вахмістр послав по коменданта управління ротмістра Кені

— Дихніть на мене. Тепер розумію.

Він безпомилково вияснив ситуацію своїм тонким випробуванням нюхом:

— Ром, контушівка, "чорт", горобинівка, горіхівка, вишнівка і ванільна.

— Пане вахмістре, — звернувся він до свого підлеглого. — Ось вам зразок, який вигляд не повинен бути в жандармів дана з заарештованим і з'явитися п'яним як хлюща.

Приповзти сюди, як послідуца тварюка! Зніміть з них кайдани!

— Чого вам ще? — звернувся він до сержанта, який вільною лівою рукою козирав.

— Насмілюсь доповісти, пане ротмістре, я приніс донесення.

— На вас самого піде донесення до суду, — коротко сказав ротмістр. — Пане вахмістре, замкніть їх обох і вранці пришліть мені на квартиру.

Пісецький ротмістр мав натуру суворо офіційну, був неперевершеним бюрократом, невблаганим у переслідуванні, чи буря вже минула. Вона завжди могла повернутися, її викликав кожний документ, підписаний ротмістром. Від самого початку війни над жандармськими постами в Пісецькій окрузі нависли важкі хмари. Настрій у всіх офіцерів, рядових і канцелярських службовців, а за кожну дурницю накладали дисциплінарне стягнення.

— Якщо ми хочемо виграти війну, — говорив ротмістр під час своїх інспекційних поїздок по жандармських постах. Він завжди бачив навколо себе зраду і був твердо переконаний, що кожен жандарм в окрузі має за собою якийсь сумнівний якесь службові грішки, якісь упущення.

А згори його бомбардували службовими листами, в яких міністерство оборони зазначало, що люди з Пісецької округи. І підганяли його, щоб стежив за лояльністю населення округи. Це було жахливо. Жінки проводили своїх чоловіків за найяснішого цісаря. І ротмістр про все це знав.

Чорно-жовті обрії почали затягуватись хмарами революції. У Сербії, в Карпатах цілі батальйони переходили до ворога. Цей останній був укомплектований солдатами з Пісецької округи. В передреволюційній задушливій атмосфері вокзал у телячих вагонах проїздили солдати з Праги і шпурляли назад сигарети та шоколад, які приносили їм. Нещодавно проїздив один маршовий батальйон, і кілька пісецьких євреїв верещали:

"Heil! Nieder mit den Serben!" 1 Їм за це вліпили по кілька таких запотиличників, що вони тиждень не могли поводитись. Боже, цісаря храни нам", який грали органи по всіх костьолах, це тільки жалюгідна позолота і лицемірство, — м"2: усе, мовляв, у найкращому порядку, ніде ніхто не агітує проти війни, настрій населення — Іа, патріотичний! 1 Хай живе! Геть сербів! (Нім.)

2 На зразок відповідей з Путіма.

— Ви не жандарми, а звичайні поліцаї, — любив говорити ротмістр Кеніг під час своїх інспекційних об'їздів. — перетворюєтесь на худобу.

Зробивши таке зоологічне відкриття, він додавав:

— Вилежуєтесь вдома на печі та думаєте: "Mit ganzem Krieg kann man uns Arsch lecken..." 1

1 З усією вашою війною поцілуйте мене десь... (Нім.)

Далі він завжди перелічував усі обов'язки нещасних жандармів, робив доповіді про загальну ситуацію і повчав, такого змалювання блискучого зразка жандармської досконалості, спрямованого на зміцнення Австрійської імперії. Ротмістр був твердо переконаний, що тільки він стоїть на сторожі й щось рятує, а всі жандарми з підлеглих його округ, які взагалі ні на чому іншому не розуміються, як тільки на горілці, пиві й вині. А тому що в них мала платня, але неухильно розхитуючи Австрійську імперію. Єдиною людиною, якій він довіряв, був вахмістр із його округи. Являвся ж я сьогодні знову з нашого старого бовдура".

* * *

Ротмістр вивчав донесення жандармського вахмістра з Путіма про Швейка. Перед ним стояв жандармський вахмістр з двома своїми донесеннями", — бо саме в цей час униз у пивниці на нього чекала партія в "шнопса" 2.

2 Гра в карти.

— На днях я вам, Матейко, казав, — промовив ротмістр, — що найбільший йолоп, якого я будь-коли бачив, — це вахмістр з Путіма. Солдат, якого привів сюди цей негідний п'янюга сержант, причому вони обидва — який дезертир. Ну й дурниць він тут понаписував, таж навіть і маленька дитина відразу зрозуміє, що цей дурень, він, ще раз перечитуючи рапорт з Путіма. — Ще ніколи в житті я не бачив такого нагромадження нісенітниць, як у цього сержанта. Ні, вони ще мало мене знають. Я їм покажу, чому пуд лиха. Вони, поки тричі на день із страху не втратять розуму, не тесати.

Ротмістр почав розводитись про те, що жандарми тепер саботують усі накази й тому пишуть такі донесення; і про те, як у ще більше заплутати.

Коли начальство звертає їхню увагу на можливе проникнення в округу шпигунів, жандармські вахмістри починають, час то з усього апарату створиться одна величезна божевільня. Хай з канцелярії телеграфують до Путіма, щоб він їзду подію", про яку вахмістр пише на початку свого рапорту.

— З якого полку ви втекли? — привітав ротмістр

Швейка.

— Ні з якого.

Ротмістр поглянув на Швейка і, побачивши на його спокійнісінькому обличчі цілковиту безтурботність, спитав:

— Звідки ви взяли цю форму?

— Кожний вояк, коли приходить до армії, дістає форму, — відповів Швейк з лагідним усміхом. — Я служу в дев'ятому полку.

Слово "навпаки" він вимовив з таким наголосом, що ротмістр скорчив жалісну міну і спитав:

— Як так "навпаки"?

— Справа дуже проста, — щиро сказав Швейк. — Я йду до свого полку, я його шукаю, а не тікаю від нього. Я не вже й самого це починає хвилювати, коли подумаю, що, мабуть, віддаляюсь від Чеських Будейовиць, а там на Пан вахмістр у Путімі показував мені на карті, що Будейовиці лежать на півдні, а він замість цього обернув мене. Ротмістр махнув рукою, немов хотів сказати: "Він витіває ще гірші речі, ніж обертає людей носом на північ".

— Отже, ви не можете знайти свій полк, — сказав він, — ви йшли його шукати?

Швейк пояснив йому всю ситуацію. Назвав Табор і всі місця, якими йшов до Будейовиць: Мілевсько — Кветово, Стракониці, Волинь, Дуб, Водняни, Протівін і знову Путім.

З величезним запалом Швейк змалював свою боротьбу з долею, як він прагнув дістатися, незважаючи на перемоги марні.

Говорив з вогнем, а ротмістр машинально креслив олівцем на клаптику паперу зачароване коло, з якого брали

— Це була геркулесова праця, — сказав нарешті ротмістр, з цікавістю слухаючи Швейкові скарги на те, як це йшло. Напевно, це було незвичайне видовище, коли ви кружляли навколо Путіма.

— Все було б уже вирішено, — докинув Швейк, — якби не цей пан вахмістр у його нещасному Путімі. Він взагалі дуже дивним. Таж він повинен був дати наказ відвезти мене до Будейовиць, а в казармах йому б сказали, чи там є другий день міг бути на місці й виконувати свої військові обов'язки.

— Чому ж ви в Путімі не сказали, що тут сталася помилка?

— Бо на нього, як я бачив, шкода було слів тратити. Ще старий шинкар Рампа на Виноградах казав, коли в нього людину знаходить така хвилина, що вона до всього стає глуха мов пень.

Ротмістр довго не роздумував. Зміркував, що, коли хтось хоче дістатися до свого полку, це свідчить про те, що він, він звелів вистукати на машинці таке:

Штабу дев'яносто першого цісарсько-королівського піхотного полку в Чеських Будейовицях

На додаток до цього листа припроваджується Йозеф Швейк, піхотинець, як нам було заявлено, вашого полку, дозрінню в дезертирстві. Як ним було сказано, він їде до свого вищеназваного полку. Припроваджений невеличкими очима, без особливих примет. У додаток посилається рахунок за харчування вищезгаданого для ласкавого припровадженого. В додатку С. 1 посилається для підтвердження список казенних речей, які затриманий мав на Дорога з Пісека до Будейовиць поїздом швидко проминула в товаристві молодого жандарма-новачка, який намагався розв'язати складне питання: "Коли б мені тепер, не дай боже, захотілося за маленьким чи за великим. Вирішив у такому випадку брати з собою і Швейка.

Усю дорогу від вокзалу до Маріанських казарм у Будейовицях він судорожно втуплював очі в Швейка і кожного з них, і, скільки вони дістають бойових набоїв на випадок ескортування затриманих. На це Швейк відповідав, що, на жаль, і нещастя.

Жандарм з ним сперечався, і обидва не помітили, як причалапали до казарм. Там уже другий день чергував на караул, коли до нього привели Швейка з паперами.

— Насмілюсь доповісти, пане обер-лейтенанте, я знову тут, — з урочистою міною козирнув Швейк.

Свідком усієї цієї сцени був прапорщик Котятко. Пізніше він оповідав, буцімто після Швейкового рапорту надпоручника. Коли він очунав, Швейк, не відриваючи весь час руки від козирка, повторив:

— Насмілюсь доповісти, пане обер-лейтенанте, я знову тут.

І нібито надпоручник Лукаш, блідий як полотно, тремтячою рукою взяв Швейкові папери, підписав, сказав жандарму канцелярії.

Ось так завершився Швейків будейовицький анабасис. Нема сумніву, що, коли б Швейкові не перешкоджали, то вони доставили Швейка на місце служби, — просто помилка. При його енергії і рішучому бажанні воювати на ногах.

* * *

Швейк і надпоручник Лукаш дивилися один на одного.

Надпоручникові очі світилися страшно, грізно і розпачливо, а Швейк дивився на надпоручника ніжним поглядом. В канцелярії було тихо, як у церкві. Лише з коридора чути було кроки. Хтось ходив там сюди й туди. Якийсь час по його голосу, гугнявив, намагаючись запам'ятати: "Як треба в фортецях вітати членів цісарського дому". Вирішив

— Sobald die höchste Herrschaft in der Nähe der Festung anlangt, ist das Geschütz auf allen Bastionen und Werken zu Pferde, und reitet sodann vor" 1.

1 Як тільки висока особа з'явиться поблизу фортеці, треба на всіх бастіонах і фортах вистрілити з гармат, а комендант блю наголо (нім.).

— Закрийте там пашу! — заверещав у коридор надпоручник. — Геть звідсіля до бісової матері. Якщо хворі, — було чути, як сумлінний однорічник віддаляється і як з другого кінця коридору аж сюди долинає, мов тиха лунка.

— In dem Augenblicke, als der Kommandant salutiert, ist das Abfeuern des Geschützes zu wiederholen, welches bei der ersten Salve 1.

1 В ту мить, коли комендант віддає честь, треба повторити гарматний салют удруге і потім утретє — коли вискокає. А надпоручник і Швейк знову мовчки дивилися один на одного, аж врешті Лукаш промовив з жорстокою іронією.

— Сердечно вітаю вас, Швейку, з прибуттям до Чеських Будейовиць. Кого мають повісити, той не потоне. Вже

Слава цісарю і їй!

Бачте, друже, — повчав далі опасистий однорічник, — і ще хтось може базікати, нібито в народі зникає пошану полковий рапорт, подає найкращий приклад прихильності до трону. Вшановує в піснях свою неподільну австрійську а... Його позбавили волі, але з його уст пливають вірнопідданчі вірші, Morituri te salutant, Caesar! Приречені на смерть в тебе на службі! Позавчора я дав йому п'ять крон, щоб купив мені сигарет, а він, падлюка, сьогодні вранці казав, що тих п'ять крон він мені поверне, каже, як одержить свою платню.

Отакі справи, приятелю. Не вірю тепер ні в що. Найкращі гасла затоптані в болото. Обкрадати в'язнів! А ця наспівка: Wo man singt, da leg' dich sicher nieder, bese Leute haben keine Lieder 1.

1 Спи спокійно там, де всі співають, Люди-бо лихі пісень не мають (нім.).

Нікчема, халамидник, негідник, зрадник.

Однорічник розпитав Швейка, в чому він провинився.

— Розшукував свій полк! — сказав однорічник. — Нічого собі мандрівочка: Табор — Мілевське — Кветов — Врхбатець — Путім — Штекно — Стракониці — Волинь — Дуб — Водняни — Протівін — Путім — Пісек — Будейовиці. Терешин.

Якщо так, бра, то зустрінемося на місці страти. Наш полковник Шредер знову матиме надзвичайну втіху. Ви не бачили, скажений собака, висолопивши язика, немов дохла кобила. А ті його промови, а лайки! Досить глянути, як він біжить по інця-краю. Вам здається, що ось-ось від його крику заваляться Маріанські казарми. Я його знаю добре, бо вже бачив, як він виліз з циліндра. Кравець не приніс мені вчасно форми, отож я й мусив іти на учбовий плац у тих високих чоботях і в чорній дер наїхав конем просто на мене і мало не звалив на землю.

"Donnerwetter! 1 — заверещав так, аж було чути, напевно, на Шумахері. — Was machen Sie hier, Sie Zivilist?" 2. Я йшов, і що почалося. Півгодини він висловлювався і лише під кінець помітив, що я козирую в циліндрі. Спробісся та виліз конем навмання, як ошалілий, потім ускач повернув назад, знову горлав, лютував, бив себе в груди і давав по порті вліпив мені чотирнадцять днів домашнього арешту, звелів начепити на мене якесь лахміття з цейхгаузу, вигукував на весь голос той пришепелюватий полковник, — це щось високе, це ембріон слави, військові чини в моєму спити зробили капралом, добровільно зголосився на фронт, узяв у полон п'ятнадцять ворогів. Але при передачі мені своєї однорічничкової Вольтатові чин кадета. І вас чекало б таке блискуче майбутнє: підвищення, відзнаки, ваше ім'я було б записано в золоту книгу полку".

Однорічник плюнув:

— Бачте, приятелю, які тварюки родяться під сонцем. Начхати мені на їхні однорічничкові нашивки й на всі промови, а не по-хамському: "Ти худоба". А по смерті дістанете медаль signum laudis 3 або велику срібну. Цісарсько-королівський від нас перший-ліпший віл. Його заб'ють на різниці зразу, а не тягають перед тим на плац і на полігон.

1 Лайка (нім.).

2 Що ви тут робите, цивільний? (Нім.)

3 Знак похвали (лат.) — найвища медаль в австрійській армії, нею нагороджували офіцерів.

Гладкий однорічник перевалився на другий сінник і вів далі:

— Немає сумніву, все це не може вічно тривати й якогось дня лусне. Спробуйте надимати свиню славою і побачите, в лоні написав би:

Угноїмо кістями людськими лан,

Acht Pferde oder achtundvierzig Mann 1.

1 Вісім коней або сорок вісім людей (напис на залізничних вагонах, нім.).

Відчинилися двері, і з'явився наглядач. Він приніс чверть пайка солдатського хліба на двох і свіжу воду.

Не підводячися з сінника, однорічник звернувся до наглядача з такими словами:

— Як це благородно і гарно з твого боку відвідувати в'язнів, о свята Агнесо дев'яносто першого полку! Вітаємо вас своїми кошами їжі й напоїв, щоб зменшити наше горе. Ми ніколи не забудемо твоїх благодіянь. Ти сонячне видіння.

— На полковому рапорті вам буде не до жартів, — пробурмотів наглядач.

— Тільки не сердься, хом'яче, — вів далі з нар однорічник. — Скажи нам краще, що б ти зробив, якби тобі довелося бути полковником, ключнику Маріанських казарм. Ти б замкнув двадцять, а потім десять з них випустив, ховрашку. господи, що кут падіння дорівнює кутові відбивання? Але я тебе прошу тільки одне: покажи і дай мені точку опори у всьому. Наглядач вибалушив очі, його пересмикнуло, і він, грюкнувши дверима, вийшов.

— Товариство взаємної допомоги по усуненню наглядачів, — сказав однорічник, порівну ділячи порцію хліба на двох. Вони ають аж до вироку діставати повний солдатський пайок, але тут панує закон прерій: "Хто швидше зжере те, що їсть, той і виграє". Обидва сиділи на нарах і гризли хліб.

— На прикладі наглядачів найкраще видно, — продовжував свої міркування однорічник, — як армія робить з собою з ідеалами, такий собі ясноволосий херувимчик, ніжний і чутливий до кожного, мабуть, обороняв нещасних, з якихось причин. І без сумніву, його всі шанували. Але сьогодні... Боже мій, як радо я б йому затопив у пику, бив би головою об стіну, як полковитого здичавіння звичаїв під впливом військового ремесла.

І він почав співати:

Не боялась навіть чорта,

Та зустрівся їй солдат...

— Милий друже, якщо подивитися на все це в масштабах нашої милої монархії, неодмінно дійдеш висновку, що це все не так страшно, як здається.

, що його дядечко здохлятина і тому не лишається нічого іншого, як:

Зітхати і думку берегти:

"Коли ж візьмуть тебе чорти!" 1

1 Переклад М. Рильського.

Знову почулося скреготіння ключа в дверях, і наглядач почав запалювати в коридорі газову лампочку.

— Промінь світла в царстві темряви, — вигукнув однорічник, — освіта проникає в армію. На добраніч, пане на-
ви мені вже повернули моїх п'ять крон, які я вам давав на сигарети, а ви їх пропили за моє здоров'я. Спить сол-
Було чути, як наглядач щось бурмоче про завтрашній полковий рапорт.

— Знову самі, — сказав однорічник, — тепер, поки ще ми не полягали спати, я хочу кілька хвилин присвятити
н і офіцерів. Щоб за всяку ціну виховати новий людський матеріал для війни, свідоме гарматне м'ясо, треба до-
у", видану видавництвом Кочого, де кожний рядок пересипаний словечками: "худоба", "кабан", "свиня".

Останнім часом бачимо, проте, як наші прогресивні військові кола запроваджують нові назви для рекрутів. В
"енгадінська коза"; єфрейтор Мюллер, німець, учитель з Кашперських гір, називає рекрутів "чеськими смерд-
ожному рекрутові обіцяє вичинити шкуру. При цьому виявляє такі професійні знання, немовби походить з ро-
ьківщини, керуючись у цьому особливими допоміжними засобами, такими, як дике ревіння, танець навколо р-
здерти шкуру з невинної антилопи або приготувати шинку з місіонера, призначеного на обід. Німців це, безум-
авжди негайно додає "die tschechische" 2, щоб німці не образились і не прийняли цього на свою адресу.

При цьому всі підстаршини в одинадцятій роті дико поводять очима, немов нещасний собака, що пожадливо
зу я чув розмову єфрейтора Мюллера з капралом Альтгофом щодо дресирування ополченців. У цій розмові р-
"Ein Paar Ohrfeigen" 3. Я думав спочатку, вони посварилися і розпадається німецька військова єдність, але я зд-

"Коли така чеська свиня, — повчав добродушно капрал Альтгоф, — не навчиться і після тридцятого "nieder" 4
ало. Ти його гарненько садони кулаком у живіт, а другою рукою насунь шапку на самісінький ніс і скажи: "Keh-
, як він почне виструнчуватись і як прапорщик Дауерлінг реготатиме".

1 Банда свиней (нім.).

2 Чеська (нім.).

3 Кілька ляпасів (нім.).

4 Лягай! (Нім.).

Тепер, друже, мушу вам дещо сказати про Дауерлінга, — провадив однорічник. — Про нього рекрути з другої
а бабуся на фермі поблизу мексиканських кордонів розповідає чудеса про подвиги відомого мексиканського
і пожирають представників інших племен, що попали їм до рук. Його кар'єра блискуча. Невдовзі після його на-
ком. Ще й до сьогодні на його голові лишилося таке сплюснення, немовби на північний полюс напоролася ко-
озку; лише батько, полковник, не втрачав надії і запевняв, що йому це зовсім не може пошкодити, бо, річ ясна,
й Дауерлінг після жорстоких боїв з чотирма класами нижчої реальної школи (він учився екстерном, причому с-
лузду, а другий хотів стрибнути від розпачу з вежі святого Стефана у Відні) вступив до Гайнбурзького кадетськ-
йським кадровим офіцерам це загально зайве. Військовий ідеал вбачали лишень у грі в солдатиків. Освіта обл-
тим краще.

Кадет Дауерлінг не виявляв здібностей навіть у тих дисциплінах, які кожен інший хоч і з бідною, а засвоював. І
роки вдарився голівкою. Його відповіді на іспитах відзначалися такою дурістю і були такі по-ідіотському заплу-
не називали його, як "unser braver Trottel" 1. Своєю блискучою обмеженістю він подавав безсумнівні надії, що
військове міністерство.

1 Наш бравий дурень (нім.).

Коли спалахнула війна і всіх молоденьких кадетиків зробили прапорщиками, Дауерлінг потрапив у список гай-
Однорічник набрав повітря й продовжував розповідь:

— Коштами військового міністерства вийшла книжка "Drill, oder Erziehung" 1, з неї Дауерлінг вичитав, що на с-
ходячи з цього принципу, він справді досяг неабияких успіхів у своїй роботі. Щоб не чути його вереску, солда-
хто заявляв, що він хворий, діставав три дні versharft 2. До речі, ви знаєте, що таке "посилений арешт"?

Цілий день вас ганяють по плацу, а на ніч замикають у карцер. Це й було причиною того, що в роті Дауерлінг
г завжди дотримується вільного казарменого тону, який починається словом "свиня", а кінчається дивною зо-
датові право вибору. Наприклад, він каже: "Вибирай, слоне: або кілька разів у морду, або три дні посиленого а-
морду, причому Дауерлінг завжди пояснював: "Ти, боягузе, боїшся за своє рило, а що будеш робити, як заграє-

Одного разу, вибивши якомусь рекрутові око, він висловився так: "Pah, was fur Geschichten mit einem Kerl, mus-
Так само говорив і фельдмаршал Конрад фон Гетцендорф: "Die Soldaten müssen so wie so krepieren" 4.

1 "Муштра, або Виховання" (нім.).

2 Посиленого арешту (нім.).

3 Пхе, що за церемонії можуть бути з якимось мурлом, він усе одно так чи інакше здохне (нім.).

4 Солдатам все одно здихати (нім.).

Улюбленим і дуже успішним засобом Дауерлінг вважає лекції, на які він скликає солдатів чехів. Він розповідає
ійськового виховання від "шпанглів" аж до шибениці або розстрілу. Одного разу на початку зими, ще до того
Після команди "Вільно!" Дауерлінг виголосив до своїх чеських рекрутів промову. "Я знаю, — почав він, — ви н-
ю ви не дійдете навіть до шибениці. Наш верховний головнокомандувач також німець.

Ви будете слухати чи ні? Хай вам біс, лягай!" Всі лягли, а Дауерлінг тільки походжав перед ними і далі просторі. "Сказано "лягай" — то й лежи, хоч би з вас, бандюги в цьому болоті й кишки повилазили. Команда "лягай" існує вже п'ятдесяти років і по тридцять років проводили на полі бою, а не вилежувалися, як свині, в казармах. Тоді також вчилися по-єтруському. Панове римські офіцери показали б такому, де козам роги правлять. Я теж хочу, щоб ви вчилися по-єтруському. Ненько лежить в болоті, а тепер уявіть собі, що було б, якби хтось із вас не хотів далі лежати й підвівся. Що б сталося? Пір, за невиконання обов'язків порядного солдата, порушення статуту й дисципліни, нехтування службовими обов'язками. Wirkung des Anspruches auf die Achtung der Standesgenossen" 1.

1 Позбавлення права на пошану рівних за становищем громадян (нім.).

Однорічник замовк, а потім почав знову, очевидно, склавши собі за час паузи план дальшої розповіді про умови життя в батальйоні. — Це трапилося за капітана Адамічки, чоловіка дуже апатичного. Сидячи в канцелярії, він звичайно дивився в небо і казав: "Про мене, хоч моєю головою та об тин". На батальйонному рапорті казна про що думав. Одного разу, коли прапорщик Дауерлінг увечері на вулиці назвав його чеською свинєю. Цей вояк до війни був палітурником. "Так, так, отакі, значить, справи, — тихо сказав капітан Адамічка, бо він завжди говорив дуже тихо. — Сказав це і пішов. Abtreten!"

За якийсь час капітан Адамічка наказав покликати того, що скаржився.

"Стверджено, — сказав він так само тихо, — що ви мали відпустку з казарми до десятої години вечора. Тому ви не повинні бути тут. Відтоді про цього капітана Адамічку говорили, що він має почуття справедливості.

Але ж його, милий друже, послали на фронт, а на його місце призначили майора Венцеля. Цей просто сатанів, як тільки почав оротити язика.

У майора Венцеля жінка чешка. І тому він найбільше боявся національних сварок.

Свого часу, коли Венцель служив капітаном у Кутній Горі, він одного разу сп'яну вилаяв чеською сволотою старшого лейтенанта (майор Венцель говорив лише по-чеському і його сини вчилися в чеській гімназії). Але слово вилетіло, і цей вояк пішов до Праги і подав рапорт у віденський парламент про поведінку капітана Венцеля в готелі. Венцель мав великі неприємності, бо чеські офіцери не люблять, а тут, будь ласка, ця історія з п'яним капітаном Венцелем з Кутної Горі.

Потім капітан Венцель довідався, що все це йому наробив якийсь Зітко — підпрапорщик з однорічних добровольців. Ороженча ще з того часу, коли Зітко в одному товаристві в присутності капітана Венцеля пустився міркувати про життя. Досить, каже, оглянутися навколо й подивитися, як темні хмари закривають обрій, як гори пнуться високо до неба. Що таке, власне, якийсь там капітан у порівнянні з величчю природи. Він такий самий нуль, як і кожний підпрапорщик. Всі офіцери були тоді під чаркою, і капітан Венцель хотів оперіщити нещасного філософа Зітка, як ту шкапу. Він хотів тим більше що слова підпрапорщика зробилися приповідкою.

"Що таке капітан Венцель у порівнянні з величчю природи", — говорили від малого до великого по всій Кутній Горі. Але Зітко пішов у відставку і далі вивчав філософію. З того часу й триває запекла ненависть майора Венцеля до Зітка. Ких витівок. А про кадетів та прапорщиків уже й казати нема чого.

"Передушу їх, як блощиць", — говорить, бувало, майор Венцель, і горе тому прапорщику, який заради якоїсь гроші. Майор визнавав тільки великі й страшні провини, коли, наприклад, вартувий засне біля порохового льоху або в казармах, ких казарм і засне зверху на мурі, чи його зловлять уночі артилеристи, патруль ополченців. Одне слово, коли він бачить, як якийсь солдатик, олк. Чув я раз, як він горлав у коридорі: "Господи боже мій! Його вже втретє зловив патруль ополченців! Зараз його висядуть, у, хай ідуть до обозу гній возити! Навіть не побився з ними! Це не солдати, а якісь вуличні підмітайла. Жерти й жерти, давайте чим укриватись".

Тепер, приятелю, уявіть собі, що зараз же після приходу до нас майора Венцеля той пришепелуватий прапорщик, який, навмисне йому не козирнував, коли він, Дауерлінг, у неділю пополудні їхав фіакром через площу з якоюсь дівчиною. Фельдфебель батальйонної канцелярії втік з паперами в коридор, а майор Венцель верещав на Дауерлінга:

"Я цього не стерплю! Himmeldonnerwetter! Я забороняю! Ви знаєте, пане прапорщику, що таке батальйонний рапорт? Коли ви їхали через площу? Ви ж самі вчили, що при зустрічі треба козиряти старшим, а це не означає, що солдати повинні козирити з вами, який переїжджає через площу. Мовчіть, будь ласка. Батальйонний рапорт — це дуже важливий захід. Коли солдати не козирять, то це означає, що ви не козирите, мені, обернувшись до мене, до майора Венцеля, лицем, і не міг бачити ззаду фіакра, який вас віз, то, думаєте, це правильно? . Відтоді Дауерлінг змінився.

1 Бенкет з приводу того, що зарізали свиню (нім.).

Однорічник позіхнув:

— Треба виспатись перед тим полковим рапортом. Я хотів вам бодай поверхово змалювати, як виглядає життя в батальйоні. Тип. Капітан Саґнер, на плечах якого лежить школа однорічних добровольців, вбачає у Шредерові тип спокійного, нер — стріляний горобець.

Він, так само як і Шредер, не любить офіцерів запасу. Називає їх цивільними смердюхами. Однорічників вважає за дурнів, бо ти на них зірочки й послати на фронт, щоб там їх повбивали замість благородних кадрових офіцерів, бо тих трохи, — усе в армії тхне гнилятиною. Налякані маси ще не прозріли і, вирививши очі, йдуть на фронт, дають себе обманити, прошепотіти: "Мамо..." Немає героїв, а є худоба на заріз і є різниці в генеральних штабах. Але кінець кінцем це все одно, аніч!

Однорічник замовк, потім почав крутитись під ковдрою і раптом спитав:

— Спите, приятелю?

— Щось не спиться, — відповів Швейк на других нарах, — роздумую.

— Про що ж ви думаєте, друже?

— Та про ту велику срібну медаль за відвагу, що її дістав один столяр, на прізвище Млічко, з Ваврової вулиці на анатою відірвало ногу. Столяр одержав безкоштовно штучну ногу й почав усюди чванитися своєю медаллю. Вон" на Виноградах він зчепився з різниками. Ті так розлютувалися, що відірвали штучну ногу і тріснули нею й ку зомлів. У поліції столярові ту ногу знову причепили, але відтоді Млічко розсердився на свою велику срібну разом з медаллю. І почалися великі неприємності, бо існує якийсь особливий суд честі для військових інвалідів відібрати й ту нещасну штучну ногу.

— Як це?

— Дуже просто. Одного дня прийшла до нього комісія і повідомила, нібито він недостойний носити штучну ногу, коли родичі якогось загиблого на війні дістануть раптом таку медаль з припискою, що ось їм наділяють цю медаль а Вишеграді, один розлючений батько, подумавши, що військові установи глузують з нього, повісив цю медаль доніс на нього за державну зраду. І це вилізло тому бідоласі боком.

— З цього випливає, — сказав однорічник, — що вся людська слава, як трава зів'яла. Нещодавно у Відні видала ш у чеському перекладі:

Поліг відважний однорічник,

Він за вітчизну кров пролляв

І приклад дав усім чудовий,

Як гинути за короля.

Убитого везе гармата,

Летить до неба скорбний спів,

А на мундир геройського солдата

Медаль полковник прикріпив.

Трохи помовчавши, однорічник сказав:

— Мені здається, що наш бойовий дух переводиться на циганський пшик. Отож, милий приятелю, пропоную д цього наш бойовий дух підніметься. Але треба горлати так, щоб було чути по всіх закутках Маріанських казарм. І за хвилину з тюрми розляглося ревіння, аж у коридорі забряжчали шибки:

Біля гармат стояв,

Раз по раз наби-наби,

Біля гармат стояв,

Раз по раз набивав.

Прилетіли кулі-злюки,

Відірвали йому руки,

Та далі він стояв,

Раз по раз наби-наби,

Та далі він стояв,

Раз по раз набивав.

На подвір'ї почувлися кроки й голоси.

— Це наглядач, — сказав однорічник, — а з ним лейтенант Пелікан. Він сьогодні чергує. Це офіцер запасу, мій товариш. У нього роздобудемо сигарет. Ану, давай затягнемо ще раз.

І вони знову заревли:

Біля гармат стояв...

Двері відчинились, і наглядач, підбадьорений присутністю чергового офіцера, розкричався:

— Тут вам не звіриниць!

— Пардон, — відповів однорічник, — тут філіал Рудольфінума, концерт на користь ув'язнених. Саме скінчився.

— Припиніть це, — сказав поручник Пелікан з удаваною суворістю. — Сподіваюсь, вам відомо, що ви повинні стояти на площі.

— Насмілюсь доповісти, пане лейтенанте, — сказав однорічник, — ми як слід не підготувались, і якщо якась дівчина

— Таке він витіває кожного вечора, — намагався наглядач нацькувати офіцера на свого ворога, — і взагалі по

— Прошу вас, пане лейтенанте, — сказав однорічник, — я хотів би поговорити з вами віч-на-віч. Хай наглядач

Коли вони лишилися самі, однорічник по-приятельському сказав:

— Сипни-но сигарет, Франто. "Спорт"? Теж мені ще лейтенант! Хіба нічого кращого не маєш? Ну, гаразд, дякую, поручник пішов. — Людина і в біді повинна тримати себе достойно. Закуріть, приятелю, на добраніч. Завтра нас чекає

Перед сном однорічний доброволець не забув заспівати:

Ой у хмарі гори мої рідні,

А внизу долина,

Не вернеться те, що ми любили,

Дівчино єдина.

Відрекомендувавши Швейкові полковника Шредера як нелюда, однорічник помилився, бо полковникові Шредеру після нічних розваг у готелі, коли полковник Шредер повертався додому вельми вдоволений з товариства, в якому він був, коли доброволець піддавав нищівній критиці умови життя в казармах, полковник Шредер сидів у готелі в тов

ений у ногу (його там корова кольнула рогами), розповідав про атаки на сербських позиціях; він з приміщення — Так от, повисакавали з окопів. По всій лінії на відтинку лінії двох кілометрів, лізуть уже через дротяні перешкоди і напереваги, готові стріляти, готові кинутись у багнет. Кулі свищують. Один солдат вистрибує з траншеї і тут хіт кілька кроків, але їхні товариші, як повинь, женуть із криком "ура" вперед у хмарах диму і пороху. А ворог стріляє на нас із кулеметів. Знову падають солдати. Стрілецький рій намагається підібратися до ворожого кулемета. Ура! Впав офіцер. Уже не чути рушничних пострілів, готується щось страшне. Знову гине цілий рій, тріскотять гранати, я п'яний.

Офіцер з пораненою ногою замовк і сидить з тупим виглядом у кріслі. Полковник Шредер ласкаво всміхається до нього, стіл і щось без угаву повторює, щось зовсім безглузде, і незрозуміло, що він цим хоче сказати і що воно означає. — Будь ласка, добре подумайте! У нас австрійські улани-ополченці, австрійські ополченці, боснійські єгері, австрійські стрільці, боснійські піхотинці, угорські гусари, артилеристи, обоз, сапери, санітарна служба, моряки. Різноманітний Перший і другий призов до армії становить оперативну частину армії, третій призов виконує службу в тилу... — країні у мирний час.

Один молодий офіцер наполегливо намагався переконати полковника в твердості свого воїнського духу й душі. — Туберкульозників треба посилати на фронт, це піде їм на користь, а крім того, хай краще гинуть хворі, ніж здорові. Полковник усміхався, але зненацька спохмурнів і, звернувшись до майора Венцеля, сказав:

— Дивуюся, що надпоручник Лукаш уникає нашого товариства, — відколи приїхав, ще й разу не був з нами.

— Він пише віршики, — насмішувато кинув капітан Саґнер. — Тільки-но приїхав, а вже закохався в жінку іншої армії. Полковник ще більше спохмурнів:

— Кажуть, нібито він уміє співати куплети?

— Ще в кадетському корпусі розважав усіх куплетами, — відповів капітан Саґнер, — а які анекдоти знає — аж до анекдотів про Полковника сумно хитнув головою:

— Немає вже між нами справжньої дружби. Раніше, пам'ятаю, кожний офіцер намагався внести в розвагу щось своє. Я тільки ліг на підлогу, встромив собі в зад хвіст від оселедця і вдавав перед нами русалку. А інший, надпоручник Шлейхер, гудіти, як джміль.

Пригадую також капітана Скодай. Той завжди, на наше бажання, приводив до клубу дівчат. Це були три сестри. Вони починають перед нами роздягатись. У нього була маленька диригентська паличка, і, треба визнати, диригент з її допомогою о разі наказав поставити серед залу ванну з теплою водою, і ми по черзі мусили з тими дівчатами викупатись. Після цього едгара розпливлося в блаженній посмішці.

— А що ми витворяли у тій ванні! — провадив полковник, огидно прицмокуючи й крутячись на стільці. — А те, що офіцери й пити порядно не вміють. Ще нема дванадцятої години, а вже за столом, як бачите, п'ятеро п'яних. Вони режеші, хоч безперервно наливалися пивом, вином, лікерами. Немає тепер уже того військового духу. Лихий й дурний. Послухайте лишень, як там, у кінці столу, говорять про Америку.

Справді, з того боку долинав чийсь поважний голос:

— Америка не може встрявати у війну. Американці й англійці між собою — як кіт з собакою. Америка до війни не готова. Полковник Шредер зітхнув:

— Оце вам базікання запасних офіцерів. І на дідька вони нам! Такий ще вчора шкрябав пером десь у банку, мов до дітей, що голод виганяє вовків з лісу, а сьогодні хоче рівнятися з кадровими офіцерами, все зрозуміти й довести до кінця. Надпоручник Лукаш, то такий пан нас уникає.

Полковник Шредер пішов додому в поганому настрої. А вранці настрій у нього ще дужче зіпсувався, бо, лежачи в ліжку, він ка разів: "Наші війська відійшли на заздалегідь підготовлені позиції". Це були славні дні австрійської армії, мовляв. Під враженням від прочитаного полковник Шредер о десятій годині ранку приступив до виконання церемонії прощання. Швейк з однорічником стояли на подвір'ї й чекали полковника. Тут уже зійшлися старшини, черговий офіцер, поручик ватців, на яких чекав меч правосуддя — полковий рапорт.

Нарешті з'явився похмурий полковник у супроводі капітана Саґнера зі школи однорічних добровольців, нервничав. Приймаючи рапорт, він у моторошній тиші пройшов кілька разів повз Швейка і однорічника, які рівнялися то до нього, то до капітана. Рівняння тривало довго, і вони мало не повикручували собі шиї.

Нарешті полковник зупинився перед однорічником, і той почав рапортувати:

— Добровольць...

— Знаю, — коротко сказав полковник, — покидьок із однорічних добровольців. Ким ви були в цивільному житті? — Відповів він до Саґнера, — приведіть сюди всю школу однорічних добровольців. І ось із такими, — провадив полковник, — філософії, ми тут повинні паскудитися. Kehrt euch! Так я й знав. Складки на шинелі не в порядку, немов ті, що в тебе, Швейку.

Школа однорічників вийшла на подвір'я.

— В каре! — наказав полковник. Підсудних і полковника оточили тісним квадратом.

— Гляньте лишень на цього героя! — гарикав полковник, показуючи стеком на колишнього студента. — Він у нас один з яких мають вийти кадри порядних офіцерів, готових вести солдатів до слави на полі бою. Але куди б цей п'яний пішов, як не до тебе, Швейку? Й для його вояків. Ви можете сказати щось на своє виправдання? Не можете. Гляньте на нього. Навіть на своєму філософії. Воістину класичний випадок. — Полковник вимовив останні слова підкреслено повільно й плюнув. Щастя, що це був лише якийсь там офіцерик-артилерист.

У цих останніх словах було сконцентровано все презирство дев'яносто першого полку до будейовицької артилерії. Це була непримиренна, страшна ненависть, родова кривава помста, яка переходила в спадщину від батьків. Ми про те, як піхотинці поскидали артилеристів у Влтаву або навпаки. Як вони побилися в "Порт-Артурі", "Під Південної Чехії".

— Проте, — провадив полковник, — за таку провину треба суворо карати. Цього типа треба викинути з школи артилеристів у війську. Regimentskanzlei! "

Фельдфебель з полкової канцелярії поважно підійшов, тримаючи наготові папери й олівець.

Було тихо, як у судовому залі, коли судять убивців і голова повідомляє:

"Оголошується вирок".

Саме таким голосом полковник і заявив:

— Однорічник Марек засуджується на двадцять один день посиленого арешту. Після відбуття кари — до кухні. Звернувшись до школи однорічників, полковник наказав шикуватися в колони. Було чути, як швидко групуються. Вони це не дуже клеїться і щоб той по обіді повторив з ними на подвір'ї маршові вправи.

— Треба, щоб гриміло, щоб аж луна котилася. Ага, мало не забув. Скажіть їм, що вся школа матиме п'ять днів гульця Марека.

А гульця Марек стояв біля Швейка з дуже вдоволеною міною. Про краще він і не мріяв. Безперечно, ліпше чекати вночі матнею під ураганим вогнем ворога горлати:

"Einzelnen abfallen! Bajonett auf!" 2

1 Полковий писар! (Ніж.)

2 Один за одним! Примкнути баґнет! (Нім.)

Відійшовши від капітана Саґнера, полковник Шредер зупинився перед Швейком і уважно поглянув на нього.

Він ашене великими вухами, які стирчали з-під насунутого військового кашкета. Вся постать справляла враження величчя. Він сказав: "Скажіть, будь ласка, невже я зробив щось зле?" І ті ж очі промовляли: "Навіть коли й сталося щось, то не я".

І полковник, узагальнивши свої спостереження, кинув фельдфебелеві одне запитання:

— Ідіот?

У цю ж мить полковник побачив, як уста на цьому добродушному обличчі розтулилися, і Швейк відповів замість нього:

— Насмілюсь доповісти, пане полковнику, — ідіот!

Полковник Шредер кивнув ад'ютантові й відійшов з ним набік. Потім покликав фельдфебеля, і вони проглянули документи.

— Ага, — сказав полковник Шредер, — так це той денщик надпоручника Лукаша, який, згідно з його рапортом, втік з полку. Коли вже пан надпоручник Лукаш вибрав собі такого безнадійного ідіота за денщика, хай з ним сам ходить. Правда ж, ви його теж ніколи не бачили в нашому товаристві? Отже, він має більше ніж досить часу, щоб втіти.

Полковник Шредер підійшов до Швейка і, дивлячись у його добре лице, сказав:

— Пришелепувата тварюко, маєте три дні посиленого арешту, а коли відсидите — зголосіться до надпоручника Лукаша.

Таким чином, Швейк у полковому карцері знову зійшовся з однорічником, а надпоручник Лукаш, мабуть, стрінув його.

— Пане надпоручнику, здається, тиждень тому, після свого прибуття до полку, ви подали мені рапорт, щоб я покарав його.

Він повернувся, і тому...

— Пане полковнику, — благально промовив надпоручник Лукаш.

— Я вирішив, — твердо вів далі полковник, — посадити його на три дні, після чого надішлю його знову до вас.

Приголомшений надпоручник Лукаш вийшов з канцелярії полковника, заточуючись, як п'яний.

* * *

Усі три дні, що минули в товаристві однорічного добровольця Марека, були для Швейка дуже приємні. Щовечора, увечері з гауптвахти, як завжди, лунало: "Боже, цісаря храни нам" і "Prinz Eugen, der edle Ritter" 1. За цей час він навіть не раз їв ядача завжди розлягался:

Наш старий наглядч

Не сміє вмирати,

Прийде чорт із пекла

Сам його забрати.

В пеклі об підлогу

Трісне ним спрожогу,

Всі чорти рогаті

Кинуться до нього.

Над нарами однорічник намалював наглядча, а під ним написав слова старої пісеньки:

Як ішов я в Прагу по ковбаси,

На шляху зустрівсь паяцик ласий,

Не паяцик, а наглядч клятий, — Та я втік, бо він хотів кусатись.

А в той час, коли обидва дрючили наглядча, як дрючать червоною хусткою у Севільї андалузького бика, надпоручник Лукаш знову приступає до виконання своїх обов'язків.

1 "Принц Євген, шляхетний лицар" (нім.).

3. ПРИГОДИ ШВЕЙКА В КІРАЛЬ-ГІДІ

Дев'яносто перший полк перевели до міста Міст-наЛітаві — до Кіраль-Гіди.

Саме коли Швейка після триденного арешту мали за три години вже випустити на волю, його разом з однорічником випустили.

— Про це вже давно горобці на даху цвірінькали, — сказав йому по дорозі однорічник, — що нас переведуть до Карпат. Сюди, до Будейовиць, приїдуть мадяри, розквітнуть найкращий засіб — це ґвалтувати дівчат іншої національності. Шведи й іспанці робили так під час Тридцятирічної війни, а тепер у нас знову робитимуть мадяри, причому воно вже не виглядатиме як грубе насильство. З часом усе влаштується, а бідна чеська служниця прийме до себе мадярського гонведа, і за століття антрополози стануть випнуті вилиці.

— Це перехресне парування, — кинув Швейк, — взагалі дуже цікава штука. В Празі живе офіціант-негр Християн Штваніце в цирку. В нього закохалася одна вчителька, що писала віршики до "Лади" про пастушків і лісові створіння, перелюбства, потім страшенно здивувалася, що в неї народився такий біленький хлопчик. Та ба, за два тижні він уже вивчив орніти. За півроку був чорнісінький, як його татонько, абіссінський король. Вона з ним пішла в клініку шкірних хвороб, щоб показати, що це справжнісінька чорна негритянська шкіра і що тут уже нічого не вдієш. Вона від горя з'їхала з глузду, і лікарі дали їй пораду, чи є якісь ліки проти негрів, і її відвезли до Катержінок, а негренья віддали в притулок, де всі з нього дуже люблять пити в нічних кафе. Тепер від нього з великим успіхом родяться чеські мулати, але вони вже іншого кольору, ніж він. Це не така проста справа. Від такого мулата знову народжуються мулати, а цих уже не можна відрізнити від чистого негра. Уявіть собі таке нещастя! Ви женитеся з якоюсь панночкою. Ця потвора, зовсім біла, раптом народить вам мулатів, і ви будете тлетичні змагання у вар'єте, де виступав якийсь негр, то думаю, що й ви задумаєтесь.

— Випадок вашого негра Християна, — сказав однорічник, — треба розглянути також і з воєнних позицій. Протягом восьмого полку. А ви ж уже чули, що двадцять восьмий перейшов до росіян. Росіяни страшно дивувалися б, якби знали, що Австрія жене на війну свої колоніальні війська, хоч у неї таких немає, і що вона вже вдалася аж до негритянства. — А я чув, — докинув Швейк, — нібито Австрія все ж таки має колонії десь там на півночі, якусь Землю цісаря. — Ви, хлопці, притримайте язика трохи, — сказав один із конвоїрів, — це нині слизька справа — базікати про колонії. — То подивіться на карту, — перепинив його однорічник, — і на свої очі побачите Землю нашого наймилостивішого імператора. Її звідти вивозять на криголамах, що належать празьким льодовням. Цей льодовий промисел дуже високо цінують, і це дуже безпечно. Найбільша небезпека

загрожує під час транспортування льоду з Землі цісаря Франца-Йосифа через Полярне коло. Ви можете собі уявити, як Конвой, який щось невиразно пробубонів, а капрал, який очолював конвой, підійшов і став слухати лекцію однорічника. — Ця єдина австрійська колонія може забезпечити льодом усю Європу і є неабияким народногосподарським підприємством, і голошують туди їхати, або йдуть і там замерзають. Проте разом з поліпшенням кліматичних умов, а в цьому випадку це надія, що великі площі льодовиків будуть належно використані. Влаштування кількох готелів привабить багатьох туристів, і дороги поміж крижаними брилами та намалювати на льодовиках туристські значки.

Єдина перешкода — ескімоси. Вони унеможливають роботу наших місцевих органів...

Ці впертюхи не хочуть учитися по-німецькому, — казав однорічник, а капрал з цікавістю слухав. Він був кадровим офіцером. Слухав і ковтав усе, про що не мав уявлення, а його ідеалом було залишитися в армії, служити за "юшку".

— Міністерство освіти, пане капрале, коли замерзло п'ять архітекторів, збудувало для них великими коштами льодовик. — Муляри врятувалися, — втрутився Швейк, — бо вони грілися від запаленої люльки.

— Не всі, — промовив однорічник, — з двома трапилося нещастя, вони забули затягнутись, і люльки погасли, і вони замерзли. Лу з крижаної цегли та залізобетону, воно вкупі дуже добре тримається, та що ж, ескімоси довкола розклали вогонь, чого хотіли. Лід, що на ньому поставили школу, розтанув, і вся школа разом з директором та представниками влади, провалилася в море. Почувся лише голос представника влади. Бувши вже по шию у воді, він ревноу: "Gott mit uns!". — Ясно, війна з ними буде важка. Найбільше нашому війську будуть капостити приручені білі ведмеді. — Ще нам тільки цього бракувало, — надзвичайно мудро сказав капрал. — І без цього вже по саме нікуди маємо йти. Натягнеш собі таке на голову, і ти вже отруєний, як нам пояснювали в старшинській школі.

— Вони вам тільки страху напускають, — зауважив Швейк, — жодний солдат нічого не повинен боятися. І коли вони будуть стріляти, ми будемо стріляти в них. А щодо отруйних газів, то для нас вони звичні ще з казарм після солдатського хліба та гороху з пивом. — Здається, якісь особливі електричні струми, — доповнив однорічник. — Притягувані целулоїдними зірочками, вони будуть від бід не втекти.

Капрал, хоч до служби в армії і крутився біля волів, усе ж таки нарешті второпав, що з нього глузують, і перейшов до цивільної роботи. Вони вже наближалися до вокзалу, де будейовичани прощалися зі своїм полком.

Прощання не мало офіційного характеру, але площа перед вокзалом була заповнена громадянами, які чекали на своїх близьких. Цікавість і увага Швейкова зосередилися на шпалерах громадян. І, як це звичайно буває, зразкові солдати лічили на те, що їхні жінки будуть з ними. Ів пізніше мали, як оселедців, напхати до телятників, а Швейка з однорічником везти в спеціальному арештантському вагоні. Причому в такому арештантському вагоні місця — хоч конем грай.

Швейк не міг утриматися, щоб не вигукнути в бік шпалер "Слава!" і не замахати шапкою. Це так подіяло, що конвоїр, який стояв перед ним, сказав: "Слава!" і замахав шапкою. Там, далеко попереду, люди почали говорити:

"Вже йдуть".

Капрал з конвою розгубився і заверещав на Швейка, щоб той заткнув собі пельку, але оклики ширились, як лавина. Швейк кричав: "Слава!" та вимахувала шапками й капелюхами.

Це була грандіозна маніфестація. З вікон готелю навпроти вокзалу якісь дами махали хустинками й кричали: "Слава!"

використав нагоду і вигукнув: "Nieder mit den Serben!" — збили в штучно викликаній штовханині з ніг і трохи. Як електрична іскра, мчало далі: "Вже йдуть".

І вони йшли. Швейк під баґнетами приязно махав рукою до юрби, а однорічник поважно козирав.

Так увійшли у вокзал, і, коли прямували до призначеного військового поїзда, оркестр стрілецького полку, дириґує цісаря храни нам". Та, на щастя, в останню хвилину з'явився в чорному котелку старший фельдкурат сьомої кавалерійської дивізії. Його історія була дуже проста. Він, цей пострах усіх офіцерських ідалень, кендюх, ненажера, щойно вчора приїхав до офіцерів полку, який від'їздив на фронт. Їв, пив за десятьох і трохи напідпитку бігав до офіцерської кухні виманюючи як хижак, зубами м'ясо, а під кінець добрався в кухні до рому, нажлуктився, як свиня браги, аж почав ригати, і з цього йому вдалося, що йому він мав багатий досвід, і в сьомій кавалерійській дивізії офіцери завжди доплачували за нього. Вранці він ді перших полкових ешелонів, і тому вештався вздовж шпалер і поводився на вокзалі так, що офіцери, які керували, замкнулися від нього в канцелярії начальника станції.

Тому він і з'явився знову перед вокзалом саме вчасно, щоб затримати паличку дириґента, готового вже дириґувати — Halt! — вигукнув. — Ще ні, я сам подам знак! Поки стійте вільно, а я скоро прийду.

Він пішов на вокзал і, пустившись за конвоем, затримав і його своїм криком "Halt!".

— Куди? — суворо спитав капрала, який не знав, що робити в новій ситуації.

Замість нього добродушно відповів Швейк:

— Нас везуть до Брука. Якщо хочете, пане оберфельдкурате, можете їхати з нами.

— Таки поїду, — заявив отець Лаціна і, звертаючись до конвою, додав: — Хто каже, що я не можу їхати? Vorwa!

1 Вперед! Марш! (Нім.)

Старший фельдкурат, опинившись в арештантському вагоні, ліг на лавку, добряга Швейк скинув шинелю й поспав. Ові: "Обер-фельдкуратам треба догоджати!".

Отець Лаціна, зручно вмотивившись на лаві, почав розводитись:

— Рагу з грибами, панове, тим краще, чим більше грибів. Але грибки треба перше смажити на цибулі, а тоді в

— Та цибулю ви вже зволіли додати раніше, — озвався однорічник, незважаючи на розпачливі погляди капрала.

Становище капрала було справді розпачливе.

— Так, — докинув Швейк, — пан обер-фельдкурат правду кажуть. Чим більше цибулі, тим краще. В Пакомерж кає спрагу. Цибуля взагалі дуже корисна річ. Печену цибулю прикладають і до болячок...

Отець Лаціна тим часом, лежачи на лавці, говорив півголосом, наче крізь сон:

— Все залежить від прянощів, які прянощі й скільки їх класти. Не можна й перечорноперчити, ні перечервонити.

Чимдалі він говорив усе повільніше й тихше:

— Пере-гвоз-дичи-ти, пере-цитри-нити, пере-корі-нити, перемуска-ти...

Не договорив і заснув. Коли йому набридало хропли, він свистів носом.

Капрал ошелешено дивився на нього, а конвоїри на своїх лавках тихенько підсміювалися.

— Цей так швидко не прокинеться, — кинув Швейк за хвилину. — Він п'яний як чіп.

Не бійтеся, — провадив Швейк, бачачи, що капрал перелякано подає йому знак мовчати. — Тут нічого не змінилося, в нижчого чи вищого чину має вже такий талан від бога — при кожній нагоді напиватися до нестями. Я служив у такий спосіб. Так той міг би пропити й ніс між очима. Все, що цей тут виправляє, — дурниця супроти того, що виправляв тоді. Коли б нам хто на нього щось позичив.

Швейк підійшов до отця Лаціни, обернувшись до стіни й тоном знавця сказав:

— Цей хропить аж до Брука, — і повернувшись на своє місце, супроводжуваний розпачливим поглядом нещасного, сказав:

— Чи не піти мені про це доповісти?

— Про це й не думайте, — сказав однорічник. — Ви ж комендант конвою і не смієте від нас ні на крок. А також не можете з донесенням, поки не матимете на його місце заступника. Як бачите, це твердий горішок. Подавати знак стрілецького боку, існує розпорядження, що, крім арештантів і супровідного конвою, в арештантському вагоні не сміють бути ні з вашого боку, коли б ви під час ходу поїзда, щоб замести сліди свого протизаконного вчинку, тихенько викрасти чого-небудь, гона, де йому нема чого робити. З цього, пане капрале, вийде не що інше, як розжалування.

Капрал збентежено забелькотів, буцімто старшого фельдкурата до вагона ніхто не кликав, а він сам до них приїхав.

— Тут начальник лише ви, — твердо підкреслив однорічник, а Швейк доповнив:

— І коли б навіть сам найясніший цісар хотів до нас пристати, то ви не сміли б цього дозволити. Це так, як на фронті, просить, щоб той збігав йому по сигарети, а черговий ще запитає, який сорт йому купити. За такі справи — тортур.

Капрал несміливо захищався, говорячи, що це ж Швейк перший запропонував обер-фельдкуратові їхати з ним.

— Я, пане капрале, можу собі таке дозволити, — відповідав Швейк, — бо ж я пришелепуватий, але від вас ніхто не може.

— Ви вже давно служите понадстроково? — спитав капрала ніби мимохідь однорічник.

— Третій рік, тепер мене мають підвищити.

— На цьому треба поставити хрест, — цинічно сказав однорічник. — Я вам кажу, що, крім розжалування, з цього нічого не вийде.

— Та воно однаково, — сказав Швейк, — чи загинути в чині старшини, чи звичайним рядовим. Хоч, правда, рядовим.

Старший фельдкурат заворушився.

— Спить! — заявив Швейк, перевіrivши, що з фельдкуратом усе в належному порядку. — Тепер йому, мабуть, спиться.

Фельдкурат Кац, коли впивався, то вві сні не знав, що робить. Одного разу, слухайте...

І Швейк почав розповідати, скільки й чого він тільки зазнав з тим фельдкуратом Отто Кацом, і оповідав так до

Тільки рев з останніх вагонів перервав оповідь Швейка. Дванадцята рота, де були самі німці з-під Крумловськ
Wann ich kumm, wann ich kumm,
Wann ich wieda, wieda kumm 1.

А з іншого вагона хтось у цілковитій зневірі горлав у бік Будейовиць, що все віддалялися:

Und du, mei Schatz,

Bleibst hier,

Holario, holario, holo! 2

1 Як прийду, як прийду, Гей, як назад прийду (нім. діал.).

2 А ти, мій скарбе, вже сама. Голярію, голярію, голо! (Нім.)

Це було таке відчайдушне ревіння і скавуління, що товариші змушені були відтягнути його від прочинених дв
— Дивно, — сказав однорічник капралові, — що до нас іще й досі не з'явилася інспекція. Згідно з приписом, в
іклуватися про якогось п'яного старшого фельдкурата.

Нещасний капрал уперто мовчав і похмуро дивився вслід телеграфним стовпам, що втікали назад за вікном.

— Коли подумаю, що про нас нікому не доповіли, — ущипливо провадив однорічник, — і що на найближчій с
в. Таж ми немов...

— Цигани, — втрутився Швейк, — або волоцюги. Так, ніби ми боїмося божого світла й не сміємо про себе ніко

— Крім того, — сказав однорічник, — на основі розпорядження двадцять першого листопада тисяча вісімсот с
еба дотримуватися таких приписів: по-перше, арештантський вагон повинен бути заґратований. Це ясно як б
лідними ґратами.

Значить, з цього боку тут усе гаразд. По-друге, згідно з цісарсько-королівським розпорядженням від дня двад
арештантському вагоні повинна бути вбиральня. Якщо її немає, то вагон повинен бути обладнаний закриток
упровідної сторожі. Тут, власне, годі й говорити про арештантський вагон, де б могла бути вбиральня.

Попросту сидимо в окремому заґратованому купе, ізольовані від усього світу. Та й тієї нещасної посудини тут

— Можна це робити з вікна, — розпачливо кинув доведений до краю капрал.

— Забуваєте одне, — сказав Швейк, — жодний арештант не сміє підходити до вікна.

— А ще, по-третє, — вів далі однорічник, — тут повинен бути посуд з питною водою. Ви про це теж не потурбу
те? Так я й думав, цим ви також не поцікавились...

1 До речі (франц.).

— Як бачите, пане капрале, — сказав Швейк, — це не жарт возити арештантів. Про нас треба піклуватися. Ми
реба все принести аж під самий ніс, на це існують приписи й параграфи, і їх кожен мусить дотримуватись, бо
ав колись один мій знайомий гультяйчик. — Про нього треба подбати, щоб не простудився, не схвилювався, і

— До речі, — сказав за хвилину Швейк, приязно дивлячись на капрала, — коли буде одинадцята година, то ви
Капрал допитливо подивився на Швейка.

— Ви, мабуть, пане капрале, хотіли мене спитати, чому ви повинні звернути мою увагу, коли буде одинадцята

— з притиском сказав Швейк і вів далі урочистим тоном: — Мене засудили на полковому рапорті на три дні. Я
ушу бути вже на волі. Від одинадцятої години мені тут нема чого робити. Жодного солдата не вільно тримати
и і порядку.

Нещасний капрал після такого удару ще довго не міг отямитись, аж нарешті відповів, що він, мовляв, не дїста

— Милий пане капрале, — відізався однорічник, — папери самі не прийдуть до коменданта конвою. Коли го
ились перед новою ситуацією: ні в якому разі ви не маєте права затримувати когось, хто повинен вийти на во
и арештантський вагон. Йї-право, не знаю, як ви виплутаєтесь з цієї складної ситуації. Чим далі, тим гірше. Теп
Однорічник сховав кишеньковий годинник.

— Дуже цікаво, пане капрале, що ви зробите за півгодини?

— За півгодини моє місце в телячому вагоні, — мрійно повторював Швейк.

Капрал, уже зовсім спантеличений, остаточно знищений, звернувся до нього:

— Якщо це вам не буде неприємно... мені здається, тут куди вигідніше, ніж у телячому вагоні. Я думаю... Його

— Більше підливи!

— Спи, спи, — добродушно сказав Швейк, підкладаючи йому під голову полу шинелі, що зсунулася з лавки. —

І однорічник почав співати:

Спи, дитятко, спи,

Оченьки sklepi,

Бог з тобою буде спати,

Ангелятко колихати,

Спи, дитятко, спи.

Нещасний капрал уже ні на що не реагував. Він тупо дивився у вікно, не звертаючи уваги на цілковиту дезор
Біля перегородки конвоїри грали в "ляца", і на ягодиці падали енергійні й сумлінні удари. Коли капрал огляну
зітхнув і знову відвернувся до вікна.

Однорічник хвилинку про щось роздумував, а потім звернувся до ошелешеного капрала:

— Ви знаєте журнал "Світ тварин"?

— Цей журнал, — зрадів капрал, що розмова переходить на іншу тему, — виписував у нас у селі шинкар, бо ст

ся до цього журналу за порадою.

— Милий друже, — сказав однорічник, — моя розповідь, яку ви зараз почуєте, доведе вам надзвичайно ясно, чому ти в "ляща", бо моя розповідь дуже і дуже цікава хоч би тому, що багатьох спеціальних слів ви не розумієте. Я ні воєнні клопоти.

Як я, власне, став колись редактором "Світу тварин", цього дуже цікавого журналу, деякий час було і для мене тільки в якомусь непритомному стані погодився на цей крок з дружньої любові до свого давнього приятеля Г. видавця пана Фукса. Фукс його тоді одразу ж прогнав, та ще й звелів йому підшукати на своє місце порядного редактора. Як бачите, тоді були дивовижні відносини між роботодавцями й службовцями.

Коли мій приятель Гаек відрекомендував мене видавцеві, той прийняв мене дуже чемно і спитав, чи маю взагалі, що завжди шанував тварин, бачив у них перехідний ступінь до людини і що з позицій охорони тварин завжди виступав проти їх убивства. Він перш ніж з'їдять, убили наскільки можливо без болю.

Короп, наприклад, від самого свого народження має непохитну впевненість у тому, що куховарка дуже негарно поводитися з ним, олову — це успішний наслідок боротьби товариства охорони тварин проти різання їх невмілою рукою.

Покручені тіла смажених в'юнів свідчать, що, вмираючи, вони протестують проти смаження їх живцем на мармурі. Тут видавець перебив мене, запитавши, чи обізнаний я з птахівництвом, чи знаю собак, кроликів, бджільництво і для репродукції, перекладати з закордонних журналів спеціальні статті про тварин, чи вмію користуватися Біблією, чи тварин стосовно до католицьких свят, змін пір року, перегонів, полювань, дресирування поліцейських собак, наприклад, преси і чи зможу виявити свої знання в короткій змістовній вступній статті.

Я заявив, що вже давно обмислив план правильного редагування такого журналу, як "Світ тварин", і всі назвавши. "Моє прагнення, — сказав я, — підняти журнал на небувалу височінь. Реорганізувати його щодо змісту й чинити про тварин", — причому треба буде дуже пильно пов'язувати все з політичною ситуацією і подавати читачам не тільки описи різних тварин. Розділ "Тваринна хроніка" буде чергуватися з "Новою програмою розв'язання проблем тварин". Він знову перебив мене, сказавши, що його це повністю задовольняє, а якщо мені пощастить виконати бодай якийсь приз на останній берлінській виставці свійської птиці, а їхній власник — золоту медаль за вміння їх парувати. Можу сказати, що я доклав рук і, поки в мене вистачило сил, дотримувався своєї державної програми. Я навіть не вигадував тварин. Бажаючи дати читачам щось зовсім нове, я вигадував тварин.

Виходячи з тих міркувань, що, наприклад, слон, тигр, лев, мавпа, кріт, кінь, свиня тощо — створіння, давно вже відомі, але новим, новими відкриттями й тому вирішив пустити в журнал "сірчаночеревого кита". Цей новий рід мого кита й мав спеціальний канал.

Тим каналом мій сірчаний кит випрiskyвав одурманюючу отруйну кислоту на риб, яких збирався з'їсти. Пізніше я назвав цю рідину "китовою кислотою". Китовий жир уже також був усім відомий, але нова кислота зацікавила читачів. Взагалі читачі "Світу тварин", можу вас запевнити, дуже цікаві.

Незабаром після "сірчаночеревого кита" я відкрив цілу низку інших тварин. Назву хоча б "благуну хитрого" — "пійну", яку я означив як рід щура.

З кожним днем у мене з'являлися нові звірята. Я сам був вражений своїми успіхами в цій галузі. Я ніколи не думав пустити в своєму творі "Життя тварин" стільки назв тварин. Чи ж знав Брем і всі його наслідувачі про мого кажана з верхів'я гори Кіліманджаро під назвою "пачуха оленяча дражлива"?

Хіба до цього часу природознавці мали уявлення про якусь "блоху інженера Куна"?

Я знайшов її в бурштині: вона була зовсім сліпа, бо жила на підземному доісторичному кроті, а той також був "чужим мацаратом" з Постоєнської печери, що в той час сягала аж до теперішнього Балтійського океану.

З цієї незначної події розвинулася велика полеміка між газетами "Час" і "Чех", бо "Чех" у відділі "Різне", цитує мене, робить — добре робить". "Час", звичайно, з чисто реалістичних позицій розбив мою блоху разом з достойними нею й відкривача нових створінь. Передплатники "Світу тварин" почали хвилюватися.

Привід до цього дали мої різні дрібні повідомлення про бджільництво і про свійську птицю, де я розвинув свої поради розбив параліч відомого пасічника пана Пазоурка і пасічництво на Шумаві й Підкрконошах загинуло. Вони писали погрозові листи й відмовлялись від журналу.

Я кинувся до птахів, що живуть на волі. Я й до сьогодні згадую історію з редактором "Сільського обрію", депутатом. Я вирізав з англійського журналу "Country Life" 1 малюнок якогось птаха, що сидів на горісі, і дав йому назву "Птах, який сидить на ялівці, це — "ялівник", або "ялівка".

І ось що трапилося: у звичайній поштовій листівці пан Кадлчак напався на мене, що це, мовляв, сойка, а не як у вас, а "Eichelhahe" 2.

1 "Сільське життя" (англ.).

2 Від Eichel — жолудь.

Я написав листа, в якому виклав цілу теорію про горішника, пересипаючи лист численними лайками та вигадками. Депутат Кадлчак відповів мені в "Сільському обрії" передовою статтею.

Мій шеф пан Фукс сидів, як завжди, в кафе й читав провінційні газети, бо останнім часом часто шукав у них згадки про тварин. Коли я прийшов, він показав мені на столі "Сільський обрій" і щось тихо сказав, дивлячись на мене своїми сумними очима в перед усією публікою:

— "Шановна редакціє!

Я звернув увагу на те, що ваш журнал вводить незвичайні й невиправдані назви, надто мало дбає про чистоту

ої назви сойки, ваш редактор вводить назву "жолудник", що є буквальним перекладом німецького терміна "Eichhörnchen".

— Сойка, — повторив за мною розпачливо видавець журналу.

Я спокійно читав далі:

— "У відповідь на це я від вашого редактора "Світ тварин" дістав листа особистого, надзвичайно грубого і розпачливого, заслуговує на суворе засудження.

Добре виховані люди так не відповідають на істотні наукові зауваження. Я радий би знати, хто з нас обох більший листівці, а написати листа. Та в зв'язку з перевантаженістю роботою я на цю дрібницю не звернув уваги, але ганебного стовпа.

Ваш пан редактор дуже помиляється, коли думає, що я недовчена тварюка, яка не має ніякого поняття, як ці вчені отримали свої знання не лише з книжок, але і в природі і маю в клітках більше птахів, ніж ваш редактор, людина, обмежена своїми знаннями.

Але це другорядні речі, хоч було б непогано, якби ваш редактор "Світу тварин" переконався, кого він називає Фрідланді біля Містека, де до цієї статті також були передплатники вашого журналу.

Не йдеться, зрештою, про особисту полеміку безглузлого грубіяна, але про саму справу, і тому знову повторюю: це відомо вітчизнянцю назву "сойка".

— Так, сойка, — ще розпачливішим голосом сказав мій шеф.

Я спокійно читаю далі і не даю себе перебити:

— "Це паскудство, коли такі речі довіряються не спеціалістам, а грубіянам. Хто коли називав сойку горішником? rarius V. A.". Це і є сойка.

Редактор вашого журналу, напевно, визнає, що я краще знаю птахів, ніж їх може знати неспеціаліст. Горішник — це латинське "B" зовсім не означає як мені писав ваш редактор, початкову літеру слова "бовдур". Чеські птахознавці якого винайшов саме той пан, до якого, згідно з його теорією, і стосується ініціал "B". Це нахабно-груба напад на мене, якби навіть редактор "Світу тварин" наклав у штани, і це залишиться лише доказом, як легковажно і несуттєво автор не віглас пише, буцімто сойка належить, згідно з Бремом, до родини крокодиловидних, стор. 452, на якій, до речі, Потім той, м'яко кажучи, невіглас знову посилається на Брема, мовляв, сойка, згідно з Бремом, належить до родини ворони і родина галок, до того ж автор листа настільки грубий, що й мене назвав галкою (Colaeus) з родини сови. Ініціал йдеться про сойок лісових і сорок строкатих..."

— Лісові сойки, — зітхнув мій видавець журналу, вхопившись за голову, — дайте-но сюди газету, я сам дочитаю.

Я злякався, коли він зненацька захрип, читаючи:

— "Груздяк, або дрізд чорний турецький, залишиться так само в чеському перекладі груздяком, як дрізд сірий".

— Дрізд повинен називатися ялівник, або ялівка, пане шефе, — сказав я, — бо він живиться ялівцем.

Пан Фукс ударив газетою об стіл і заліз під більярд. Він харчав і видашував із себе останні прочитані слова:

— "Turdus" 1, "груздяк"! Ніякої сойки, — верещав він з-під більярда, — горішник я, панове, кусаюся!

1 Дрізд (лат.).

Нарешті його витягли з-під столу, і на третій день він сконав у родинному колі від запалення мозку.

Його останні слова:

— Мені не йдеться про особисту користь, але про добро загальне. З цієї позиції, будь ласка, прийміть мою оцінку. Однорічник умовк, а потім зловтішно промовив до капрала:

— Цим я хотів сказати лише одне: кожна людина може часом опинитися в дражливій ситуації й наробити помилку. Правду кажучи, капрал зрозумів лише те, що він помиляється, тому знов відвернувся до вікна й похмуро споглядав. Його зацікавленість викликало оповідання у Швейка.

— На світі нічого не приховаєш. Так чи інакше, як ми тут чули, шило вилізе з мішка. Навіть те, що якась дурна людина вигадує. Вигадувати нових тварин, ніде правди діти, справа важка, але показувати видуману тварину, що не має нічого спільного з природою, це ще легше. Він відкрив русалку і показував її на Гавлічкової вулиці на Виноградах, за ширмою. У ширмі був отвір, і кожен міг побачити русалку. Ноги в неї були завинені зеленим газом, і це мало зображувати хвостяку. Волосся було пофарбоване в зелений колір, також зелені, на хребті прикріплене мотузком якесь стерно. Молодь до шістнадцяти років туди не пускали, а дорослі, нахвалитись, яка в цієї морської панни велика сідниця з написом: "До побачення!" Щодо грудей, то тут справа проста. Вечора пан Местек замикав панораму і казав: "Русалко, можете йти додому". Вона перевдягалась, і о десятій вечора йшла додому. Вона зустрічаючись з чоловіками, мимохідь говорила: "Красунчику, ходім зі мною побавитись". Але в русалки не було жовтої книжечки, і під час облави пан Драшневський оді урвався.

Старший фельдкуратор раптом упав з лавки, але не прокинувся і спокійнісінько спав собі на підлозі. Капрал знімав його з лавки. Ніхто не допоміг йому. Було видно, що капрал втратив будь-який авторитет. Коли він слабким, безнадійним голосом сказав:

— А ви що, не можете мені допомогти? — всі конвоїри подивилися на нього як привиди, й жоден з них пальцем не рухнув.

— Ви б його залишили, хай би хропів там, де лежав, — зауважив Швейк. — Я зі своїм фельдкуратором інакше не поведусь на шафі, раз у чужому домі, в ночвах, і бозна-де він тільки не хропів.

Капрал раптово відчув приплив рішучості. Бажаючи показати, хто тут, власне, начальник, він гримнув на Швейка:

— Заткніть свою пельку і не базікайте! Всякий денщик буде мені тут своїм дурним язиком плескати. Блощиця!

— Так, звісно, а ви, капрале, бог, — відповів Швейк із спокоєм філософа, який хоче в усьому світі створити землю.

Я.

— Господи боже, — вигукнув однорічник, здіймаючи вгору руки, — наповни наші серця любов'ю до всіх капранів.

ій буцеґарні на рейках.

Капрал почервонів, мов рак, і рвонувся з місця:

— Я забороняю вам робити будь-які зауваження. Однорічнику ви нещасний!

— Це ж зовсім не ваша провина, — заспокійливим тоном сказав однорічник. — Багатьом родам і видам природи? Чи не краще було б, якби ви народилися ссавцем іншого виду і не носили цього ідіотського імені "людина"? Великий пан і найдостойніша в світі істота. А ось відпорють вам зірочки, і ви — нуль, один з тих нулів, яких абсолюти прицеплять на комір ще одну цяцьку і зроблять з вас тварину під назвою старший унтер, то й тоді ви ще не сподієтесь олі бою ви складете свої культурно недорозвинені кістки, то в цілісінькій Європі по вас ніхто не заплаче.

— А я доб'юся того, що вас іще посадять! — розпачливо вереснув капрал.

Однорічник усміхнувся:

— Вам би хотілося мене посадити, мабуть, тому, що я вас образив? У такому випадку ви б набрехали, бо при вас саме полягає образа. Крім того, закладаюсь на що хочете, ви взагалі нічого не запам'ятали з нашої розмови. Ні, не доїхавши до найближчої станції, а раніше, ніж повз нас промайне перший телеграфний стовп. Ви відмерла! Не викласти все, що ви тут від мене почули. Крім того, ви можете запитати всіх присутніх тут, чи в моїх словах була правда.

— Справді, — підтвердив Швейк, — вам тут ніхто не сказав ані словечка, яке б ви могли якось не так витлумачити. Молока. Одного разу я сидів у нічній кав'ярні "Тунель".

Ми щось розбалакалися про орангутангів. Сидів з нами один морячок, він розповідав, нібито орангутанга часом має всю морду зарослу щетиною, як... "ну, — каже, — як, наприклад, ось той пан біля сусіднього стола". Ми всі сміялися. А моряк розчерепив йому голову пивною пляшкою, аж бородатий пан звалився непритомний. Ми попросили, щоб він не вбив. Ми сяк-так відтерли пана, а цього якраз і не треба було робити, бо тільки-но він воскрес, одразу в поліцію, хоч ми були тут зовсім ні при чому. Там він без кінця торочив, нібито ми його вважали за орангутанга. Аж емо: "Таж ні, зовсім він не орангутанг", — а він знову — орангутанг, та й годі, він, мовляв, на власні вуха чув. Комісар почав по-доброму пояснювати, а той як пень. Не дав себе переконати і заявив панові комісару, що той не має права ітверезитися, а ми хотіли повернутися до "Тунелю", але вже не змогли, бо й нас також посадили за ґрати. Бачте, як й торби січки не варті.

Або ось іще: в Округлицях був один громадянин. Так той образився, коли в Німецькому Броді його назвали сусідом до бісової матери. Наприклад, якби ми вас охрестили ондатрою, чи ви могли б за це на нас розгніватися?

Капрал заричав, хоч, правда, цього не можна було назвати ревінням. Це був рик, у якому гнів, лють, розпач злилися в якийсь виводив носом крізь сон старший фельдкурат.

Після цього рику капрал запав у цілковиту депресію. Сів на лавку, і його водяві, безвиразні очі втупились у дах.

— Пане капрале, — сказав однорічник, — ви тепер, коли так удивляєтеся в сумовиті гори й запашні ліси, нагадайте собі про серця і душі, поета, доступного благородним почуттям.

Сидіть, будь ласка, так, як сидите, — це вам дуже до лиця. Як одухотворено, як невдавано і природно. Напевно, ви думаєте про те, як буде гарно, коли навесні в цих спустілих зараз місцях розгорнеться килим барв.

— І той килим любовно обіймає струмочок, — докинув Швейк, — а наш пан капрал сидить на якомусь пеньку.

Капрал сидів зовсім апатично, а однорічник почав запевняти, буцімто він бачив вирізьблену голову капрала на камені.

— Пробачте, пане капрале, чи ви не були натурником у скульптора Штурса?

Капрал глянув на однорічника й сумно сказав:

— Ні, не був.

Однорічник замовк і простягся на лавці.

Конвоїри грали з Швейком у карти, капрал з розпуки асистував і дозволив собі навіть зауважити, що Швейк зграбний хід сімку.

— Бувало, колись, — сказав Швейк, — у шинках робили гарні написи проти порадишників. Пам'ятаю і досі один: Військовий поїзд під'їжджав до станції, де інспекція обходила вагони. Поїзд зупинився.

— Так воно й є! — сказав невблаганний однорічник, багатозначно глянувши на капрала. — Інспекція вже тут. До вагона ввійшла інспекція.

Комендантом військового поїзда штаб призначив офіцера запасу доктора Мраза.

На такі дурні пости завжди пхали офіцерів запасу. Доктор Мраз від цієї посади зовсім очманів. Ніяк не міг дорватися до реальної гімназії. Крім цього, кількість людей у кожному вагоні не збігалася з підсумком, підбитим після поїзду, що не знати звідки з'явилося на дві польові кухні більше.

— А це що за бісова мати? — Аж мурашки поза шкірою забігали: невідомим способом розмножилися коні.

У списку офіцерів не міг дошукатися двох кадетів, і їх бракувало до загального рахунку. В передньому вагоні, на місці асоу в нього розболілася голова. Він уже проковтнув три порошки аспірину і тепер з хворобливим виразом очей. Увійшовши зі своїм провідником до арештантського купе і переглянувши папери, він прийняв рапорт від нещасного, в, ще раз порівняв сказане з написаним і оглянувся навколо.

— А це кого везете з собою? — суворо спитав комендант поїзда, показуючи на старшого фельдкурата, який спав.

— Насмілюсь доповісти, пане лейтенанте, — занепокоївся капрал, — ми, той, як його...

— Що це за "той, як його", — невдоволено забуркотів доктор Мраз. — Говоріть прямо.

— Насмілюсь доповісти, пане лейтенанте, — відіззався замість капрала Швейк, — цей пан, що спить на животі, це начальник, то ми й не могли його викинути з вагона, аби не порушувати субординації. Він, мабуть, переплутає.

Доктор Мраз зітхнув і глянув у свої папери. Про жодного старшого фельдкурата, який повинен був би їхати по... На останній станції в поїзді раптом збільшилося число коней, а тепер, як грім з ясного неба, в арештантському... Комендант не спромігся ні на що інше, як наказати капралові перевернути на спину фельдкурата, що лежав н... Після довгих зусиль капрал нарешті поклав старшого фельдкурата навznak, той прокинувся і, побачивши пер... — Eh, serwus, Fredy, was gibts neues? Abendessen schon fertig?!

1 Вітаю, Фреді, що нового? Вечеря вже готова? (Нім.)

Потім знову зажмурих очі й повернувся до стіни.

Доктор Мраз одразу ж упізнав у ньому вчорашнього ненажеру з офіцерського казино, славнозвісного обжир...

— За це, — сказав він капралові, — підете на рапорт. Мраз уже виходив, коли його несподівано затримав Швейк.

— Насмілюсь доповісти, пане лейтенанте, я тут не повинен бути. Я мав арешт лише

до одинадцятої години, і саме зараз скінчився мій строк. Мене було заарештовано на три дні, і тепер я вже по...

инула, прошу вас, пане лейтенанте, висадити мене, або перевести до телячого вагона, в якому я тепер повин...

— Прізвище? — спитав доктор Мраз, заглядаючи знову в свої папери.

— Швейк Йозеф, насмілюсь доповісти, пане лейтенанте.

— Гм, так оце ви і є той уславлений Швейк, — сказав доктор Мраз. — Ви справді повинні були вийти об одина... ки не приїдемо до Брука, це, мовляв, безпечніше, бо принаймні дорогою нічого не вступнете.

Після відходу інспекції капрал не міг стриматися від злостивого зауваження:

— Так бачите, Швейку, лайна вам допомогло звертання до вищої інстанції. Коли б я хотів, міг би вам обом доб...

— Пане капрале, — озвався однорічник, — кидатися лайном — це більш-менш переконлива аргументація. Ал... на або хоче на когось нападися. А щодо тих смішних ваших погроз, начебто ви спроможні нам хвости накру... уть, тут дала себе взнаки ваша духовна зрілість і надзвичайна делікатність.

— Годі, досить! — аж підскаочив капрал. — Я вам обом можу вторувати шлях до криміналу. Бачили ми таких!

— А за що, голубе? — невинно спитав однорічник.

— Це моя справа, — гороіжився капрал.

— Ваша справа? — сказав, посміхнувшись, однорічник. — Вона така ж ваша, як і наша. Це як у картах: моє — т... порт, тому й починаєте гримати на нас, хоч це в приписах навряд чи дозволяється.

— Хами, ось ви хто! — вигукнув капрал, збираючи останні сили, щоб нагнати на присутніх страху.

— Я вам щось скажу, пане капрале, — зауважив Швейк. — Я вже стріляний горобець, служив ще перед війною... ькову службу, пам'ятаю, був у нас у роті один надстроковий фельдфебель Шрейтер, юшкоїд. Міг уже давно ще... іплявся до нас, мов той чорт до сухої верби, приставав до кожного, як лайно до сорочки: то це йому не так, то... і завжди лаявся: "Ви не солдати, а нічні сторожі". Мене це нарешті дійняло до живого, і я пішов на ротний рап... "Насмілюсь доповісти, пане капітане, маю скаргу на нашого фельдфебеля Шрейтера.

Ми все ж таки солдати його величності, а не нічні сторожі. Ми служимо найяснішому цісареві, а не овочі стере... ут не було". А я на це: "Насмілюсь попросити послати мене на батальйонний рапорт".

1 Приписів (нім.).

На батальйонному рапорті, коли я пояснив обер-лейтенантові, що ми не нічні сторожі, а цісарські вояки, він н... полкового рапорту. На полковому рапорті, тільки-но я виклав свою скаргу, полковник як визвірився на мене, просити, пане полковнику, представити мене до бригадного рапорту". Цього він злякався і наказав зараз же в... мене перед усіма офіцерами за те слово "сторожі". Потім він наздогнав мене на подвір'ї і заявив, що від сього... відтоді дуже остерігався, але так і не вберігся. Стояв якомсь на варті біля цейхгаузу. Кожен вартовий вважав за... нади, або писав якийсь віршик. А я нічого не міг придумати, то взяв і накарлював з нудьги на стіні: "Юшкоїд Шрейтер — костомеха", — прямісінько під останнім реченням.

Фельдфебель одразу ж доніс про це, бо стежив за мною, як рудий собака. Біда хотіла, щоб над тим написом бу... дев'яносто дванадцятому році, коли ми мали йти на Сербію через консула Прохазку. І мене зараз же відправили... рафували, мабуть, разів п'ятнадцять ту стіну цейхгаузу з усіма її написами і моїм підписом також, разів з десяти... е підемо, ми на неї насеремо". П'ятнадцять разів я мусив писати: "Юшкоїд Шрейтер — костомеха". Під кінець... "Це було двадцятого липня тисяча вісімсот дев'яносто сьомого року, коли Краловий Двур над Лабою пережив... слідчий. — Нас цікавить інше. Продиктуйте йому щось, де б було багато "с" і "р". І надиктували: "Серб, сверб... же зовсім запаморочився і весь час оглядався назад, де стояв солдат з баґнетом. Нарешті він сказав, що все ц... до Відня і щоб я тричі підряд написав: "Сонце починає вже припікати, страшна спека".

Весь матеріал відіслали до Відня і там установили: щодо написів — то вони зроблені не моєю рукою, але підпи... лав, я не міг охороняти цейхгауз у той час, коли підписувався на стіні.

— Як бачите, — вдоволено сказав капрал, — усе ж таки не обійшлося без кари. Ви, видно, вже досвідчений кр... ть тижнів, а шість років.

— Коли б вам, капрале, довгий хвіст, ви б самі собі боки повідбивали, — вхопився за слово однорічник. — Кра... т. До такої справи слід дуже серйозно підготуватися і подумати про тлінність капральського існування. А власн... ма зірка у двісті сімдесят п'ять тисяч разів дальша від нашого військового поїзда, ніж сонце, а її паралакс утво... орі, як нерухома зірка, ви були б надто маленьким, щоб вас можна було побачити навіть у найдосконаліші ас... ого поняття. За півроку ви б зробили на небі лише малесеньку дугу, за рік такий маленький еліпс, що для його... ний. Вашого паралаксу не можна було б і виміряти.

— Якщо так, — додав Швейк, — то пан капрал може цим пишатися, бо хай би чим той рапорт скінчився, він мав би тепер в армії повинні берегти своє здоров'я, бо ж воєнні злигодні вимагають від кожного зокрема не бути здурманним усміхом, — і вас спіткає якась прикрість, то аж ніяк не занепадайте духом. Вони будуть думати своє, а ви собі думайте. А на початку війни він сидів зі мною в тюрмі управління поліції в Празі за державну зраду, а пізніше його, мабуть, допити хотіли, чи він має якісь заперечення щодо протоколу, він сказав: "Як було, так було, все ж таки якось було". Потім його кинули в темну, не давали два дні ні їсти, ні пити й знову повели на допит, а він тримався свого, мовчав, щоб якось не було. Можливо, коли його потім передали до військового суду, з тим він поплентав і під шибеник.

— Тепер, я чув, багатьох вішають і стріляють, — сказав один з конвоїрів. — Недавно нам читали на учбовому занятті, що прощався з дружиною в Бенешові, дуже розсердився на капітана, коли той рубонув шаблею його хлопчика, а потім застріляли одного редактора, а наш капітан казав, нібито і всі інші до цього доскакаються.

— Все до пори, до часу, — двозначно кинув однорічник.

— Ваша правда, — озвався капрал, — отим редакторам так і треба. Вони тільки народ підбурюють. Ось позавчора мене інакше не називав, як погибеллю армії, а коли я вчив його вільних вправ, аж його потом заливало, він згадав арменому подвір'ї було багато калюж і треба було робити "нідер", я й показав йому цю людину. Підвів його до калюжі. А після полудня все на ньому повинно було знову блищати, мундир мусив бути чистий, як на весілля. Отож він вийшов з калюжі, а я стояв над ним і казав: "Так що сильніше, пане редакторе, — погибель армії чи та ваша людина". Капрал переможно поглянув на однорічника й вів далі:

— Він утратив свої нашивочки однорічного добровольця саме через свою інтелігентність, бо писав до газет про армію, а не вмів навіть затвор у гвинтівки розібрати, хоч йому це вдесьте пояснюють. Скомандуєш: "Linksschaut!" 1 — і він погляне вліво. При карабінних прийомах не знає, за що раніше вхопитися: чи за ремінь, чи за патронташ. Ви йому показували, немов теля на нові ворота. Він навіть не знав, на якому плечі носять карабін, козиряв, як мавпа. А ті кроки та "Кругом марш!", йому було байдуже, через яку костюмаху це робити: чап, чап, чап, пер ще шість кроків уперед, і він підтанцював — точнісінько тобі стара шльондра на празнику.

1 Рівняйся наліво! (Нім.)

Капрал плюнув:

— Йому дали навмисне дуже заржавілий карабін, щоб навчився чистити. Отож він тер його, як пес сучку, але не зміг. Чим більше він його чистив, тим було гірше, — залізо ще більше іржавіло, а на рапорті цей карабін переходинувало, йому казав: "З вас, пане редакторе, ніколи не буде солдата. Ідіть краще повісьтеся з сорому, годі даремно жити, аби тільки билим. Для нього було велике свято, коли обходилося без гауптвахти або казарменого арешту. В такий день він звичайно пописував до газет ті свої статейки про знущання з солдатів, про розривання та про мир між народами. За це він помарширував аж у гарнізонну тюрму, і відтоді ми з ним уже не походили. Дали йому пайки виписувати, щоб не зустрічався з солдатами. Ось так і перевівся наш інтелігент на циганський лад, а не на солдатський. А отим редакторам так і треба. Вони тільки народ підбурюють. Ось позавчора мене інакше не називав, як погибеллю армії, а коли я вчив його вільних вправ, аж його потом заливало, він згадав арменому подвір'ї було багато калюж і треба було робити "нідер", я й показав йому цю людину. Підвів його до калюжі. А після полудня все на ньому повинно було знову блищати, мундир мусив бути чистий, як на весілля. Отож він вийшов з калюжі, а я стояв над ним і казав: "Так що сильніше, пане редакторе, — погибель армії чи та ваша людина". Капрал переможно поглянув на однорічника й вів далі:

— Навіть тих складок на шинелі не вмів заправити і аж з Праги виписував різні там водички та всякі мастила чистити карабін. Як був рудий, як Ісав. Але гавкати вмів добре. Коли сидів у канцелярії, то нічого іншого не робив, тільки філософствував, не сходило слово "людина".

Одного разу, коли він мудрагелив над калюжею, куди на команду "лягай" мав гепнутися, я сказав йому: "Коли б людина була створена з багна і вона тоді носом не крутила".

Висловившись, капрал почував себе дуже задоволеним і, посміхаючись, чекав, що на це скаже однорічник, а той мовчав.

— Ось за таке саме, за такі причіпки свого часу в тридцять п'ятому полку якийсь Конічек заколов себе і капрала, а з них понад дванадцять смертельних. Вояк потім сів на мертвого капрала і, сидючи на ньому, прохромив до залу, і до сьогодні не відомо, хто це зробив. Це залишилося таємницею, знають тільки, що того зарізаного капрала вбили випадком:

одного капрала Рейманека з сімдесят п'ятого полку...

— Приємну розповідь перервало гучне кректання на лавці, де спав старший фельдкурт Лаціна.

— Отець фельдкурт прокинувся в усій своїй красі й гідності, його пробудження супроводилось такими ж самими звуками, як і в старий веселий Рабле. Старший фельдкурт пускав вітри, гикав і голосно позіхав. Нарешті сів і здивовано спитав:

— Хай йому чорт, де це я?

Побачивши пробудження начальства, капрал дуже покірливо відповів:

— Насмілюсь доповісти, пане обер-фельдкурте, ваша милість зволять бути в арештантському вагоні.

Спалах здивування промайнув на обличчі преподобного отця. Хвилину він сидів мовчки й напружено роздумував, чи з заґратованими вікнами було море забуття.

Врешті фельдкурт спитав капрала, який усе шанобливо стояв перед ним:

— А за чим наказом мене теє, так би мовити...

— Насмілюсь доповісти, без наказу, пане обер-фельдкурте.

Священик підвівся, почав ходити поміж лавками і бурмотіти, що справа, мовляв, для нього неясна.

Потім сів знову і спитав:

— А куди ми, власне, їдемо?

— Насмілюсь доповісти, до Брука.

— А чого ж ми їдемо до Брука?

— Насмілюсь доповісти, туди перевели весь наш дев'яносто перший полк.

Отець духовний знову почав напружено думати, що ж це з ним сталося, як він потрапив у цей вагон і чому їде.

Він уже настільки очуняв після п'ятики, що розпізнав однорічника, тому й звернувся до нього з запитанням:

— Ви як інтелігентна людина можете мені пояснити без довгих розмов, не замовчуючи нічого, як я опинився тут? — Дуже охоче, — приятельським тоном сказав однорічник, — просто ви вранці на вокзалі під час посадки в вагон.

Капрал суворо поглянув на однорічника.

— Ви, — провадив той, — просто впхались у наш вагон, і все. Лягли на лавку, а ось цей, Швейк, поклав вам під голову список офіцерів, які їдуть поїздом, Вас, так би мовити, офіційно виявили, а наш капрал через це піде на рапорт.

— Так, так, — зітхнув отець духовний, — значить, на найближчій станції я мушу перейти до штабних вагонів.

— Обід буде аж у Відні, пане фельдкурате, — втрутився капрал.

— Так це ви поклали мені під голову шинелю? — звернувся отець духовний до Швейка. — Щиро вам дякую.

— Я не заслуговую на подяку, — відповів Швейк. — Я зробив так, як повинен робити кожний вояк, коли бачить свого начальника, хоч би той був навіть в інтересному стані. В мене велика повага до начальника.

Це веселий добросердий народ.

З похмілля після вчорашньої п'ятики старший фельдкурат відчув приплив демократизму. Видобувши сигарету, він подав її Швейкові:

— Запали й пахай. А ти, — звернувся до капрала, — підеш, як тут кажуть, через мене на рапорт? Ти, голубе, не забудь про мене.

Швейкові, — візьму з собою. Житимеш у мене, як пампушка в олії.

І в новому припливі великодушності він почав запевняти, що всім зробить щось добре: однорічникові купить при штабі сьомої кавалерійської дивізії. Одне слово, обіцяв усіх звільнити й про них, мовляв, ніколи не забуде.

сигара, заявивши, що дозволяє арештантам курити й постарається, щоб їм зменшили кару.

Вони знову зможуть повернутися до нормального військового життя.

— Не хочу, — сказав, — щоб ви мене погано згадували. Я маю багато знайомих, і ви зі мною не пропадете. Вони будуть за вас.

Якщо ви й согрешили, то кару свою відбуваєте, як я бачу, радо і охоче терпите муки, що їх вам послав бог.

— Бог на мене наслав кару, — побожно відповів Швейк, — у вигляді полкового рапорту, пане обер-фельдкурате.

— Бог наймилосердніший і найсправедливіший, — сказав урочисто старший фельдкурат, — він знає, кого має карати.

те, однорічнику?

— За те, — відповів однорічний, — що милосердний бог ласкаво обдарував мене ревматизмом і дух гордині.

— Що бог робить — добре робить, — палко вирік отець духовний, почувши про кухню. — Порядна людина мислить про вас.

— Що різних кулінарних комбінацій, бо головне не в тому, як варити, а в тому, з якою любов'ю це змішати до купи.

ну підливу робить інтелігентна людина, вона бере всі види овочів, тушить їх на маслі, потім додає приправи, чорний перець.

р зварить цибулю і кидає до цього запражку з лою. Мені було б найприємніше бачити вас десь в офіцерській кухні.

цю і нікому не впадати в очі. Але в кухні шило вилізе з мішка. Вчора ввечері в Будейовицях в офіцерському клубі.

му бог простить усі його гріхи), напевно, був справжній інтелігент. До речі, на тамтешній офіцерській кухні працює.

ій їдальні шістдесят четвертого полку крайової оборони.

Напхали туди кмину, як у звичайному шинку, коли готують нирки з перцем. І хто ж це робив, ким був той кухар?

Старший фельдкурат замовк, а за хвилину перевів розмову на кулінарне питання в Старому і Новому завіті, Старому і Новому завіті, Старому і Новому завіті.

ркових урочистостей. Потім звернувся до всіх, аби щось заспівали, і Швейк, як завжди, зовсім недоречно почав співати.

Іде Марина з Годоніна,
А за нею пан священик
Із барилечком вина.

Але старший фельдкурат не розсердився.

— Коли б тут було хоч трохи рому, то не треба й вина, — сказав він, приязно всміхаючись, — а без цієї Марини не можна.

Капрал обережно сягнув до шинелі й витяг звідтіля плескату фляжку з ромом.

— Насмілюсь доповісти, пане обер-фельдкурате, — промовив він так тихо, що вже по голосу було видно, яку каву він п'є.

— Не ображуся, хлопче, — відповів радісно отець духовний, — вип'ю за нашу щасливу подорож.

— Боже милосердний, — тихенько зойкнув капрал, побачивши, що після доброго ковтка фельдкурата півфляжки залишилося.

— Ех, ви! — сказав фельдкурат, усміхаючись і багатозначно підморгуючи до однорічника. — Ви ще й до всього.

Отець духовний знову хильнувся з плескатою фляжки і, подаючи її Швейкові, суворо наказав:

— Кінчай!

— Служба є служба, — промовив добросердо Швейк до капрала, повертаючи йому порожню флягу. Той відповів йому.

— А тепер, поки доїдемо до Відня, я ще трошечки відпочину, — сказав старший фельдкурат. — Будь ласка, збудьте мене.

— Підійть до офіцерської кухні, візьміть прибор і принесіть мені обід. Скажете, для пана старшого фельдкурата Лаца.

— Не беріть звверху, це невігідно. Іще принесіть мені з кухні пляшку вина та не забудьте взяти з собою казанок, щоб варити.

Отець Лаціна почав нишпорити по кишенях.

— Слухайте, — сказав він капралові, — я не маю дрібних, позичте мені золотого.

Так, ось вам! Як прізвище? Швейк? Тут маєте, Швейку, золотого за дорогу. Пане капрале, позичте мені ще золотого.

Як слід. А потім хай вам дадуть ще сигарети й сигари для мене. І якщо даватимуть шоколад, то добудьте для мене шоколад.

Язик або гусячу печінку. Можливо, видаватимуть швейцарський сир, то подбайте, щоб вам не попався краєчок.

з середини, щоб була соковита.

Старший фельдкурат простягся на лавці й за хвилину заснув як колода.

— Сподіваюсь, — сказав капралові однорічник, натякаючи на могутнє хропіння отця духовного, — ви вдоволені?

— Він уже, як то кажуть, — озвався Швейк, — відлучений від груді, пане капрале, вже смокче з пляшечки.

Капрал хвилину боровся з собою і врешті, відкинувши будь-яку догідливість, сказав твердо:

— М'яко стеле...

— Фельдкурат дуже нагадує мені з тими дрібними, яких не має, — докинув Швейк, — одного муляра з Дейвіц, по саму шию, і його посадили за ошуканство. Великі пропив, а дрібних не мав.

— В сімдесят п'ятому полку, — озвався один конвоір, — перед війною якийсь капітан пропустив крізь горло цю знову капітан. А один фельдфебель, що вкрав понад двадцять сувоїв казенного сукна на петлиці, тепер уже став штабс-фельдфебелем. А ось недавно одного піхотинця в, а не розділив їх на три дні.

— Це сюди не тичеться, — заявив капрал, — але що правда, то правда, — позичати у бідного капрала два золоті.

— Ось вам ваш золотий, візьміть, — сказав Швейк. — Я не збираюся багатіти за ваш рахунок. А коли він мені, повинно тішити, коли якийсь начальник позичає у вас гроші на видатки. Ви великий себелюб! Тут ідеться тільки про те, було пожертвувати своїм життям за начальника. Уявіть собі, він лежить десь поранений на ворожій лінії, а ви сидите по вас шрапнеллю й чим попало.

— Ви б уже, напевно, наклали повнісінькі підштанки, — захищався капрал. — Люлька ви нещасна!

— В бою не один накладе собі в штани, — обізвався хтось із конвоїрів. — Недавно один поранений розповідав, що в штани. Вперше — коли лізли з окопів на відкрите місце перед дротяними загородами, потім — коли почали "ура!". Тоді вони почали знову тікати до окопів, а в їхній роті не було жодного, хто б не напустив у штани. Йому шрапнеллю відірвало півголови — немов ножем зрізало. Так той в останню хвилину так наробив, що з його сну половину черепа з мозком, що лежала якраз під ним.

Людина навіть не знає, де і що з нею може трапитись,

— А іноді, — сказав Швейк, — людині в бою зробиться недобре, щось їй спротивиться. Один хворий з-під Перлбургу як там десь біля фортеці дійшло до багнетів.

Навпроти нього з'явився якийсь росіянин, хлопець — як дуб. Претягся на нього з багнетом, а з носа в нього вилетіло кровю, що мусив піти на перев'язочний пункт. Там установили, ніби він хворий на холеру, і відіслали до холерного пункту.

— То був рядовий піхотинець чи капрал? — спитав однорічник.

— Капрал, — відповів Швейк, не зморгнувши.

— Це могло б трапитись і з кожним однорічником, — сказав збовдурілий капрал і з тріумфом глянув на однорічника. Але той мовчки ліг на лавку.

Під'їздили до Відня. Хто не спав, розглядав з вікна дротяні загорода та укріплення біля столиці. Це викликало багато питань. Коли доти з вагонів ще лунало ревіння вівчарів з-під Кашперських гір:

Wann ich kumm, wann ich kumm,

Wann ich wieda, wieda kumm! —

то тепер воно затихло під неприємним враженням від колючого дроту, яким був облутаний Відень.

— Усе гаразд, — сказав Швейк, дивлячись на окопи. — Все так, як і повинно бути.

Одне лише незручно: віденці на прогулянках можуть подерти собі штани. Тут небереженого й чорт не вбереже від диких тварин у цьому Шенбрунському звіринці.

Коли я свого часу був у Відні, то дуже любив ходити туди дивитися на мавп, але коли, бувало, їде якась персонка в скали. Був зі мною один кравець, з десятого району, то його посадили, бо він щосили пхався, хотів поглянути на мавп.

— А в палаці ви теж були? — спитав капрал.

— Ох, як там гарно! — відповів Швейк. — Я там не був, але мені розповідав один, він туди часто заглядав. Найкраще о зросту. Вони буцімто після закінчення військової служби дістають трафіку. А принцес там — як сміття.

Проїхали якийсь вокзал. За ними линули, стихаючи, звуки австрійського гімну.

Його грав оркестр, очевидно, висланий туди помилково, бо поїзд іще не скоро прибув на той вокзал, де вони мали зупинитись. Але часи змінилися. Урочисті зустрічі вже не були такі, як на початку війни, коли солдати на кожному вокзалі їм одавали їм на привітання безнадійно дурні букети, а ще дурніші були промови тих дам, чоловіки яких тепер, по війні, в Відень привітав їх в особі трьох дам — членів Товариства Австрійського Червоного Хреста, двох дам з якогось вищого товариства Віденського магістрату і представника армії.

На їхніх обличчях було видно втому. Військові ешелони перли вдень і вночі, санітарні вагони з пораненими солдатами, і при цьому мусили бути присутні члени всіх цих корпорацій і товариств. Так тяглося день у день, і починало здаватися, що кожен, кому припадало на якомусь віденському вокзалі зустрічати ешелони, мав такий самий змучений вигляд.

З телячих вагонів виглядали солдати з виразом чорної безнадії, немовби їх везли на шибеницю.

До вагонів підходили дами й роздавали медяники з цукрованими написами: "Sieg und Rache", "Gott, strafe Engländer für's Vaterland zu kämpfen" 1.

1 "Перемога і помста", "Боже, покарай Англію", "Австрієць має батьківщину, любить її і має за що боротися" (напис на медянику).

Кашперські горяни, як можна було бачити, напихалися медяниками з таким самим виразом безнадії.

Потім було дано наказ по ротах вирушати по обід до розташованих за вокзалом польових кухонь.

Там була і офіцерська кухня, куди пішов Швейк виконувати розпорядження старшого фельдкурата, а однорічник

тського вагона.

Швейк сумлінно виконав наказ. Переходячи колію, він побачив надпоручника Лукаша.

Той ходив сюди й туди по колії й чекав, чи не залишиться в офіцерській кухні щось і для нього.

Його становище було дуже неприємне, бо тимчасово він мав з надпоручником Кіршнером одного денщика. Тим часом він саботував.

— Кому це ви, Швейку, несете? — спитав нещасний надпоручник, коли Швейк поклав на землю загорнуту в шматок паперу їжу.

Швейк на хвилину збентежився, але відразу ж опам'ятався. Його обличчя засвітилося радістю і спокоєм, і він відповів:

— Це, наслідуюсь доповісти, для вас, пане обер-лейтенанте, тільки не знаю, де ваше купе, а потім, мені невідомо, чи можна вам дати їжу.

Надпоручник Лукаш допитливо поглянув на Швейка, але той добродушно і по-дружньому провадив:

— Він справді свиня, пане обер-лейтенанте. Коли перевіряв наш вагон, я йому доповів, що вже одинадцять годин їжі, або до вас. А він мені на це коротко відрубав, щоб я залишався там, де сиджу, принаймні, мовляв, по дорозі до мученицької міну: — Нібито я вас, пане обер-лейтенанте, коли-небудь осоромив.

Надпоручник Лукаш зітхнув.

— Сорому, — вів далі Швейк, — я вам ще ніколи не робив, а як щось і траплялося, то це був лише випадок, тільки тридцять шостий раз саджали в тюрму. Я ніколи нічого не робив навмисне, я завжди хотів усе зробити якнайкраще, тільки самі муки та горе.

— Ви тільки не плачте, Швейку, — лагідно сказав надпоручник Лукаш, коли вони підходили до штабного вагона.

— Насмілюсь доповісти, пане обер-лейтенанте, я не плачу, в мене тільки серце крається, що ми обидва зовсім втомлені, яка-то в мене проклятуща доля, що, відколи себе пам'ятаю, я все так беру собі до серця.

— Заспокойтеся, Швейку.

— Насмілюсь доповісти, пане обер-лейтенанте, якби не було тієї субординації, то я б сказав, що ні в якому разі не сказати, згідно з вашим наказом, я вже цілком спокійний.

— То й лізьте, Швейку, до вагона.

— Насмілюсь доповісти, пане обер-лейтенанте, вже лізу.

* * *

Над військовим табором у Мості стояла нічна тиша. В солдатських бараках люди тряслися від холоду, а в офіцерських біля окремих об'єктів було чути кроки патруля, який весь час ходив, щоб не заснути.

Внизу, над річкою, сяяла вогнями цісарсько-королівська фабрика м'ясних консервів, де вдень і вночі перероблялося сухожилля, копит і кісток, з яких варили супові консерви.

З самотнього павільйону, де в мирні часи фотографували солдатів, чиї молоді роки минали на полігоні, вилився гучний качан". Його на великих маневрах біля Шопрона в 1908 році вшанував своїми відвідинами ерцгерцог Стефан.

Це був найкращий публічний дім, куди не мали права ходити ні прості вояки, ні однорічники-добровольці. Директором цього фотоательє.

Таке ж розмежування було введено пізніше на фронті, коли монархія вже нічим іншим не могла допомогти своїм військам.

Отже, існували: K. K. Offizierspuff, K. K. Unteroffizierspuff і K. K. Mannschaftspuff 1.

Міст-на-Літаві саяв так само, як на другому боці за мостом зоріла Кіраль-Гіда, Ціслейтанія і Транслейтанія. В обидвох містах і вікна кафе і ресторанів, там співали й пили. Місцеві буржуа і службовці водили туди своїх дружин та дорослих дітей.

Це було не що інше, як один суцільний великий бордель.

1 Цісарсько-королівський офіцерський пух, цісарсько-королівський старшинський пух, цісарсько-королівський солдатський пух.

2 Брук-на-Лейті (нім.).

В одному з офіцерських бараків у таборі Швейк уночі чекав на свого надпоручника Лукаша. Той пішов увечері до свого офіцера, а навпроти нього на столі примостився денщик майора Венцеля.

Майор знову повернувся до полку, після того як під час операцій на Дрині в Сербії довів свою цілковиту нездатність, хоч по той бік ріки залишалася ще половина його батальйону. Тепер його призначили начальником кірального полку.

Крім того, він мав якісь господарські обов'язки у військовому таборі. Офіцери говорили поміж собою, що тепер у кімнати Лукаша і Венцеля були в одному коридорі.

Денщик майора Венцеля Мікулашек, невеличкий на зріст рябуватий солдатик, сидів на столі, колисав чорта на стовпці.

— Дивуюся цьому моєму старому лобуреві — не йде й не йде додому. Хотів би я знати, де ця шельма цілу ніч тусується?

— Він, кажуть, краде, — кинув Швейк, розвалившись на ліжку і димлячи сигаретою свого надпоручника, бо той не хотів вийти з вагона.

— Куди мені накаже, туди я й іду, — тоненьким голосом проказав Мікулашек. — Напише мені вимогу на прохання.

— А коли б він тобі наказав пограбувати полкову касу, то ти б і це зробив? Ти хоробрий, як за плотом, а насправді ти трусілий.

Мікулашек закліпав очима;

— Тут я б іще подумав.

— А тобі й думати нема чого, жовтодзьобий шмаркачу, — розкричався на нього Швейк, але раптом замовк.

Відчинилися двері, і ввійшов надпоручник Лукаш. Він, як це зразу було видно, був у дуже доброму настрої, бо

Мікулашек так злякався, що навіть не зіскочив зі столу, і, сидячи, козирнув, забувши при цьому, що не має на — Насмілюсь доповісти, пане обер-лейтенанте, все в порядку, — відрапортував струнко, по-військовому, згідно Проте надпоручник Лукаш і оком не повів у той бік, а попрямував до Мікулашека.

Той прикипів до столу і з вибалушеними очима стежив за кожним рухом надпоручника, і далі віддаючи йому Надпоручник Лукаш підійшов до нього не дуже певним кроком і відрекомендувався:

— Надпоручник Лукаш. А ви хто такий?

Мікулашек мовчав, немов йому заціпило, а Лукаш підсунув своє крісло, сів перед Мікулашеком і, дивлячись на — Швейку, принесіть мені з чемодана револьвер.

Поки Швейк порпався в чемодані, Мікулашек мовчав і тільки перелякано дивився на надпоручника. Хоч він у пач, бо він своїми ногами дотикався колін надпоручника.

— Чуєте, чоловіче, як вас звуть? — вигукнув угору до Мікулашека надпоручник.

Але той як води в рот набрав. Як пізніше розповідав, з ним, коли несподівано зайшов надпоручник, сталося щ тів перестати козиряти, але й цього не зміг.

— Насмілюсь доповісти, пане обер-лейтенанте, — озвався Швейк, — револьвер не заряджений.

— Так зарядіть, Швейку!

— Насмілюсь доповісти, пане обер-лейтенанте, в нас нема набоїв, та й кулею буде дуже важко збити його зі ст на майора Венцеля. Він завжди втрачає мову, коли бачить когось із панів офіцерів. Вів взагалі соромиться гов нцель наказує йому стояти в коридорі, коли йде кудись до міста, а воно, дитинча, біда нещасна, блукає від ден воно, власне, нічого поганого не зробило.

Швейк плюнув; у його голосі й у тому, як він говорив про Мікулашека в середньому роді, відчувалася повна зн

— Дозвольте, — вів далі Швейк, — я його понюхаю.

Швейк стяг зі столу Мікулашека, який далі пришелепувато дивився на надпоручника, поставив його на підлог

— Ще ні, — заявив, — але вже почалося. Може, його викинути?

— Викиньте його, Швейку.

Швейк випровадив тремтячого Мікулашека в коридор, зачинив за собою двері й сказав йому:

— Щоб ти знав, йолопе, я тобі врятував життя. Коли повернеться пан майор Венцель, щоб я тебе бачив з пля в з обіймів смерті. Коли мій обер-лейтенант п'яний — біда. Тільки я один умію його вкоськати — більше ніхто.

— Я... Я...

— Смердючка ти, — презирливо кинув йому Швейк, — сиди на порозі й чекай, аж поки прийде твій майор Ве

— Це дуже гарно з вашого боку, — привітав Швейка надпоручник Лукаш, — що ви нарешті повернулись. Я хо вейку, і залишіть для себе оте ваше "насмілюсь доповісти". Заткніть пельку і уважно слухайте.

Ви знаєте, де в Кіраль-Гіді Шопронська вулиця? Облиште, ради бога, це ваше "насмілюсь доповісти, пане обер не знаю, і кінець. Напишіть на клаптику паперу: "Шопронська вулиця, номер шістнадцять". У цьому домі є кра Чорт забери, не говоріть "насмілюсь доповісти". Скажіть — знаю або не знаю.

Отже, знаєте, що таке воно насправді крамниця залізних товарів? Знаєте? Добре!

Ця крамниця — власність якогось мадьяра Каконі. Знаєте, що таке мадяр? Так, Himmelherrgott, знаєте чи не зн о це? Кажете, що не знаєте? Так я вам кажу, що він там живе. Досить цього? Досить. Гаразд. Якщо цього не до Ви записали, що того мадьяра звуть Каконі? Гаразд. Отже, ви завтра вранці, близько десятої години, підете до м сте пані Каконі цього листа.

Надпоручник Лукаш розгорнув бумажник і, позіхаючи, ткнув Швейкові в руки білий конверт з листом.

— Це, Швейку, справа надзвичайно важлива, — почав він далі. — Обережність ніколи не зашкодить, а тому, я листа кому належить. Закарбуйте собі, цю даму звуть Етелька. Отже, запишіть собі: "Пані Етелька Каконі". І ще відповідь. Що ви маєте чекати на відповідь — про це написано в листі. Чого ще треба?

— А що мені робити, пане обер-лейтенанте, коли мені не дадуть відповіді?

— в такому разі скажете, що ви обов'язково повинні дістати відповідь, — пояснив надпоручник і мало не розд мився. Ми сьогодні добряче випили. Думаю, кожен після такого вечора і такої ночі був би не кращий.

Надпоручник Лукаш спочатку не мав наміру десь затримуватися. Надвечір пішов з табору в місто лише до уг ртистками євреями в головних ролях, їхнім надзвичайно великим достоїнством було те, що, танцюючи, вон більшого приманювання панів офіцерів голилися вниз, як татарки. Очевидно, гальорка не мала жодної кор сиділи внизу, в партері, і брали з собою до театру артилерійські біноклі, щоб цю красу краще роздивитися.

Надпоручника Лукаша, однак, не цікавило це лоскотливе свинство, бо взятий напрокат театральний бінокль л лями.

У першому антракті його більше зацікавила одна дама в супроводі панка середніх років. Вона тягнула його до она не хоче дивитися. Говорила не досить голосно, по-німецькому, на що її супутник відповідав по-угорськом

— Es ist ekelhaft 1, — схвильовано відповідала дама, коли панок допомагав їй одягти манто. Її очі аж горіли від гармоніювали з гарною фігурою.

1 Це огидно (нім.).

Вона глянула на надпоручника Лукаша і ще раз сказала з обуренням: — Ekelhaft, wirklich ekelhaft! 1

Це було поштовхом для короткого роману.

2 Дівчино, дівчино, дівчино з села (угор.).

З Австрійські солдати носили баґнети коло пояса, у піхвах.

І все пішло як по маслу. Мадяри почали вистрибувати у вікна, а ми їх ловили за ноги і знову стягували в залу. Ми, і вони дістали на церкву господню. Шинкар теж почухався там, де не свербіло, бо почав по-німецькому лаятися на тих, котрі хотіли від нас у мишачу дірку сховатися. Одного їхнього унтера знайшли в сіні на горищі в якому шинку з іншою. Втелющилася вона в нашого Мейстршика і пішла з ним угору шляхом до Кіраль-Гіди. Там поклали ого п'ять крон, а наш Мейстршик замість того дав їй по пиці. Він наздогнав нас аж біля самого табору і сказав, лежала мов колода і безнастанно щось по-своєму цвенькала.

— Одне слово, мадяри — голота, — закінчив старий сапер Водічка, на що Швейк зауважив:

— Інший мадяр і не винен, що він мадяр.

— Як це не винен? — схвилювався Водічка. — Кожен винен, дурне говориш. Ну, я б тобі бажав, щоб вони тебе приїхав на курси. Ще того самого дня з полудня вони зігнали нас, як худобу, до школи, а один якийсь придуркуватий аменти і як треба вимірювати.

А хто, каже, цього до завтра не намалює, того замкнуть і зв'яжуть. "От бісового батька, — думаю, — та невже жиди іся від фронту, а щоб увечері малювати в якихось зошитах олівчиком, немов школярик?" Мене така лють узяла, що уло гидко. Так би зі злості й потрощив усе на гамуз. Я й на вечірню каву не чекав, а скоріше пішов з табору, до якоїсь тихої діру, напитися там, зчинити галабурду, затопити комусь у морду і з заспокоєним серцем піти додому. Та дами, я справді знайшов такий шиночок, тихий, як капличка, наче створений для бешкету. Сиділи там тільки ми двоє, а того ж я скоріше і гірше впився, ніж думав. У запамороченні я навіть не помітив, що поруч є ще один шинок, і всі кинулися на мене, коли я першим двом затопив у пику. Ця гусарська наволоч так, кажу тобі, мене змордувала, а коли нарешті добрався, то відразу ж мусив піти в лазарет, де набрехав, нібито я впав у цегельню. Там мене і вилікували, й боже, чоловіче, потрапити до таких гультяїв. Це не люди, а худоба.

— Хто чим воює, той від того й гине, — сказав Швейк, — ти їм не дивуйся, що вони розлютились, адже мусили бути винні були б порахувати тобі ребра тут же, на місці, в залі, а потім викинути. Воно було б краще і для них, і для нас, парубка. Одного разу в нього впився ялівцівою якийсь мандрівний дротяр та й почав лаятися: це мовляв, помилувався, аже, — сто років лагодив дротом старі горщики та макітри, й на весь свій заробіток купив би собі оцю ялівціву, Пароубку, на руках носити". Згодом ще назвав того Пароубка шащинською бестією. Отут уже наш Пароубек виліз з голубчика на вулицю.

Та ще й там молотив його тичкою, якою штори спускають, аж до самої площі Інвалідів. Він так оскаженив, що поїхав, а звідси через Єврейські печі до Малещиць, де, нарешті, зламав на ньому тичку й міг уже спокійно повернутися до негідники, напевно, там самі господарюватимуть. В цьому він пересвідчився, коли врешті дістався до свого шибеника і цаїв.

Недарма ж вони наводили порядок. З усіх напоїв залишилася тільки половина. На вулиці валялися порожні бляхи, а поліцаї не помітили. Коли Пароубек їх витягнув, вони збиралися заплатити йому лише по два крейцари: на бік і на рощить. Це так, як на війні.

Спершу ворога поб'ємо, потім за ним усе далі й далі самі не встигаємо втікати.

— Я тих драбуг добре запам'ятав, — мовив Водічка, — якби мені котрийсь із тих гусарів потрапив під руку, я б тебе з'їв, таємо гірші за диких звірів. Сапери — це тобі не якісь "залізні мухи" ¹.

¹ Вояки крайової оборони.

На фронті біля Перемишля був у нас капітан Єтцбахер, свиня, якої світ не бачив.

Він так нам висотував кишки своєю муштрою і так до кожного прискіпувався, що один з нашої роти, Біттерліх, мовилися: як тільки почнуть з російського боку дзижчати кулі, нашому капітанові Єтцбахеру більше не жити. Він садив в нього п'ять куль.

От живучий був, тварюка, як кіт. Ніяк не хотів здохнути, довелося добивати його ще двома пострілами, щоб покласти. — Водічка засміявся. — Це на фронті звичайнісінька річ. Один мій друзяка, він тепер також у нас, розповідає, що свого обер-лейтенанта, такого ж самого собаку. Він власною рукою розстріляв під час походу двох солдатів, бо вони знаєнацька

почав свистіти сигнал до відступу. Усі там навколо, як той казав, аж качалися зо сміху.

Так цікаво і повчально розмовляючи, Швейк з Водічкою знайшли нарешті крамницю пана Каконі на Шопроні.

— Ти б краще почекав тут, — сказав Швейк Водічці біля під'їзду до дому. — Я тільки скочу на другий поверх, віддаю

— Зоставити тебе самого? — здивувався Водічка. — Погано ти знаєш мадярів. Я тобі про це весь час товкмачу

— Слухай, Водічко, — серйозно сказав Швейк, — тут ідеться не про мадяра, а про його панійку. Та ж я тобі, коли обер-лейтенанта, і це дуже секретно. Мій обер-лейтенант благав мене, щоб про це жодна жива душа не знала, а справа. Ніхто, казала, не повинен знати, що пан обер-лейтенант листується з заміжньою жінкою. Та й ти ж із мене неба точно виконати наказ мого обер-лейтенанта, а зараз ти прешся зі мною нагору.

— Ти мене, Швейку, ще не знаєш, — теж дуже серйозно відповів старий сапер Водічка. — Я тобі вже раз казав, що твоє слово важливіше за чийсь сто слів. Коли йдуть двоє, то це завжди безпечніше.

— Запевняю тебе, Водічко, що ні. Ти знаєш, де на Вишеграді Некланова вулиця?

Там була майстерня слюсаря Воборніка. Це був дуже справедливий чоловік. Та якогось дня, повернувшись додому, довго лежав, а його жінка щодня, перев'язуючи йому рану на голові, примовляла: "Бачиш, Тонічку, коли б ти не пішов, І він сам не раз, коли вже міг говорити, присягався: "Твоя правда, матусю, коли вдруге кудись піду, більше ніколи

— Цього б тільки бракувало, — розпалився Водічка, — щоб якийсь маляр кидав нам щось у голову. Я його впіпнел. На ці малярські пики йти треба тільки напролом. Нема чого з ними панькатися.

— Водічко, таж ти не так уже багато й пив. Я випив на дві чвертки більше, ніж ти. Ти зваж тільки: нам не потрібні.

— То я, Швейку, і цю жінку лясну. Мені однаково. Ти старого Водічки ще не знаєш. Одного разу в Забеглицях не, мовляв, опухла пика. Воно й справді, пика в мене була опухла, бо я щойно повернувся з танцюльок з Гості. Вона панночко, — кажу я. — Щоб не було кривди, нате й вам разочок від мене". Та як зацідив я їй по мордяці, а їй ім посудом, а за тим столом сиділи її мамуня, татуньо та два брати. Та я їх боявся, як вовк старої кози. Мені було соромно, і вони мені допомогли. Змолотили ми, мабуть, з п'ять родин з усіма діточками. Галас, либонь, було чути аж до влаштованої добродійним товариством якихось там уродженців якогось міста..." Отож я й кажу: як мені допомогли би що хоч, а я від тебе ні на крок. Ти малярів не знаєш... По стількох роках побачилися, та ще в таких обставинах і не зробиш.

— Ну, то ходи зі мною, — вирішив Швейк, — але треба поводитися обережно, щоб не вскочити в якусь халепу.

— Не турбуйся, приятелю, — тихенько сказав Водічка, коли наближались до сходів.

— Я його як лясну... — І ще тихше додав: — Побачиш, ми з тим чортякою малярським упораємося раз-два.

І якби хтось був у під'їзді й розумів по-чеському, то почув би ще й зі сходів гасло, що вже голосніше сказав Водічка над рікою Літавою, серед садів уславленої Кіраль-Гіди, оточеної горбами. Ці горби солдати завжди проклинали, коли вони теоретично готувалися до практичних погромів і різанини.

* * *

Швейк з Водічкою стояли перед дверима квартири пана Каконі. Перше ніж натиснути ґудзик дзвоника, Швейк каже:

— Ти, Водічко, коли-небудь чув, що обережність — мати мудрості?

— Це мене не стосується, — відповів Водічка. — Не давай йому й рота роззявити...

— Та мені, власне, нема з ким тут говорити, Водічко. Швейк подзвонив, а Водічка голосно сказав:

— Айн, цвай, — і злетить зі сходів. Двері відчинилися, з'явилася служниця й спитала поугорському, чого вони.

— Nem tudom 1, — зневажливо сказав Водічка. — Вчися, дівко, по-чеському говорити.

1 Не розумію (угор.).

— Verstehen Sie deutsch? 1 — спитав Швейк.

— A pischen 2.

— Also, sagen Sie der Frau, ich will die Frau sprechen. Sagen Sie, dass ein Brief ist von einem Herr, draussen in Kong 3.

— Я дивуюся тобі, — сказав Водічка, ступаючи за Швейком до передпокою, — що ти можеш з усяким смердюх.

Зачинивши за собою двері, вони ввійшли до передпокою. Швейк зауважив:

— Диви, які гарні речі, навіть дві парасолі на вішалці, і цей образ Ісуса Христа також непоганий.

З кімнати, звідки долинав брязкіт ложок і тарілок, знову вийшла служниця і сказала Швейкові:

— Frau ist gesagt, dass Sie hat ka Zeit, wenn was ist, dass mir geben und sagen 4.

— Also, — сказав урочисто Швейк. — Der Frau ein Brief, aber halten Kuschen 5.

Він вийняв листа надпоручника Лукаша.

— Ich, — сказав, показуючи пальцем на себе, — Antwort warten hier in die Vorzimmer 6.

— А ти чому не сядеш? — спитав Водічка, який уже розсівся в кріслі біля стіни.

— Ось там крісло. Будеш іще тут стояти, немов якийсь жебрак. Не принижуйся перед цим маляром. Побачиш, як.

Слухай, — сказав він за хвилину, — де ти навчився по-німецькому?

— Сам від себе, — відповів Швейк.

Знову запала тиша. Потім з кімнати, куди служниця віднесла листа, почувся страшний крик і галас. Спочатку хтось кричав, а потім почалися склянки, б'ються тарілки й хтось несамовито реве: "Baszom az anyat, baszom az istenet, baszom a Kristus 7".

1 Розумієте по-німецькому? (Нім.)

2 Трохи (власне, "ein bisschen", бо "pischen" — мочитися).

3 Отже, скажіть пані, я хочу з нею говорити. Скажіть, що для неї у коридорі є лист від одного пана (нім.).

4 Пані сказала, що вона не має часу, але коли є щось, передайте мені (нім., калічена).

5 Ось маєте лист для пані, але тримайте губу на замку (нім., калічена).

6 Я чекатиму на відповідь тут, у передпокою (нім., калічена).

7 Непристойна угорська лайка з прокльонами матері, бога, Христа, діви Марії, батька і всього світу.

Двері розчахнулись, і до передпокою вбіг добродій у розквіті віку з серветкою навколо шиї, вимахуючи щойно отриманим листом. Старий сапер Водічка сидів ближче до дверей, і розлючений добродій зразу звернувся до нього:

— Was soll das heissen, wo ist der verfluchter Kerl, welcher dieses Brief gebracht hat? 1

— Помалу, — сказав Водічка, встаючи, — ти нам тут дуже не верещи, бо вилетиш. А коли вже хочеш конче знати, то стрімголов вилетиш за двері.

Тепер настала Швейкова черга пересвідчитися в красномовності осатанілого добродія з серветкою на шиї, як завжди.

— Ми чули, що ви обідаєте, — каліченою німецькою мовою погоджувався з ним Швейк і додав по-чеському: —

— Не принижуйся, — кинув Водічка.

Розгніваний пан, у якого внаслідок надто енергійної жестикуляції серветка трималася тільки одним кінчиком, ввійшов до однієї з кімнат для військових, бо цей дім належить його жінці.

— Сюди б ще вмістилося багато війська, — сказав Швейк, — але про це в листі немає згадки, як, мабуть, ви в листі. Пан ухопився за голову і вирік цілий потік докорів: він також був лейтенантом запасу і ще тепер би охоче служив, але розпусні й не порушували родинного спокою. Цього листа він неодмінно надішле командирові полку, у військовому листі — Пане, — з гідністю сказав Швейк, — цього листа писав я. Ich geschrieben, kein Oberleutnant 2. Підпис — це лист Швейка.

1 Що це значить? Де той проклятий хлоп, що листа приніс? (Нім.)

2 Я писав, а не жоден обер-лейтенант (нім., калічена).

3 Підпис, ім'я фальшиве (нім., калічена).

Мені ваша пані дуже припала до вподоби. Ich liebe Ihre Frau 1. Я у вашу пані закоханий аж по самі вуха, як писав Швейк.

1 Я люблю вашу жінку (нім.).

2 Надзвичайна жінка (нім., калічена).

Схвильований панисько хотів кинути на Швейка, який спокійно і вдоволено стояв перед ним. Але старий сапер з рук листа, яким панисько весь час розмахував, сунув його до своєї кишені, а коли пан Каконі підвівся, Водічка вийшов... щось загуркотіло по сходах.

Все відбулося так швидко, як у казці, коли чорт приходить забрати людину.

Від розлютованого пана залишилась тільки серветка. Швейк підняв її, чемно постукав до дверей кімнати, звідки прийшов.

— Приніс вам серветку, — м'яко звернувся Швейк до дами, яка плакала на дивані, — її міг би хтось затоптати.

На сходах не було ніяких слідів боротьби. Тут, як передбачав старий Водічка, все відбулося зовсім легко. Лише Швейк, мабуть, пан Каконі з останніх сил вчепився в браму, щоб його не виволокли на вулицю, і тут розігрався останній акт. Зате на вулиці кипіло. Пана Каконі відтягли до під'їзду навпроти і там поливали водою, а посередині вулиці, як у сарай, усарів, які стали на захист свого земляка. Він майстерно оборонявся багнетом на ремені, як ціпом. Водічка був один, який саме проходили вулицею.

Швейк, як він потім запевняв, і сам не знав, як устряв до цієї бійки і як у нього опинився ціпок якогось переляканого. Це тривало досить довго, але й усе прекрасне має свій кінець. Прийшов патруль і забрав усіх з собою.

Швейк спокійно йшов поруч Водічки, тримаючи, як рушницю, на плечі ціпок, якого комендант патруля визнав за свій.

Старий сапер Водічка всю дорогу вперто мовчав. Аж коли входили на гауптвахту, похмуро звернувся до Швейка.

— Ну, чи я ж тобі не казав, що ти мадярів погано знаєш?

1 Речовий доказ (лат.).

4. НОВІ СТРАЖДАННЯ

Полковник Шредер з задоволенням вдивлявся в бліде, з великими темними підковами під очима обличчя нападника, би щось вивчаючи, розглядав план розміщення частин у військовому таборі. Цей план був, власне, єдиною справою. На столі перед полковником Шредером лежало кілька газет із статтями, окресленими синім олівцем. Він ще раз переглянув.

— Отже, ви вже знаєте, що ваш денщик Швейк сидить у в'язниці і його справу, мабуть, передадуть у дивізійний суд.

— Так, пане полковнику.

— На цьому, звичайно, — з притиском сказав полковник, зловтішаючись блідим обличчям надпоручника Лукашеві. Швейка. Але з цією подією зв'язують і ваше прізвище, пане надпоручнику. Зі штабу дивізії нам уже прислали. Ось вам газети, в яких обговорюється цей інцидент. Прочитайте мені, будь ласка, вголос.

Він подав надпоручникові Лукашеві газети з обкресленими статтями, і той почав читати так монотонно, немов етрапляється".

— "Де ж за порука нашого майбутнього?"

— Це "Пестер-Ллойд"? — спитав полковник.

— Так, пане полковнику, — відповів надпоручник Лукаш і читав далі: — "Ведення війни вимагає співпраці всіх народів. Якщо ми хочемо гарантувати безпеку нашої держави, то всі народи повинні підтримувати один одного. Гарантією є до інших. Величезні жертви наших відважних солдатів на фронтах, де вони безупинно просуваються вперед, авних армій — не був об'єднаний одностайністю, якби в тилу нашої армії існували елементи, що дезорганізують цілість, вносячи в дружбу народів нашої держави розбрат. В цю історичну хвилину ми не можемо мовчати, порушити спільну працю і послабити боротьбу всіх народів нашої держави за справедливе покарання тих негодів, х надбань культури і цивілізації. Ми не можемо мовчки пройти повз ті огидні прояви скаженої ненависті ненависті народів. Ми вже кілька разів мали нагоду звернути в нашій газеті увагу на те, що військові установи повинні, ів, які, незважаючи на славні полкові традиції, своїми бездушними, обурливими вчинками роздмухують у нас, чому не винен і завжди твердо стояв на сторожі інтересів нашої монархії, про що свідчить цілий ряд імен визис, ецького та інших оборонців Австро-Угорської імперії. Супроти цих світлич осіб стоять кілька негідників демор, ільно зголосилися в армію, аби мати можливість вносити заколот у згоду народів, не забуваючи при цьому св, цені. Їх обговорював і засудив будапештський парламент, а прапор цього полку пізніше на фронті був... (викр, (викреслено цензурою). Хто гнав чеських солдатів?.. (викреслено цензурою). На що зважаються чужинці на на, , угорському "острові" над Літавою. До якої нації належали солдати з недалекого військового табору в Бруку-н, обов'язок властей вияснити цей злочин слідством і спитати військового командування, — воно, певно, вже ціка, н Угорського королівства грає надпоручник Лукаш, бо його прізвище, як інформував наш місцевий кореспонд, ують у місті з подіями останніх днів. Читачі "Пестер-Ллойд", певно, з увагою стежитимуть за розвитком слідств, ю. Та водночас ми чекаємо офіційного повідомлення про кіральгідський злочин, учинений супроти угорської, білий день, бо треба нарешті всім зрозуміти одне: чеські солдати, які переїжджають на фронт через Угорське

вони взяли в оренду. А коли деякі громадяни цього народу, який у Кіраль-Гіді так гарно репрезентував "співд
її, — хай угамуються й сидять тихо, бо в часи війни куля, зашморг, тюрма і баґнет навчать їх слухатись і підкор
— Хто підписав статтю, пане надпоручнику?
— Бела Барабаш, редактор і депутат, пане полковнику.
— Це стара bestія, пане надпоручнику, але, раніше ніж це попало в "Пестер-Ллойд", цю статтю вже надрукова
ті, вміщеної в шопронській газеті "Шопроні-Напло".
Надпоручник Лукаш почав уголос читати статтю. Редактор зробив усе, щоб напхати в неї якнайбільше таких с
ість", "потоптано людську гідність і почуття",
"канібальські бенкети", "розгромлене людське суспільство", "згряя мамелюків", "впізнаєте їх за кулісами". А да
ні більше від інших народів. Справа виглядала так, немовби солдати-чехи прийшли, звалили редактора на зе
ього лико дер, і хтось усе це застенографував.
"Про деякі надзвичайно важливі речі, — скиглив "Шопроні-Напло", — у нас підозріло мовчать і нічого не пиш
і знаємо про чеські витівки, знаємо, що за ними криється, які серед чехів настрої і хто їх викликає. Пильність в
акож здійснювати й загальний контроль, щоб не могли повторитися недавні події в Кіраль-Гіді. З нашої вчора
я нічого іншого, як заявити, що з технічних причин ми й сьогодні не маємо надто багато можливостей ширше
ндент на місці, дуже наполегливо, прискореним темпом ведуть розслідування цього інциденту. Але нам видає
а волі. Це насамперед стосується одного пана, який, кажуть, і досі безкарно перебуває у військовому таборі і в
озавчора назване в "Пестер-Ллойд", "Пешті-Напло". Це відомий чеський шовініст Лукаш. Про його бешкети бу
ідську округу".
— Так само люб'язно, пане надпоручнику, — відізвся полковник Шредер, — пише про вас тижневик, що ви
цікавити, бо всі вони на один копил. З політичного боку це можна зрозуміти, бо ми, австрійці, байдуже, німці ч
е, пане надпоручнику? В цьому видно певну тенденцію. Вас, напевно, більше зацікавить стаття в "Комарненс
і Законі просто в ідальні під час обіду в присутності її чоловіка. Ви, як пишуть, погрожуючи шаблею, примусил
анне повідомлення про вас, пане надпоручнику.
Полковник усміхнувся і вів далі:
— Власті не виконали свого обов'язку. Попередня цензура в місцевих газетах також у руках мадярів. Вони роб
льної мадярської редакторської свині. Тільки на основі нашого рішучого втручання, а саме — телеграми наш
названих редакціях дехто був заарештований. А найбільше це окошиться на редакторів "Комарненської веч
Мені, як вашому начальнику, дивізійний суд доручив допитати вас і водночас надіслав цілі гори паперів, пов'я
Швейк. З ним сидить якийсь сапер Водічка. Коли їх після бійки привели на гауптвахту, в цього сапера знайшли
іби листа писали не ви, а він сам, а коли перед ним поклали лист й наказали його переписати, щоб порівняти
о надіслано ваші рапорти для порівняння із Швейковим почерком. І ось вам наслідки.
Полковник перегорнув папери й показав надпоручникові Лукашу таке місце:
"Обвинувачений Швейк відмовився написати диктовані речення, запевняючи, що забув за ніч, як писати".
— Взагалі я, пане надпоручнику, не надаю жодного значення ні зізнанням вашого Швейка, ні того сапера. Шв
жартик, якого там не зрозуміли. А цивільні, мовляв, напали на них самі, — вони ж лише захищалися, обороня
арна цяця. Так, наприклад, на питання, чому він не признається, відповів, згідно з протоколом: "Я тут саме в т
якісь там образи діви Марії.
Він теж, коли його обвинуватили в крадіжці цих образів, не міг на закид нічого іншого відповісти, як тільки: "Ц
вання полку подбав, щоб у всіх газетах було вміщено спростування дивізійного суду на всі ці підлі статті місцев
и скандал, викликаний негідною поведінкою цивільних тварюк, підлих мадярських газетярів.
Думаю, що я це добре склав:
"Дивізійний суд п-ської дивізії і штаб п-ського полку заявляють, що стаття, вміщена в місцевій газеті, про вигад
, від першого до останнього рядка вигадана, і слідство, почате проти тих газет, спричиниться до суворого пок
Дивізійний суд у своєму офіційному листі до командування нашого полку, — вів далі полковник, — висловлює
ання військових частин, які прибувають із Ціслеїтанії до Транслеїтанії.
До того ж порівняйте, скільки війська пішло на фронт від нас і скільки від них.
Я вам скажу правду — мені чеський солдат миліший, ніж ця мадярська наволоч.
Досить хоча б згадати, як під Белградом мадяри обстріляли наш другий маршбatalьйон, а той, не знаючи, що
му крилі, а дейчмейстери також помилилися і відкрили вогонь по сусідньому боснійському полку. Ото була, с
Я був саме в штабі бригади на обіді. Напередодні мусили ми задовольнитися шинкою
і юшкою з консервів, а в цей день ми мали дістати смачний курячий бульйон, ромштекс з рисом і ромові бабк
ом, і наші кухарі знайшли в нього в льоху тридцятирічне вино. Можете собі уявити, як ми всі чекали того обід
у, а далі й справжній вогонь. Нашій артилерії й не в голові було, що то наші частини стріляють одна по одній,
табу нашої бригади. Сербби, мабуть, вирішили, що в нас спалахнув бунт, і давай гатити по нас з усіх боків, а по
Бригадного генерала викликають до телефону, і командир дивізії зняв страшний
галас, що це за свинство діється на бригадній бойовій ділянці. Адже він щойно дістав наказ від штабу армії ро
тридцять п'ять хвилин. Ми ж являємо собою резерв і повинні негайно припинити вогонь. Але в такій ситуації
овідомляє, що нікуди не може додзвонитися, їй відповідає лише штаб сімдесят п'ятого полку, який передає, щ
може зв'язатися з нашою дивізією, а тому, що серби зайняли висоти двісті дванадцять, двісті двадцять шість,

налагодити телефонну лінію між ним і нашою дивізією. Шукаємо сполучення з дивізією, але зв'язок з дивізією р у трикутник, де залишилося все:

полки, артилерія, обоз з усією автоколоною, склад і польові лазарети. Два дні я не зсідав з коня, а командир д зі своєю стріляниною по нашому другому маршовому батальйону. Ясно, вони все намагалися звернути на на

— Ви самі тепер, пане надпоручнику, переконалися, як майстерно вони використали вашу пригоду в Кіраль-Г

1 Припинити вогонь (нім.).

2 Триматися до кінця (нім.).

Надпоручник Лукаш зніяковіло закашляв.

— Пане надпоручнику, — інтимним голосом заговорив полковник, — поклавши руку на серце, признайтеся, с настрої. — Не кажіть, пане надпоручнику, буцім ви щойно почали з нею листуватися. Я в ваші літа три тижні нічого іншого не робив, а тільки спав з мадярками. Щодня з іншою. Молоді, незаміжні, старші, одружені — які очив ноги. Найбільше мене вимотала жінка одного адвоката. Та показала, що таке мадярки. Притому вхопила, — полковник інтимно поплескав надпоручника по плечу. — Ми знаємо. Нічого не говоріть, я маю свій погляд, ришелепуватий Швейк...

До речі, пане надпоручнику, ваш Швейк — це таки характер, бачите, що він устругнув з тим вашим листом. Та ється. Треба буде обов'язково припинити слідство проти нього. Вас, пане надпоручнику, ці газетки добре поб й фронт буде відправлена маршова. Ви найстарший офіцер в одинадцятій роті і поїдете з нею як ротний кома вам знайде іншого денщика замість Швейка.

Надпоручник Лукаш вдячно поглянув на полковника, а той додав:

— Швейка призначаю до вас ротним ординарцем. Полковник підвівся і, подаючи зблідлому надпоручникові р

— Отже, справу ліквідовано. Бажаю вам на Східному фронті подвигів і багато щастя. А як, може, ще колись по йовицях...

Надпоручник Лукаш, ідучи додому, весь час повторював:

— Ротний командир, ротний ординарець.

І перед ним ясно виринала постать Швейка.

Фельдфебель-рахівник Ванек, коли Надпоручник Лукаш наказав йому підшукати якогось нового денщика на

— А я думав, що ви, пане обер-лейтенанте, цілком вдоволені тим Швейком. — Але почувши, що полковник пр * * *

В арештантському бараку при дивізійному суді вставали, згідно з приписами, о сьомій годині ранку, прибирав нні за перегородкою, згідно з приписами, складали на сінник ковдри. Ті, що скінчили роботу, здебільшого фр втішні пригоди. Швейк із старим сапером Водічкою і кількома солдатами з різних полків і частин сиділи на ла — Погляньте, хлопці, — озвався Водічка, — на цього мадяра, що біля вікна, як він, бісова душа, молиться, щоб вуха?

— Але ж це непогана людина, — сказав Швейк. — Він тут сидить, бо не хотів іти до війська. Як член якоїсь сект тому його замкнули. Він дотримується божої заповіді, але тут йому цю божу заповідь добре помажуть медом.

Так той, коли його призвали до армії, навіть не хотів узяти ґвинтівки на плече.

Носити якісь ґвинтівки — це, мовляв, проти його переконань. За це його так посадили, аж мало не здох, а пот ти його переконань. І таки витримав.

— Ну й дурень, — сказав старий сапер Водічка. — Він міг присягнути, а потім наплювати на ту їхню присягу.

— Я вже тричі присягав, — заявив якийсь піхотинець, — і тричі сиджу за дезертирство. Не було б у мене лікар вою тітку, то, мабуть, мене б уже тричі розстріляли на фронті. Але моя небіжка тітка завжди витягає мене з бід й і здоровий.

— А заради чого ж ти, приятелю, — спитав Швейк, — уколошав свою тітку?

— А заради якого біса людей убивають? — відповів приємний чоловічок. — Кожен може здогадатися, що зара рпаний і обдертий відвідати її, одержала проценти. Крім неї, я не мав жодної рідної душі на всьому божому св ерво, як почала, як почала: "Ти такий, — каже, — молодий, дужий, здоровий, гайда робити!" Слово по слову — так розквасив фізію, що наприкінці вже й сам не знав, чи це тітонька, чи не тітонька. Сиджу я біля неї на підл ого дня знайшли біля неї сусіди. Потім я був у божевільні на Слупах. А коли нас уже перед війною викликали в лужувати пропущені роки.

Повз них пройшов з мітлою сухорлявий довгов'язий солдат.

— Це вчитель з нашої маршової роти, — відрекомендував його єгер, що сидів біля Швейка. — Іде підмести біл о сюди, пане абетко, — гукнув він солдата з мітлою.

Той поважно підійшов до лавки.

— Прочитай нам про ті воші.

Солдат з мітлою відкашлявся й почав:

У вошах фронт! Усе їх ловить військо.

По нас усіх велика лізе вош.

Пан генерал підскакує на ліжку,

І він сорочку змінює також.

В полку живеться вошам, як у раї,

— "Насмілюсь доповісти, не буду". — "Стонадцять чортів туркові й його мамі, ви будете чистити, й не один, а с
1 Полковник (нім.).

Слово "нужник" літало сюди й туди, немовби це була якась дитяча примовка з книжки Павли Моудрої, Полковник бігав по канцелярії як скажений, потім урешті сів і сказав: "Поміркуйте доб
І не думайте, що ви будете перший однорічний доброволець, якого в цю війну розстріляли. В Сербії ми повіси
нятко. А за що? За впертість. Ті двоє, яких ми повісили, відмовлялися під Шабачем проколоти багнетом жінку
е, що не хотів іти вперед і всіляко викручувався: то йому опухли ноги, то він взагалі плоскостопий. Отже, буде
овник подивився на мене і спитав: "Ви часом не слов'янофіл?" — "Ні, анітрохи".

1 Чужаками звали тоді в австрійській армії сербських партизанів.

Потім мене забрали й повідомили, що мене обвинувачують у бунті.

— Найкраще зробиш, — порадив Швейк, — коли вдаватимеш тепер ідіота. Ото як я сидів у гарнізоні, був там з
дезертирував з фронту, і над ним хотіли влаштувати гучний показовий процес, щоб на пострах іншим засудити
адковою психічною хворобою, а коли штабний лікар його оглядів, він заявив: ніякий він не дезертир, а просто
разу він прокинувся в Гамбурзі, а іншим разом — у Лондоні, і сам не міг збагнути, як туди потрапив. Його бат
ти була повією, пилячила й умерла від перепою; молодша сестра втопилася; старша — кинулася під поїзд; брат
ив себе гасом і запалив; друга бабуня волочилася з циганами і отруїлася в тюрмі сірниками. Одного двоюрідн
шматочком скла жили на шії; двоюрідна сестра по батькові кинулась у Відні з сьомого поверху. А він сам у д
десяти років не вмів говорити, бо, коли йому було шість місяців, ті, що його на столі сповивали, кудись відійш
Часом у нього, казав, страшенно болить голова, і в такі хвилини він не знає, що робить. У такому, власне, стан
леків" за пивом заарештувала військова поліція. Ви б тільки побачили, як радо його відпустили з армії, а п'ять
изно таке:

Батько — алкоголік. Мати — повія.

І сестра (втопилася)

II сестра (поїзд)

Брат (з мосту)

дід, жінку, гас, запалив

II бабуня (цигани, сірники) тощо.

Та коли один з них почав декламувати це штабному лікареві, то навіть і через двоюрідного брата ще не пере
"А твоя двоюрідна сестра по батькові кинулась у Відні з сьомого поверху, а твоє виховання було страшно зане
ли в тюрму, зв'язали в козли. І знаєте, допомогло — з голови зразу ж вивітрилося і занедбане виховання, і бат
фронт.

— Нині, — сказав однорічник, — в армії вже ніхто не вірить в успадковану ненормальність, бо, врешті, довело
У кованих дверях заскреготів ключ, і ввійшов наглядач.

— Піхотинець Швейк і сапер Водічка, до пана слідчого.

Обидва підвелися, і Водічка сказав Швейкові:

— Ти бачиш їх, бісових іродів? Щоднини допит, і кінця тому немає. Краще б нас уже, трясця їхній матері, засуд
, а ті мадярські шибайголови бігають навколо, аж руки сверблять.

Дорогою до приміщень дивізійного суду (вони містилися на другому кінці, в іншому бараці) сапер Водічка і Ш

— Тільки допитують та й допитують, — злостився Водічка, — хоч би вже кінець який був. Понівечать копиці п
ожна жерти? Або кислу капусту з мерзлою картоплею?

Хрест би їх побив! Такої безглуздої світової війни я ще ніколи не бачив. Я собі це уявляв зовсім інакше.

— Щодо мене, то я цілком задоволений, — сказав Швейк. — Багато років тому, коли я ще був на дійсній служб
о виконувати свої обов'язки". І так, було, зацідить по зубах, що ніколи не забудеш. Або небіжчик обер-лейтена
солдат повинен бути якнайтупішим душевно, бо ж солдати — це тільки худоба, яку держава утримує, дає наж
и ярмо, як воли.

Сапер Водічка замислився й за хвилину сказав:

— Пам'ятай, Швейку, коли ти прийдеш до слідчого, не плутай, тримайся того, що говорив минулого разу на д
ти бачив, як на мене напали ті бісові мадяри. Адже ж ми орудували з тобою разом.

— Ти, Водічко, нічого не бійся, — заспокоював його Швейк, — будь тільки спокійний, не хвилюйся. Невже ж ц
виденько відбувався військовий суд у старі часи. Служив у нас якось на дійсній один учитель Гераль. Якось, к
ам, що в Празькому музеї зберігається книжка записів військового суду ще за часів Марії-Терезії.

Кожний полк мав тоді свого ката, що страчував солдатів того полку. Одного по одному, по терезіанському тал

ть талерів. Це неважко зрозуміти, — розважливо додав Швейк, — тоді були великі полки, і їх безперестану по

— Коли я був у Сербії, — сказав Водічка, — в нашій бригаді були такі, що добровільно за сигарети вішали чужа
інку й дитину — п'ять. Потім інтендантство почало наводити економію, й розстрілювали людей цілими гуртам
ть. Правда, нас трохи дивувало, чому його завжди на ніч кличуть до канцелярії. Ми тоді стояли на Дрині. Раз у
о речах. І ось що виявилось: цей гультай ховав у заплічному мішку аж три коробки по сотні "Спорту". Вдосвіта
алили на землю, а один такий Белоун задушив його ременем. Та й живучий же був, чортів циган, як той кіт.

Старий сапер Водічка плюнув:

— Ніяк не можна було його задушити. Вже обробився, очі йому вилізли на лоба, а ще тріпотів, як недорізаний

ку, і скрутили йому в'язи. Потім ми начепили на нього мішок з його сигаретами і нишком кинули в Дрину. Хто — Ви повинні були заявити, що він здезертирував, — розважливо сказав Швейк. — Він, мовляв, довго до цього — Та хто б там ще про такі речі думав? — відповів Водічка. — Ми своє зробили, а інше вже нас не турбувало. Т не витягали. Біля нашого розшарпаного ландверака 1 гарненько плив Дриною до Дунаю і роздутий чужак. По 1 Солдата крайової оборони.

— Треба було їм дати хінін, — сказав Швейк.

Вони саме ввійшли до барака, де містився дивізійний суд, а патруль зразу ж відвів їх до канцелярії № 8, там за Перед ним на столі лежав том кодексу законів, а на ньому стояла недопита склянка чаю. Праворуч було розп' ставку свого хреста, вкриту попелом і недокурками сигарет.

Слідчий Руллер, знов викликаючи жаль розп'ятого бога, саме однією рукою струшував попіл з сигаретки об п одексу.

Звільнивши склянку з обіймів кодексу, він перегорнув сторінку книжки з бібліотеки офіцерського клубу.

Це був твір Фр. С. Краузе з багатонадійною назвою: "Forschungen zur Entwicklungsgeschichte der geschlechtliche Задивившись на репродукції з наївних малюнків чоловічих і жіночих статевих органів з відповідними віршам лу, слідчий не звернув уваги на прибулих.

Тільки коли Водічка закашляв, він стрепенувся й перестав розглядати репродукції.

— Was geht los? 2 — спитав він і знову почав перегортати сторінки, шукаючи продовження наївних малюночк

— Насмілюсь доповісти, пане аудиторе, — відповів Швейк, — камарад Водічка застудився і тепер кашляє.

Слідчий Руллер лише тепер поглянув на Швейка і на Водічку, намагаючись надати своєму обличчю суворого

— Нарешті ви приволоклися, ледарі, — сказав, порпаючись у купі паперів на столі. — Я наказав привести вас

Як ти стоїш, осле старий, — звернувся він до Водічки, бо той насмілювався стати "вільно". — Як скажу ruht, лише

— Насмілюсь доповісти, пане аудиторе, — відізався Швейк, — у нього ревматизм.

— Ти ліпше заткни рот, — сказав слідчий Руллер. — Говоритимеш, коли я тебе запитаю. Ти вже тричі був у ме

Так знайду я нарешті ці кляті папери чи не знайду? Ну й маю я з вами, мерзотники, роботу. Ви думали під суд

н, витягши з купи паперів товстенну папку з написом: "Schwejk und Woditschka" 3. — Не думайте собі, що тут, у

і на деякий час уникнете фронту. Заради вас я мусив по телефону говорити аж із судом при штабі армії, йоло

1 "Дослідження з історії розвитку статевої моралі" (нім.).

2 Що там трапилось? (Нім.)

3 Швейк і Водічка (нім.).

Він зітхнув.

— Чого ти надимаєшся, Швейку? На фронті тобі одразу відпаде охота битися з якимись гонведами. Слідство н на рапорті. А тоді підете з маршовою ротою на фронт.

Лише попадіться мені знов у руки, мерзотники, то я вас прикручу, аж язика повивалюєте. Ось вам довідка пр Проведіть їх до канцелярії номер два.

— Насмілюсь доповісти, пане аудиторе, — сказав Швейк, — ми обидва візьмемо ваші слова до серця і стократ казати, що ви золота людина. Отож ми обидва мусимо просити у вас пробачення за те, що ви з нами стільки ч

— Забирайтеся вже під сто чортів! — загорлав слідчий на Швейка. — Пан полковник Шредер просив за вас. К

Водічка відчув себе знову давнім Водічкою тільки аж у коридорі, коли патруль вів їх до канцелярії номер два.

Солдат боявся запізнитися на обід і тому сказав:

— Та швидше, швидше, хлопці, сунетесь, як ті воші. Тоді Водічка попросив його не дуже розпускати губу.

— Щастя твоє, що ти чех. Коли б ти був мадяр, я б тебе роздер, як оселедця.

Військові писарі з канцелярії пішли на обід, і солдат, що супроводив Швейка і Водічку, мусив поки що привест на адресу ненависної породи військових писарів.

— Хлопці там знову зберуть увесь жир з юшки, — нарікав він трагічно, — а замість м'яса залишать мені жили. вхлібини, яку вони одержали за мене.

— Ви, як видно, тут у дивізійному суді тільки й думаєте, як би нажертись, — сказав Водічка, який знову піднісс Коли вони розповіли однорічниківі, як закінчилась справа, той вигукнув:

— Отже, маршова рота, друзі! "Попутного вітру!" — як люблять писати в журналі чеських туристів. Готування д се виконало. Вас також запросили взяти участь у екскурсії до Галичини. "Ясна думка і серце веселе, хай вам ш

Вирушайте ж у далеку дорогу. Щиро полюбіть ті краї, де вас познайомлять із траншеями. Там же так гарно і н як на братній землі, а може, навіть і як у милій вітчизні. З високими почуттями вирушайте в дорогу до країн, п

кішнішого за ту дурну Галичину". Багатий і рідкісний досвід, якого набула наша славна армія під час відступу з еввно, бажаним дороговказом при накресленні програми другої подорожі. Лише простуйте прямісінько до Рос

По обіді, перед відходом Швейка і Водічки до канцелярії, до них підійшов бідолашний учитель, автор поезії пр

— Не забудьте, коли вже будете на російському боці, зараз же сказати росіянам:

"Здравствуйте, русские братья, мы братья чехи, мы не австрийцы".

Коли виходили з барака, Водічка, бажаючи демонстративно висловити свою ненависть до мадярів і підкресли пив на ногу мадярові, який не хотів служити в армії, і загорлав на нього:

— Взуйся, лобуряко!

— Я ж чекав, що він обізветься, — невдоволено казав потім сапер Водічка до Швейка, — бодай би хоч раз гав

рний телепень, мовчить і дозволяє топтати себе по ногах. Грім би їх, Швейку, всіх побив. Мене чорти беруть, що мене не засудили. Таж це так, немовби нас на глум хотіли підняти, ніби наша бійка з мадярами й згадки не варта. А ми ж таки би імто ми не вміємо добре битися. Що ж вони, власне, про нас думають? Таж це був конфлікт високої марки! — Знаєш, брате, — добродушно сказав Швейк, — я тебе добре не розумію. Дивізійний суд офіційно визнав нас цілком порядними людьми, яким ніхто нічого не може закинути, а тебе це не ти. Наш обов'язок брехати, як каже адвокат Бас своїм клієнтам. Коли мене пан аудитор спитав, з якої речі ми в пана Каконі, то я йому відрубав: "Я думав, що ми з паном Каконі найкраще познайомимось, якщо будемо бігати по ньому досить. Запам'ятай собі на все життя, — вів далі Швейк свої сентенції, — перед військовими судами один солдат із сусідньої камери признався, і коли інші про це довідалися, то накинули йому ковдру на голову". — Коли б я зробив щось нечесне, то, ясно, я б не признався, — сказав сапер Водічка, — але коли мене той тигр "Так, бився". — "А ви побили когось?" — "Певне, пане аудитор". — "І когось поранили?" — "Звичайно, пане аудитор, чи плечима, чи очима. Скидається, немовби він не повірив, що я на тих мадярських шкурах порвав свій ремінь, а мене раптом насіли три мадярські бики, і за хвилину всі вони валялися на землі, а я їх топтав і гуцав по них. Припиняє над нами слідство. Це так, якби він мені сказав: "Кожний шмаркач лізе битися! Теж мені ще". Як тільки покажу, вмію я битися чи ні. Потім ще приїду сюди до Кіраль-Гіди й учиню тут таку бійку, якої ще світ не бачив, і на тих кіральгідських драбуг, на тих негідників, на тих мерзотників.

* * *

В канцелярії все скінчилося дуже швидко. Якийсь фельдфебель із масними після обіду губами, з дуже поважною оситою до обох промови. Апелюючи до їхнього військового духу, цей "васерполяк" 1 пересипав свою мову різними фразами, "krajcova sedmina", "svina porupana" і "dum vam bane na mjesjnuckovy vasi gzichy" 2.

1 Напівполяк, напівнімець, уродженець Сілезії.

2 "Морквогризи", "дурні мариновані оселедці", "трефова сімка", "свиня замурзана", "заїду вам кілька разів по вухах". Кожного відправляли до його частини. Швейк, прощаючись з Водічкою, сказав:

— Тільки-но війна скінчиться, приходь мене провідати. Мене можеш знайти щовечора від шостої години на Бранденбургській вулиці.

— Звісно, прийду, — відповів Водічка. — А катавасія там якась буде?

— Там кожного дня щось трапляється, — запевнив Швейк. — А якби там і було тихо, то ми вже щось улаштуємо.

Друзі розійшлися, і коли вже були досить далеко один від одного, старий сапер Водічка гукнув услід Швейкові:

— Так ти ж гляди, коли я прийду, не забудь улаштувати там якусь вечірку з танцями.

А Швейк на це відгукнувся:

— Конче приходь, як уже та війна скінчиться.

Розійшлися ще далі, і знову за якусь хвилину з-за рогу другого барака почувся голос Водічки:

— Швейку, гей, Швейку, а яке пиво в тій пивниці?

І, як відгомін, покотилася Швейкова відповідь:

— Великопоповицьке!

— А я думав, що сміховське! — кричав здалеку сапер Водічка.

— У них там є й дівчата! — кричав Швейк.

— Отже, по війні о шостій годині вечора! — горлав знизу Водічка.

— Приходь краще о пів на сьому, бо я можу десь забаритися! — відповів Швейк.

Потім уже зовсім здаля ще раз озвався Водічка:

— А о шостій годині не зможеш?

— Ну, гаразд, прийду о шостій! — почув Водічка останні слова друга, який відходив усе далі.

Так розпрощався бравий вояк Швейк із старим сапером Водічкою.

Wenn die Leute auseinander gehen,

Da sagen sie auf Wiedersehen 1.

1 Коли розлучаються люди, то кажуть: "До побачення" (нім.).

5. З МОСТА-НА-ЛІТАВІ В СОКАЛЬ

Надпоручник Лукаш схвильовано ходив по канцелярії одинадцятої маршової роти. Це був темний закапелок, в якому було дуже тепло, і який пахнув старим деревом і койка.

Перед ним стояв фельдфебель-рахівник Ванек. Він складав списки на солдатську платню, вів рахунки солдатів, і сьогоднішній день і тут-таки спав.

Біля дверей стояв гладкий піхотинець, зарослий бородою, наче Крконош. Це був Балоун, новий денщик надпоручника.

— Ну та й вибрали ж ви мені денщика, — говорив надпоручник Лукаш до фельдфебеля. — Дякую вам щиро за це. Я знаю, що ви сьогодні дня половину дорогою зжер.

— Я розлив, пане надпоручнику, — сказав гладкий велетень.

— Хай буде так. Але ж ти міг розлити лише юшку або підливу, а не франкфуртську печеню. А ти ж мені приніс це?

— Я...

— Не бреш, ти його зжер!

Надпоручник Лукаш вимовив останні слова так серйозно і таким суворим тоном, що Балоун мимоволі відступив.
— Я питав на кухні, що у нас сьогодні на обід. Був суп з фрикадельками з печінки. Куди ти подів ті фрикадельки?
— Ти з нею зробив? Зжер також. Два шматки франкфуртської печені, а ти приніс тільки півшматка. Так що ж? А де
ти подів струдель? Кажеш, упав у болото! Ти, мерзотнику такий, зможеш мені показати місце, де він лежить у
його й поніс? Господи милосердний, я тобі так натовчу пику, що в тебе голова, як цеберка, спухне. І ця свиня
. Він сам прийшов до мене й каже:

"Насмілюсь доповісти, пане обер-лейтенанте, ця ваша свиня Балоун жере ваш обід".

Дивлюся з вікна, а він напихається, немовби не їв цілий тиждень. Слухайте, фельдфебель, невже ви не могли

— Насмілюсь доповісти, пане обер-лейтенанте, з усієї нашої маршової роти Балоун видавався найпоряднішою
рийому, а дай йому ґвинтівку в руки, то ще наробить якогось лиха. При останніх вправах холостими патронами

— І завжди зжирати весь обід свого пана, — сказав Лукаш, — так, ніби йому не вистачає його власної порції. Н

— Насмілюсь доповісти, пане обер-лейтенанте, я завжди голодний, як вовк.

Залишитись в кого-небудь хліб, я його вимінюю на сигарети, але мені й того мало.

Такий я вже з пуп'янка. Начебто, здається, і напхав свого кендюха аж по саме нікуди, та де там. За хвилину зно
е, стерво, тобто шлунок, їсти хоче. Іноді думаю, вже й справді в мене більше нічого не влізе, коли ні. Лише по
емовби хто мітлою вимів. Шлунок знову починає домагатися своїх прав, я тоді й цвяхи ковтав би. Насмілюсь д
ію; заради цього в Будейовицях я ходив до полкового лікаря, а той відправив мене на три дні до лазарету і пр
аналіє, навчу, як бути голодним. Спробуй-но поткнутися сюди ще раз, будь певен, — звідси вийдеш такий, як
шку напхати, щоб не кавкала.

Мені не обов'язково треба бачити добрі речі, а й проста їжа, тільки-но вздрів, розпалює голод, аж слина тече з
лити мені подвійну порцію. Якщо вже м'яса не буде, то зарятуйте хоча б тим гарніром: картоплею, кнедлями,

— Годі! Я, Балоуне, терпляче вислухав ці зухвальства, — відповів надпоручник Лукаш. — Чи ви коли-небудь чу
, як цей мурло? Зжер мій обід та ще домагається подвійної порції. Але я тобі покажу, Балоуне! Тобі той обід бо
го до капрала Вайденофа.

Хай на подвір'ї гарненько прив'яже його на дві години біля кухні, коли сьогодні ввечері роздаватимуть гуляш
ні вариться гуляш. Подбайте, щоб ця потвора була прив'язана, аж поки не роздадуть увесь гуляш. Хай йому сл
ть кухареві, нехай і його порцію роздасть.

— Слухаю, пане обер-лейтенанте. Ідіть, Балоуне, зі мною!

Коли вони вже виходили, надпоручник затримав їх на порозі і, глянувши на перелякане Балоунове обличчя,

— Ну, що, домігся свого, Балоуне? Смачного тобі! А коли ще раз устругнеш таке, я тебе без милосердя віддам
Незабаром Ванек повернувся і доповів, що Балоуна вже прив'язали, а надпоручник Лукаш сказав:

— Ви мене, Ванеку, знаєте. Я таких речей робити не люблю, але інакше не можу.

По-перше, ви погодитесь, що, коли в собаки відбирають кістку, він гарчить. Я не хочу мати біля себе негідник
е і психологічне значення для всього солдатського складу.

Ці хлопці-молодці останнім часом, потрапивши до маршової роти й довідавшись, що завтра або післязавтра
Надпоручник Лукаш мав дуже стурбований вигляд і говорив тихим голосом:

— Позавчора під час нічних вправ ми, як знаєте, повинні були маневрувати проти учбової команди однорічн
бо я сам його вів, але другий, який мав іти ліворуч і вислати під цукроварню передові патрулі, так поведився,
аж У таборі. А на правому крилі йшов розвідати місцевість попід лісом третій взвод. Це було від нас яких деся
урять. Куди не глянь, — світяться в пільмі вогняні цятки. Четвертий взвод повинен був іти в ар'єргарді, і хтосн
ом. Ми його взяли за ворога, і я мусив відступати перед власним ар'єргардом, який наступав на мене. Оце ван
Як вони поводитимуться в справжньому гефехті" 1

1 Битва (нім.).

Надпоручник Лукаш з виглядом мученика заломив руки, а кінчик його носа витягся.

— Та ви, пане надпоручнику, не журіться, — намагався заспокоїти його фельдфебель Ванек, — не клопочіть с
ом розбивали, і ми відходили в тил формуватися знову. Всі вони були подібні одна до одної, як дві краплі води
ірша була дев'ята. Та потягла з собою в полон усіх старшин разом з ротним командиром. Мене врятувало те, н
алися без мене. А того ви не знаєте, пане надпоручнику, що при цих останніх нічних вправах, про які ви опов
до Нейзідлерського озера? Марширувала до ранку, не оглядаючись ні вправо, ні вліво, аж поки передові патр
и, мабуть, дійшли б аж до Шопрона, — таємничим голосом оповідав фельдфебель: він любив такі випадки й ж
енційно підморгує, сказав Ванек, — що пан капітан Саґнер має стати командиром нашого маршбатальйон
батальйону будете ви, бо ви ж у нас найстарший офіцер. А потім, кажуть, з дивізії до бригади прийшов наказ
Надпоручник Лукаш закусив губу і закупив сигарету. Він уже знав про це і був переконаний, що його скривди
зав:

— Що там капітан Саґнер...

— Це, правду кажучи, невелика втіха, — конфіденційно обізвався фельдфебель. — Штабс-фельдфебель Гегнер
Чорногорії відзначитися і гнав одну за одною роти свого батальйону на кулемети сербських позицій, а це бул
рбів із цих скель спроможна була тільки артилерія. З усього батальйону залишилося вісімдесят чоловік. Пан к
нову появився в нашому полку в Будейовицях. Учора ввечері, кажуть, оповідав у клубі, що його знову дуже тя
де і дістане "Signum laudis". Щоправда, за Сербію, як він сам казав, дістав дулю, але тепер або поляже з усім ма

не вийде. Я думаю, пане обер-лейтенанте, це й для нас ризиковано. Штабс-фельдфебель Гегнер недавно оповіст про те, що одинадцяті роті першою пошле в бій у найнебезпечніші місця.

Фельдфебель зітхнув:

— На мій погляд, у такій війні, як ця, коли нагромаджено стільки війська і фронт дуже розтягнений, більших успіхів не буде. Я це спостерігав під Дуклею, коли був у десятій маршовій роті. Тоді все відбулося зовсім гладко, прийшли і відійшли, і ніхто не пострадив.

Ми б їх були взяли в полон без пострілу, але на нашому лівому фланзі стояли дурні "залізні мухи", то вони так і не далися, як на кованці, а ми дістали повідомлення, що росіяни прорвали лівий фланг, і тому ми повинні пробивати свій шлях. Я ніяк не міг знайти нашого полкового обозу. Аж раптом у бригаді почали з'являтися перші втікачі. Вони заблукали при відступі й з'їхали по снігу, немов на тобогані, просто аж до російських окопів. Що там тільки сталося, і внизу. А в додаток, пане надпоручнику, пан капітан Саґнер...

— Дайте мені вже спокій з тим капітаном Саґнером, — сказав надпоручник Лукаш. — Я все це прекрасно знаю. Мені одержуватимете десь у полковому обозі ром і вино для роти. Мене попередили, що ви страшенно п'єте. Дякую.

— Це все з Карпат, пане обер-лейтенанте. У нас не було іншого виходу, їжу нам нагору приносили холодною, окрім того, що було. А якби не я, вийшло б так, як в інших ротах, де не було й цього нещасного рому і люди померзли. Зате у нас, бо від батальйону прийшов наказ посилати у розвідку лише солдатів з червоними носами.

— Тепер зима нібито минула, — багатозначно кинув надпоручник.

— Ром, пане обер-лейтенанте, на фронті — найнеобхідніша річ у кожному пору року, так само як і вино. Він підтримує людей битимуться з ким завгодно. Яка це тварюка знову гупає у двері, не може прочитати на дверях: "Nicht klopfen!" Ротну харчову книгу (нім.).

2 Не стукати! (Нім.)

3 Увійдіть! (Нім.)

Надпоручник Лукаш обернувся на стільці й помітив, що двері повільно й тихо відчиняються. І так само тихо, як і раніше, вийшли. Він, мабуть, козиряв ще тоді, коли стукав у двері, роздивляючись напис: "Nicht klopfen!"

Це козиряння дуже гармоніювало з його цілком спокійним, безтурботним обличчям.

Швейк був схожий на грецького бога злодійства, вбраного в скромний мундир австрійського піхотинця.

Надпоручник Лукаш на мить примружився під поглядом бравого вояка Швейка, який своїми очима обіймав його. Мабуть, з таким замилюванням дивився блудний і знову знайдений син на свого батька, коли той на його честь випивав.

— Насмілюсь доповісти, пане обер-лейтенанте, я знову тут, — ще з порога промовив Швейк так щиро і невимовно. Відколи полковник Шредер його повідомив, що знову посилає йому на шию Швейка, надпоручник Лукаш кожен раз, коли він ще не прийде, певно, там знову щось утнув, і вони його ще трохи потримують".

Але всім цим комбінаціям Швейк поклав кінець своїм милим і простим прибуттям.

Швейк глянув спочатку на фельдфебеля Ванека і, звернувшись до нього, з приємним усміхом подав папери, які йому дали.

— Насмілюсь доповісти, пане фельдфебелю, маю наказ передати вам свої папери, які мені видали в полковій канцелярії. Швейк так вільно, по-панібратському поведився в канцелярії одинадцяті маршової роти, немов був найкращим знайомим.

— Покладіть на стіл.

— Пане фельдфебелю, залишіть нас, будь ласка, зі Швейком сам на сам, — сказав, зітхнувши, надпоручник Лукаш. Ванек вийшов і зупинився за дверима підслухувати, про що ті обидва говоритимуть.

Спочатку не чув нічого, бо Швейк і надпоручник Лукаш мовчали. Вони довго дивились один на одного. Лукаш дивився на курки, готовий на неї кинутись. Швейк, як завжди, дивився теплим, ніжним поглядом на надпоручника Лукаша, який, що не роз'єднає, голубчику ти мій".

Надпоручник довго не озивався, і Швейкові очі заговорили жалісно і ніжно: "Та скажи вже щось, мій золотенький". Надпоручник Лукаш порушив цю неприємну мовчанку словами, в які намагався вкласти якнайбільше іронії:

— Щиро вітаю вас, Швейку, і дякую за відвідини. Такі милі гості.

Але не втримався, і лють за все минуле вилилася в такий грізний удар кулаком об стіл, аж підскочив каламар і вилетів. Водночас надпоручник Лукаш схопився з місця, став упритул до Швейка і заверещав:

— Тварюко! — Потім почав нервово бігати по вузькій канцелярії, щоразу спльовуючи перед Швейком.

— Насмілююсь доповісти, пане надпоручнику, — сказав Швейк, бачачи, що Лукаш не перестає ходити і люто поглядати на нього, згідно з наказом, віддав. Я розшукав пані Каконі і повинен сказати, що це дуже гарна жіночка; правда, я її не знайшов. Надпоручник Лукаш сів на ліжко фельдфебеля і охриплим голосом вигукнув:

— Швейку, коли вже цьому буде край?

Швейк немов недочув.

— Потім у мене там сталася невеличка неприємність, але я все взяв на себе. Ніде правди діти, вони не повірили мені, допиті проковтнув. Потім я зовсім випадково, інакше я цього не можу собі пояснити, вступив у невеличку і зовсім неприємність, надіслали мене на полковий рапорт і в дивізійному суді припинили слідство. В полковій канцелярії я бачив, як сказав, що я негайно повинен, пане надпоручнику, зголоситися до вас як ординарець. Крім того, наказав перекласти мене на півгодини, але пан полковник не знав, що мене потягнуть до полкової канцелярії і я сидітиму там по півгодині, а не в роті, бо ж я був у списку полкових арештантів. Взагалі в них там усе так перемішалося й переплуталося, що Надпоручник Лукаш, коли почув, що вже півгодини тому мав бути у полковника Шредера, почав швидко одягатися.

— Знову ви мені удружили, Швейку!

Він промовив це таким розпачливим, сповненим відчаєм голосом, що Швейк спробував його заспокоїти друж-
— Та пан полковник почекає, йому ж однаково нічого робити.
За хвилину після того, як вийшов надпоручник, до канцелярії зайшов фельдфебель Ванек.
Швейк сидів у кріслі й підкидав вугілля до маленької залізної грубки, ні на хвилину не причиняючи дверцят. Г-
ка. Той з хвилину спостерігав за Швейком, потім ударив ногою по дверцятах і сказав Швейкові, чи не поволік
— Пане фельдфебелю, — з гідністю відповів Швейк, — дозволю собі заявити, що я свого вовчого хвоста поволі-
юся вищому наказові. Я тут, щоб ви знали, ординарцем, — додав він бундючно. — Пан полковник Шредер при-
якого я був раніше денщиком, та завдяки моїй вродженій інтелігентності мене підвищили в ординарці. Ми з п-
тті, пане рахівник?
Фельдфебеля Ванека так спантеличив панібратський, фамільярний тон бравого вояка Швейка, що, незважаю-
, наче був підлеглим Швейка:
— У мене вдома аптекарський магазин. Я Ванек з Кралуп.
— Я теж учився аптекарській справі, — сказав Швейк, — у одного пана Кокошки в
Петршині в Празі. Він був страшний дивак, і коли я якось у пивниці випадково запалив бочку з бензином і той
в члени. Отак я через дурну бочку бензину не міг довчитися. А ви виготовляли коли-небудь зілля для корів?
Ванек похитав головою.
— А в нас виготовляли зілля для корів із посвяченими образками. Наш хазяїн Кокошка був дуже побожною лю-
зразу ж десь на Сміхові замовив на двісті золотих образки святого Пелегріна і дав посвятити їх в Емаузський м-
ів. Корові це зілля замішували теплою водою, давали пити з цеберки й ще читали нещасній худобі молитовку
зі святим Пелегріном були вже готові, то на другому боці треба було надрукувати ще щось побожне. Отож на-
ти до цього образочка якусь коротеньку молитву. Щоб завтра, коли він о десятій годині прийде до крамниці, н-
у вже чекають.
Якщо складе гарно, матиме золотого в кишені, а як ні — за два тижні може вимітатися з роботи. Пан Тавхен ці-
ша — чортма. Навіть забув, як той святий по цілющому зіллі називається. Тоді його витяг з біди наш слуга Фер-
и роззувався й залазив у зілля, пояснюючи нам, ніби від цього перестають пітніти ноги. Ловив голубів на гори-
нас усякому шахрайству з товаром. Я ще малим хлопчиною натаскав з крамниці додому таку аптечку, якої не
сказав лише: "Давайте-но сюди, пане Тавхен, ми зараз глянемо", — і пан Тавхен зараз же послав по пиво для
тією справою і прочитав:
З неба ясного спішу,
Вістку радісну несу:
У Кокошки є коріння
На худоб'яче терпіння, — Радісна пора прийшла
Для корови і вола.
Потім, коли вже випив пиво і добре смикнув гіркої настойки, справа пішла як по маслу, й за мить він дуже гар-
О святий наш Пелегріне,
Дай нам корінь чудодійний,
І за той святий дарунок
Два гульдени за пакунок
Ми дамо з кишені радо,
Щоб пило все наше стадо,
Щоб усе було здорове:
Волики, бики, корови, — Дай, святий наш Пелегріне,
Хай худоба в нас не гине!
Потім, коли прийшов пан Кокошка, пан Тавхен пішов з ним до контори й, повернувшись, показав не один зол-
. Але слугою Фердінадом, коли він побачив два золоті, оволодів дух мамони. Ні, говорить, або все, або нічого
він відвів набік, ляснув по потилиці й пообіцяв ще сто таких потиличників, якщо де-небудь наважуся сказати,
аржитися до нашого старого, я мушу сказати, що слуга Фердінад брехун. Я мусив у цьому присягнутися пере-
ому зіллі для корів, яке ми вимішували у великих ящиках на горищі, а він, де тільки знаходив, змітав мишачий
зяки, сушив їх удома, товк у ступі й кидав до коров'ячого зілля з образом святого Пелегріна.
Але й цього йому було мало. Він мочився в ті ящики, а потім усе перемішував.
Врешті те зілля, щоб не збрехати, мало такий вигляд, як каша з рисом.
Задзвонив телефон. Фельдфебель Ванек підскочив до телефонної трубки і злісно її кинув:
— Мушу йти до полкової канцелярії. Щось дуже несподівано, це мені не подобається.
Швейк знову залишився сам.
За хвилину телефон задеренчав знову.
Швейк почав розмовляти:
— Ванек? Він пішов до канцелярії. Хто біля телефону? Ординарець одинадцятої роти. А хто говорить? Ордина-
? Ти часом не родич того Брауна, капелюшника з Побережної вулиці в Карліні? Кажеш, ні? Не знаєш такого?..
Я тільки одного разу їхав трамваєм якраз повз цю крамницю, і мені його вівіска впала в око. Що нового? Мені
и ж ми маємо їхати?

— Ти, розтелепо, з маршовою ротою на фронт.
— Про це я ще нічого не знаю.
— Ну й ординарець з тебе! Як з телячого хвоста сито, А не знаєш випадково, чи твій лейтенант...
— В мене обер-лейтенант...
— Це байдуже, отже, твій обер-лейтенант пішов на нараду до полковника?
— Він його туди покликав.
— Ось бачиш, і наш туди пішов, і з тринадцятої маршової теж. Щойно я говорив по телефону з їхнім ординарем...
— Я ні про що не знаю.
— Не корч дурня. Ти ж, певне, чув, що ваш фельдфебель-рахівник дістав уже накладну на вагони? Скільки у вагонів?
— Не знаю.
— Ти, дурню, боїшся, що я тебе з'їм. (Чути, як той, що біля телефону, говорить убік: "Візьми, Франтеку, другу трубку, щоб не було шумів"). Алло, ти заснув там, чи що? То відповідай, коли тебе колега питає. Отже, тобі ще нічого не відомо? Не відомо, чи з ним про такі речі не балакав?"
Цур тобі, який же ти йолоп. Кажеш, це нібито не твоє діло? (Чути сміх). Чи не стукнули тебе в дитинстві по голі тринадцятої маршової. Ти, придуркуватенький. А, власне, звідки ти?
— З Праги.
— То повинен би більше клепок у голові мати... Ага, Ще одне: коли пішов ваш рахівник до канцелярії?
— Тільки-но його покликали.
— От бач, а раніше ти цього не міг сказати? Заціпило? І наш пішов хвилинку тому. Це вже напевно щось заварив...
— Ні.
— Господи Ісусе Христе, а ще кажеш, ніби ти з Праги. Ти ні про що не дбаєш. Де ти гасаєш цілими днями?
— Я тільки годину тому прийшов з дивізійного суду.
— А, так би й сказав, приятелю! Якщо так, то я сьогодні ж прийду поглянути на тебе. Дай відбій.
Швейк збирався закурити люльку, та знову задзвонив телефон. "Поцілуйте мене десь з вашим телефоном, — але телефон дзеленчав, і так настирливо, що Швейкові врешті урвався терпець. Він узяв трубку і заверещав у трубку.
— Алло, хто там? Тут ординарець Швейк з одинадцятої маршової роти.
Швейк упізнав голос надпоручника Лукаша:
— Що ви там усі в біса робите? Де Ванек, покличете зараз Ванека до телефону.
— Насмілюсь доповісти, пане обер-лейтенанте, телефон щойно задзвонив.
— Слухайте, Швейку, в мене нема часу з вами бавитися, телефонні розмови на військовій службі — це не базі. Телефонні розмови повинні бути ясні й короткі. У телефонних розмовах не повинно бути того "насмілюсь доповісти". Хай зараз підійде до телефону.
— Немає його під рукою, насмілюсь доповісти, пане обер-лейтенанте. Тільки-но, може, якоїсь чверть години.
— Хай-но прийду, я з вами тоді, Швейку, розквітаюсь. Будете ви говорити коротко чи ні? Тепер слухайте уважно, бо телефон хрипіло. Негайно, як тільки повісите трубку...
Перерва. Новий дзвінок. Швейк бере трубку, і його засипає град лайок:
— Ви, тварюко, халамиднику, гультю! Що це ви робите, чому вриваєте розмову?
— Таж ви зволили сказати, щоб я повісив трубку.
— Швейку, за годину я буду вдома. Не порадієте... Отже, зараз зберіться, йдіть до барака, знайдіть там будь-якого чоловіка і йде з ними на склад одержувати консерви.
Повторіть, що він має зробити?
— Іти з десятьма людьми на склад одержувати консерви для роти.
— Слава тобі господи, хоч раз обійшлося без глупства. Я тим часом протелефоную Ванекові до полкової канцелярії до барака, хай усе покине й бігом до складу. А тепер повісьте трубку.
Швейк довго шукав не тільки взводного Фукса, але й інших старшин. Вони були в кухні, обгризали м'ясо з кісток, лягав ногами на землі, бо над ним змилюсердилися, все ж таки мав такий вигляд, що на нього цікаво було подивитися. Язаний бородатий велетень Балоун, не маючи можливості маніпулювати руками, обережно пересував кістку по підлозі лісовика.
— Хто тут з вас взводний Фукс? — запитав Швейк, коли врешті розшукав їх.
Взводний Фукс і бровою не повів, коли побачив, що його питає якийсь рядовий піхотинець.
— Гей! — гукнув Швейк. — Ще довго я буду розпитувати? Де той взводний Фукс?
Взводний Фукс виступив наперед і з почуттям власної гідності почав лягати на всі заставки. Він, мовляв, не піддається.
— а тільки: "Насмілюсь доповісти, де тут пан взводний?" В його взводі, коли хтось промине "насмілюсь доповісти",
— Не дуже розмахуйтеся, — сказав розважно Швейк. — Зараз же зберіться, йдіть до барака, візьміть там десять консерв.
Взводного Фукса це так приголомшило, що він спромігся лише сказати:
— Що таке?
— Ніяких "що таке", — відповів Швейк. — Я ординарець одинадцятої маршової роти і хвилину тому говорив по телефону з людьми до складу". Якщо, пане взводний Фукс, не підете, я зараз же вернуся до телефону. Пан обер-лейтенант каже, — каже пан надпоручник Лукаш, — повинна бути коротка і ясна!" Коли сказали: "Піде взводний Фукс", — апрошуємо на обід. В армії, особливо під час війни, кожне спізнення — це злочин. Якщо взводний Фукс, коли

елефону. А я вже йому такої заграю, що аж пір'я з нього полетить". Го-го! Ви пана обер-лейтенанта ще не знає ала і приголомшила.

Взводний Фукс щось невиразно пробурмотів собі під ніс і швидко пішов геть, а Швейк гукнув йому вслід:

— Отже, я можу доповісти панові обер-лейтенантові, що все в порядку?

— Зараз із десятима солдатами буду біля складу, — відгукнувся від барака взводний Фукс і, не сказавши вже ні й Фукс.

— Вже починається, — сказав маленький капрал Блажек. — Будемо пакуватися.

Швейк, повернувшись до канцелярії одинадцятої маршової роти, знову не мав часу запалити люльку, бо задзвонив Лукаш:

— Де ви, Швейку, бігаєте? Я дзвоню вже втретє, але ніхто не відповідає.

— Я бігав за вашим дорученням, пане обер-лейтенанте.

— Ну, то пішли?

— Авжеж, пішли. Але не знаю, чи вони вже там. Може, мені ще раз туди збігати?

— Значить, ви знайшли взводного Фукса?

— Знайшов, пане обер-лейтенанте. Він спочатку визвірився на мене: "Що таке?" — і аж коли я йому розтлумачив,

— Швейку, не бавтеся. Ванек ще не повернувся? — Не повернувся, пане обер-лейтенанте.

— Не горляйте так у телефон. Не знаєте, де б міг бути той проклятий Ванек?

— Не знаю, пане обер-лейтенанте, де б міг бути той проклятий Ванек.

— Був у полковій канцелярії, та кудись пішов. Думаю, він, мабуть, у буфеті.

Отже, ви, Швейку, йдіть за ним і скажіть, хай зараз же йде на склад. І ще одне.

Цю ж мить розшукайте капрала Блажека й скажіть, щоб негайно відв'язав того Балоуна. І Балоуна пошліть до Швейк і справді не гаяв часу. Знайшовши капрала Блажека, передав йому наказ надпоручника відв'язати Бал

— Коли скрутно доводиться, хвости підібгують.

Швейк пішов подивитися, як будуть відв'язувати Балоуна, потім провів його — адже це було по дорозі до солд Балоун дивився на Швейка, як на свого рятівника, і обіцяв ділитися з ним кожною порцією, яку тільки дістан

— У нас тепер будуть колоти свиню, — меланхолійно говорив Балоун. — Ти яку любиш шпиговану ковбасу — одому. Моя свиня десь уже під сто п'ятдесят кіло.

Голова в неї, як у бульдога, такі свині найкращі, дуже добра порода, вона себе не осоромить, сала дають не м ковбаси і так напихався фаршем, що мало не лускав.

Торішня свиня важила сто шістдесят кіло. Ото, бра, була свиня, — захоплено сказав він, міцно стискаючи Швей і, аж сам дивувався, як вона гарно жиріє. А шинку я маринував у розсолі. Хочеш вір, хочеш ні, а коли б тобі по иланими шкварками, та ще й з капустою, то б і язика проковтнув. А як після Цього пивце п'ється, трясця його матері! І подумати лишень, усе це у нас війна відібрала.

Бородатий Балоун важко зітхнув і пустився до полкової канцелярії, а Швейк попрямував по алеї старих лип до Фельдфебель Ванек тим часом сидів у буфеті й оповідав якомусь знайомому штабс-фельдфебелю, скільки мож Штабс-фельдфебель уже набрався, як свиня. Перед полуднем з-під Пардубиць приїхав якийсь хазяїн, у якого н стував його десь унизу в місті.

Тепер фельдфебель сидів у розпачі від того, що йому вже ніщо не смакує, і зовсім не тямив, що говорить. На р леннях і чомусь белькотів, що повинен би бути приміський поїзд з Тршебоні до Пелгржимова і назад.

Коли Швейк увійшов, Ванек марно намагався розтлумачити в цифрах штабс-фельдфебелеві, скільки можна б овів без ладу і складу:

— А повертаючись, умер, і залишив тільки листи. — Побачивши Швейка, він сплутав його, мабуть, з якоюсь н

Швейк підійшов до Ванека. Той теж був добре під мухою, але дуже приємний і милий.

— Пане фельдфебелю, — доповів йому Швейк, — вам треба піти зараз на склад, там уже чекає взводний Фукс ейтенант телефонував уже двічі.

Ванек вибухнув сміхом.

— Та що я, з глузду з'їхав, серденько? Та я б сам себе мусив вилаяти, мій ангеле! На все досить часу, не горить як я, отоді він зможе про щось говорити і не буде нікого даремно турбувати своїм "бігом марш!". Таж я вже діс ли зараз одержувати зі складу все потрібне на дорогу. А що я зробив? Пішов спокійненько сюди на чверточку а. Консерви залишаться консервами, видача — видачею. Я краще знаю склад, ніж пан обер-лейтенант, і мені То наш пан полковник уявляє собі тільки в своїй фантазії, ніби на складі є якісь консерви. Їх не було ніколи, а с інших полках. Тільки одному Бенешівському полкові ми винні понад триста бляшанок консервів. Хи-хи!

Хай собі балакають на нарадах що їм заманеться. Дивіться, які швидкі! Таж їм каптенармус — якщо туди прий, дорогу консервів. Чи не правда, стара картопле? — звернувся він до штабсфельдфебеля. Але той або засинав

— Вона йшла й тримала над собою розкриту парасолю.

— Найкраще зробите, — провадив фельдфебель Ванек, — коли махнете на все рукою.

Якщо сьогодні в полковій канцелярії сказали, що завтра їдемо, то в це не повинна вірити навіть мала дитина. нема жодного вільного вагона. Саме так було і з останньою маршовою ротою. Ми тоді два дні стояли на вокз е знали, куди поїдемо.

Навіть сам полковник цього не знав. І хоч ми тоді проїхали вже всю Угорщину, ніхто не мав уявлення, куди насправді розмовляли із штабом дивізії. А ми були лише така собі латка. От і пришили нас нарешті під Дуклю, там нас розстріляли в пекло. Все з часом з'ясується. Поспіємо з козами на торг. Jawohl, pochamol 1.

Вино тут сьогодні надзвичайно добре, — говорив далі Ванек, навіть не слухаючи, що курликає собі під ніс штос-gehabt. Ich wundere mich uber diese Frage" 2.

1 Так і не інакше (нім. діал.).

2 Повірте мені, я дотепер так мало користався життям. Мене дивує це запитання (нім.).

— Чого б я даремно морочив, собі голову від'їздом маршбатальйону? То тільки у першій маршовій, з якою я їздив, цього маршового батальйону готувалися до дороги цілі два дні. Але в нас ротним командиром і був лейтенант Швейк, — і все йшло як по писаному. Лише за дві години перед відходом поїзда ми почали збиратися. І ви, Швейк, — Не можу, — відповів з героїчним самозреченням бравий вояк Швейк, — мушу бути в канцелярії, ану ж хтос-то.

— Ну, йдіть собі, моє золотко, але запам'ятайте на все життя, що це негарно з вашого боку і що справжній ординар надто ревним. Справді, немає нічого огиднішого від такого ординарця, котрий думає, що без нього й вода не кипить. Але Швейк уже був за дверима і поспішав до канцелярії своєї маршової роти.

Ванек залишився на самоті, бо аж ніяк не можна було сказати, що штабний фельдфебель міг підтримати йому слово. Той зовсім замкнувся в собі і, глядячи чвертку вина, плів без жодного зв'язку по-чеському й по-німецькому:

— Багато разів я проходив тим селом, а мені й не снилося, що вона є на світі.

In einem halben Jahre habe ich meine Staatsprüfung hinter mir und meinen Doktor gemacht 1. Зробився з мене штабний фельдфебель 2, — може, є ще хтось поміж вами, хто це все пам'ятає...

Фельдфебель-рахівник з нудьги барабанів якийсь марш, але нудився недовго, бо відчинилися двері, ввійшов полковник Шредер.

1 За півроку я склав державний іспит і дістану ступінь доктора (нім.).

2 Вони всі виходять у гарно оформлених томах (нім.).

— Ми сьогодні, — пробурмотів він, — дістали наказ іти по коньяк на дорогу. А тому, що наш плетений бутель з коньяком, хто працює на кухні, на ногах не тримаються. Я, готуючи обід, помилився на кілька порцій, пан полковник про це забув, уснути можна зо сміху!

— Оце так авантюра, — додав Ванек, якому сп'яну завжди дуже подобалися пишномовні слова.

Кухар Юрайда пустився в філософські міркування, це відповідало його колишній професії, бо він видавав переклад з німецької мови і сховався до офіцерської полкової кухні, й не раз у нього підгоряла печеня, коли він заглиблювався в читання. Юрайда, який ледь-ледь тримався в кріслі й від якого відгонило на цілу милю ромом, несподівано сказав:

— Коли для пана полковника сьогодні не вистачило порції й він побачив тільки тушену картоплю, він запав у мене. Я сказав йому: "Чи ви маєте, пане полковнику, досить сили, щоб знести той фатальний факт, що для вас не вистачило порції на вечерю казковий омлет з посиченою тушеною телячою печінкою".

1 Карма — термін староіндійської філософії, фатальна залежність від попередніх вчинків. — Милый друже, — за хвилину тихо звернувся Юрайда до фельдфебеля-рахівника й при цьому мимовільним жестом хар-окультист засмучено вів далі: — Існує небуття всіх явищ, форм і речей. Існуюча форма — це небуття, а небуття — це існує.

1 Карма — термін староіндійської філософії, фатальна залежність від попередніх вчинків.

— Милый друже, — за хвилину тихо звернувся Юрайда до фельдфебеля-рахівника й при цьому мимовільним жестом хар-окультист засмучено вів далі: — Існує небуття всіх явищ, форм і речей. Існуюча форма — це небуття, а небуття — це існує.

Небуття — це і є існуюча форма, а існуюча форма — це і є небуття.

Кухар-окультист поринув у мовчання, підпер голову руками й дивився на мокрий, залитий стіл.

Штабс-фельдфебель мовчав далі язиком щось таке, в чому не було ні голови, ні хвоста.

— Збіжжя зникло з полів, пропало, — in dieser Stimmung erhielt er Einladung und ging zu ihr 1, — зелені свята будуть.

1 В такому настрої він дістав запрошення і пішов до неї (нім.).

Фельдфебель Ванек барабанів по столу, пив і інколи згадував, що на нього біля складу чекають десять солдатів. На цю згадку він щоразу всміхався сам до себе і махав рукою.

Коли він пізно вночі повернувся до канцелярії одинадцятої маршової роти, то застав Швейка біля телефону.

— Існуюча форма — це небуття, а небуття — це існуюча форма, — вирік Ванек, не роздягаючись ліг на койку і заснув. Швейк, не відходячи, сидів біля телефону, бо надпоручник Лукаш, який години дві тому дзвонив йому з наради, Потім з ним по телефону говорив взводний Фукс. Він весь той час не лише марно чекав з десятьма солдатами на нараді. Нарешті Фукс кудись пішов, а десять рядових один по одному повернулися до свого барака.

Часом Швейк розважався тим, що брав трубку і слухав. Це був телефон якоїсь нової системи, його саме запровадили, чути чужі телефонні розмови по цілій лінії.

Обоз лаявся з артилерійськими казармами, сапери погрожували військовій пошті, полігон гаркав на підрозділи.

А Швейк сидів і сидів біля телефону...

Нарада у полковника тривала.

Полковник Шредер розвивав найновіші теорії польової служби і, головне, підкреслював важливість мінометів. Перескакуючи з теми на тему, він говорив про те, який вигляд мав два місяці тому на півдні й на сході фронт, про обстріл ворожих літаків, про постачання фронтових команд, а далі перейшов до внутрішніх стосунків. Розговорився про ставлення офіцерів до рядових, до старшин, про перебігання солдатів на той бік до ворога,

ів є politisch verdachting 1.

— Jawohl, meine Herren, der Kramarsch, Scheiner und Klofatsch...2

Більшість офіцерів тим часом мріяла, щоб дідок перестав нарешті розводити теревені, але полковник Шредер полку, про цепеніни, "іспанських вершників" 3, про присягу.

1 Політично неблагонадійні (нім.).

2 Так, панове, Крамарж, Шейнер і Клофач... (Нім.)

3 Пересувні дротяні перешкоди:

Це останнє нагадало надпоручникові Лукашу, що тоді, коли весь маршбatalьйон складав присягу, в ній не було і раптом це його розсмішило. Це був напад якогось істеричного сміху, який заразив кількох офіцерів по сусідству здобутого при відступі німецьких армій в Арденнах.

Переплутавши все, він закінчив:

— Панове, тут нема чого сміятися.

Потім усі пішли до офіцерського клубу, бо полковника Шредера викликав до телефону штаб бригади.

Швейк і далі дрімав біля телефону, аж раптом його розбудив дзвінок.

— Алло, — почув він, — говорить полкова канцелярія.

— Алло, — відповів Швейк. — Тут канцелярія одинадцяті маршової роти.

— Не затримуй, — почув голос, — візьми олівець і пиши. Прийми телефонограму.

Одинадцята маршова рота...

Далі йшли одне по одному якісь речення в дивовижному хаосі, бо водночас на лінії говорили дванадцята і тринадцята рот. Швейк не зрозумів ані слова. Врешті втихло, і він почув:

— Алло, алло! Тепер перечитай і не затримуй!

— Що я маю перечитати?

— Що маєш перечитати? Ах ти, дурний осле! Телефонограму!

— Яку телефонограму?

— Чорти б тобі марша грали, чи ти глухий, чи що? Телефонограму! Я ж тобі її диктував, йолопе!

— Я нічого не чув, хтось втручався в нашу розмову.

— Ти, мавпо нещасна, то ти думаєш, я ще буду з тобою бавитися! Приймеш телефонограму чи ні? Маєш олівець? Як! Так що, вже знайшов? Кажеш, уже готовий?

Нарешті з печі зліз! Може, ти для цього парадний мундир начепив? Ну, слухай:

Elfte Marschkompanie...! Повтори!

— Elfte Marschkompanie...

— Kompaniekommandant...2 Написав? Повтори!

— Kompaniekommandant!..

— Zur Besprechung morgen...3 Готовий? Повтори!

— Zur Besprechung morgen...

— Um neun Uhr. Unterschrift 4. Ти знаєш, що таке Unterschrift, мавпо? Це підпис. Повтори.

— Um neun Uhr. Unterschrift. Ти знаєш, що це таке Unterschrift, мавпо, це — підпис.

— Ну й йолоп! Отже, підпис: оберст Шредер, теля, Маєш? Повтори.

— Оберст Шредер, теля.

— Добре, бараняко. Хто прийняв телефонограму?

— Я.

— Чорт тебе побори, хто це я?

— Швейк. Буде ще щось?

— Слава тобі боже, вже нічого. Але тобі годилося б називатися Ослем. Що у вас нового?

— Нічого. Все по-старому.

— А ти й радий, правда? У вас, кажуть, там когось прив'язували?

— Денщика пана обер-лейтенанта. Зжер його обід. Не знаєш, коли їдемо?

— Знайшов що спитати! Цього й сам дідок не знає. На добраніч. А блохи там у вас є?

Швейк відклав трубку і почав будити фельдфебелярахівника Ванека. Той сказано відбрикувався, а коли Швейк встав на ноги.

1 Одинадцята маршова рота (нім.).

2 Ротному командирові (нім.).

3 Завтра вранці на нараду (нім.).

4 О дев'ятій годині ранку. Підпис (нім.).

Але Швейкові все ж таки вдалося настільки розбуркати Ванека, що той, протираючи очі, нарешті обернувся на нього.

— Власне, нічого, — відповів Швейк. — Я тільки хочу з вами порадитися. Ось тільки що передали телефонограму на нараду до пана полковника. Я тепер не знаю, як мені бути. Чи треба бігти й повідомити його про це зараз, чи ні. Отім подумав, що ж тут такого, треба ж порадитися...

— Ради бога, дайте мені поспати, — застогнав Ванек, позіхаючи на весь рот. — Підете туди аж уранці, а мене не будіть. Перевалився на бік і тієї ж миті заснув.

І на дверях прочитали:

"Прощайте, ваша Ганна

Від учора вже не панна".

Швейк так загорлав останні слова пісні, що вся канцелярія ожила: прокинувся фельдфебель Ванек і спитав, чи — Саме хвилину тому просурмили підйом.

— То я встану аж після кави, — вирішив Ванек, бо в нього завжди на все вистачало часу, — так чи інакше нас ервами... — Ванек позіхнув і спитав, чи він, випадково, прийшовши додому, не виголошував промов.

— Та трохи було, — сказав Швейк, — ви безперервно щось вигукували про якісь існуючі форми, що форма це це вас швидко звалило, і ви так хропли, немов хто дрова різав.

Швейк замовк, пройшовся до дверей і назад до койки фельдфебеля-рахівника. Потім зупинився перед ним і сказав: — Щодо мене, пане рахівник, то коли я почув, що ви про ті форми казали, я згадав одного ліхтарника Затку: він освічений чоловік і, звичайно, відвідував усі можливі шиночки на Летні. Адже від тієї пори, коли ліхтарі засвічили на газовій станції вів такі самісінькі розмови, як ви, тільки він говорив ось що: "Кості для грання мають грані". А коли зу п'яний поліцей за забруднення вулиці помилково привів не до поліцейського відділку, а на газову станцію. А коли до конгрегації діви Марії, ходив з "небесними козами" на проповіді отця Ємельки до святого Ігната на Карловім полі. А коли ліхтарі в своєму районі, так що газ горів на вулицях три дні і три ночі. Це дуже погано, — провадив Швейк, — але це завжди тхне білою гарячкою.

Свого часу перевели до нас із сімдесяти п'ятого полку одного там майора Блюгера.

Той завжди раз на місяць нас скликав, шикував у каре і обговорював разом з нами, що таке військово-начальницьке в він на казарменім подвір'ї, — вже сам по собі — найдосконаліше створіння, яке має у сто раз більше розуму, ніж офіцер, хоч би ви й думали над цим усе своє життя. Кожний офіцер — це створіння необхідне, але не досконале.

Якби вибухла війна і ви загинули за найяснішого цісаря, — не сталося б ніякого нещастя, нічого б від цього не вийшло, як ви залежите від нього і яка це втрата. Офіцер обов'язково мусить існувати, а ви зобов'язані своїм існуванням перед ним. Якщо ви без своїх військових командирів не можете й чхнути. Для вас офіцер, солдати, це моральний закон, це мати свого законодавця, то офіцер, солдати, і є для вас тим законодавцем, і ви відчуваєте і повинні відчувати, що це його розпорядження, навіть коли б воно вам і не подобалося".

А якось, після того як майор Блюгер закінчив свою промову, він став обходити каре і питати одного за одним: "А чому авали різні плутані відповіді: то, мовляв, вони ще ніколи не спізнавалися, то їх після кожного спізнання з похвалою". Усіх їх майор Блюгер наказав відвести набік. Після обіду, каже, робитимуть присідання на подвір'ї за кару, а я пригадав собі, яке питання він останнім разом з нами розбирав, і коли він до мене наблизився, я зовсім спокійно сказав: "Насмілюсь доповісти, пане майоре, коли я спізнаюся, то відчуваю в собі завжди якийсь неспокій, страх і докору". Коли повертаюся як слід і вчасно, мною оволодіває якийсь дивно приємний спокій і аж мурашки по спині лізуть. Всі навколо сміялися, а майор Блюгер розкричався:

"По тобі, бовдуре, хіба тільки блощиці лазять, коли хропеш на матраці. Такий бісів син, ще жарти строїть". І він сказав: — На військовій службі інакше не може бути, — сказав фельдфебель-рахівник, ліниво потягаючись на своєму кріслі, що б не зробив, завжди над тобою висітиме хмара і! гримітимуть громи. Без цього дисципліна неможлива.

— Дуже мудро сказано, — промовив Швейк. — Я ніколи не забуду, як посадили рекрута Пеха. Ротним лейтенантом було звідки. "Ви, зелені, трикляті рекрути, — говорить до них, — повинні навчитися відповідати ясно, точно, так, як інтелігентний і відповів: "Нижній Боусов, Унтер Бауцен, двісті шістдесят сім будинків, тисяча дев'ятсот тридцять років, парафіяльна церква святої Катерини XIV сторіччя, обновлена графом Вацлавом Вратіславом Нетоліцьким, млин з тартаком, хутір Вальха, шість ярмарків на рік..." Але тут до нього підскочив лейтенант Моц і почав часом говорити: "Тобі другий, третій, четвертий, п'ятий, шостий". А Пех; хоч і був усього тільки рекрут, став вимагати, щоб його перевели в п-компанія. Ну, і написали, що він іде до батальйонного рапорту через ярмарки в Нижньому Боусові. Командир батальйону і застрекотав, як з кулемета: "Насмілюсь доповісти, пане майоре, в Нижньому Боусові є шість ярмарків на рік". І наказав відвести до лазаретної божевільні. Відтоді з Пеха став найгірший вояк, сипалась на нього кара за карою. 1 В чому річ? (Нім.)

— Солдатів важко виховувати, — сказав фельдфебель-рахівник Ванек, позіхаючи. — Солдат, який не був у військовій строк, а потім це йому ще й зарахували на цивільній службі. Сьогодні ж, бачимо, саме навпаки. Ті найгірші солдати в війни. Пам'ятаю піхотинця Сільвануса з восьмої маршової роти. На нього раніше сипались кара за карою. Та коли йшло до бою, він перший перерізав дротяні загородження, трьох узяв у полон, та одного з них дорогою застрелив. Йому дві зірки, і, якби його пізніше під Дуклею не повісили, був би вже давно взводним. Але повісити його довелося з іншого полку наскочив на нього, коли він обшукував убитих. Знайшли в нього щось із вісім годинників і багнетів. Отож і повісили його біля штабу бригади.

— З цього видно, — розважливо сказав Швейк, — що кожний вояк мусить сам здобути для себе своє місце. Задзвонив телефон. Фельдфебель-рахівник підійшов до апарата. Можна було розпізнати голос надпоручника. — Слово честі, їх немає, пане обер-лейтенанте! — кричав у телефон Ванек. — Звідки б вони взялися? Це тільки слова сили. Я вам сам хотів подзвонити. Кажете, що я був у буфеті? Хто, хто це говорив? Той окультист-кухар з офіцерського нанте, як називав той окультист метушню з тими консервами? "Страхіття ненародженого". Та ні, але де, пане обер-лейтенанте? Швейку, до телефону, — сказав фельдфебель Ванек і пошепки додав: — коли питатиме вас, який я прийшов, — Швейк. Насмілюсь доповісти, пане обер-лейтенанте...

— Слухайте, Швейку, як там з тими консервами? Все в порядку?
— їх немає, пане обер-лейтенанте. Ні слуху ні духу.
— Я хотів би, Швейку, щоб ви завжди, поки ми в таборі, до мене вранці зголошувалися. Коли поїдемо, будете
— Сидів цілу ніч біля телефону.
— А було щось нового?
— Було, пане обер-лейтенанте!
— Швейку, тільки без ваших дурних штучок. Повідомляв хто-небудь про щось важливе?
— Повідомляли, пане обер-лейтенанте, але аж на дев'яту годину. Я не хотів вас турбувати, пане обер-лейтена
— Ну, так скажіть мені, нарешті, що там таке важливе на дев'яту годину?
— Телефонограма, пане обер-лейтенанте.
— Я вас, Швейку, не розумію.
— У мене все записано, пане обер-лейтенанте. "Прийміть телефонограму. Хто біля телефону? Маєш? Читай, а
— Сили небесні! Швейку! З вами просто мука... Перекажіть мені зміст, бо як заліплю вам раз! Так що там?
— Знову якась нарада, пане обер-лейтенанте, сьогодні вранці о дев'ятій годині у пана полковника. Я вас хотів
— Ще б пак, відважитися будити мене через якусь дурницю, коли на це досить часу і вранці? Wieder eine Besp
1 Знову нарада, чорт би їх побрав! (Нім.)
Повісьте трубку, покличете мені до телефону Ванека.
— Фельдфебель Ванек біля телефону. Rechnungsfeldwebl Vanek, Herr Oberleutnant 1.
— Ванеку! Знайдіть мені негайно іншого денщика. Цей гультай Балон до ранку зжер увесь мій шоколад. При
ід час бою. Зараз пошлю його до вас. Залагодьте це в польовій канцелярії й повертайтеся зараз же до роти. Я
— Нема чого поспішати, пане обер-лейтенанте. Коли ми мали їхати з дев'ятою маршовою, то нас водили за н
аще. Ми були без затримки на місці в повній бойовій готовності. Опівдні дістали наказ, а ввечері вже виїхали.
ту нами діру заткнути.
З того часу, відколи надпоручник Лукаш став командиром одинадцятої маршової, він опинився в стані так зва
и суперечні поняття за допомогою компромісів, які доходили до повного змішання поглядів. Тому він відпові
— Так, можливо. Буває. Отже, ви думаєте, що сьогодні не поїдемо? О дев'ятій годині нарада у пана полковника
йте, що б ви мені мали зробити? Список старшин з даними, відколи служать... Потім провіант для роти. Націон
сьогодні повинен робити з людьми прапорщик Плешнер? Vorbereitung zum Abmarsch! 2 Рахунки? Прийду під
дину...
Покличте сюди Швейка... Швейку, ви тим часом залишитесь біля телефону.
1 Фельдфебель-рахівник Ванек, пане обер-лейтенанте (нім.).
2 Підготовка до походу! (Нім.)
— Насмілюсь доповісти, пане обер-лейтенанте, я ще не пив кави.
— То принесіть собі каву і залишайтеся у канцелярії біля телефону, поки я вас не покличу. Ви знаєте, що таке
— Це такий, що бігає, пане обер-лейтенанте.
— Отже, щоб ви були на місці, коли я подзвоню. Нагадайте ще раз Ванекові, хай підшукає для мене якогось д
— Тут, пане обер-лейтенанте, якраз принесли каву,
— Швейку, алло!
— Чую, пане обер-лейтенанте, кава зовсім холодна!
— Ви вже, Швейку, добре знаєте, що таке денщик, поговоріть з ним, а потім дайте мені знати, що воно за люд
Ванек, сьорбаючи чорну каву, до якої долив рому з пляшки з написом "Tinte" 1 (зробленим з обережності), по
— Наш обер-лейтенант не говорить, а, мабуть, кричить у цей телефон. Я чув кожне його слово. Ви, Швейку, п
— Ми одна рука, — відповів Швейк. — Рука руку мие. Ми вже вкупі багато чого пережили. Скільки разів нас хо
мене покладається. Я не раз сам з цього дивувався. Ось ви тепер, певно, самі чули, як він казав, щоб я вам ще
ати про нього свій відзив. Той пан обер-лейтенант не з кожного денщика вдоволений...

1 Чорнило (нім.).

* * *

Полковник Шредер залюбки скликав на нараду всіх офіцерів маршового батальйону, щоб наговоритися досх
вник Шредер за бунт віддав до дивізійного суду, бо Марек не хотів чистити вбиралень.
З дивізійного суду його привели вчора вночі на гауптвахту і там тримали під вартою. Водночас із дивізійного
алосся, що хоч у цьому випадку не йдеться про бунт, бо добровольці не повинні чистити вбиральні, але оскільки
може бути лише бездоганна поведінка на фронті. З цих причин, мовляв, обвинувачений доброволець Марек
ься аж до кінця війни, але воно буде відновлене при найближчому порушенні дисципліни з боку однорічного
ком з дивізійного суду на гауптвахту прислали самозваного взводного Тевелеса. Його нещодавно доправили
і три зірочки. Розповідав про героїські подвиги шостої маршової роти в Сербії, що нібито з усієї роти залиши
очатку війни справді пішов на фронт якийсь Тевелес. Однак він не мав прав однорічного добровольця. Зажад
приєднали шосту маршову роту. І виявилось, що в списку представлених до відзнаки або відзначених срібним
Тевелесу було на" дане звання взводного, виявилось неможливим, бо вся шоста маршова рота пропала біля
велес виправдувався тим, буцімто йому обіцяли велику срібну медаль, і тому він у лазареті купив її в одного б
маючи ослаблений дизентерією організм, завжди підхмелявся.

Отже, коли почалася нарада, полковник Шредер перед вирішенням цих двох справ повідомив, що зустрічатися треба буде частіше, бо від'їзд уже недалеко, і, як його повідомили з бригади, там у і рот повинні пильно стежити, щоб нікого не бракувало. По" тим ще раз повторив усю вчорашню лекцію і зрозумів дух та ініціативу.

На столі перед ним лежала карта воєнних дій з прапорцями на шпильках. Але прапорці були поперевертані, а По всьому полі бою переможцем прогулявся кіт, якого писарі тримали в полковій канцелярії. Вночі він нароби всієї карти й повикидав прапорці. Напудив на фронті і передмостові укріплення і запаскудив усі армійські кор. Полковник Шредер був дуже короткозорий.

Офіцери маршового батальйону зацікавлено поглядали, як палець полковника Шредера наближався до цих імен. — Звідтіля, панове, до Сокаля на Буг, — сказав полковник Шредер пророче і посунув вказівний палець по пам'ятці до місця, де треба було зробити карту воєнних дій рельєфною.

— Was ist das, meine Herren? 1 — здивовано спитав він, коли йому щось прилипло до пальця.

— Wahrscheinlich Katzendreck, Herr Oberst 2, — дуже чемно відповів за всіх капітан Саґнер.

1 Що це таке, мої панове? (Нім.)

2 Мабуть, котяче лайно, пане полковнику (нім.).

Полковник Шредер метнувся до сусідньої кімнати, і звідти розляглася гомова лайка, прокльони й страшні погрози. Допит був короткий. Було встановлено, що кота два тижні тому притяг до канцелярії наймолодший писар Цвібельфіш, а найстарший писар відвів його на гауптвахту, де Цвібельфіш мав сидіти аж до дальшого наказу. На цьому, власне, вся справа й завершилася. Коли полковник Шредер повернувся з червоним, як буряк, обличчям на офіцерську нараду, він забув, що мав доповісти про це. Лише коротко сказав:

— Прошу панів офіцерів бути готовими й чекати дальших моїх наказів та інструкцій.

Таким чином, однорічник і Тевелес залишалися на гауптвахті, а коли пізніше до них приєднався Цвібельфш, хоронців проханнями, щоб повиловлювали бліх у їхніх сінниках.

Трохи згодом запхали до них і єфрейтора Пероутку з тринадцятої маршової роти.

Коли вчора по табору розійшлася чутка про від'їзд на фронт, він зник, і лише вранці патруль знайшов його у лісі. Він хотів оглянути відомі теплиці графа Гарраха біля Брука, а повертаючись назад, заблукав і щойно вранці з Руженкою з "Білої троянди").

* * *

Ситуація була ще не зовсім ясна. Поїдуть чи не поїдуть? Швейк біля телефону в канцелярії одинадцятої маршової роти. Дванадцята маршова рота телефонувала, ніби хтось із канцелярії чув, що спочатку відбудуться вправи у селі, а потім поглядують на трінадцяту маршову роту. Вона саме телефонувала, що з міста повернувся капрал Гаврило. Ванек вирвав у Швейка з рук трубку, схвилювано загорлав, що залізничники дідька лисого знають. Таж він сказав, що Швейк із справжнім задоволенням сидів біля телефону і на всі запитання: "Що нового?" — відповідав: "Ніхто не поїде". Так само відповів і на запитання надпоручника Лукаша:

— Що у вас нового?

— Ще ніхто нічого певного не знає, пане обер-лейтенанте, — прозвучала Швейкова стереотипна відповідь.

— Повісьте трубку, ви, дурний осел!

За хвилину прийшла низка телефонограм. Після цілої серії непорозумінь Швейк їх прийняв. У першу чергу пр

сив трубки і спав. Ця телефонограма стосувалася щеплених і нещеплених.

Потім знову запізнену телефонограму про консерви. Це питання було вияснено ще вчора ввечері.

Ще пізніше прийшла телефонограма для батальйонів, рот і частин полку такого змісту:

"Копія телефонограми бригади № 75692. Наказ по бригаді № 172. При звітах про господарство польових кухонь, 3) свіжі овочі, 4) сушені овочі, 5) рис, 6) макарони, 7) крупи, 8) картопля, — замість попереднього: 4 — сушені овочі, 5 — рис, 6 — макарони, 7 — крупи, 8 — картопля. Коли Швейк прочитав це фельдфебелю, Ванек урочисто заявив, що такі телефонограми кидають у нужник.

— Це вигадав якийсь пришепелуватий у штабі армії і пускає по всіх дивізіях, бригадах і полках.

Швейк прийняв потім ще одну телефонограму, але її дуже швидко диктували, і він зловив з неї у свою записку "In der Folge genauer erlaubt gewesen oder das selbst einem hingegen immerhin eingeholet werden" 1.

1 Внаслідок, докладніше дозволено було або те навіть навпаки в усіх випадках треба надолужити (б

— Це все зайві речі, — сказав Ванек, коли Швейк дивом дивувався із написаного і тричі підряд голосно перечкож і шифр, але в нас у канцелярії не подбали про шифрувальників, тому й це теж можна викинути.

— Я теж так думав, — сказав Швейк, — коли б я сповістив пана обер-лейтенанта, що він повинен in der Folge werden, то він міг би образитися. Трапляються ж часом такі недоторканці, аж страх бере, — провадив Швейк,

Ібні сів до нас один пан, на прізвище Новотний. Я його впізнав одразу, вийшов до нього на площадку і завіз речі, щоб я йому дав спокій, бо він мене, каже, й у вічі ніколи не бачив. Я йому став пояснювати, хай пригадає батька Прокопом, і він був економом. Але той дивак уперся, мовляв, що знати мене не знає і бачити мене не бачив. Новотні, один — Тонда, другий — Іозеф, а він, мабуть, і буде той Іозеф, про якого мені писали з Дражова, був пан замахнувся, а я відхилився, і він з розгону тр-рах прямо в шибку на передній площадці перед вагоноводом з'ясувалося, що він тому такий недоторканий, бо взагалі його звали не Іозеф Новотний, а Едуард Доубрава, і він з того роду.

Раптом задзвонив телефон, і якийсь захриплий голос із кулеметного підрозділу знову запитав, чи не чути, кол

У дверях з'явився зблідлий кадет Біглер, найбільший бевзь у роті, бо в школі однокласників пнувся з шкури, аби вийти з коридору, і завів з ним довгу розмову.

Ванек повернувся, зневажливо посміхаючись.

— Ну й осел! — сказав Швейкові. — Наділив же господь нашу маршову екемплярами.

Він теж був на нараді, а коли розходилися, пан обер-лейтенант розпорядився, щоб усі взводні дуже ретельно зати Жлабека, бо той вичистив гвинтівку гасом. — Ванек розхвилювався: — Приходить питати мене про такі д

етикував і наказав відв'язати свого денщика. То я й тому жовтодзьобому сказав, аби добре подумав, чи варто

— От добре, що нагадали про цього денщика, — сказав Швейк, — ви ще не знайшли випадково когось іншого

— Не загубіть останньої клепки, — відповів Ванек. — На все досить часу. А втім, я думаю, що пан обер-лейтенант фронт, йому буде не до Балоуна. Коли скажу, що Балоун залишився, то він нічого не зробить. Це моя турбота, Ване!

Ванек ліг на койку і сказав:

— Швейку, розкажіть мені якийсь анекдот з військового життя.

— Чом би й ні! — відповів Швейк. — Але боюся, хтось ізнову зателенькає.

— То вимкніть телефон: роз'єднайте провід або зніміть трубку.

— Добре, — сказав Швейк, знімаючи трубку, — я вам розповім щось таке, що якраз підходить до нашої ситуації. Метушня була така сама, як сьогодні, бо ніхто не знав, коли вийдемо з казарм у похід. Зі мною служив один з Галицьких олох. Він уявляв собі, що маневри — це щось страхотливе, і люди на них гинуть від спраги, а санітари збираються з казарм на маневри й підійшли під Мнішек, він і каже: "Я, хлопці, не витримаю, мене може врятувати хіба вода". Він ідейний відпочинок, бо трапилася помилка: ми так швидко посувалися вперед, що з іншими полками, які йшли з нами, а, бо наш армійський корпус мав програти, а ворожий — виграти, бо в них там крутилося якесь зачучверене. Він і зібрався й пішов собі дещо купити в якесь село за Горжовицями. Повертався до табору вже під полудень, бачив озі стовп, а на стовпі скринька, а в скриньці під склом маленька фігурка святого Яна з Непомук. Помолився він на нуті трохи, а то цілісний день смажишся на сонці і тільки прієш та прієш". Струснув перед ним солдатський "Яне з Непомук". Але зразу отямився і вицідив усе до денця, а святому Янові лишив дулю. "Ісусе, Маріє, — вигукнув. Візьму з собою до табору і так напою, що й на ногах не стоятимеш".

І жалісливий Шіц з милосердя до святого Яна з Непомук розбив скло, витяг фігурку святого, запхав її під мундир і усюди тягав його з собою під час маршів у ранці на спині й мав відтоді щастя в картах. Де ми тільки ставали та поки ми не прийшли на Прахенсько. Ми розташувалися в Драгіниціях, і тут він усе спустив до останнього крейта зашморгу святого Яна Непомучького. Ось вам і анекдот. А тепер повішу трубку.

І телефон знову ловить нові тремтіння нервового життя, бо давня гармонія спокою в таборі була порушена. Сьогодні в штабі, зі вказівками, як їх розв'язувати, і водночас вивчав секретний шифрований наказ про напрямки, у якому йшли з 7217 — 1238 — 475 — 2121 — 35 — Мошон.

8922 — 375 — 7282 — Раб.

4432 — 1238 — 7217 — 35 — 8922 — 35 — Комарне.

7282 — 9299 — 310 — 375 — 7881 — 298 — 475 — 7979 — Будапешт.

Розшифровуючи ці цифри, надпоручник Лукаш зітхнув:

— Der Teufel soll das buserieren 1,

1 Груба німецька лайка.

Частина третя

УРОЧИСТА ПРОЧУХАНКА

1. ЧЕРЕЗ УГОРЩИНУ

Нарешті всі дочекалися тієї хвилини, коли їх напхали до вагонів з розрахунку сорок два чоловіки або вісім коней ати навісточки, але, зрештою, це не мало ніякого значення. Військовий ешелон знову віз у Галичину нову па. Однак цим створінням усе ж таки трохи відлягло від серця. Поїзд рушив, а це вже було щось певне, бо до цього, чи позавтра, а може, ще й сьогодні. Деякі почували себе як засуджені на страту, що у великому перестрахи чинінець.

Тому один солдат репетував з вагона, як божевільний: "Ідемо, ідемо!"

Фельдфебель-рахівник Ванек, безумовно, мав рацію, коли говорив Швейкові, що немає чого квапитись.

Поки настала хвилина лізти до вагонів, минуло декілька днів. І весь час безнастанно точилися розмови про консерви? Ще так-сяк польова служба божя — будь ласка, бо і з попередньою маршовою ротою саме так було уванням за консерви.

І справді, замість гуляшевих консервів з'явився старший фельдкурт Ібл і забив три мухи одним ударом. Відправив їх у дорогу до Сербії, а один — до Росії.

При цьому він виголосив дуже натхненну промову, матеріали для якої, як видно, брав з військових календарів. Ефектом в одному вагоні, де розташувалася імпровізована канцелярія, згадуючи про цю промову, сказав фельдфебель

— Що не кажи, а це справді буде чудово, як говорив той курат, коли, мовляв, день схилиться надвечір, і сховаються останні подихи вмирущих, іржання коней, стогін поранених, плач і голосіння населення, в якого над головою

Я страх люблю, коли люди стають "ідіотами в квадраті".

Ванек кивнув головою на знак згоди.

— Це була справді, біс його візьми, зворушлива історія.

— Гарна і з біса повчальна, — сказав Швейк. — Я все дуже добре запам'ятав і, коли повернуся з війни, так і розкараюся, аж я злякався: ще, може, послизнеться і гепнеться на польовий вівтар. Адже він міг би розбити армію ще за Радецького і так гарно зумів поєднати з вечірньою загравою вогонь підпалених stodol на полі бою. Того самого дня старший фельдкурат Ібл був уже у Відні й розповідав там іншому маршбатолюонові цю зворушливу історію, сподобалася, що він назвав її "ідіотизмом у квадранті".

— Дорогі солдати, — промовив старший фельдкурат Ібл. — Уявіть собі, що зараз сорок восьмий рік і тільки-но в італійський король Альберт змушений був залишити бойовище нашому батькові солдатів, фельдмаршалові Радкевічу перемогу,

І ось, дорогі солдати, на узвишші перед здобутою Кустоццою старий полководець зупиняє свого коня. Навколо нього, на невеличкій відстані від маршала, мої кохані, всі побачили солдата, який боровся зі смертю. Поранений прапороносець якого. Бравий прапороносець похололими пальцями правої руки в спазматичному захваті стискав золоту медаль. Коли він побачив благородного фельдмаршала, серце його забилося з новою силою, а знеможене тіло запалило маршала.

"Не муч себе, мій відважний солдате", — сказав фельдмаршал і, зізши з коня, хотів подати йому руку.

"Гай-гай, пане фельдмаршале, — сказав умирущий воїн, — мені перебило обидві руки, але прошу тільки одної."

"Ще й як, милий брате, — ласкаво сказав фельдмаршал. — Шкода, що твоя радість затьмарена пораненням".

"Звичайно, високоповажний пане, прийшла моя остання година", — кволим голосом сказав солдат, приємно

"Тебе мучить спрага?" — спитав Радецький.

"День був задущливий, пане фельдмаршале, спека понад тридцять градусів".

Тоді Радецький узав у одного із своїх ад'ютантів польову фляжку і підніс її до вмирущому. Той довгим ковтком угамував свою спрагу.

"Хай бог відплатить вам сторицею!" — вигукнув солдат, намагаючись поцілувати руку свого полководця.

"Ти давно служиш?" — спитав фельдмаршал.

"Понад сорок років, пане фельдмаршале. Під Асперном я здобув золоту медаль, бився й під Лейпцігом, за що мені дали кінцець. Та яке щастя, яке блаженство, що я дочекався сьогоднішнього дня. Що мені смерть, коли ми здобули перемогу, відвоювали цісареві його землі!"

В цю хвилину, кохані солдати, від табору долинули величні звуки нашого гімну "Боже, цісаря храни нам". Могучий хор. Ранений солдат, прощаючись зі світом, ще раз спробував підвестися.

"Хай живе Австрія! — вигукнув він несамовито. — Слава австрійській батьківщині!"

Хай вічно лунає наш шляхетний гімн! Слава нашому полководцеві! Хай живе армія!"

Вмирущий іще раз припав до правиці маршала, поцілував її і впав; останній тихий подих вирвався з його блути. Полководець з непокритою головою стояв над тілом одного з найкращих своїх воїнів.

"Такий прекрасний кінець справді гідний заздрощів", — промовив фельдмаршал і затулив обличчя руками.

Дорогі солдати, і я від щирого серця бажаю вам усім дочекатися такого кінця!

Згадуючи цю промову старшого фельдкурата Ібла, Швейк міг справедливо, без найменшого перебільшення сказати, що це була одна з найбільш вдалих його промов. Потім Швейк почав обговорювати вже відомі накази, прочитані перед посадкою в поїзд. Один, що його підписав імператор Франц-Йосиф I, хідної армії. Обидва накази стосувалися подій, що відбулися 3 квітня 1915 року на Дукельському перевалі, коли австрійські війська разом з офіцерами до росіян.

Обидва накази було прочитано тремтячим голосом, і в чеському перекладі вони звучали так:

"Наказ по армії від 17 квітня 1915 року

Сповнений болю, наказую цісарсько-королівський піхотний двадцять восьмий полк за боягузтво і державну зраду позбавити військової честі, дібрати й передати військовому музею. Полк, який був морально розкладений ще на батьківщині і який вирушив на фронт, Франц-Йосиф I"

"Наказ ерцгерцога Йосифа-Фердинанда

Чеські військові частини під час кампанії не виправдали наших сподівань, особливо в останніх боях. Передусім в останніх боях вони перебували в траншеях, з чого скористався ворог, щоб познайомитися і зв'язатися з німцями. Ворог, підтримуваний зрадниками, майже завжди спрямовував атаки проти тих фронтових частин, серед яких були чехи. Ворогові часто вдавалося захопити нас зненацька, так би мовити, майже без перешкод вриватися на наші позиції. Тисячу разів ганьба, сором і зневага тим безчесним негідникам, які зрадили цісаря і державу, заплямувавши нашу честь, до якої вони належать.

Рано чи пізно їх не мине куля або шибениця.

Обов'язок кожного солдата-чеха, який не втратив почуття честі, — повідомити свого командира про такого мисливця. Хто цього не зробить, той сам зрадник і негідник.

Цей наказ зачитати всім солдатам чеських полків.

Цісарсько-королівський двадцять восьмий полк наказом нашого монарха вже викреслено із складу армії, і всі його частини, Ерцгерцог Йосиф-Фердинанд"

— Так, так. Не дуже-то вони поспішали нам його прочитати, — сказав Швейк Ванекові, — мене просто дивує, чому не прочитали його 3 квітня. Схоже, немовби, з якоїсь причини нам навмисне його не хотіли прочитати. Був би я найяснішим чином повідомив про це 3 квітня, то сімнадцятого мусять і прочитати в усіх полках, хоч би каміння з неба падало.

В другому кутку вагона навпроти Ванека сидів кухар-окультист з офіцерської кухні й щось писав. Поруч нього сидів Ходоунський, прикомандирований до одинадцятої маршової роти. Балоун ремигав скибку солдатського хліба, якщо в цій тисняві при посадці він не міг продертися в штабний вагон до свого надпоручника.

Ходоунський страхав Балоуна, що тепер, мовляв, жартам кінець і його за це чекає куля.

— Та хоч би вже кінець оцим мукам, — нарікав Балоун. — Я вже раз мало не загинув на маневрах біля Вотицького танка, я вигукнув: "Дайте нам води і хліба!" Той обернувся у мій бік коня і сказав, що на війні він би наказав мене постріляти. Та мені здорово пощастило. Коли він їхав з повідомленням для штабу, його кінь по дорозі сполошився, і він впав. Балоун важко зітхнув і вдався до хліба. Відкашлявшись, він жадібно подивився на два саквояжі надпоручника. — Панове офіцери, — промовив він меланхолійно, — дістали консерви з печінки і угорську ковбасу. От коли б ми могли їсти! При цьому він так благально дивився на саквояжі свого надпоручника, немов усіма покинутий голодний песик. — Не зашкодило б, — сказав Ходоунський, — якби нас десь зустріли добрим обідом.

Коли ми на початку війни їхали до Сербії, то на кожній станції обжиралися по саму зав'язку. Ох, як нас тоді часом тішили! Ми там грали ними у "вовки й вівці" на плитках шоколаду. В Хорватії, в Осієку, двоє панів від спілки ветеранів приїхали, щоб не витримали й вилили їм усе те на голову. По дорозі ми нічого іншого не робили, а тільки ригали з вагонів.

Капрал Матейка так напхав свій кендюх, що ми мусили покласти йому на живіт дошку і гуцати на ній, як це робили з бочкою, або з бочкою і низом, і горою. А коли ми їхали Угорщиною, то нам на кожній станції кидали до вагонів смажених курей, і курей, і цілі шматки печених свиней. Один з наших так дістав свинячою головою по макітрі, що потім ганявся за тими, хто кидав, хоч це було й заборонено, ми мали різних горілок — хоч залився, а вина — потоки.

Пригадую, на одній станції якісь дамочки й дівчата частували нас пивом, а ми їм у ті їхні дзбани надзюркали. Ох, як ми всю дорогу були немов очманілі. Я неспроможний був навіть тріфтового туза розпізнати. Аж раптом зовсім раптом з'явився капрал, я вже не пам'ятаю, як звали його, загорлав на своїх людей, щоб вони заспівали: "Und die Serben kommen!" 1 Хай побачать оті серби, що австрійці подолали (нім.).

Але хтось так садонув його під зад ногою, що він покотився по рейках. Раптом знову команда: поставити ґвинти! Цьому гармидері, як це звичайно буває, відвіз наші харчі, видані нам на два дні. А тут близенько, ну як звідси, раптом їхав командир батальйону і скликав усіх офіцерів на нараду, а потім прибіг блідий як смерть обер-лейтенант. Він сказав, що далі їхати не можна, бо залізнична колія висаджена в повітря, серби вночі перебралися через річку і заважають нам підмогу і розстроюють їх ущент. Та коли дійде до чого, щоб ніхто, боронь боже, не здавався в полон, бо якщо здасться шрапнель, не треба звертати уваги, бо це, мовляв, пристрілюється наша артилерія. Раптом десь за гором з'явився Потім з лівого боку загукотіла канонада, це ми почули вперше і попадали долілиць. Над нами перелетіло кілька кулі, а вдалині було чути постріли й кулеметну тріскотню.

Обер-лейтенант Мацек наказав розібрати ґвинтівки, що стояли в козлах, і зарядити. До нього підійшов черговий, і обер-лейтенанту відомо, що ми повинні були дістати їх аж на дальшому етапі перед позиціями. Поїзд із боєм. Обер-лейтенант Мацек стояв з хвилину, мов задеревів, а потім наказав: "Bajonett auf!" — сам не знаючи для чого: мовляв, о, наготові, потім знову полізли на шпали, бо з'явився якийсь літак і старшини заверещали: "Alles decken, decken!" 1 Всім сховатися! (нім.).

Згодом виявилось, що це був наш літак, і його наша артилерія помилково підстрелила. Ми знову підвелися, а з нами був якийсь кавалерист і ще здалеку гукає:

"Wo ist Batallionskommando?" 1 Командир батальйону виїхав йому назустріч.

Кавалерист тицьнув йому якийсь папір у руки й знову погнав праворуч, а командир батальйону, як дочитав його, сказав: "Alles zuruck, alles zuruck! Direktion Mulde einzeln abfallen!" 2 І тут почалося. З усіх боків, немовби чекаючи на нього, ото з нього й посипалися кулі.

Ми повзли рачки у видолинок, заплічні мішки покидали на цих проклятих шпалах.

Обер-лейтенант Мацек дістав кулю в голову, не встиг навіть і писнути. Поки ми добігли до улоговини, багато людей загинуло. А навкруги все неначе виметене. Це наші вояки так постаралися. Єдине, що ми побачили, це пограбовані вагони, з яких вони хотіли їхати назад до штабу. Але цього ми вже не могли виконати, бо весь штаб напередодні потрапив у полон. Ми не знали нічого й знати не хотів. Отже, прилучили нас до сімдесять третього полку, щоб зручніше було відступати. Нас майже цілий день, аж поки наздогнали сімдесять третій полк. Потім...

1 Де штаб батальйону? (нім.).

2 Всі назад, усі назад! Напрямо на видолинок, по одному! (нім.).

Його вже ніхто не слухав, бо Швейк з Ванеком грали в "довгий мар'яж", кухар-окультист з офіцерської кухні писав новий теософський журнал. Балоун дрімав на лавці, і телефоністові Ходоунському не залишилося нічого іншого, як сидіти. Він підвівся й пішов асистувати картяркам.

— Ти б мені хоч люльку запалив, — сказав Швейк дружньо до Ходоунського, — коли вже вирішив асистувати. А сербському кордоні... Ну й зробив я дурницю тут, хоч сам собі по морді дай. І чого було не почекати ще хвилину? Кухар-окультист тим часом закінчив свого листа і перечитував його, явно вдоволений, як він його гарно склав. "Дорога дружино!"

Коли одержиш ці рядки, я буду вже кілька днів у поїзді, бо ми від'їздимо на фронт. Це мене не дуже тішить, бо я не люблю офіцерській кухні не вариться, а їжу ми дістаємо на станціях. Я так радо був би приготував для наших панів скарб, але не вдієш. Можливо, коли приїдемо вже до Галичини, я матиму нагоду приготувати справжню галицьку "шоулю" з усіх сил і умінь, щоб нашим панам офіцерам, які так трудяться і мають стільки турбот, зробити щось приємне.

Мене з полку перевели до маршового батальйону. Я цьому дуже радий, бо завжди мріяв хай хоч із скромних дорога Геленко, як ти, коли я збирався до полку, бажала мені добрих начальників. Твоє бажання здійснилося. Важні друзі, а до мене ставляться просто по-батьківському. При першій-ліпшій можливості повідомлю тобі ном Той лист був наслідком певних обставин. Між кухарем-окультистом і полковником Шредером, який до цього батальйону через фатальний збіг обставин полковникові Шредеру знову не вистачило рулету з телячих нирок лкову офіцерську кухню якомусь нещасному вчителю з школи сліпих у Кларові.

Кухар-окультист ще раз перебіг оком написане. Воно йому видалося досить дипломатичним, щоб утриматися ття, а кухня рятує і на фронті.

Правда, ще до війни, коли він був редактором і видавцем журналу про окультні науки, він написав велику статтю уш.

Тепер він підійшов до Швейка і Ванека і почав заглядати до них у карти. Між обома гравцями в цю хвилину з Ходоунським.

Ординарець Швейк грубо лаяв фельдфебеля Ванека:

— Я дивуюся, як ви можете так по-дурному грати. Ви ж бачите, що він грає на ренонсах 1, що в мене немає ж рефового валета, а той бевзь виграє.

— Стільки вереску через одну програну взятку, — прозвучала чемна відповідь фельдфебеля-рахівника. — Ви ку, коли в мене взагалі бубни немає, а лише крупні піки й трефи! Ех, ви, бордельний завіднику!

— То ви, хитрюго, повинні були грати тотус 2, — усміхнувся Швейк. — Це зовсім так, як одного разу "У Вальші а весь час відкладав найменші до ренонсу і пасував. А які мав карти! Усіх мастей, найстарші.

1 Картьєр не має права зробити взятки.

2 Картьєр повинен зробити всі взятки.

Я й тепер нічого з цього не мав, коли б ви грали тотус, як було й тоді. І ніхто з нас теж нічого б з того не мав: у итримав та й кажу: "Пане Герольде, будьте такі ласкаві, грайте тотус і не дурійте". Але він на мене як визвірив з зубами, — він-бо скінчив університет. Але це йому дорого коштувало. Господар був наш добрий знайомий, о о, мовляв, так і так, що все було в повному порядку. По-перше, сказали ми, з його боку дуже нечемно кликати ед пивною послизнувся на ожеледі і їхав носом по тротуару, аж поки його не розтовк; ми ж його, боронь боже ми це виявили, тут уже, ніде правди діти, він так швидко втік, аж носом заповор. А що ми до нього ставилис бо він на ніщо інше не заслужив. Сидів завжди від сьомої години вечора аж до півночі за однісіньким кухлем і він був професором університету, а на "мар'яжі" розумівся, як свиня на апельсинах. Так, отже, хто тепер здає? — Зіграймо в "прикупного", — запропонував кухар-окультист, — по двадцять гелерів і по два.

— То краще розкажіть нам, — сказав фельдфебель Ванек, — про перевтілення душ, так як це ви розповідали д

— Про перевтілення душ я вже чув, — озвався Швейк. — Мені колись теж забандюрилося, пробачте за слово, льні Празького промислового товариства. Але тому, що я "на те свято надів стару лату" і виблискував голим з мо, — кажуть, — вашу милість забиратися геть, поки цілі". Бо вони думали, що я прийшов їхні пальта красти. Т одним товаришем дістали книжку про перевтілення душ. Я вчитав у цій книжці, що один індійський цар, кол мавпу, з мавпи — на борсука, а з борсука, нарешті, став міністром. Потім у армії я переконався, що в цьому му вав солдатів або морськими свиньми, або взагалі якимсь іншим звірячим назвиськом. Отже, згідно з цим, мо оводцями. Але на війні таке переселення душ незвичайно дурна річ.

Казна-скільки змін відбудеться з чоловіком, перше ніж він стане, скажімо, телефоністом, кухарем або піхотини ерійську кобилу. Але й тут місця ще не зогріє, як у

батарей, коли вона займає якийсь горбок, знов лупне снаряд і заб'є цю кобилу, в яку втілилась душа небіжчи лях для вояків, і душа з цієї корови зараз же перелізе в телефоніста, а з телефоніста...

— Я дивуюся, — сказав телефоніст Ходоунський, видимо ображений, — чому саме я повинен служити мішенню

— А той Ходоунський, що має приватну детективну контору з усевидючим оком святої трійці, це, бува, не ваш ого часу довелося служити в армії з одним приватним детективом, на прізвище Штендлер. У нього була якась ін перебачив багато гудзуватих солдатських голів, але така навіть і в сні не могла йому привидітися.

"Слухайте, Штендлере, — завжди казав фельдфебель, — якби цього року не було маневрів, то ота ваша гудзув емо в околиці, де не буде жодного кращого орієнтира, артилерія принаймі буде пристрілюватися на ваш гудз сот кроків уперед, а потім командував: "Напряма — гудзувата голова". Взагалі тому панові Штендлеру і як прив ав нам, які йому часом траплялися заморочливі справи. Прибігає, скажімо, до нього ошелешений клієнт і дор ася, то з ким знюхалася, де і як знюхалася. Або навпаки, якась там ревнива баба захотіла вистежити, з ким її ч ичайно, скандал. Той Штендлер був людина культурна; про порушення подружньої вірності говорив тільки ви гали від нього, щоб він зловив "її" або "його" на гарячому. Хтось інший, може б, і радів, накривши таку парочк

1 На гарячому (лат.).

Йому б і очі вилазили від такого видовища, але пан Штендлер, — так сам він оповідав, — ходив потім сам як п ь і дивитися на ту свинську розпусту, а нам, бувало, від тих його розповідей про всякі пози, в яких він не раз з ого несуть варену шинку. Не пускають нас, бувало, з казарми, ось він нас і розважає. "Ось так я, — каже, — ба ому ніколи його не покидав смуток. "Скільки я, — скаржився він, — діставав по пиці від обох партнерів; а все > Одного такого хабара я не забуду й до смерті. Він голий, вона гола. Було це в готелі, йолопи навіть дверей не овтузилися на килимі, як кошенята. А килим був такий затоптаний, запорошений і весь у недокурках. Тільки-н

говий листок. А вона обернулася спиною, і я побачив на шкірі відбиток візерунка килима, а до хребта приліпили ддер з контори Ходоунського, і мій службовий обов'язок зловити вас, на підставі прохання вашої дружини, на...". Я ніколи в житті не бачив такого спокійного громадянина. "Дозвольте, — сказав, немовби це само собою розуміється, — я не маю ніякої влади над вами, але згідно з вашою вимогою, я повинен повідомити вас про існуючі в нас звичаї. Існують штовхає мене на недозволені стосунки, ображаючи мене як чоловіка безпідставними підозріннями, по-вашому, це неможливо приховати... Де ж мої підштанки?" — запитав він спокійно. "На дивані". Натягаючи підштанки, він відвернувся до мене, і я побачив, як він змивав слюну з підборіддя. Але цим плями не змиєш.

Взагалі, розлучення справа дуже серйозна, — говорив він, одягаючись. — Найкраще, коли дружина озброїться чете, я вас тут залишаю з шановною панею сам на сам". Пані Гротова за той час влізла в постіль, а пан Зедек Я вже добре не пам'ятаю, що нам далі розповідав пан Штендлер. Але він вів з тією панею, що лежала на постелі до брами щастя, і обопільний обов'язок подружжя приборкати хтивість, очистити і одухотворити свою плоть. Коли вже був роздягнений, то зовсім одурів і зробився як дикий олень під час гону, до кімнати ввійшов мій добрий друг, пан Штерна, куди в свою чергу звернувся пан Грот у справі своєї дружини, яка нібито теж із кимось тягаться. Тихо зачинив за собою двері і вийшов. "Тепер уже все одно, — сказала пані Гротова, — нема чого так квапитися, авді йдеться про місце", — відповів я, сам не розуміючи, що говорю. Пам'ятаю тільки, я щось розводився про виховання дітей". Далі він розповів нам, як швидко одягся, як дременував і як вирішив зараз же розповісти про це, та коли повернувся до контори, по ньому вже віддзвонили, бо, поки він підкріплювався, туди з наказу свого начальника, якого, мовляв, той має агента в своїй приватній детективній конторі. А Ходоунський нічого кращого не міг придумати, як попросити її, щоб вона поспішила з ним сама, як належить поквитатися з чоловіком, якого послали для виконання службових доручень, а не для розваг. "Відтоді, — завжди говорив пан Штендлер, коли згадував цю історію, — моя голова стала ще гудзуватішою". — Отже, граємо у "п'ять-десять"?

Поїзд зупинився на станції Мошон. Уже смеркалося, і з вагонів нікого не випустили.

Коли рушили, з одного вагона пролунав гучний спів, немовби співак прагнув заглушити своїм ревом стукіт колес.
Вував тиху ніч, яка спадала на угорські степи:

Gute Nacht! Gute Nacht!

Allen Muden sei's gebracht.

Neigt der Tag stille zum Ende,

ruhen alle fleiss'gen Hande,

bis der Morgen ist erwacht.

Gute Nacht! Gute Nacht! 1

— Halt's Maul, du Elender! 2 — урвав хтось сентиментального співака, і той одразу ж замовк. Його відтягли від

Але працюючі руки не відпочивали аж до ранку. Як і в інших вагонах при світлі свічок, так і тут при світлі не-

Швейк, коли хтось провалювався при "рабуванні" 3, заявляв, що це все ж таки найсправедливіша гра, бо кожн

1 Ніч, іде, день погас, / Втомлені, спочити час! / Хай спочинуть на всім світі / Ваші руки працюваті, / Поки ден

2 Заткни пельку, йолопе! (Нім.)

З "Рабувати" — означає брати козирну карту, покладену під колоду після роздачі карт усім гравцям. Хто "рабує"

— Граючи в "чапари", — пояснював Швейк, — примусово "рабують" лише туза або сімку, зате гравець, у разі

вже можеш робити на свій ризик.

— Граймо в "здоров'ячко", — запропонував Ванек, і всі погодились.

— Чирвова сімка! — оголосив Швейк, знімаючи карти. — Кожен по п'ятачку, і роздавати по чотири карти. Швейк

На всіх обличчях відбивалося таке вдовolenня, немовби не було ніякої війни й

вони їхали не в поїзді, який віз їх на фронт на великі криваві битви і різанину, а сиділи в якійсь празькій кав'ярні

Після однієї партії Швейк сказав:

— Я ризикнув трати, не маючи в руках нічого путнього, я не думав, що, міняючи всі чотири карти, дістану туза

В той час як тут короля били тузом, далеко на фронті королі били один одного своїми підданими.

* * *

В штабному вагоні, де сиділи офіцери маршового батальйону, відколи вирушили, панувала дивна тиша. Більш ніж на пів сторінки написом: "Die Sunden der Vater". Nowelle von Ludwig Ganghofer" 1. І всі одночасно вивчали сторінку сто шістдесят цю саму книжку, також розгорнену на сторінці сто шістдесят першій.

1 "Гріхи батьків". Роман Людвіга Ганггофера (нім.).

Він дивився на краєвид і розмірковував, як би це найрозуміліше. пояснити всім, що треба робити з тією книжкою. А офіцери, тим часом роздумували над тим, що полковник Шредер таки зовсім з'їхав з глузду. Він уже давно бачив перед відходом поїзда Шредер наказав скликати офіцерів на останню нараду, де й повідомив їх, що кожний одразу вже наказав віднести до батальйонної канцелярії.

— Панове, — промовив полковник надзвичайно таємничим тоном, — ніколи не забувайте сторінки сто шістьдцять і от, заглибившись у зміст цієї сторінки, вони не могли добрати анічогісінько.

На цій сторінці якась Марта підійшла до письмового столу, взяла звідтіля якусь роль і вголос розмірковувала, йсь Альберт, Він безперестану жартував, намагався говорити дотепно, але без зв'язку з попередньою невідомо перекусив.

"Збожеволів дідок, — думали всі. — Йому вже кінець. Тепер його переведуть у військове міністерство".

Грунтовно обміркуювавши все, капітан Саґнер відійшов од вікна. Великого педагогічного таланту він не мав і т

тдесять першої сторінки.

Починаючи промову, він звернувся до офіцерів із словами "meine Herren" 1, як це робив дідуган полковник, х — Also, meine Herren. — Саґнер почав доповідати, що вчора ввечері одержав від полковника інструкцію щодо фера. — Also, meine Herren, — промовляв він урочисто, — перед нами абсолютно секретна інформація щодо Кадет Біґлер витяг блокнот і олівець і промовив надзвичайно запобігливим тоном:

— Я готовий, пане капітане!

Всі глянули на цього дурня, ретельність якого в школі однокласників межувала з ідіотизмом. В армію він пішов з сімейним станом своїх слухачів, доповів, що його предки писалися у минулому Бюглер фон Лейтгольд і н Відтоді це й прилипло до кадета як прізвисько "Чорногузове крило з риб'ячим хвостом". Біґлер з самого початку що той герб аж ніяк не гармоніював із скромною професією його батька, який чесно торгував заячими й кроличьими сумлінно намагався перетравити всю військову науку і вибитися на перше місце своєю наполегливістю.

Він не тільки зубрив те, що вимагалось за програмою, а чим далі, тим більш забивав собі голову вивченням п Військовий Він завжди заводив про це розмову, поки йому не втирали носа і не садовили на своє місце. В колі офіцерів він — Sie, Kadett 3, — сказав капітан Саґнер, — поки я не дозволю вам говорити, — мовчіть! Вас ніхто ні про що не інформуватиме, а ви записуєте їх у свій блокнот. Якщо загубите його, вас чекає польовий суд.

1 Панове (нім.).

2 Товариші (нім.).

3 Ви, кадете (нім.).

До всього кадет Біґлер мав ще одну погану звичку: завжди намагався всілякими відмовками переконати кожного з слухачів. — Насмілюсь доповісти, пане капітане, — відповів він, — якби блокнот випадково й загубився, то однаково ніхто не розбере. Я користуюся англійською системою стенографії.

Всі зневажливо глянули на нього, а капітан Саґнер махнув рукою і вів далі:

— Я вже згадував про новий спосіб шифрування депеш на фронті. Можливо, ви й не зрозуміли, чому з цілої нинішньої першої сторінки. Це, панове, ключ до нової шифрувальної системи, впровадженої на основі останнього розробленого методу шифрування важливих польових інформацій. Найновіший, який ми вживаємо, це додатковий цифровий ключ до них.

— Система ерцгерцоґа Альбрехта, — пробурмотів собі під ніс доскіпливий кадет Біґлер, — 8922-R, запозичена з книги

— Нова система дуже проста, — лунав по вагону капітанів голос. — Я особисто дістав від пана полковника друку

Maschinengewehrfeuer linksrichten" 1. У цьому випадку одержуємо таку телеграму: "Sache — mit — uns — das — ist — stlich — dann — wir — Martha — wir — den — wir — Dank — wohl — Regiekollegium — Ende — wir — versprochen — Stimme — letzten" 2.

1 На висоті 228 вогонь кулеметів направити ліворуч (нім.).

2 Незв'язані німецькі слова, вирвані з тексту, без жодного змісту.

Отже, надзвичайно просто, без зайвих комбінацій. Зі штабу телефоном у батальйон, з батальйону телефоном у книжку "Die Sunde der Vater", розгорнімо на сторінці сто шістдесят першій і починаймо зверху на попередній сторінці о "Sache" знаходимо на сторінці сто шістдесять, у порядку речень воно є п'ятдесят друге. Отже, на протилежній сторінці зверніть увагу, що це "A". Наступне слово у депеші "mit". На сторінці сто шістдесять це сьоме слово, воно відповідає "auf". Йде "uns", це — будь ласка, уважно слідкуйте за мною, — вісімдесят восьме слово. Воно відповідає вісімдесять м чином склали слово "auf". І так продовжуємо, аж поки розшифруємо наказ: "На висоті двісті двадцять вісім нинішньої Все дуже просто і разом з тим неможливо розшифрувати без ключа — сто шістдесят першої сторінки книги Лейтгольда. Всі мовчки переглядали злочасні сторінки і серйозно над ними замислилися. Якусь хвилину панувала тиша, а потім — Herr Hauptmann, ich melde gehorsam: Jesus Maria! Es stimmt nicht! 1

1 Пане капітане, насмілюся доповісти: Ісусе, Маріє, щось не те! (Нім.)

І справді, виходило щось дуже загадкове.

Хоч як усі намагалися, ніхто, крім капітана Саґнера, не знайшов на сторінці сто шістдесять потрібних слів, а на попередніх літер.

— Meine Herren! — почав заникуватися капітан Саґнер, коли переконався, що розпачливий вигук кадета Біґлера — "Гангофера є, а у вашому немає?"

— Дозвольте, пане капітане, — знову промовив кадет Біґлер, — насмілюся звернути увагу вашу на те, що роман у двох томах, а у нас перший том, а у вас — другий, — провадив прискіпливий кадет Біґлер, — сьомі перші сторінки не відповідають вашим. У нас зовсім інший текст. Перше слово розшифрованої телеграми — "Sache" 1

1 Сіно (нім.).

Тепер усім стало ясно, що Біґлер не такий уже й дурень.

— Я одержав другий том у штабі бригади, — сказав капітан Саґнер. — Очевидно, тут сталася якась помилка. Для нього все було ясно і зрозуміло ще до того, як він почав свою лекцію про надзвичайно простий спосіб шифрування. Він про другий том, і тому так вийшло.

Кадет Біґлер тим часом переможно поглядав на всіх. Поручник Дуб пошепки сказав надпоручникові Лукашеву, що він вже й не можна.

— Дивний випадок, панове, — знову заговорив капітан Саґнер, зав'язуючи розмову, щоб якось порушити неприємну тишу.

— Насмілюся зауважити, — ще раз вискочив невтомний кадет Біґлер, якому захотілося похвалитися своєю мушкетерською

ти через канцелярію бригади. Інформації, що стосуються найбільш секретних справ армійського корпусу, треба передавати строго секретним циркуляром. Вони анулися під час воєн за Сардинію і Савойю, під час англо-французької облоги Севастополя, під час "боксерського повстання" в Китаї, передавалися...

— Нас це турбує, як торішній сніг, кадете Біґлере, — сказав капітан Саґнер з виразом невдоволення і презирства. Він знав, це не тільки одна з найкращих, але, можемо сміливо сказати, й одна з неперевершених. Хай тепер закінчиться війна. Вони здохнуть, а не прочитають нашого шифру. Це щось зовсім нове. Таких шифрів іще ніколи не бувало, Наполеон III не міг розшифрувати. — Насмілюсь, пане капітане, — сказав він, — звернути вашу увагу на книжку Керіґгоффа про військове шифрування. Там, пане капітане, докладнісінько описано метод, про який ви нам розповідали. Винахідником його був полковник Керіґгофф. Шифрування словами — це метод Кірхера, пане капітане. Кожне слово телеграми розшифровується на протилежне. Це описано в "Handbuch der militärischen Kryptographie" 1, яку кожен може собі купити у видавництві Військової академії у Берліні. Кадет Біґлер сягнув до валізки, витяг звідти книжку, про яку щойно говорив, і вів далі: — Флейснер подає цей шифр. Телеграма: "Auf der Kote 228 Maschinengewehrfeuer linksrichten".

Ключ: Ludwig Ganghofer "Die Sünden der Väter". Zweiter Band.

А тепер, прошу, погляньте далі. Шифр "Sache — mit — uns — das — wir — aufsehen — in — die — versprochen — werden". 1 "Підручник військового тайнопису" (нім.).

Хто міг заперечити? Шмаркате "Чорногузове крило з риби́ячим хвостом" мало рацію.

В штабі армії хтось із панів генералів полегшив собі роботу. Розгорнув книгу Флейснера про військове шифрування. Під час цієї розмови надпоручник Лукаш намагався подолати якесь душевне хвилювання. Кусав губи, хотів щось сказати, але не міг. — Не треба сприймати це так трагічно, — сказав він якось на диво нерішуче, — за час нашого перебування в окопах ми приїдемо на фронт, туди надішлють нові системи, але, я думаю, на фронті не буде коли бавитися розв'язуванням шифрів. Ірре, від роти, батальйону або бригади не залишилося б і сліду. Практичного значення це не має. Капітан Саґнер кивнув головою. — На практиці, — зазначив він, — принаймні з мого досвіду із сербського фронту, ніхто не мав часу розв'язування шифрів в окопах, коли закопуємось у землю й чекаємо. А що шифри міняються, це також правда.

Капітан Саґнер відступав по всій лінії.

— У нас тепер у стосунках між штабом і фронтом чим далі, тим менше вживається шифр, і в цьому здебільшого винна артилерія, особливо під час артилерійського вогню, поодинокі звуки. Ви просто-таки нічого не чуєте, і це викликає зайві помилки. — На фронті немає нічого гіршого, як замішання, панове, — додав він пророчим тоном і знову замовк.

— За хвилину, — сказав він, дивлячись крізь вікно, — ми в Рабі, meine Herren!

Солдати дістануть тут по сто п'ятдесят грамів угорської ковбаси. Півгодини відпочинку. — Саґнер подивився на годинник. — Всі повинні бути в вагонах. Виходити ротами: одинадцята і так далі... Zugweise, Direktion Verpflegungsmagazin. Контроль над роздаванням продуктів покладається на кадета Біґлера.

1 Взводами, напрям — склад № 6 (нім.).

Всі поглянули на кадета Біґлера, немов попереджуючи: "Доведеться тобі, шмаркачу, витримати бій".

Але старанний кадет Біґлер витяг уже з валізки аркуши́к паперу, лінійку, розкреслив папір, поділивши аркуш на квадрати. Та жоден з них не знав цього напам'ять, вони могли подати Біґлерові потрібні цифри тільки згідно з неясними вказівками. Капітан Саґнер з розпачу почав читати злочасну книгу "Гріхи батьків", а коли поїзд зупинився на вокзалі в Рабі, він вийшов. — А цей Людвіґ Ганґгофер непогано пише.

Надпоручник Лукаш перший вистрибнув із штабного вагона і попрямував до Швейка.

* * *

Швейк і його товариші вже давно кинули грати в карти, а денщик надпоручника Лукаша Балоун так зголоднів, що в, добре відомо, як пани офіцери набивають собі кендюхи.

Тепер гірше, ніж за панщини. Раніше в армії було не так. Його дідусь, який живе на утриманні в своїх дітей, родини і курми, і шматком хліба. Наріканням Балоуна не було кінця, аж нарешті Швейк визнав за потрібне похвалити його. — Ти, видно, маєш, якогось молодого дідуса, — сказав він, чомно, коли приїхали до Раба. — Твій дідусь пам'ятає, о, на прізвище Роновський, служив в Італії ще за панщини. Відслужив там дванадцять років і повернувся додому, взяв його ж таки батько до себе в наймити. І трапилося так, що поїхали вони на панщину викорчовувати папір, а був такий здоровенний, що не можна було його й з місця зрушити. От дід і каже:

"Залишимо цю потвору тут, якого біса підриватися". А лісник почув це, давай кричати та ціпком розмахувати, каже: "Ти, шмаркачу, я старий відставний солдат". За тиждень він дістав повістку і мусив знову вирушити до Італії на війну. Що він того лісника, коли повернеться, бацне по голові сокирою. Але, на щастя, той пісник раніше помер.

Несподівано в дверях вагона з'явився надпоручник Лукаш.

— Швейку, йдіть-но сюди, — сказав він. — Облиште це ідіотське патякання, а краще ідіть поясніть мені одну справу.

— Вже йду, насмілюсь доповісти, пане обер-лейтенанте.

Надпоручник Лукаш повів Швейка з собою, дивлячись на нього якимсь чудернацьким поглядом.

У надпоручника Лукаша на лекції капітана Саґнера, яка завершилася такою невдачею, виявився певний детективний талант, до якихось особливих розумових комбінацій, бо за день до від'їзду Швейк йому доповів: "Пане обер-лейтенанте, я був у канцелярії".

Тому, коли вони перейшли другу колію і зупинились біля погаслого паровоза, що чекав уже тиждень на якийсь вагон, — Швейку, як це, власне, було тоді з тими книжками?

— Насмілюсь доповісти, пане обер-лейтенанте, це дуже довга історія, а ви завжди зволите хвилюватися, коли я хотіли мені дати потиличника за те, що я розповідав вам про одну книжку, де було написано, як раніше, в часи гуської війни, було стільки ж.

— Так ми з вами, Швейку, до кінця не дійдемо, — урвав Швейка надпоручник, продовжуючи допит, при якому Швейка, щоб той негідник ні про що не дізнався.

— Ви знаєте Гангофера?

— А що він за цяця? — чемно запитав Швейк.

— Це німецький письменник, ви, опудало, — відповів надпоручник Лукаш.

— Йй-бо, пане обер-лейтенанте, — сказав Швейк з виразом мученика, — я з жодним німецьким письменником не мав Гака з Домажлиць. Він був редактором "Світу тварин", і я йому продав звичайнісінького дворнягу за чисту грошівку, завжди там читав свої оповідання, та такі смутні, що всі реготалися, а він плакав і платив за всіх присутніх, і мав Домажлицьку браму

Дуже гарна стала.

Хто цю браму малював,

Той дівчаток милував,

Та його давно немає,

Вже в землі відпочиває.

— Швейку, ви ж не в театрі. Горлаєте, як оперний співак, — злякано засичав надпоручник Лукаш, коли Швейк хотів тільки знати, чи ви зауважили, що ці книжки, про які ви мені згадували, написав Гангофер. Так що ж с

— З тими, що я приніс із полкової канцелярії до батальйону? — замислено спитав Швейк. — Їх справді написав ім. Я дістав телефонограму прямо з полкової канцелярії. Вони, мабуть, хотіли ці книжки відіслати до батальйонного штабу

здом на фронт усі мусили бути в буфеті, адже ніхто не знає, чи доведеться там сидіти ще коли-небудь. І вони там сиділи, ні там, ні в інших маршових ротах — не змогли нікого зловити. Отже, пам'ятаючи, що ви мені як ординарцеві

німецького, я сидів і чекав, аж поки й на мене прийшла черга. В полковій канцелярії лаялися, мовляв, нікуди не можна відіслати, канцелярія забрала в полковій канцелярії якісь книжки для панів офіцерів з маршового батальйону. А я ж, пане обер-лейтенанте, телефонував до полкової канцелярії, мовляв, я сам ці книжки заберу й віднесу до батальйонної канцелярії. Далі я йшов до батальйонної канцелярії

канцелярії. Там я ці книжки переглянув. І ось тоді в мене виникла думка. Фельдфебель-рахівник з полкової канцелярії знають, що їм з цих книжок належить вибрати, котрий саме том, бо всі ці книжки, треба вам знати, були в двох томах, як тоді, бо я перечитав дуже багато книжок, але ще ніколи не починав читати з другого тому. А той мені ще радив

Котрий том панове офіцери повинні читати, вони вже знають". Я вирішив, що вони усі там перепилися, бо коли я читав, то не читаємо задом наперед. Та ще такий роман, який я приніс про "Sunden der Vater". Я, треба сказати, вмію і грати на скрипці, коли ви повернулися, а я вам доповідав про ці книжки, чи, бува, на війні не пішло все догори ногами і чи не переміг ший том.

А ви мені сказали, нібито я п'яна художина, коли не знаю, що й в "Отче наш" спочатку іде "отче наш", а потім "иже во сніх" коли зблідлий надпоручник Лукаш ухопився за сходинок, що вела до котла погаслого локомотива.

На блідому обличчі надпоручника не було ніякого виразу люті. Воно було скоріш розпачливо безнадійне.

— Далі, далі Швейку, це все байдуже, мені вже краще...

— Отож, кажу, — звучав на порожніх колесах лагідний Швейків голос, — і я був такої самої думки. Одного разу я читав першої частини, і я мусив здогадуватися про те, що було спочатку, бо навіть і в такій розбійницькій історії без першого, було б зайве, коли б панове офіцери почали читати спершу другий том, а потім уже перший, та як по-дурному

в полковій канцелярії: мовляв, пани офіцери самі знають, котрий том їм треба читати. Мені взагалі, пане обер-лейтенанте, гадковою. Я знав, що панове офіцери взагалі мало читають, а коли шумить воєнна буря...

— Лишіть, Швейку, при собі ваші дурниці, — простогнав надпоручник Лукаш.

— Адже я, пане обер-лейтенанте, одразу ж тоді запитав вас по телефону, чи не бажаєте обидва томи зразу. А ви мовляв, нам тільки й бракувало, що тягтися з якимись там книжками. То я й подумав: якщо ваша думка така, то я в цій справі з нашим Ванеком, адже той має вже фронтовий досвід. Він сказав, нібито спочатку кожний з панів

теку, мов на дачу. Офіцери дістали від ерцгерцогинь у подарунках на фронт навіть повні збірки творів різних письменників і на світ народилися. Ванек казав, буцімто такі книжки на фронті зовсім не були придатні для куріння, бо були пошкоджені, пробачте на слові, пане обер-лейтенанте, весь зад обдереш. На читання не залишалося часу, бо весь час

лише загриметь перша гармата, денщик одразу ж викидав геть усі книжки для читання.

Після того, що я почув, мені хотілося, пане обер-лейтенанте, ще раз узнати вашу думку, і коли я вас запитав по телефону, ви улізе до моєї пришелепуваті макітри, то я не відчеплюся доти, аж поки не дістану гарненько по пиці.

Так ото я, пане обер-лейтенанте, і відніс до батальйонної канцелярії лише перші томи з того роману, а другий том, думаю, панове офіцери прочитають перший том, а тоді їм видадуть другий, як роблять у бібліотеках. Та раптом мені сказали, що давати до полкового складу. То я ще запитав Ванека, чи вважає він другий том роману зайвим. А він мені сказав, що для розваги на фронт не возять. Корисними є лише скриньки в містах, куди для солдатів складають прочитані книги

рають в окопах. У батальйоні вже роздали перші томи роману, а другі ми віднесли до складу. — Швейк замовк, бо обер-лейтенанте. Там навіть є циліндр будейовицького регента, в якому він з'явився до полку після мобілізації.

— От що я вам, Швейку, скажу, — тяжко зітхнувши, промовив надпоручник Лукаш. — Ви взагалі не уявляєте собі, що це для вас ідіотизм. Для вашого ідіотизму взагалі немає назви. Коли я вам скажу: ідіот, — то це для вас дуже ласкаве ім'я. Ви вступили

— в порівнянні з цим останнім просто ангельська музика. Якби ви, Швейку, знали, що ви нарobili... Але ви п
книжки, то хай вас бог боронить ляпнути, що я говорив вам по телефону про другий том...
Якщо колись почнуть говорити, як це, власне, сталося з першим і другим томами, то ви й вухом не ведіть. Ви
ас заплутати мене до чогось. Пам'ятайте тоді...
Надпоручник Лукаш говорив таким тоном, немов у нього була гарячка. Ту мить, коли він замовк, Швейк вико
— Насмілюсь прохати пробачення, пане обер-лейтенанте, але чому я ніколи не довідаюся, що я таке страшен
у майбутньому вберегтися від подібної історії, бо ми, як кажуть, учимось на своїх помилках. Ось, наприклад, л
Швейк не докінчив, бо надпоручник Лукаш перервав його приклад з життя словами:
— Ви, дурний бовдуряко! Я вам нічого не збираюся пояснювати. Лізьте знов у вагон і скажіть Балоуніві, щоб
у і той паштет із печінки, що на споді чемодана, загорнений у станіоль. А Ванекові скажіть, що він дурний лош
дні це мені було конче потрібно, але я мав тільки старі відомості з минулого тижня.
— Слухаюсь, пане обер-лейтенанте! — вигукнув Швейк і, не кваплячись, почвалав до свого вагона.
Надпоручник Лукаш, ідучи поміж коліями, сам собі докоряв: "Все ж таки треба було йому вчидити пару разів у
Швейк поважно вліз до свого вагона. Він відчував повагу до своєї особи. Адже не кожного дня вдається встр
* * *

— Пане фельдфебелю, — сказав Швейк, коли вже сидів на своєму місці. — Пан обер-лейтенант Лукаш, як мені
вам, що ви лошак, бо пан обер-лейтенант уже тричі просив вас подати йому точні відомості про кількість люд
— Господи боже, — розсердився Ванек. — Ох, і натру ж я пики тим взводним. Хіба ж я винен, що кожний взвод
ість людей у взводі. Не з пальця ж мені їх висмоктувати? Ось які порядки в нашій роті! Таке може статися тільки
сумнівався, що в нас непорядки. Одного дня в кухні бракує чотири порції, другого — знову-таки три зайві. Хоч
лого місяця в списках у мене значився Нікодем, і лише при виплаті грошей я довідався, що той Нікодем помер
ідпускалося постачання. Ми навіть одержали форму для нього, але бозна-куди вона поділась. А потім ще пан
рядком у своїй роті.
Фельдфебель Ванек схвильовано ходив по вагону.
— Якби я був командиром роти, у мене всі ходили б як по шнурочку. Я б усе точно знав про кожного солдата.
коли наші старшини ні до чого не здатні. І гірший за
всіх взводний Зіка. Все йому хихоньки та хахоньки. Я його, скажімо, повідомляю, що Коларжіка з його роти від
кість людей, немовби Коларжік і далі вилежується собі в його взводі. І таке повторюється день у день, а потім
Ротний фельдфебель — це вам не якийсь єфрейтор, яким кожен може підтерти собі...
Балоун, який прислухався, роззявивши рота, вимовив замість Ванека те вишукане слівце, яке той мав сказати
— А ви до цього не пхайтесь, — розлютився фельдфебель-рахівник.
— Слухай, Балоуне, — згадав Швейк, — пан обер-лейтенант наказав тобі, як тільки
приїдемо до Пешта, принести йому у вагон якусь булочку і паштет з печінки, в станіолі, що лежав на споді над
Велетень Балоун одразу ж знітився, розпачливо опустив свої довгі, як у шимпанзе, руки, згорбив спину і в так
— Немає його вже, — сказав він тихим, розпачливим голосом, дивлячись на брудну підлогу вагона. — Немає.
го понюхав... чи він не зіпсувався. Я його покуштував!
— вигукнув він з таким щирим розпачем, що всім усе стало ясно.
— Ви його зжерли разом із станіолем, — сказав фольдфебель Ванек і зупинився перед Балоуном дуже вдово
учник, бо ясно, що причина коливання кількісного складу "Х" має свої глибші корені в інших "лошаках". Тепер
Балоуна, навколо нової трагічної події. Ванекові закортіло сказати Балоуніві щось неприємно-повчальне, але
реклад староіндійських сутр "Прагна параміта", — він звернувся до пригніченого Балоуна, який зовсім знітивс
— Ви, Балоуне, повинні стежити за своєю поведінкою, аби не втратити довіри до себе самого і до своєї долі. В
у, коли перед вами стане проблема, подібна до тієї, яку ви зжерли, запитайте самого себе: "В якому відношенні
Швейк визнав за потрібне доповнити це зауваження життєвим прикладом:
— Ти мені, Балоуне, сам недавно розповідав, що у вас будуть різати й коптити свиню і що, як тільки ми будемо
алок шинки. Уяви собі тепер, що цю шинку польова пошта приставила до нашої роти, а ми обидва з паном ф
ли ще по шматочку, аж поки з тією шинкою не сталося так, як з одним моїм знайомим листоношею — Козлом
оліна, далі стегно, і якби він вчасно був не помер, його б стругали, як поламаний олівець. Уяви собі тепер, Бал
нтів паштет.
Велетень Балоун засмучено поглянув на всіх.
— Лише завдяки моїм старанням і моїм заслугам, — сказав фельдфебель-рахівник Балоуніві, — ви залишили
б ви поранених з поля бою. Під Дуклею наші санітари вирушали тричі за одним пораненим прапорщиком, ш
всі дістали кулі в голови. Лише четвертій парі санітарів пощастило його винести з-під вогню, але, поки його до
Балоун не втримався і голосно захлипав.
— І як тобі не соромно? — зневажливо сказав Швейк. — Отакий з тебе вояк?
— Коли ж я не створений для війни, — забідкався Балоун, — правда, я ненажера ненажерливий, але це тому, і
Протівіні заклався в корчмі, що з'їсть за одним присідом п'ятдесят сардельок та дві хлібини, і виграв. А я одно
ома не раз, було, по обіді заманеться мені чимось закусити, ото йду до комори, віріжу шматок м'яса, пошлю по
меля, так той завжди мене повчав, щоб я не дуже цим пишався і трохи скромніше їв, бо він, мовляв, пам'ятає,
каже, якась війна, і вісім років підряд нічого не родило.

Люди пекли хліб із соломи і лляної макухи, а коли могли до молока накришити трохи сиру, бо не мали хліба, то у за тиждень умер, бо його шлунок не звик до такого голоду... — Балоун підвів своє засмучене обличчя: — Але шить.

— Господь бог сотворив ненажер, то він і подбає про них, — зауважив Швейк. — Тебе вже раз прив'язували, а ом у пана обер-лейтенанта, то він у всьому на мене покладався. Йому ніколи й на думку не спадало, щоб я міг. Коли видавали щось зверх норми, він мені завжди казав: "Залишіть це собі, Швейку", — або: "Я без цього можу". А коли ми жили в Празі, пан обер-лейтенант іноді посилав мене по обід до ресторану, то, аби він не подумав, алася малою, купував ще одну, щоб пан обер-лейтенант наївся й нічого поганого про мене не подумав. Але о про це довідався. Я завжди приносив йому з ресторану меню, а він уже там собі сам щось вибирав. Того дня обер-лейтенант може запідозрити, чи не з'їв я, бува, другу половину сам. То я за свої гроші купив йому ще одну порцію, де б пообідати, і прибуdivся саме на обід у гості до мого надпоручника, також по-справжньому наївся. Напханий не дістанеш цілого начиненого голуба. Якщо стрельну сьогодні якісь грошенята, то пошлю до того твого поручика мене за свідка, що дав мені гроші лише на одну-однісіньку порцію, бо ж він не знав, що сьогодні в нього будуть гроші, а ще нічого.

Позавчора Швейк приніс мені на обід аж двоє гусячих стегенець. Можеш собі уявити: юшка з локшею, волова голова, аму стелю, та ще й налисники".

— Ц-ц, ну й ну-у-у! Бодай тебе раз та ще раз, — облизнувся Балоун.

Швейк вів далі:

— Отут-то я й попався. Пан обер-лейтенант Шеба другого дня справді послав свого денщика по обід до нашого ресторану, ложечки, ну, немовби півтора місячне дитятко викакалося в пелюшки. Тут пан обер-лейтенант Шеба і налетів. Пан обер-лейтенант Шеба мазнув його по пиці і поставив йому за взірець мене. Швейк, мовляв, он які порції носить панові обер-лейтенант. Обід у ресторан, про все розпивав і переказав своєму панові, а той у свою чергу моєму обер-лейтенантові. Сидиш, аж тут гульк — входить мій пан обер-лейтенант, весь блідий, і прямо як скочить до мене, щоб я йому розповів, що мені, каже, все відомо, отже, ніякі відмови мені не допоможуть. Він, мовляв, уже давно знає, що я йолоп, але шов через ту ганьбу, якої я йому наробив, з насолодою застрелив би спочатку мене, а потім себе. "Пане обер-лейтенанте, сказали, ніби в кожного денщика дві жмені до чужої кишені. А як у тому ресторані справді давали дуже маленькі порції, і зжирати ваш обід".

— Господи милосердний! — прошепотів Балоун, нахилився за валізкою надпоручника Лукаша і сховався з нею.

— Тоді надпоручник Лукаш, — не вгавав Швейк, — почав вивертати всі кишені, але, нічого там не знайшовши, тільки поворушений. "Швейку, коли я дістану платню, будь ласка, підрахуйте, скільки я вам винен... А цей годинник, таке біда, що я мусив той годинник віднести до ломбарду...

— Що ви там робите, Балоуне? — спитав раптом фельдфебель Ванек.

Замість відповіді нещасний Балоун заперхав. Він уже встиг відчинити валізу надпоручника Лукаша і запахав. * * *

Повз станцію, не зупиняючись, пройшов інший військовий поїзд, напханий дейчмейстерами, яких посилали до Відня при прощанні з Віднем, і безугавно горлали:

Prinz Eugenius, der edle Ritter,
wollt' dem Kaiser wiedrum kriegen
Stadt und Festung Beograd.
Er liess schlagen einen Brucken,
dass man kunnt' hinuberrucken
mit der Armee wohl fur die Stadt 1.

Якийсь капрал із хвацько підкрученими вусами, обпершись ліктями на солдатів, які, сидячи в дверях, колисали його, як люльку.
Als der Brucken war geschlagen,
dass man kunnt' mit Stuck und Wagen
frei passier'n den Donaufluss.
Bei Semlin schlug man das Lager,
Alle Serben zu verjagen... 2

1 Принц Євгеній, славний лицар, / Щоб радів австрійський цісар, / Добуватиме Белград, / Міст уже понтонний.
2 Міст готовий, час рушати, / Під фортецю пруть гармати, / Разом з військом за Дунай. / Стали наші під Землін.
Несподівано він утратив рівновагу, вилетів з вагона, з усього розгону напоровся животом на важіль стрілки й упав.
А поїзд летів усе далі й далі, а в задніх вагонах співали вже іншої:

Graf Radetzky, edler Degen
schwur's des Kaisers Feind zu fegen
aus der falschen Lombardei.
In Verena langes Hoffen,
als mehr Truppen eingetroffen,
fuht und ruht der Held sich frei... 1

Нашпилений на безглузду стрілку, войовничий капрал був уже мертвий. Біля нього на варті з багнетом уже стояв вояк. Він обов'язку дуже поважно. Він виструнчився біля стрілки з таким урочистим виглядом, немовби то він сам

елону батальйону дев'яносто першого полку бігли дивитися на капрала, солдатик кричав на всю станцію:

— Nem szabat! Nem szabat! Komision militar, nem szabat! 2

1 Граф Радецький вже дав слово / Ворогів цісарських знову / Із Ломбардії мести.

/ По Вероні походжає, / На нові полки чекає, / Все гаразд — уже прийшли!

2 Не вільно, не вільно! Військова комісія, забороняється! (Суміш нім. і угор.)

— Цей уже звільнився, — сказав бравий вояк Швейк, який і собі затесався між цікавими. — А це має свою пероховали. Якраз на залізниці, і нікому не доведеться шукати його могили по всіх бойовищах. Настромився самі і кишки залишилися в штанях.

— Nem szabat, nem szabat! — кричав молоденький мадярський солдатик. — Komision militar bannhof, nem szabat!

За Швейком несподівано почувся суворий голос:

— Що ви тут робите?

Перед ним стояв кадет Біґлер. Швейк козирнув.

— Насмілюсь доповісти, оглядаємо небіжчика, пане кадете.

— А що ви за агітацію тут розвели? Що вам тут взагалі треба?

— Насмілюсь доповісти, пане кадете, — з гідністю, спокійно відповів Швейк, — я ще ніколи не вів ніякої "заагітації". Кілька солдатів за спиною кадета засміялися, а наперед виступив фельдфебель Ванек.

— Пане кадете, — пояснив він, — пан обер-лейтенант послав сюди ординарця Швейка, щоб він доповів йому, ординарець Матушич за наказом пана батальйонного коменданта. Вам належить негайно з'явитись до пана капітана. За хвилину прозвучав сигнал на посадку, і всі порозходилися по своїх вагонах.

Ванек, ідучи за Швейком, сказав:

— Коли збирається багато людей, то ви, Швейку, тримайте при собі свої премудрості. Це могло б вам вилізти з кишені пригоди радієте. Адже Біґлер страшний чехожер.

— Таж я нічого не сказав, — відповів Швейк тоном, який виключав усякий сумнів.

— Хіба тільки те, що той капрал настромився саме враз і що всі кишки залишилися у нього в штанях... Він міг.

— Годі, Швейку, досить про це говорити. — І фельдфебель-рахівник Ванек плюнув.

— Та, зрештою, це все одно, — не вгамовувався Швейк, — де за найяснішого нашого цісаря вилізуть кишки з штанів. Він міг...

— Погляньте, Швейку, — перепинив його Ванек, — батальйонний ординарець Матушич знову чухрає до штабу. Кілька хвилин тому між капітаном Саґнером і заппадливим кадетом Біґлером відбулася дуже гостра розмова.

— Я здивований, кадете Біґлер, — сказав капітан Саґнер, — чому ви мені зараз же не доповіли, що не видадут кишок і особисто дізнаватися, чому солдати й офіцери повертаються зі складу. Панове офіцери теж добрі, не тільки за ротою". Це означало: якщо ви на складі нічого не дістали, то й повертатися треба взводами й рота за ротою, не дуже себе обтяжували. Зраділи, що не треба рахувати порцій ковбаси, й спокійнісінько пішли подивитися, чи не вийде, вас потім наказав викликати, то ви не придумали нічого кращого, а пустились у ваші кадетські фантазії, мовляв, це була якась агітація...

— Насмілюсь доповісти, ординарець одинадцятої роти Швейк...

— Дайте мені спокій із вашим Швейком, — гримнув капітан Саґнер. — Не думайте, кадете Біґлер, що ви будете казати. Ми послали туди Швейка... Ви на мене так дивитесь, немов я до вас чіпляюся...

Так, я до вас чіпляюся, кадете Біґлер... Якщо ви не вмієте шанувати свого начальника і намагаєтесь його компліментувати станцію Раб... Вихвалитися своїми теоретичними знаннями... Постривайте, хай тільки приїдемо на фронт, звідку через дротяні загородження. А ваш рапорт? Навіть цього я від вас не чув, коли ви ввійшли. Ані теоретичні, ані практичні.

— Насмілюсь доповісти, пане капітане 1, що замість ста п'ятдесяти грамів угорської ковбаси військо дістало по дві ковбаси. Кадет Біґлер подав командирові батальйону дві поштові картки, які видавала дирекція військового архіву у Відні.

На одному боці була карикатура на російського солдата — селянина з бородою, якого обіймає скелет. Під карикатурою було написано: "Ich bin ein Tag der Erlösung für unsere ganze Monarchie sein" 2. Друга картка була зроблена в Німецькій імперії. Це була картка з написом: "In die Einheit der Nationen" 3, — а під цим малюнок: сер Едуард Грей на шибениці, а внизу під ним весело козирають австрійські солдати.

1 Всі розмови поміж офіцерами звичайно ведуться по-німецькому. (Прим. автора).

2 День, коли здохне лицемірна Росія, буде днем порятунку цілої нашої монархії (нім.).

3 Об'єднаними силами (лат.).

Під малюнками віршик, узятий із книжки Грейнца "Залізний кулак". Це були веселі куплети про наших ворогів, які мали справжній нестримний гумор і незрівнянна дотепність.

Текст під шибеницею в перекладі:

ГРЕЙ

На шибениці, так аж гей,

Повисне, певно, Едуард Грей,

І справді, вже настав той час,

Та тільки клопіт є у нас:

Не хоче юду брать земля,

Дуб не дає свого гілля,

З Французької республіки осіку

Ми привезем на цю огидну пику!

Капітан Саґнер ще навіть не прочитав тих віршів "нестримного гумору і незрівнянної дотепності", коли до шт. Капітан Саґнер посилав його до телеграфу військової комендатури станції довідатись, чи немає випадково якогось юзем не треба було користуватися. Телеграма була не шифрована і звучала просто: "Rasch abkochen, dann Vo".
1 Швидко приготувати обід і потім маршем на Сокаль (нім.).

Капітан Саґнер стурбовано покрутив головою.

— Насмілюсь доповісти, — сказав Матушич, — комендант станції просить вас до себе на розмову. Там є ще од. Згодом поміж військовим комендантом станції і капітаном Саґнером відбулася дуже секретна розмова.

Перша телеграма: "Швидко приготувати обід, а потім маршем на Сокаль", — викликала збентеження: адже ба. І все ж таки її треба було віддати за призначенням. Адреса маршбатальйону дев'яносто першого полку, копія равилльний: "Командир бригади Ріттер фон Герберт".

— Дуже секретно, пане капітане, — таємниче сказав військовий комендант станції.

— З вашої дивізії одержано засекречену телеграму. Командир вашої бригади збожеволів. Його відвезли до Від. В Будапешті ви, напевно, одержите подібну телеграму. Всі його телеграми треба, безперечно, анулювати. Але, щоб нешифрованих телеграм не брати до уваги. Але вручити їх я мушу, бо в цій справі я не одержав від своєї корпусу армії, і проти мене розпочали слідство... Я кадровий офіцер колишньої саперної служби, брав участь у ав він за хвилину, — нас, старих, вони б раді одразу на фронт. Сьогодні у військовому міністерстві цивільних і заних...

А зрештою, ви за чверть години поїдете далі... Пам'ятаю, як одного разу в кадетській школі в Празі я, ваш стар. Тоді нас обох залишили без відпустки. Ви билися з німцями в своєму класі 1.

Разом з вами вчився Лукаш, і ви, здається, були найкращими друзями. Коли ми дістали цю телеграму із списку дав... Так, час минає... Кадет Лукаш був мені тоді дуже симпатичний.

На капітана Саґнера вся ця розмова справила дуже неприємне враження. Він дуже добре знав того, з ким говорив, ніше з них обох ці настрої вибило бажання зробити кар'єру. Найнеприємніша була згадка про надпоручника.

— Надпоручник Лукаш — чудовий офіцер, — підкреслено сказав капітан Саґнер. — Коли відходить поїзд? Ком.

— За шість хвилин.

— Іду, — заквапився Саґнер.

— Я думаю, що ви мені, Саґнере, щось скажете.

— Also, nazdar 2, — відповів Саґнер і вийшов з приміщення станційної комендатури.

1 Німецькою мовою, якою вони вели між собою розмову, це звучало: "Sie haben sich damals auch mit den deut".

2 Отже, до побачення. (Автор підкреслює, що капітан починає з німецького "also", а закінчує чеським "nazdar").
* * *

Повернувшись до штабного вагона, капітан Саґнер знайшов усіх офіцерів на своїх місцях. Грали групами у карти. Вони говорили про воєнні події, бо хотів відзначитися не лише на полі бою, але й на літературній ниві як літописець цих подій. Він писав як ним письменником. Його літературні спроби починалися багатообіцяючими заголовками. В них, щоправда, в паперу було позначено тільки назви праць, які мали народитися.

"Образи солдатів великої війни", "Хто почав війну?", "Політика Австро-Угорщини і виникнення світової війни", "Углярна лекція про виникнення війни", "Воєнно-політичні міркування", "Славний день Австро-Угорщини", "Словороз'яснення історії світової війни", "Щоденник світової війни", "Щоденний огляд світової війни", "Перша світова війна", "Наша роль у руках", "Боротьба за світову владу", "Мій досвід із світової війни", "Хроніка мого воєнного походу", "Як воювати", "Славні вчинки моїх солдатів", "З доби великої війни", "У вогні битв", "Книга австро-угорських героїв", "Батальйону", "Довідник для солдатів-фронтовиків", "Дні боїв і дні перемог", "Що я бачив і пережив на фронті", "Ворожі літаки і наша піхота", "Після бою", "Наша артилерія — вірні сини батьківщини", "Хоч би й усі чорти йшли на перемога або смерть", "Наші герої в полоні".

Коли капітан Саґнер підійшов до кадета Біґлера і, переглянувши його рукописи, запитав, для чого він усе це пише, що кожний напис означає заголовок книжки, яку він напише. Скільки заголовків, стільки книг.

— Я бажав би, щоб на випадок моєї смерті в бою по мені залишилася пам'ятка, пане капітане. Взірцем для мене був той, хто в року і тепер, під час світової війни, добровільно

зголосився на фронт і загинув двадцять другого серпня тисяча дев'ятсот чотирнадцятого року в Анло. Перед с. 1 Udo Kraft. Selbsterziehung zum Tod fur Kaiser. C. F. Amelang's Verlag, Leipzig. (Прим. автора).

Капітан Саґнер підвів кадета Біґлера до вікна.

— Покажіть, що там у вас ще є, кадете Біґлер. Мене надзвичайно цікавить така ваша діяльність, — не приховував.

— То дрібниця, пане капітане, — зашарівшись, як дитина, відповів кадет Біґлер.

— Будь ласка, переконайтеся.

Зошит мав заголовок:

СХЕМИ ВИЗНАЧНИХ І СЛАВНИХ БОЇВ АВСТРО-УГОРСЬКОЇ АРМІЇ, НАКРЕСЛЕНІ НА ОСНОВІ ІСТОРИЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ЗАУВАЖЕННЯ І ПОЯСНЕННЯ ПОДАВ ІМПЕРАТОРСЬКО-КОРОЛІВСЬКИЙ ОФІЦЕР АДОЛЬФ БІґЛЕР.

Схеми були страшенно примітивні.

Вони починались битвою під Нердлінгеном 6 вересня 1634 р. Потім ішли: битва під Зентою 11 вересня 1697 р. "Битва під Лейпцігом 1813 р., під Санта-Лючією в травні 1848 р. і бої під Трутновом 27 червня 1866 р. Останньою

им не різнилися одні від одних.

Кадет Біґлер всюди понакреслював прямокутники. Одні з них чисті, а другі — заштриховані, ті, які означали розташування позаду резерви, там і тут стрілки. Битва під Нердлінґеном, так само як і битва під Сараєвом, мала вигляд розташування і визначали, в який бік та або інша сторона мала послати м'яч.

Це одразу впало в око капітанові Саґнерові, і він спитав:

— Кадете Біґлер, ви граєте в футбол?

Біґлер зашарівся ще більше і нервово закліпав очима, здавалося, ніби він ось-ось заплаче.

Капітан Саґнер, посміхаючись, перегортав далі сторінки зошита і затримався на зауваженні до схеми битви під Сараєвом.

Кадет Біґлер писав: "Битва під Трутновом не повинна була відбутися, бо гориста місцевість перешкоджала розташуванню військ, розташовані на висотах навколо лівого крила дивізії".

— На вашу думку, битва під Трутновом, — сказав з усміхом капітан Саґнер, повертаючи зошит кадетові Біґлеру. — Будеювицький Бенедек! Кадете Біґлер, це дуже гарно з вашого боку, що ви за такий короткий час свого перебування в армії, та тільки у вас це вийшло так, як у хлопчаків, що граються у війну і дають собі титули генералів. Ви так швидко стали офіцером Адольф Біґлер! Поки доїдете до Пешта, ви вже будете фельдмаршалом, а ще позавчора ви десь там добилися звання полковника Адольф Біґлер!.. Хлопче, таж вам ще далеко

до офіцера. Ви кадет і висите в повітрі між єфрейтором і унтер-офіцером. Ви такі віддалені від можливості назвати себе "паном штабс-фельдфебелем".

— Слухай, Лукашу, — звернувся капітан до надпоручника, — кадет Біґлер у твоїй роті. Ти цього хлоця підтягнув до війни ураганний вогонь і ми підемо в наступ, хай він із людьми свого взводу перетинає дротяні загородження, і вийде з Рави.

1 Цей милий хлопець (нім.).

Кадет Біґлер зрозумів, що розмова скінчилась, козирнув і, почервонівши по самі вуха, побіг по вагону, аж поки не вийшов. Як лунатик, відчинив двері вбиральні і, втупившись у німецько-угорський напис:

"Користуватися вбиральною дозволено тільки під час руху поїзда", — заскиглив, захлипав і почав тихо плакати. Написав з написом "Схеми визначних і славних боїв австро-угорської армії, накреслені на основі історичних досліджень", і зник у дірі і, впавши на колію, заметушився між рейками під військовим ешеленом.

Кадет Біґлер промив під умивальником у вбиральні почервонілі очі й вийшов у коридор, твердо вирішивши бачити Батцера. Він пройшов повз заднє купе, де батальйонний ординарець Матушич грав із Батцером, денщиком командира дивізії. Дивлячись у відчинені двері купе, він кашлянув. Вони озирнулися і грали далі.

— Ви не знаєте, що треба зробити? — спитав кадет Біґлер.

— Я не міг, — mi' is' d'Trump ausganga 1, — відповів денщик капітана Саґнера Батцер жахливою німецькою мовою.

— провадив він, — старшими бубнами, а після цього зараз же вийти піковим королем... Ось що я повинен був зробити.

Кадет Біґлер, не сказавши більше ні слова, запхався у свій куток. Коли пізніше до нього підійшов підпрапорщик, кадет здивувався, побачивши, що кадет Біґлер зосереджено читає книгу професора Удо Крафта "Самовиховання дитини".

Поки приїхали до Пешта, кадет Біґлер так сп'янів, що вихилився з вікна вагона і безуважно вигукував у безлюдний коридор:

— Frisch drauf! Im Gottes Namen frisch drauf! 2.

1 У мене вийшли козири (нім. діал.).

2 Бадьоро вперед! В ім'я бога — бадьоро вперед! (Нім.)

Потім за наказом капітана Саґнера батальйонний ординарець Матушич втяг Біґлера до купе і з допомогою кадетів.

Кадетові Біґлеру приснився такий сон:

СОН КАДЕТА БІґЛЕРА ПЕРЕД БУДАПЕШТОМ

Він — майор, має вже signum laudis і залізний хрест. Він їде оглянути ділянку підлеглої йому бригади, але ніяк не може знайти бригадою. Він підозрює, що йому мали дати чин генерал-майора, але "генерал" десь загубився в купах декого з штабу.

В душі він сміявся з того, що колись у поїзді, який їхав на фронт, капітан Саґнер погрожував послати його, Біґлера, додому. Зрештою, капітана Саґнера вже давно за його рапортом дивізійне начальство перевело разом з надпоручником до іншого армійського корпусу.

Хтось йому розповідав, що обидва, тікаючи, ганебно загинули десь у драговині. Коли він їхав автомобілем на фронт інспектувати ділянку своєї бригади, йому було все ясно. Його якраз послали на фронт.

Обабіч марширували солдати й співали пісню, яку він вичитав у збірнику австрійських військових пісень "Es geht's weiter".

Halt euch brav, ihr tapfren Bruder,

werft den Feind nur herzhaft nieder,

lass des Kaisers Fahne weh'n...2

Місцевість нагадує малюнки з "Wiener Illustrierte Zeitung" 3.

1 "Так і буде" (нім.).

2 Твердо й міцно, браття, стійте, / Ворога ущент розбийте, / Хай цісарський має стяг... (Нім.)

3 "Віденської ілюстрованої газети" (нім.).

Праворуч від стодоли було видно артилерію, вона стріляла по ворожих траншеях біля шосе, по якому він їхав. Наприклад, гвинтівки намагається висадити двері.

Біля шосе горить ворожий літак. На обрії видніється кавалерія і палає село.

Потім з'явилися траншеї маршового батальйону на невеличкій височині, з якої по ворогах строчать кулемети.

ік ворога.

Він горлає в трубку до шофера:

— Ти що, не бачиш, куди ми їдемо? Там же ворог! Але шофер спокійно відповідає:

— Пане генерале, це єдина порядна дорога. І в доброму стані. На інших дорогах гума не витримала б.

Чим ближче до ворожих позицій, тим дужчий вогонь. З обох боків снаряди виривають з корінням дерева сли

Але шофер спокійно відповідає в трубку:

— Це прекрасне шосе, пане генерале. По ньому їхати, як по маслу. Якщо ми звернемо в поле, у нас лусне шин оване, що навіть двадцятидюймові мортири нам нічого не зроблять. Шлях, як тік. А на тих каменистих польов ися ми не можемо.

"Бз-з-з-дзум!" — чує Біґлер, і автомобіль робить величезний стрибок.

— А чи ж я вам не казав, пане генерале, — кричить шофер у трубку, — що це шосе в біса добре збудоване. Пе залишилося жодної вибоїни. Шлях, як тік. Але тільки-но з'їдемо на поле, — гумі кінець. Тепер по нас стріляють

— Та куди ж ми їдемо?

— Побачимо, — відповідає шофер. — Поки буде такий шлях, я можу ручитися, що нічого не станеться. Ривок,

— Пане генерале, — кричить шофер, — у вас є штабна карта?

Генерал Біґлер засвічує електричний ліхтарик. Бачить, що штабна карта в нього на колінах. Та водночас це м кої війни проти Данії за Шлезвіг.

— Тут роздоріжжя, — каже шофер, — обидві дороги ведуть до ворожих позицій. Але мені йдеться про добре ш втомобіль...

Раптом вибух. Оглушливий вибух, і зорі стають великі, як колеса. Молочний Шлях густий, наче сметана.

Він, Біґлер, летить у всесвіт на сидінні біля шофера. Увесь автомобіль, аж по саме сидіння, відтятий, як ножиц

— Це щастя, — каже шофер, — що ви мені через плече показували карту, ви перелетіли до мене, а решту одір хали до перехрестя, що далі дорога чортзна-яка.

Після тридцятивосьмисантиметрівки це могла бути тільки сорокадвохсантиметрівка.

Адже нічого іншого досі не виробляють, пане генерале.

— Куди керуєте?

— Летимо на небо, пане генерале, і мусимо обминати комети. Вони гірші, ніж сорокадвохсантиметрівки.

— Тепер під нами Марс, — сказав шофер після довгої паузи.

Біґлер уже заспокоївся.

— А ви знаєте, — запитав він, — історію "битви народів" під Лейпціґом?

Чотирнадцятого жовтня тисяча вісімсот тринадцятого року фельдмаршал князь Шварценберґ виступив на Лі ьдт, австрійські війська ввійшли потім у Вахав, а дев'ятнадцятого жовтня впав Лейпціґ.

— Пане генерале, — раптом сказав дуже серйозно шофер. — Ми вже біля небесної брами, злазьте, пане генер

— Переїдьте кого-небудь, — гукає він шоферові, — тоді поступляться.

І, нахилившись із автомобіля, кричить:

— Achtung, sie Schweinbande! 1 Ото тварюки. Бачать генерала й не можуть рівнятись праворуч.

1 Увага, ви, свиняча голото! (Нім.)

Шофер спокійно його втихомирює:

— Це їм нелегко, пане генерале, більшість має відірвані голови.

Генерал Біґлер лише тепер помічає, що ті, хто товпиться біля небесної брами, інваліди. Вони втратили на війн лови, руки, ноги. Якийсь праведний артилерист, що пхався до небесної брами в подертій шинелі, ніс у мішку го запасного дивилась на генерала Біґлера половина сідниці, яку солдат утратив під Львовом.

— Це заради порядку, — зауважив шофер, проїжджаючи крізь густий натовп. — Вони, мабуть, повинні пройти

Через небесну браму пускали тільки за паролем, і генерал Біґлер його відразу згадав: "Fur Gott und Kaiser!" 1

Автомобіль в'їхав у рай.

— Пане генерале, — звернувся до Біґлера якийсь офіцер-ангел з крилами, коли вони проїжджали повз казарм їхали далі повз якийсь учбовий плац, де аж кишіло рекрутами-ангелами. Їх учили кричати "алілуя".

Проїхали повз групу, де рудий капрал-ангел ухопив одного вайлуватого рекрута-ангела в свої руки, молотив й ка. Хіба так волають "алілуя"? Немовби в тебе в пельці кнедлик застряг. Хотів би я знати, який дурень тебе, тв бі думаєш, тварюко, що й у нас у раю будеш гугнявити! Спробуй іще раз, кедре ти ліванський".

Поїхали далі, а за ними ще довго лунав переляканий вереск гугнявого рекрута-ангела: "Гла-гле-глу-я!" — і кри

Потім вони побачили величну заграву над високою спорудою, як та Маріанська казарма в Чеських Будейовиц и натягнене величезне полотно з величезним написом:

"K. UND K. GOTTES HAUPTQUARTIER" 2.

1 За бога й імператора! (Нім.)

2 "Імператорсько-королівська богова штаб-квартира" (нім.).

Генерала Біґлера висадили з автомобіля два ангели у формі польової жандармерії, взяли його за комір і потяг

— Поводьтеся пристойно перед господом богом, — сказали йому нагорі перед одними дверима й увіпхнули й

Посеред кімнати, де на стінах висіли портрети Франца-Йосифа і Вільгельма, спадкоємця трону Карла-Франца- го штабу Конрада фон Гетцендорфа, стояв господь бог.

— Кадете Біґлер, — сказав господь бог з притиском, — ви мене не впізнаєте? Я ваш колишній капітан Саґнер з Біґлер заціпенів.

— Кадете Біґлер, — знову заговорив господь бог, — яким правом ви привласнили собі титул генерал-майора? ими позиціями?

— Насмілюсь доповісти...

— Рота на замок, кадете Біґлер, коли з вами говорить господь бог.

— Насмілюсь доповісти, — знову починає, заникуючись, Біґлер.

— Отже, ви не зволите заткнути пельку? — горлає на нього господь бог, відчиняє двері і гукає: — Два ангели, Входять два ангели з рушницями через ліве крило. Біґлер у них пізнає Матушича і Батцера.

Із уст господа бога лунає:

— Киньте його в сортир!

І кадет Біґлер летить кудись, звідки жохливо смердить.

* * *

Напроти сонного кадета Біґлера сиділи Матушич із денщиком капітана Саґнера Батцером і безперестанку грали. — Stink awer d'Kerl wie a'Stockfisch, — кинув Батцер, зацікавлено спостерігаючи, як уві сні кадет Біґлер дуже підстрибав.

1 Але ж цей парубічко смердить, як тріска... Певно, в нього повні штани! (Нім. діал.)

— Це може трапитися з кожним, — філософськи сказав Матушич. — Облиш його, не тобі ж його переодягати. Уже було видно світлову заграву над Будапештом, а понад Дунаєш промацував небо промінь прожектора. Кадетові Біґлеру вже знову снилося щось інше, бо він мурмотів крізь сон:

— Sagen Sie meiner tapferen Armee, dass sie sich in meinem Herzen ein unvergänglich Denkmal der Liebe und Dankbarkeit setzen! Біґлер за цими словами знову почав крутитися, сморід ударив Батцерові в ніс, і він, плюнувши, зауважив:

— Stinkt, wie a'Heizlputza, wie a'bescheissena Heizlputza! 2

А кадет Біґлер крутився все неспокійніше і неспокійніше. Його новий сон був надзвичайно фантастичний. Він йому привиділись редути й укріплення навколо міста. Його головний штаб перетворився раптом у величезний міст, звідки їдять сюди й туди французькі драгуни Наполеона I.

А він, комендант міста, стоїть над тим усім, також тримаючись за живіт, і кричить якомусь французькому парламентарію:

Потім біль у животі раптом ущух, і він кидається з батальйоном через палісади за місто, вперед до слави й перемоги. Він французького драгуна, щоб відвести його від Біґлера, захисника оточеного Лінца.

Надпоручник Лукаш умирає біля його ніг з вигуком: "Ein Mann, wie Sie, Herr Oberst, ist notiger als ein nichtsnutzender Soldat!"

Оборонці Лінца, зворушені, відвертаються від умирущого, але тут зненацька Біґлера вдаряє у сідницю картеч.

Біґлер сягає рукою назад до штанів і відчуває, як щось липке мажеться по руці.

Він кричить: "Санітари! Санітари!" — і падає з коня...

1 Скажіть моїй відважній армії, що вона спорудила собі в моєму серці вічний пам'ятник любові і вдячності (нім. діал.)

2 Смердить, як прибиральник сортирів, як обісраний золотар! (Нім. діал.)

3 Така людина, як ви, пане полковнику, куди потрібніша, ніж якийсь нікчемний обер-лейтенант! (Нім.)

Батцер і Матушич підняли кадета Біґлера з підлоги, куди він звалився з лавки, й знову поклали на місце.

Потім Матушич підійшов до капітана Саґнера і доповів, що з кадетом Біґлером діються дивовижні речі.

— Мабуть, це не від коньяку, — сказав він, — це більше скидається на холеру.

Кадет Біґлер пив на всіх станціях воду. В Мошоні я бачив, як він...

— Ну, холера так швидко не розвивається, Матушичу. Скажіть пану докторові, він у сусідньому купе, хай поїде до батальйону був приділений військовий лікар, вічний студент медик і член корпорації буршів Вельфер. Він вивчав медичні факультети в різних університетських містах Австро-Угорщини, практику відбув в найрізноманітніших лікарнях, покинув залишив його дядько своїм спадкоємцям, була умова, щоб студентові медицини Фрідріхові Вельферу виплатили за нього диплом.

А ця стипендія була майже в чотири рази більша, ніж платня асистента в лікарні.

І MUC 1 Фрідріх Вельфер сумлінно намагався віддалити присвоєння йому ступеня доктора медицини до якнайдалі.

Спадкоємці зі шкури вискакували, називали його пришелепою, робили спроби накинути йому багату наречену.

Ця група студентських товариств, ще більше їх розлютив, видавши кілька збірок дуже гарних віршів у Відні, Лейпцигу, Берліні.

Друкувався у "Сімплісіссімумі" і спокійно вчився далі: йому не свербіло.

Але прийшла війна і підступно напала з тилу на MUC Фрідріха Вельфера.

Поета, автора збірок "Lachende lieder", "Krug und Wissenschaft" і "Marchen und Parabeln" 2, безцеремонно потягнув за рукав, аби безтурботний Фрідріх Вельфер захистив "воєнний докторат".

1 Medicinal Universalis Candidatus (лат.) — кандидат усіх медичних наук.

2 "Усміхнені пісні", "Келих і наука", "Казки і притчі" (нім.).

Вельфер зробив те письмово. Дістав цілу низку запитань, на які повинен був відповісти, але він на всі відповів "ні".

Що Фрідріх Вельфер дістав диплом доктора медичних наук. Він, мовляв, давно вже дозрів, щоб дістати ступінь доктора.

Від його поведінки тепер залежатиме швидке просування по службі, і хоч він, як це відомо, в різних університетах читав лекції і речі забуваються.

Автор збірки поезій "Келих і наука", закусивши губу, пішов служити.

Після ствердження кількох випадків, що він ставився до солдатів-пацієнтів надзвичайно ліберально, розтягував Вилежуватись і здихати в лазареті або вилежуватись і здихати в окопах — усе одно здихати", — доктора Вельфера. Кадрові офіцери в полку дивились на нього, як на щось неповноцінне. Офіцери запасу також не звертали на нього адровиками.

Капітан Саґнер, зрозуміло, вважав себе чимось незрівнянно вищим від цього колишнього МУС, який порубав Вельфера — "військовий доктор" — пройшов повз Саґнера, той навіть не глянув на нього і далі говорив з надпоручником про вирощування гарбузів біля Будапешта. Надпоручник Лукаш згадав, як він на третьому році навчання

Там їм довелося побувати в одного євангелічного пастора, словака.

Той їм подав до свинячої печені гарнір з гарбуза, а потім, наливши вина, сказав:

"Гарбуз і свиня потребує вина", — а він, Лукаш, образився 2.

1 Поцілуйте мене в зад (нім.).

2 Розмова капітана Саґнера з надпоручником Лукашем велася по-чеському. (Прим. автора).

— В цьому Будапешті ми побачимо небагато, — сказав капітан Саґнер, — везуть нас якимось в обхід. Згідно з мапою

— Думаю, що будуть переформовувати вагони, — відповів надпоручник Лукаш, — приймуть нас на сортувальні. До них підійшов "доктор воєнного часу" Вельфер.

— Нічого страшного, — сказав він, усміхаючись. — Панове, які претендують на те, щоб з часом стати офіцерами, ми знаннями, мали б дістати попередження, що небезпечно одним махом з'їсти цілий пакунок солодошів, які їм дають. Як він мені признався, тридцять трубочок з кремом, але на всіх вокзалах пив тільки переварену воду. Це нагадує

1 "Хто каже про..." (Нім.)

— Слухайте, докторе, — перепинив його капітан Саґнер. — Тут ідеться не про Шіллера. Що з кадетом Біґлером? "Військовий доктор" Вельфер усміхнувся:

— Ваш кадет Біґлер, кандидат на офіцерський чин, обробився. Це не холера і не дизентерія, а звичайнісінький грибок. Він сліди коньяку і наробив у штани. Але, мабуть, він обробився б і без коньяку, бо зжерти стільки трубочок з кремом, як він мені признався, пив завжди лише чвертку вина. Він абстинент... — Доктор Вельфер плюнув. — Купував собі лінцькі тістечка.

— Отже, нічого серйозного? — перепитав капітан Саґнер. — Але коли б чутка про це поширилась...

Надпоручник Лукаш устав і сказав Саґнерові:

— Спасибі за такого командира взводу!

— Поки що я його трохи підлатав, — сказав Вельфер, безнастанно усміхаючись, — хай пан командир батальйону видасть посвідку, що в нього дизентерія. Тяжкий випадок дизентерії. Ізоляція.... Кадета Біґлера покладуть до інфекційного рідкою усмішкою, — що так краще.

Бо одна річ кадет, хворий на дизентерію, а інша — обкаляний кадет.

Капітан Саґнер звернувся до свого приятеля Лукаша строго офіційним тоном:

— Пане надпоручнику, кадет Біґлер з вашої роти захворів на дизентерію і залишиться під лікарським доглядом. Капітанові Саґнерові здалося, що Вельфер притамовує зловтішний сміх, та коли він поглянув на "військового доктора",

— Отже, все гаразд, пане капітане, — відповів Вельфер спокійно, — кандидат на офіцерський... — Він махнув рукою. І відважного кадета Біґлера відвезли до військового ізолятора в Уй-Буда.

Його закаляні штани загубились у вирі світової війни. Мрії про великі перемоги були замкнені в одній з лазаретів.

Коли кадет Біґлер довідався, що в нього дизентерія, він зрадів. Яка різниця — бути пораненим чи захворіти на дизентерію? У лазареті з ним трапилася невеличка неприємність. Усі місця для хворих на дизентерію були зайняті, і кадета Біґлера

Коли кадета Біґлера викупали і всунули йому під пахву термометр, штабний лікар-мадяр покрутив головою: "Звичайним тичним..."

Кадет Біґлер справді не виявляв ніякого хвилювання. Він був надзвичайно спокійним і повторював у думці, що йому не пощастило. Штабний лікар наказав всунути термометр кадетові Біґлерові в пряму кишку.

— Остання стадія холери, — вирішив лікар, — ознаки скорого кінця. Крайнє послаблення, хворий утрачає відчуження в корчах.

Кадет Біґлер під час цієї маніпуляції справді по-мученицькому всміхався і вдавав з себе героя. Коли йому запитали: "Наявні симптоми повільного вмирання від холери, — подумав лікар. — Пасивність..."

Для впевненості лікар спитав мадярського санітара унтер-офіцера, чи не було в кадета Біґлера блювоти і проносу. Діставши заперечну відповідь, він уважно поглянув на Біґлера. Коли при холері припиняється пронос і блювота, то його настають останні години життя.

Кадет Біґлер, якого витягли з теплої ванни й зовсім голого поклали на ліжко, змерз як собака, аж зубами видзвонював. — Бачите, — сказав штаб-лікар по-угорському, — його морозить, ноги й руки холодні. Це кінець.

Нахилившись над кадетом Біґлером, спитав по-німецькому:

— Also wie geht's? 1

— S-s-se-hr gu-gu-tt 2, — зацокотів зубами кадет Біґлер. — Eine De-deck-ke! 3

1 Як почуваете себе? (Нім.) 2 Ду-ду-дуже до-доб-ре (нім.).

3 Ко-ковд-ру! (Нім.)

— Свідомість частково затьмарена, а частково прояснюється, — сказав знову по-угорському штабний лікар. — Це випадок, коли хворий умирає від холери, а нігті й губи не чорніють...

Він знову нахилився над кадетом Біґлером і говорив далі по-угорському:

— Серце не прослухується.

— Ei-ei-ne-ne De-de-de-deck-ke-ke, — знову зацокотів зубами кадет Біґлер.

— Це його останні слова, — сказав штабний лікар санітарові. — Завтра його поховаємо разом з майором Кох.

— Напевно, там, — спокійно відповів унтер-офіцер.

— Ei-ei-ne-ne De-de-deck-ke-ke, — благально дзвонив їм услід зубами кадет Біґлер.

У палаті, де стояло шістнадцять ліжок, лежало тільки п'ятеро хворих, один з них — неживий. Він умер дві години й вчений, який відкрив холерну бацилу. Це був капітан Кох.

Саме про нього говорив штабний лікар, що його завтра поховать разом з кадетом Біґлером.

Кадет Біґлер підвівся на ліжку і вперше побачив, як умирають від холери за найяснішого монарха. З чотирьох можна було розібрати, якою мовою. Це було скоріше здушене харчання.

Двоє інших, з дуже бурхливою реакцією, що свідчила про одужання, скидалися на людей у тифозній гарячці: в дні ними стояв бородатий санітар, що розмовляв штірійським діалектом (як розпізнав кадет Біґлер) і втихомирився.

— У мене також була холера, моє золоте панство, але я не бив ногами по ковдрі.

Тепер уже з вами все добре, дістанете відпустку і... Не кидайся, — гаркнув він на одного, який так шпурнув ковдру. Маєш гарячку, то й радій, принаймні не повезуть звідсіля з музикою. Ви вже обидва видряпалися.

Він поглянув навколо себе.

— Ось ті двоє вже померли. Ми так і сподівалися, — сказав він добродушно, — ото ж радійте, що вас це минуло. За хвилину він повернувся і прикрив простиралами померлих. У них були зовсім чорні губи, і нігті на руках та ногах виступили назад у рот, потім став навколійки біля постелі й почав молитися:

— Heilige Marie, Mutter Gottes... 1

1 Свята Маріє, матір божу... (Нім.)

Молячись, старий санітар із Штірії дивився на своїх пацієнтів, які видужували, бо їхня гарячка свідчила про поправлення.

— Heilige Marie, Mutter Gottes, — набожно повторював санітар, коли зненацька якийсь чоловік поплескав його по плечу. Це був кадет Біґлер.

— Слухайте, — сказав він, — я... купався... Тобто, мене купали. Дайте мені ковдру... Мені холодно.

— Це надзвичайний випадок, — сказав півгодиною пізніше штабний лікар кадетові Біґлеру, який лежав під ковдрою. Кадет Біґлер вийшов з палати й поїхав до Тарнова. Ви — носій холерних бацил... Ми зробили в науці такий крок уперед, що це вже можна встановити.

— Тринадцятий маршовий батальйон, — відповів за кадета Біґлера санітарний унтер-офіцер. — Одинадцята рота.

— Пишіть, — наказав штаб-лікар. — "Кадета Біґлера, тринадцятий маршовий батальйон, одинадцята рота, помер у Тарнов. Носій холерних бацил..."

Ось так кадет Біґлер, натхненний воїн, перетворився в носія холерних бацил.

2. У БУДАПЕШТІ

У Будапешті на військовому вокзалі Матушич приніс капітанові Саґнеру телеграму, яку надіслав бідолашний командир роти. Телеграма мала такий самий зміст, як і попередня: "Швидко приготувати обід і потім маршем на Сокаль". До цього ще було додано наказ командирі батальйону збудувати міст через ріку Буг. Докладніше в газетах".

Капітан Саґнер негайно вирушив до коменданта вокзалу. Комендант, невеличкий на зріст, товстенький офіцер, прийняв його.

— Ну й витворяє же ваш бригадний генерал, хай йому грець, — промовив він, регочучи на все горло. — Але мені не подобається розпорядження щодо генералових телеграм. Учора тут проїздив чотирнадцятий маршовий батальйон сімдесят п'ятьох солдатів, яких особливу нагороду за Перемишлі?, — і водночас прийшов ще наказ, щоб кожний солдат відрахував з тих чотирьох одиниць одного генерала параліч.

— Пане майоре, — сказав капітан Саґнер комендантові військового вокзалу. — Згідно з полковим наказом і згідно з наказом штабу, я купив сімдесят грамів швейцарського сиру. На останній зупинці солдати мали дістати по сто п'ятдесят грамів угорської ковбаси.

— Мабуть, і тут нічого з цього не вийде, — відповів майор, приємно, як і раніше, всміхаючись. — Про такий наказ я не знаю. А втім, це не моя справа, зверніться до відділу постачання.

— Коли ми, пане майоре, від'їжджаємо?

— Попереду стоїть поїзд з важкою артилерією для Галичини. Ми його пустимо за годину, пане капітане. На трінадцяту після артилерії. На дванадцятій колії — поїзд з боєприпасами. Він вирушає за десять хвилин після санітарного поїзда. Після нього буде ніяких змін, — додав він, знову посміхаючись, чим остаточно спротивив капітану Саґнеру.

— Пробачте, пане майоре, ви сказали, що не знаєте про жодний наказ щодо видачі ста п'ятдесяти грамів швейцарського сиру.

— Це секретне розпорядження, — відповів, усе посміхаючись, комендант військового вокзалу в Будапешті.

"Ну, і сів же я маком, — подумав капітан Саґнер, виходячи з приміщення комендатури. — На якого біса я наказав командирі батальйону купувати по ці сто п'ятдесят грамів швейцарського сиру на душу?"

Тільки-но командир одинадцяті роти надпоручник Лукаш, згідно з розпорядженням капітана Саґнера, зібрав солдатів, щоб роздати їм по сто грамів сиру, як перед ним з'явився Швейк із нещасним Балоуном.

Балоун увесь аж тремтів.

— Насмілюсь доповісти, пане надпоручнику, — як завжди чемно сказав Швейк, — справа, про яку йдеться, дуже важлива. Я хотів сказати, пане надпоручнику, що в мене є одна хороша порада. Я хотів сказати, пане надпоручнику, що в мене є одна хороша порада.

— У чому, власне, річ, Швейку, — перепинив його надпоручник Лукаш, який уже скучив за Швейком, як і Швейк за Лукашем. Балоун ішов позаду них і не переставав тремтіти. Цей велетень зовсім утратив душевну рівновагу й вимагував, щоб його взяли за руку.

— Ну, то говоріть, Швейку, — сказав надпоручник Лукаш, коли відійшли трохи вбік.

— Насмілюсь доповісти, пане обер-лейтенанте, — почав Швейк, — воно завжди краще признатися самому, бо коли приїдемо до Будапешта, приніс вам отой паштет із печінки й булочку. Дістав ти такий наказ чи ні? — з Балоун почав ще дужче вимахувати руками, немов боронився від ворога.

— Цей наказ, — сказав Швейк, — на жаль, не міг бути виконаний, пане обер-лейтенанте. Ваш паштет із печінки бо я думав, що паштет із печінки може попсуватися. Мені кілька разів доводилося читати в газетах, як цілі родини в Бироуні, раз у Таборі, потім у Младій Болеславі, а раз у Пршибрамі. Всі отруєні померли. Паштет із печінки Балоун, тремтячи, відійшов убік, засунув палець у горлянку і почав блювати.

— Що з вами, Балоуне?

— Блю-блю-ю, е-е, пане обер... е-е, обер-лейте-нанте, е-е, — використовуючи перерви, простогнав нещасний. З рота нещасного Балоуна вилітали клапті станіолевої обгортки паштету.

— Як бачите, пане обер-лейтенанте, — сказав Швейк, не розгубившись, — кожний зжертий паштет вилізе назовні. Балоун взагалі непогана людина, але зжере все, що йому довірять. Я знав одного такого типа. Він працював у банку, йому дали помилково на тисячу крон більше, і він тут же повернув їх, але боронився, бо неодмінно по дорозі зжере. Такий уже був ненажера, що, коли його службовці посилали по ліверні ковбаси, він їв їх, а який йому обходився для п'яťох ліверних ковбасок дорожче, ніж коштувала б ціла ліверна ковбаска.

Надпоручник Лукаш зітхнув і відійшов.

— Чи не зволите дати якісь накази, пане обер-лейтенанте? — гукнув йому вслід Швейк, тим часом як нещасний Балоун. Надпоручник Лукаш махнув рукою і попрямував до продовольчого складу. Йому спало на думку, що коли вже так, то чому не може.

Тим часом Швейк перевів Балоуна на другий бік залізничної колії. По дорозі він потішав його, мовляв, вони рятують чужих сосисок. Швейкове уявлення про головне місто угорського королівства, цілком природно, збігалося з уявленням Балоуна.

— Та ми ж поїзд прогавимо, — заскиглив Балоун, оскільки він був такий само ненажерливий, як і скупий.

— Коли їдуть на фронт, — заявив Швейк, — то ніколи не спізнюються, бо кожний поїзд, що їде на фронт, спочиває. А врешті, я тебе добре розумію, Балоуне. Ти за крейцер залюбки гнав би через Карпати вошу на мотузці.

Але вони не встигли нікуди піти, бо пролунала команда "по вагонах". Солдати окремих рот знов поверталися до вагонів, де кожен сиру який їм тут мали роздати, кожен дістав коробочку сірників і одну поштову листівку, видану комітетом (з'я). Замість ста п'ятдесяти грамів швейцарського сиру кожен мав у руці західногалицьке військове кладовище. Надпоручник фельдфебель Шольц, який ухилився від фронту.

Біля штабного вагона панувало надзвичайне пожвавлення. Офіцери маршового батальйону обступили капітана Каґнера, який стояв біля вокзалу і тримав у руці дуже секретну, довгелезну справжню телеграму із штабу бригади з інструкціями і вказівками на 1 травня 1915 року.

Бригадне командування сповіщало, що Італія оголосила Австро-Угорщині війну.

Ще в Бруку-на-Лейті в офіцерському клубі дуже часто за обідами і вечереми говорилося на ситий шлунок про чужі слова того ідіота кадета Біґлера. Якось за вечерею він відсунув тарілку з макаронами і заявив: "Цього добра не вистачить". Капітан Саґнер, вивчивши інструкції, одержані з бригади, наказав сурмити тривогу.

Коли зійшлися всі солдати маршового батальйону, їх вишикували в каре, і капітан Саґнер прочитав їм надзвичайну телеграму. "Через безприкладну жадобу італійський король знехтував братерські зобов'язання, хоч повинен був дотримуватися ч-о-пліч наших геройських військ, але зрадливий італійський король від самого її початку грав роль замаскованого ворога. Ця зрада завершилася в ніч з 22-го на 23 травня оголошенням війни нашої монархії. Наш головний ворог, і одну відсіч нікчемному ворогові, і зрадник переконається, як, почавши ганебну — і зрадливу війну, він сам себе доведе до поразки, коли італійські рівнини знову побачать переможців з-під Санта-Лючії, Віченци, Новари, Кустоцци. Ми хочемо перемогти. Потім ішло звичайне "dreimal hoch!" 1, і батальйон, трохи збентежений, знову сів у поїзд. Замість ста п'ятдесяти грамів сиру кожен мав у руці західногалицьке військове кладовище.

1 Трикратне "слава!" (нім.).

У вагоні, де сиділи Швейк, фельдфебель Ванек, телефоніст Ходоунський, Балоун і кухар Юрайда, точилася цікава розмова. — На Таборській вулиці в Празі був теж такий випадок, — почав Швейк, — там жив один купець, на прізвище Гавласа. Між ними обома мав свою крамницю дрібний крамар Гавласа.

Так от, спало якось на думку купцеві Горжейшому об'єднатися з крамарем Гавласою проти купця Пошмоурного. "Горжейший і Гавласа". Але крамар Гавласа пішов до купця Пошмоурного і каже, що Горжейший дає йому два зом з ним торгував. Але якщо він, Пошмоурний, дасть йому вісімнадцять сотень, то він охоче ввійде з ним у сідло Горжейшого, вдаючи, нібито він найліпший його друг. А коли заходила мова про те, коли ж вони нарешті сядуть з дач клієнти". А коли ці клієнти поприїздили, то й справді все було готове. Одного разу вранці Горжейший вивіску з назвою фірми: "Пошмоурний і Гавласа", — написану величезними літерами.

— У нас, — докинув пришелепуватий Балоун, — теж був раз такий випадок: я хотів купити у сусідньому селі яловичину.

— Отже, коли почалася нова світова війна, — вів далі Швейк, — коли в нас на одного ворога побільшало, коли стало більше. "Чим більше дітей у родині, тим більше різок ламається", — говорив, бувало, дідусь Хованець з Мотолі, — Я тільки боюся, — висловив свої побоювання Балоун, тремтячи всім тілом, — що через цю Італію нам зменшуватимуться.

Фельдфебель Ванек замислився й серйозно сказав:

— Тепер би нам здався новий Радецький, — додав Швейк. — Той добре знав ту країну, знав, де слабке місце і Воно ж справа нелегка — влізти кудись. Влізти кожен дурень зуміє, але вилізти звідтіля — оце справжнє війсь іється, щоб не потрапити в халепу, яку звать катастрофою. Ось, наприклад, у нашому будинку, ще на старій ке омітив, що муляри саме ремонтують задню ліфтову клітку. Так він вирвався з рук, проштрикнув двірничку і по так і наш татуньо Радецький: він знав усі ходи та переходи в Італії, його ніхто не міг ухопити. В одній книжці в , тому що італійці також дали дмухача, лише на другий день відкрив, що переміг власне, він, бо італійців навіть Тоді він повернувся і зайняв покинуту Санта-Лючію. Саме за це він і одержав звання фельдмаршала.

— Авжеж. Чудова країна ця Італія, — втрутився в розмову кухар Юрайда. — Я був раз у Венеції і знаю, що італі maladetto" 1. І папа римський у нього "porco", і "madonna mia e porca", "papa e porco".

Фельдфебель-рахівник Ванек, навпаки, дуже прихильно висловився про Італію. Він у Кралупах, у своїй аптека цитрини він завжди купував у Італії. Тепер уже кінець постачанню цитрин з Італії до Кралуп. Нема сумніву, вій — Це легко сказати — помстись, — усміхнувся Швейк. — Хтось собі думає, що помститься, а терпіти, зрештою, лись на Виноградах, то там жив на нижньому поверсі двірник, а в нього на квартирі був один дрібний службо-улиці. Трапилось так, що він посварився там з одним паном, який мав на Виноградах лабораторію для аналізу и носив при собі пляшечки з сечею і кожному пхав їх під ніс, щоб кожен також дав свою сечу на перевірку. Від-До того ж це дешево: якихось шість крон. Усі, хто ходив до шинку, а також шинкар і його жінка, дали на аналіз-ов до пісуару, ліз слідом за ним і завжди стурбовано говорив:

Помочіться у пляшечку, поки ще не пізно". Нарешті умовив його. Це коштувало дрібному службовцеві шість к обре дошкулив, не виключаючи й шинкаря, якому, до речі, псував торгівлю, бо, віддаючи кожний аналіз, завжди серйозний випадок у його практиці, що пити нічого не можна, крім води, курити не можна, женитися не можна. в на нього важким духом і обрав знаряддям своєї помсти двірника, бо знав його як людину жорстоку. Ось одні гий час почуває себе не зовсім здоровим і просить його, щоб він завтра вранці о сьомій годині прийшов до нього і каже по-дружньому: "Моє шанування, пане Малеку, бажаю вам доброго ранку. Ось, пане, пляшечка, будьте ут почалося! Двірник вискочив у підштанках з ліжка та як схопить того пана за горло, як гепне ним у шафу, аж підштанках погнав його вниз вулицею Челаковського, а той біг і скавулів, немов собака, що йому на хвіст наст На Гавлічкової вулиці пан скочив до трамвая, а двірника зламав поліцей. Але поліцаєві теж перепало. Та оскільки прилюдне неподобство його кинули до арештантської тарадайки і відвезли в поліцію, а він ще й по дорозі ре сечу". Він просидів шість місяців за насильство над службовою особою і за образу поліції, а потім ще після про а тому я й кажу: коли хтось хоче комусь помститися, то це окошиться на зовсім невинній людині.

* * *

— Це правда, — казав далі Дуб, трохи заспокоївшись, — у більшості випадків навіть у шкільних письмових творів перемог наших армій, як, наприклад, року тисяча вісімсот сорок восьмого, так і року тисяча вісімсот шістдесят п'ятого. Але щодо мене, то я завжди сумлінно виконував свій обов'язок і ще перед закінченням навчального року, маючи на увазі: "Unsere Helden in Italien von Vicenza bis zur Custozza, oder... — І дурник поручник Дуб додав: — Blut und Ehre!"

1 Наші герої в Італії від Віченци аж до Кустоцци, або... кров і життя за Габсбургів! За Австрію, єдину, неподільну. Він замовк, чекаючи, мабуть, коли всі інші в штабному вагоні почнуть говорити про ситуацію, що створилася, і як поведеться зі своїм союзником. Але зовсім розчарувався, бо капітан Саґнер, якому батальйонний ординар вручав газету:

— Дивіться, ота сама Вейнерова, яку ми бачили в Бруку на гастролях, учора грала тут на сцені Малого театру. На цьому припинилися дебати про Італію в штабному вагоні...

* * *

Батальйонний ординарець Матушич і денщик капітана Саґнера Батцер, які теж їхали в штабному вагоні, дивлячись на цю оману, вони обидва брали участь у маневрах у Південному Тіролі.

— Важко нам буде видиратися на ті гори, — сказав Батцер, — капітан Саґнер має цілий віз чемоданів. Хоч я са-
м там зайця в маєтку князя Шварценберґа.

— Якщо нас і справді кинуть на південь в Італію, мені також не дуже-то до вподоби гасати з наказами по горах, — сказав Матушич.

— А й правда, чого доброго попрять нас у ті гори, — розхвилюювався Батцер. — Наш полк уже був і у Сербії, і в ічі вже, як припекло, губив їх, — раз у Сербії, другий раз у Карпатах. Може, таке мене чекає й утретє на італійське до Матушича. — Знаєш, у нас в Кашперських горах роблять такі малесенькі кнедли із сирої картоплі. Їх варять і тим смажать на салі.

Останнє слово він промовив якимось таємниче-урочистим голосом.

— Але найліпше за все кнедлики з кислою капустою, — додав він меланхолійно, — куди до них тим дурним ма...
На цьому й тут закінчилася розмова про Італію...

Поїзд стояв на вокзалі вже понад дві години, і тому в решті вагонів усі в один голос твердили, що його, мабуть, робили дуже дивні речі. Усіх солдатів знову повиганяли з вагонів, з'явилася санітарна інспекція з дезинфекції з великим невдоволенням, надто в тих вагонах, де везли запаси хліба.

Але наказ є наказ. Санітарна комісія наказала зробити дезинфекцію по всіх вагонах ешелону номер 728 і тому уло видно, що діється щось незвичайне.

Потім усіх загнали до вагонів, а за півгодини знову вигнали, бо ешелон прийшов інспектувати якийсь старенький пан. Стоячи позаду шеренги, він прошепотів фельдфебелів Ванекові: "Ото здихляк".

А старий генерал у супроводі капітана Саґнера пройшовся перед шеренгою і, зупинившись біля одного молодика і чи має годинник. Хоч солдат і мав один годинник, але він сподівався дістати від старого пана ще один, і то генерал придуркувато всміхнувся, так само як, бувало, робив цісар Франц-Йосиф, коли звертався до бурґомістрів, поблизу, спитавши, чи здорова його жінка.

— Насмілюсь доповісти, — гаркнув капрал, — я нежонатий.

На що генерал, прихильно усміхаючись, також сказав своє:

— Це добре, це добре.

Потім здитинілий генерал попросив капітана Саґнера продемонструвати, як солдати здвоюють шеренги. За хвилину шеренги були здвоєні. Це генерал-здохляк дуже любив. Він навіть удома ставив перед себе двох денщиків, а ті мусили самі рахувати кроки. Таких генералів Австрія мала силу-силенну.

Коли огляд щасливо скінчився, генерал не пошкодував похвал для капітана Саґнера, а солдатам дозволили погуляти за три години. Солдати, прогулюючись по перону, лупали на всі боки очима і ловили гав. На вокзалі було чимало

Це було яскравим доказом того, як усухло захоплення, що на початку війни виливалося в гучне вітання ешелонів на вокзалах: тепер солдатам доводилось жебрати.

До капітана Саґнера прийшла делегація від Товариства для вітання героїв у складі двох страшенно змучених, двадцять коробочок ароматних таблеток для відсвіжування рота — реклама однієї будапештської фабрики цукру, який угорський гонвед, що тиснув руку австрійському ополченцеві, а над ними осіяна корона святого Стефана, "erland" 1.

Фабрика цукерок була така вірнопіддана, що на перше місце поставила імператора, а вже за ним господа бог. Кожна коробочка містила вісімдесят таблеток, так що на трьох вояків припадало приблизно п'ять. Крім цього, вампи, що їх склав будапештський архієпископ Геза із Сатмар-Будафала. Молитви, повні найстрашніших проклятих, ристрасно, Що на кінці їм бракувало лише міцного угорського: "Bazsom a Kristusmarjat" 2.

1 За імператора, бога і батьківщину! (Нім.)

2 Груба, непристойна угорська лайка.

На думку шановного архієпископа, добрий господь бог повинен був посікти росіян, англійців, сербів, французів бог повинен був купатися в крові ворогів і вирізати їх усіх, як це колись зробив жорстокий Ірод з немовлятами. Преосвященний архієпископ будапештський вжив у своїх молитвах, наприклад, такі милі вирази: "Хай бог бла найсправедливіший бог спрямує артилерійський вогонь на голови ворожих штабів. Дай, милосердний боже, ба ще раз відзначити, що в кінці тих молитовок бракувало тільки "Baszom a Kristusmarjat".

Передавши все це, дами висловили капітанові Саґнеру своє жагуче бажання бути присутніми, коли роздавати цю до солдатів, яких вона називала не інакше як "Unsere braven Feldgrauen" 1.

1 Наші браві сірі польові шинелі (нім.).

Обидві були дуже ображені, коли капітан Саґнер відхилив їхнє прохання. Тим часом гостинці помандрували д

а з них не знехтувала нагодою поплескати по щоці бородатого солдата Шимека з Будейовиць. Шимек, не знавши після їхнього відходу промовив до своїх товаришів:

— Ну й нахабні ж, шльондри. Бодай ця мавпа була хоч з фасаду гарна, а то чистісінько чорногуз: ніжки — немов залицяється.

На вокзалі була метушня. Події з італійцями викликали тут справжню паніку, два ешелони з артилерією було зупинено. Через ці причини він стояв вже два дні, всіма забутий. Боснійці вже два дні не діставали нічого з кухні й ходили жебракувати напризволяще боснійців. Вони розлючено жестикулювали й безнастанно лаялися.

Незабаром маршовий батальйон дев'яносто першого полку знову зігнали до купи, і солдати позалазили в свої вагони по своїй комендатурі із звісткою, що поїдуть аж за три години. Тому щойно зібраних солдатів знову випустили з вагонів. Перед самим відходом поїзда до штабного вагона вскочив дуже схвильований поручник Дуб і почав домагатися. Поручник Дуб, давній відомий донощик у місті, де він учителював, дуже радо пускався в розмови з вояками, намагаючись їм і пояснити, чому й за що вони воюють.

Під час свого обходу він побачив за вокзальною будівлею біля ліхтаря Швейка. Той стояв і зацікавлено розглядав, як австрійський солдат багнетом пришпилює до муру сторопілого бородатого козака.

Поручник Дуб поплескав Швейка по плечу й спитав, як це йому подобається.

— Насмілюсь доповісти, пане лейтенанте, — відповів Швейк, — це дурне. Я вже бачив багато дурних плакатів.

— А що вам тут не подобається? — запитав поручник Дуб.

— Мені, пане лейтенанте, не подобається, як той вояк поводить з довіреною йому зброєю. Таж він може зламати, бо росіянин підняв руки вгору і піддається: його взято в полон, а з полоненими треба добре поводитися. Тут поручник Дуб вирішив витягти із Швейка якомога більше і спитав:

— Так значить, вам шкода цього росіянина, правда?

— Мені, пане лейтенанте, шкода обох. Росіянина тому, що його прохромали, нашого — бо його за це заарештували. Крихка. У нас, пане лейтенанте, ще до війни, коли я відбував військову службу, був у роті один лейтенант. Навіщо йому подобалося, як той пан лейтенант. На учбовому плацу він нам, було, каже: "Коли почуєш "Habacht", мусиш вибачитися людині. Раз на різдво він зовсім одурів: купив для роти цілий віз кокосових горіхів. Відтоді я вже знаю, які багатії. Командир наказав усю роту посадити під арешт. Три місяці ми не сміли й кроку з казарми ступити, а пан лейтенант погледів на нас. Поручник Дуб люто поглянув у безтурботне обличчя бравого вояка Швейка і злісно спитав:

— Ви мене знаєте?

— Знаю, пане лейтенанте.

Поручник Дуб витріщив очі й затупцював на місці:

— А я вам кажу, що ви мене ще не знаєте. Швейк так само безтурботно, спокійно, немовби рапортує, знову спитав:

— Я вас знаю, пане лейтенанте. Ви, насмілюсь доповісти, з нашого маршового батальйону.

— Ви мене не знаєте! — лементував поручник Дуб. — Ви, можливо, знаєте мене з доброго боку, але чекайте, ви побачите, який, як здаюся, я кожного примушу заплакати. Отже, знаєте тепер мене чи ні?

— Знаю, пане лейтенанте.

— А я вам востаннє кажу, що ви мене не знаєте! Осел! Маєте братів?

— Так точно, пане лейтенанте, маю одного.

Поручник Дуб оскаженів, дивлячись на спокійне, безтурботне Швейкове обличчя, і, втративши самовладання, вигукнув:

— Ваш брат, мабуть, така сама тварюка, як і ви. Ким він був?

— Учителем гімназії, пане лейтенанте. Він також був на військовій службі і склав екзамен на офіцера.

Поручник Дуб глянув на Швейка, немовби збираючись його проколоти наскрізь. Швейк з гідністю витримав погляд поручника Дуба і сказав:

Кожен пішов своєю дорогою, і кожен думав про своє. Поручник Дуб думав, як він розповість про все капітанові. Він бачив багато пришепелуватих офіцерів, але цей поручник Дуб справді неабияке дурило.

Поручник Дуб, який саме сьогодні вирішив, що йому належить виховувати солдатів, знайшов за вокзалом начальника першого полку, але з іншої роти. Вони каліченою німецькою мовою змовлялися в північ з двома повіями, їх чийсь різкий голос поручника Дуба:

— Ви мене знаєте?! А я вам кажу, що ви мене не знаєте... Але постривайте, ви ще мене пізнаєте... Можливо, ви знаєте з якого боку!.. Я вас примушу заплакати, осли! Маєте братів? Це, певно, такі ж самі тварюки, як і ви!.. Ким були? В обличчя пам'ятайте, що ви солдати... Ви чехи?.. А знаєте, що Палацький сказав, що коли б не було Австрії, то ми б мусили йти. Але загалом обхід поручника Дуба не мав добрих наслідків. Він, здається, затримав ще три групи солдатів, одні з яких мали ув'язнений матеріал, який везли на фронт. В очах кожного солдата зокрема поручник Дуб читав, що всі вони думають про нього. Це вразило його пиху, і тому він перед відходом поїзда домагався від капітана Саґнера заарештувати Швейка. Він озріло нахабну його поведінку, причому щирі відповіді Швейка на останнє запитання назвав злосливими натавляючими. Поручник Дуб ку повагу в очах солдатів, у чому, певне, ніхто з панів офіцерів не сумнівається. Він сам ще перед війною говорив про свій авторитет. Пан окружний начальник був також цієї думки.

Особливо тепер, на війні, що більше наближаємося до ворога, то більше треба, щоб солдати мали страх якийсь. Капітан Саґнер, як кожний кадровий офіцер, ненавидів офіцерів запасу з різних цивільних професій і звернувся до них з рапортів, а не здійснюватися базарним способом, немовби тут торгуються за картоплю. Щодо самого Швейка, він вирішується тільки по інстанції. Від роти справа надходить до батальйону, і це, очевидно, пану поручникові ві

ий рапорт, а на випадок апеляції — на батальйонний рапорт. Але якщо пан надпоручник Лукаш не заперечує рання, то він, Саґнер, нічого не має проти того, щоб Швейка затримати й допитати. Надпоручник Лукаш не заперечував, але зауважив, що із Швейкових розповідей йому добре відомо, що Швейка Поручник Дуб завагався і сказав, що він мав на увазі покарання лише в ширшому розумінні цього слова і що, його відповіді справляють враження нахабства, злоби й неповаги до начальства. Крім того, весь вигляд Швейки. Таким чином, над головою Швейки пролетіла грізна буря, але грім не вдарив. У вагоні, де була канцелярія і батальйонний склад, фельдфебель-рахівник маршового батальйону Баутанцель виток з тих коробочок, які мали поділити між солдатами батальйону. У цьому не було нічого дивного: з усім, що в райські махінації, як і з цими нещасними таблетками. Під час війни це стало загальним явищем: якщо десь інспекційна ревізія й не виявила крадіжок, то кожного фельдфебеля ушує кошториси, але з допомогою махінацій уміє ховати кінці в воду. Оскільки нічого ліпшого, що можна було зробити, одитися бодай хоч цією поганню, а Баутанцель нарікав на важкі обставини, які склалися в цій дорозі: — Я вже відкалатав з маршовими батальйонами два походи, але такої нужденної дороги, як ця, ми ще не мали. Душа забажає. Я сховав десять тисяч "мемфісок", два круги швейцарського сиру, триста бляшанок консервів. Разом з Пряшевом, закипіла торгівля — дай боже здоров'я. З усього, що я мав, десятку частину віддав, аби замилити. Був у нас тоді майор Сойка — свиня, яких світ не бачив. Особливим героїзмом він не вирізнявся, а здебільше фельдфебелем. Приходив до нас ніби для того, щоб переконатися, чи добре варять для солдатів батальйону, і, звичайно, нову щось готують. Сам увесь тремтить, мусив спочатку на кухні хильнути рому й лише тоді починати перевірку. Він проїхав і обід носили туди вночі. У таких умовах про якусь офіцерську кухню шкода було й говорити. Єдине, що ми затримували все, що нам надсилали з тилу кращого, і зжирали самі, а для нас уже нічого не залишалося. Ми заощадили для нашої канцелярії тільки одне-однісіньке порося. Я дав його закоптити, а щоб майор Сойка цього не побачив, нас, де я мав одного знайомого фейерверкера. Так ось той майор, прийшовши до нас, почав, як завжди, куштувати в кухні юшку. Щоправда, м'ясо варилося рідко, лише коли щастило здобути з великими труднощами свиней або худючих коней. Але бо, реквізуючи, платили вдвічі більше, ніж ми, за худобу. Поки ми стояли під Бардейовом, я на закупівлі худоби ми давали квитанції з гербовою батальйонною печаткою. Особливо в останні дні, коли Довідалися, що росіяни воювати з таким народом, як тамтешній: ні читати, ні писати не вміють, а підписуються трьома хрестиками. Наше їм не вважало, я не міг додавати як виправдувальні! документи фальшиві квитанції, ніби я виплатив їм гроші. Такі речі моїм потім, як я вже сказав, пруссаки платили більше, ніж ми, й платили готівкою. Отож, коли ми кудись приходили з наказом, що квитанції, підписані хрестиками, передаються польовим ревізором. А цих жевжиків з контролю у нас не було, а другий день на нас і заявить. Той майор Сойка безнастанно нишпорив по наших кухнях і, їй-богу, хоч вірте, знайшов свинячої голови, й заявив, що вона недоварена, і звелів її ще якусь хвилину поварити. Правду кажучи, м'яса в порціях справжніх порцій м'яса, але він все це ум'яв, потім покуштував юшку і зчинив галас, мовляв, це вода, і що це не їжа. Наказав заправити її маслом і кинути туди мої власні макарони, які я заощадив за весь останній час. Але мене це не втішило, яке я заощадив ще тоді, коли працювала офіцерська кухня. Я тримав його на полиці під ліжком. Він побачив та як заверещить: "Чие це масло?" Я йому тоді й сказав, що, якщо випадатиме додатково п'ятнадцять грамів масла або двадцять один грам смальцю. Але оскільки жирів на таку кількість тільки, що можна буде поліпшити харчування солдатів установленою кількістю жиру. Майор Сойка дуже розсердився в останні два кілограми масла: "Щоб мені зараз же кинули це масло в юшку, якщо вже юшка без м'яса!" Отак я і втратив в мене нещастя. В нього незабаром виробився такий нюх, що він умів одразу ж винишпорити всі мої запаси. Сказав собі. Раптом він поліз під ліжко й витяг її звідти, та ще й розкричався на мене. А я йому пояснюю, що цю печінку в ветеринарні курси, встановив її непридатність. Майор узяв з собою одного солдата з обозу, і вони почали наїсти його долю. Росіяни помітили вогонь і як бабахнули по майорові та його казанку з вісімнадцятки. Потім ми побігли, де на скелях валяється волова печінка, а де печінка пана майора...

* * *

Потім знову прийшла звістка, що ешелон вирушить аж за чотири години. Бо, як говорили, шлях на Гатван геть важкий, ера санітарний поїзд із хворими й пораненими зіткнувся з ешелоном, який віз артилерію. З Будапешта туди вийшли. За хвилину вже працювала фантазія всього батальйону. Патякали про двісті забитих і поранених, про те, що це не хворих. Це стало поштовхом для гострої критики поганого постачання батальйону та злодійства в канцелярії. Більшість була тієї думки, що батальйонний фельдфебель-рахівник Баутанцель ділиться всім з офіцерами. У штабному вагоні капітан Саґнер повідомив, що, згідно з маршрутом, вони вже, власне, повинні бути на галичці з хлібом і консервами, але до Егера їхати ще десять годин. Крім того, в зв'язку з наступом, за Львовом скупчилося стільки поїздів з пораненими, що, згідно з телеграмою, командувача одержав наказ: замість хліба й консервів виплатити солдатам по 6 крон 72 гелери. Ці гроші вони отримають тільки в гроші з бригади. В касі є тільки щось із 12 000 крон. — Але ж це свинство з боку полку, — сказав надпоручник Лукаш, — пустити нас, як жебраків, по світу. Прапорщик Вольф і надпоручник Коларж почали шепотітися про те, що полковник Шредер за останні три тижні. Надпоручник Коларж потім розповідав, як заощаджують гроші. Вкраде хтось у полку 6000 крон і запхає їх до вантажної порції гороху на солдата на 3 грами в день. За місяць це дає 90 грамів на людину, а в кожній ротній кухні заощаджують, що весь горох витрачено.

Надпоручник Коларж у загальних рисах розповів Вольфові про інші випадки, які він спостерігав. Такими фактами дфельдфебеля-рахівника в якійсь нещасній роті і кінчаючи хом'яком у генеральських еполетах, який робив с... Війна вимагала відваги й у крадіжках. Інтенданти дивились один на одного з любов'ю, немовби хотіли сказати: не вдієш, проти течії не попливеш. Якщо ти не візьмеш — візьме інший та ще й скаже про тебе, що ти не крадеш. До вагона ввійшов якийсь пан з червоно-золотими лампасами. Це знову був один з тих генералів, що їздили в поїздах. — Сідайте, панове, — ввічливо запросив він, радіючи, що знову наскочив на якийсь ешелон, навіть гадки не маючи, що це за ешелон. Капітан Саґнер хотів відрапортувати, але генерал тільки махнув рукою.

— У вашому ешелоні непорядок, у вашому ешелоні не сплять. У вашому ешелоні вже повинні спати. В ешелоні, як і в казармах.

Генерал говорив лаконічно:

— Перед дев'ятою годиною треба повести людей у сортири за вокзалом, а потім — спати, бо інакше солдати вийдуть. Повторіть! Або не повторюйте, а зробіть так, як я бажаю. Засурмити тривогу, вигнати людей до сортирів, засурмити. ? Вечерю роздавати о шостій годині.

Потім заговорив про давноминулі справи, про те, чого ніколи не було, а якщо було, то, так би мовити, за рогами четвертого виміру.

— Вечерю роздавати о шостій годині, — провадив генерал, поглядаючи на годинник, який показував десять хвилин. *fen gehen* 1. На вечерю о шостій годині — гуляш з картоплею замість ста п'ятдесяти грамів швейцарського сиру. Потім він віддав наказ — перевірити бойову готовність. Отож капітан Саґнер знову наказав засурмити тривогу. Вся з офіцерами і безугавно повторював одне й те ж, немов усі були якісь ідіоти й неспроможні були відразу йти. — Also, sehen Sie, um halb neune scheissen, und nach einer halben Stunde schlafen. Das genügt vollkommen 2.

1 О пів на дев'яту — тривога, випорожнюватись і спати (нім.).

2 Отже, зволіте бачити, о пів на дев'яту випорожнюватись, а за півгодини спати.

Більшого не вимагається (нім.).

У цю перехідну пору солдати звичайно випорожнюються рідким. Найголовніше, підкреслюю, це — сон. Сон надає сили для дальших походів. Поки люди в поїзді — вони мусять відпочивати. Якісеньких атів у вагонах зручно вмощується і спить від дев'ятої години до півночі, а решта стоять і дивляться на них. По півночі до третьої години ранку.

Третя зміна спить від третьої до шостої, потім підйом, уся команда йде вмиватися. Коли рушили, — з вагонів не вийшли. Як же солдатові зломить ногу ворог... — генерал поклепав себе по нозі, — це дуже похвальна річ, але... Отже, це ваш батальйон? — звернувся він до капітана Саґнера, розглядаючи заспані обличчя вояків, з яких де-небудь і. — Це, пане капітане, батальйон роззяв. Солдати вже о дев'ятій мусять спати.

Генерал зупинився перед одинадцятотою ротою, де на лівому фланзі стояв Швейк і позіхав так, немов збирався вийти. Чи долинали таке мукання, що надпоручник Лукаш тремтів, як би генерал не звернув на це уваги. Йому спало на думку. А генерал, немовби відгадавши побоювання Лукаша, обернувся до Швейка і підійшов до нього:

— Bohm oder Deutscher? 1

— Bohm, melde gehorsam, Herr Generalmajor 2.

— Добже, — сказав генерал, що був поляком і вмів трохи по-чеському. — Ти ревеш, як корова до сіна. Мовчи,

— Ще не був, наслідуюсь доповісти, пане генерал-майоре.

— Чому ж ти не пішов з іншими менжами? 3

1 Чех чи німець? (Нім.)

2 Чех, наслідуюсь доповісти, пане генерал-майоре (нім.).

3 Чоловіками (пол.).

— Наслідуюсь доповісти, пане генерал-майоре, на маневрах біля Пісека пан полковник Вахтль казав нам, коли йти до сортиру, а й про геройські вчинки. А врешті, наслідуюсь доповісти, що б ми, власне, там робили? Нам не вдалося в станціях одержати вечерю — і нічого не одержали. З порожнім шлунком у вбиральню не пхайся.

Швейк, пояснюючи простими словами пану генералові загальну ситуацію, дивився на нього так довірливо, що Швейк, хідок організованим строем, то цей наказ повинен бути також і внутрішньо, фізіологічно обґрунтований.

— Пошліть їх спати до вагонів, — наказав генерал капітанові Саґнеру. — Як могло статися, що вони не дістали вечерю. Тут харчувальний пункт. Інакше не може бути, бо є певний план.

Генерал промовив це дуже впевнено, і це означало: оскільки вже одинадцята година ночі, а вечеря мала бути, як затримати поїзд на всю ніч і ще на день, аж до шостої години вечора, щоб люди дістали гуляш із картоплею.

— Немає нічого гіршого, — сказав генерал надзвичайно серйозно, — як, транспортуючи війська, забувати про сортири, як це, власне, могло статися. Бо, панове, іноді винні тут і самі командири ешелонів. При ревізії станції Суботич дістали вечері, бо командири ешелонів забули вчасно потурбуватися про це. Шість разів на станції варили гуляш. Купу. Це, панове, була гора картоплі з гуляшем, а на три станції далі солдати з ешелонів, які проїхали повз купу, не військова адміністрація! — Генерал рвучко махнув рукою. — Командири ешелонів не виконали своїх обов'язків. Офіцери йшли за ним і думали, чому це всі генерали такі дурні.

В комендатурі виявилось, що справді про гуляш ніхто нічого не знає. Правда, сьогодні його мали варити для вояків, щоб у нарахувати кожній частині військ по сімдесят два гелери на кожного солдата, — так що кожний ешелон діста-

и видачі солдатської платні. Щодо хліба, то на станції Ватіан солдати дістануть по півбуханця. Комендант харчувального пункту не побоявся і сказав просто в вічі генералові, що накази міняються щогоди. Санітарний поїзд, пред'являє наказ вищих інстанцій, і кінець, — ешелон стоїть перед проблемою порожніх ка. Генерал, притакуючи, кивав головою і зазначив, що становище, безумовно, покращало, на початку війни бул, практика. Теорія, власне, гальмує практику. Чим довше триватиме війна, тим більше буде порядку.

— Можу вам навести конкретний приклад, — сказав генерал, дуже задоволений, що він зробив таке мудре від, а, а ось ви його завтра дістанете. А тепер ходім до вокзального ресторану.

У ресторані пан генерал знову почав розмову про сортири і про те, як це негарно виглядає, коли всюди по шл емигає один з тих кактусів.

Генерал приділяв стільки уваги сортирам, начебто від них залежала перемога австро-угорської монархії. Враховуючи нову ситуацію, яка створилася через Італію, генерал заявив, що саме на сортирах нашої армії ґру. Перемога Австрії поставала із сортирів.

Для пана генерала все було таке просте! Шлях до воєнної слави йшов за рецептом:

о шостій годині вечора солдати дістануть гуляш з картоплею, о пів на дев'яту військо випорожниться, а о дев' тиме, як чорт від свяченої води.

Генерал-майор замислився, закупив сигарету "Операс" і довго-довго дививсь у стелю. Пригадував, що б таког — Ядро вашого батальйону цілком здорове, — раптом почав він, коли всі вирішили, що він і далі дивитиметься яким я розмовляв, своєю щирістю і військовою поведінкою дає право сподіватися, що весь батальйон борот. Генерал замовк і знов утупився в стелю, спершись на бильця крісла. А незабаром, не змінивши пози, заговор на стелю.

— Ваш батальйон, проте, потребує, щоб його вчинки не припали порохом забуття.

Батальйони нашої бригади вже мають свою історію, і ваш батальйон повинен її продовжувати. Вам конче пот о мусять сходитися всі нитки. Він повинен знати, що саме кожна рота батальйону виконала. Це мусить бути ін ні когось із батальйону призначити батальйонним літописцем.

Потім він глянув на стінний годинник, стрілки якого нагадували всьому напівсонному товариству, що вже час

У генерала на колії стояв свій інспекційний поїзд, і він попросив офіцерів провести його до спального вагона.

Комендант вокзалу тяжко зітхнув. Генерал забув заплатити за біфштекс і пляшку вина, і знову за це відповідат олетіли два вагони сіна, що їх він загнав у тупик і продав, як продають жито на пні, військовим постачальника

Військова казна знову купила у цієї фірми два вагони, але комендант про всякий випадок залишив їх у тупику

Зате всі військові інспекції, які проїздили через центральну станцію в Будапешті, говорили, що там у комендан * * *

Вранці ешелон іще стояв на вокзалі. Просурмили побудку, солдати вмивалися з казанків біля водопровідної к ртири, куди, на радість панові генерал-майору, ходили, згідно з сьогоднішнім наказом капітана Саґнера, солд в і поручник Дуб, капітан Саґнер повідомив його, що на сьогодні він призначається черговим.

1 Взводами під командою взводних командирів (нім.).

Отже, поручник Дуб наглядав за відхідками. Відхідок — два довгі рови — вмщав два взводи.

Солдати гарненько сиділи один біля одного навпочіпки над ровами, як ластівки на телеграфних дротах перед

У кожного із спущених штанів стирчали голі коліна, У кожного навколо шиї висів ремінь, немовби вони всі ма

У всьому було видно залізну військову дисципліну і організованість.

На лівому крилі сидів Швейк, який теж туди приплентався і з цікавістю перечеитував клаптик паперу, вирваний

...дальшим пансіоні, на жаль, дами

ем невпевнені, насправді, може, більше

ре в більшості заглиблені в себе втрат

г меню до своїх кімнат або

оригінальній забаві. А якщо загубили т

ішла інша людина і тільки туга на ст

ся поліпшувала, або не хотіла так успішно

цювати, як би вони самі хотіли

нічого не лишалося для молодого Кржичка...

Швейк відвів очі від клаптика паперу, мимохить подивився вбік і отетерів. Там у повному параді стояв учораш поручник Дуб, який їм старанно щось пояснював.

Швейк озирнувся навколо. Всі й далі сиділи спокійно над ровом, лише унтер-офіцери неначе закам'яніли й не

Швейк відчув важливість ситуації.

Він виструнчився, так, як був, зі спущеними штанами й ремнем навколо шиї. В останню мить використавши

— Einstellen! Auf! Habacht! Rechts schauf! 1 — і козирнув.

Два взводи із спущеними штанами й ремнями навколо шиї підвелися над ямою.

Генерал-майор привітно всміхнувся і сказав:

— Ruht! Weiter machen! 2

Капрал Малек перший подав приклад своєму взводу, знову зайнявши попередню позицію. Тільки Швейк стоя ругого — генерал-майор, який ласкаво всміхався.

— Вас я віджел 3 уночі, — сказав генерал-майор, дивлячись на чудернацьку фігуру Швейка.

1 Припинити! Встати! Струнко! Праворуч рівняйся! (Нім.)

2 Вільно! Продовжуйте! (Нім.)

3 Бачив (чеське слово, вимовлене на польський лад)

Схвилюваний поручник Дуб звернувся до генерал-майора:

— Ich melde gehorsamst, Herr Generalmajor, der Mann ist blodsinnig und als Idiot bekannt, sagenhafter Dummkopf

— Was sagen Sie, Herr Leutnant? 2 — раптом вереснув генерал-майор на поручника Дуба, доводячи протилежність

— ті начальства не бачать, ігнорують його, це точнісінько як на фронті: у момент небезпеки простий солдат по-прежнему замість нього дав цей солдат. Ти вже підтер сідницю? — запитав генерал-майор Швейка.

— Насмілюсь доповісти, пане генерал-майоре, все гаразд!

— Wiecej srac nie bedziesz? 3

— Я вже, насмілюсь доповісти, пане генерал-майоре.

— То підтягни штани й знову стань habacht!

Генерал-майор вимовив "habacht" трохи голосніше, найближчі вояки почали підводитись.

Генерал-майор по-дружньому помахав їм рукою і ласкавим батьківським тоном сказав:

— Aber nein, ruht, ruht, nur weiter machen 4.

Швейк уже в повній формі стояв перед генерал-майором, а той виголосив до нього коротку промову по-німецьки.

— Пошана до начальства, знання статуту і самовладання — це головне на війні. А коли до цього приєднується

Звертаючись до поручника Дуба, генерал сказав, тицьнувши Швейка пальцем у живіт:

— Зазначте собі: цього солдата після прибуття на фронт негайно підвищити в чині і при найближчій нагоді призначити на... Wissen Sie doch, was ich schon meine...

Abtreten! 5

1 Насмілюсь доповісти пане генерал-майоре, цей солдат пришелепуватий і відомий ідіот, дурний як чобіт (німецьки)

2 Що ви сказали, пане лейтенанте? (Нім.)

3 Більше срати не будеш? (Пол.).

4 Та ні, вільно, вільно, продовжуйте (нім.).

5 Ви ж знаєте, що я маю на увазі... Можете йти! (Нім.)

Генерал-майор пішов, а поручник Дуб голосно, щоб генерал-майор його почув, наказав:

— Erster Schwarm auf! Doppelreihen! Zweiter Schwarm! 1

Швейк тим часом дочимчикував до свого вагона і, йдучи повз поручника Дуба, хвацько козирнув йому, але поручник

— Herstellt! 2

1 Перший взвод, встати! Ряди подвоїти! Другий взвод! (Нім.)

2 Ще раз! (Нім.)

Швейк мусив ще раз козирнути й знову почув:

— Ти мене знаєш? Ти мене не знаєш! Ти знаєш мене з доброго боку, але ти мене пізнаєш з поганого боку. Ти ч

Швейк підійшов до свого вагона. По дорозі він згадав, що в Карліні в казармах також був один такий лейтенант, який

опці, скільки б разів ви мене не зустрічали, пам'ятайте, що я для вас — свиня і свинєю залишуся доти, доки ви не

Коли Швейк проходив повз штабний вагон, його покликав надпоручник Лукаш і наказав передати Балоунові, що

зіпсувалося. Балоун саме варив на маленькій спиртівці у вагоні старшого писаря Ванека каву для надпоручника

час його відсутності увесь вагон почав пити каву.

Бляшанки з кавою та згущеним молоком поручника Лукаша були вже напівпорожні, а Балоун, сьорбаючи каву,

Кухар-окультист Юрайда і старший писар Ванек запевняли один одного, що вони все повернуть пану надпоручнику

Швейкові також запропонували каву, але він відмовився і сказав Балоунові:

— Оце щойно прийшов наказ із штабу армії, що кожний денщик, який зловживає довір'ям свого офіцера і роз

години, повішений. Це я маю передати тобі від пана обер-лейтенанта. Він бажає, щоб ти цю ж мить з'явився до

Наляканий Балоун вирвав з рук телеграфіста Ходоунського каву, яку щойно йому налив, і поставив її гріти, потім

.

Вирячивши очі, він подав надпоручникові Лукашу каву, причому в голові у нього промайнула думка, що надпоручник

господарював з його консервами.

— Я спізнився, — заїкаючись, промовив Балоун, — бо ніяк не міг їх відкрити.

— А може, ти розлив згущене молоко? — спитав надпоручник Лукаш, куштуючи каву.

— А може, ти жер його ложкою, як юшку? Ти знаєш, що на тебе чекає?

Балоун зітхнув і забідкався:

— В мене троє дітей, насмілюсь доповісти, пане оберлейтенанте.

— Гляди, Балоуне. Ще раз тебе застерігаю, ані за цапову душу загинеш через оту свою ненажерливість. Швейк

— Мене можуть повісити за двадцять чотири години, — сумно відповів Балоун, трясучись усім тілом.

— Та не тремти, дурню, — усміхаючись, сказав надпоручник Лукаш. — Краще виправся. Не будь таким ненажер

чнененьке на обід. Дай йому оцю десятку. Тебе не пошлю, бо ти ходитимеш, аж поки свій кендіюх напхаєш. Ти щ

Балоун передав Швейкові, що пан обер-лейтенант посилає йому десятку, аби він, Швейк, пошукав щось смач

сардинок, яку й поніс, украй засмучений, для огляду надпоручникові.

Він, бідолаха, так тішився, що надпоручник Лукаш, можливо, уже й забув про ці сардинки, а тепер усьому кінець утратить. Балоун почував себе так, немов його обікрали.

— Ось тут, насмілюсь доповісти, пане обер-лейтенанте, ваші сардинки, — сказав він з гіркотою, віддаючи бляшанку.

— Гаразд, Балоуне, не треба відкривати, віднеси на місце. Я хотів лише переконатися, чи не заглядав ти в бляшанку олії. Швейк уже пішов?

— Насмілюсь доповісти, пане обер-лейтенанте, він уже вирушив, — радісно доповів Балоун. — Швейк сказав, що не хоче заздрити. Він пішов кудись з вокзалу, мовляв, знає тут одне місце аж ген за Ракошпалотою. Якщо, не дай бог, знайде мобілі. Нам нема чого за нього турбуватися, він, мовляв, знає свій обов'язок і в разі потреби навіть готовий на смерть за Галичини. Він не заперечуватиме, коли пізніше в нього вирахують за все це із платні. Хай тільки пан обер-лейтенант їде.

— Іди геть! — сумно промовив надпоручник Лукаш.

З комендатури повідомили, що ешелон рушить аж після полудня о другій годині у напрямку Гедельйо — Асод — і кон'яку. Говорили, буцімто це знайдено якусь загублену посилку для Червоного Хреста. Але, хоч би як там було, кав'ярка був "три зірочки", а вино — марки "Гумпольдскірхен".

Лише надпоручник Лукаш був у поганому гуморі. Вже минула година, а Швейк як у воду впав. Потім минуло ще кілька хвилин, яка прямувала до штабного вагона.

Попереду виступав Швейк, достойно і урочисто, як перші християни-мученики, коли їх вели на арену. По обидва боки — на лівому фланзі — унтер-офіцер з вокзальної комендатури, а за ними якась жінка в червоній рясній спідниці, яка живу переполохану курку, яка несамовито кудкудакала.

Все це поперлося до штабного вагона, але унтер-офіцер по-угорському гаркнув на дядька з куркою і на його хвост. Побачивши надпоручника Лукаша, Швейк почав багатозначно підморгувати йому.

Унтер-офіцер хотів говорити з командиром одинадцятої маршової роти. Надпоручник Лукаш узяв у нього прохання.

— "Командирові одинадцятої маршової роти п-ського маршового батальйону дев'яносто першого піхотного полку". З цим припроваджується піхотинець Йозеф Швейк, згідно з його зізнаннями, ординарець тієї ж маршової роти. Він виймає з себе грабунок, вчинений у подружжя Іштван, що мешкає в Іштатарчі в районі вокзальної комендатури. Підстави для грабунок бігала за хатою подружжя Іштван в Іштатарчі і яка належала подружжю Іштван (в оригіналі було блискуче утворення Іштванподружжя (нім.).

Затриманий власником курки, який хотів відібрати її у нього, вчинив опір, вдаривши власника Іштвана куркою в обличчя. Направлений до своєї частини, причому курка була повернена власникові.

Підпис чергового офіцера"

Коли надпоручник Лукаш підписував підтвердження про прийняття Швейка, в нього тремтіли коліна.

Швейк стояв близько і бачив, що надпоручник Лукаш забув поставити дату.

— Насмілюсь доповісти, пане обер-лейтенанте, — промовив Швейк, — сьогодні двадцять четверте. Вчора була двадцять третя, коли ми були в колиці міста, там ні про що інше й не говорять.

Гонведи з унтером пішли, і внизу залишилося тільки подружжя Іштван, яке весь час намагалося влізти до вагона.

— Коли б ви, пане обер-лейтенанте, мали при собі ще п'ятірку, то ми б могли цю курку купити. Він, злодюга, хотів бите око, — розповідав Швейк спокійним тоном. — Але я думаю, пане обер-лейтенанте, що десять золотих за курку і двадцять золотих звернули щелепу і вибили шість зубів цеглиною. А тоді гроші мали більшу вартість, ніж тепер. Я йду до дядька з підбитим оком і куркою, — а ти, бабо, залитися там.

Дядько ввійшов до вагона.

— Він трохи вміє по-німецькому, — зауважив Швейк. — Тямить, коли лаються, та й сам уміє досить добре по-німецькому, funf Auge. Ot forint kikiriki, ot forint kukuk, igen? 1 Тут штабний вагон, розумієш, шельмо? Дай сюди курку!

Швейк сунув здивованому дядькові в руку десятку, взяв в нього курку, скрутив їй карк і в одну мить випхав дядька.

— Jo, parot, baratom, adieu 2, чимчикуй до своєї баби, бо зіпхну тебе вниз.

1 Отже, десять гульденів... П'ять гульденів курка, п'ять око. П'ять форинтів кукуріку, п'ять форинтів дивитись, тупити.

2 Добридень, товаришу, до побачення (угор. і франц.).

— Ось бачите, пане обер-лейтенанте, все можна залагодити по-доброму, — сказав Швейк надпоручникові Лукашу. Тепер ми з Балоуном зваримо вам таку курячу юшку, що її буде чути аж до Семигорода.

Надпоручник Лукаш не витримав, вибив нещасну курку із Швейкових рук і загорлав на нього:

— Знаєте, Швейку, що чекає солдата, який під час війни грабує мирне населення?

— Чесна смерть від свинцю і пороху, — урочисто відповів Швейк.

— Але ви заслуговуєте на мотузку, Швейку, бо ви перший почали грабувати. Ви негідник! Я просто вже не знав, що з вами робити.

Швейк допитливо глянув на надпоручника Лукаша і швидко відповів:

— Насмілюсь доповісти, я не забув про присягу, яку ми, військові, маємо виконувати. Насмілюсь доповісти, пане обер-лейтенанте, що буду служити йому вірно й слухняно, а також слухатись генералів його величності. Я буду виконувати їхні розпорядження і накази за всіх умов виконувати; проти всякого ворога, хай би хто він був, і де цього зажадають, на землі, в повітрі, вдень і вночі, в битвах, атаках, у бою і в усяких інших починаннях, одне слово, на кожній хвилині. Я та дивлячись надпоручникові Лукашу в очі: — ...кожної хвилини й при всякій нагоді битися відважно і хоробро. Я ніколи ні про що не домовлятися, завжди поводитись так, як цього вимагають військові закони і як належить поводитись мені в цьому господь. Амінь! А тієї курки, насмілюсь доповісти, я не крав і нікого не грабував, я шанувавсь.

— Ти кинеш цю курку чи ні, тварюко? — заверещав надпоручник Лукаш, ударивши Швейка паперами по руці. Бачиш, тут чорним по білому: "Цим припроваджується піхотинець Йозеф Швейк, згідно з його зізнаннями, ор... е, гієно нещасна, будеш мені говорити... ні, я все ж таки коли-небудь тебе вб'ю — вб'ю, розумієш? Ну, відповідь... — Насмілюсь доповісти, — привітно сказав Швейк, — тут якесь непорозуміння. Коли я дістав ваш наказ роздобути їм смачніша. За вокзалом узагалі нічого, крім кінської ковбаси та сушеного осялячого м'яса, не було. Я, насмілюсь казати, не маю мати щось дуже поживне, щоб можна було краще зносити воєнні злигодні. Я хотів зробити вам горизонтальний... — Юшку з курки, — повторив за ним надпоручник, схопившись у відчаї за голову.

1 Швейк неправильно вживає тут іноземне, не відоме йому слово.

— Так, насмілюсь доповісти, пане обер-лейтенанте, юшку з курки. Я й цибулі купив, і п'ятдесят грамів локшини, і є в канцелярії, перець також. Лишилося тільки купити курку. Ото я й пішов за вокзал до Ішатарчі. Це, власне, Ішатарча". Пройшов я однією вулицею з садочками, другою, третьою, четвертою, п'ятою, шостою, сьомою, восьмою, дев'ятою, аніж будиночком починалися луки. Там гуляли кури. Я підійшов до них і вибрав найбільшу та найважчу, — бачиш, з першого погляду видно, що їй, напевно, підсипали як слід зеренця. Ото я її взяв на очах у всіх, вони мені по-чеському, то по-німецькому, кому належить ця курка, я, мовляв, бажаю її купити. Коли нараз із крайнього кінця вулиці, по-угорському, а потім по-німецькому, буцімто я в нього серед білого дня вкрав курку. Я сказав, хай він на мене не дивиться. А курка, яку я тримав за ноги, раптом почала бити крилами. А як я її тримав зовсім легенько, то вона смикнула мене, щоб епетувати, що я буцімто тріснув його тією куркою по пиці. А та жінка без упину щось вийойкувала і гукала до мене, привели патруль гонведів, і я сам запропонував їм піти зі мною до комендатури вокзалу, щоб моя невинність була очевидною, і можна було дійти згоди, хоч я його й просив запитати вас, чи правда, що ви мене послали купити якусь лагодну курку. На очах видно, що за мною гілляка з доброю мотузкою плаче. Він, мабуть, був у дуже поганому гуморі, коли вкрав курку. На станції, каже, є вже багато таких скарг. Наприклад, позавчора десь недалеко від вокзалу зник у когось курка. Він відповів, що він на такі виправдання чхати хотів, отож і відіслали мене до вас. Іще там на мене розкричався якийсь чоловік, з мною стоїть. Я відповів, що він єфрейтор, якби його перевели в команду єгерів, то був би начальником патрулювання. — Швейку, — сказав за хвилину надпоручник Лукаш. — Ви вже мали стільки всяких надзвичайних випадків та прикрощів вас може врятувати колись лише міцний мотуз з усіма військовими почестями, в каре. Розумієте?

— Так, насмілюсь доповісти, пане обер-лейтенанте. Каре так званого зімкнутого батальйону складається з чотирьох рот, а обер-лейтенанте, кинути до тієї курячої юшки більше локшини, щоб була густіша?

— Швейку, я наказую, щоб ви негайно зникли разом з вашою куркою, а то я розіб'ю її об вашу макітру, ви, ідіот!

— Слухаюсь, пане обер-лейтенанте, але насмілюсь доповісти — сельдерею я не знайшов, моркви теж! Укину в суп картоплю. Швейк не договорив "плі", бо вилетів разом з куркою із штабного вагона.

Надпоручник Лукаш одим духом випив стопку коньяку.

Швейк, проходячи під вікнами вагона, козирнув і попрямував до себе.

* * *

Балоун, щасливо перемігши в душевній боротьбі, саме збирався відкрити надпоручникові бляшаночку з сардинками, присутніх у вагоні. Всі подивилися на нього, немов запитуючи: "Де це ти вкрав?"

— Купив для пана обер-лейтенанта, — відповів Швейк, витягаючи з кишені цибулю і локшину. — Я хотів зварити їм супчик.

— А вона, бува, не дохла? — недовіжливо спитав фельдфебель-рахівник Ванек.

— Я власноручно скрутив їй голову, — відповів Швейк, витягаючи з кишені ніж.

Балоун вдячно і водночас з пошаною глянув на Швейка і почав мовчки лаштувати надпоручникову спиртівку.

До Швейка, що скуб курку, підійшов телеграфіст Ходоунський і напросився допомагати, а тоді конфіденційно поцікавився:

— Це далеко звідси? Треба перелазити на подвір'я чи просто на вулиці?

— Я її купив.

— Мовчи вже. Отакий ти товариш? Ми добре бачили, як тебе вели.

Проте телеграфіст і собі дуже старанно заходився скубити курку. До великих урочистих приготувань приєднався і Пир'я, яке вони викинули з вагона, привернуло увагу поручника Дуба, що робив обхід. Він гукнув, щоб показати курку. Бачиш, бачиш.

— Це що? — загорлав поручник Дуб, підіймаючи з землі відрізану курячу голову.

— Це, насмілюсь доповісти, — сказав Швейк, — куряча голова з породи чорних волоських. Ці кури, пане лейтенанте, дуже подивіться, який багатий у неї яєчник. — Швейк тримав перед носом поручника Дуба кишки й інші курячі телета. Дуб сплюнув і відійшов, але за хвилину повернувся:

— Для кого ця курка?

— Для нас, насмілюся доповісти, пане лейтенанте. Погляньте, скільки на ній сала.

Відходячи, поручник Дуб пробуркотів:

— Зустрінемося під Філіппами.

— Що він тобі сказав? — звернувся до Швейка Юрайда.

— Нічого. Ми призначили побачення десь у Філіппа. Ці великі пани здебільшого педераста.

Кухар-окультист заявив, що лише естети — гомосексуалісти; це впливає вже з самої суті естетизму.

Фельдфебель-рахівник Ванек розповів про згвалтування дітей педагогами в іспанських монастирях.

А коли вода в казанку почала закипати, Швейк згадав, як одному вихователю віддали колись під опіку колонну.

— Що ж поробиш, це — пристрасть. Але найгірше, коли це знаходить на жінок. У Празі жили свого часу дві самі

. Одного разу ввечері, коли в розтоцьких алеях цвіли черешні, вони зловили старого, імпотентного, столітнього осподи, що вони з ним виробляли! Там у Жижкові жив один професор, на прізвище Аксаміт. Він там робив розкопки і викопав. Отож ті дамочки і втягли катеринника до однієї розкопаної могили й там його з'гвалтували. Другий же не зрадив, але то лише був замучений і замордований двома розведеними дамочками катеринник, а навколо нього лежали тіла, що прийшли на похорон. Це вже розбещеність! Ти посолить? — звернувся Швейк до Балоуна, який, викопавши, заплічного мішка. — Ану, що ти там робиш? Балоуне, Балоуне!

— серйозно дорікав Швейк приятеліві. — Що ти збираєшся робити з цією курячою ніжкою? Ви лишень погляди, що ти зробив? Ти знаєш, як карають у війську того, хто на фронті обікрав товариша? Його прив'язують до жерстяного розлітається, як картеч. Тепер уже пізно зітхати. Як тільки-но зустрінемо десь на фронті артилерію, ти зголосиш мені вправи. Вилазь із вагона.

Бідолашний Балоун виліз, а Швейк, сидючи в дверях вагона, командував:

— *Habt Acht! Ruht! Habt Acht! Rechts schaut! Habt Acht!* 1 Дивися знову прямо!

Ruht! 2 Тепер будеш робити вправи на місці. *Rechts um!* 3

1 Струнко! Вільно! Струнко! Направо рівняйся! Струнко! (Нім.)

2 Вільно! (Нім.)

3 Праворуч! (Нім.)

— Бовдуре! Таж ви справжня корова! Ваші роги повинні з'явитися там, де ви раніше мали праве плече. *Herstell! Herstell, Halbrechts!* 2 Ось бачиш, бараняко, вже виходить!.. *Halblinks! Links um! Links!*

Front! 3 Фронт, ідіоте! Ти не знаєш, що таке фронт? *Grad aus! Kehrt euch! Kniet!*

Nieder! Setzen! Auf! Setzen! Nieder! Auf! Setzen! Auf! Ruht! 4 От бачиш, Балоуне, це корисно для здоров'я! Принаймні навколо, голосно сміючись, почали збиратися солдати.

— Відійдіть, будь ласка, — вигукнув Швейк, — він зараз маршируватиме. Отже, Балоуне, начувайся, щоб я тебе не зловив!

— *Bahnhof!* 6 Дивись, куди я показую. *Marschieren marsch! Glied — halt!* 7 Стій! Сто чортів твоїй бабі, поки я не зловлю тебе! *Glied — halt!* Нарешті я тебе, ідіоте, зупинив! *Kurzer Schritt!* 8 Ти не знаєш що таке *Kurzer Schritt*? Я тобі покажу, як це робити, буйволе, коли я скажу: "*Ohne Schritt!*" — мусиш переступати ратицями на місці.

Навколо стояли принаймні вже дві роти.

Балоун упрів і сам себе не тямив, а Швейк командував далі:

— *Gleicher Schritt! Glied ruckwärts marsch! Glied halt! Laufschrift! Glied marsch! Schritt! Glied halt! Ruht! Habt Acht!* 9 Зупини! *Wagen! Laufschrift marsch! Kurzer schritt!*

Glied halt! Ruht! 10 Тепер хвилинку відпочинеш, а потім почнемо знову. При бажанні все можна зробити!

1 Відставити! Праворуч! Ліворуч! Півоберт на-пра-во! (Нім.)

2 Відставити! Півоберт напра-во! (Нім.)

3 Півоберт ліворуч! Ліворуч! Ліворуч! Заходити шеренгою! Шеренгою! (Нім.)

4 Прямо! Кругом! На коліно! Лягай! Сядь! Встань! Сядь! (Нім.)

5 Тут: повторювати (німецьке слово, яке Швейк вимовляє із слов'янським закінченням). (Прим. перекл.).

6 Напряма — вокзал! (Нім.)

7 Кроком руш! Відділення — стій! (Нім.)

8 Короткий крок! (Нім.)

9 Повний крок! Змінити ногу! На місці! (Нім.)

10 Рівняй крок! В ногу! Відділення, назад руш! Відділення, стій! Бігом!

Відділення, крокош руш! Відділення, стій! Вільно! Струнко! Напряма — вокзал!

Бігом руш! Стій! Ногу! Напряма — вагон! Бігом руш! Короткий крок! Відділення, стій! Вільно! (Нім.)

— Що це тут діється? — почувся голос поручника Дуба, який підбіг до натовпу, вкрай стривожений,

— Насмілюсь доповісти, пане лейтенанте, ми трохи вправляємося, маршируємо, щоб не забути й даремно не втратити часу.

— Вилазьте з вагона! — наказав поручник Дуб. — Я вже справді маю цього по саме горло. Ходім зі мною до парадного входу. Коли Швейк опинився в штабному вагоні, надпоручник Лукаш вийшов через протилежні двері з вагона і поділився з поручником Дубом. Поручник Дуб доповів капітанові Саґнеру, який був саме в дуже доброму настрої, бо "Гумпольдскірхен" виявився дуже хорошим вояком Швейка.

— Отже, ви не хочете даремно гайнувати дорогоцінного часу? — засміявся значуще Саґнер. — Матушич, ідіот! Батальйонний ординарець дістав наказ викликати фельдфебеля дванадцятої роти Насакла, який мав репутацію доброго вояка.

— Цей солдат, — сказав капітан Саґнер фельдфебелеві Насаклу, — не хоче гайнувати дорогоцінного часу. Підійди до мене, илосердя, без відпочинку. Головне, швидко — одну вправу за другою. *Setzt ab, an, setzt ab!* 1 Ось побачите, Швейк! А за хвилину за вагоном уже лунала різка команда і урочисто котилася поміж коліями. Фельдфебель Насакло, побачивши це, зрозумів, що це за вправа, і сказав:

— *Beim Fuss! Schultert! Beim Fuss! Schultert!* 2

1 Напоготові, на приціл, напоготові! (Нім.)

2 До ноги! На плече! До ноги! На плече! (Нім.)

Потім на хвилину все втихло, і почувся спокійний і розважливий Швейковий голос:

— Свого часу я вивчав це на дійсній військовій службі. На команду "*beim Fuss*" гвинтівка повинна стояти біля ноги, а не в руках. Рука вільно випростана і тримає гвинтівку так, що великий палець лежить на цівці, а інші стискають приклад.

— У мене "Schultert", і при "Rechts schaut" моя права рука ковзає по ремені вниз і стискає шийку приклада, а голова за ремінь, а моя голова просто поперед себе дивиться на вас.

— In die Balanz! Beim Fuss! In die Balanz! Schultert! Bajonett auf! Bajonett ab! Fallt das Bajonett! Zum Gebet! Vom Gebet zum Schiessen! Schiessen halbbrechts! Ziel Stabswagon! Distanz 200 Schritt... Fertig!

о підготовляючи матеріали з історії армії. Ви мене розумієте?

— Насмілюсь доповісти, пане капітане, розумію. Йдеться, як я зрозумів, про епізоди з життя всіх частин. Батальйонна історія полку. Полки творять історію бригади.

Історія бригади — історія дивізій і так далі... Я зроблю все, що в моїй силі, пане капітане! — Однорічник Марек ати нашого батальйону, особливо тепер, коли наступ у повному розпалі, коли й для нашого батальйону почне відзначатимуть розвиток усіх подій, які мають відбутися, щоб сторінки історії нашого батальйону були сповнені — Ви перебуватимете при штабі батальйону, однорічнику, відзначатимете, кого представлено до нагороди, і во яскраво показали б надзвичайний запал і залізну дисципліну батальйону. Це не так легко, однорічнику, але директиви, ви відзначите наш батальйон серед інших частин. Я надсилаю до полка телеграму про призначення тої маршової роти і скажіть, хай він влаштує вас у своєму вагоні. Там найбільше вільних місць. І перекажіть Б. Звичайно, вас зарахуємо до штабу батальйону. Це буде оформлено наказом.

* * *

Кухар-окультист спав. Балоун, не перестаючи, тремтів, бо він уже відкрив надпоручникові сардинки. Фельдфебелю роздобув десь на вокзалі пляшку ялівцівки, випив її і, розчулившись, заспівав:

Поки жив я в снах і мріях,

Вірною земля здавалась,

Віру я в душі лелівав,

А в очах любов палала,

Та за мить я взяв, що, власне,

Зрада — це земна ознака,

Віра і любов погасли — Я проснувся і заплакав.

Потім підвівся, підійшов до столу фельдфебеля-рахівника Ванека і написав на клапті паперу великими літерами:

"Цим уклінно прохаю підвищити мене в чині й призначити батальйонним сурмачем.

Телеграфіст Ходоунський"

* * *

Капітан Саґнер розмовляв з фельдфебелем-рахівником Ванеком дуже коротко. Він тільки звернув його увагу на те, що він у вагоні зі Швейком.

— Можу вам лише сказати, що цей Марек, теє, як його, трохи підозрілий, politisch verdachtig. Боже мій! Зараз у вас огади. Думаю, ви мене розумієте? Я вас тільки попереджую, коли б він почав там щось таке... ну, ви мене розумієте, то скажете йому, хай припинить базікання, і на тому справа скінчиться. Це не значить, що вам треба бігати з усіма ські зауваження завжди впливають краще, ніж якісь дурні доноси. Одно слово, я не хочу нічого чути, бо... розумієте. Отже, повернувшись до вагона, Ванек відвів однорічника Марека вбік і сказав йому:

— Чоловіче, ви підозрілий, але це не має значення, тільки не говоріть зайвого при отому телеграфісті Ходоунському.

Ледве він устиг це сказати, як приперся Ходоунський, упав у обійми фельдфебеля-рахівника й захлипав п'яним голосом:

Як настали дні, мов злидні,

І як душу жах тривожив,

На твоєму серці ріднім

Я пролив гарячі сльози.

Твої очі заясніли

Сяйвом двох зірок чудових,

З губ твоїх слова злетіли:

"Кинути тебе? Ніколи!"

— Ми ніколи один одного не кинемо, — проквилев Ходоунський. — Тільки-но щось

почую по телефону, зараз же скажу вам. Чхати мені на присягу.

Балоун у кутку злякано перехрестився й почав голосно молитися:

— Мати божя, не відкидай моєї молитви, а милостиво її вислухай. Допоможи мені, нещасному, що волає до тебе з боги. О царице небесна! Заступися за мене, щоб я до кінця життя свого залишився під господньою опікою, під твоєю опікою.

Благословенна діва Марія справді промовила за нього добре слово, бо за хвилину однорічник витяг із свого валіза.

Балоун сміливо відчинив чемоданчик надпоручника Лукаша і поклав туди сардинки, що впали з неба.

Та коли незабаром усі відкрили бляшанки і з насолодою почали їсти, на Балоуна знову найшла спокуса, він вибіг.

І ось тут благословенна і найсолодша діва Марія від нього відвернулася, бо саме коли він допивав з бляшанки останню краплю.

— Балоуне, неси своєму обер-лейтенантові оті сардинки!

— Ох, і нахапається ляпасів, — сказав фельдфебель Ванек.

— З порожніми руками ти краще туди й не потикайся, — порадив Швейк. — Візьми з собою хоч п'ять порожніх тарілок.

— Що ви, власне, зробили, що вас так бог карає? — запитав однорічник. — На вашому минулому, певно, лежало багато гріхів.

— А може, видудлили з його погребу церковне вино? Чого доброго, ви ще хлопцем лазили по грібних місцях?

Балоун скрушно махнув рукою. Його несамопитий вигляд змученої людини наче волав:

"Коли вже настане кінець моїм стражданням?"

— Он воно що, — здогадався однорічник, немов почувши зойк душі нещасного Балоуна. — Ви, друже, втратили голову. Ідше забрав вас із цього світу.

А Швейк додав:

— Балоун усе ніяк не може наважитися віддати своє військове життя, свої солдатські переконання, свої слова "ога", як не раз говорив мій фельдкурят Кац, коли, бувало, нажлуктиться і з п'яних очей штовхне на вулиці якогось Балоун заявив, що вже й на шеляг не вірить господу богу, бо скільки він даремне молився, щоб Всевишній пощадив його. — Ота моя ненажерливість виникла не з війни, — почав він нарікати. — Вона мучить мене вже здавна. Через це. — Знаю, — сказав Швейк, — це біля Табора. Вони там мають багату діву Марію з фальшивими брильєнтами. Я бачив чоловіка. Він приїхав до Клокот і вирішив, що воно йому краще вдасться, коли спочатку очиститься від усіх своїх гріхів, а потім і діву Марію. Але не встиг і оком моргнути, не те що прочитати триста разів "Отче наш", — таку епітимію наклали на нього на жандармський пост.

Кухар-окультист почав сперечатися з телеграфістом Ходоунським, чи не було це зрадливим порушенням таємниці операції, якщо йшлося про фальшиві брильєнти.

Нарешті Юрайда довів Ходоунському, що це була карма, тобто наперед визначена доля з далекого незнаного життя на іншій планеті. Так само вже давно, коли священик із Клокот був ще якимось ящуром або нині вже вимерлим, хоч з юридичного погляду канонічне право дозволяє давати розгрішення навіть тоді, коли йдеться про монаха. До всього цього Швейк додав таке мудре зауваження:

— Ваша правда. Жодна людина не знає, що вона буде викомарювати за кілька мільйонів років, і тому ні від чого не в резервній команді запасних, — завжди говорив на вправах: "Не думайте собі, ви, ледачі бугаї й кабани, що ви не бачимось, і я зроблю вам таке чистилище, що ви очманієте, свиняча бандо".

Тим часом Балоун, який у цілковитому розпачі думав, що говорять тільки про нього й кожне слово стосується його,

— Навіть Клокоти не допомогли проти моєї ненажерливості. Бувало, повернеться жінка з дітьми з прощі й попросить, хоч і знав, що вони несуть яйця і потрібні в

господарстві. Тільки-но вийду надвір, гляну на них, раптом відчуваю в шлунку прірву. За годину мені вже краше помолитися, щоб татуньо, тобто я, вдома нічого не зжер і не заподіяв нової шкоди. А я собі походжаю по дворі.

Стала мені впоперек горла кістка з його стегна, і якби не учень, такий собі маленький хлопчик, — він мені тут не дочекався б. Та що тут говорити! Той мій хлопчина-учень такий пухкенький, товстунчик. Жвавий та моторний. Швейк підійшов до Балоуна.

— Покажи-но язик.

Балоун висолопив язика, після чого Швейк звернувся до присутніх у вагоні:

— Я так і знав: він зжер і свого учня. Признайся, коли ти його зжер? Тоді, коли ваші знову пішли до Клокот, так Балоун у розпачі благально зчепив руки і заволав:

— Дайте мені спокій, друзі! До всіх моїх нещасть ще й такі речі чути від своїх товаришів!

— Ми вас за це не засуджуємо, — сказав одnorічник. — Навпаки, видно, що з вас буде добрий вояк. Коли фразеологія, щоб з голоду не віддати її ворогові, з'їв без солі свого ад'ютанта. Це вже справді жертва, бо посолений ад'ютант о батальйонного ад'ютанта?

Ціглер? Та це ж якийсь недоїдок. Ним би не нагодував і одної маршрути.

— Дивіться, дивіться, — сказав фельдфебель Ванек. — У Балоуна в руці чотки.

І справді, Балоун у своєму великому горі шукав порятунку в намистинках виробництва фірми "Моріц — Левен

— Вони теж із Клокот, — сказав сумно Балоун. — Поки мені їх принесли, наклали головою двоє гусенят. Але хіба це Незабаром прийшов наказ по всьому ешелону — за чверть години вирушати. Але ніхто цьому не повірив, і тролейбус поїзд рушив, бракувало вісімнадцять солдатів і фельдфебеля Насакла з дванадцятої маршрути. Поїзд уже давненько з вокзалом, з якоюсь повією, що вимагала від нього п'ять крон, тоді як він пропонував їй в нагороду за виконання Зрештою, борг було сплачено ляпасами з такою силою, що на повій крик почали збігатися з вокзалу люди.

3. З ГАТВАНА НА ГАЛИЦЬКИЙ КОРДОН

Під час залізничної подорожі батальйону, який мав іще йти пішки від Лаборця через Східну Галичину на фронт, відбулися дивні розмови більш-менш протидержавного змісту; те ж саме, тільки в менших масштабах, відбувалося в ешелоні, бо у Фюзешабоні з полку надійшов наказ про зменшення пайки вина офіцерам на одну восьму літра. Зв'язок грамів. Це було тим загадковіше, що ніхто ніколи в армії саго не бачив.

Все ж таки треба було повідомити про це фельдфебеля-рахівника Баутанцеля. Той з цього приводу страшенно сердився, мовляв, тепер дуже рідкісна річ і за кілограм він міг би дістати принаймні вісім крон.

У Фюзешабоні виявилось також, що одна рота загубила польову кухню, а саме на цій станції мали нарешті вийти.

Слідством встановлено, що ця нещаслива польова кухня взагалі не виїжджала з Брука і, мабуть, досі стоїть дедалі. Кухонний персонал тієї польової кухні був напередодні замкнений на гауптвахті за бешкет у місті й зумів залишитися.

Маршову роту, що залишилась без кухні, прикріпили до іншої польової кухні. Це, зрозуміло, не обійшлося без скандалів і контроверзії: ті й ті казали, що вони не такі дурні, аби гнути горби на інших. Та кінець кінцем виявилось, що солдати тренували на той випадок, коли б, припустімо, на фронті на передовій варився гуляш, і раптом — наказали їм навіть не понюхає.

1 Усі назад! (Нім.)

Це була своєрідна підготовка, не те щоб трагічна, швидше повчальна. Бо, коли мали той гуляш роздавати, на фронті гуляшу не роздавали, бо на другій колії стояв поїзд з російськими полоненими, тому солдатів не випускали з вагону аж тоді, коли вони зійдуть у Галичині з поїзда, а тоді той гуляш визнають непридатним для вживання й викинуть. Отже, гуляш повезли на Тісалок, Зомбор, і коли вже ніхто не чекав, що той гуляш роздаватимуть, ешелон зупинився.

озігріли гуляш і, нарешті, роздали.

На станції було повно людей. Спочатку мали відправляти два поїзди з боєприпасами, за ними два ешелони армії. Взагалі, можна сказати, тут зібралися поїзди з військами всіх можливих видів зброї.

За вокзалом гонведи-гусари "обробляли" двох польських євреїв, відібрали в них кошик з горілкою і замість пива дали дозвіл начальства, бо поблизу стояв їхній ротмістр і мило всміхався, поглядаючи на цю сцену. В той час за дверима побитих євреїв.

Був на станції також поїзд з літаками. Поруч, на другій колії, стояли платформи, навантажені рештками того, що залишилося: підбиті літаки, розірвані дула гармат. Поки все міцне і нове їхало туди, в гори, ці рештки слави повертали назад. Проте поручник Дуб пояснював солдатам, які юрмилися навколо розбитих гармат і літаків, що це воєнні трофеї. Він стоїть Швейк і щось теж розповідає. Підійшовши, поручник почув розважливий Швейків голос:

— З якого боку не глянь — це все ж таки воєнні трофеї. Воно, правда, на перший погляд декому буде трохи дивно, але це "Artilleriedivision" 1, але це, напевно, тому, що та гармата спочатку потрапила до рук росіян, і нам довелося її знову повернути. Швейк урочисто, коли вздрів поручника Дуба, — ми нічого не повинні лишати в руках ворогів. Це так, як з Габсбургами було ще за наполеонівських воєн. Отож солдат уночі пішов до ворожого табору і приніс свою фляжку назад, а поручник Дуб тільки й сказав:

— Ви, Швейку, краще забирайтесь геть, щоб я вас тут удруге не бачив!

— Слухаюсь, пане лейтенанте. — І Швейк пішов до інших вагонів, доповнивши свою промову такими словами: "Якщо не бачу, то не бачу", хоч це був цілком невинний біблійний вислів:

— Ще трохи — і побачите мене, і знову ще трохи, і вже не побачите мене.

Поручник Дуб був такий дурний, що, коли Швейк пішов геть, він знову звернув увагу солдатів на підбитий авіалайнер "tadt" 2.

— Цей російський літак ми підбили біля Львова, — сказав поручник Дуб.

Ці слова почув надпоручник Лукаш, який саме підійшов до юрби і голосно додав:

— При цьому обидва російські пілоти згоріли.

Потім мовчки пішов далі, подумавши собі, що поручник Дуб таки телепень.

Пройшовши повз кілька вагонів, Лукаш побачив Швейка і вирішив його обминати, бо з виразу Швейкового обличчя усе це викласти надпоручникові.

Швейк попрямував просто до нього:

— Ich melde gehorsam, Kompanieordonanz 3 Швейк просить дальших наказів.

Насмілюсь доповісти, пане обер-лейтенанте, я вже шукав вас у штабному вагоні.

1 Імператорсько-королівський артилерійський дивізіон (нім.).

2 Вінер-Нейштадт (місто в Австрії).

3 Насмілюсь доповісти, ротний ординарець (нім.).

— Слухайте, Швейку, — просичав надпоручник Лукаш. — Знаєте, хто ви такий? Ви вже, мабуть, забули, як я вас бачив.

— Насмілюсь доповісти, пане обер-лейтенанте, я такого не міг забути, бо я не якийсь там однорічник Железний, а полковник, чи то Флідлер фон Бумеранг, чи ще якийсь "ранг".

Надпоручник Лукаш мимохить посміхнувся з цього "ранг", а Швейк повів далі:

— Насмілюсь доповісти, пане обер-лейтенанте, той наш полковник був на зріст удвічі менший за вас, носив бороду, ознервується, — стрибає вище свого зросту. Ми прозвали його "гумовим дідком". Це сталося саме перед котримось поверненням до нас на підвірті з великою промовою й сказав: "Завтра ми всі залишимося в казармах і ані кроку не вийдемо сюди, бо ми соціалістичну банду. Тому той, хто спізниться і повернеться в казарми не сьогодні, а тільки наступного дня, не вцілить жодної людини, а ще, трясця його матері, почне бахкати в повітря". Отже, той однорічник Железний, а не "Гумовий дідок" і справді подав непогану ідею. Адже справді: якщо завтра нікого до казарми не пустять, то на наступний день, пане обер-лейтенанте, так і зробив, як склянку вина випив. Ну, а полковник Флідлер, дай йому боже царство небесне, був так само, як і ви, а цього полку відважився вилізти з казарми. Десь біля Прашної брани щасливо напорівся на Железного і тут же загинув. Я, полковник, наговорив йому сім мішків гречаної вовни і поволик за собою до казарм, а дорогою городив усілякі прикраси. Шелесний, ти програф, я ратий, що тепе піймати, я топі показати den ersten Mai 1.

1 Перше травня (нім.).

Ти пути моїм, я тепе самкнути, файн самкнути!" А Железному вже було байдуже.

Коли вони проходили через Поржичі біля Розваржіла, Железний скочив до якоїсь брами і зник з полковником. Полковник, мер так розлютив полковника, що той зі злості забув прізвище своєї жертви і, повернувшись до казарми, аж побачив, що це дідок раптом заговорив каліченою чеською мовою: "Мідяний самкнути, Мідяний не самкнути, Мідяний страждання. Він став мучити людей день у день, допитуючись, чи вже зловили Мідяного, Олов'яного і Цинкового. Це їм добре відома, і хтось перевів його до лазарету, бо він, мовляв, зубний технік.

Аж раз одному з нашого полку пощастило проштрикнути в шинку "У Буцеків" драгуна, який мостився до його казарми зовсім на ладан дихав, тих підтримували під руки. Отож не було іншої ради, мусив і Железний вийти разом з імпієристом, що драгуни, мовляв, також солдати і проштрикувати їх забороняється, бо вони наші бойові соратники. Як тільки драгуни пройшли перед фронтом, потім посунув до задніх рядів, обійшов каре й раптом упізнав Железного, коли той куций дідок волік його на середину. Однорічник одразу ж заговорив, а наш полковник почав вистрибувати, що мене не фісмикнутися. Ти фіт мене не йти, нікуди не фтекти. Ти тепер знову говорити, що ти Шелесний, а я с

ник, Шелєсний, я тебе нафчу Олоф'яний, Цинковий, Мідяний. Ти, тфарюко, ти, свиня, ти Шелєсний!" Потім уліп тут він згадав, що Желєзний — зубний технік. Наказав привести його з гауптвахти до лазарету і звелів рвати з зубів зо три відливали водою, зате дідок притих і простив Желєзному чотирнадцять днів, які тому залишалося відсиди звище свого підлеглого. А підлеглий ніколи не сміє забувати прізвища свого начальника, як нам, бувало, казав що колись був у нас полковник Флідлер. Чи не була це трохи задовга історія, пане обер-лейтенанте?

— Знаєте, Швейку, — відповів надпоручник Лукаш, — що більше я вас слухаю, то більше переконаюсь, що ви Солдат іще й через багато років повинен про своїх начальників говорити тільки добре.

Було видно, що надпоручника Лукаша це починало бавити.

— Насмілюсь доповісти, пане обер-лейтенанте, — наче виправдовуючись, перебив його Швейк, — таж той пабажаєте, то я буду його тільки хвалити. Він, пане обер-лейтенанте, був справжній ангел для вояків. Такий добрий.

Він ділився своїм офіцерським обідом з першим зустрічним вояком, а коли нам усім уже набридли кнедли з повидлами. А під час маневрів ставав такий добрий, немов сім баб над ним пошептало.

Коли ми прийшли до Нижніх Кралолиць, він звелів нам випити все пиво в нижньокралолицькій броварні за його рахунок. Отувати зайців у сметані й кнедлики з булок. Він був такий набожний, що одного разу, пане обер-лейтенанте..

Надпоручник Лукаш лагідно смикнув Швейка за вухо і сказав дружнім тоном:

— Ну-ну, йди вже, потворо, годі вже.

— Zum Befehl, Herr Oberleutnant! 1

1 Слухаю, пане обер-лейтенанте! (Нім.)

Швейк пішов до свого вагона. В той час біля одного з вагонів батальйонного ешелону, де були замкнені телефони, стояв на посту солдат, бо все мало бути, як на фронті. Отже, зважаючи на цінність вантажу, обабіч вагонів р

Цього дня пароль був "Карре"2, а відзив — "Гатван". Вартовий, що стояв біля телефонної апаратури, був поляк. Зрозуміло, він не мав ніякого уявлення, що таке "Карре", але, маючи якісь здібності до мнемотехніки, все ж та

"k". Коли черговий по батальйону поручник Дуб, наближаючись до вагона, спитав у вартового пароль, той уперся. Коломії ще й досі згадував ранішню й вечірню каву в брукському таборі.

Вартовий ще кілька разів прокричав "Kaffee", а поручник Дуб мовчки йшов просто на нього. Тоді солдат, пам'ятаючи, що

А коли поручник Дуб ступив до нього ще два кроки й знову спитав пароль, поляк націлівся на нього з гвинтівкою. "Бенже шайсн, бенже шайсн!" 4

Поручник Дуб зрозумів і почав задкувати, вигукуючи: "Wachkommandant, Wachkommandant!" 5

1 Пароль і відзив (нім.),

2 Шапка (нім.).

3 Кава (нім.).

4 "Буду стріляти!" (schiessen) — солдат сказав каліченою німецькою мовою.

5 Караульний командир! (Нім.)

З'явився взводний Єлінек, що ставив поляка на варту, і спитав пароль, потім те ж саме зробив поручник Дуб, і сказав: "Kaffee! Kaffee!" З усіх ешелонів почали вистрибувати з казанками солдати. Зчинилася тривога, яка скінчилася тим, що

Але поручник Дуб мав певну підозру щодо Швейка. Він бачив, як той з казанком перший вилазив з вагона, і Дуб крикнув: "Анканками! Вилазь із казанками!"

Деся опівночі поїзд рушив на Ладовці — Требішов, де вранці його привітав союз ветеранів, переплутавши цей поїзд з поїздом полку, який проїхав станцію ще вночі. Ветерани, видно, добре набрались і своїм ревом: "Istem ald meg a kiraly" і

вагонів і відповіли їм: "Поцілуйте нас у зад! Eljen!" 2 Тоді ветерани ревнули так, аж у вокзальному будинку задзвеніли шибки: "Eljen! Eljen!"

1 Боже, храни короля! (Угор.)

2 Слава! (Угор.)

3 Слава! Хай живе чотирнадцятий полк! (Угор.)

За п'ять хвилин поїзд рушив далі на Гуменне. Тепер виразно було видно сліди боїв, які йшли під час наступу російської армії. О спалені хутори і біля них нашвидку збудовані хижки, а це означало, що господарі знову повернулися додому.

Опівдні прибули на станцію Гуменне. На вокзалі, де теж було видно сліди боїв, почали готуватися до обіду, а солдати тим часом мали змогу на власні очі переконатися, як власті після відступу росіян.

На пероні стояла група арештованих русинів, оточена угорськими жандармами. Там було кілька православних священників, прив'язаних парами. У багатьох були розбиті носи, а голови в ґулях.

Це їх так розмалювали жандарми під час арешту.

Трохи далі бавився угорський жандарм. Він прив'язав священникові до лівої руки шнур і, тримаючи другий кінець шнурка в правій руці, почав шарпав за той шнур, що священник заривався носом у землю. Він не міг підвестися, бо мав зв'язані за спину руки.

підвестися з землі. Жандарм з цього так щиро сміявся, аж сльози в нього текли з очей. Коли священник нарешті вийшов з ґрунту, жандарм звагу припинив жандармський офіцер, який наказав, поки прибуде поїзд, відвести арештованих за вокзал до вагонів.

Цей епізод обговорювали в штабному вагоні, і треба сказати, що більшість засуджувала таку жорстокість. Проте ніхто не міг нічого їм сказати, а не знущатися з них. Поручник Дуб, навпаки, цілком схвалював такі сцени. Він зараз же пов'язав це з смертю ерцгерцога Франца-Фердинанда і його дружини.

Щоб якось обґрунтувати свої слова, він показав їм газету, в липневому номері журналу писалося, що цей замах, цей безпрецедентний сараєвський злочин надвор'я, в липневому номері журналу писалося, що цей замах, цей безпрецедентний сараєвський злочин надвор'я

авлено життя не лише представника виконавчої державної влади, але й його вірної і коханої дружини. Вбивство, а їх усіма обожнювані діти залишилися сиротами.

— Мабуть, жандарми в Гуменному теж передплачували Шімачків "Чотирилисник" і читали ту зворушливу статтю, брідке, огидне, що він відчув потребу напиться й розвіяти свою меланхолію. Він вийшов з вагона й пішов шукати конячку.

— Слухайте, Швейку, — звернувся до нього, — ви не знаєте, де б роздобути пляшку коньяку? Мені якось не до того.

— Це, наслідуюсь доповісти, пане обер-лейтенанте, від зміни клімату. Можливо, на полі бою вам стане ще гірше, а тут ще й зростає. Страшницький садівник, Йозеф Календа, також одного разу віддалився від рідного дому. Йшов додому. Спочатку все йшло добре, але як тільки він прийшов на Корунну вулицю під водогін, то почав атакувати підземку. Уже став як позичений. Але він не дав себе залякати, бо напередодні ввечері в Страшницях у шинку "Біля реліквії" їздив на подорож навколо світу. І от він щораз більше й більше віддалявся від свого дому, аж поки присурганився до пивнички біля костюлу святого Фоми, далі заглянув до ресторану "У Монтагі", потім посунув ще вище до шинку біля лав до пивної біля Страговського монастиря. Але тут уже зміна клімату перестала йому йти на здоров'я, хоч зовсім не опила така туга за батьківщиною, що він шелеп на землю і давай качатися по тротуару та лементувати: "Люди, почухайте мене, — вибачайте на слові, пане обер-лейтенанте, — на цю подорож навколо світу". Але якщо ви бачите, щоб ви без мене не поїхали.

Надпоручник Лукаш запевнив його, що раніше як за дві години поїзд не рушить і що коньяк у пляшках продається. Той йому вже приніс за п'ятнадцять крон пляшку зовсім пристойного коньяку. Він дав Швейкові п'ятнадцять крон, а Лукаш його посилав, бо, власне, ця справа заборонена.

— Будьте певні, пане обер-лейтенанте, — сказав Швейк. — Все буде гаразд. Я дуже люблю все заборонене і заборонене. Одного разу в Карлінських казармах нам заборонили...

— Kehrt euch — marschieren — marsch! 1 — перебив його надпоручник Лукаш.

1 Кругом, кроком руш! (Нім.)

Швейк пішов на вокзал, повторюючи по дорозі всі завдання своєї експедиції:

коньяк повинен бути добрий, отже, він його спочатку мусить покуштувати. Але коньяк — справа заборонена, тільки-но він завернув за перон, як знову натрапив на поручника Дуба.

— Ти чого тут вештаєшся? — запитав той Швейка. — Знаєш мене?

— Насмілюсь доповісти, — козирнув Швейк, — мені б не хотілося пізнати вас з гіршого боку.

Поручника Дуба вжахнула ця відповідь, але Швейк стояв спокійно і, не віднімаючи руки від козирка, вів далі:

— Насмілюсь доповісти, пане лейтенанте, я хочу вас пізнати лише з доброго боку, щоб ви мене не довели до...

У поручника Дуба від такого нечуваного нахабства запаморочилася голова, він був такий обурений, що спромігся тільки сказати:

— Забирайся геть, падлюко, ми з тобою ще поговоримо!

Швейк відійшов за перон, а поручник Дуб, опам'ятавшись, задріботів за ним назирці. За вокзалом, зараз же біля перону, були пласкі корзинки з усілякими невинними на вигляд ласощами, немов ці солодкі речі були призначені для шкільної молоді десь на прогулянці. Там лежали...

Де-не-де в корзинках притулилися скибочки чорного хліба з кружальцями ковбаси, безсумнівно, кінського по-львівськи, рому, горобинівки та інших лікерів і горілок.

За придорожнім рівчаком стояла ятка, і власне тут, у ятці, й відбувалася вся торгівля недозволеними напоями. Солдати спершу вмовляли біля кошиків, а пейсатий єврей витягав з-під невинного на вигляд кошика пляшку коньяку й кудись у штани або за пазуху.

Отже, туди й націлився Швейк, а поручник Дуб від вокзалу стежив за ним з наполегливістю справжнього детектива. Швейк зупинився біля першого кошика. Спочатку він узав цукерки, заплатив і поклав їх у кишеню. Пейсатий єврей...

— Schnaps hab'ich auch, gnadiger Herr Soldat 1.

1 Маю також горілку, ласкавий пане солдате (нім.).

Переговори швидко закінчилися, Швейк увійшов до ятки, але гроші заплатив тільки тоді, коли пан з пейсами, мовивши пляшку за пазуху, він рушив на вокзал.

— Ти де був, гуляв? — перетяв йому дорогу поручник Дуб.

— Насмілюсь доповісти, пане лейтенанте, я ходив купувати цукерки. — Швейк засунув руку в кишеню і витяг цукерки. Вони вже куштував, непогані. Такі приємні, немов повидло, пане лейтенанте.

Під мундиром окреслювались округлі контури пляшки.

Поручник Дуб поклепав Швейкові по грудях:

— Що ти несеш, мерзотнику? Покажи! Швейк витяг пляшку з жовтуватою рідиною і цілком виразною етикеткою з написом "Коньяк".

— Насмілюсь доповісти, пане лейтенанте, — відповів Швейк сміливо, — я у порожню пляшку з-під коньяку налив воду. Тільки вода там, у тій криниці, як бачите, пане лейтенанте, трохи жовта. Певне, з залізом. Така вода дуже корисна.

— Коли ти, Швейку, вже так хочеш пити, — промовив поручник Дуб з диявольською посмішкою, бажаючи якнайбільше розвеселити Швейку, — то напийся, але добре напийся. Випий усе одним махом.

Поручник Дуб уявляв собі наперед, як Швейк зробить кілька ковтків і більше не зможе і як він, поручник Дуб, побачить, як Швейк, як цей негідник Швейк у грізну для нього хвилину скривить свою пику. Потім він подасть рапорт і так далі.

Швейк відіткнув пляшку, приклав її до уст, і напій ковток за ковтком зник у його горляночку. Поручник Дуб скам'янів і кинув по той бік шляху в ставок, сплюнув і сказав, немовби випив скляночку мінеральної води:

— Насмілюсь доповісти, пане лейтенанте, ця вода справді мала присмак заліза. В Камику над Влтавою один шпирі підкови.

— Я тобі покажу старі підкови! Ходім, покажеш мені криницю, звідки ти взяв цю воду!

— Це недалеко звідси, пане лейтенанте, відразу ж за тією дерев'яною яткою.

— Іди вперед, халамиднику, я подивлюся, як ти тримаєш крок!

"Це справді неймовірно, — подумав поручник Дуб. — З вигляду цього негідника нічого не впізнаєш".

Швейк ішов, здавшись на волю божу, але щось йому підказувало, що там мусить бути якась криниця. Отже, він пішов. До того ж і помпа була ціла. Вони підійшли до криниці. Швейк почав качати, і з помпи потекла жовтувата рідина.

— Ось і залізна вода, пане лейтенанте, — заявив він з тріумфом.

До них підійшов наляканий чоловік з пейсами, і Швейк наказав йому по-німецькому принести склянку, бо пан лейтенант не п'є.

Поручник Дуб так отетерів, що зопалу випив цілу склянку води, після якої в нього в роті лишився присмак кінної води п'ять крон і гримнув на Швейка:

— Ти чого вилупив очі, забирайся додому.

За п'ять хвилин Швейк з'явився в штабному вагоні у надпоручника Лукаша, на мигах виманив його з вагона і втік.

— Насмілюсь доповісти, пане обер-лейтенанте, за п'ять, щонайбільше за десять хвилин я буду п'яний як чіп і не буду працювати, пане обер-лейтенанте, не кликали й не давали жодних розпоряджень, поки я не просплюся. Все як слід, але мусить бути так, щоб не виходило з розуму, ах видудлити цілу пляшку коньяку, аби довести, що то справді вода. Все гаразд, я нічого не зрадив, як ви бажаєте, я відчуваю, як мені відбирає ноги. Звичайно, насмілюсь доповісти, пане обер-лейтенанте, я звичний пити, бо це мені подобається.

— Згинь, bestie! — вигукнув надпоручник Лукаш, але без усякого гніву, зате поручник Дуб став йому ще на п'ять крон.

Швейк обережно вліз до свого вагона і, вмоштуючись на своїй шинелі, звернувся до фельдфебеля-рахівника й сказав:

— Якось один упився й просив, щоб його не будили...

Сказавши це, повалився набік і захропив.

Алкогольні випари, які він видихав, незабаром сповнили весь вагон так, що кухар-окультист Юрайда, втягуючи носом, сказав:

— Що за дідько! Тут коньяком тхне.

Біля складаного стола сидів однорічник Марек, який після всіх злигоднів досяг нарешті звання батальйонного ад'ютанта і було видно, що цей погляд у майбутнє приносить йому радість.

Фельдфебель-рахівник Ванек зацікавлено спостерігав, як однорічник невтомно пише і при цьому регоче, аж до сліз, і намагався пояснювати:

— Дуже весело писати історію батальйону про запас. Головне — розгортати події систематично. У всьому мусить бути порядок.

— Систематична система, — зауважив фельдфебель-рахівник Ванек, досить скептично посміхаючись.

— Так, — сказав небало однорічник, — систематизована систематична система написання історії батальйону, але тільки за певних умов, поволі, згідно з певним планом. Наш батальйон не може виграти з одного маху світову війну... Nihil nisi bene.

1 Нічого, крім доброго (лат.).

Найголовніше для кожного сумлінного історика, такого, як я, — скласти заздалегідь план наших перемог. Наприклад, у наступній — майже перейде російські кордони, міцно укріплені, скажімо, донськими полками ворога, в той час коли наш батальйон ось-ось загине і нас розмолотять у друзки або посічуть на капусту. Аж раптом капітан Саґнер дивиться, куди я буду тікати, то й ви за мною". І наш батальйон драпоне світ за очі. Але ворожа дивізія, яка нас ужалює, починає тікати і без жодного пострілу попадає до рук резервів нашої армії. Отже, саме цим епізодом і починається наша історія. Звичайно, пані Ванеку, розвинуться дуже важливі наслідки. Наш батальйон іде від перемоги до перемоги. Буде дуже багато і стиль "Ілюстрованого воєнного кореспондента", який виходив у Вілемекі за російсько-японської війни. Наш батальйон і з усієї сили всадить йому баґнет у груди.

Майстерно нагострений баґнет іде як у масло, лише тут і там тріскає ребро, лише де-не-де сонні вороги здригаються, але невидючі очі, харчать і дригають ногами. У ворогів на устах виступає кривава піна. На цьому справа скінчиться за три тижні. Наш батальйон візьме в полон російського царя, але про це, пане Ванеку, розповімо трохи пізніше, щоб свідчити про безприкладне героїство. Треба буде придумати зовсім нові воєнні терміни, один я вже вигадав: «постріл з гранат». Вибухом ворожої міни одному з наших взводних, скажімо, дванадцятої або тринадцятої роти, відірве голову. — А прогос, — сказав однорічник, лягнувши себе по лобі, — я мало не забув, пане фельдфебелю, або, по-цивілі, по-цивілі, церів. Назвіть мені якого-небудь фельдфебеля з дванадцятої роти. Гоуска? Добре. Отже, Гоусці міною відірве голову. Зіб'є ворожий літак. Зрозуміло, що ці перемоги мусять бути відсвятковані в родинному колі у Шенбрунні. Австрійський батальйон лаштує невелике інтимне свято. Як бачите, з моїх записів я уявляю собі це так: насамперед, ерцгерцогська родина, свято матиме чисто інтимний характер і відбуватиметься в залі біля цісарської спальні, яка буде освітлена білими лампочками через можливе коротке замикання. Воно нашого старенького монарха дуже лякає. О шостій годині будуть онуків його величності до зали, яка, власне, належить до покоїв небіжки імператриці.

Тепер питання, хто буде присутній, крім цісарської сім'ї. Там мусить бути й буде присутній генерал-ад'ютант імператора. І в інтимних бенкетах часом комусь робиться погано, — я не хочу цим сказати, що граф Паар блюватиме з перемог. Заради порядку, щоб чого доброго придворні лакеї не дозволили собі якихось непристойних витівок по відношенню до барона Ледерера, камергера графа Белегарде і старша фрейліна графиня Бомбелль, яка грає між придворними дамами, тойне панство, про це повідомлять імператора, а він з'явиться в супроводі своїх онуків, сяде за стіл і виголосить промову. Рогоїня Марія-Валерія і з особливою вдячністю згадає насамперед про вас, пане фельдфебелю. Звичайно, згадає й про беззагого, але без загиблих у бою — це не батальйон. Треба буде ще підготувати нову статтю про наших загиблих. Історію

я вже наперед накреслив понад сорок дві. Ви, наприклад, пане Ванеку, поляжете біля невеликої річки, а ось Б від кулі, не від шрапнелі, не від гранати. На нього з ворожого літака накинуть лассо і задушать саме в ту хвилину. Балоун відступив, розпачливо змахнув руками і пригнічено докинув:

— А що ж я вдію, коли я вже такий народився. Коли я ще був на військовій службі, то тричі приходив по обід до тебе, а потім через нього відсидів цілий місяць. Дійся воля божа!

— Не бійтеся, Балоуне, — потішав його однорічник. — В історії батальйону не буде згадки про те, що ви загинули в чужого обіду. Ви ввійдете в історію разом з усіма солдатами нашого батальйону, що загинули за славу нашої країни.

— А яку смерть ви мені призначаєте, Мареку?

— Не дуже поспішайте, пане фельдфебелю. Так швидко це не робиться.

Однорічник замислився:

— Ви з Кралуп, коли не помиляюся? Отже, пишіть додому до Кралуп, що ви зникнете безвісти, але пишіть якомога частіше, щоб не забути про вас. Чи є у вас якісь іменини? Уявіть собі, лежите ви гарненько з переламаною ногою цілий день. Вночі ворог прожектором освітлює вас і по вас гранатами та шрапнеллю. Ви зробили величезну послугу нашому війську, бо ворог витратив на вас сотні тисяч грошей. З тих вибухів тлінні останки ваші вільно пливуть над землею, розрізаючи своїм обертальним рухом повітря. Вони будуть з нашого батальйону відзначатися, так що славні сторінки нашої історії будуть насичені перемогами.

Хоч я б і не хотів перебирати міру, але нема іншої ради. Ви будете пам'ятка. Бо десь так у вересні з нашого батальйону не залишиться вже нічого, крім славних сторінок історії. О всі ті, хто вже не побачить свого дому, боролися відважно, як леви. І знаєте, пане Ванеку, я вже склав кінець історії — найсвятіша любов, бо вона завершилася смертю. Хай кожен вимовляє їхні імена, як, наприклад, ім'я Ванека. Історію витруть сльози, бо полеглі в бою були герої нашого батальйону".

Телефоніст Ходоунський і кухар Юрайда з великою цікавістю прислухалися до промови однорічника про майбутнє.

— Підійдіть, будь ласка, ближче, панове, — сказав однорічник, перегортаючи свої записи. — Ось сторінка п'ятого батальйону, який був командований нашим кухарем Юрайдою". Слухайте далі: "Безпрецедентне героїство. Перший — . беззмінно сидючи три дні в окопі. Другий, помітивши, що загрожує смертельна небезпека, бо ворог намагається обійти нас усіх з флангу, ки-

Смерть обох прекрасна. Першого розірвала міна, другий задушився від отруйних газів, які йому підсунули під ноги. Це був великий подвиг. *„I ebe unser Batalionskommandant!“* 1 Головному командуванню не залишається нічого іншого, як щодня у формі нашого батальйону і брали з нас приклад. Можу вам прочитати витяг з наказу по армії, який буде зачитаний перед своїм військом у році тисяча вісімсот п'ятому стояв перед Падуєю, де другого ж дня йому добре натерли морду. Це був приклад і зразок для всіх військ: "Я вірю, що вся армія наслідуватиме взірць героїзму вищезазначеного. Похитність у час небезпеки, його надзвичайне героїство, любов і довіру до своїх командирів, одне слово, всі ці подвиги на благо і перемогу нашої імперії. Хай же всі наслідують його приклад!"

1 Хай живе наш батальйонний командир! (Нім.)

З кутка, де лежав Швейк, почулося голосне позіхання, а потім Швейк заговорив уві сні:

— Ваша правда, пані Мюллерова: бувають люди подібні одне до одного. В Кралупах ставив артезіанські криниці, а ж собою, як дві краплі води, і знову-таки той Лейганц був викапаний Піскор із Ічина, а всі троє були подібні до одного. Одному ставку біля індрижового Градця, просто біля залізниці, де він, мабуть, кинувся під поїзд. — Знову солодке позіхання, і всі почули далі: — Усім іншим присудили заплатити великий штраф, а завтра, пані Мюллерова, а між кухарем-окультистом Юрайдою і однорічником почалися дебати про вгадування майбутнього.

Окультист Юрайда вважав, що хоч на перший погляд здається і дурницею писати жартома про те, що скоїться, але це факти, коли душевний зір людини під впливом таємничих сил проникає крізь заслону невідомого майбутнього. У реченні він згадував цю заслону майбутнього, аж поки нарешті не переключився на регенерацію, тобто на нове життя. Він сказав і скінчив заявою, що кожен може відірвати ящірці хвіст і той у неї знову відросте.

Телефоніст Ходоунський до цього додав, що було б не життя, а мед, коли б людина мала ті самі властивості, що у змії. Іншу частину тіла. Військове відомство дуже б радо вітало це, тоді в армії не було б зовсім інвалідів. Один такий інвалід, бі, напевно, цінніший за цілу бригаду.

Однорічник заявив, що на сьогодні, завдяки дуже розвиненій військовій техніці, з великим успіхом можна було б відновити. Існує закон відновлення окремих частин тіла деяких інфузорій. Кожний відділений шматочок відновлюється і знову стає цілим. Військове відомство, яке брало участь у бою, збільшувалося б утричі, вдесятеро, з кожної ноги розвивався б новий солдат.

— Якби вас оце почув Швейк, — зауважив фельдфебель-рахівник Ванек, — він одразу ж навів би який-небудь приклад. Швейк негайно зреагував на своє ім'я і промимрив:

— Hier! 1 — Та, виявивши таким способом свою військову дисциплінованість, він одразу ж захріп знову.

1 Тут! (Нім.)

В прочинених дверях вагона з'явилася голова поручника Дуба.

— Швейк тут? — спитав.

— Спить, насмілюсь доповісти, пане лейтенанте, — відповів однорічник.

— Якщо я питаю Швейка, ви, однорічнику, повинні зараз же скочити й покликати його.

— Не можна, пане лейтенанте, він спить.

— То збудіть його! Я дивуюся, однорічнику, як це вам одразу ж не спало на думку. Ви повинні проявляти більшу увагу до своїх обов'язків, ніж це ви знаєте.

Однорічник почав будити Швейка.

— Швейку, горить, уставай!

— Коли горіли Одколкові млини, — забурмотів Швейк, перекидаючись на другий бік, — приїхали пожежники

— Як зволите бачити, — сказав спокійно однорічник поручникові Дубові, — я його буджу, але нічого не виходить

Поручник Дуб розлютився:

— Як ваше прізвище, однорічнику?

— Марек.

— Ага, так це ви той однорічник Марек, що не вилазив з арешту, чи не так?

— Справді, пане лейтенанте, я, так би мовити, пройшов однорічний курс у криміналі і був реабілітований, а саме мене призначено батальйонним історіографом і мені залишили звання однорічника.

— Довго ви ним не будете, — сатанів поручник Дуб, увесь червоний як варений рак. Колір обличчя в нього мав свою руку!

— Дуже прошу, пане лейтенанте, записати мене на рапорт, — серйозно сказав однорічник.

— Ви зі мною не жартуйте, — гаркнув поручник Дуб, — я вам покажу рапорт. Ми ще зустрінемося. Вам не здорові?

Поручник Дуб розгнівано відійшов від вагона, забувши в роздратуванні про Швейка, хоч ще хвилину тому мав намір засікти Швейка на недозволеному вживанні алкоголю.

Але тепер уже було пізно, бо, коли за півгодини поручник Дуб схаменувся і знову повернувся до вагона, солдат Швейк уже встав і на голос поручника Дуба вистрибнув з вагона, як сарна.

— Дихни на мене! — вереснув поручник Дуб.

Швейк видихнув на нього увесь зміст своїх легенів, немов гарячий вітер поніс у поле запах горілчаного заводу.

— Чим від тебе, драбуго, тхне?

— Насмілюсь доповісти, пане лейтенанте, від мене тхне ромом.

— Отже, бачиш, голубчику, — переможно вигукнув поручник Дуб. — Нарешті я тебе наклав.

— Так, пане лейтенанте, — сказав Швейк без найменшого занепокоєння. — Саме хвилину тому ми дістали розпорядження і треба пити спочатку каву, а потім ром, прошу пробачити, більше це не повториться.

— А чого ти так хропів, коли я півгодини тому підходив до вагона? Таж тебе не могли добудитися.

— Насмілюсь доповісти, пане лейтенанте, я цілу ніч не спав, бо згадував ті часи, коли ми були на маневрах біля Дунаю, йшли через Штірію і західну Угорщину і оточили наш четвертий корпус, а він був розквартирований у Відні та в Будапешті. Ми обралися аж на міст, який наводили сапери з правого берега Дунаю. Ми готувалися до наступу, а нам на доповідь наказ, що нам на допомогу йде третій армійський корпус, аби нас не розбили між озером Балатоном і Пресбургом. Але того не вийшло. Ми мали вже ось-ось перемогти, але просурмили відбій, і виграли ті, з білими пов'язками.

І поручник Дуб не промовив ні слова і, збентежено хитаючи головою, пішов геть, але зараз же знову повернувся.

— Закарбуйте собі всі: настане час, і ви будете переді мною скаржитися.

На більше він не спромігся і, постоявши ще трохи, попростував до штабного вагона, де капітан Саґнер допитав його. Цей солдат почав уже тепер дбати про свою безпеку в окопах і звідкись зі станції приволок оббиті бляхою двері.

Солдат стояв виструнчившись, з вибалушеними від переляку очима і виправдовувався: він, мовляв хотів узяти з собою ром.

Скориставшись з нагоди, поручник Дуб проголосив довгу промову про те, як треба поводитись солдатові, в чому повинен бути командувача і найвищого військового повелителя. Якщо в батальйоні є такі елементи, їх треба виполоти, показати їм скандал винного по плечу і сказав йому:

— Біс із вами! Якщо ви справді зробили це з дурного розуму, то вдруге так не робіть. Адже це дурниці. Дверця!

Поручник Дуб прикусив губу і вирішив, що, власне, тільки від нього залежить порятунок підірваної дисципліни в батальйоні, де великими літерами по-угорському й по-німецькому було написано: "Курити заборонено", — надібав той сидів там і спокійно читав газету, закрившись нею так, щоб не було видно його петличок.

Дуб гаркнув на нього:

— Струнко!

Це був солдат з угорського полку, що стояв у Гум енномому в резерві. Поручник Дуб трусонув його, угорський солдат в кишеню і рушив у напрямку шосе. Поручник Дуб, як привид, пішов слідом за ним, але солдат прискорив крок, і хвилину не сумніваючись, він одразу встановив його приналежність до одного з чеських полків. Потім солдат повернувся до Поручника Дуба, щоб якось показати, ніби він анітрохи не причетний до цієї сцени, з гідністю ввійшов до маленького вагона, взяв ниток, заплатив їй, сунувши її в кишеню, повернувся до штабного вагона. Тут він наказав батальйонному ординату:

— Про все доводиться самому дбати. Я знаю, що ви про нитки й не згадали.

— Насмілюся доповісти, пане лейтенанте, у нас їх повно.

— Ану, покажіть. Та негайно! Ви думаєте, я вам вірю?

Коли Кунерт повернувся з цілою коробкою білих і чорних катушок, поручник Дуб сказав:

— Ти, йолопе, придивися як слід до тих ниток, що ти приніс, і до моєї великої катушки! Бачиш, які твої нитки та катушка, щоб їх перервати. На фронті нам не потрібно ніякого мотлоху, на фронті все мусить бути якнайкраще. Отож не бери нічого, а коли щось купуватимеш, завжди питайся мене. І не бажав би я тобі мене пізнати. Ти мене знаєш?

Коли Кунерт вийшов, поручник Дуб звернувся до надпоручника Лукаша:

— Мій денщик дуже інтелігентна людина. Інколи зробить якусь помилку, але взагалі дуже добре все розуміє. Г

від шуряка посилку з кількома смаженими молодими гусками, і, ви повірите, він навіть не доторкнувся до них сам не міг їх швидко з'їсти, то вони засмерділись. Але він їх волів не чіпати.
Ось що значить дисципліна. Офіцер повинен виховувати солдатів.
Надпоручник Лукаш, намагаючись показати, що не слухає базікання цього дурня, відвернувся до вікна і пром...

— Так, сьогодні середа.

Тоді поручник Дуб, відчуваючи потребу взагалі поговорити, звернувся до капітана Саґнера й сказав фамільярно

— Слухайте, капітане Саґнер, що ви думаєте про...

— Пардон, одну хвилинку, — сказав капітан Саґнер і вийшов з вагона.

* * *

Тим часом Швейк говорив з Кунертом про його пана.

— Де ти був увесь час, чом тебе не було видно? — спитав Швейк.

— Хіба не знаєш? — сказав Кунерт. — З моїм старим пришелепою спокою нема.

Щохвилини кличе мене до себе й питає про справи, до яких мені нема ніякого діла.

Наприклад, питався мене також, чи приятелюю я з тобою. Я йому відповів, що ми дуже рідко бачимось.

— Дуже гарно з його боку питати про мене. Я його дуже люблю, твого пана лейтенанта. Він такий милий, добрий

— Го-го, аби ж то, — заперечив Кунерт. — Це така свиня, якої світ не бачив. А дурний, як куряче гузно. Остобіг

— Та невже! — дивувався Швейк. — А я думав, що це така порядна людина. Ти якось чудно говориш про свого

Хоча б узяти, наприклад, денщика майора Венцеля. Той про свого пана інакше не скаже, як "кавалок ідіотської

ою і смердючим тхором". Це, бач, від того, що кожний денщик вчиться від свого пана. Коли б сам пан не лаяв

у нас один лейтенант Прохазка, так той не дуже лаявся: тільки, було, й скаже своєму денщикові: "Ти, розкішний

цього, що коли відслужив своє і повернувся додому, то і до татуня, і до мамуні, і до сестер інакше не звертався

від нього відмовилася та ще й подала до суду за образу честі, бо він це сказав не тільки їй, але і татуню її, і мамуню

ивши, що якби він назвав її "коровою" дець у куточку, то, можливо б, вона і погодилася миритися, але так — ц

тенанта ніколи не подумав. Коли я з ним уперше розмовляв, він справив на мене таке симпатичне враження,

дуже начитаним і якимось таким одухотвореним... А звідки ти, власне? З самих Будейовиць? Хвалю, коли хто-

ам бодай улітку прохолодно. Маєш родину?

Жінка і троє дітей? Та ти ж щасливий, приятелю! Принаймні буде кому тебе оплакувати, як говорив на пропов

одного полковника з запасними, що їхали до Сербії.

Він говорив, що солдат, який залишає вдома родину і гине на полі бою, рве всі родинні зв'язки. Стривай, у нь

зок фше нема, то фін ein Held 1 те, що сфій шиття hat geopfert 2 за феликий ротина, за Vaterland 3". Ти живеш н

— На першому.

— Так, так, справді, тепер я згадав, що там на площі у Будейовицях немає жодного п'ятиповерхового будинку.

и. Коли б він тебе спитав, чи я випадково про нього нічого не говорив, то скажи йому, не приховуючи, що я п

ав. Адже рідко можна зустріти такого офіцера, який би так по-дружньому і по-батьківському ставився до солда

им, і скажи також, що він дуже ентелікентний 4. Крім того, розповіси йому, що я вчив тебе бути порядним і ви

Запам'ятав?

1 Герой (нім.).

2 Пожертвував (нім.).

3 Батьківщину (нім.).

4 Швейк навмисне перекирчує слово.

Швейк уліз до вагона, а Кунерт з нитками пішов до свого барлога.

За чверть години поїхали далі на Нову Чабину через спалені села Брестов і Великий Радвань. Видно було, що

Схили Карпат і підніжжя були пориті окопами. Вони тяглися з улоговини до улоговини, вздовж залізничної ко

оїв.

Місцями через потоки, які вливалися до Лаборця (залізниця йшла понад його верхньою течією), було видно н

Уся Медзілаборецька долина була порита й розкопана, немовби тут працювали армії гігантських кротів. Шос

, що прокотилася тут.

Повені й дощі залишили по краях вирв пошматоване лахміття австрійських мундирів.

За Новою Чабиною на старій обгорілій сосні між сплеченим гіллям висів чобіт якогось австрійського піхотинця

Навколо стояли оголені ліси без глиці, без листя, дерева без верховіть; хутори були зруйновані — все це наслі

Поїзд їхав поволі, по свіжих насипах, так що увесь батальйон міг докладно ознайомитися з принадами війни і

спустошених схилах гір, поступово, але певно підготуватися до бойової слави, яка увінчається заболоченим а

Німці з-під Кашперських гір, які сиділи в задніх вагонах і ще при в'їзді на станцію Миловиці ревіли своє: "Wanp

озуміли, що багато з тих, чиї шапки висять на могилах, також співали про те, як буде гарно, коли вони знову п

В Медзілаборці поїзд зупинився за розбитим, спаленим вокзалом, із закурених стін якого стирчали покручені

Новий довгий дерев'яний барак замість спаленого вокзалу, поставлений нашвидкуруч, поспіль, обліпили пла

В іншому такому ж бараці містився пункт Червоного Хреста, звідки разом з гладким військовим лікарем вийш

ий, щоб їх розвеселити, наслідував різні звірячі голоси і невміло рохкав.

Під залізничним насипом у долині потоку лежала розбита польова кухня.

Показуючи на неї, Швейк звернувся до Балоуна:

— Поглянь, Балоуне, що нас незабаром чекає. Саме мали роздавати обід, і раптом прилетіла граната і он як по нас! —
— Страхіття! — зітхнув Балоун. — Я ніколи не думав, що потраплю в таке. А все через мою пиху. Від пихи я вже йовицях шкіряні рукавиці. Вже мені негоже було носити на своїх селянських пазурах старі плетені рукавиці, я тільки горох варений жер, аж за вухами лящало, а я гороху ані в рот. Тільки птицю і птицю. Вже й на свинячу печенку Балоун у цілковитому розпачі почав свою генеральну сповідь:

— Я говорив непоштиво про святих угодників і угодниць, а в шинку на Мальші, у Дольному Загаю, побив капітана, то я мав сумнів. Усіх святих терпів у хаті, лише образ святого Йосифа виніс. І ось тепер господь покарав мене. Якби разів я лаяв свого татуня, шматком хліба йому докоряв, коли він пішов на спочинок, а жінку свою мучив. Швейк замислився:

— Ви мельник, правда? То вам належало б знати, що божі млини мелють поволі, але до кінця. Адже через вас і Однорічник устряв у розмову:

— Своім богохульством, Балоуне, і тим, що ви не визнавали всіх угодників і угодниць, ви собі добряче нашкодили. Лицька і бере приклад у нашого найвищого верховного головнокомандувача. Як ви взагалі наважилися з отримувати військово-міністерство завело в

гарнізонних командах єзуїтські проповіді для панів офіцерів і коли на Великдень ми бачили урочистий військовий парад, то тупаєте проти традиційного духу нашої славної армії? Або з тим святим Йосифом, образок якого, за вашими словами, ніхто не вірить, і тих, хто хоче викрутитися з війни. Він же був тесляр. А знаєте прислів'я: "Погляньмо, де тесляр залишив шпатель".

Оточені з усіх боків, вони рятували себе не тільки з позицій свого егоїзму, але як членів армії, щоб потім, повернувшись додому, не отримувати наказів!

— Не розумію, — зітхнув Балоун. — Я маю тупу макітру. Мені треба все повторювати разів з десять.

— А може, трохи скинеш? — спитав Швейк. — То я тобі поясню ще раз. Ти, значить, чув, що маєш поводитися з людьми, щоб оточать тебе, дивитися, де тесляр залишив шпарку, щоб урятувати себе для найяснішого імператора і для нього. А перед нами трохи докладніше у своїх негідних вчинках там, у млині. Але боронь боже розповідати щось подібне, коли вже всі гріхи виклала, засоромилася і призналася, що вона щонаочі робить неморальні речі. Зрозуміло, що це не так. "Ну-ну, не соромся, мила дочко, я ж заступник бога; розкажи мені докладенько про ті свої неподобні штучки".

Він почав її знову умовляти, що він же її отець духовний, і нарешті, аж тремтячи вся, вона розповіла, що кожну ніч вона витягала. Вона ще більше розревелася. А він своє: "Не соромся, людина від свого народження гріховна по суті". Вона відповіла: "Коли я роздягнена лягала до ліжка, я завжди виколупувала бруд поміж пальців на ногах та ще й нюхала".

Балоун, як виявилось з його слів, творив неподобні речі з селянками, а неподобство полягало в тому, що він говорив про це неподобством. Найбільше був розчарований телеграфіст Ходоунський. Він усе допитувався, чи справді в млині, вимахуючи руками:

— Я на це був задурний.

Солдатам об'явили, що обідати вони будуть за Палотою на Лупківському перевалі. І справді, батальйонний фельдфебель, в господарських справах батальйону, пішли до села Медзілаборців, а з ними відкомандирували патруль з двох солдатів. За півгодини вони повернулися з трьома зв'язаними свиньми і з ридячою родиною русина, в якого реквізували коней, який щось наполегливо пояснював поручникові Цайтгамлю, а той знижував плечима.

Перед штабним вагоном суперечка досягла кульмінації, бо військовий лікар почав доводити капітанові Саґнеру, що свиней, не хотів нічого знати і вимагав, щоб йому повернули свиней, мовляв, це його останнє добро, і він ніяк не може без них. При цьому він тицяв затиснені в кулаці гроші, які він дістав за свиней, капітанові Саґнерові, а селянка тримала свиней на руках.

Капітан Саґнер зовсім розгубився, і йому ледве вдалося відштовхнути стару селянку. Але це не допомогло. Замість того, щоб

Поручник Цайтгамль заявив тоном комерсанта:

— Цей нахаба має ще дванадцять свиней, і йому заплатили зовсім правильно, згідно з останнім дивізійним наказом, а з параграфом шістнадцятим цього наказу, "...свиней треба купувати в місцях, не зачеплених війною, не доруйнованих війною, додається на один кілограм живої ваги тридцять шість гелерів. Отже, за один кілограм нашої свинини, що в місцях, зруйнованих війною, вціліли господарства з повним складом поголів'я свиней, то їх можна відправити у свинину належить, як у місцях, не зачеплених війною, з особливою доплатою в дванадцять гелерів за один кілограм свинини, асти комісію в складі власника худоби, командира проїжджої військової частини і офіцера або фельдфебеля-резерву. Це все поручник Цайтгамль прочитав з копії дивізійного наказу, яку він весь час носив із собою і вивчив майже напам'ять. — "У прифронтовій смузі оплата за один кілограм моркви підвищується на п'ятнадцять цілих три десятих гелерів за один кілограм".

Ті, хто писав у Відні цей наказ, уявляли собі прифронтову територію як землю, що потопає в моркві і цвітній капусті. Поручник Цайтгамль, звичайно, прочитав це схвильованому селянинові по-німецькому і запитав його також по-німецькому, нув на нього:

— Отже, ти хочеш комісію?

Той зрозумів слово "комісія" і кивнув головою. Тим часом свиней його вже поволокли до польових кухонь на околиці. Комісія вирушила до нього на хутір, щоб там визначити, чи має він дістати дві крони п'ятдесят два гелери за кілограм свинини.

Не встигли вони вийти на дорогу, що вела до села, як від польових кухонь тричі розляглося предсмертне вертіння — Давайте мені за кожну свиню по два ринських 2.

1 Відділу кухні офіцерського харчування (нім.).

2 Місцеве українське населення мало свої назви для означення австрійської валюти: гелер — сотик, гульден (1 гульден = 100 сотиків). Чотири солдати оточили його щільніше, а вся родина загородила дорогу капітанові Саґнерові і поручникові Лопатю. Чоловіки з доньками обіймали коліна обох, називали їх благодійниками, аж поки селянин не grimнув на них і не загорлав, щоб не дати подавлятися цими свиньми.

На цьому комісія припинила свою діяльність. Але селянин раптом збунтувався і почав погрожувати кулаком. Він кричав: моя родина, хрестячись, кинулась тікати на чолі з батьком.

А ще за десять хвилин батальйонний фельдфебель-рахівник разом з батальйонним ординарцем Матушичем вийшли з ерталіся до писарів:

— І ви б жерли, правда? Але що вдієш, хлопці, це тільки для старшин. Куховарам — нирки і печінка, мозок і очі, а решта порція м'яса.

Капітан Саґнер уже дав наказ щодо офіцерської кухні: "Печеня зі свинини з кмином, вибрати для цього найкраще м'ясо, солдатам обід, кожен з них виявив у своєму казанку по два маленьких шматочки м'яса, а той, хто народився після війни, не їв м'яса".

На кухні панувало звичайне армійське кумівство: той, хто стояв близько до керівної банди, користувався привілеєм. Хор ординарців черева стали як барабани. Діялися кричущі безчинства.

Однорічник Марек вчинив біля кухні скандал, бо хотів бути справедливим. Коли кухар, сказавши: "Це для нас, старшин", Марек заявив, що на війні всі солдати рівні. Це викликало загальне схвалення і дало привід вилаяти кухарів.

Однорічник кинув шматок м'яса назад, підкреслюючи цим, що він відмовляється від будь-яких привілеїв. Але він не їв воєю порцією, а тому кухар шепнув йому стиха, щоб він прийшов пізніше, коли вже роздадуть обід, — він мовчав.

У писарів теж блищали пики, від санітарів віяло блаженством, а поруч цієї божої благодаті лежали неприбрані сміття, клапті російських, австрійських і німецьких мундирів, частини розбитих повозів, закривавлені довгі смуги малярки.

В старій сосні біля колишнього вокзалу, від якого залишилася тільки купа руїн, застрягла невибухла граната. Біля неї були і могили, бо страшенно тягло трупним смородом.

А оскільки тут проходили й розташовувалися табором війська, всюди було видно купки людських екскрементів. Екскременти солдатів усіх національностей і віровизнань лежали поруч або мирно нашаровувалися один на одного.

Напівзруйнована водогінна вежа, дерев'яна будка залізничного сторожа і взагалі все, що мало якісь стіни, було вкрито сивим стовпами диму, що підіймався над пагорбами, немовби там горіло ціле село або відбувалися великі воєнні дії.

У радість панам, які брали участь в обладнанні цього лазарету під протекторатом ерцгерцоґині Марії і крали там ліки, були і холерних і дизентерійних бараків.

Тепер одна група бараків розплачувалась за всі інші, а в смороді підпалених сінників підносилося до неба все нове. За вокзалом на скелі німці з рейху встигли поставити пам'ятник полеглим бранденбуржцям з написом "Den Helden".

и, причому на п'єдесталі було зазначено, що цей орел зроблений з російських гармат, здобутих при звільненні Польщі. 1 Героям Лупківського перевалу (нім.).

В такій дивній і ще не звичній атмосфері батальйон відпочивав по обіді у вагонах, а капітан Саґнер з батальйонною кавалерією з базою бригади, куди далі має прямувати батальйон. Депеші були настільки невиразні, що з них можна було зрозуміти лише, що треба було рухатись зовсім в іншому напрямі від Нового Міста під Шятором, бо в телеграмах згадувалися тільки імена.

Через десять хвилин виявилось, що там у бригаді штабний офіцер — якийсь бовдур: "Ваша команда повинна надіслати шифроване запитання, чи це говорить восьмий маршбатальйон сімдесят п'ятого полку (військовий батальйон) армійського батальйону дев'яносто першого полку, який запитує, хто дав наказ їхати через Мукачів по воєнній залізниці до Галичини".

армійський батальйон дев'яносто першого полку, який запитує, хто дав наказ їхати через Мукачів по воєнній залізниці до Галичини. 1 Угорська назва Ужгорода.

Бовдур страшенно дивується, що йому телеграфують із Лупківського перевалу, і відповідає шифровкою: "Маршрут не змінений, на Лупківський перевал — Санок, до дальших наказів".

Після повернення капітана Саґнера в штабному вагоні розгортаються дебати про безладдя і чути певні натяки на те, що це все через бовдурів.

Поручник Дуб намагається захистити безладдя австрійського штабу і патякає про те, що ця територія була спалена в 1914 році.

Всі офіцери дивляться на нього співчутливо, немовби хочуть сказати: "Цей пан не винен, що він такий придурилий". Він відчуває враження, яке на нього справила ця зруйнована війною країна. Це, мовляв, свідчить про силу залізного кулака, який не допускає жодного сумніву: росіяни тут відступали в цілковитій паніці".

Капітан Саґнер вирішує, що, коли вони сидітимуть в окопах і ситуація буде найнебезпечніша, він при першій нагоді рекогносцирує ворожих позицій, і, виглядаючи разом з надпоручником Лукашем з вікна вагона, шепоче: "Вони не відступили".

— І понаносив дідько сюди на нашу голову всяку цивільну шушваль. Чим освіченіший, тим дурніший. Здається, поручник Дуб ніколи не замовкне. Він розповідає офіцерам усе, що читав у газетах про карпатські бої.

ступу на Сані. Оповіді про це так, немов він не тільки брав участь у тих боях, але навіть особисто керував усіма операціями. Особливо відворотні були його висловлювання такого, приміром, змісту: "Потім ми пішли на Буковське, щоб зрозуміти, чому ою групою біля Великої Полянки, де ми розбили Самарську дивізію ворога".

Надпоручник Лукаш уже не міг витримати й зауважив на адресу поручника Дуба: "Про що ти, мабуть, говориш? Поручник Дуб недобре зиркнув на надпоручника Лукаша і вийшов з вагона. Військовий ешелон стояв на насипі, а в долині, за кілька метрів, під укосом, лежали різні речі, що їх кинули, військові і заржавілі чайники, горщики, патронташі, і всюди валялись мотки колючого дроту і закривавлені смужки м'яса. Поручник Дуб одразу ж помітив серед них Швейка, який щось розповідав.

Він пішов туди.

— Що тут сталося? — почувся суворий голос поручника Дуба, який зупинився прямо перед Швейком.

— Насмілюсь доповісти, пане лейтенанте, — відповів Швейк за всіх, — ми дивимося.

— Куди ви дивитесь? — гримнув поручник Дуб.

— Насмілюсь доповісти, пане лейтенанте, ми дивимося вниз, у рів.

— А хто вам дозволив?

— Насмілюсь доповісти, пане лейтенанте, це бажання нашого пана полковника Шредера з Брука. Коли ми відходили місця бойовищ, звертали увагу на те, як розгортався бій, щоб мати якусь користь для себе. І ось тут, коли йдуть вояки, коли він тікає. Ми бачимо, насмілюсь доповісти, пане лейтенанте, як це нерозумно, коли солдат усе, і він передчасно втомлюється. Коли він тягне на собі такий тягар, йому важко воювати.

У поручника Дуба раптом блиснула надія, що ось нарешті він зможе спровадити Швейка під воєнно-польовий шпалар.

— Отже, ви гадаєте, що солдат повинен кидати патрони або багнет, щоб вони валялися десь у вирві, як онде труп?

— О ні, ні в якому разі, насмілюсь доповісти, пане лейтенанте, — відповів Швейк, приємно посміхаючись. — Бачте, це не так. І справді, під насипом на купі черепків нахабно валявся горщик з пооббиваною емаллю і роз'їдений іржею. Він лежав біля вокзалу, напевно, як матеріал для дискусій археологів майбутніх сторіч, які надібавши на цю купу, зовсім скаржались на війну.

Поручник Дуб задивився на цю річ, і йому залишалося тільки констатувати, що це справді один з отих інвалідів війни. На всіх це справило величезне враження, а що поручник Дуб мовчав, то знову заговорив Швейк:

— Насмілюсь доповісти, пане лейтенанте, одного разу ось із таким горщиком трапилася сміховинна пригода. Коли в Подєбрадах почав виходити журнальчик "Незалежність", його видавав подебрадський аптекар. А редактор, щоб збрехати, був великий дивак. Він збирав старі горщики та інші дрібні речі й зібрав просто-таки цілий музей. Солдат орту свого приятеля, що також писав до газет. Ну, вони обидва добре нажлуктилися, бо цілий тиждень не бачили газети, тобто до цього незалежного журналу, від якого він залежав. І написав "філітон" про одного колекціонера, який, даючи, що це шолом святого Вацлава, наробив з ним такого галасу, що подивитися на той шолом прибув єпископ. Швейк, що це натяк на нього, і подав на Гаєка в суд.

Поручник Дуб з насолодою скинув би Швейка туди вниз, але опанував себе і загорлав на всіх:

— Годі вам гав ловити! Ви мене ще не знаєте, але горе вам, якщо мене пізнаєте.

А ви, Швейку, залишіться тут, — погрозово сказав Дуб, коли Швейк намірився з іншими йти до вагона.

Вони залишилися віч-на-віч. Поручник Дуб обмірковував, що б йому такого страшного сказати, але Швейк вибіг.

— Насмілюсь доповісти, пане лейтенанте, добре, якби така погода протрималася.

Вдень не дуже гаряче, а вночі теж вельми приємно, так що це найзручніша пора воювати.

Поручник Дуб видобув револьвер і спитав:

— Знаєш, що це таке?

— Насмілюсь доповісти, пане лейтенанте, знаю. Пан обер-лейтенант Лукаш має якраз такий самий.

— Так ти, голодранцю, запам'ятай, — поважно із гідністю сказав поручник Дуб, засовуючи назад револьвер, — це пропаганда.

Поручник Дуб обернувся і пішов, повторюючи про себе: "Це я йому дуже добре сказав: пропаганду. Так, пропаганду. Раніш ніж увійти до свого вагона, Швейк ще хвилину прогулювався, буркочучи собі під ніс:

— Куди ж мені його зарахувати?

І чим далі, тим ясніше в свідомості Швейка виникала назва "півпердун".

У військовому лексиконі слово "пердун" віддавна дуже охоче вживалося, і цією почесною назвою нарікали голяки, а в мирному житті ем уживаного назвиська "паршивий дідок". Без цього епітета слово "дідок" було ласкавою назвою старого поета. У речках з іншими полками, особливо коли йшлося про чужі патрулі, які витягали його солдатів з шиноків, як правило, йшлося про своїх солдатів: обід, наприклад, мусив бути добрий. Проте він неодмінно мав якогось коника: причепити коника, називали "дідком".

Та коли "дідок" безпричинно присікувався і до солдатів, і до старшин, придумував для них нічні військові впра-вляння "дідка" як вищий ступінь злобно-причепливості та ідіотизму розвинулося слово "пердун". Це слово втілювало в собі різниця. Перший, цивільний, — теж начальник, і його в установах повсюди так називають і кур'єри, і дрібні солдати. Друге орнило не зовсім висушене промокашкою, то ще щось інше. Це взагалі тип пришелепуватого дурня в людському розумі, все може пояснити і до того ж на всіх ображається.

Хто був у армії, той, звичайно, розуміє, яка різниця між таким цивільним типом і "пердуном" у мундирі. Тут це слово а проте пасував перед кожною перешкодою, солдатів не любив і марно з ними боровся. Не вмів здобути собі нічого. У деяких гарнізонах, як, наприклад, у Трієнті, замість "пердун" говорили "наш старий смердюх".

У всіх випадках йшлося про літню особу, і коли Швейк подумки назвав поручника Дуба "півпердуном", то він вважав, що і прикметами поручникові Дубові до "пердуна" бракувало п'ятдесяти процентів.

Повертаючися з цими думками до свого вагона, Швейк зустрів денщика Кунерта з опухлим обличчям. Він був о дива натовк йому морду, бо, мовляв, він пересвідчився на фактах, що Кунерт підтримує зв'язок із Швейком.

— У такому випадку, — спокійно сказав Швейк, — підемо подавати рапорт.

Австрійський солдат повинен зносити ляпаси лише в певних випадках, але той твій пан перейшов усі межі, як ти з рапортом, а якщо не підеш, то я тобі також наб'ю морду, щоб ти знав, що таке дисципліна в армії. В Карлі мав денщика і теж лупив його по пиці, та ще й ногами копав. Одного разу він цьому денщикові так набив пике, що переплутав і заявив, нібито його били ногами. Ну, його пан довів, що він бреше, бо в той день він його не копав. Брехливу скаргу замкнули на три тижні. Але це справи не міняє, — вів далі Швейк. — Це зовсім так, як нам завалять у моргу, чи людину, яка повісилася, чи людину, яка отруїлася. Я йду з тобою. Кілька ляпасів на війні мають право бути. Кунерт до краю замахітрився й дозволив Швейкові завести себе до штабного вагона.

Поручник Дуб, вихилившись з вікна, вереснув:

— А вам, голото, чого тут треба?

— Тримай себе достойно, — напучував Швейк Куверта, підштовхуючи його до вагона.

В коридорі з'явився надпоручник Лукаш, а за ним капітан Саґнер.

Надпоручник Лукаш, який уже пережив стільки неприємностей через Швейка, дуже здивувався, бо обличчя Лейтенанта Дуба скоріше навпаки, воно показувало, що сталися нові неприємні події.

— Насмілюсь доповісти, пане обер-лейтенанте, — сказав Швейк, — ідеться про рапорт.

— Тільки не дурій знову, Швейку, з мене вже досить.

— Прошу пробачити, — сказав Швейк, — я ординарець нашої роти, а ви, насмілюсь доповісти, зволите бути кращим, пане лейтенант Дуб підлягає вам.

— Ви, Швейку, зовсім здуріли, — перебив його надпоручник Лукаш. — Ви п'яний і краще зробите, коли підете додому.

— Насмілюсь доповісти, пане обер-лейтенанте, — сказав Швейк, підштовхуючи вперед Кунерта, — це зовсім так, як і йшло трамваєм. Для цього сам пан винахідник своїм життям пожертвував, а потім місто мусило платити його пенсію. Капітан Саґнер, не знаючи, що сказати, притакував, хитаючи при цьому головою, а надпоручник Лукаш робив те саме.

— Насмілюсь доповісти, пане обер-лейтенанте, всі справи повинні розв'язуватися при рапорті, — невблаганно заявив Швейк. — Я вже став ротним ординарцем, то в мене, крім наказів, є і інші обов'язки. Я, як ви казали, повинен інформувати вас, пане обер-лейтенанте, що пан лейтенант Дуб ані за ципу душу надавав по пиці своєму денщикові, а коли вже пан лейтенант Дуб підлягає вам, то я вирішив, що повинен про це рапортувати.

— Дивна справа, — сказав капітан Саґнер. — Чому ви, Швейку, весь час підштовхуєте до нас цього Кунерта?

— Насмілюсь доповісти, пане батальйонний командире, про все треба рапортувати.

Він дурний, йому пан лейтенант Дуб натовк пику, а він сам не наважується йти з рапортом. Звольте, пане капітане, те що мусить йти з рапортом. Коли б не я, він би ніколи й не наважився йти з рапортом, як той Куделя з Битоуховиці, який ревели у флот, де він дослужився до корнета, але на якомусь острові на Тихому океані його оголосили дезертером. Потім він там оженився і мав навіть бесіду з мандрівником Гавласою, що ніяк не міг відрізнити його від тубільців. Він отських ляпасів йти з рапортом. Він узагалі не хотів сюди йти, казав, що не піде. Він стільки дістав тих ляпасів, що йшов сюди і взагалі не хотів йти з рапортом. Він дозволить лупцювати себе й надалі. Насмілюсь доповісти, пане обер-лейтенанте, з якого боку, він повинен був негайно поскаржитися, бо дістав два рази по зубах, однак він не наважився, бо знав, що це буде у пана лейтенанта Дуба.

Підштовхуючи Кунерта поперед себе, Швейк сказав йому:

— Та не тремти ж, як та осика.

Капітан Саґнер спитав Кунерта, як була справа.

Але Кунерт, увесь трясучись, попрохав, щоб про все запитали пана лейтенанта.

Взагалі пан лейтенант Дуб по пиці його не бив.

Іуда Кунерт, не перестаючи тремтіти, заявив навіть, що Швейк усе вигадав.

Цій смутній події поклав край сам поручник Дуб, який раптово з'явився і загорлав на Кунерта:

— Ти, певно, хочеш дістати ще кілька ляпасів?

Отже, справа була зовсім ясна, і капітан Саґнер прямо заявив поручникові Дубові:

— Кунерт від сьогодні прикріплюється до батальйонної кухні, а щодо нового денщика, то звернися до фельдфебеля.

Поручник Дуб козирнув і, виходячи, лише кинув Швейкові:

— Закладаюся, що вас не мине зашморг.

Коли Дуб вийшов, Швейк зворушливо і по-дружньому звернувся до надпоручника Лукаша:

— У Мніховому Градищі був теж такий самий пан. Він таке саме сказав іншому панові, а той йому відповів: "Зустрінься мені в Мніховому Градищі".

— Ну й йолоп же ви, Швейку, — сказав надпоручник Лукаш, — але не смійте за своєю звичкою відповідати мені так.

— Frappante! 1 — вигукнув капітан Саґнер, вихиляючись із вікна. Він радий був би цю ж мить сховатися назад.

1 Ну й диво! (Франц.)

Поручник Дуб висловив свій жаль з того приводу, що капітан Саґнер пішов, не вислухавши його думок відносно того, що робити далі.

— Щоб зрозуміти як слід цей колосальний наступ, — вигукнув поручник Дуб до вікна, — ми повинні уявити собі, що ми й ви вибрали для цього прориву найвигідніше місце між Карпатами й Віслою.

— Я з тобою про це не сперечаюся, — сухо відповів капітан Саґнер і відійшов від вікна.

Коли за півгодини поїзд знову рушив далі на Санок, капітан Саґнер простягся на лаві і вдав, що спить, щоб по

У вагоні, де їхав Швейк, бракувало Балоуна. Він випросив дозвіл витерти хлібом казан, у якому варили гуляш, озі; тільки-но поїзд рушив, Балоун влетів головою в казан, звідки тільки ноги його стирчали. Але незабаром він пристосувався до нового становища, і з казана знову чулося таке плямкання, немовби їжак — Прошу вас, братики, заради бога святого, киньте мені сюди ще шматок хліба, тут багато підливи. Ця іділія тривала до найближчої станції, куди одинадцята рота приїхала з казаном, начищеним до блиску. — Хай вам бог віддячить, друзі, — сердечно дякував Балоун. — Відколи я в армії, це вперше мені всміхнулося. Йому й справді пощастило. На Лупківському перевалі Балоун дістав подвійну порцію гуляшу. Крім того, надпо-кнтий обід, залишив йому аж половину. Балоун тепер був зовсім щасливий. Він мотилав ногами, звисивши їх. Ротний кухар почав його дурити, мовляв, у Саноку їм зварять вечерю і ще один обід у рахунок тих вечер і обід-ував головою і шепотів: — Побачите, друзі, господь бог нас не покине. Всі весело сміялися, а кухар, сидячи на польовій кухні, заспівав: Жупайдія, жупайдас, Не покине господь нас: Хоч і кине у багно, Та не дасть піти на дно, І з лісів густих, аж страх, Випровадить нас на шлях. Жупайдія, жупайдас, Не покине господь нас! Минули станцію Щавне, і в видолинках знову почали з'являтися невеликі військові кладовища. З поїзда було ас бомбардування залізничної колії. Поїзд набирив швидкість і мчав униз долиною до Санока. Обабіч до самого обрію тяглися численні зруйновані Біля Кулашної внизу, в річці, лежав розбитий поїзд Червоного Хреста. Балоун витріщив очі, його особливо вразили розкидані внизу частини паровоза. Димар угруз у залізничний насип і стирчав звідти, наче дуло "двадцятьвісімки". Це видовище привернуло увагу всього вагона, де їхав Швейк. Більш за всіх розхвилювався кухар Юрайда: — Та невже ж вільно стріляти по вагонах Червоного Хреста? — Не вільно, але буває, — відповів Швейк. — Прицілилися добре, а потім кожен зможе відбрехатися, що це було вільно робити, але ж роблять. Головне, спробувати зробити те, чого не можна робити. Під час імператорських ояків "козлом". Але наш капітан додумався, як це все ж таки зробити, бо справді наказ був ні в тин ні в ворота ти. І він, не порушуючи цього наказу, розумно його обійшов, він попросту розпорядився зв'язаних "козлом" солдат, такий випадок, що стався на нашій вулиці п'ять чи шість років тому. В одному будинку на другому поверсі м дуже порядна людина. Він страх як любив жінок і почав, між іншим, бігати за донькою цього пана Карліка, що айстерню під чужим прізвиськом. Коли пан Карлік довідався, що студент із консерваторії бігає за його донькою "Ви, сякий-такий голодранцю, і мріяти не смійте, щоб одружитися з моєю дочкою. Я за вас її не віддам". — "Гар-ися ж?" За два місяці знов приходить до нього пан Карлік разом із жінкою, і обоє в один голос репетують: "Не-ельможна пані, дозволив собі її зіпсувати". Тоді пан Карлік почав на нього кричати, що було вже зовсім не до дружуватись з його донькою, але той йому відповів, мовляв, правильно, він її не візьме, а про те, що він може руження, то він слова дотримує, хай не турбуються, він її не візьме, в нього твердий характер, а не такий, куди то це для нього закон. А якщо його будуть переслідувати, то він анітрішечки не боїться, бо в нього совість чи Ще небіжка мамуня на смертельній постелі заклинала його, щоб ніколи в житті не смів брехати, і він, мовляв, іні, каже, взагалі ніхто ніколи не брехав, він і в школі завжди мав найкращі оцінки з поведінки. Так ото бачите Шляхи можуть бути різні, але всі хай прагнуть до єдиної мети. — Любі друзі, — сказав однорічник, що старанно записував свої враження. — В усьому поганому є щось і добр-го Хреста збагатить у майбутньому славу історію нашого батальйону новим героїським подвигом. Уявляю с-оти нашого батальйону зголоситься кілька простих солдатів під командою капрала пустити в повітря ворожих одягнені в селянський одяг, сумлінно виконали своє завдання. Що я бачу! — вигукнув однорічник, заглядаючи. Слухайте, пане фельдфебелю, — звернувся він до Ванека, — який чудовий розділ в історії батальйону присвя-краще і яскравіше. — Однорічник почав читати патетичним голосом. — "Геройська смерть фельдфебеля-рахі-вся також і фельдфебель-рахівник Ванек, переодягнений, як і інші, в селянський одяг. Вибух його оглушив, а к-овадили його до штабу своєї дивізії. Дивлячись смерті просто у вічі, Ванек відмовився давати будь-які відомос-й, його засудили як шпигуна до шибениці, але, враховуючи його високий чин, цю кару замінили розстрілом. Страта відбулася тут же, біля цвинтарного муру. Відважний фельд-али, чи має він якесь бажання, відповів: "Передайте через парламентаря моєму батальйонові останні вітання, передайте: я вмираю, переконаний, що у Саґнерові, що, згідно з останнім наказом по бригаді, денна порція консервів збільшується на дві з половиною Так помер наш фельдфебель-рахівник Ванек, викликавши своїм останнім реченням панічний переполох у во-остачання і тим заподіє нам швидку смерть від голоду, а разом з тим і деморалізацію в наших лавах. Про спок-ратою грав з ворожими штабними офіцерами в карти. "Мій виграш передайте Російському Червоному Хресту

зворушили військових до сліз".

— Пробачте, пане Ванеку, — вів далі однорічник, — що я дозволив собі розпоряджатися вашими виграними грішми. Я спочатку думав цю суму віддати Австрійському Червоному Хресту, але трапили до якоїсь добродійної установи.

— Наш небіжчик, — сказав Швейк, — міг би віддати ці гроші "юшковому закладу" міста Праги, але так, мабуть, не бачи на сніданок.

— Ну й що ж, крадуть усяди, — сказав телефоніст Ходоунський.

— Найбільше крадуть у Червоному Хресті, — злісно сказав кухар Юрайда. — Я мав у Бруку знайомого кухаря, який чка лазарету і старші еестри відсилали додому цілі ящики малаги та шоколаду. Злодія завжди робить добра на світі. Кожна людина протягом нескінченного життя переживає численні метаморфози й раз у житті, в певний період, пережив один такий період...

Кухар-окультист Юрайда витяг зі свого заплічного мішка пляшку коньяку.

— Бачите, — сказав він, відкорковуючи пляшку, — ось вам безперечний доказ мого твердження. Я взяв що пляшку, щоб використати для цукрової глазурі на лінцькі торти.

Але йому долею було призначено, щоб я його вкрав, так як і мені було призначено зробитися злодієм.

— А воно було б непогано, — обізвався Швейк, — коли б і нам було призначено зробитися вашими співучасниками. І це передчуття таки справдилося. Пляшка переходила від уст до уст, незважаючи на протест фельдфебеля-рапортника з казанків, бо на одну пляшку припадає п'ятеро людей, тобто непарне число, і може легко статися, що хтось вкраде пляшку.

— Це правда, і якщо пан Ванек хоче мати парне число, хай вийде з товариства, щоб не було жодних неприємностей. Тоді Ванек відмовився від цього проекту і подав інший, великодушний: пити за таким порядком, щоб Юрайда випив, покуштувавши коньяк, коли відкорковував пляшку.

Нарешті було прийнято проект однорічника: пити за алфавітом. Він обґрунтував свій проект тим, що прізвища починаються з різних літер алфавіту. Пляшку докінчив Ходоунський, який ішов перший в алфавіті. Він загрозливо слідкував за Ванеком, який виражався ба математична помилка, бо в пляшці був 21 ковток.

1 X (Ch) — одна з перших літер у чеському алфавіті. В (V) — одна з останніх.

Потім грали в "звичайного цвіка" з трьох карт: виявилось, що однорічник, узявши козиря, щоразу цитував поштівку:

— Господи, залиши мені цього валета і на цей рік. Хай обкопаю я його і угною, і принесе він мені плоди земні! Коли йому закинули, що він наважився тягнути навіть вісімку, він заволав громовим голосом:

— Хіба котра жінка, що має десять драхм, а згубить одну драхму, не світить світильника і не вимітає храму? Вони відповіли, кажучи: радійте зі мною, бо я взяла вісімку, а прикупила козирного короля з тузом; так давайте сюди ці карти. Однорічникові Мареку таки справді йшла карта до рук. Тоді як інші били один одного козирями, Марек усі їхні карти переміг, ним програвали, а він брав ставку за ставкою, волаючи до переможених:

— І землетруси великі будуть у різних місцях, і голод, і чума, і чуда з неба великі.

Нарешті карти обридли, і вони кинули грати після того, як телефоніст Ходоунський програв свою платню за платню за платню цього розписки в тому, що фельдфебель-рахівник Ванек повинен видати платню Ходоунського йому, Мареку.

— Ти Ходоунський, не бійся, — підбадьорював нещасного Швейк. — Якщо ти народився в щасливу годину, то ти щасливий. Цей натяк зачепив Ходоунського, і він сказав упевнено:

— Мене не вб'ють, бо я телефоніст, а телефоністи завжди сидять у бліндажі, а дроти натягають і шукають поштівку. Однорічник зазначив, що, навпаки, саме телефоністам завжди загрожує найбільша небезпека, бо ворожа артилерія розстрілює телефоністів від небезпеки: якби вони навіть закопалися на десять метрів під землю, то ворожа артилерія і там знайшла б їх. Той факт, що, коли він покидав Брук, там саме розпочали двадцять восьмі курси для телефоністів.

Ходоунський зажурено дивився перед себе. Він ледве не плакав. Це примусило Швейка мовити йому кілька втішних слів.

— Нічого не скажеш, здорово ти пошився у дурні. Ходоунський ласкаво відповів:

— Киш, тітусю!

Однорічник поглянув на літеру "X" у своїх нотатках з історії батальйону.

— Ходоунський, гм... Ходоунський? Ага, ось і він: "Телефоніст Ходоунський засипаний під час вибуху міни. Він загинув. Вітаю наш батальйон з перемогою".

— Цього з тебе вистачить? — спитав Швейк. — Чи, може, хочеш чимось доповнити? А пам'ятаєш того телефоніста, який сидів униз до затопленої кухні, коли вже даватимуть обід?

— Я нічого не маю проти, — сказав однорічник. — Як хочете, передсмертні слова Ходоунського можна доповнити, але це вже інша справа.

4. MARSCHIEREN! MARSCH! 1

Коли приїхали до Санюка, то виявилось, що в вагоні, де містилася польова кухня одинадцятої маршової роти і де вранці їли, ввечеря і солдатам навіть видадуть хліб за всі голодні дні. Виявилось також, що саме в Санюку перебуває штаб батальйону дев'яносто першого полку.

1 Кроком руш! (Нім.)

Якщо взяти до уваги, що залізничний зв'язок із Львовом і далі на північ аж ген до Великих Мостів не був перерваний, то така диспозиція, за якою "залізна бригада" концентрувала маршові батальйони за сто п'ятдесят кілометрів від Львова, вж неї на північ, аж до Сокаля.

Це надзвичайно цікаве стратегічне питання було розв'язане дуже простим способом, коли в Санок капітан Черговим офіцером був ад'ютант бригади капітан Тайрле.

— Я дуже дивуюсь, — сказав капітан Тайрле, — що ви не дістали точних відомостей. Маршрут цілком певний. Їх. Всупереч диспозиції генерального штабу, ваш батальйон прибув на два дні раніше.

Капітан Саґнер зашарівся, але йому й на думку не спало повторити всі ті шифровані телеграми, які він дістава

— Ви мене дивуєте, — сказав ад'ютант Тайрле.

— Я гадаю, — встиг вимовити капітан Саґнер, — що всі ми, офіцери, між собою на "ти".

— Хай так, — сказав капітан Тайрле. — Скажи мені, ти кадровий чи цивільний?

Кадровий? Це інша музика... Тепер не розбереш. Туди проїхало вже стільки тих ідіотських лейтенантів запасу! Їм дуріли, ледь побачивши козачий патруль. Ми в штабі не дуже полюбляємо цих паразитів. Якийсь цивільний їм складе офіцерський іспит, і надалі залишаючись собі на цивільній службі, а на випадок війни з нього вийде

Капітан Тайрле плюнув і дружньо поплескав капітана Саґнера по плечу:

— Ви тут затримаєтесь, мабуть, днів на два. Я вам усе покажу. Ну й потанцюємо ж! Тут є гарненькі дівчатка "Ерленго" якого кохання. Ми всі переодягнемося в жіночий одяг, тоді побачиш, які вона штучки викидає. На вигляд така ате, таке стерво! А зрештою, сам побачиш!.. Пардон! — зняковіло перепросив він. — Знову мушу ригати. Це в 1 "Ангельські хвойди" (нім.).

Щоб довести капітанові, як тут весело живеться, він, повернувшись, пояснив, що це наслідки вчорашнього бенкету. З командиром цієї частини, який також був у чині капітана, Саґнер незабаром познайомився: до канцелярії сапери запаморочений, не помічаючи присутності незнайомого капітана, фамільярно звернувся до Тайрле:

— Що поробляєш, порося? Ну й дав ти вчора нашій графині.

Він умостився в кріслі й, хльоскаючи себе стеком по литках, реготав на все горло.

— Коли згадаю, як ти наглявав їй на живіт, не можу втриматися від сміху!

— Так, — прицмокнув від задоволення Тайрле, — вчора було дуже весело.

Тільки тепер він здогадався познайомити капітана Саґнера з новим офіцером. Усі троє вийшли з канцелярії швидко, і в створині етворилася колишня пивничка.

Коли вони проходили через канцелярію, капітан Тайрле взяв у командира саперної частини стек і вдарив ним по стопах дванадцять військових писарів. Це були одягнені в парадну форму черевані, прихильники спокійної, безпечної роботи. Капітан Тайрле звернувся до дванадцяти товстих апостолів ухиляння від фронту з такими словами:

— Не думайте собі, що я вас тримаю для відгодівлі. Свині! Менше жерти і пиячити — більше бігати. Зараз побачите. Він знову ударив стеком об стіл і спитав у дванадцятьох:

— Коли ви, поросята, луснете?

Всі дванадцять відповіли в унісон:

— Коли накажете, пане капітане!

Сміючись із власного ідіотизму, капітан Тайрле вийшов з канцелярії.

Коли вони втрюх сиділи вже в кав'ярні, Тайрле замовив пляшку горобинівки й наказав покликати вільних у чині. Жодна з дівчат не була вільна, і капітан Тайрле страшенно розсердився. Він брутально вилаяв у передпокої

— Хто зараз у панночки Елли?

Довідавшись, що вона там з якимось поручником, він розходився ще більше.

У панночки Елли гостював пан поручник Дуб. Після того, як маршбatalьйон розмістився в призначеному для нього приміщенні, командир повідомив їх, що росіяни, відступаючи, всюди відкривали борделі й залишали в них персонал, заражений хворобами. Їхній армії великих втрат.

Тому він остерігав солдатів від відвідування таких закладів і обіцяв особисто

обійти ці доми й перевірити, чи не порушив хто його наказу. Оскільки вони вже в прифронтовій смузі, кожен, порушивши наказ, буде розстріляний. Поручник Дуб справді пішов особисто переконатися, чи не порушив хто його наказу, і, мабуть, тому вихідним

днем званої "міської кав'ярні" і дуже мило розважався на цій канапі.

Тим часом капітан Саґнер повернувся до свого батальйону. Тайрлеве товариство розійшлося; самого капітана Саґнера ад'ютанта.

З дивізії надійшли нові накази, і виникла необхідність остаточно визначити маршрут прибулого дев'яного полку. Він мав вирушити маршовим батальйоном сто другого полку.

Все було дуже заплутане.

Росіяни відступали з північно-східної Галичини дуже покvapливо, так що деякі австрійські частини зовсім перестали вважатися тилом, як, наприклад, Санок, куди несподівано прибули резерви німецької Ганноверської дивізії. Ади зовсім розгубився. Бо полковник резерву Ганноверської дивізії пред'явив диспозицію свого штабу, за якою батальйон дев'яного першого полку. А для розміщення свого штабу він домагався звільнення будинку Краків. Бригадний командир зв'язався безпосередньо з дивізією і докладно змалював ситуацію, а потім з дивізією говорив. Наказ: "Бригаді виступити з міста о шостій годині ввечері й рухатись у напрямку Турова-Вольська — Ліськовець. Завданням ти й маршовому батальйонові дев'яного першого полку, який забезпечує прикриття. Виступ війська за схемою, що додається; між південним і північним фланговими прикриттями відстань три з половиною кілометри.

Ар'єргард виступає в чверть на сьому".

З цієї причини в гімназії зчинилася метушня. Мала відбутися нарада офіцерів батальйону, але бракувало поручика — Сподіваюся, — сказав йому надпоручник Лукаш, — ви легко його знайдете, адже між вами завжди якісь чвари. — Насмілюсь доповісти, пане обер-лейтенанте, я прошу дати мені письмовий наказ із роти. І саме тому, що мав. Поки надпоручник Лукаш писав на аркушику із свого блокнота наказ, щоб поручник Дуб негайно з'явився до нього. — Так, пане обер-лейтенанте, ви, як завжди, можете не турбуватися. Я його знайду. Солдатам заборонено ходити по еконатися, що ніхто з його взводу не хоче потрапити під польовий суд, яким він звичайно загрожує. Він сам опиняється на ній, нають з поганого боку. А

Втім, я знаю, де він. Ондечки там, якраз напроти, в отій кав'ярні. Всі наші солдати слідували, куди він насамперед. "Об'єднане місце розваг і міська кав'ярня", тобто установа, про яку згадував Швейк, була поділена на дві частини. Ці вигрівалась літня пані, яка зверталась до солдатів по-німецькому, по-польському, по-угорському приблизно так: "Заходьте, заходьте, солдатику, тут у нас гарні дівчатка".

Коли солдатик заходив, вона відводила його до якоїсь ніби приймальні й кликала одну з панночок, яка зараз ж підійшла й ідчпляв багнет, гроші тут-таки на місці забирала "мадам".

Офіцери проходили через кав'ярню. Ця дорога була небезпечніша, бо вона вела через задні кімнати, де містились туалетні орочечки, тут пили з гостями вино та лікери. Але в цих приміщеннях "мадам" більше нічого не дозволяла. Все було суворо. В одному такому раю на канапі, повній блощиць, валявся в самих підштанках поручник Дуб. Панночка Елла розповіла про життя: її батько був фабрикант, а вона вчителька гімназії в Пешті. І ось через нещасливе кохання пішла по цій вулиці, на маленькому столику стояла пляшка горобинівки й чарки. Пляшка була наполовину спорожнена, Елла розповіла, що поручникові Дубу треба дуже небагато, щоб упитися. З його слів було видно, що він усе переплутав і вважає Еллу за свою. Він вигаданому Кунертові: "Кунерте, Кунерте, ти, бестіє, ще мене визнаєш з поганого боку".

Швейк мав пройти крізь ті самі процедури, як і всі інші солдатики, які ходили через чорний хід, але він чемно поглянув на "мадам" і нахабно брехала Швейкові у вічі: мовляв, ніякого поручника серед гостей немає.

— Не дуже-то кричіть на мене, вельможна пані, — чемно попрохав Швейк, солодко всміхаючись. — А то як мадам поводити, як молотили одну "мадому" так, що й не знала, на якому вона світі. Там один хлопець шукав свого батька, якого вона вважала за вдову. Ованова. Коли її відволодали й у приміщенні швидкої допомоги спитали, як її прізвище, вона сказала щось на зразок: Достойна матрона зчинила страшенний галас, коли Швейк, відштовхнувши її, з поважним виглядом пішов по вулиці. Унизу з'явився сам власник дому розпусти, якийсь збіднілий польський шляхтич.

Він побіг за Швейком на сходи і почав його тягти за рукав, горлаючи по-німецькому, що солдатам нагору ходити заборонено.

— Я прийшов сюди в інтересах цілої армії, шукаю одного пана поручника, без якого армія не може вирушити в наступ. Я знаю його характеру, Швейк скинув його зі сходів униз і почав оглядати горішні кімнати. Всі вони були порожні, і лише в одній кімнаті, кав, натиснув на клямку і трохи прочинив двері, пролунав писклявий голос Елли: "Besetzt!" 1 — а слідом за ним — "Herein!" 2

1 Зайнято! (Нім.)

2 Увійдіть! (Нім.)

Швейк увійшов, наблизився до канапи і, віддаючи поручникові Дубові аркушик з блокнота, доповів, скося поглядаючи на нього. — Насмілюсь доповісти, пане лейтенанте, ви, згідно з наказом, який я вам передаю, маєте одягтися і з'явитися до батальйона.

Поручник Дуб витріщив на нього каламутні маленькі очі, але усвідомив, що він не такий уже п'яний, щоб не розуміти, що йому на рапорт, і тому сказав:

— Я зараз із тобою, Швейку, розквітаюся. Побачиш, що буде з тобою... Кунерте, — звернувся він до Елли. — Він випив і, подержавши письмовий наказ, розреготався:

— Це — письмове виправдання? У нас ніякі такі довідки не мають значення. Ми — на — війні, а не — в школі. Я хочу сказати тобі — кілька — ляпасів. У якому році — Філіпп Македонський — розбив — римлян? Так ти — не знаєш? Ти не знаєш, як писати?

— Насмілюсь доповісти, пане лейтенанте, — невблаганно говорив далі Швейк, — це найсуворіший наказ по батальйону, і зараз буде вирішуватись питання, яка рота піде в авангарді, яка у фланговому прикритті і яка в ар'єргарді. Я хочу сказати, які справи не можуть обійтись.

Ця дипломатична промова трохи привела до тями поручника Дуба. Він збагнув, що перебуває не в казармах, а в кабінеті. — А де це я?

— Ви зволите перебувати в борделі, пане лейтенанте. Шляхи господні невідомі!

Поручник Дуб тяжко зітхнув, зіліз із канапи й почав шукати свій мундир. Швейк йому допомагав. Коли Дуб нарешті знайшов мундир, він почав уваги на Еллу, яка зовсім хибно зрозуміла його повернення і через те своє нещасливе кохання знову полізла до нього.

На вулиці поручникові Дубу знов ударило в голову, бо було дуже спекотно. Він безладно почав розводити тертя, і що одразу ж після одержання атестата зрілості вони пішли грати в більярд і не вклонилися класному наставнику. — Сподіваюсь, ви мене добре розумієте.

— Звичайно, я вас повністю розумію, — стверджував Швейк, — ви говорите точнісінько так, як будейовицький поручник. "Ви купалися цього року в Мальші?" — відповідав: "Не купався, але зате цього року добре вродять сливи". А куди ви їдете, але той новий марокканський султан, кажуть, дуже пристойна людина!"

Поручник Дуб зупинився і висловив ще одне своє переконання. — Марокканський султан? Це померкла зірка, — втер піт із чола і, дивлячись затуманеними очима на Швейка, сказав: "Я хочу сказати, що це померкла зірка".

— Марокканський султан? Це померкла зірка, — втер піт із чола і, дивлячись затуманеними очима на Швейка, сказав: "Я хочу сказати, що це померкла зірка".

е мене?

— Розумію, пане лейтенанте. У нас до шинку "Під чашею" ходив один старий панисько, якийсь відставний рад. Він завжди запевняв, що не розуміє різниці між температурою влітку і взимку.

Йому, мовляв, дуже дивно, як люди цього досі не збагнули.

В брамі гімназії Швейк покинув поручника Дуба, і той що називається сторч і боком пішов по сходах угору до Сагнерові, що він п'яний як чіп. Усю нараду просидів з похиленою головою, а під час дебатів інколи схоплював

— Ваша думка правильна, панове, але я п'яний як дим.

Коли вже план диспозиції було розроблено і встановлено, що рота надпоручника Лукаша має йти в авангард

— Ніколи не забуду, панове, нашого класного наставника. Слава йому! Слава, слава, слава йому!

Надпоручник Лукаш вирішив, що найкраще буде наказати денщикові Кунерту покласти поручника Дуба в суцільно уже напіврозкраденої колекції мінералів. На це кожного разу бригада звертала увагу всіх нових маршових членів. Це розпорядження було віддане, відколи один з гонведських батальйонів, розташований у гімназії, почав грабувати кристалів і колчеданів, — які вони напхали до своїх заплічних мішків.

На військовому кладовищі на одному з білих хрестів є напис: "Ласло Гаргань". Там спить вічним сном гонвед, який, де були заспиртовані різні плазуни.

Світова війна винищувала людське покоління навіть настоянкою з гадів.

Коли вже всі розійшлися, надпоручник Лукаш наказав покликати денщика Кунерта, який відвів і поклав на камені

Поручник Дуб раптом став поводитись як дитина: взяв Кунерта за руку, довго роздивлявся його долоню, запевняв

— Як ваше прізвище? Витягніть з нагрудної кишені мого мундира блокнот і олівець. Отже, ваше прізвище Кунерт, майбутньої дружини.

Ледве сказавши це, він захріп, але несподівано прокинувся і почав щось черкати в своєму блокноті. Написав, як виступав, вуст, повстаним язиком пробелькотів:

— Ще ні, але за чверть години. Найкраще буде шукати папірець із зав'язаними очима.

Кунерт — це було таке божє теля — справді прийшов за чверть години, а коли розгорнув папірець, прочитав

Коли Кунерт за хвилину показав папірець Швейкові, той порадив йому добре сховати цей папірець, бо, мовляв,

Раніше на військовій службі ніколи такого не було, щоб офіцер листувався із своїм денщиком і в листах називав
* * *

Коли вже все було готове до виступу, згідно з даними диспозиції, бригадний генерал, якого так мило випхав з уст ував його, як звичайно, в каре і виголосив до нього промову. Цей чоловік узагалі дуже любив виголошувати промови про що говорити, згадував про польову пошту.

— Солдати, — гримів він, звертаючись до вишикуваних у каре вояків. — Ми тепер наближаємось до ворожого табору. Час походу, ви, солдати, не мали можливості сповістити нашим близьким, яких ви залишили, свої адреси, щоб вони могли покинутих...

Він ніяк не міг видряпатися з цього речення і без кінця повторював: "Любі, далекі, дорогі близькі — кохані покласти у вас у кошику":

— Для цього й існують на фронті польові пошти!

Його дальша промова справляла таке враження, немовби всі люди в сірих мундирах з великою радістю дали йому відірве комусь обидві ноги, то смерть стане для нього раєм, коли він згадає, що його польова пошта має номер і посилкою, в якій буде шматок сала, копчене м'ясо і домашні сухарі.

Після цієї промови, коли бригадний оркестр заграє державний гімн і на честь імператора пролунало: "Хай живе імператор", рушили одна за одною у похід, згідно з одержаним наказом.

Одинадцята рота виступила о пів на шосту на Турову-Вольську. Швейк брів позаду із штабом роти й санітарним командиром назад поглянути, що діється в санітарному відділі, де на підводі під брезентом везли в незнане майбутнє поранених. Розмовою із Швейком, який терпляче ніс свій заплічний мішок і гвинтівку, розповідаючи фельдфебелю Ване про свої зіржичі.

— Місцевість там була, ну, просто на диво подібна до цієї, однак ми йшли не в такому бойовому порядку, бо там не було ні ли-небудь і одержував консерви, то ми на найближчому ж нічлігу їх пожирали, а замість них у мішки напихали сміття і кидала всі цеглини. Їх було стільки, що якийсь чоловік потім збудував собі з них будиночок.

За хвилину Швейк карбованим кроком марширував поруч надпоручника Лукаша і розповідав про польову пошту

— Гарна була промова, нічого не скажеш. Воно, безперечно, кожному військовому дуже приємно одержати хвалебні слова тав до казарми лише один лист; я його й досі бережу.

Швейк витяг із брудного шкіряного гаманця заяложеного листа і, тримаючи крок з надпоручниковим конем, йшов

— "Ти підлий негідник, розбійник і мерзотник! Пан капрал Кржиж приїхав до Праги у відпустку, я з ним танцював в ресторані "Зелена жаба" з якоюсь дурною шльондрою і що ти мене вже зовсім покинув. Щоб ти знав, я пишу тебе з я Божена.

Щоб не забути, цей капрал добре вміє те, що треба, а також можеш бути певний, що він тобі дасть добре прикормку, то мене вже між живими не знайдеш".

Зрозуміло, — проказував Швейк, підтюпуючи поруч з кобилою, — коли я приїхав у відпустку, вона була між жінками і адали двоє солдатів з іншого полку, а один з них був такий жвавий, що привселюдно запхав їй руку під корсет і сказав, що ілюк її невинності, як пише Венцеслава Лужицька, або як сказала одного разу, розплакавшись, молода дівчина

за плече: "Ви, пане, стерли пилок моєї невинності". Всі, звичайно, зареготали, а її мамуня, що за нею наглядала, урну Каську. Я, пане обер-лейтенанте, дійшов такого висновку, що все ж таки сільські дівчата куди щиріші, ніж міські, і ми свого часу стояли табором у Мнішеку, я ходив танцювати до "Старого Кніна". Там і познайомився з такою дівчиною, ішов я з нею до ставка. Сіли ми на греблі й сидимо. Коли сонце стало заходити, я її спитав, чи любить вона мене, і вона відповіла, що вітря тепло, птахи співають, — а вона зареготала, як сатана, і відповіла: "Я тебе так люблю, як кострицю в сідні". Я справді був йолопом, та ще й яким! Я, насмілюсь доповісти, пане обер-лейтенанте, доти, гуляючи з нею по луках, і не сів, а лише звертав її увагу на божу благодать і, як послідуший бовдур, пояснював сільській дівчині, що це не сонце, а місяць, і, немов у відгук на слова Швейка про овес, десь із передніх рядів вітер доніс уже стихаючі голоси солдатів, що йшли до ю під Сольферіно:

А як темна ніч прийшла,
Вівсик вискочив з мішка,
Жупайдія, жупайдас,
Нам усяка дівка дасть!
Решта зараз же підхопили:
Дасть, дасть, як не дати,
Чом би їй не дати
Поцілунок гарний, хвацький
На палкі уста солдатські.
Жупайдія, жупайдас,
Нам усяка дівка дасть!
Дасть, дасть, як не дати,
Чом би їй не дати?

Потім німці заспівали цю саму пісню по-німецькому. Це була дуже давня військова пісня, яку в час наполеонівських воєн вивчали в рошеному шляху до Турової-Вольської по галицькій рівнині, де обабіч шляху аж ген на південь до зелених пагорбів і тисяч важких солдатських чобіт.

— Одного разу на маневрах біля Пісека ми так само витоптали поле, — промовив Швейк, роздивляючись навколо, коли він із своїм штабом гнав верхи з стратегічних міркувань по хлібах, його ад'ютант тут же на місці оцінював шкоду. Один селянин, на прізвище Піха, зовсім не зрадив від цих відвідин і не прийняв від державної скарбниці грошей, обер-лейтенанте, хотів судитися й дістав за це вісімнадцять місяців. Я гадаю, пане обер-лейтенанте, він, власне, врятував свого ж власній землі.

Інший, свідоміший селянин убрав би всіх своїх дочок у білі сукенки, як на хресний хід, дав би їм у руки букетики квітів, як це роблять у Індії, де піддані якогось володаря кидалися під ноги слону, аби він їх роздавив.

— Що це ви патякаєте, Швейку? — загукав до нього з коня надпоручник Лукаш.

— Насмілюсь доповісти, пане обер-лейтенанте, я маю на увазі слона, що ніс на своєму хребті того володаря, пані.

— Еге ж, ви все вмієте як слід витлумачити, Швейку... — сказав надпоручник Лукаш і помчав уперед. Там уже на зустріч йому вийшла колона солдатською кладкою стомив усіх: плечі боліли, і кожний намагався полегшити собі тягар походу, як лише міг. Солдати перемінялися, а на плечі, немов граблі чи вила. Декотрі думали, що їм буде легше, коли вони підуть ровом або межею, а інші думали, що їм буде легше, коли вони підуть по хлібах. Більшість ішли з похиленими головами, всім дуже хотілося пити, бо хоч сонце вже й сіло, але була задуха і пар. Це був гарний день походу, і незвичайна ситуація, яка була нібито прологом до ще тяжчих випробувань, з кожною хвилиною ситуація змінювалася. Солдати лише підраховували, скільки залишилося до Турової-Вольської, де, як вони думали, буде нічліг. Деякі часом сідали на землю, відпочиваючи, ніби в них погано намотані онучі й вони хочуть їх розправити, аби не муляли ноги. Інші скорочували аби не втомитися, нікому речі, переконуючи самі себе, що роблять це для рівномірного розподілу вантажу, щоб ремені наплічників не надривалися. Абиближався надпоручник Лукаш, вони підводилися й доповідали, мовляв, їм десь муляє або щось подібне, якшні вони не гнали їх уперед.

Надпоручник Лукаш, проїжджаючи повз роту, лагідно пропонував солдатам підвестити, бо до Турової-Вольської ще далеко. Тим часом поручник Дуб отямився від безнастанної трусанини на санітарній двоколці. Щоправда, він не зовсім отямився, бо солдатів із штабу роти, які бадьоро крокували поруч нього, бо всі вони, починаючи з Балоуна і кінчаючи Хоу, йшли уперед з мішком і гвинтівкою по-драгунському через груди. Він Курир люльку й співав похідну пісню:

Як ми йшли на Яромір,
Хто не хоче, той не вір,
На вечерю впали в двір...

Більш ніж за п'ятсот кроків перед поручником Дубом здійснювалася по дорозі курява, з якої виринали постаті солдатів, що йшли до лову з двоколки й почав верещати в хмару пороку на дорозі:

— Солдати! Ваше почесне завдання важке! Перед вами тяжкі походи, нестатки й різні незгоди! Але я покладаю на вас, солдати!

— Замовкни, осле дурнуватий, — римував Швейк. Поручник не вгавав:

— Для вас, солдати, немає таких перепон, яких би ви не подолали! Я вам ще раз повторюю, я вас веду не до лави, а до перемоги! Я запише вас у свою велику книгу!

— Гляди лиш, не поїдь у Ригу, — зримував знову Швейк.

Немов послухавшись Швейка, поручник Дуб, що сопів, звівши вниз голову, раптом почав блювати. Скінчивши, він ще раз вигукнув:

— Солдати, вперед! — звалився на мішок телеграфіста Ходоунського і проспав аж до Турової-Вольської, де його надпоручник Лукаш мав з ним досить тривалу і досить неприємну розмову, аж поки поручник Дуб настільки — Логічно міркуючи, я зробив дурницю, яку виправлю перед лицем ворога. Одне, він ще не зовсім отямився, бо, коли чкавав до свого взводу, грозився надпоручникові Лукашу: — Ви мене ще не знаєте, але ви мене визнаєте! — Про все, що ви витворяли, можете довідатися у Швейка, — відказав надпоручник Лукаш. Отож, раніше ніж піти до свого взводу, поручник Дуб попрямував до Швейка, якого застав у товаристві Балоуна. Балоун саме розповідав, що у себе в млині він завжди тримав пляшку пива у криниці. Пиво було таке холодне, навіть у своїй ненажерливості, за яку тепер карає його господь, після розгуди завжди ще ковтав чималий шматок м'яса, а водою з криниці в Туровій-Вольській, до якої через холеру солдати мусили сипати лимонну кислоту, яку їм роздають для того, щоб легше було людей голодом морити. Він, правда, у Саню трохи під'їв, та ще обер-лейтенант Дуб розвідає, що й як, але кухарі відповіли йому, що поки лише дістали наказ набрати води, а за хвилину, можливо, і Сир з маслом і сметаною, посиланий паприкою та зеленою цибулею (чеськ.). Несподівано підійшов поручник Дуб і, не дуже впевнений у собі, запитав: — Розмовляєте? — Розмовляємо, пане лейтенанте, — відповів за всіх Швейк. — У нас тут бесіда йде повним ходом. Воно взагалі іслоту... Жодний солдат не може обійтися без балачок, тоді він принаймні забуває про всі злигодні. Поручник Дуб запросив пройти з ним, бо він, мовляв, хоче його про щось спитати. Коли вони вже досить відійшли вбік, Дуб із сумнівом у голосі запитав: — А ви, бува, часом не про мене говорили? — Та що ви! Про вас ані слова, пане лейтенанте, лише про цю лимонну кислоту та про копчене м'ясо. — Мені обер-лейтенант Лукаш сказав, нібито я чогось накоїв і ви про це дуже добре знаєте, Швейку. Швейк відповів: — Ви нічого не накоїли, пане лейтенанте. Ви тільки відвідали один дім розпусти. Але то, певне, була якась помилка. Бляхара Пімпара з Козячої площі теж завжди розшукували, коли він вирушав до такого закладу, як я вас бачив, або у "Шугів", або у "Дворжаків". Внизу містилась кав'ярня, а нагорі — в нашому місті, ви, власне, перебуваєте, бо було дуже гаряче, і якщо хто не зникати пити, той у таку спеку п'яніє навіть від звичайного чаю. Істав наказ вручити вам запрошення на нараду, що мала відбутися перед нашим від'їздом, і знайшов вас у тієї кав'ярні. Ви собі там на канапі зовсім роздягнений. Взагалі ви там нічого не витівали, навіть не говорили: "Ви мене ще не знаєте, але дехто потрапляє в таку історію, як сливка в лайно. Коли б ви були знали старого Вейводу, десятника, який не пити жодних напоїв, від яких міг би сп'яніти. Хильнув він чарку на дорогу й пішов з дому шукати безалкогольного вермуту й почав обережно випитувати шинкаря, що, власне, п'ють абстиненти. Він, що не кажіть, слухав, що абстиненти п'ють содову воду, лимонад, молоко й різні безалкогольні вина, холодну часникову юшку та різні безалкогольні вина. Він запитав, чи буває й безалкогольна горілка. Випив ще одну четвортинку і поговорив з шинкарем про те, що він усе на світі стерпить, за винятком одного — п'яної людини, яка в іншому місці впивається, а до нього приходить усе. "Нажлуктайся в мене, — каже шинкар, — тоді ти моя людина, а інакше я тебе й знати не хочу". Старий Вейводою до винарні, куди він і раніше заходив, і запитав там, чи немає в них безалкогольних вин. "Безалкогольні вина, але не в'їдуть і шеррі". Старому Вейводі стало якось незручно, і він випив там по чвертці вермуту і шеррі. Поки сидів там, випив ще по чвертці шеррі, а наприкінці той пан сказав, що він знає місце, де подають грамфон". За таку приємну інформацію старий Вейвода поставив ще цілу пляшку вермуту, а потім обидва пішли до дому. Справді, там подавали фруктові вина не тільки без спирту, але навіть без алкоголю. Спочатку вони замовили по літрі безалкогольного аґрусового вина, ноги під ними після всіх тих вермутів та шеррі почали вгинатися. То було, як і в інших, о, яке їм тут подають, справді без спирту. Вони, мовляв, обидва абстиненти, і якщо їм зараз же не принесуть тини, то їм ліцям тягти обох по тих сходах нагору на Бользанову вулицю, упхати їх до арештантської тарадайки й кинути туди, де засуджені за пияцтво. — Якого біса ви мені це розповідаєте? — гримнув поручник Дуб, який від тієї розповіді зовсім витверезився. — Насмілюсь доповісти, пане лейтенанте, що хоч, власне, воно одне з другим не в'яжеться, та коли ми вже таке розповіли, то поручникові Дубові в цю хвилину спало на думку, що Швейк його знову образив, і оскільки він майже витверезився, то — Ти мене ще визнаєш! Як ти стоїш? — Насмілюсь доповісти, погано стою, бо забув закаблуки вкупі тримати. Але я зараз це зроблю. — І Швейк знав, що поручник Дуб довго роздумував, що б ще таке додати, але врешті тільки сказав: — Дивись, щоб це мені було востаннє! — І, ніби на додаток, повторив своє старе прислів'я, трохи змінивши його. Відходячи від Швейка, поручник Дуб з похмілля подумав: "Може б, на нього більше вплинуло, якби я був сказав, що він п'є". Потім поручник Дуб покликав свого денщика Кунерта і наказав йому роздобути глечик води. Треба віддати Кунертові справедливість, що він довго добував у цій Туровій-Вольській і глечик, і воду. Дзбанок йому пощастило вкрасти в священика, а води він набрав з однієї криниці, забитої дошками. Для цього поручник Дуб довго шукав, бо підозрювали, що вода в ній тифозна. Проте поручник Дуб випив цілий глечик без будь-яких наслідків, чим підтвердив прислів'я: "Добрій свині все"

Всі дуже помилялися, коли сподівались, що ночуватимуть у Туровій-Вольській.
Надпоручник Лукаш викликав телефоніста Ходоунського, фельдфебеля-рахівника Ванека, ротного ординарця негайно вирушають у дорогу на Малий Поланець, а потім понад потоком униз у південно-східному напрямку Швейк, Ванек і Ходоунський — квартир'єри. Вони мають забезпечити нічліг для роти, яка за годину, найбільш квартирі, де ночуватиме він, тобто надпоручник Лукаш, мусить наказати засмажити гуску, а трьом іншим дор із Швейком повинні купити свиню для роти, вагою відповідно до кількості людей в роті. Вночі варитимуть гуляти, щоб люди як слід і відпочили, бо рота вже о пів на сьому ранку виступає з Лісковця через Кросенку на Ст Батальйон тепер уже не був бідний. Бригадне інтендантство в Санюку виплатило йому авансом за майбутню р дістав наказ, прибувши на місце (тобто вже в окопах), підрахувати й виплатити солдатам перед смертю за не Поки всі четверо збиралися в дорогу, в роті з'явився місцевий священик і роздав солдатам листівки з "Лурдсь о була ціла купа цих пісень. Йому їх залишила для роздавання військовим частинам якась особа високого вій аличині в машині.

Де в долині струмок, де гора понад ним,
Вістку ангельський дзвін сповіщає усім.
Аве, аве, аве, Марія! Аве, аве, аве, Марія!
Оповив святий дух і Бернарду малу,
На той берег спішить на квітчасту траву,
Аве!

А на скелі це що? — Дивне саяво росте,
Ясна постать у нім і обличчя святе!
Аве!

Білий одяг, як сніг, із лілей, певне, він,
На сукенці ясній поясок із хмарин.
Аве!

Сп'яла руки, і в них білі чотки і хрест,
Таж це діва свята, це цариця небес!
Аве!

Ясний промінь святий на Бернарду упав,
Зчервоніла вона від небачених саяв.
Аве!

На колінах благає вона гаряче,
Божа мати тоді до Бернарди рече:
Аве!

Без гріха тільки я народила колись, — Отож хочу усім помагати я скрізь!
Аве!

І до мене сюди лине вірний мій люд,
Помолися і ти! Спокій знайдеш отут!
Аве!

Всім народам скажи, чоловікам, жінкам,
Що це тут мій ковчег і величний мій храм!
Аве!

А струмок той живий, що дзюрчить і пливе,
Скаже вам, що для вас в мене серце живе,
Аве!

Слава, слава тобі, ти, долинка мала,
Мати божа отут собі місце знайшла!
Аве!

О Марія свята, тут печера твоя,
Ти нам рай принесла, що тобою сія!
Аве!

І від першого дня в щасті й горі-журбі
Юрби ходять сюди поклоняться тобі!
Аве!

А між тими, що йдуть, між твоїми людьми,
В дні важкі і сумні йдем до тебе і ми!
Аве!

Зглянься, мати, на нас, перед нами іди,
Там де божий престол, ти веди нас туди!
Аве!

О царице небес, поможи нам усім

Ave!

Капрал Нахтігаль з-під Кашперських гір роздобув у переляканого єврея пляшку горілки, зібрав кількох товаришів і пішов додому "на мотив пісні "Принц Євгеній".

Балоунові вперше в житті доводилося йти невідомо куди. Все: і темрява, і те, що їх послали вперед шукати ква- ідозра, що це не випадково.

— Як-то? — теж стиха визвірився на нього Швейк.

— Хлопці, не кричіть так, — благальним голосом просив Балоун. — В мене аж мороз поза шкірою бігає. Я відчуваю вперед, щоб ми перевірили, чи немає поблизу ворога, а коли почують стрілянину, то одразу ж дізнаються

— То йди попереду, — сказав Швейк. — Ми підемо за тобою, а ти захищай нас своїм тілом, якщо вже вродився ли залягти. Ну й воjak же з тебе, кулі боїться. Кожен солдат повинен з цього тільки радіти, бо кожен солдат мусить бути вбитим. Кожний постріл, спрямований ворожим солдатом проти тебе, зменшує його боєспроможність. До того ж, стріляючи в тебе, ворог втрачає свою позицію. А ти, Швейку, втрачаєш позицію, коли стріляєш в мене. Атрай мене, йому і бігти легше.

— Але ж у мене вдома господарство.

Та невже тебе цього не вчили на військовій службі?

— Там про це лише згадували, — відповів дурний Балоун. — Вони мене тільки ганяли по учбовому плацу, а поспішніший цісар нас краще годував...

— Ну й проклятуца ж ти ненажерлива свиня! Вояків перед боєм узагалі не слід годувати. Це нам багато років
яки, якби коли-небудь вибухнула війна і справа дійшла до бою, то боронь вас боже перед боєм наїдатися. Хто

го поранення вилізуть з кишок, і в солдата зараз же гангрена. А коли шлунок порожній, то така рана в живіт —
— Я швидко все перетравлюю, — заспокоїв товаришів Балоун. — У мене в шлунку ніколи нічого не залишається.

ою, а за півгодини більше трьох ложок з мене не вийде.

Решта в мені розсмоктується. Інший, наприклад, скажімо, з'їсть лисички, а вони вийдуть з нього такими, як були — навпаки. Нажеруся лисичок — інший би від цього луснув, а я викладу потім лише трохи жовтенької каші.

ся Балоун Швейкові, — розпускаються риб'ячі кості й сливові кісточки. Якось я навмисно підрахував.

З'їв я сімдесят сливових кнедлів з кісточками, а коли підперло, пішов я за стодола, а потім розгорнув ці кісточк
розпустилося більше половини. З Балоунових уст злетіло тихе і довге зітхання:

— Моя стара робила сливові кнеді з картопляного тіста, а до нього додавала трохи сиру, щоб було поживніш. З цього одного разу надавав їй ляпасів... не вмів я цінувати свого родинного щастя.

Балоун зупинився, поплямкав, облизався і сказав сумно та ніжно:

— Знаєш, друже, тепер, коли немає ніяких кнедлів, мені здається, що все ж моя жінка правду казала: вони з бабами, а тепер я думаю: аби було чому застрягати... Моя жінка зазнала зі мною дуже бабато лиха. Скільки вона

більше майорану, тоді ніколи не обходилося без ляпаса. Одного разу вона не хотіла різати на вечерю індика, і пролежала. Ох, приятелю, — схлипнув Балоун, — якби тепер ліверної ковбаси, хай уже без майорану, і півни

ьогодні пив би її, як каву.

Балоун поволі забував про уявну небезпеку і в нічній тиші, спускаючись униз до Лісковця, увесь час зворушені лакали.

За ними йшли телефоніст Ходоунський і фельдфебельрахівник Ванек.

Ходоунський пояснював Ванекові, що, на його думку, світова війна — ідіотизм.

Найгірше в ній те, що, коли десь урветься телефонний провід, ти змушений уночі йти лагодити його, а ще гірше в, а сьогодні саме навпаки, коли ти лагодиш ті прокляті проводи, ворог зразу знаходить тебе прожектором і н

Внизу в селі, де мали розквартирувати роту, було темно, хоч в око стрель. Собаки так роз'валтувались, що пр — А може, повернемо назад? — пошепки спитав Балоун.

— Балоуне, Балоуне, коли б ми про це заявили, тебе б розстріляли за боягузтво, — сказав Швейк.

Собаки немов показалися: гавкання чулося з усіх боків, навіть з півдня, за річкою Ропою. Вони гавкали в Крос

— Куси, куси, куси! — згадавши, як він кричав на них, коли ще торгував собаками.

Собаки не могли вгамуватися, і фельдфебель-рахівник Ванек сказав Швейкові;

— Не горлайте на них, Швейку, бо розгавкається вся Галичина.

— Щось подібне, — відповів Швейк, — трапилося на маневрах у Таборській окрузі.

Ми прийшли вночі до одного села, а пси зчинили страшний гвалт. Вся околиця там густо заселена, і собачий табором, були вже зовсім замовкли, але, почувши здалека, десь аж з-під Пелгржимова, собачий гавкіт, знову пелгржимовська, Будейовицька, Гумполецька, Тршебонська та Їглавська. Наш капітан — дуже нервовий дідок —

і питав патруля: "Хто гавкає? Чому гавкає?"

Солдати покійно доповідали, що це гавкають собаки. Це його так збудоражило, що, коли ми повернулися з маршу. Після цього випадку він завжди вибирав "собачу команду" і посилав її вперед.

Команда мала попереджати населення села, де ми збиралися ночувати, що жодна собака вночі не сміє гавкати.

Коли ми прийшли до одного села у Мілевській окрузі, я все переплутав і заявив старості села, що кожний власник собаки повинен гавкати.

. Староста злякався, зараз же запряг коні й поїхав до головного штабу просити від усього села помилування; й ми

повернувшись додому, і, поки ми прийшли до села, всім собакам, за його порадою зав'язали ганчірками морди.

Всі погодились із Швейком, що вночі собаки бояться вогника запаленої цигарки, і ввійшли в село. На нещастя

. Проте, як виявилось, собаки брехали з радість, вони з приємністю згадували війська, які проходили через село.

Вони ще здалека почули наближення тих створінь, лісся яких залишаються кістки й кінське падло.

І ось раптом Швейка оточили чотири гавкуни. Вони радісно кидались на нього, задерши догори хвости.

Швейк гладив їх, ляскав по спині і розмовляв з ними у п'їтмі, як з дітьми.

— Так ось ми вже й тут, ми прийшли спатоньки до вас, люлі-люлі, їстоньки, ам-ам! Дамо вам кісточок, шкорин

В селі по хатах почали засвічувати світло, а коли квартир'єри почали калатати в двері першої хати, щоб довід

то по-польському, чи то по-українському повідомив, що чоловік на війні, діти хворі на віспу, що москалі все з

ей не відчиняти.

Лише коли посилили атаку на двері, запевняючи, що вони квартир'єри, чиясь невідома рука відчинила їм,

Увійшовши до хати, вони виявили, що саме тут живе староста, і той марно намагався переконати Швейка, бу

овляв, спав на сіні, а його жінка, коли її хтось раптово збудить зі сну, сама не знає, що говорить. А щодо нічліг

ньому не вміститься. Взагалі нема де спати. І купити тут теж нічого не можна, бо москалі все забрали.

Якщо пани добродії не погордують, то він заведе їх до Кросенки, там хутори великі. Це звідсіля лише три чвер

орів там до бісової мами, отже, кожен вояк дістане казанок молока. Вода там теж добра, пани офіцери зможут

н сам колись мав п'ять корів, але москалі всіх забрали, і тепер, коли він сам схоче дістати молока для своїх хв

Немовби підтверджуючи правдивість його слів, десь поруч у стайні заревіли корови і почувся верескливий жі

Старосту це не збентежило, і, натягуючи високі чоботи, він провадив:

— Одну-єдину корову має мій сусід Войиек, вона, як ви, панове добродії, ласкаво зволили почути, щойно заре

су вона не дає молока, проте господар жаліє різати її, він сподівається, що мати божа Ченстоховська все попр

Балакаючи, він натяг на себе чумарку.

— Ходіте, панове добродії, до Кросенки, це ж три чверті години ходу, та що я,

грішний, кажу, і півгодини не буде. Я знаю дорогу через потік, потім через березовий гайок, коло дуба... Село

. Навіщо баритися? Панам солдатам з вашого славного полку треба як слід відпочивати, виспатися по-людськ

чистого нічлігу, зручного нічлігу... А в нас? Воші, короста, віспа та холера. Вчора у нас, у нашому проклятому с

ляв Лісковець...

Враз Швейк велично змахнув рукою.

— Панове добродії! — почав він, наслідуючи старостин голос. — Читав я раз в одній книжці, що за шведських

такому й такому селі, а староста всіляко відбріхувався і не хотів подати їм руку допомоги, його повісили на най

одні в Санюку, що, коли приходять квартир'єри, староста мусить скликати всіх радних, ті йдуть із квартир'єрам

о, пани офіцери розмістяться у домі священика, і за півгодини все має бути готове". Пане добродію, — поважн

е зрозумів, що значить по-чеському слово "стром" 1, і тому Швейк пояснив йому, що це береза, дуб, груша, яб

оли почув назви деяких фруктових дерев, злякався, бо черешні вже достигали, і сказав, що ні про що таке не

1 Дерево (чеськ.).

— Добре, — сказав Швейк, зробивши рукою міжнародний знак вішання, — отже, ми тебе тут повісимо перед

тут, а не в якійсь там Кросенці. Ти нам, бісова печінка, не будеш міняти наших стратегічних планів, хіба що хо

й випадок, панове, трапився раз на маневрах біля Вельке Мезіржичі...

Тут Швейка перебив фельдфебель-рахівник Ванек:

— Це ви, Швейку, розповісте потім. — І, звертаючись до старости, сказав: — Отже, тепер тривога і квартири!

Староста почав тремтіти й, заникуючись, пробурмотів, що він хотів улаштувати панів добродіїв якнайкраще, а

ове будуть задоволені, він зараз принесе ліхтар.

Коли він вийшов із світлиці, тьмяно освітленої невеличкою гасовою лампочкою під образом якогось скуленог

— А де це пропав наш Балоун?

Але не встигли вони роздивитись, як за піччю тихенько відчинилися дверцята, які з комори кудись вели, і в ни

гугнявим голосом, немовби мав страшний нежить:

— Ига бгув уге в кгомогі, щось там нгадибав і нгабгав до гота, а тгепег мгені це все льгипне дго пгіднебіння, В

Фельдфебель-рахівник Ванек спрямував на нього світло електричного ліхтарика, і всі переконалися, що в жи

релякалися, помітивши, що мундир на Балоунові так роздувся, немовби він був на останньому місяці вагітнос

— Що з тобою сталося, Балоуне? — співчутливо спитав Швейк, штурхаючи його в роздутий живіт.

— Це — охіжки, — харчав Балоун, давлячись тістом, яке не проходило ні туди ні сюди. — Обережно, це солоні

Балоун почав витягати з-за пазухи огірок за огірком і роздавати їх.

На порозі виринав староста з ліхтарем. Побачивши цю сценку, він перехрестився і заскиглив:

— Москалі забирали, і наші забирають!

Всі вирушили в село в супроводі зграї собак. Вони вперто трималися навколо Балоуна і тяглися до його штанин, проте, з жадібності зрадливо затаїв від товаришів.

— Що це біля тебе так собаки упадають? — поцікавився Швейк.

Балоун по довгому роздумі відповів:

— Вони в мені добру людину чують.

Однак не сказав, що притримує рукою в кишені сало і саме тому один пес раз по раз хапає його зубами за руку. Під час пошуків квартир виявилось, що Лісковець — дуже велике село, але справді до краю висмоктане війною. Вони втягли його в сферу воєнних операцій, — але саме тут розмістилась людність зовсім знищених сіл Хирова, Гуральні. По деяких хатах жило до восьми родин. Грабіжницька війна, одна з фаз якої прошуміла над ними, як дикі хвилі. Довелося розмістити роту в невеличкій зруйнованій ґуральні на другому кінці села, там у бродильні вмістилась рота, куди заможні шляхтичі не пускали бідну голоту, яку війна позбавила своєї землі. Штаб роти з усіма офіцерами, кухарями і Швейком оселився в будинку місцевого священика, який також не впустив до себе ані одної зуси. Це був високий, сухорлявий літній чоловік у виляючій і засмалцьованій сутані.

Він зі скнарості майже нічого не їв. Батько виховував його у страшній ненависті до росіян, однак цю ненависть не передав австрійським військам. Вони пожерли всіх його гусей і курей, яких росіяни не чіпали, хоч у нього й мешкало кілька. Коли ж до села вступили угорці й вибрали з вулиць увесь мед, він ще більш розсердився на австрійські війська. Йому справляло велику приємність ходити навколо них і, знизуючи плечима, повторювати:

— Нічого не маю, я абсолютний жебрак. Ви, панове, не знайдете у мене й скибки хліба.

Найсмутніша міна при цьому була в Балоуна. Він трохи не розривався над такою нуждою. В його голові безперестанно крутилася думка про їжу. Умкає на зубах і смачно пахне. Балоун весь час дрімив у кухні отця духовного, куди інколи заглядав сухорлявий о. Габсбургський наказ слідувати, щоб з кухні, боронь боже, чого-небудь не поцупили.

Балоун і в кухні нічого не знайшов, крім папірця з кмином, що лежав на сільничці, він миттю всипав той кмин у каструлю. На подвір'ї невеличкої ґуральні за будинком священика горіли вогні під казанами польової кухні, кипіла вода. Фельдфебель-рахівник з кухарем оббігали все село, марно намагаючись роздобути десь свиню. Всюди діставали. Розбудили також єврея в корчмі, який почав рвати на собі пейси й висловлювати жаль, що не може панам солдати. У нього, столітню корову, суху здохлятину: самі кістки та шкура. Зажадав за неї скажені гроші, рвав бороду і божився виставити її в цілій Європі й на цілому світі. Він скиглив, плакав і бив себе в груди, мовляв, це найжирніша з корів, яку ніхто не бачив, радідами, що подивитись на цю корову приїждять аж з Волочиська, про цю корову говорять в усій країні, як про чудо. Він пав перед ними навколішки і, обнімаючи коліна то одного, то другого, репетував: — Краще забийте старого бачка. Він своїм виттям так усіх спантеличив, що вони, зрештою, потягли це бидло, яким погребував би навіть і шкуру. Він в кишені, плакав та бідкався, буцімто його зовсім загубили, знищили, що він сам себе пограбував, продавши шкуру. Він утнув таку дурницю, через яку його предки в домовинах перевертаються.

Покачавшись іще трохи в поросі, він ураз обтрисив із себе весь жаль, пішов додому і там у комірчині сказав своїй жінці: 1 Ельзо, життя моє (євр.).

З коровою було багато клопоту. Часом здавалося, що її взагалі не можна оббілювати. Коли почали здирати шкуру, як висохлі корабельні линви. Тим часом звідкись притягли мішок картоплі і, втративши всяку надію на успіх, вирішили, витоми розпачі готував офіцерський обід з куснів цього кістяка. Ця злощасна корова, якщо взагалі так можна сказати, майже з певністю можна сказати, що, якби перед Сокальською битвою командири нагадали солдатам про ліс, вони б пішли з баґнетами на ворога.

Корова виявилася такою безсоромною, що з неї навіть і юшки не вдалося зварити.

Чим довше м'ясо варилося, тим міцніше воно трималося кісток, утворюючи з ними одне ціле, закріплене, як це буває з Швейком. Швейк як кур'єр підтримував постійний зв'язок між штабом і кухнею, щоб установити, коли вже оте м'ясо звариться. — Пане обер-лейтенанте, корова перетворилася на фарфор. У неї таке тверде м'ясо, що ним можна різати скляні предмети і зуб, а Балоун — кутній.

Балоун із серйозним виглядом підійшов до надпоручника Лукаша і, заїкаючись, подав йому свій зламаний зуб. — Насмілюсь доповісти, пане обер-лейтенанте, я робив усе, що міг. Це той самий зуб, що зламався в офіцерській кухні. При цих його словах з крісла під вікном підвелася чиясь сумна постать. Це був поручник Дуб, якого санітарна команда вивела з села. — Будь ласка, тихше, — сказав він з розпачем у голосі, — мені погано.

Він знову сів у старе крісло, в кожній щілині якого мешкали численні родини блощиць.

— Я втомлений, — сказав він трагічним тоном, — я кволий і хворий. Не говоріть, будь ласка, при мені про завтра, бо я не дотягну до завтра, прошу повідомити про це мою сім'ю, і не забудьте зазначити на моїй могилі, що я дожив до старості. Він тихенько захропів і вже не чув, як Швейк продекламував рядки з заупокійної:

Гріх Марії відпустив ти,

І розбійника простив ти,

Та й мені надію дав.

Після цього фельдфебель Ванек установив, що знаменита корова мусить варитися в офіцерській кухні ще дві години, щоб гуляш.

Було вирішено, перше ніж сурмити на вечерю, дати солдатам поспати, усе одно вечерею буде готова тільки аж після дванадцяти. Фельдфебель-рахівник Ванек звідкись приніс в'язку сіна, підстелив його собі в ксьондзівській їдальні і, нервово чекаючи, сидів на старій канапі:

— Хоч вірте, хоч ні, пане обер-лейтенанте, але такої корови мені за всю війну ще не довелося жерти...

"Моя дорога жіночко, найдорожча Боженко!

Інакше буду змушений вас обох вительбушити, бо я вже на все готовий, коли б навіть мав заплатити за це жи-
Тисячу разів цілує тебе і вітає татуня й мамуню

NB. Не забувай, що ти носиш моє ім'я".

"Наймиліша моя Боженко!

Сподіваюся, що ти мені залишилася вірною, бо знаєш добре: в цьому питанні я страшний. Але вже час збиратися.

Телефоніст Ходоунський почав дрімати й заснув над столом. Священик, який не спав і безперестанку швендяв біля свічки біля Ходоунського.

— Послухайте, Швейку, — сказав надпоручник Лукаш, позіхаючи з нудьги, — поки нам зварять їсти, ви б могли

— Швейку, — озвався з канапи надпоручник Лукаш. — Ви знову починаєте своє ідіотське базікання.

"Людина призначена і покликана пізнавати істину, щоб керувати своїм духом у гармонії вічного всесвіту, щоб лігнених і сповнених справжньої любові світів". Ми його хотіли витягти нагору, але він дряпався й кусався. Вли, почав благувати, щоб ми його все ж таки витягли.

[illegible]

Жандармський вахмістр поглянув до старих протоколів і сказав: "Ні. Це виключено, — бо вчителю вже раз обшуканий. А вчитель подав від окружного лікаря посвідку, нібито він імпотент з шести років, після того як бестія, подала скаргу на жандармського вахмістра, окружного лікаря, шкільного інспектора, буцімто вчителю, але клята баба оскаржила присуд, вона, мовляв, несповна розуму. Її також оглянули судові лікарі й дали свій висновок, що вона здорова. І їй дали свою посаду."

Надпоручник Лукаш вигукнув:

— Я ж попереджував вас, пане обер-лейтенанте, що розповім страшенно ідіотську історію.

— Я досить уже наслухався від вас усяких дурниць.

— Не кожен може бути розумний, пане обер-лейтенанте, — переконливо сказав Швейк. — Дурні мусять являтися, що кожна друга людина обов'язково б. Коли б, наприклад, наслідую доповіді, пане обер-лейтенанте, кожен чого б уже іншого не робив, тільки докучав усім, як один пан Чапек. Він відвідував шинок "Під кашею" і завжди до шинку, підходив до кожного присутнього і повідомляв: "Сьогодні чудово світить Юпітер, а ти, йолопе, не ледарю, набити гармату і вистрелити з неї, ти б летів до нього із швидкістю гарматного ядра мільйони мільйонів і швидкістю звичайного трамвая. Приблизно, пане обер-лейтенанте, кілометрів десять на годину. Або візьмімо, наприклад, Надпоручник Лукаш підвівся на канапі й благально склав руки:

— Я сам собі дивуюся, чому я досі розмовляю з вами, Швейку. Я ж вас, дякувати богу, вже так давно знаю.

Швейк на знак згоди кивнув головою:

— Це звичка, пане обер-лейтенанте. В тому-то й річ, що ми вже давні знайомі і, правду кажучи, вже обидва досвідчені люди з великою кількістю «ї» вини. Насміюсь доповісти, пане обер-лейтенанте, така вже наша доля. Що тільки робить найясніший імператорський уряд, щоб бути вам завжди в пригоді. Ви не голодні, пане обер-лейтенанте?

Надпоручник Лукаш, який тим часом знову розтягнувся на старій канапі, сказав, що останнє запитання Швейк о вечерю. Безперечно, буде краще, коли Швейк залишить його на самоті, бо ті дурниці, які від нього вислухав, лину заснути, але не може.

— Це через блощиць, пане обер-лейтенанте. Це вже старе повір'я, нібито священики плодять блощиць. Ніде тіл написав цілу книжку про блощиць. Вони лазили по ньому навіть під час проповідей.

— Що я вам сказав, Швейку, підете ви на кухню чи ні?

Швейк пішов, а за ним з кутка, як тінь, навшпиньках вийшов Балоун...

Коли вранці батальйон виступав з Лісковця на Стару Сіль — Самбір, злочасну корову, яка й досі не зварилася на відпочинку, на півдорозі з Лісковця до Старої Солі.

На дорогу солдатам зварили чорну каву.

Поручник Дуб знову тарабанівся на санітарній двоколці. Йому після вчорашнього стало ще гірше. Найбільш неприємно йому було те, що він не міг нічого сказати на захист. Ік Дуб не вгаваючи лаяв Кунерта за те, що той учора зовсім про нього не турбувався, і обіцяв, коли вони прийдуть додому, то він їм все розкаже. Щохвилини вимагав води, пив її і відразу починав блювати.

— З кого, з чого смієтеся? — кричав він із двоколки. — Я вас навчу, ви зі мною не жартуйте! Ви мене ще визнаєте? Надпоручник Лукаш їхав верхи, а поруч з ним бадьоро ступав Швейк. Він так рвався вперед, немовби не міг д

— Ви, певно, зауважили, пане обер-лейтенанте, що дехто з наших людей — немов ті мухи? За плечима в них лекції, такі, як нам читав небіжчик пан обер-лейтенант Буханек. Він застрелився через кавцю 1, яку буцімто в ами. Потім він узяв другу кавцю, вже від другого майбутнього тестя.

1. **Грошову запоруку.** Австрійський офіцер мав право одружитися тільки з такою дівчиною, яка дістала у посаг . Ці гроші називали кавцією, їх вносили в банк на ім'я майбутньої дружини.

З цими грішми він поведився ощадніше. Він поступово програвав їх у карти, а дівчаток уже облишив. Проте й цього майбутнього тестя. За ці гроші він купив собі коня, арабського жеребця, нечистокровного...

Надпоручник Лукаш сплигнув з коня.

— Швейку, — сказав він погрозливо, — якщо ви хоч слово скажете про четверту, я вас скину в рівчак.

Він знову скочив на коня, а Швейк серйозно вів далі!

— Насмілюсь доповісти, пане обер-лейтенанте, про четверту кавцію не може бути й мови, бо він після третьої

— Нарешті! — з полегкістю зітхнув надпоручник Лукаш.

— Ага, щоб не забути, з чого ми почали розмову, — говорив далі Швейк, — такі лекції, як Нам завжди читав па-еба було б, на мій скромний погляд, читати так, як це робив він, — усім солдатам. Оголосить, бувало, відпочин-не вмієте цінувати того, що марширує по земній кулі, бо ви така некультурна банда, що кожного, хто на вас-яка на нашій убогій планеті важить шістдесят кілограмів, важила б понад тисячу сімсот кілограмів. Та б ви по-сли понад двісті вісімдесят кілограмів, тобто майже три центнери, а гвинтівка важила б близько півтора цент-нами один нещасний учитель. Він також наважився взяти слово: "Пробачте, — каже, — пане обер-лейтенант-м нам було б легше марширувати, бо наші ранці важили б там тільки чотири кілограми. На Місяці ми б літали-анек, — ти, драбуго, мабуть, по пиці захотів, еге? Дякуй богу, що я тобі відважу звичайного земного ляпаса, бо-аж на Альпи і розплескався б на них у млинець. А коли б я вже тобі врізав того важкого сонячного ляпаса, твій-іпив він йому звичайного, земного ляпаса. Той, правда, почав плакати, а ми помарширували далі.

Увесь похід він проплакав і говорив, пане обер-лейтенанте, про якусь людську гідність, мовляв, з ним тут повинен бути рапорт, і його посадили на чотирнадцять днів. Цей солдат мав служити після того ще шість тижнів, але коли він вийшов з лазарету, щоб іти на турнік, він цього не витримав і помер у лазареті як симулянт.

— Це справді дивно, Швейку, — сказав надпоручник Лукаш. — Ви маєте звичку, як я вже вам не раз казав, осс

— Ні, я не маю такої звички, — щиро відповів Швейк. — Я тільки хотів вам розповісти, пане обер-лейтенанте, Він, звичайнісінька собі людина, думав, що він освіченіший, ніж пан лейтенант, і хотів тим Місяцем принизити свою зітхнули, і нікого це не сердило, навпаки, всі раділи, що пан обер-лейтенант спромігся на такий влучний дуба негаймо, не сходячи з місця, щось придумати, і все буде гаразд.

У Празі навпроти кармелітського монастиря, пане обер-лейтенанте, мав свого часу крамницю пан Ёном. Торгав там всякою дичиною, а ще й каменем і дерев'яними вирібками. Та Білека. Панові Білеку це знайомство не сподобалось, і він прилюдно заявив у шинку, що коли пан Ёном настане до нас, то ми його розстріляємо, бо він зрадник, який хоче, щоб Україна була під його владою, що аж увесь світ здригнеться.

Пан Єном з цього приводу напився, але все ж таки пішов до пана Білека, і той зустрів його в передпокої з великим загорлав на нього — якого дідька, мовляв, він тут забув. А милий пан Єном як пукне, аж маятник у стінному годиннику ласка, пане Єноме, заходьте, сідайте, будь ласка. Сподіваюся, ви не накакали в штани? Та ж я не така вже зухвалий пан і великий оригінал. Я палітурник, прочитав багато романів і оповідань, але в жодній книжці я не зустрічав, що йому здається, нібито вони знайомі від народження, немов рідні брати. Він радо частував гостя сигарами і дробницями про те, що сталося. Та плюнула й пішла. Потім він гукнув дочку і сказав їй: "Цей пан за таких і таких не знає"

і навіть бачити не хоче, так що їм не залишилося нічого іншого, як випити пиво, з'їсти сардельки й розійтися. І в усьому кварталі його інакше не називали, як "пердунець Єном". І всі розповідали одне одному, як він хотів бути лейтенантом, взагалі таке складне, що життя окремої людини просто нічого не варте. Ще перед війною до нашого кварталу і один репортер, що полював за перебитими ногами, переїханими людьми, самогубцями і друкував про них у свого відділка, ніж до своєї редакції. Одного разу він напоїв старшого вахмістра Губічку, обмінявся з ним у куртку на всяк випадок. Він прикрив тільки номер на кобурі й подався до Праги патрулювати. На Ресловій вулиці, за колонами ліндри і в шубі. Той ішов під руку з такою ж літньою панею в хутряному манто.

Обоє поспішали додому й зовсім не розмовляли. Він кинувся до них і загорлав тому панові просто у вухо: "Не уявіть собі, пане обер-лейтенанте, їхній переляк. Даремно вони тлумачили йому, що це якась помилка, бо вони не знали Екіпаж, мовляв, довів їх до Національного театру, а тепер вони хочуть трохи пройтися по свіжому повітрі. Живіть спокійно, а це його дружина. "Ви мені тут не брешіть! — кричав на нього переодягнений репортер. — Як вам не сміється, як хлопчисько. Я вже давно за вами слідкую, я бачив, як ви гатили ціпком по шторах усіх крамниць, що там ніякого ціпка, як бачите, не маю. Це, мабуть, хтось інший, хто йшов попереду". — "А як же ви можете мати цю сміливість, як я сам бачив, там за рогом на плечах однієї бабусі, що розносить по шинках печену картоплю й каштани". Губічка в обвинувачувати його в грубості, після чого його заарештували і передали найближчому патрулю в районі кримінальної очку до комісаріату, бо він сам, мовляв, іде до "Святого Індржиха", в службовій справі був на Виноградах. Цих і в бійку, крім того, вони, мовляв, чинили опір і образили поліцію.

Він поспішає, має справи в своєму комісаріаті, а за годину повернеться сюди на Сальмову вулицю. Таким чином, стра, а той тим часом кружними дорогами повернувся до шинку "Під чашею" на Боїшті, розбудив вахмістра Губічку, можливо, з приводу цього почнеться слідство, коли він не триматиме язика за зубами...

Надпоручник Лукаш, як було видно, стомився від цих розмов. Перше ніж перевести коня на клус, щоб виперевчити, чим далі, тим дурніше й дурніше.

— Пане обер-лейтенанте, — гукнув услід Лукашеві Швейк. — Хіба вам не цікаво знати, чим це скінчилося?

Надпоручник Лукаш дав коневі остроги.

Стан поручника Дуба настільки покращав, що він виліз із санітарної повозки, зібрав навколо себе весь штаб поручиків. Насамперед виголосив незвичайно довгу промову, яка обтяжувала всіх більше, ніж амуніція та гвинтівка.

Це була суміш різних метафор.

Він почав:

— Любов солдатів до панів офіцерів робить, можливими надзвичайні жертви, але зовсім не обов'язково, — і на цьому зупинився. В цивільному житті вимушена любов одного до другого, скажімо, школяра до вчительського колективу, триває, навпаки, бо офіцер не сміє дозволити солдатів і найменшого послаблення цієї любові, яка прив'язує солдатів до свого командира, ошана, страх і дисципліна.

Швейк увесь час ішов з лівого боку санітарної двоколки. І, поки поручник говорив, він робив весь час "rechts" і "links". Поручник Дуб спочатку цього якось не помічав і вів далі свою промову:

— Ця дисципліна і обов'язок послуху, ця обов'язкова любов солдата до офіцера відзначається великою стислістю і чіткістю. Як уже давно відомо з книжок про військове мистецтво, військовий лаконізм, військова простота, — нехоч любить свого командира, бо

той в його очах мусить бути для нього ідеально викристалізованим утіленням непохитної волі.

Щойно тепер поручник Дуб зауважив Швейкове "rechts schaut" і те, як він не зводить з нього очей. Це йому було неприємно, і й ніяк не може видряпатися з цього рову любові солдата до командира, і тому розкричався на Швейка:

— Чого ти витріщив на мене баньки, як теля на нові ворота?

— Згідно з вашим наказом, насмілюсь доповісти, пане лейтенанте, ви якось самі ласкаво звернули мою увагу. А що кожний солдат мусить свято виконувати накази свого командира і пам'ятати їх на віки вічні, я був змушений зробити.

— Дивись в інший бік, дурний чопе, а не на мене, — злостився поручник Дуб. — Ти знаєш, я цього не люблю, як кручу хвоста...

Швейк зробив рівняння наліво і, немов закам'янівши, йшов так далі поруч поручника Дуба. Поручник Дуб не міг зрозуміти, куди він іде.

— Куди ти рило вернеш, коли я з тобою розмовляю?

— Насмілюсь доповісти, пане лейтенанте, згідно з вашим наказом, я повинен тримати рівняння наліво.

— Ох, — зітхнув поручник Дуб. — Це якийсь хрест божий! Дивись просто перед себе і думай при цьому: "Я так люблю свою країну".

Швейк, дивлячись перед себе, сказав:

— Насмілюсь доповісти, пане лейтенанте, чи повинен я щось на це відповісти?

— Що ти собі дозволяєш!? — загорлав на нього поручник Дуб. — Як ти зі мною говориш, що ти мав на думці?

— Насмілюсь доповісти, пане лейтенанте, в мене на думці лише один наказ, який ви дали на одній станції, що

— То ти мене боїшся, — зрадів поручник Дуб. — Але ти мене ще не взнав. Переді мною тремтіли не такі, як ти тепер. Отож закрий пельку і йди позаду, щоб я тебе не бачив.

Швейк залишився позаду з санітарною службою. Там він вигідно влаштувався аж до місця відпочинку, де нарешті з'явилася корова. — Цю корову треба було тримати бодай два тижні в оці, а як не корову, то принаймні того, хто її купував, — зиркнув Швейк. Від бригади примчав кур'єр з новим наказом для одинадцятої роти: маршрут змінюється на Фельштин, Воралюв. Якщо можливо, розквартирувати там роту.

Надпоручник Лукаш дав розпорядження фельдфебелю Ванеку і Швейкові розшукати для роти нічліг у Фельштині. — Тільки, Швейку, знову, бува, не вступай чогось по дорозі, — застеріг Швейка надпоручник Лукаш. — Головне, щоб ти не посмілюсь доповісти, пане обер-лейтенанте, я зроблю все, що в моїй змозі.

Правда, мені сьогодні, коли я трохи на ранок здрімнув, приснився паскудний сон. Я бачив уві сні ночви, а з них цілу ніч текла вода по коридору будинку, де я мешкав, аж поки не витекла до двору і не висохла. Я не міг висидіти в квартирі. Такий випадок, пане обер-лейтенанте, справді трапився одного разу в Карліні, за залізницею. — Дайте нам, Швейку, святий спокій із тим вашим дурним базіканням, а краще подивіться з Ванеком на карту. Звідси ви поверніть праворуч до річки і йдіть понад нею за течією до найближчого села, і від того місця, де вона впадає в річку, йдіть північ. Заблукати тут неможливо. Ви потрапите до Фельштина і більш нікуди. Звідси йдіть північ. Отже, Швейк з фельдфебелем-рахівником Ванеком почимчикували в путь, згідно з одержаним маршрутом. Було вже після полудня. Спека. Земля важко дихала. Від погано закиданих солдатських могил несло смородомом. І цілі батальйони. В перелісках біля річки лишилися сліди артилерійського вогню. На великих площах і сходах окопи.

— Тут усе трохи інакше, ніж біля Праги, — зауважив Швейк, щоб порушити мовчанку.

— У нас уже по жнивах, — згадав фельдфебель Ванек. — Ми в Кралупській окрузі починаємо жнива раніше за вас.

— Тут по війні будуть добрі врожаї, — за хвилину докинув Швейк. — Не треба буде купувати кісткового борошна. Це для них добрише. Тільки одне мене турбує, щоб хтось не намовив тих селян продавати солдатські кістки. Такий уже вчений, що всі в роті вважали його дурником, бо він через ту свою вченість не навчився лаяти солдатів. Овіли йому, що хліба, який їм видали, не можна їсти. Іншого офіцера таке нахабство розлютило б, а його ні. Він кликав тільки всіх своїх людей і звернувся до них своїм дуже приємним голосочком: "Насамперед, солдати, ви повинні оглянути собі вибирати маринованих вугрів, сардинки та бутерброди. Кожен солдат повинен бути настільки дисциплінованим, щоб вибухла війна. Тій землі, у яку вас після бою поховать, байдужісінько, яким хлібом ви перед своєю смертю їли. Нічого не пропадає, і з вас, солдати, виросте знову нове збіжжя на пайковий хліб для нових солдатів, які, можливо, на когось, хто їх накаже замкнути до самого алілуя, бо має на це право. Я вам, солдати, все гарно пояснив і відійшов. Істане, що згадає ці мої слова, коли знову з'явиться на світ божий". Хоч би він виматюкав нас коли, говорили в бригаді.

Одного разу вони вибрали мене як представника роти, щоб я сказав йому, що всі його люблять, але військовик попросив не соромитись, бо військова служба повинна бути цупкою, як ремінь, солдати, мовляв, звикли до того, щоб повагують повагу до своїх начальників. Він спочатку затаївся на своєму, говорив щось про інтелігентність, про тактичність, і я його все ж таки переконав, і він затопив мене в пику і, щоб підняти свій авторитет, витурих за двері. Коли він їм цю радість другого ж дня поспував. Підійшов до мене і при всіх каже: "Швейку, я вчора трохи переборщив з вами". Швейк подивився на всі боки й зауважив:

— Мені здається, що ми йдемо не в тому напрямку. Адже пан обер-лейтенант нам дуже добре пояснив: ми ж повинні йти ліворуч, а ми весь час ідемо навпростець. А може, ми все це проробили мимохідь, але за розмовою не помітили, що йдемо ліворуч і йти по тій дорозі.

Фельдфебель-рахівник Ванек, як це буває завжди, коли двоє опиняються на роздоріжжі, почав запевняти, що йдемо правильно. — Моя дорога, — сказав Швейк, — зручніша, ніж ця ваша. Я піду понад струмком, де ростуть незабудки, а ви по дорозі. Ми не можемо заблукати, і я цього дотримуюсь, а якщо ми не можемо заблукати, то якого біса я б дерся кудись у бік, де цілий букет для пана обер-лейтенанта. А зрештою, ми потім переконаємося, хто з нас мав рацію, сподіваюся, ми обидва будемо вести до Фельштина.

— Не дурійте, Швейку, — умовляв бравого вояка Ванек. — Я вам кажу, що саме тут, згідно з картою, ми повинні йти ліворуч.

— Карта теж може помилятися, — відповів Швейк, сходячи у видолинок. — Одного разу ковбасник Крженек з нами йшов додому на Виногради. А над ранок прийшов аж до Роздєлова біля Кладна, де його зовсім захолювало сон, такий упертий і не хоче мене послухати, то нам не залишається нічого іншого, як розійтися й зустрітися з ним раніше. Якщо вам загрожуватиме небезпека, стрельніть у повітря, щоб я знав, де ви будете.

Надвечір Швейк дійшов до невеликого ставка, де зустрів одного російського полоненого, який, утікши з полону, кинувся бігти.

Швейкові було цікаво, чи личила б йому російська форма, яка валялася тут же під вербами. Він швидко роздягнувся, одягнувшись, розквартированих у селі за лісом. Швейкові заманулося як слід побачити себе у водяному дзеркалі, і він побачив себе. Він був той же Швейк, той же жандармерій, який шукав російського полоненого. Жандарми були угорці і, незважаючи на Швейкові протести, змусили його працювати на ремонті залізничної колії в напрямку Перемишля.

Це все відбулося так швидко, що тільки на другий день Швейк усвідомив своє становище і шматком вуглини намагався стерти сліди з його обличчя:

"Тут спав Йозеф Швейк з Праги, ординарець одинадцятої маршової роти дев'яносто першого полку, який приїхав до Фельштині".

Частина четверта

УРОЧИСТА ПРОЧУХАНКА ТРИВАЄ

1. ШВЕЙК У ЕШЕЛОНІ РОСІЙСЬКИХ ПОЛОНЕНИХ

Коли Швейк у російській шинелі й кашкеті, якого помилково вважали російським полоненим — втікачем із серії, а це не звернув уваги. У Хирові на етапі, коли їм роздали по шматку черствого кукурудзяного хліба, він хотів довести, що конвоював полонених, садонув його прикладом межі плечі, додавши: "Boszom a elet 1. Ставай у шеренгу".
1 Груба угорська лайка.

Так звичайно поводитися мадяри з російськими полоненими, не розуміючи їхньої мови.

Швейк повернувся до шеренги й промовив до найближчого полоненого:

— Цей чоловік виконує свій обов'язок, але він сам себе наражає на велику небезпеку. Що б то було, коли б він не вів мене, що в той час, як він товмачить людину прикладом по плечі, гвинтівка бабахне і вгатить увесь набій йому в лоб. Кар'єрі робітники крали динамітні запали, щоб узимку ними викорчовувати пні. Сторож кар'єру дістав наказ обстрілювати — і, зловивши першого ж робітника, як скажений, почав молотити його по кишенях, аж поки вибухнули шкерегати. Коли сторож і каменяр летіли в повітрі, здавалося, немовби вони в останню хвилину схопили один одного в обійми. Російський полонений, якому Швейк це розповідав, збентежено дивився на нього, і було цілком ясно, що він не розуміє.
— Не розуміє, я кримський татарин. Аллах ахпер 1.

Татарин сів на землю, схрестив ноги і, склавши руки на грудях, почав молитися:

— Аллах ахпер — аллах ахпер — безміла — арахман — арахім — малінкін мустафір 2.

1 Аллах великий (татар.).

2 Мусульманська молитва арабською мовою: "Аллах великий, аллах великий. Іменем аллаха милостивого, милосердного".

— Отже, ти татарин, — співчутливо сказав Швейк. — Тобі пощастило. Якщо ти татарин, то повинен розуміти мову татар, татарський уривателю! Той вам добре потріпав штани під Гостиним. Ви тоді, чорти татарські, тікали з Моравії, а не знаєш Гостинську матір божу? Звичайно, не знаєш. Вона теж була при цьому, але так чи інакше вас, бісів татарських, не було.
Швейк звернувся до другого полоненого:

— Ти теж татарин?

Той зрозумів слово "татарин" і заперечливо покрутив головою:

— Татарин нет, черкес, мой родной черкес, секім башка.

Швейкові справді пощастило. Він опинився в товаристві різних східних народів. У транспорті були татари, грузини. Одне було погано — він ні з ким не міг порозумітися, і його разом з іншими потягли на Доброміль, де мав початок етапний канцелярії в Добромілі їх усіх переписали. Це було дуже важко зробити, бо жоден з трьохсот полонених не міг діти за столом. Він колись зголосився як знавець російської мови й тепер у Східній Галичині виступав у ролі перекладача. За добрих три тижні тому він замовив собі німецько-російський словник і розмовник, але ці книжки й досі не приїшли. Як-сяк засвоїв, ще бувши представником віденської фірми на Словащині, де він продавав образи святого Стефана. Він ніяк не міг домоворитися з цими дивоглядними створіннями і зовсім очманів; він вийшов на двір і загорлав:
— Wer kann deutsch sprechen? 1

1 Хто може розмовляти по-німецькому? (Нім.)

З юрби виступив Швейк і з радісною міною підбіг до фельдфебеля. Той наказав йому негайно йти за ним до канцелярії. Фельдфебель сів за папери — цебто за купу бланків, у які він мав уносити ім'я, походження і державну приналежність.

— Ти єврей? Так? — спитав він Швейка.

Швейк заперечливо покрутив головою.

— Не відмовляйся! — впевнено провадив фельдфебель-перекладач. — Кожен з вас, полонених, хто вмів по-німецькому, ось бачиш, нащо ж брехати, коли в тебе таке єврейське прізвище? Ти не бійся. У нас тобі нема чого боятися, бо ми знаємо, це біля Варшави.

У мене вже були тиждень тому двоє євреїв з Праги, з-під Варшави. А який номер твого полку? Дев'яносто першого, перший полк, єреванський, Кавказ, постійне місцеперебування Тифліс. Дивуєшся, як це ми тут усе знаємо?

Швейка справді дивувала вся ця історія, а фельдфебель дуже серйозно вів далі, подаючи Швейкові свою напівцигарку.

— Цей тютюн кращий за ту вашу махорку. Я тут, єврейчику, найвище начальство.

Коли я щось сказав, усе тремтить і ховається по мишачих дірках. У нас в армії не така дисципліна, як у вас. Варшави, бачиш, яка в нас дисципліна.

Він відчинив двері до сусідньої кімнати й гукнув:

— Ганс Лефлер!

— Hier! — пролунало у відповідь, і в кімнату ввійшов зобатий вояк-штірієць із міною плаксивого кретина. В ет

— Гансе Лефлере, — наказав фельдфебель, — дістань мою люльку, візьми її в зуби, як собаки носять, і бігай на кухню. І гавкай, але так, щоб з рота не випала люлька, бо накажу тебе зв'язати.

Зобатий штірієць почав рачкувати й гавкати.

Фельдфебель тріумфально поглянув на Швейка.

— А що, не казав я тобі, єврейчику, яка в нас дисципліна? — Фельдфебель задоволено дивився на цю тварину, що гавкала.

— Стій! — нарешті сказав він. Тепер стань на задні лапи й подай люльку! Добре, а тепер заспівай по-тірольськ
В кімнаті розляглося ревіння: "Голяріо, голяріо..."

Коли вистава скінчилася, фельдфебель дістав із шухляди чотири сигарети "Спорт" і великодушно подарував їх
ліві, що в одному полку, в одного офіцера був теж дуже слухняний денщик. Тсй робив усе, що бажав його пан
го лайно, він відповів: "Якщо пан лейтенант накаже — я жертиму, аби тільки мені не трапилася там волосинка
Фельдфебель засміявся:

— У вас, євреїв, дуже дотепні анекдоти, але я ладен побитися об заклад, що дисципліна у вашій армії не така, як
порті. До вечора спишеш мені прізвища інших полонених, розділиш їх по десятеро. Будеш одержувати для них
е, то ми тебе розстріляємо!

— Я, пане фельдфебелю, хотів би з вами поговорити, — сказав Швейк.

— Тільки не торгуйся зі мною, — відповів фельдфебель. — Я цього не люблю і відправляю тебе до табору. Ти ш
Вже й кортить поговорити зі мною наодинці... Чим краще стався до вас, полонених, тим гірше... Отже, забира
Ну, чого тобі ще?

— Ich melde gehorsamst, Herr Feldwebel! 1

— Ану, мотай звідси! Бачиш, я працюю! — Обличчя фельдфебеля набрало виразу людини, до краю змороної
Швейк козирнув і попрямував до полонених, подумавши при цьому: "Муки, прийняті заради найяснішого мо
Звичайно, трохи гірше було із складанням того списку. Полонені довго не могли зрозуміти, що їм треба назив
і татарські, грузинські і мордовські імена не лізли йому в голову. "Ніхто мені не повірить, — подумав Швейк, —
алей Абдрахманов, Беймурат Аллагалі, Джередже Чердедже, Давлатбалеї Нурдагалієв тощо. У нас прізвища н
1 Насмілюсь доповісти, пане фельдфебелю! (Нім.)

2 В українському перекладі "хуліган".

Швейк увесь час ходив між вишикуваними рядами полонених, а вони один за одним вигукували свої імена та
— Як це ти язика собі не зламаєш, — говорив кожному з них Швейк, добродушно посміхаючись. — Воно куди
бо Ружена Свободова.

Коли, нарешті, із страшними муками Швейк переписав усіх цих Бабула Галлеє, Худжі Муджі, він вирішив ще ра
оли його гнали разом з полоненими, він кілька разів даремно хотів домогтися справедливості.

Фельдфебель-перекладач уже зранку був трохи напідпитку, а тепер зовсім утратив здатність що-небудь розум
вував надруковані в газеті оголошення на мотив маршу Радецького: "Міняю грамофон на дитячий візочок". "Н
навчиться кожний, хто скінчить заочні курси бухгалтерії" та інше.

До деяких оголошень мелодія маршу не підходила, але фельдфебель доклав усіх зусиль, щоб перемогти ці пе
ені контушіркою, стирчали в різні боки, немов хтось увіткнув йому в кожную щок по засохлому квачу від гуміар
запухлі очі, правда, помітили Швейка, але це відкриття не викликало ніякої реакції, він лише перестав гупати
в "Ich weiss nicht, was soll es bedeuten" 1 оголошення: "Кароліна Дрегер, повитуха, пропонує свої послуги шан
1 "Не знаю, що стало зі мною". — Перший рядок поезії Гейне "Лорелея", що стала народною піснею.

Він співав усе тихіше й тихіше, аж поки нарешті замовк, нерухомо втупившись у велику сторінку оголошень, і
дь вистачало його скромних знань німецької мови.

Швейк почав з того, що він усе ж таки мав рацію, коли йшов на Фельштин понад струмком, і він не винний, ш
повз який він, Швейк, мусив іти, бо це ж був його обов'язок як квартир'єра йти найкоротшою дорогою на Фел
дирування. А він, Швейк, не раз чув, що на фронті з метою розвідки використовується форма вбитих ворогів,
випадку він почуватиме себе в чужій формі.

Роз'яснивши цю помилку, Швейк зрозумів, що говорив на вітер, бо фельдфебель заснув ще раніше, ніж Швей
о було досить, щоб фельдфебель упав із стільця на підлогу, де спокійно спав далі.

— Перепрошую, пане фельдфебелю, — сказав Швейк і, козирнувши, вийшов з канцелярії.

Рано-вранці військово-будівельне командування змінило диспозицію і вирішило групу полонених, у якій був
— Любачів.

Отож усе лишилося по-давньому, і Швейкова одіссея між російськими полоненими тривала далі. Угорці-конв
В одному селі на перепочинку полонені зустрілися з обозним відділом. Біля возів стояв офіцер і дивився на по
: "Herr Leutnant, ich melde gehorsamst!" Але більше нічого не встиг сказати, бо зразу до нього підскочили двоє
них.

Офіцер кинув услід йому недокурк сигарети, який швидко підняв інший полонений і став докурювати. Потім
, вони теж мусять воювати.

Аж до самого Перемишля у Швейка не було нагоди поскаржитися, що він, власне, ординарець одинадцятої м
и їх звечора загнали до зруйнованого форту у внутрішній зоні фортеці, де збереглися цілими стайні для коней
У настеленій там соломі було стільки вошей, що вони аж ворушили короткі стебла, немовби це були не воші,
Полоненим тут роздали трохи чорної бурди з чистого цикорію і по шматку цвілого кукурудзяного хліба.

Потім їх прийняв майор Вольф, тогочасний володар усіх полонених, яких надсилали сюди на відбудову Перем
ебе цілий штаб перекладачів, які відбирали з полонених спеціалістів-будівників відповідно до їхнього таланту
Майор Вольф убив собі в голову, нібито російські полонені прикидаються дурниками, бо часто на його запит
що не знаю, ні про що таке й не чув, я жив чесно, благородно".

Коли полонені вишикувалися перед майором Вольфом і всім його штабом, він спершу по-німецькому спитав,

Швейк рішуче виступив уперед, виструнчився перед майором, козирнув і відрапортував, що розмовляє по-німецьки. Майор Вольф, явно зрадівши, відразу ж запитав Швейка, чи він, бува, не інженер.

— Насмілюсь доповісти, пане майоре, — відповів Швейк. — Я не інженер, але ординарець одинадцятої маршбруннерської дивізії, що сталося так, пане майоре...

— Що таке? — ревнув майор Вольф.

— Насмілюсь доповісти, пане майоре, це сталося так...

— Ви чех, — горлав далі майор Вольф. — Ви переодяглися в російську форму?

— Насмілюсь доповісти, пане майоре, саме так і було. Я справді дуже радий, що ви, пане майоре, відразу зрозуміли калатати всю війну. Дозвольте, пане майоре, ще раз як слід усе пояснити.

— Досить, — кинув майор Вольф, покликав двох солдатів і наказав негайно відпровадити цього чоловіка на гауптвахту.

Розмовляючи з офіцером, він несамовито жестикулював. У кожному його реченні згадувалося щось про честь і гонимих.

Другий офіцер відчув у його словах невимовну радість, бо ж майор був певен, що своїм гострим оком виявив злочин.

Ці всі командири військових частин розсилалися засекречені повідомлення. Було встановлено, що деякі вояки забуваючи про свою присягу, вступають у лави російської армії, служать ворогові й виконують для нього шпигунські дії.

Австрійське міністерство внутрішніх справ ще ходило навпомацки щодо місцеперебування якої-небудь бойової організації по той бік фронту, і лише в серпні на лінії Сокаль — Мілятин — Бубново командири батальйонів дістали наказ відійти за кордон, де тепер веде протиавстрійську пропаганду. Якийсь дурник у дивізії доповнив цей секретний доповідь штабу дивізії".

Майор Вольф у цю пору ще не мав і найменшої уяви, що саме для Австрії готують утікачі, які пізніше, зустрічаючись з ним, о відповідали: "Я зрадив найяснішого монарха".

З цих секретних документів він знав лише про існування таких утікачів-шпигунів.

І ось один з них, якого зараз ведуть на гауптвахту, так легко потрапив до нього в пастку. Майор Вольф був доволі від вищих інстанцій за свою обережність, пильність і здібності.

Поки дійшли до гауптвахти, майор Вольф уже був переконаний, що питання, хто знає німецьку мову, він поставився до розв'язання.

Офіцер, його супутник, похитував головою і говорив про необхідність повідомити про арешт командування гауптвахти вищої інстанції. Аж ніяк не годиться допитувати затриманого на гауптвахті, а потім, після гауптвахти, вішати, як це встановлено з військовим судовим уставом. Докладний допит перед шибеницею дасть можливість виявити його зв'язки.

Майор Вольф став раптом непоступливий, у ньому пробудилось приховуване досі нище звірство, і він уперто відмовлявся від допиту.

Зрештою, він може собі це дозволити, бо має впливові знайомства, і йому, власне, все одно нічого за це не буде.

Коли б шпигуна зловили й викрили безпосередньо на полі бою, його б тут же допитали і негайно повісили. Навіщо ж він намагається, що в тилу кожен командир, починаючи від капітана і вище, має право вішати всіх підозрілих людей.

Майор Вольф, звичайно, трохи переплутав повноваження військових чинів у справі вішання.

У Східній Галичині чим ближче до фронту, тим більше ці права переходили до нижчих і нижчих чинів, і не раз траплялося, що чотирирічного хлопчика, коли той у залишеному пограбованому селі, в зруйнованій хатині, варив картопляне ладанко.

Суперечка між капітаном і майором загострювалася.

— Ви не маєте на це права, — схвильовано кричав капітан. — Він піде на шибеницю на підставі законного вироку.

— Його повісять без вироку, — сичав майор. Швейк, якого вели трохи попереду, чув цікаву розмову від початку.

— Однаково, що пішки, що за возом. Одного разу в шиночку на Завадільці в Лібені ми сперечалися з приводу того, чи він з'явиться у дверях, чи тоді, коли він замовить собі пива, вип'є і заплатить, чи аж тоді, коли він один раз проїде.

— Лише тоді, коли він щось з'їсть і трохи вип'є. Хай за все заплатить, а тоді вимітається із шинку. І знаєте, що нам цей поганець казав?

Обидва вояки, — вони були звідкись із Тіролю, — водночас відповіли:

— Nix bohmisch 1.

— Verstehen sie deutsch? 2 — запитав спокійно Швейк.

— Jawohl! 3 — відповіли обидва, на що Швейк зауважив:

— Це добре, бодай між своїми не загубитеся.

1 Не розуміємо по-чеському (нім.).

2 Ви розумієте по-німецькому? (Нім.)

3 Так! (Нім.)

Так, дружньо розмовляючи, вони дійшли до гауптвахти, де майор Вольф далі вів з капітаном дебати про долю Швейка.

Нарешті майор Вольф усе ж таки приєднався до погляду капітана, що цього чоловіка мають повісити аж після того, як він буде визнаний винним.

Якби Швейка запитали, що він сам про себе думає, він би сказав: "Мені дуже шкода, пане майоре, хоч ви чините з мене, що можете, але я не хочу, щоб ви мене насмішували."

Якось в окружному суді в Празі збожеволів один суддя. Довго ніхто нічого не помічав за ним, аж раптом, наче, зустрівши на вулиці капелана Гортіка, що на уроці закону божого набив його сина по пиці, сказав йому: "Винку, попівський цапе, ти, осквернителю вчення Христового, лицемірнику і шарлатане в рясі!" Божевільний вийшов з суду, а він хрестив усіх їхніх дітей. Він так розхвилювався, що зненацька втратив розум і заверещав на глумлення мертної страти через повішення, без права оскарження вироку. Пане Горачку, — покликав він тюремного наглядача, а потім зайдете сюди, дістанете на пиво!" Пан Знаменачек і той наглядчик, звичайно, остовпіли, але суддя тупо стояв, як ніби нічого не сталося. Наглядчик так злякався, що потяг пана Знаменачека вниз, і якби не адвокат, що втрутився і викликав шпигунів, а пана суддю саджали в карету швидкої допомоги, а він ще кричав: "Коли не знайдете мотузку, повісьте його!"

Швейка під багнетами відвели в гарнізонну комендатуру. Там він підписав складений майором Вольфом протокол, переодягся в російську військову форму і після відступу росіян його затримала польова жандармерія. Це все була свята правда, і Швейк, як людина чесна, не міг цього заперечувати. Під час складання протоколу він намагався доповнити його своїми зауваженнями, які б, можливо, висвітлили "Мовчіть! Я вас про це не питаю. Справа цілком ясна".

У відповідь на це Швейк неодмінно козиряв і говорив: "Насмілюсь доповісти, я мовчу, справа цілком ясна". Згодом у гарнізонній комендатурі Швейка посадовили в якусь діру, де раніше був склад рису і водночас пансіон для Швейка, весело бігали навколо і підбирали зернятка.

Швейкові довелося піти по сінник для себе, а коли він у п'ятні розглянувся, то побачив, що до його сінника вже нікого сумніву — зробити собі гніздо на руїнах слави спорохнявілого австрійського сінника. Швейк почав барабанити. Підійшов якийсь капрал-поляк, і Швейк попросив, щоб його перевели в інше приміщення, бо він на своєму сіннику бачив, що зберігається на військових складах, — казенне майно. Поляк частково зрозумів, перед замкненими дверима сидить мимрячи щось про холеру, немовби Швейк бозна-як його образив.

Швейк пробув ніч спокійно, бо миші не мали на нього великих претензій. У них, мабуть, була своя нічна програма. Миші їх гризли з великою самовпевненістю, в цілковитій безпеці, бо лише за рік інтендантство схаменулося і в інтендантські книжки під рубрикою: "K. u. k. Militarmagazinkatze" 1. Цей котячий чин був, власне, тільки початок року.

1 Імператорсько-королівська кішка військових складів (нім.).

Колись давно, ще за часів Марії-Терезії, на військових складах теж тримали котів, щоб панове з інтендантства не їли своїх мишей.

Проте імператорсько-королівські коти в багатьох випадках не виконували своїх обов'язків, і з цієї причини за невиконання на Погоржельці за вироком військового суду було повішено шість котів, прикріплених до військового складу, і в тому військовому складі.

* * *

Водночас із ранішньою кавою до Швейкової діри увірнули якогось чоловіка у російському військовому кашкеті. То був один з негідників, що служили в контррозвідці армійського корпусу, штаб якого стояв у Перемишлі. Але Швейк не хотів делікатно витягти із Швейка правду. Він просто почав:

— Ну і до гарного ж свінства я вскочив через оту свою необережність. Я служив у двадцять восьмому полку. Напросився у росіян піти у фронтову розвідку...

Служив я в шостій Київській дивізії. А ти, колего, в котрому російському полку служив? Здається, ми вже десь зустрілися, але потім утекли до російської армії. Але тепер я ніяк не можу пригадати їхні прізвища, хто вони і звідки. Можливо, хто з нашого двадцять восьмого полку залишився.

1 Слово вимовлено на польський лад.

Замість відповіді Швейк турботливо поклав свою руку йому на чоло, потім перевіряв пульс і, нарешті, підвівшися. Негідник зовсім не протестував проти цієї процедури, думаючи, що тут, очевидно, йдеться про якісь змовницькі знаки. Потім Швейк почав стукати в двері, а коли вартовий прийшов запитати, чи можна викликати лікаря, бо цей чоловік, якого сюди посадили, маячить.

Але це не допомогло, по хворого чоловіка ніхто не прийшов, і він спокійнісінько залишився сидіти в камері, бачив, як відбувався між російськими солдатами.

— Ви, напевно, напилися болотяної води, — сказав Швейк, — як той мій земляк, молодий Тинецький, загальомився до Італії. Він теж ні про що інше не говорив, як про цю саму Італію, там, мовляв, самі лише болотяні води, і білі пасниці. Вона хапала чотири рази на рік. На всіх святих, на святого Йосифа, на Петра й Павла і на першу зустріч з новими друзями. Він доглядав одного хворого на голову. Той цілий божий день нічого не робив, тільки сидів у кутку і рахував: "Один, два, три, чотири, п'ять, шість". Це був якийсь професор. Санітар мало зі шкури не вискочив від злості, тому просив полічити: "Сім, вісім, дев'ять, десять". Але куди там! Той професорюга ані гадки не мав послухати, тільки сидів, — і знову: "Один, два, три, чотири, п'ять, шість". Тоді санітар оскаженів до краю, підскакував до свого підопічного і каже, — ось вісім, дев'ять, десять". Що не цифра, то ляпас. Хворий схопився за голову і питав, де він, власне, і чому йому так. Швейк відразу пригадав усе, і те, як він потрапив сюди через якусь комету. Він вирахував, що вона з'явиться за рік, вісім, дев'ять, десять років. Він вже згорів кілька мільйонів років тому. Я особисто знав того санітара. Коли професор зовсім виликувався і його відправили на іншої праці, як тільки кожного ранку відважувати панові професору чотири потиличники, і це він виконував, і каже, — Я знаю всіх ваших київських знайомих, — невтомно провадив співробітник контррозвідки. — Чи не був з вами якийсь чоловік з нашого двадцять восьмого полку...

— Хай вас це не турбує, кожному може трапитися таке: хоч трісне, а не запам'ятає всіх товстих і худих та як їх звали, вони, як то кажуть, становлять більшість.

— Друзяко, — жалісно заскиглила ця цісарсько-королівська каналія. — Ти мені не віриш. Там нас чекає однак щось.

— На те ми й солдати, — недбало кинув Швейк, — на це нас матері породили, щоб, коли вже одягнемо мундири, ми могли бути порохнявіти. Ми поляжемо за найяснішого монарха і його родину, заради якої ми здобули Герцеговину.

е свого часу нам товмачив пан лейтенант Ціммер. "Ви, свиняча бандо, — говорить, бувало, — ви, неотесані к мов вони й шага не варті. Якщо ви колись загинете на війні, то з кожної вашої костомахи зроблять півкіла кіст д два кілограми. Крізь вас, йолопи, фільтруватимуть на цукроварнях цукор. Ви й не уявляєте, скільки користі д цукром, що пройшов крізь ваші костомахи, йолопи ви несусвітні". Я замислився, а він як підскачить до мене, думав собі, що кісткове вугілля з панів офіцерів мусить бути набагато дорожче, ніж із простих вояків". За це я, Швейків співмешканець, постукавши в двері, почав про щось умовлятися з вартою, яка телефонувала про це. За хвилину по Швейкового напарника прийшов штабний фельдфебель, і Швейк знову залишився один. Виходячи, ця тварюка на весь голос сказала штабному фельдфебелю, показуючи на Швейка:

— Це мій давній приятель із Києва.

Цілих двадцять чотири години, крім тих хвилин, коли приносили їжу, Швейк просидів на самоті.

Вночі він переконався, що російська військова шинеля тепліша й більша, ніж австрійська, і якщо миша вночі лося навіть ніжним шепотом, перерваним на світанку конвоїрами, що прийшли по нього.

Швейк і досі не може встановити, якої інстанції, власне, був суд, куди його привели того смутного ранку. Що ц ь якийсь генерал, полковник, майор, надпоручник, поручник, фельдфебель і якийсь простий піхотинець. Той Швейка допитували недовго.

Трохи більшу цікавість виявляв майор. Він говорив по-чеському.

— Ви зрадили найяснішого монарха, — ревнув він.

— Господи милосердний, та коли? — вигукнув Швейк. — Щоб я зрадив нашого цісаря, нашого найяснішого м

— Киньте базікати дурниці, — сказав майор.

— Насмілюсь доповісти, пане майоре, зрадити нашого цісаря — це не дурниці. Ми люди військові, присягали юдина, дотримував 1.

1 Швейк, очевидно, має на увазі слова з опери "Далібор" Белржиха Сметани, лібретто Венціга. (Прим. перекл.)

— А ось тут, — сказав майор, — докази вашої вини й уся правда, — показав він на чималу купу паперів.

Головний матеріал дав суду шпигун, підсланий до Швейка.

— Отже, ви й тепер не хочете признатися? — спитав майор. — Адже ви самі потвердили, що добровільно пер солдатом. Я вас питаю востаннє: чи примушував вас хтось до цього?

— Я це зробив без примусу.

— Добровільно?

— Добровільно!

— Без натиску?

— Без натиску!

— А ви знаєте, що ви пропали?

— Знаю. Дев'яносто перший полк мене вже напевно шукає. Але, якщо дозволите, пане майоре, коротеньке за сот восьмого року, десь у липні, палітурник Божетех, з Пршічної вулиці в Празі, купався на Збраславі в стариц ьного вліз ще один пан. Слово по слову, жартували один з одним, хлюпалися водою і пірнали аж до вечора. П . Пан Божетех ще хвилинку посидів у воді, а потім і собі пішов у лози по одяг, але там замість свого одягу знай "Я довго роздумував: брати — не брати, — бо ж ми так гарно розважались у воді.

Тоді я зірвав ромашку, і остання відірвана пелюстка вийшла — брати. Тому я помінявся з вами своїм лахміттям пропарили, тож вошей там нема. Вдруге більше вважайте на того, з ким купаетесь. У воді кожний голий скид сь. Але варто було викупатися. Тепер, увечері, вода найкраща. Влізьте туди ще раз, щоб опритомніти".

Панові Божетехові нічого іншого не залишалося, як тільки чекати, поки смеркнеться, потім він одягнув те лах адався луками, стежками, аж раптом напорівся на жандармський патруль з Хухле. Його заарештували як воле ен міг би сказати, що він, мовляв, Йозеф Божетех з Праги, палітурник з Пршічної вулиці, номер шістнадцять.

Писар, який не дуже-то вмів по-чеському, зрозумів так, що обвинувачений повідомляє адресу свого спільника

— Ist das genau: Prag, № 16, Josef Bozotech? 1

1 Чи це точно: Прага, № 16, Йозеф Божетех? (Нім.)

— Чи мешкає він там зараз, не знаю, — відповів Швейк, — але тоді, в тисяча дев'ятсот восьмому році, він там тував, а вже потім опрацьовував відповідно до їхнього змісту. Коли він робив чорну оправу, то книжку вже можна уже погано. Чи бажаєте ще якихось пояснень? Ага, щоб не забути. Він щодня просиджував у пивниці "Флеку" Майор підійшов до писаря і пошепки щось сказав, а той потім у протоколах і в усіх документах закреслив адр Це дивне судове засідання тяглося на манір польового суду, який улаштував голова генерал Фінк фон Фінкен Так, як у когось буває примха збирати коробочки від сірників, так і той пан палко любив організовувати польс уту.

Цей генерал мав звичку говорити, що йому не потрібні ніякі слідчі, що він сам скличе суд, а за три години обв судах не відчувалося.

Так, як хтось регулярно кожного дня мусить зіграти партію в шахи, в більярд або "мар'яз", так цей знаменити уже поважно і радо шах і мат обвинуваченому.

Людина сентиментальна написала б, що цей генерал мав на своєму сумлінні десятки людських жертв, особли ицькими українцями. З його позицій, проте, не можемо сказати, що він взагалі мав когось на сумлінні.

На таке він не хворів. Коли за його наказом вішали вчителя, вчительку, православного священика або цілу ро

ртвався до своєї канцелярії, як повертається з шинку додому завзятий гравець у "мар'яж" і думає про те, як йому
", як він виграв і набрав сто сім.

Він вважав вішання чимось звичайним і природним, свого роду хлібом щоденним, і при вироках досить часто
сті вас засуджено на шибеницю", — а просто заявляв:

"Я вас засуджую".

Іноді він знаходив у вішанні й комічні сторони, про що одного разу написав навіть своїй дружині у Відень:

"...або, наприклад, моя люба, ти не можеш собі уявити, як я минулого разу насміявся. Кілька днів тому я засудив
бель, він їх усіх вішає. Має вже солідну практику, і це для нього свого роду спорт. Я вже був у своєму наметі, ко
цього вчителя. Я кажу: на найближчому дереві. А тепер уяви собі весь комізм цієї ситуації. Ми були посеред с
жодного деревця. Але наказ є наказ. Тому фельдфебель узяв конвой і вчителя й поїхав шукати дерево. Поверн
питає: "На чому ж повісити цього типа?" Я його вилаяв, адже мій наказ був ясний: на найближчому дереві. Він
сь блідий і доповів, що той учитель вночі зник. Мені це видалося дуже смішним, і я простив усім, хто біля нього
той учитель сам шукати дерева для себе. Як бачиш, моя дорога, ми тут зовсім не
нудимося. Скажи малому Вільгельмикові, що тато його цілує і незабаром надішле йому живого росіянина, і Ві
умедний випадок. Недавно ми повісили одного єврея за шпигунство. Цей халамидник зустрівся нам на дороз
. Так от, він уже висів, але лише кілька секунд, бо мотузок урвався й він упав на землю, але зразу ж очухався й
сили, а, згідно з законом, не можна двічі вішати за одну провину". Я зареготав, — і ми того єврея відпустили. У
Коли генерала Фінка призначили комендантом гарнізону фортеці Перемишль, йому вже не так часто траплял
адок із Швейком.

Отак Швейк опинився перед цим тигром, який сидів у першому ряду за довгим столом, кутив сигарету за сига
головою. Майор запропонував телеграфом запитати бригаду, щоб в'яснити, де зараз перебуває одинадцята
лежить обвинувачений.

Генерал виступив проти й заявив, що це затримає швидкість рішення польового суду і зведе нанівець суть ц
ягся в російську форму, і, крім того, ще одне дуже важливе свідчення, згідно з яким обвинувачений був у Києві
його виконати.

Але майор уперся на своєму: треба спершу з'ясувати, хто такий обвинувачений, бо це дуже серйозна політич
в з колишніми товаришами з його колишньої частини.

Майор був романтик-мрійник. Він говорив, що треба знайти якісь певні нитки, що засудити одного чоловіка м
, а ці нитки... Він уже не міг виплутатися з цих ниток, але його добре розуміли й схвально кивали головами, на
як на тих майорових нитках висять нові польові суди. Тому він більше вже не протестував проти того, щоб з'я
коли та під час яких операцій одинадцятої маршової роти він перейшов до росіян.

Швейк протягом усіх дебатів стояв під багнетами в коридорі. Потім його знову привели до залу суду й ще раз
ої тюрми.

* * *

Повернувшись після невдалого польового суду додому, генерал Фінк ліг на дивані й почав роздумувати, як би
Він був твердо переконаний, що відповідь надійде швидко, проте все ж таки це буде не та швидкість, якою від
а це затримає виконання вироку на цілих дві години.

"Та, власне, це все одно, — подумав генерал Фінк, — ми можемо дати йому духовне напучення ще перед виро
Генерал Фінк наказав покликати до себе фельдкурата Мартінця.

Це був нещасний законовчитель, капелан, звідкілясь із Моравії. Раніше він підлягав такому розпусному свяще
Посправжньому побожна людина, він з жалем у серці згадував свого плебана, який поволі, але несхибно йде
Згадував, як цей плебан жлуктав сливовицю, мов воду, і як одного разу хотів силоміць увіпхнути йому до ліжк
ми, повертався з ґуральні.

Фельдкурат Мартінець сподівався, що, несучи духовну розраду пораненим, які вмирали на полі бою, спокутує
ив його й казав: "Єнічку, Єнічку! Пухка дівка — це моє життя".

Але надії Мартінця не справдилися. Його перекидали з гарнізону в гарнізон, де він взагалі не мав інших обов'
виголошувати солдатам проповіді й переборювати спокуси Офіцерського клубу. Там провадилися такі розмо
ангела-охоронця.

Звичайно його викликали до генерала Фінка під час великих операцій на фронті, коли треба було відсвяткува
нням влаштовував урочисті польові відправи, як і польові суди.

Потвора Фінк був таким завзятим австрійським патріотом, що ніколи не молився за перемогу німецької або т
біля вівтаря панувало мовчання.

Але кожний дрібний успіх австрійського розвідувального патруля в сутичці з російськими передовими поста
ілим корпусом. Це служило генералові Фінкові приводом для урочистих відправ, і в нещасного фельдкурата М
еркви в Перемишлі.

Генерал Фінк сам установлював церемоніал відправ, йому хотілося з такої нагоди влаштувати пишні відправи
Він мав звичку після піднесення святих дарів під час служби божої скакати верхи на коні на плац, аж під вівтар
Фельдкурат Мартінець, душа побожна і праведна, один з тих небагатьох, хто ще вірив у господа бога, не люб
Комендант гарнізону Фінк насамперед інструктував фельдкурата, потім незмінно наказував налити йому чого
іших книжечок, які видавав спеціально для армії гумористичний журнал "Lustige Blatter".

У нього була ціла бібліотека таких книжечок з дурними назвами, на зразок: "Гумор у ранці, для очей і вух", "Гімн морю, наповнив Фелікс Шлемпер", "З нашої гуляшевої гармати", "Соковиті гранатні осколки з окопів", або такі ко-королівської польової кухні, підігрів Артур Локеш". Інколи він співав йому веселих пісень із збірки "Wir musen ав фельдкурата Мартінця пити й горлати разом з ним. Потім починав сороміцькі розмови, під час яких фельдкурата поступався генералові Фінкові, якщо йшлося про масні слова.

1 "Ми мусимо перемогти" (нім.).

Фельдкурата Мартінець із жахом помічав, що чим частіше він ходить до генерала Фінка, тим нижче скочується ла, та й генеральські розмови вже припадали до вподоби.

Він малював в уяві розпусні сценки, а заради контушівки, горобинівки й старого вина в обліплених павутиннях і поміж рядками в молитовнику в нього танцювали дівчатка з генералових оповідань. Відразу до відвідування Генерал полюбив фельдкурата Мартінця, який спочатку виступав, неначе якийсь святий Ігнацій Лойола, та потім. Одного разу генерал покликав до себе двох сестричок з польового лазарету. Власне кажучи, вони в лазареті не були, а ї прибутки проституцією, як то було заведено в ті важкі часи. Генерал наказав покликати фельдкурата Мартінця, який залишився приголубив по черзі одну за другою, причому так розпалився, що аж заслинив усю подушку на канта, не міг спокутувати навіть тим, що, повертаючись тієї ж ночі додому, помилково впав навколішки в парку перед статуєю у вісімдесятих роках мав великі заслуги перед Перемишлем.

Тупіт військового патруля змішувався з його полум'яною молитвою:

"Не суди, господи, раба свого, бо жодна людина не буде перед тобою праведною, якщо ти не даси їй відпущення гріхів, допомоги і в руки твої, господи, віддаю дух свій".

З того часу, коли його кликали до генерала Фінка, він кілька разів намагався зректися земних утіх і відмовлявся від будь-якої потрібної, щоб його душа уникла пекельних мук; бо, як переконався, військова дисципліна вимагала цілковитого відданого їй, і він не міг пити з самої пошани до начальника.

Інколи йому, щоправда, це не вдавалося. Особливо коли генерал після пишних польових відправ улаштовував собі всі витрати змішували до купи, щоб урвати для себе

дещо. Після таких святкувань фельдкуратові здавалося, що він морально похований перед лицем Всевишнього. Він ходив немов ошелешений і, не втрачаючи в цьому хаосі віри в бога, зовсім серйозно почав роздумувати, чи варто йому жити.

В такому настрої він з'явився на запрошення генерала й сьогодні.

Генерал Фінк вийшов йому назустріч радісний, увесь сяючи.

— Ви вже чули, — захоплено вигукнув він, — про мій польовий суд? Будемо вішати одного вашого земляка.

При слові "земляка" фельдкурата стурбовано поглянув на генерала. Вже кілька разів він відкидав образливе прізвисько, але парафії належать двоє сіл — чеське і німецьке — і що йому доводиться одного тижня виголошувати проповіді по-чеськи і по-німецьки, тому він мусить учить в обох школах по-німецькому, отже, він зовсім не чех. Цей логічний аргумент не зміг переконати генерала, який, не втрачаючи часу, продовжив свій виступ.

— Пардон, — сказав генерал. — Я забув, це не ваш земляк. Це чех, утікач, зрадник. Служив росіянам. Буде повешений. Це має значення: висітиме негайно, як тільки прийде телеграфна відповідь.

Посадивши фельдкурата на канапі біля себе, генерал весело вів далі:

— У мене, якщо вже польовий суд, то все мусить робитися швидко. Швидкість — це мій принцип. Коли я ще не був генералом, повісили за три хвилини після вироку. Правда, це був єврей, але одного русина ми повісили за п'ять хвилин після вироку. Требували духовної розради. Єврей був рабин, а русин — піп. Цей випадок трохи інакший. Тут річ у тому, що бачили, як ми дамо йому духовне напучування заздалегідь, щоб, як я вам пояснював, не марнувати даремно часу.

Генерал подзвонив і наказав денщикам:

— Принеси дві пляшки з тієї вчорашньої батареї. І за хвилину, наливаючи фельдкуратові повний келих вина,

— Розважтеся трохи перед духовним напучуванням...

* * *

В цей страшний час крізь заґратоване вікно, за яким сидів на своєму матраці Швейк, лунав його спів:

Ми пани, бо ми вояки,

Люблять нас дівчата всякі.

Гроші з каси нам дають,

А де гроші, там і п'ють.

Ца-ра-ра... Ein, zwei...

2. ДУХОВНЕ НАПУЧУВАННЯ

Фельдкурата Мартінець не ввійшов, а в повному розумінні цього слова впурхнув до Швейка, як балерина на сцену, і в цю зворушливу хвилину легким, як пір'ячко.

Йому здавалося, ніби він у цю священну мить наближається до самого господа бога, а тим часом він наближався до дверей, за якими сидів Швейк. За ним замкнули двері й залишили обох на самоті. Фельдкурата натхненно звернувся до Швейка, що сидів на матраці.

— Любий мій, я — фельдкурата Мартінець.

По дорозі сюди це звернення здавалося йому найвідповіднішим і по-батьківському сердечним.

Швейк підвівся зі свого ліжка, бадьоро струснув руку фельдкурата й сказав:

— Дуже радий. Я — Швейк, ординарець одинадцятої маршової роти дев'яносто першого полку. Недавнічко нещастивий, але розкажіть, за що вас замкнули. Ви все ж таки офіцер, і вам належить сидіти в офіцерській тюрмі при гарнізоні.

йно, часом трапляється, що людина й сама не знає, до якої тюрми вона належить, але це не дивина: або наплідив у Будейовицях у полковій тюрмі, і до мене привели одного молодшого кадета.

Такий молодший кадет — це щось подібне до фельдкуратів, ні свиня, ні миша, горлає на солдатів, як офіцер, а були, пане фельдкурате, ніби якісь покручі: обідів із унтер-офіцерської кухні їм не давали, на солдатське постої я їм теж не належало. У нас

їх було тоді п'ятеро. Спочатку вони жерли в буфеті самі сирки, бо в жодній кухні їм нічого не давали. Але одного разу їм оті сирки, бо це, мовляв, не відповідає честі молодших кадетів ходити до солдатського буфету. Ну й що вони їли в повітрі й за кілька днів пройшли таку хресну путь, що один з них кинувся у Мальшу, а один утік з Марокко став військовим міністром. Лишилося їх четверо, бо того, що топився в Мальші, врятували. Коли він склав іспит з плавання. Поклали його до лікарні, а там знову не знали, як з ним бути, чи вкривати його офіцерським жупаном, а лише загорнули в мокре простирадло, і він за півгодини попросився, щоб його відпустили до камери. Він сидів зі мною, мабуть, чотири дні й розкошував, бо принаймні дістав харч, щоправда, арештантський. Його день по нього прийшли, а за півгодини він вернувся по кашкет і з радості аж плакав. Каже мені: "Нарешті на гауптвахту разом із офіцерами, за харчі будемо доплачувати в офіцерську кухню, а годуватимуть нас, аж колотиської кухні, а тютюн теж видаватимуть нам солдатський".

Тільки тепер фельдкурат Мартінець опам'ятався і перебив Швейка словами, які за своїм змістом нічого спільного не мали. — Так, так, любий сину, між небом і землею є речі, про які треба думати з полум'яним серцем і цілковитою вірою в напучуванням.

Він замовк, бо все якось виходило не так. Дорогою накреслив собі план промови, яка мала навести цього нечестивця на роздуми, коли він покається й виявить щирий жаль.

Тепер він роздумував, як саме вести свою розмову далі, але Швейк випередив його запитанням, чи немає в нього сигар. Фельдкурат Мартінець досі не навчився курити. Це, власне, було єдине, що зберіг він із свого колишнього режиму. Він хотів курити сигару "Британію", але його зразу вивертало, і тоді він мав таке відчуття, немов ангел-охоронець для осторожливості. — Я не курю, любий сину, — з надзвичайною гідністю відповів він Швейкові.

— Дуже дивуюся, — сказав Швейк. — Я знав багато фельдкуратів, і всі вони димили не гірше за ґуральню на Златограді. Я знав, правда, одного, що не курил, але він замість курива жував тютюн і під час проповіді запльовував, був у нього навіть особливий знак. — З-під Нового ічина, — смутним голосом озвався імператорсько-королівський панотець Мартінець.

— Так ви, може, знали, пане фельдкурате, Ружену Гаудрсову. Вона позаторік служила в одній винарні на Платі. Вона вигадувала з них аліменти за батьківство, бо в неї народилися близнята. В одного з тих близнят одне око було бліде. Отож вона й вирішила, що тут замішано четверо панів з такими очима, бо всі вони ходили до тієї винарні й шарили в гаманці, ісінько як один радник з магістрату, що теж туди ходив. А друге мало шість пальців на одній нозі, як один депутат. Отож, що таких відвідувачів було там вісімнадцять, і ті близнята мали бодай одну прикмету від кожного з тих вісімнадцяти. Нарешті суд вирішив, що при такому ярмарку батька встановити неможливо, тоді вона звернула все на себе. Вона була понад двадцять років імпотент, внаслідок операції після якогось запалення нижніх кінцівок. Нарешті її спробували лікувати, але це було дуже багато, той звичайно дістане дулю з маком. Вона повинна була триматися одного і не говорити перед судом нічого або ще від когось іншого.

Час народження дитини легко можна вирахувати. Тоді й тоді я з ним була в готелі, а тоді й тоді народила дитину в одній з готелів з кімнатами на годинку-дві завжди знайдеться за п'ятірку якийсь свідок-слуга або покоївка, готові записати, коли йшла вниз по сходах: "А коли щось станеться?" А він їй на це відповів: "Не бійся, моя канімуро, я піклуватимусь". Фельдкурат замислився, бо вся духовна розрада видалася йому тепер дуже важкою справою, хоч він перед тим був ще милосердя в день страшного суду, коли з могил з зашморгами на шиї встануть усі військові злочинці і ті, що не були військовими. Він приготував, мабуть, одну з найкращих духовних розрад. Вона мала складатися з трьох частин. У першій він говорив про бога. Він говорив, що військовий закон карає винуватця за зраду найяснішого монарха, батька всіх солдатів, тому найясніший монарх. Далі він хотів розвинути свою теорію про те, що найясніший монарх є володарем з ласки божої, і бог наставляє військовими справами духовними. Отже, зрада імператора — це зрада, вчинена проти самого господа бога, і тому військовий закон, світське правосуддя, зважаючи на військову дисципліну, не може скасувати вирок і змушене злочинця повісити. Фельдкурат уникнути цього блискучим ходом — каюттям.

Фельдкурат бачив перед собою надзвичайно зворушливу сцену, таку, яка йому самому допоможе там на небі в Перемішлі.

Він уявляв собі, як потім ревне на засудженого: "Кайся, сину, впади зі мною долілиць! Повторюй за мною, сину, як ти хочеш, і як потім у цій смердючій, завошивленій камері залунає молитва: "Боже, ти готовий завжди змилюватись і прощати цей світ, згідно з вирокком воєнно-польового суду в Перемішлі. Убережи піхотинця цього за його ревне і покаяння".

— Пробачте, пане фельдкурате, ви вже тут сидите п'ять хвилин як прибитий, немовби вам і розмовляти не хочеться.

— Я прийшов, — сказав поважно фельдкурат, — задля духовної розради.

— Аж дивно, пане фельдкурате, і чого вам та духовна розрада, як набридлива муха, вчепилася до мозку? Я, пане фельдкурате, Ви не перший і не останній фельдкурат, який попав за ґрати. А зрештою, правду кажучи, пане фельдкурате, я вже багато разів, правда, я спробував, але вийшло не дуже добре. Примостіться гарненько біля мене, і я вам розповім. Коли я мешкав на Опатовицькій вулиці, був у мене один приятель Фаустин, швейцар з готелю, дуже добра, спокійна людина. Фельдкурате, могли прийти до нього вночі, в будь-яку годину, і лише сказати: "Пане Фаустине, не маєте там якоїсь книжки чи брюнетки, маленької чи високої, худі чи гладенької, німкені, чешки, а може, єврейки, не одружені".

Швейк по-дружньому притулився до фельдкурата і, обіймаючи його за стан, проказував далі:

— Ну, припустімо, ви, пане фельдкурате, сказали б: "Мені потрібна блондинка, з довгими ногами, вдова, неінт...

ї метрикою.

Фельдкуратові ставало від цього гаряче, а Швейк розповідав, по-материнському тулячи його до себе:

— Ви, пане фельдкурате, і уявити не можете, наскільки чесний і високоморальний був Фаустин. Від тих жіночок, коли котрась із тих красунь, бувало, забудеться і схоче щось там сунути йому в руку, ви побачили б, як він сер...

"Ти, свинюко, така-сяка. Якщо ти продаєш своє тіло і допускаєшся смертельного гріха, то не думай собі, що якась людолюбко, я це роблю лише з милосердя до тебе, щоб ти, коли вже так низько впала, не мусила свою ганьбу виносити три дні шурувати підлоги в поліції. Тут ти бодай у теплі, і ніхто не побачить, до чого ти докотилася". Не бачте клієнтів.

У нього був свій тариф: сині очі коштували шістку, чорні — п'ятнадцять крейцерів. Він усе це вираховував до с...

Ціни за таке посередництво були в нього дуже приступні. За жінку без освіти він додатково накидав шістку, бо там освічена дама.

Одного разу надвечір пан Фаустин прийшов до мене на Опатовицьку дуже схвилюваний, просто-таки сам не кради годинника. Спочатку він узагалі нічого не говорив, лише мовчки витяг з кишені пляшку рому, хильнув, і дуддили всю пляшку. Тоді він раптом каже: "Друже, зроби, будь ласка, мені послугу. Відчини вікно на вулицю зверху вниз. Мені вже від життя нічого не потрібно. Моя остання розрада, що знайшовся вірний приятель, який одали в суд, немов на якогось найпослідущого сутенера з єврейського кварталу. Таж наш готель першокласний, ові докторові ні крейцера. Якщо ти мене хоч трохи любиш, скинь мене з четвертого поверху, не відмов мені в і я його скину на вулицю. Не жахайтеся, пане фельдкурате!"

Швейк виліз на нари і витяг туди фельдкурата.

— Погляньте, пане фельдкурате, я його ось так ухопив і... шелеп униз.

Швейк підняв фельдкурата і опустив його на підлогу. Поки переляканий фельдкурат підводився, Швейк говор...

— Як бачите, пане фельдкурате, вам нічогісінько не сталося. Так і йому, панові Фаустинові, бо це було тільки в... , що я мешкаю на Опатовицькій вулиці на першому, а не на четвертому поверсі, як рік тому, коли я мешкав на... Фельдкурат з підлоги перелякано дивився на Швейка, як той, стоячи над ним на нарах, розмахує руками.

Фельдкурат вирішив, що має справу з божевільним, і, заникуючись, промовив:

— Так, любий сину, це навіть менш ніж утричі. — Він поволі посунувся назад до дверей і почав у них гатити щ...

Швейк крізь заґратоване вікно бачив, як фельдкурат швиденько йде через подвір'я

в супроводі варті й схвилювано розмахує руками.

"Тепер його напевно відведуть до божевільні", — подумав Швейк. Він сплигнув з нар і, походжаючи солдатськ...

Твій перстеник не для мене,

А чому? Негарний він.

Як прийду до свого полку,

Заряджу ним карабін.

За кілька хвилин генералові Фінку доповіли, що прийшов фельдкурат.

* * *

У генерала знову зібралося багато гостей, головну роль там грали приємні дами, вино і лікери.

Офіцери, що засідали в польовому суді, були тут у повному складі, не було лише того рядового піхотинця, який...

Фельдкурат вплив до компанії, як мара. Він був блідий, схвилюваний і тримався з гідністю людини, свято пер...

Генерал Фінк, що останнім часом дуже фамільярно ставився до фельдкурата, затяг його до себе на канапу і п'я...

— Що з тобою, моя духовна розрадо? А одна з веселих дам кинула в фельдкурата сигареткою "Мемфіс".

— Пийте, духовна розрадо, — запропонував генерал Фінк, наливаючи фельдкуратові вина до великого зеленого... коли б фельдкурат не ковтав на все горло, був би обляпав його всього вином.

Лише тепер почалися розпитування, як повадився засуджений під час церемонії духовного напучування. Фел...

— Збожеволів.

— Це, очевидно, мусила бути неабияка духовна потіха, — засміявся генерал. І все товариство почало страшен...

На кінці стола у фотелі куняв майор, який уже трохи перебрав. Він раптом очуняв, швидко налив у дві склянки... в ошелешеного божого слугу випити з ним на брудершафт.

Потім знову гепнувся на своє місце і куняв далі.

Лікер, випитий на брудершафт, кинув фельдкурата в тенета диявола, який простягав до нього свої обійми з у... нього, поклали ноги на стіл, так що з мережив виглядав сам Вельзевул.

До останньої хвилини фельдкурат був певен, що йдеться про спасіння його душі і що він мученик.

Цю думку він не забув висловити двом генеральським денщикам, які його перенесли до сусіднього покою на...

— Якщо ви з чистою і неупередженою думкою пригадаєте собі, скільки прославлених страдників, які пожертв... хоч і смутне, але достойне видовище. На мені ви бачите, як людина підноситься понад усі страждання, коли в... перемогу над найстрашнішими муками.

Божого слугу обернули обличчям до стіни, і він зараз же заснув.

Сон його був неспокійний.

Йому снилося, ніби вдень він виконує функцію фельдкурата, а ввечері — швейцара готелю замість Фаустина,

З усіх боків на нього скаржилися генералові, бо замість блондинки він привів клієнтові брюнетку, а замість ро... Він прокинувся вранці спітнілий, як миша, шлунок у нього розладнався, а з голови не виходила думка, що мор...

3. ШВЕЙК ЗНОВ У СВОЇЙ МАРШОВІЙ РОТІ

Майор, який учора зранку на Швейковому процесі виконував обов'язки аудитора, був той самий майор, що в... Жодна душа не бачила, коли і як майор уночі вийшов з дому генерала. Всі були в такому стані, що ніхто не по... ворить. Майора в товаристві не було вже понад дві години, але генерал, незважаючи на це, підкручував вуса... Вранці майора ніде не змогли знайти. Його шинеля висіла в передпокої, шабля теж, не було тільки офіцерськ... і клозети, але майора ніде не знайшли. Замість нього у вбиральні на другому поверсі наткнулись на поручник... аз, так, як його здолав сон, коли він блював.

А майор зник, як камінь у воду.

Та коли б хто заглянув у заґратоване вікно камери, де був замкнений Швейк, він побачив би, що під Швейков... і пари чобіт. Чоботи з острогами належали майорові, а без острогів — Швейкові. Обидва лежали, притулившись... ю, а майор обіймав Швейка за стан і тулився до нього, як цуценя до сучки.

В цьому не було ніякої загадковості, просто пан майор усвідомив свої обов'язки.

Вам, певно, не раз траплялося з кимось сидіти й пити цілу ніч, аж до других півнів. І раптом ваш співрозмовни... е! Та я ж мав бути о восьмій годині на службі!" Це і є так званий напад почуття обов'язків. Він з'являється у люд... шляхетний напад, то ніщо не відверне її від святого переконання, що вона мусить цю ж мить надолужити зга... ах ловлять по коридорах і кладуть у своєму барлозі на диван, щоб вони проспалися.

Такий напад мав тієї ночі й майор. Коли він прокинувся у фотелі, йому раптом спало на думку негайно допитат... здійснений так покvapливо й рішуче, що взагалі ніхто не помітив зникнення пана майора.

Зате тим дужче відчували присутність майора у вартівні військової буцеґарні. Він влетів туди, як бомба. Вартови... Майор у кашкеті набакир так розкричався, що ті, хто позіхав, не встигли й рота закрити, обличчя їхні перекри... ошкірених мавп.

Майор молотив кулаками об стіл і горлав на фельдфебеля:

— Ви недоумкуватий тип! Я вже вам тисячу разів говорив, що ваші люди — це смердюча свиняча банда. — Зв... сть, навіть коли ви спите, а коли прокидаєтесь, то у вас, драбуги, такі міни, немовби кожний зжер вагон динам... Потім майор завів довгу і багатослівну проповідь про обов'язки всіх вояків у вартівні й закінчив вимогою, щоб... раз допитати злочинця.

Таким чином майор і опинився вночі у Швейка. Він прийшов до нього в такій стадії, коли, як то кажуть, думки... був наказ віддати йому ключі від тюрми.

Фельдфебель впав у відчай від вимог майора, але, пам'ятаючи про свій обов'язок, відмовився видати ключі, і

— Ви, смердюча бандо! — кричав він на подвір'ї. — Якби ви дали мені ключі в руки, я б вам тоді показав!

— Насмілюсь доповісти, — відповів фельдфебель, — я змушений вас замкнути і поставити заради вашої безпе... ре, постукайте в двері.

— Ти придуркуватий, — сказав майор, — павіан ти, верблюд. Ти думаєш, я боюсь якогось арештанта, якщо зб... мене і йди геть, щоб я тебе тут більше не бачив!

З отвору над дверима ледве блимала під сіткою гасова лампа з прикрученим ґнотом.

І майор ледве знайшов Швейка, який прокинувся і терпляче вичікував, виструнчившись біля своєї койки, що, Швейк вирішив, що найкраще буде відрепортувати панові майору, і тому голосно вигукнув:

— Насмілюсь доповісти, пане майоре, арештований тут один і нічого не трапилось.

Майор раптом забув, для чого, власне, він сюди прийшов, і сказав:

— Ruht! Де в тебе той арештований?

— Це, насмілюсь доповісти, я сам, — гордо відповів Швейк.

Майор, проте, не звертав уваги на цю відповідь, бо генеральське вино і лікери викликали в його мозку останн... і щелепи при цьому. У майора це позіхання спрямовувало його думки по тих мозкових звивинах, де людина п... ного підсвинка заверещав:

O Tannenbaum, o Tannenbaum!

Wie schon sind deine Blätter! 1

1 Ялиночко, ялиночко! Гарненька твоя глиця! (Нім.)

Він повторив це кілька разів підряд, вплітаючи в мелодію незрозумілі вигуки.

Потім перекинувся, як мале ведмежа, на спину, скоцюрбився в клубок і захропів.

— Пане майоре, — будив його Швейк, — насмілюсь доповісти, ви наберетесь вошей.

Але це не допомагало, майор спав, як у воду впав.

Швейк ніжно поглянув на нього і сказав:

— То й спи, п'яного, — і накрив його шинелею. Потім і сам уліз під неї. Так їх, притулених один до одного, вра... Близько дев'ятої години, коли розшуки майора дійшли кульмінаційного пункту, Швейк зліз із нар і визнав за н... отім стяг з нього російську шинелю; нарешті майор сів на матраці й, тупо дивлячись на Швейка, чекав від нь...

— Насмілюсь доповісти, пане майоре, — сказав Швейк, — сюди вже кілька разів навідувалися з вартівні, чи ви... ли спати, щоб ви часом не проспали. В броварні в Угржіневесі працював один бондар. Той завжди спав тільки... потім спав до самого полудня, і це він практикував доти, аж поки його не вигнали з роботи. Тоді він зі злості о...

— Ти дурнувата? — спитав майор не без деякого розпачу, бо голова в нього після вчорашнього була як розбита і з вартівні й чому цей тип, що виструнчився перед ним, плете такі дурниці, що в ніякі ворота не лізуть. Все це вночі був тут, але чому?

— Я вже тут вночі бути? — спитав він не дуже впевнено,

— Прошу пана майора, — відповів Швейк, — якщо я добре зрозумів пана майора, то, насмілюсь доповісти, пан майор. Враз у голові в майора прояснилося. Він глянув поперед себе, потім навколо себе, неначе чогось шукав.

— А ви не звольте турбуватися, пане майоре, — сказав Швейк, — ви прокинулися зовсім так, як прийшли. Ви й Кашкет ось там, я мусив його взяти у вас з рук, бо ви хотіли покласти його під голову. Парадний офіцерський і дераз в Лодениці. Той простягався на лавці в шинку і клав собі циліндр під голову. Він, щоб ви знали, співав ніч, циліндр під голову і наказує собі: не зім'яти його. Отак цілу ніч ніби висів над ним незначною частиною своєї голови, коли він перекидався з боку на бік, то своїм волоссям чистив його, як щіткою.

І так його поступово виглянсував, що циліндр аж вилискував.

Майор, який уже усвідомив собі, що й до чого, не переставав тупо дивитися на Швейка і тільки повторював:

— Ти розум загубити, правда? Я тут бути, я їти звідси. — Встав, підійшов до дверей, постукав. Поки прийшли він і Швейк.

— Якщо телеграма не прийти, якщо ти — це ти, тоді ти висіти.

— Щиро дякую, — сказав Швейк. — Я знаю, пане майоре, ви дуже про мене турбуєтесь, але якщо ви, можливо, маленька і з червонуватою спинкою, — це самчик, а якщо він тільки один і ви не знайдете такої довгої сірої, з чорною ара, а вони, ті потвори, дуже швидко плодяться, гірше ніж кролики.

— Lassen Sie das! 1 — пригнічено сказав майор Швейкові, коли відчинили двері.

1 Облиште! (Нім.)

У вартівні майор уже не робив ніяких сцен. Він дуже стримано наказав послати по візника і під деренчання коменданта

— ідіот першого класу, але, очевидно, все ж таки невинна скотина, а щодо нього, майора, то йому не залишалося нічого, як до генерала по шинелю і шаблю, поїхати помитися до міської лазні, а потім зайти до винарні Фолльгрубера, який ому театрі.

Поки доїхав до своєї квартири, вирішив зробити останнє. На квартирі його чекала маленька несподіванка. Пр

У коридорі його помешкання стояв генерал Фінк. Він тримав за петельки майорового денщика і, смикаючи його

— Де ти подів свого майора, худобо? Кажі, тварюко!

Однак тварюка не відповідала, бо генерал стиснув її за горло, і вона лише мовчки синіла.

Майор, спостерігаючи цю сцену, помітив, що нещасний денщик міцно тримає під пахвою його шинелю і шаб

Ця сцена розвеселила майора. Він зупинився в напіввідчинених дверях, милуючись муками свого вірного слуги

Генерал на хвилинку відпустив посинілого денщика, щоб витягти з кишені телеграму, якою потім почав тріпати

— Де ти подів свого майора, тварюко? Де твій майор-аудитор? Худобо, я можу вручити йому службову телеграму

— Я тут, — з порога відізався майор Дервота, якому комбінація слів "майор-аудитор" і "телеграма" знову нагадувала

— А-а-а! — вигукнув генерал Фінк. — Ти повернув ся? — В його тоні було стільки злості, що майор нічого не відповів

Генерал запропонував йому піти до кімнати. Коли вони сіли, генерал кинув на стіл пошарпану від ляпасів по д

— Читай, це твоя робота.

Поки майор читав телеграму, генерал бігав по кімнаті, перекидав крісла і табуретки й вигукував:

— А все ж таки я його повішу!

Телеграма була такого змісту:

"Піхотинець Йозеф Швейк, ординарець одинадцятої маршової роти, зник шістнадцятого цього місяця по дорозі до штабу бригади".

Майор висунув шухляду, взяв звідти карту і замислився: Фельштин лежить за сорок кілометрів на південний схід від російськ

осійську форму в місцях, більш як на сто п'ятдесят кілометрів віддалених від фронту. Адже окопи тягнуться по

Коли майор сказав про це генералові й показав йому на карті місце, де, згідно з телеграмою, кілька днів тому

ольовий суд розвіявся, як туман. Він підійшов до телефону, зв'язався з вартівнею і наказав негайно привести

Поки виконували цей наказ, генерал зі страшними лайками висловлював своє невдоволення з того, що негайно

Майор заперечував і все говорив щось про право і справедливість, які йдуть пліч-о-пліч. Він пишними періодами

ав про все, що йому спливало на язик, бо після вчорашнього дня з неабиякого похмілля він відчував потребу

Коли нарешті привели Швейка, майор зажадав від нього пояснення, що ж, власне, відбулося біля Фельштина

Швейк, усе як слід пояснивши, підкріпив свою розповідь кількома прикладами з історії людських злигоднів. Ко

відповів, що його, власне, ніхто й не питав, як він уліз у російську форму, а всі питання мали виключно такий з

ворожу форму?" А що це була правда, то він і не міг нічого іншого сказати, як: "Звичайно — так — певно — сп

ін зрадив найяснішого монарха.

— Це абсолютний ідіот, — сказав генерал майорові. — Переодягнутися на греблі ставка в російську форму, як

них — це може зробити лише ідіот.

— Насмілюсь доповісти, — озвався Швейк, — я й сам інколи помічаю, що я недоумкуватий, особливо надвечір

— Замовкни, йолопе! — гримнув на нього майор і звернувся до генерала з запитанням, що тепер робити з Ш

— Хай його повісять у його бригаді, — вирішив генерал.

За годину Швейка під конвоєм вели на вокзал, щоб відвезти у Воялич до штабу бригади.

У тюрмі Швейк залишив по собі невелику пам'ятку, вишкрябавши на стіні уламком тріски список усіх юшок, під

ого, що протягом двадцяти чотирьох годин він і рісочки не мав у роті.

Разом із Швейком до бригади було надіслано такий папір:

"На підставі телеграми № 469 піхотинець Йозеф Швейк, який утік з одинадцяті маршової роти, пересилається Конвой, що супроводив Швейка, складався з чотирьох солдатів різних національностей. Тут були: поляк, угориндився перед земляком-арештантом, показуючи свою необмежену владу над ним. Коли Швейк на вокзалі — Добре, — відповів Швейк, — тільки напишіть мені це розпорядження на папері, щоб, коли в мене лусне сечі. Єфрейтор — колишній селянин — злякався цього сечового міхура, і тому на вокзалі весь конвой урочисто повісив жорстокої людини і так надимався, немов завтра вже мав дістати щонайменше чин командира корпусу.

Коли вони сиділи в поїзді на лінії Перемишль — Хирів, Швейк сказав йому:

— Ото дивлюсь, пане єфрейторе, на вас і згадую єфрейтора Бозбу, що служив у

Тренто. Коли його зробили єфрейтором, він почав з першого ж дня раптом гладшати й гладшати, щоки в нього налазили. Але найгірше було ось що: у нього почали рости вуха. Послали єфрейтора в лазарет, і полковий лікар, екого, правда, це швидко минає, але єфрейтор Бозба — тяжко хворий і може луснути, бо єфрейторська зірочка у, й він одразу ж сплющився.

З цієї хвилини Швейк марно намагався зав'язати з єфрейтором розмову і по-дружньому пояснити, чому завжди. Єфрейтор на це не відповідав і тільки похмуро кидав погрози: мовляв, невідомо, хто з них двох сміятиметься, Швейк поцікавився, звідки він, єфрейтор відповів, що це Швейка не обходить.

Швейк заходив до нього з усіх боків. Розповідав, що це не вперше його ведуть під конвоем і він завжди неспокійно. Єфрейтор мовчав. Та Швейк не вгавав.

— Мені дається, пане єфрейторе, вас, напевно, в житті спіткало якесь лихо, що ви втратили мову. Я знав багатьох, мені на слові, я ще не бачив. Довіртеся мені, розкажіть, що вас так муляє, може, я вам щось пораджу, бо солдат о вартує. Або знаєте що, пане єфрейторе, щоб дорога швидше минала, розкажіть мені що-небудь, ну, хоч би тільки іні якогось замку, тоді б ви могли нам розповісти якусь легенду, пов'язану з тими руїнами.

— Годі, з мене досить! — вигукнув несподівано єфрейтор.

— Ви щаслива людина, — сказав Швейк. — Деяким людям ніколи не буває досить.

— Нічого, тобі в бригаді покажуть, де раки зимують. А я з тобою воловодитись не хочу. — Це були останні слова. Розмова серед конвоїрів взагалі не клеїлася. Угорець балакав з німцем на особливий лад, бо знав з німецької мови головою і говорив "j'awohl", а коли той заговорив, угорець вимовляв: "Was?" — і німець знову починав говорити. Швейк зважався тим, що сякався на землю дуже майстерно, користуючись для цього великим пальцем правої руки, і на його приклад елегантно витирав об штани, причому безперестанку бурмотів:

— Матка боска.

— Щось у тебе це не дуже вміло виходить, — звернувся до нього Швейк. — У нас на Боїшті в підвалі мешкав дядько, що з того утворювалася картина, як Лібуша віщує славу Празі. За кожну картину він діставав від жінки таку дівчину, аби не залишив і безупинно в ній удосконалювався. Це, правда, була його єдина розвага.

Поляк нічого не відповів, і під кінець увесь конвой поринув у глибоку мовчанку, ніби вони їхали на похорон і не хотіли. Так вони й прибули до штабу бригади у Вояличі.

1 "Так" і "що" (нім.).

* * *

Тим часом у штабі бригади відбулися істотні зміни. Керівництво штабом бригади довірили полковникові Гербертові, які встигли встигти йому в ноги. Але полковник мав у міністерстві дуже впливові знайомства, завдяки яким не вийшов на підвищення, а залишився на тому ж місці. Але полковник мав у міністерстві дуже впливові знайомства, завдяки яким не вийшов на підвищення, а залишився на тому ж місці. Але полковник мав у міністерстві дуже впливові знайомства, завдяки яким не вийшов на підвищення, а залишився на тому ж місці.

Під час їжі він з великою приємністю розважав усіх розповідями про те, що цей палець у нього завжди мокрий і пахне, ахнуть скислою м'ясною юшкою.

Зрозуміло, чому весь офіцерський склад завжди радо прощався з полковником, коли його переводили на інше місце. Він ставився до молодших офіцерських чинів і завжди розповідав їм, скільки з'їв і випив усіляких смачних речей, причому завжди з великою приємністю. Коли Швейка приставили до бригади й за наказом чергового офіцера повели з відповідними паперами до пошуку. За кілька днів після походу Санок — Самбір з поручником Дубом знову сталася нова пригода. За Фельштином вони поїхали в Садову Вишню.

Поручник Дуб і сам не знав, як це трапилось, але йому заманулося продемонструвати перед надпоручником Лисом, що він не тільки вміє стріляти, але й вміє стримувати. Пізніше поручника Дуба знайшли в невеличкій трясовині. Кінь його так міцно посадив туди, що найкращим способом аркана витягли звідти, він ні на що не нарікав, лише тихо стогнав, немов перед смертю. Його відвезли в лазарет.

За кілька днів він оклигав, і лікар сказав, що йому ще двічі або тричі змастять спину й живіт йодом, а тоді він може вийти. Тепер поручник сидів у полковника Гербіха й говорив з ним про найрізноманітніші хвороби. Він знав про загальні закони:

— А, так ти знову тут? Багатьох тварюк чорти носять по світі, але ще гіршими bestіями вони повертаються. І тільки для повноти картини слід додати, що поручник Дуб під час своєї пригоди з конем дістав невеличкий струс мого, і закликаючи бога на боротьбу з ним, Дуб волав у віршах:

— Отче, глянь, волаю до тебе! Димом сокриті від мене гармати гримучі, несамовито літають стріли із свистом, ьтя... Де ти досі блукав, ледарю? Чий це ти мундир натяг на себе?

Треба ще додати, що в канцелярії хворого на подагру полковника панував демократичний дух, — правда, тілювання з приводу набряклого пальця, що відгонив скислою м'ясною юшкою.

В ті хвилини, коли полковник Гербіх не відчував болю, в його канцелярії товклася сила-силенна всіляких офіцерів, говорив, збирав навколо себе слухачів і розповідав їм масні анекдоти, що на нього дуже добре впливало, а й ти, мабуть, ще з часів генерала Лаудона.

Служити у полковника Гербіха в такі періоди було дуже легко, всі робили що хотіли. В якому б штабі не з'явився уло й сьогодні. Разом зі Швейком до канцелярії полковника напхалося багато офіцерів.

Усі мовчки чекали, що буде далі, а полковник тим часом вивчав лист до штабу бригади, написаний майором. Тільки поручник Дуб вів далі розмову зі Швейком у звичайній для нього милій манері:

— Ти мене ще не знаєш, та коли визнаєш, то від страху подохнеш.

Полковник не зовсім розумів лист майора, бо той диктував цей документ іще під впливом легенького отруєння. Незважаючи на це, полковник Гербіх був у доброму настрої, бо й учора, і сьогодні йому не дошкуляв прикрий

— Так що ти, голубе, утнув? — спитав він Швейка таким ласкавим голосом, що у поручника Дуба аж закололо

— Цей солдат, пане полковнику, — відрекомендував він Швейка, — вдає йолопа, щоб ідіотизмом маскувати свої , напевно, і на цей раз лайдак, як я здогадуюся, знов щось устругнув і, очевидно, в великому масштабі. Якби він умів, міг би вам навіть дати певні вказівки, як з ним обійтись.

Звернувшись до Швейка, він сказав йому по-чеському:

— Ти п'єш із мене кров, правда?

— П'ю, — з гідністю відповів Швейк.

— Ось погляньте на нього, пане полковнику, — по-німецькому промовив поручник Дуб, — його ні про що не амінь, і доведеться його суворо покарати. Дозвольте, пане полковнику...

Поручник Дуб заглибився в акт, складений майором із Перемишля, і, дочитавши його до кінця, вигукнув тріумфально:

— Тепер тобі амінь! Куди ти подів казенну форму?

— Я її залишив на греблі ставка, коли пробував, чи зручно російським солдатам ходити в цьому лахмітті, — відповів Швейк почав розповідати поручникові. Дубу, скільки неприємностей він витерпів через цю саму помилку. Коли

— Ось тепер ти мене визнаєш! Ти розумієш, що це значить загубити казенне майно?

Знаєш, що це значить, негіднику, втратити під час війни мундир?

— Насмілюсь доповісти, пане лейтенанте, — відповів Швейк, — якщо солдат утратить форму, йому мусять видати

— Господи Ісусе Христе! — вигукнув поручник Дуб. — Ти, дурний бараняко, ти, собача печінко, якщо ти й далі не зупинишся, то

Полковник Гербіх, що досі сидів спокійно за столом, раптом скорчив страшну міну, бо його палець, який дотикався електричний струм у 600 вольт, на живу кістку, поволі роздроблювану молотком на щербину. Полковник Гербіх ледве голосом людини, яку поволі підсмажують на розжареному

— Геть усі, подайте мені револьвер!

Це була знайома картина, і всі кинулись за двері разом зі Швейком, якого виштовхали в коридор конвоїри. За дверима користати її проти Швейка. І Дуб сказав скривленому від болю полковникові:

— Насмілюсь звернути вашу увагу, пане полковнику, цей солдат...

Полковник занявчав і жбурнув у поручника чорнильницею.

Переляканий поручник Дуб козирнув і, пробелькотівши: "Звичайно, пане полковнику..." — зник у дверях.

Потім ще довго з полковникової канцелярії лунали рев і виття. Нарешті страдницькі зойки вщухли. Полковник Гербіх покликнув і наказав знову привести Швейка.

— Так що ж із тобою скоїлося? — спитав він Швейка. Біль у щух, і полковник відчував таке блаженство, немов і він. Приязно всміхаючись полковникові, Швейк розказав усю свою одісею і доповів, що він ординарець одиннадцятого полку, там без нього дадуть собі раду.

Полковник теж усміхнувся, а потім віддав такий наказ: "Виписати Швейкові військовий квиток через Львів до Швейкові зі складу нове казенне обмундирування та шість крон вісімдесят два гелери на дорогу, замість харчів".

Коли Швейк у новому австрійському мундирі покидав штаб бригади, прямуючи на вокзал, біля штабу стовбичився до нього, показав папери і турботливо запитав, чи не має пан поручник переказати щось пану надпоручнику. Поручник Дуб не спромігся нічого іншого сказати, лише: "Abtreten!" — і, дивлячись услід Швейкові, тільки прошептів: * * *

На станції Золтанець зібрався весь батальйон капітана Саґнера, за винятком ар'єргарду — чотирнадцятої роти. Увійшовши в містечко, Швейк опинився в зовсім новому середовищі. Із загального руху можна було зрозуміти, що глянь, стояла артилерія і обози. З кожного будинку виходили солдати різних полків, а серед них вирізнялися не тільки зі своїх багатих запасів.

Біля німецьких кухонь на площі стояли навіть бочки з пивом, де німецьким солдатам на обід і вечерю точили німецькі солдати з роздутими від брудного підсолоджененого відвару цикорію животами.

Пейсаті євреї в довгих лапсердаках вимахували руками, показуючи один одному на хмари диму на заході. Всюди було виразно чути гарматний гуркіт. В іншому місці кричали, що росіяни

бомбардують з боку Грабова Кам'янку-Струмилову і що бої ідуть уздовж усього Бугу, а вояки затримують утікачів. Всюди панувало безладдя, і ніхто напевне не знав, чи росіяни перейшли знову в наступ, чи продовжують свій відступ. До головної комендатури містечка патрулі польової жандармерії щохвилини водили яку-небудь перепуджену хмару нещасних євреїв до крові шмагали й відпускали додому з побитими задами. І ось, потрапивши в таке безладне етапне управління в нього мало не виник конфлікт. Коли підійшов до стола, де давали інформацію солдатам, Швейк не хоче, щоб він сам пішов розшукувати його маршову роту. Швейк відповів, що він тільки хоче знати, де тут у містечку розквартирована одинадцята маршова рота дев'яносто першого полку такого чи іншого корпусу. — Для мене дуже важливо, — підкреслював Швейк, — знати, де одинадцята маршова рота, бо я її ординарець. На його нещастя, біля сусіднього столу сидів якийсь штабний писар. Той зірвався, як тигр, і загарчав на Швейка: — Ти, свинячий вилупню, так ти ординарець і не знаєш, де твоя маршова рота? Поки Швейк зібрався відповісти, штабний писар зник у канцелярії і за хвилину привів звіттія гладкого поручка. Етапне управління було водночас вовчою ямою для здичавілих солдатів, які всюди швендяли і, мабуть, усю війну чайно охоче стояли у чергах біля столів в етапних управліннях, де висів напис "Minagegeld" 1.

1 Гроші на харчі (нім.).

Коли ввійшов гладкий поручник, фельдфебель вигукнув:

— Струнко!

А поручник спитав Швейка:

— Де твої папери?

Швейк показав свої папери, поручник, переконавшись у правильності його маршруту від штабу бригади в Зоммерсдорф, сказав: "Поінформуйте його", — замкнувся в сусідній канцелярії.

Тільки-но за ним зачинилися двері, штабний писар узяв Швейка за плече і, довівши його до дверей, дав йому знати: — Гляди, смердючко, щоб і духу твого тут не було.

Отже, Швейк знову опинився в цьому хаосі й став тепер шукати когось знайомого з батальйону. Довго блукаючи по коридорам, каліченою німецькою мовою спитав, чи той випадково не знає, де розквартирувався його, Швейків, батальйон.

— Зі мною можеш говорити по-чеському, — сказав полковник, — я теж чех. Твій батальйон у сусідньому селі Ісмері. Там якоїсь вашої роти вже встигли побитись на площі з баварцями.

І Швейк рушив до Клімонтова. Полковник покликав його, сягнув до кишені й дав п'ять крон на сигарети. Потім він сказав: — Такі симпатичні солдати трапляються.

Швейк рушив далі до села і, теж думаючи про полковника, дійшов певного висновку, бо пригадав, що дванадцять років тому, коли він був молодим солдатом, а потім виявилось, що він гомосексуаліст:

на курорті в Адідже хотів збезчестити одного кадета, погрожуючи йому дисциплінарним покаранням.

З такими невеселими думками Швейк поволі добрався до потрібного йому села і без великого клопоту знайшов його. Там була будівля — сільська школа. Її в цьому чисто українському краю побудувало галицьке крайове управління.

Ця школа за війни пережила кілька фаз. Тут перебуло багато і російських, і австрійських штабів. У часи великої війни тут відрізали ноги й руки, робили трепанацію черепів.

В шкільному саду за школою залишилась здоровезна яма від вихубу снаряда великого калібру. В кутку саду стояв старий дуб, до якого колись прив'язували коней. Тут, у кутку саду, якийсь час тому, коли Швейк був солдатом, йому недавно гойдався місцевий греко-католицький священик, повішений за доносом місцевого директора школи.

Усвятий і під час російської окупації правив службу за перемогу зброї російського православного царя. Це була не перша його смерть. Він був повислий на дереві, а потім був убитий, коли вбивався від каменів у жовчному міхурі на невеличкому курорті, якого зовсім не торкнулася війна, в Бохні Замур.

У повішенні греко-католицького священика відіграли роль кілька факторів:

національність, релігійні чвари і курка. Нещасний священик перед самісінькою війною вбив на своєму городі курку.

Дім покійного греко-католицького священика залишився порожнім, і кожен, можна сказати, взяв собі щось на пам'ять. Один селянин-поляк відніс собі додому навіть старе фортепіано. Верхню кришку він використав для ремонту стелі.

Один тільки якийсь випадково залишилась у кухні велика піч з знаменитою плитою, бо греко-католицький священик любив чорно поїсти і помилуватися безліччю горщиків і сковорідок на плиті та в духовці.

Для всіх частин, які проходили через село, стало традицією варити їжу офіцерам саме в цій кухні, а велика кімната була для офіцерів.

Саме сьогодні офіцери батальйону влаштували урочисту вечерю: у складку купили поросю, і кухар Юрайда влаштував їжу. Серед усіх інших особливо визначався фельдфебель-рахівник. Він давав Юрайді поради, як правильно варити, і всім витріщав очі ненажері Балоун.

Мабуть, так пожадливі і хтиво дивляться люди, коли з підсмажуваного на рожні місйонера стікає сало, пошмигують їм, запряжений у візок, коли повз нього ковбасний підмайстер несе на голові кошик із свіжими ковбасками. Ланцюжок, якийби не це гидке реміняччя на упряжці та оцей ненависний намордник.

А ліверний фарш, величезний ембріон ліверної ковбаси, звалений купою на стіл у своїй першій стадії народження. Юрайда з закасаними рукавами був такий поважний, що міг би правити за натурщика для картини, як бог з хмари.

Балоун не втримався й захлипав. Хлипання ці помалу переходили в плач.

— Чого ревеш, як бугай? — спитав його кухар Юрайда.

— Та згадав рідну хату, — крізь сльози відповів Балоун. — Я вдома завжди був при тому, коли робили ковбасу, і сам усе жерти. І такі жер. Одного разу я так напхався ліверними та кров'яними ковбасами і вареним оший

одвір'ю, немов ту корову, яку роздуло на пасовиську від конюшини. Пане Юрайдо, дозвольте мені покуштувати Балоун підвіся з ослона, хитаючись, мов п'яний, підійшов до столу і простяг свою лапу до купи фаршу. Почався запеклий бій. Усім присутнім насилу пощастило перешкодити Балоунові накинутись на фарш. Коли йому кишками для ліверних ковбас, і тут уже ніхто не встиг цьому запобігти.

Кухар Юрайда так розхвилювався, що кинув навздогін Балоунові цілу в'язку трісок і щодуху ревнув:

— Нажерися шпильок, тварюко!

Тим часом нагорі вже зібралися всі офіцери батальйону і, урочисто чекаючи на те, що народжувалося внизу в бульним відваром у жовтий колір. Єврей-крамар запевняв, що це найкращий і найсправжніший французький бульон.

— Ти, шахраю, — урвав його капітан Саґнер. — Спробуй-но ще сказати, ніби твій прадід купив його у французького наймолодшого з твоєї родини стане найстаршим.

Вони після кожного ковтка проклинали заповзятливого єврея, а Швейк уже сидів у канцелярії батальйону, де став затримку батальйону біля Золтанця, щоб описати про запас деякі переможні битви, які, певно, відбудуться. Він написав: "Якщо перед нашим духовним зором стануть усі герої, учасники боїв біля села N, де на боці нашого батальйону, ми побачимо, що наш батальйон виявив найвизначніші стратегічні здібності і, безперечно, сприяв перемозі".

— Ось бачиш, — звернувся Швейк до однорічника, — я вже знову тут.

— Дозволь тебе обнюхати, — сказав, приємно зворушений, однорічник Марек. — Гм, справді смердиш тюрмою.

— Як звичайно, — сказав Швейк, — це було всього тільки маленьке непорозуміння.

А що ти робиш?

— Як бачиш, — відповів Марек. — Відображаю на папері героїські вчинки рятівників Австрії. Але щось не клеїться. Це має бути надзвичайне значення і в теперішній час, і на майбутнє. Крім уже відомого таланту, капітан Саґнер відкрив батальйону й на сьогодні дійшов такого висновку, що батальйон до краю пасивний і чекає тільки на те, щоб досягти перемоги крадуть після поразки й після перемоги. Зрештою, це не має значення.

Коли б нас навіть уцент розтрошили, ось тут документи про нашу перемогу, бо мені як батальйонному історикові треба який уже збирався святкувати перемогу. Вилазки наших солдатів і баґнетна атака були справою однієї хвилини. Це було серця, і він безладно покидає свої окопи, залишаючи в наших руках поранених і непоранених полонених. Це було надішло додому листа: "Дістали, дорога жінко, по заду. Я здоровий. Чи ти вже відлучила нашого крикуна? Дуже дякую". Цензура, очевидно, викреслить у листі "дістали по заду", бо незрозуміло, хто саме дістав. І можна було б це не писати.

— Головне — ясно висловлюватися, — докинув Швейк. — Коли в тисяча дев'ятсот дванадцятому році до храму вступив ін говорив з амвона, що, мабуть, ні з ким на небі не зустрінеться. На цій вечірній проповіді був присутній і бляхоту, багато дечого накоїв, коли вже в костьолі на прилюдній сповіді заявив, начебто він ні з ким не побачиться. Треба завжди висловлюватися ясно і виразно, а не якимись натяками. "У Брейшків" колись працював один бухгалтер, який звичку зупинятися в одній нічній кав'ярні, де цокався з незнайомими людьми, причому завжди примовляв: "Мені в цьому чорно по пиці, та так, що аж зуби посипалися. Власник кав'ярні, вимітаючи вранці ті зуби, покликав свідка, який має в роті доросла людина. А оскільки дочка цього не знала, то він їй вибив два зуби, а на третій день дістав удар по голові, який йому завдав. Він, мовляв, не хотів сказати нічого грубого, але публіка його не зрозуміла, бо, власне, ця фраза має двозначності, повинен їх наперед обмірковувати. Відверта людина, яка що думає, те й говорить, рідко дістає по галі буде поводитись дуже обережно і в товаристві радше тримати рот на замку. Правда, про такого думають, що він трохи бобу. Проте це все залежить від його розважливості і витримки. Тут він сам повинен урахувати, що він один з ними в бійку, то йому накладуть удвічі більше. Отож така людина мусить бути скромна і терпелива. В Нусль-тау з прогулянки від Бартунькового млина, і на шляху в Кундратицях його помилково штрикнули ножом. З тим носом із спини і поплудні вже краяла ним м'ясо на гуляш. Ніж був із золінгенської сталі й добре нагострений, вдома він мав комплект таких ножів, і вона щонеділі посилала чоловіка до Кундратиць на прогулянку, але він був такий скучний у кухні, то його скоріше викине сам Банзет, ніж зачепить хтось інший.

— Ти зовсім не змінився, — відзначив однорічник.

— Не змінився, — відповів Швейк. — На це в мене не було часу. Вони навіть хотіли мене розстріляти, але це щось інше.

— У нас ти її тепер теж не дістанеш, бо ми йдемо на Сокаль — і гроші платитимуть аж після бою. Треба заощадити кожному полеглому солдатіві заощадимо разом з додатками двадцять чотири крони сімдесят два гелери.

— А що ще нового у вас?

— Перш за все, загубився наш ар'єргард, потім, офіцерський корпус влаштував у священниковому будинку "священниче" очим населенням. Перед полуднем зв'язали одного солдата з нашої роти за те, що він поліз на горище за сімдесятьма гелерами. Він анітрохи не винен, бо в щоденних наказах не говорилося, до скількох років це йому дозволено.

— Мені теж здається, — сказав Швейк, — що цей чоловік не винен, бо, коли така баба лізе вгору по драбині, її не можна зупинити. Єврей біля Табора. Один наш взвод розмістився у шинку, а якась бабуся в сінях шарувала підлогу. Вояк Храмович спідниця була у неї дуже високо підіткнута. Він по ній ляснув раз, — вона нічого, він ляснув удруге, втретє, — а вона вся на вирішальну атаку, а вона й далі спокійно собі шарує підлогу, а потім обернулася до нього й каже: "От я тобі ма роздзвонила про це по всьому селі. А тепер я б хотів тебе запитати, чи ти за моєї відсутності не був також гетьманом?".

— Якось не було для цього нагоди, — виправдувався Марек, — але щодо тебе мушу повідомити, що по батальйоні розійшлося, що ти втік.

— Це не шкодить, — відповів Швейк. — Вони зробили цілком правильно. Батальйон мусив так зробити й виділити тебе.

ічого не знав. Тут батальйон не перегнув. Отже, кажеш, усі офіцери в священника на "свинячому бенкеті"? В та
ан обер-лейтенант Лукаш дуже сумує за мною. — Швейк твердим військовим кроком пішов до священниково
Подивись на мене
Ти, моя кохана,
Гей, якого з мене
Викрутили пана!
Швейк ввійшов до будинку, зійшов сходами нагору, звідки лунали голоси офіцерів.
Там патякали про все, і саме в цю мить чистили бригаду за непорядки у штабі.
Ад'ютант бригади теж докинув своє полінце під бригаду, зауваживши:
— Ми все ж таки телеграфували в справі цього Швейка... Швейк...
— Hier! — вигукнув з-за прочинених дверей Швейк і, ввійшовши до кімнати, повторював: — Hier! Melde gehor
1 Насмілюсь доповісти, піхотинець Швейк, ординарець одинадцятої маршової роти!
(Нім.)
Побачивши збентежені обличчя капітана Саґнера і надпоручника Лукаша, на яких був безмежний розпач, Ш
— Насмілюсь доповісти, мене хотіли розстріляти за зраду найяснішого монарха.
— Ради бога, що це ви кажете, Швейку! — розпачливо вигукнув зблідлий надпоручник Лукаш.
— Насмілюсь доповісти, це було так, пане обер-лейтенанте.
І Швейк почав докладно розповідати, як і що з ним трапилося. Всі дивилися на нього, витріщивши очі. А він р
а греблі того ставка, де з ним трапилося нещастя, росли незабудки. Коли ж почав перераховувати імена татар
лабалібей, а потім додав ще цілу низку вигаданих ним прізвищ, як, наприклад, Валіволавалівей, Малімуламал
— Ось я вас вишпурну, розповідайте коротко, але зв'язно.
І Швейк вів далі з усією послідовністю, а коли дійшов аж до польового суду, до генерала й до майора, то заува
— ...якими він, здавалось, з'їсти мене хоче, — додав він у риму.
Тут командир дванадцятої роти Ціммерман пошпурив на Швейка глиняний кухоль, з якого пив міцну єврейсь
Швейк спокійно розповідав далі про духовну розраду й про те, як майор до ранку спав у його обіймах, потім б
вернення як загубленого. Нарешті, поклавши перед капітаном Саґнером документи на доказ того, що така ви
— Насмілюсь доповісти, пан лейтенант Дуб перебуває в бригаді, у нього струс мозку, і він наказав усіх вас віта
Капітан Саґнер з надпоручником Лукашем запитливо переглянулись, але в цю мить відчинилися двері, й до к
Це був початок очікуваної насолоди.
— Ви, проклята бестіє, — сказав капітан Саґнер Швейкові, перебуваючи в приємному настрої перед майбутнім
— Швейку, — додав до цього надпоручник Лукаш, — не дай бог, якщо трапиться ще раз така історія, то з вами
— Насмілюсь доповісти, зі мною мусить бути зле, — козирнув Швейк, — коли вояк на війні, він повинен знати
— Згинь з очей, сатано! — заверещав капітан Саґнер.
І Швейк згинув. Він подався вниз до кухні. Туди знову повернувся пригноблений Балоун і прохав дозволу при
Швейк з'явився саме в розпалі суперечки між кухарем Юрайдою і Балоуном.
Юрайда вживав при цьому досить-таки незрозумілі слова:
— Ти, ненажеро, — говорив він Балоунові. — Ти жер би аж до сьомого поту. От натерпівся б ти пекельних мук
Кухня мала тепер інакший вигляд. Батальйонні й ротні фельдфебелі-рахівники ласували відповідно до чину і
Батальйонні писарі, ротні телефоністи й кілька старшин жадібно їли з іржавого таза ліверну юшку, розведену
— Вітаю! — сказав фельдфебель-рахівник Ванек Швейкові, обсмоктуючи ратичку. — Тільки-но сюди заходив с
пу ви мене вплутали. Марек налякав мене, ніби ми через цей мундир ніколи не розрахуємося з бригадою. Ван
ну канцелярію штаббригаду. А вас я зареєстрував як утопленого під час купання. Ви взагалі не повинні були с
таке наробили, що батальйону хоч живим лягай у домовину. Кожна форма у нас на обліку, а ваша записана я
повідомив про це батальйон. Тепер прийде з бригади повідомлення, що дістали нову форму, а тим часом у ба
ен, може бути ревізія. Коли йдеться про якусь дрібницю, інтендантства неодмінно надсилають ревізорів, а кол
я у нас тут пропало, — трагічним голосом додав Ванек, висмоктуючи мозок з кістки, а решту виколупуючи сірн
бов'язково припхається ревізор. Коли я був у Карпатах, до нас приїхала ревізія тільки тому, що в армії нібито н
ошкодження. Отож ми їх стягали, стягали, на двох вони тріснули. А в одного були розбиті ще перед смертю. П
азу ж як прибув, російська куля в голову і він не звалився у прірву, — не знаю, чим би все це скінчилося.
— А чоботи з нього теж стягли? — зацікавлено спитав Швейк.
— Стягли, — меланхолійно відповів фельдфебель-рахівник Ванек. — Тільки невідомо хто, отже, полковникови
Кухар Юрайда повернувся згори, і перш за все його погляд упав на пригніченого Балоуна. Той зажурено сиді
— Твоє місце в секті гезихастів, — співчутливо мовив учений кухар Юрайда. — Ті також цілими днями дивилис
стенний ореол, і вони тоді вважали, ніби завдяки цьому досягли третього ступеня досконалості.
Юрайда відчинив духовку і витяг звідтіля одну кров'яну ковбаску.
— Жери, Балоуне, — сказав він приязно, — жери, поки не луснеш, щоб ти подавився, ненажеро.
В Балоунових очах заблищали сльози.
— Дома, коли ми кололи свиней, — плаксиво тяг Балоун, уминаючи ковбаску, — я перш за все з'їдав чималий
ки, селезінку, шматок боку, язик, а потім... — І тихим голосом, немов розповідаючи казку, додав: — А потім при
ні ковбаски з крупами і з булкою, навіть не знав, за яку хапатися раніше: чи з булкою, чи з крупами. І все це аж

Я думаю, — нарікав далі Балоун, — мене кулі не візьмуть, але голод доконає, і навряд чи я ще колись у житті з цю, то я його не так полюбляв, бо це таке: тільки труситься, а наїдку ніякого. Жінка моя, так та аж побивалася. Але я не дозволяв їй узяти на холодець ані шматочка свинячого вуха, бо прагнув усе зжерти сам і так, як мені лишилось, а тестеві, якого я зобов'язався утримувати до старості, я відмовився одного разу дати свиню, що по тому бідоласі бодай невеликий шматок на гостинець. І він мені ще тоді наврочив, що я буду колись із голоду.

— І справдилось, брате, — сказав Швейк, у якого сьогодні мимоволі спливали з вуст самі рими. Кухар Юрайда раптом утратив усяке співчуття до Балоуна, бо той щось дуже швидко підсунувся до печі, витягнувши з неї шматки свинячої печені.

Кухар ударив Балоуна по руці, і скибка хліба впала в підливу, достоту так, як на пляжі плавець плигає з містка в нещасного ненажеру за комір і виштовхав за двері.

Пригноблений Балоун бачив крізь вікно, як Юрайда витягає виделкою цю скибку хліба, просочену золотавою жириною.

— Їжте, мій скромний друже.

— Мати божя! — зойкнув за вікном Балоун. — Пропала моя скибочка, своїми руками кинув її собаці під хвіст. — Швейк, доїдаючи великодушний дарунок Юрайди, промовив з повним ротом:

— Я щиро радію, що знову між вами. Мені було б дуже прикро, якби я не зміг і надалі бути корисним для своєї армії. Утираючи з підборіддя краплі підливи й жиру, він закінчив:

— Не знаю, не знаю, що б ви тут робили без мене, якби мене десь там затримали, а війна ще тривала б кілька років. Фельдфебель-рахівник Ванек зацікавлено спитав:

— Як ви гадаєте, Швейку, ця війна ще довго триватиме?

— П'ятнадцять років, — відповів Швейк. — Це очевидна річ, бо вже одного разу була Тридцятилітня війна, але вона тривала п'ятнадцять,

— Денщик нашого капітана, — озвався Юрайда, — розповідав, буцімто він чув, що ми дійдемо до кордону Галичини, і тоді буде мир.

— Заради такого не варто було й воювати, — сказав твердо Швейк. — Коли вже війна, то хай і буде війна. Що, трограді. Інакше яка з цього користь? Іде світова війна, а ми будемо тільки хвостами метляти біля кордонів. Вісім років прийшли, а добралися аж до Німецького Броду і Липниць, де все так перевернули догори ногами, що там ще ніхто не вміють. Або наприклад, пруссаки. Ті також прийшли не з-за перелазу, а в Липницях після них залишилося стільки рушниць, що потім вернулися назад.

— До речі, — сказав Юрайда, якого сьогоднішній "свинячий бенкет" зовсім вивів з рівноваги і вкрай спантелив теорію Дарвіна.

Дальші його міркування перервала несподівана поява однорічника Марека.

— Рятуйтеся хто може! — вигукнув він. — Щойно до штабу батальйону під'їхав на автомобілі поручник Дуб і поручив далі Марек. — Тільки-но вийшли з автомобіля, він як скажений ускочив до канцелярії. А я, коли пам'ятаю, що я в канцелярії на ослоні й почав так гарненько засинати, коли раптом, як грім серед ясного неба, хтось нагло напав на мене. "А поручник Дуб стяг мене за ноги й почав: "Вам, мабуть, дивно, що я спіймав вас на гарячому? Ото так ви виглядаєте!" А тут і кадет Біглер додав: "Розділ шістнадцятий, параграф дев'ятий казарменого статуту". Потім поручник Дуб батальйону позбутися, не думайте, що це був струс мозку, мій череп і не таке витримає". Кадет Біглер тим часом казав: "Дивізії номер двісті вісімдесятий". Поручник Дуб, гадаючи, що Біглер глузує з його останніх слів, що, мовляв, й нахабну поведінку щодо старших офіцерських чинів. Він, Дуб, негайно, зараз же піде до капітана скаржитись. Згодом Дуб і Біглер прийшли на кухню, через яку треба було пройти, щоб потрапити нагору, де зібралися всі офіцери з опери "Травіата", раз у раз гикаючи після капусти й жирного обіду.

Коли поручник Дуб увійшов, Швейк вигукнув:

— Nabacht! Встати!

Поручник Дуб упритул підійшов до Швейка, щоб глянути йому просто в обличчя, і теж вигукнув:

— Тепер радій! Тепер тобі амінь! Я накажу зробити з тебе опудало на спогад дев'яносто першому полку.

— Zum Befehl, пане лейтенанте, — козирнув Швейк. — Я одного разу читав, насмілюсь доповісти, що колись бидві здохляки відвезли до Швеції, зробили з них опудала, і тепер ті два трупи стоять у Стокгольмському музеї.

— Звідки в тебе такі відомості, лайдаче? — вереснув поручник Дуб.

— Насмілюсь доповісти, пане лейтенанте, від мого брата, вчителя гімназії.

Поручник Дуб відвернувся, плюнув і, підштовхуючи поперед себе кадета Біглера, пішов нагору. Але в дверях кадет Біглер вирішував у цирку долю пораненого гладіатора, він зробив жест великим пальцем правої руки й гукнув Швейка:

— Великий палець униз!

— Насмілюсь доповісти, — крикнув йому вслід Швейк, — буде виконано!

Кадет Біглер був кволий, як муха. За цей час він побував у кількох холерних лазаретах і, цілком природно, після цього чаївся мимоволі раз у раз пускати в штани. Аж нарешті в одному з лазаретів натрапив на якогось спеціаліста. Той лікар, який давав йому кишки таніном, як швець розбиті шкарбани дратвою, і відіслав кадета до найближчого етапного управління.

1 Придатним для фронтової служби (нім.).

Той лікар був дуже сердечною людиною.

Коли кадет Біґлер звернув його увагу на свою кваліфікацію, лікар усміхнувся й сказав:

— Золоту медаль за відвагу у вас іще стане сили носити. Адже ви добровільно зголосилися в армію.

Ось так кадет Біґлер пішов здобувати золоту медаль.

Його зміцнені кишки вже не виділяли рідини в підштанки, але часті позиви залишилися і всю дорогу мучили кадетів бригади, де він зустрівся з поручником Дубом, був маніфестаційним походом по всіляких сортирах. Кілька разів кадетів, і поїзд відходив.

Кілька разів він не встигав пересісти з поїзда на поїзд, бо саме сидів у вагонному клозеті.

Але, незважаючи на це, незважаючи на всі сортири, що стояли на його шляху, кадет Біґлер усе ж таки наблизився до бригади.

Поручник Дуб ще кілька днів повинен був залишатись у бригадному лазареті, але саме того дня, коли Швейк урятував батальйон дев'яного першого полку від їздить санітарний автомобіль.

Він був радий спекатись поручика Дуба, який, за своєю давньою звичкою, кожне твердження аргументував слоганом: "deinen Bezirkshauptmann kannst du mir Arsch lecken" 1 — подумав штабний лікар, дуже вдячний тій нагоді, що йому вдалося врятувати кадетів.

1 Можеш мене разом з твоїм окружним начальником поцілувати в зад (нім.).

Швейк не бачив у бригаді кадета Біґлера, бо той уже понад дві години сидів у офіцерському ватерклозеті. Кадет Біґлер, бо повторював усі визначні битви хоробрих австро-угорських військ, починаючи з битви під Нердлінґеном, з, сміючись за ланцюжок у ватерклозеті й слухаючи, як вода з гуркотом вивергається в унітаз, він, запліскавши, зустрів поручника Дуба з кадетом Біґлером була не дуже приємна, і, напевно, спричинилась до їхнього ворожого ставлення до Дуба, уже четвертий раз добиваючись до клозету, вигукував:

— Хто там?

— Кадет одинадцяті маршової роти п-ського батальйону дев'яного першого полку Біґлер, — прозвучала горда відповідь.

— Тут, — відрекомендувався конкурент перед дверима, — поручник Дуб, з тієї ж самої роти.

— Я зараз скінчу, пане поручнику.

— Чекаю.

Поручник Дуб нетерпляче позирив на годинник. Ніхто б не повірив, скільки треба енергії й завзяття, щоб витримувати, ще п'ять і на всі постукування пальцем, грюкання кулаками й, нарешті, ногами діставати одну й ту саму відповідь. Поручника кинуло в жар, коли після багатонадійного шарудіння папером минуло ще сім хвилин, а двері не відчинилися. Кадет Біґлер був до того ж такий тактовний, що не спускав кожного разу воду.

Поручник Дуб у легкій гарячці почав розмірковувати, чи не поскаржитись йому командирові бригади, який, маючи на думку, що це, мабуть, є порушенням субординації.

Після дальших п'яти хвилин поручник Дуб відчув, що йому, власне, вже нема чого робити там, за дверима, бо, раблячи ногами в двері, з-за яких лунало одне й те саме: "In eine Minute fertig, Herr Leutnant" 1.

1 За хвилину скінчу, пане лейтенанте (нім.).

Нарешті почулося, як Біґлер спускає воду, а за мить вони зустрілися віч-на-віч.

— Кадете Біґлер, — гарикнув поручник Дуб. — Не думайте, що я тут був з тією ж метою, що й ви. Я прийшов сюди з іншою метою. Ви що, не знаєте порядків? Ви розумієте, заради чого ви мене обійшли?

Кадет Біґлер спробував пригадати, чи не зробив він чогось такого, що суперечить дисципліні й розпорядкам бригади. В його обізнаності в цій галузі була велика прогалина.

В школі їм не читали лекцій, як повинен тримати себе в такому випадку нижчий офіцерський чин щодо вищого. Кадет Біґлер, однією рукою тримаючи штани, а другою козируючи.

— Відповідайте, кадете Біґлер! — з викликом вигукнув поручник Дуб. І тоді кадетові Біґлеру спала на думку про відповідь.

— Пане поручнику, я, прибувши до штабу, і гадки не мав, що ви тут, і, уладнавши свої справи в канцелярії, я одразу ж до вас прийшов. Отім додав урочистим тоном: — Кадет Біґлер доповідає про себе панові поручнику Дубу, — Ось бачите, це не так, як повинні були одразу ж, тільки-но дісталися до штабу бригади, спитати в канцелярії, чи нема тут випадково когось, хто міг би допомогти мені у прийнятті рішення. Я їду туди автомобілем, і ви поїдете разом зі мною.

Жодного "але".

Останнє було відповіддю на заперечення кадета Біґлера з приводу того, що він дістав у канцелярії штабу бригади більш зручним, враховуючи кваліфікацію його прямої кишки. Кожна дитина знає, що автомобілі не мають відповідної кваліфікації. Біс його знає, як воно сталося, але автомобільна трусанина з початку виїзду не мала найменшого впливу на Біґлера. Біс ан помсти. Річ у тім, що, коли вони виїздили, поручник Дуб подумав: "Зачекаймо, кадете Біґлер, хай тільки тобто розв'язавши цей план, він і почав, наскільки дозволяла швидкість, з якою машина ковтала кілометри, приємно їде зупинитись, щоб не марнувати бензину.

Кадет Біґлер на це дуже слушно зауважив, що коли автомобіль десь на когось чекає, то він взагалі не потребує бензину.

— Але якщо ви повинні кудись приїхати в означений час, — вів уперто далі Дуб, — то він не може ніде зупинятись. З боку кадета Біґлера вже більше не було ніяких реплік. Так вони розтинали повітря більше як чверть години, коли автомобіль, залізти в рівчак, спустити штани й випорожнитись. Він тримався як герой аж до сто двадцять шостої хвилини, вигукуючи йому просто у вухо: "Halt!"

— Кадете Біґлер, — сказав лагідно поручник Дуб, покvapливо вистрибуючи з автомобіля й спускаючись у рівчак.

— Спасибі, — відповів кадет Біґлер, — я не хочу даремно затримувати автомобіль.

І кадет Біґлер, якому теж підперло вже по саме нікуди, вирішив, що радше накладе в штани, ніж змарнує таку

ручник Дуб ще двічі зупиняв автомобіль, а після останньої зупинки сказав Біґлерові зі своєю звичайною впевненістю: — Я їв на обід біґос по-польському. З батальйону надішло телеграфну скаргу в бригаду: зіпсована капуста й не знає, той мене ще визнає.

— Фельдмаршал Ностіц-Рінек, окраса резервної кавалерії, — відповів на це кадет Біґлер, — видав книжку "Вагнер і різних нестатків узагалі їсти свинину.

Кожна нестриманість під час походів вилазить боком.

1 "Що шкодить шлунку на війні" (нім.).

Поручник Дуб не відповів на ці слова, тільки подумав: "Я цю вченість виб'ю тобі з голови, каналіє". Але потім, на запитанням:

— То ви думаєте, кадете Біґлер, що офіцер, у порівнянні з яким ви мусите відповідно до свого часу вважатися за старшого, що я обжерся? Дякую вам за цю грубість. Будьте певні, кадете, я з вами ще порахуюсь. Ви мене ще не знаєте. На останньому слові він мало не перекусив собі язика, бо якраз у цю мить вони перелетіли через якусь вибоїну. Дуба, і той грубо запитав:

— Слухайте, кадете Біґлер, я сподіваюсь, що вас учили відповідати на запитання свого начальника?

— Звичайно, — сказав кадет Біґлер, — в статуті є таке місце, але треба все ж таки спочатку розглянути, в якому місці. Оскільки мені відомо, мене ще нікуди не приділили, і тому не може бути й мови про мою безпосередню підлеглисть. Що відповідати на запитання старших офіцерів обов'язково, але тільки в тих випадках, коли вони стосуються службових справ. Оскільки жодної бойової одиниці, що бере участь у якійсь певній воєнній операції. Між нами не існує жодних службових стосунків: чи не хотів я сказати, що ви обжерлися, пане поручнику, — аж ні в якому разі не була б службовою.

— Ви вже скінчили? — заверещав поручник Дуб. — Ви...

— Так, — твердим голосом заявив кадет Біґлер, — і не забудьте, пане поручнику, те, що між нами сталося, очікує вас. Поручник Дуб майже знепритомнів від злості й шаленства. Він, коли, було, розхвилюється, починав говорити неурядливо:

— Вашу справу вирішуватиме військовий трибунал.

Кадет Біґлер, скориставшись цією нагодою, щоб зовсім добити поручника Дуба, сказав йому дуже приязним тоном:

— Ти, колего, жартуєш.

Поручник Дуб гукнув шоферові, щоб той зупинив машину.

— Один з нас мусить іти пішки, — забелькотів він.

— Я їду, — відповів на це спокійно кадет Біґлер. — А ти, колего, роби як знаєш.

— Їдьте далі, — немов у нестямі загорлав поручник Дуб шоферові й загорнувся, сповнений гідності, в тогу мовчання його заколоти.

Так вони приїхали до Золтанця, де натрапили на сліди свого батальйону.

* * *

Саме тоді, як поручник Дуб і кадет Біґлер сперечалися на сходах, чи має право ще нікуди не приділений кадет в окремих рот, внизу в кухні всі вже понаїдались, порозлягалися на широких ослонах і варнякали про всяку всячину. Кухар Юрайда оголосив:

— Я сьогодні, щоб ви знали, зробив надзвичайний винахід. Гадаю, це призведе до певного перевороту в кухонній справі. Уло дістати майорану для ліверних ковбасок.

— *Herba majoranae* 1, — сказав фельдфебель-рахівник Ванек, пригадавши свою аптекарську професію.

1 Зілля майорану (лат.).

— Важко збагнути, — вів Юрайда далі, — як людський розум примудряється за найскрутніших умов знаходити винаходи. Він починає винаходити найнеймовірніші речі, про які людству доти й не снилося... Отже, шукаю я по всіх хатах.

— Тобі треба було описати його запах, — озвався з лавки Швейк, — ти повинен був сказати, що майоран пахне пагорбі в Богдальці біля Праги...

— Швейку, — перебив його благально однорічник Марек, — дозволь Юрайді скінчити.

Юрайда розповідав далі:

— В одній хаті я зустрів старого вояка з часів окупації Боснії та Герцеговини.

Він відбував уланом військову службу в Пардубіцях і ще до сьогодні не забув почеському. Він почав зі мною спокійно, правді вже не знав, що робити, бо кожна розумна і неупереджена людина мусить вважати майоран королем. Я знайшов таку заміну, яка б додала ковбасам особливого гострого смаку. І ось я знайшов у одній хаті під образом святого ушк, і тому гілочки мирта у віночку були зовсім свіжі. Я й додав цього мирта до ліверних ковбас; звичайно, вони втратили надто гострий запах і присмак.

Зрозуміло, коли я забирав цей весільний миртовий віночок для ліверних ковбас, було багато плачу, мовляв, знову. Ви ж їли мою ліверну ушку, і ніхто з вас не розчовпав, що пахне не майораном, а миртом.

— В Індржиховім Градці, — обізвався Швейк, — був колись ковбасник Йозеф Лінек.

У нього на полиці стояли дві коробки. В одній була мішанина, всякого коріння, яке він додавав до ліверних ковбас. Кілька разів переконувався, що його покупці разом з ковбасами хрумкають то блощиць, то прусаків. Щодо блощиць, то вони кладуть до кексу, а ось прусаки в ковбасах смердять, як стара запліснявіла біблія. Тому він завжди приділяв увагу шок від паразитів. Якось одного разу готував він кров'яну ковбасу і як на гріх мав саме на той час нежить. Ухо, знали, відтоді в Індржиховому Градці за кров'яними ковбасками ходили тільки до Лінека, люди просто валом

а в тому порошку від паразитів, і почав замовляти цілі ящики того порошку, заздалегідь попросивши фірму, в якій працював, о таємниця, і з нею він зійшов у могилу. А найцікавіше було ось що: з тих домів, які купували в нього ковбаски, йшли тільки до найчистіших міст у всій Чехії.

— Ти вже скінчив? — спитав однорічник Марек. Він, мабуть, хотів також втрутитися в розмову,

— Про це я вже скінчив, — відповів Швейк, — але такий самий випадок стався в Бескидах. Та про нього я вам не буду розповідати. Однорічник Марек почав:

— Кухарське мистецтво найкраще можна пізнати під час війни, особливо на фронті.

Я дозволю собі зробити невеличке порівняння. У мирні часи ми читали й чули про так звані льодові юшки, що були в Данії й Швеції. Але ось прийшла війна, і цієї зими в Карпатах солдати мали стільки мерзлої юшки, що вони її не могли їсти.

— Мерзлий гуляш іще так-сяк можна їсти, — зауважив фельдфебель Ванек, — але не більше тижня. Через цей тиждень він стане як камінь.

— Ще в мирний час, — з незвичайною для нього серйозністю сказав Швейк, — уся військова служба обертається навколо їжі. А в мирний час, — з незвичайною для нього серйозністю сказав Швейк, — уся військова служба обертається навколо їжі. Він весь час вештався коло офіцерської кухні, а коли якийсь вояк, бувало, щось устругне, він ставився до нього як до ворога. Він весь час вештався коло офіцерської кухні, а коли якийсь вояк, бувало, щось устругне, він ставився до нього як до ворога. Він весь час вештався коло офіцерської кухні, а коли якийсь вояк, бувало, щось устругне, він ставився до нього як до ворога.

Мусиш виправитись, коли не хочеш, щоб люди думали, що я з тебе зробив фаршировану печеню з капустою! — сказав Швейк.

Дальша лекція і цікава розмова про використання меню у вихованні солдатів перед війною були перервані стуком дверей. Із хаотичної мішанини голосів вирізнявся різкий голос Бігlera:

— Солдат повинен іще в мирний час знати, чого вимагає війна, а під час війни не забувати того, чого навчився в мирний час.

Потім почулось сопіння поручника Дуба:

— Прошу констатувати, мене вже втретє ображають.

Нагорі відбувалися великі справи.

Поручника Дуба, який плекав уже відомі інтриганські наміри щодо кадета Бігlera й саме тому потяг його до бачка, ка діяла на всіх неперевершено.

Перебиваючи один одного, вони кричали, як скажені, натякаючи на кавалерійське мистецтво поручника Дуба: "Серед ковбоїв на Заході?", "Цирковий наїзник".

Капітан Сагнер швидко налив Дубові чарку клятої горілки, і ображений поручник сів за стіл. Він підсунув старий папір з написом: "Військовий секрет".

— Ми вже, друже, все з'їли.

На смутну постать кадета Бігlera ніхто не звертав уваги, хоч він, згідно з приписами, офіційно доповів про це. Він сидів і думав про те, а разів підряд:

— Кадет Біглер прибув до штабу батальйону.

Біглер налив собі повну склянку, сів скромно біля вікна і чекав на відповідну хвилину, щоб пустити в повітря флюїд.

Поручник Дуб, якому жажливий трунок ударив у голову, стукаючи пальцем по столу, ні сіло ні впало звернувся до Біглера:

— Ми з отриманим начальником завжди, бувало, говорили: "Патріотизм, почуття обов'язку, самовдосконалення". І ось тепер ми йдемо в бойовий бій, а ми з отриманим начальником завжди, бувало, говорили: "Патріотизм, почуття обов'язку, самовдосконалення".

* * *

До цих слів продиктував уже хворий Ярослав Гашек "Пригоди бравого вояка Швейка під час світової війни". З цього роману, який є одним з найвидатніших і найпопулярніших романів, написаних після першої світової війни.

ПРИМІТКИ

Ерцгерцог Фердинанд (1863 — 1914) — Франц-Фердинанд фон Есте, племінник австро-угорського імператора Франца Йозефа II. 28 червня 1914 р. Конопіште — замок ерцгерцога Фердинанда неподалік Праги. Не треба було відбирати в них тієї жовтості, яку вони мали, бо в листопаді 1918 р. австро-угорська імперія перестала існувати, а 1908 р. анексувала їх.

...пам'ятаєте того пана Луккені, що проштрикнув терпугом нашу небіжчицю Єлизавету. — Луїджі Луккені 10 вересня 1908 р. в Лісабоні було вбито португальського короля Карла I.

...радив кожному прочитати, що саме написав про цю другу річ Віктор Гюґо, переказуючи останню відповідь королю на пропозицію англійців здатися відповіді словами: "Merde! (Лайно!) Гвардія вмирає, але не здається!"

Панкрац — в'язниця для політичних в'язнів у районі Праги.

...Лазар, зв'язаний "козлом" — покарання в австро-угорській армії: солдатам прив'язували короткими мотузками до стовпа, який стояв на назва Карлової площі в Празі.

Младочех — член буржуазної партії младочехів в Австро-Угорщині. Бржетіслав Людвік — невігаданий персонаж роману, з ним не траплялося. Він був другом Гашека з дитинства. Щоб помститись за свою вигадану смерть, він вбивав людей, про автора "Швейка".

Глибока — містечко в південній Чехії, де розташований замок Глибока. Мидловари — село біля Чеських Будейовиць, де в 1889 р. був вбитий імператор Франц Фердинанд.

Яреша, сторожа з Ражицької загати. — Яреш — Гашеків дід. Він доглядав ставки князя Шварценберґа, втраченого в 1889 р. за нез'ясованих обставин.

...пропав його брат Ян Орт... — Ерцгерцог австрійський, принц тосканський Йоганн 1889 р. зрікся своєї австрійської спадщини, щоб стати мексиканським імператором. Він був вбитий в 1908 р. в Мексикі.

...показав ... орлика... — В Австро-Угорщині на значку агентів таємної поліції було зображено герб з двооголовим орлом. Герцогиня Савойська — королева Італії Вікторія Емілья.

"Гей, слов'яни" — пісня, текст якої написав 1834 р. Само Томашик, надрукована 1838 р. у Словаччині; співали її в Чехії й Словаччині.

гімном слов'янських народів.

Ломброзо Чезаре (1835 — 1909) — італійський професор психіатрії, що вивчав різні типи злочинців і в своїх працях розглядав психологічні особливостях. Проте книги під назвою "Про типи злочинців" серед його праць немає. "Народна пошта" — одна з найреакційніших чеських газет, завжди стояла на сторожі інтересів чеської буржуазії, церкви, австро-угорської імперії.

Іспанські чоботи — середньовічне знаряддя тортур. Ян Непомуцький — католицький святий, покровитель Чехії, якого за наказом короля Вацлава IV його втопили у Влтаві за те, що він відмовився виказати таємницю сповіді короля. Святого скинули з цього мосту, оскільки Елішин міст побудований у 1865 — 1867 рр., а Непомуцький жив у XIV столітті. "Зелений Антон" — поліцейський фургон, що в ньому перевозили заарештованих.

Своєю назвою фургон завдячує тому, що був зеленого кольору, а першим візником на ньому був Антон Доуш. Геверох Антонін (1869 — 1928), відомий чеський професор психіатрії. "Банзет" — празький ресторан.

Каллерсон, Вейкінґ — прізвища, очевидно, вигадані Я. Гашеком. ...під Вишеградською скелею у Влтаві. — Найкращий святий Вацлав (907 — 929) — чеський князь. Запровадив християнство в Чехії.

Загинув від руки брата Болеслава; після смерті його канонізували; вважали покровителем Чехії. Крконоше — "Де моя батьківщина" — чеська патріотична пісня (слова написав Й. К. Тил, музику Ф. Шкroup); вперше її було виконано в Празі. Набула широкої популярності серед чеського народу. Після першої світової війни стала державним чеським гімном. Орстоко придушив революційні виступи в Празі й Відні.

"Боже, цисаря крани нам" — державний гімн старої Австрії. "Як ми йшли у Яромір" — чеська солдатська пісня.

"Чхав я на вас, півні!" — "Півнями" в Чехії прозивали поліцаїв, що за часів австро-угорської монархії носили казенну форму. "Бендловка" — празьке нічне кафе.

...один з тих хижаків чорно-жовтої породи... — Державними кольорами Австрії були чорний і жовтий.

Градчани — район Праги, де розташований Празький кремль — Град.

...прострелив там корону. — Гра слів: чеське "коруна" — корона — означає і грошову одиницю, і імператорську корону. Вршовіці, Дейвіці — райони Праги.

Чорно-жовтий орел — герб австро-угорської монархії.

Шпик Калоус — відомий австрійський детектив у роки першої світової війни.

П'ємонт — гірський край на півночі Італії. Тут цим словом називається італійське військо, що боролось в 1859 році.

Сольферіно Австрія зазнала поразки у бою з військом сардинського короля Віктора-Еммануїла. Виногради — район Праги. "Празька офіційна газета" — урядова газета того часу. "Прагер тагеблатт" — буржуазна газета, що виходила в Празі. ...ої буржуазії з виразною протичеською орієнтацією.

Мала Страна — район Праги. Фельдмаршал Радецький — Ян Йозеф Радецький (1766 — 1858), австрійський полководець. Бржевнов — район Праги.

Пештяни — курорт у Словаччині.

Бабінський Вацлав (1796 — 1879) — розбійник, про якого в Чехії складено багато легенд.

"Чехословацька республіка" — буржуазна урядова газета, виходила в Празі.

Принц Євгеній Савойський (1663 — 1736) — австрійський полководець, воював проти Туреччини, Франції, Баварії. ...овацької поліції.

Фельдкурат — полковий священик у австрійській армії, мав чин і права офіцера.

Архієпископ Кон — Теодор Кон, єврей з походження, був на початку XX ст.

архієпископом в Оломоуці. ...приятель Мажара. — Й. С. Махар (1864 — 1942), відомий чеський поет, сатирик, який писав про ігри церковних діячів проти нього.

...грав у "фербля". — Азартна гра в карти, дуже поширена в колишній Австрії.

...грали в "ляща". — Груба гра, коли солдати по черзі били один одного по заду, вгадуючи, котрий вдарив.

Франціск Салеський (Франсуа Сальський, 1567 — 1662) — женеvський єпископ, засновник жіночого чернечого ордену. Виногради, Лібень — райони Праги в протилежних кінцях міста.

Національний соціаліст — член чеської дрібнобуржуазної партії.

Сокіл — член відомої чеської спортивної організації "Сокіл". "Репрезентяк" — так у празьких демократичних колах називали історичних зустрічей і концертів.

"Шлапак" — чеський народний танець.

"Шуги" — ресторан у Празі.

"Пані, дайте мені перший клас". — П'яний фельдкурат уявляв, що розмовляє з прибиральницею в громадському місці. "Aurea prima sata est aetas, quae vindice nullo" — "Першим був посіяний вік золотий, який не знав відплати" (латинська прислів'я).

Горгонзола — італійський сир.

Доктор Олександр Батек — борець з алкоголізмом, пропагандист абстиненції й вегетаріанства. Вршовіці і Градчани — райони Праги. Божена Немцова (1820 — 1862) — видатна чеська письменниця, автор оповідань і повістей з народного життя.

Калісний бальзам — лікувальна мазь, виготовлена із смоли тропічного американського дерева.

"Екснери" — ресторан у Празі.

...штурмували Сокаль, Дубно, Ніш, Піаву. — Сокаль, Дубно — міста в Західній Україні. Ніш — місто в Сербії. Піаву — місто в Сербії.

"Літопис світової війни" — празький ілюстрований тижневик.

Вшенори — дачна місцевість під Прагою.

...армії центральних держав — тобто армії Австро-Угорщини та Німеччини.

Галі-бей, Алі-бей, Джевад-паша, Енвер-паша — турецькі політичні та військові діячі часів першої світової війни (генерали) служили під час першої світової війни в турецькій армії.

Комбр-а-Вевр біля Марша — місто в центрі Бельгії.

"Манліхерівки" — гвинтівки системи Ф. Манліхера, взяті на озброєння багатьма арміями на початку XX ст.

Пршикопи, Панська — вулиці в центрі Праги.

Наход — місто у північній Чехії.

"Марширує Греневіль" — чеська солдатська пісня, марш гренадерів. Прашна брана — старовинна Порохова брама.

Неказанка — провулок у центрі Праги, де розташовано кілька нічних закладів для розваг.

Доктор Гут — Іржі Станіслав Гут-Ярковський, автор книжок про світські манери; за часів буржуазної Чехословаччини.

Пані Лаудова — Марія Лаудова-Горжіцова (1868 — 1931), відома чеська артистка, журналістка, автор багатьох творів.

а Фастрова — чеська журналістка, друкувала в буржуазній газеті "Народна політика" статті з питань виховання дітей.

"Neue Freie Presse" — ("Нойє фрейє прессе") — віденська націоналістична ліберально-буржуазна газета (виходила з 1846).

Штірія — провінція в Австрії; Леобен, Марібор — містечка в цій провінції.

...Наполеон під Ватерлоо спізнився на п'ять хвилин. — Початок битви під Ватерлоо затримався на кілька годин.

уло на результат битви, оскільки підійшли підкріплення австрійського генерала Блюхера, і Наполеон програв.

. ...як у Сегеді, коли туди прибув їхній двадцять восьмий полк... — Більша частина цього полку була взята в полон.

(ландвер). — Австро-Угорська армія складалась із спільної (для обох частин австро-угорської імперії) цісарської армії та окремих армій окремих коронних земель імперії.

Анабасис (грецьк.) — військовий похід до якоїсь країни, як правило, тривалий і важкий. Я. Гашек пародіює офіційні звіти про походи.

. Цей похід чехословацькі націоналісти назвали "сибірським анабасисом". Ксенофонт — грецький історик, філософ, який писав про походи грецьких військ до Азії, після його смерті вів грецькі війська з Персії до Європи.

Ярешів син. — Страчений — Яреш був прадідом Ярослава Гашека.

...не схотів коронуватися на короля чеського. — 1871 р. Франц-Йосиф I обіцяв чеським депутатам коронуватися на чеського короля.

Ліпніці — містечко в південно-східній Чехії, де прожив останні роки Я. Гашек і написав II, III та IV частини роману.

Старий Прохазка — прізвище Франца-Йосифа I, яке йому дали в Чехії ("прохазка" по-чеському — "прогулянка").

Контушівка — польська міцна солодка горілка.

Микола Миколайович — великий князь з династії Романових, на початку першої світової війни був головнокомандувачем російськими військами на Балканському фронті.

Шеннбрун — палац у Відні, резиденція австрійських імператорів.

...матір божя Скочицька — ікона богородиці, яку дуже шанували чеські католики.

Палацький Франтішек (1798 — 1876) — видатний чеський історик XIX ст., політичний діяч, автор "Історії чеського народу".

Ніневія — столиця стародавньої Ассирійської імперії, знищена в 612 р. до н. е.

авілонянами. "Міщанська бесіда" — старовинний празький ресторан.

Шумава — гори і місцевість у південно-західній Чехії.

Терезіанська військова академія — спеціальна військова школа, заснована імператрицею Марією-Терезією.

Фельдмаршал Конрад фон Гетцендорф — начальник генерального штабу австрійської армії під час першої світової війни, у австро-угорській армії вважався імператором Франц-Йосиф I.

...в час затвердження парламентом законопроекту про військову повинність... — У австрійському парламенті пропозиція була відкинута до неприйняття законопроекту.

"Чеська бесіда" — чеське патріотичне товариство, засноване в XIX ст. Рудольфінум — палац, збудований 1880 р. у Празі, де в час першої світової війни там відбувалися лекції, виставки, концерти; з 1918 р. у Рудольфінумі засідав парламент; з 1945 р. — будівля Верховного суду Чехії.

Шабац — сербське місто на річці Саві; австрійські війська 1914 р. тричі його захоплювали і тричі залишали.

Міст-на-Літаві — місто в Чехії. У 1914 р. умовно-адміністративний кордон між Австрією та Угорщиною проходив по річці Літаві, а інакше цього прикордонного міста називалася КіральТіда.

Штваніце — острів на р. Влтаві у Празі, де влаштовували розваги, атракціони, ярмарки. "Лада" — празький драматичний театр.

"Світ тварин" — журнал, який виходив у Празі; видавали його Ладислав Гаек і Вацлав Фукс. Певний час редактором був Я. Гашек. ..."блоха інженера Купа". — Перекладач інженер Кун був багаторічним приятелем Я. Гашека.

Гашека.

"Час" — чеська буржуазно-ліберальна газета "народної" партії, чи партії "реалістів". "Чех" — реакційна газета.

"Маленький читач" — чеський ілюстрований журнал для школярів.

Штурса Ян (1880 — 1925) — видатний чеський скульптор XX ст.

...ми мали йти на Сербію через консула Прохазку. — Прохазка був австрійським консулом у м. Прізрені, яке до 1914 р. належало до Сербії.

ю та Сербією консула Прохазку сербська сторона кілька днів протримала під арештом за те, що він закликав мусульман до різкого загострення взаємин між Австро-Угорщиною та Сербією.

...стратили через якусь там прагматичну санкцію. — Імператор Карл IV видав 1713 р. так звану прагматичну санкцію, за якою дочка імператора могла успадкувати трон.

Ісав — за біблійною легендою, син Ісаака; він продав своє первородство братові Якову за миску сочевиці. Ісав

В ньому публікувалися різні сенсаційні повідомлення про бійки і вбивства.

Трафіки — крамничка, у якій продають тютюн, цигарки, марки, листівки. В Австро-Угорщині існувала державна монополія на трафіки, а інвалідам, вдовам загиблих військових тощо.

Ціслейтанія і Транслейтанія — перша — назва для австрійських земель, друга — для угорських після поділу 1848 р. по кордону між цими частинами імперії. Дрина — притока річки Сави, що відділяє Боснію від Сербії. Через Дрину австрійські війська йшли на Сербію.

Біла гора — місцевість поблизу Праги (тепер у межах Праги).

Єврейські печі — пустир на околиці Праги. Шащинська бестія. — Гашек або помилково, або навмисне пише "Хашек" (в Словаччині), яка нібито купалася в крові молодих дівчат, щоб зберегти красу й молодість. Шащин — місто в Словаччині, де вони богородиці.

Врхліцький Ярослав (1853 — 1912) — відомий чеський поет.

"Пестер-Ллойд" — будапештська буржуазна газета.

Земля корони святого Стефана — так називалась Угорщина за ім'ям засновника середньовічної Угорської держави. До складу земель корони святого Стефана входила й Словаччина. "Пешті-Гірлап" — буржуазно-націоналістична газета, що виходила в Будапешті. "Шопроні-Наплен" — газета з Шопрона. "Папужачий полк" — так прозивали дев'яносто перший полк через зелені петлиці, що їх мали на мундирах офіцерів. Полк дислював у місто в Австро-Угорщині; після першої світової війни відійшло до Чехословаччини.

Дейчмейстери — солдати і офіцери привілейованого четвертого піхотного полку.

Богніце — район Праги, де розташована лікарня для психічнохворих.

Павла Моудра (1861 — 1936) — чеська письменниця й публіцистка, діячка жіночого руху, засновниця журналу "У Флеків" — старовинна, дуже популярна пивниця у Празі.

Гумбольдт Александр (1769 — 1859) — відомий німецький дослідник, природознавець, мандрівник.

Крконош — гірський дух, міфічна істота, що живе в Крконоських горах.

Нейзідлерське озеро — озеро в Угорщині.

Дукла — Дукельський перевал у Карпатах, де під час першої світової війни велися запеклі бої. Під Дуклею два рази відбулися битви. "У милосердних" — одна з найбільших празьких лікарень, яку обслуговували ченці ордену "Милосердні брати".

Крамарж, Шейнер і Клофач — чеські політичні діячі буржуазних партій.

С. 375. "Небесні кози" — народне прізвисько богомільних жінок.

...бій під Кустоццою. — Кустоцца — селище в Північній Італії. Тут 26 липня 1848 р. австрійські війська під командуванням Альберта (Радецькому тоді йшов 83-й, а не 84-й рік).

Асперн — село на лівому березі Дунаю (неподалік Відня), 21 — 22 травня 1809 р. там відбулася велика битва між австрійськими й наполеонівськими військами; перемогли австрійці. ...бився й під Лейпцігом 16 — 19 жовтня 1813 р. австрійці із захоплених французьких гармат почали виготовляти "гармати" і наполеонівських військ у 1813 р.

Осіек — місто у східній Хорватії. Капошвар — місто у південно-західній Угорщині.

Музейна бібліотека — бібліотека Національного музею, одна з найкращих у Празі.

...має... детективну контору з усевидющим оком святої трійці... — приватна детективна контора Штепана Ходовіцекого, від якого розходились промені. Ця марка була копією католицької емблеми святого духа в божественній трійці.

Людвіг Гангофер (1855 — 1920) — німецький письменник, автор розважальних романів про щасливе кохання.

...під час воєн за Сардинію і Савойю... — Мова йде про війни між представниками народно-визвольного руху в Італії й австрійськими військами.

...під час "боксерського повстання" в Китаї... — Антиімперіалістичне, народне повстання (1899 — 1901 рр.), яке відбулось в Китаї.

...війну в шістдесят шостому році... — ідеться про австро-пруську війну 1866 року, що поклала край боротьбі між Австрією й Пруссією.

Станція Раб (Дьер) — знаходиться за 110 км. на схід від Будапешта, в Угорщині, а містечко Сокаль — у Західній Україні.

танції Раб. Едуард Грей (1862 — 1933) — англійський міністр закордонних справ (з 1905-го по 1916 р.).

Бенедек — Людвіг Августин фон Бенедек (1804 — 1881), австрійський генерал; жорстоко придушував революцію в Угорщині після поразки Австрії в цій війні Бенедєка було з ганьбою звільнено у відставку.

Адже нічого іншого досі не виробляють... — Тридцятивосьмисантиметрові гарматні набої (або, як їх називали в Угорщині, а сорокадвохсантиметрові — шкодівські воєнні заводи в Пльзені.

Карл-Франц-Йосиф — спадкоємець австрійського трону, після смерті Франца-Йосифа I став під іменем Карла I. Він очолював австро-угорськими військами, що воювали на Східному фронті в Галичині. Прославився своїми незліченими смішними вчинками. Командував австрійською армією у першій світовій війні; відомий своєю жорстокістю й ненавистю до слов'ян.

"Simplicissimus" ("Сімпліціссімус") — прогресивний німецький гумористичний і сатиричний журнал (виходив з 1868 по 1918 рр.). Журнал піддавав нищівній критиці клерикалізм, монархію, дворянські, офіцерські, буржуазні передсуди.

Гедельйо — королівський замок із заповідником, а також залізнична станція поблизу Будапешта.

...говорилося ...про дивовижну поведінку Італії... — Італія на початку першої світової війни, відповідно до угод 1860-х років після успішних переговорів з представниками Антанти 23 травня 1915 р. Італія оголосила війну Австро-Угорщині. 48 р. повстало проти австрійців, але невдовзі змушене було здатися фельдмаршалу Радецькому. Новара — 23 червня 1806 р. в якій перемогли австрійці. Після цього король Сардинії Карл-Альберт зрікся престолу на користь свого сина Віктора-Еммануїла II.

...учнів страшили імператор Максиміліан, який виліз на скелю, а злізти з неї не зміг, Йосиф II Орач, Фердинанд

мперії; в шкільних хрестоматіях його зображали як вправного мисливця на сарн. Йосиф II (1741 — 1790) влада прославляли як друга народу, за переказами, він сам орав землю. Фердинанд I, якого прозвали Добрим, — австрійський імператор Франца-Йосифа I в Празі — міст через Влтаву, збудований у 1865 — 1868 рр.

Ірредентистський рух на півдні — рух у південних областях Австрії, де проживало багато італійців, за возз'єднання Гатван, Егер — міста в Угорщині.

Ружена Єсенська (1864 — 1940) — чеська письменниця, перекладачка (перекладала й твори українських поетів). Зустрінемося під Філіппами. — Філіппи — місто у Фракії, де 42 р. до н. е. війська Антонія і Октавіана перемогли Брута і Кассія. Вислів "зустрінемося під Філіппами" став крилатим і означає: Коли французи... облягли Мадрид. — Ідеться про повстання іспанців 1808 р. проти короля Іосифа, брата Наполеона. Мішкольц, Тісалок, Зомбор — міста на півночі Угорщини. Нове Місто під Шятором — великий залізничний вузол. Це так, як з Перемишлем... — Місто Перемишль переходило кілька разів із рук в руки, а в березні 1915 р. російські вбили тисячі австрійських солдатів.

Поржичі — вулиця в центрі Праги. "Розваржіл" — старовинний празький ресторан.

Ладовці, Требішов — міста в східній Словаччині.

Страшніце — район Праги (на протилежному кінці від району Виногради).

...ерцгерцогська родина Марії-Валерії — родина дочки імператора Франца-Йосифа I.

Веспрем — старовинне місто в Угорщині поблизу озера Балатон.

Кіш-Березна (Мала Березня), Ужок — великі села на Закарпатті.

...австрійсько-німецький наступ на Сані. — У травні-червні 1915 р., коли на Західному фронті було затишшя, німці вийшли з а за річку Сан.

... "юшковий заклад" міста Праги... — празька благодійна установа, де вбогим і старцям давали юшку безкоштовно.

У якому році Філіпп Македонський розбив римлян? — Поручник Дуб переплутав події, оскільки римляни завжали Вельке Мезіржичі — місто в Моравії.

Венцеслава Лужицька (1835 — 1920) — авторка сентиментальних романів, редактор журналу для жінок "Лада".

"Святий Індржих" — поліцейський комісаріат у Празі, що містився на Індржихівській вулиці.

Ярослав із Штернберга — вождь чеського війська, якому, за переказами, перед битвою з татарами під Гостиницею було побудовано костюл і монастир діви Марії.

Прага. Знаю, знаю, це біля Варшави. — Одне з передмість Варшави зветься Прага.

Хухлі — передмістя Праги.

"Lustige Blatter" ("Веселі сторінки") — німецький гумористичний журнал, що користувався популярністю серед чехів.

Канімура — прізвисько, утворене із прізвища японського генерала часів російсько-японської війни 1904 — 1905 рр.

...Лібуша віщує славу Празі. — За легендами, Лібуша — чеська княжна, яка правила чехами до одруження з князем, вана й сама Прага.

Генерал Лаудон (1717 — 1790) — відомий австрійський полководець, спочатку служив у російській армії. Здобув славу в еччині. Його подвиги оспівувались у солдатських піснях.

...нажерися шпильок... — Ідеться про дерев'яні палички-шпильки, якими закріплювались з одного кінця ліверів.

...секта гезихастів — секта релігійних фанатиків серед афонських ченців XIV ст., які вірили, що під час довгого життя.

...з невблаганною суворістю римського цезаря, який вирішував у цирку долю пораненого гладіатора. — Якщо гладіатор мусить умерти, якщо ж піднімав палець угору, то цим самим дарував переможеному життя.

Пардубіці — місто в східній Чехії.

О. Паламарчук